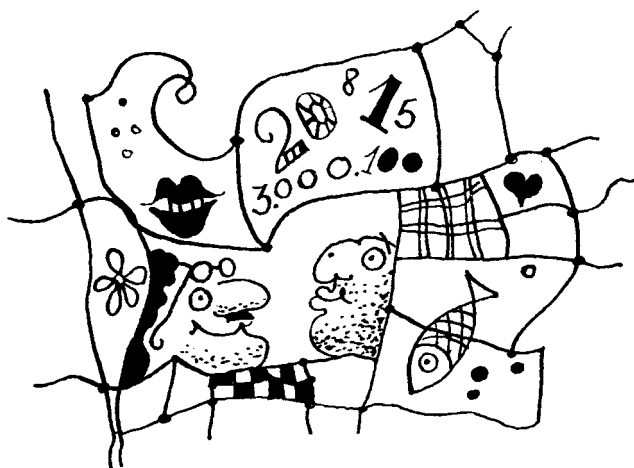

ҒАРОЙИБ ОЛАМ

«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг
Бош таҳририяти
Тошкент — 1996

Гушловчи ва таржимон — *АЛИМҚУЛ СУЛТОНОВ*

Султонов А.

**Ғаройиб олам: [Қизиқарли қомус] .—Т.:«Шарқ»
НМК Бош таҳририяти, 1995.— 400 б.**

Мазкур китобга Оламда — Еру Осмонда кечган, кечаётган ва кечиши муқаррар ажойиб ва ғаройиб воқеалар, кашфиётлар, ихтиролар, хуллас қўндан-қўш нарсалар жамланганки, ўзига ҳос бундай қомус ўзбек ноширчилигида биринчи марта амалга оширилмоқда.

92

© «Шарқ» нашриёт-матбаа
компанияси
Бош таҳририяти.

РЕКОРДЛАР

● ҲОЗИРЧА РОБЕРТДАН УТАДИГАНИ ЙУҚ

Бу дунёда буйдорликда Роберт Першинг Уодлоудан утадигани топилганича йуқ. У 1918 йили АҚШнинг Иллинойс штатида туғилган. Туғилган пайтдаёқ 3,85 килолик тош босиб, катталиги билан бошқа чақалоқлардан ажралиб турарди. Бироқ икки ёшида икки марта грижа сабаб, операциядан чиққач, буй усиши жуда тезлашиб кетди. Шифокорлар ҳатто унинг ҳар бир ёшидаги буй улчамини қайд этиб боришган. Масалан, 5 ёшида буйи 163 сантиметрни, 8 ёшида — 183, 9 ёшида — 189, 10 ёшида — 196, қуйинги, 22 ёшида, яъни 1940 йилда унинг буйи 272 сантиметрни ташкил этган. Ушанда қулочининг оралиги 288 сантиметр масофани ўз ичига оларди. Шу йили касаллик сабаб бевақт оламдан ўтган. Унинг тобути ҳам улкан — буйи 328, эни 81, чуқурлиги эса 76 сантиметр бўлган.

21 ёшида унинг оғирлиги энг юқори нуқтага етган — 222,7 кило тош босган. У 47 сантиметрли пойфазал кийган.

Буйдорликда Робертдан кейинги ўрин АҚШнинг Теннеси штатидаги Галлатин шаҳрида яшаган (1871—1905) Жон Уильям Рогенга насиб этган. Унинг буйи 264 сантиметр. 263,5 сантиметр буйи билан учинчиликни қўлга киритган Жон Карролл Нью-Йорк штатининг Буффало шаҳрида 1932 йилдан 1969 йилгача истиқомат қилган. Сўнг покстонлик Муҳаммад Чошпа ўрин олган. Унинг буйи 257 сантиметрдир. Хельсинки шаҳрилик Вэ́льн Мю́лльюринге (1909—1963) буйини 251,4 сантиметргача устириб, рўйхатнинг кейинги ўринига тиркалган.

Буйдорлик АҚШликларга хосми, ҳар қалай ҳозирги тўхталадиганимиз ҳам АҚШнинг Монтана штатидан. У Дон Клер бўлиб, 1925—1980 йилларда яшаган. Буйи 248,9 сантиметр бўлган. Бернард Коен ҳам АҚШнинг Айова штатидан. Уники эса Дон Клер би-

лан тенг бўлиб, 1887 йилдан 1921 йилгача умр кўрган. Патрик Коттер (1760—1806) ирландиялик — бўйи 246 сантиметр. «Константин» (1872—1902) Фарбий Германиялик. Бўйи 245,8 сантиметр. Габриэл Эстабао Монжане (1944—1990) мозамбиклик. Бўйи 245,7 сантиметр. Сулаймон Али Нашнуш (1943—1968) ливиялик. Бўйи 245 сантиметрни ташкил этган.

Агар уларнинг яшаган йилларига эътибор берган бўлсангиз, шунини кузатасизки, улар узоқ яшамаган. Бунга сабаб улардаги акромегалия касаллигидир. Бу шундай касалликки, буй ўстирувчи гармонлар ишлаб чиқарувчи гипофизнинг фаоллашуви натижасида ё бурун, ёки лаб, ёхуд тил, ёйинки қўл-оёқнинг тезлик билан ушиб кетиши. Хулласи калом буй ҳам мезёрда бўлгани яхши экан.

● **БУЙ УСИШИ ТУХТАТИЛАДИ** Жанубий африкалик Сетендиве Семене ҳали ёш. Бироқ номи дунёга танилган. У сиз ўйлаганчалик дoston битгани йўқ ёки Шопен, Бах, Бетховен куйларини мароқ билан ижро этмаган, ё бирор-бир рекорд ўрнатмади. Унинг «айби» фақат ёшига нисбатан буйдорлиги ва оғирлиги холос.

Янги туғилган пайтида қанча тош босгани қизиқтираётган бўлса керак. Ушанда «атиғи» 10,5 кило чиққан. Бўйи 69 сантиметр булган.

Шифокорларнинг айтишича, бу ҳам бир касаллик экан. Улар дори-дармон билан Сетендивенинг буйи усишини вақтинча тухтатиб туришмоқчи.

● **ЭШИККА СИГМАГАН ЖАСАД** Амриқолик Уолтер Хадсон ҳеч қачон ўйламагани, дунё буйича рекорд ўрнатаман деб. У шунчаки тўйиб овқат ейишни жуда-жуда яхши кўрарди. Бунини қарангки, унинг номи Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га тиркалди, чунки у сайёрамаизда энг семиз ва энг оғир одам ҳисобланади, ўзиям 544 килолик тош босарди.

Уолтер бир қанча ноқулайликларга учраган: бировнинг кўмагисиз ўрнидан туролмас, турса ҳам юролмасди, ҳатто эшикдан сигмай қолган. Кейинчалик Уолтер яна рекорд ўрнатди — озици буйича. Уч йил қаттиқ парҳез сақлади. Натижада вазнини 236 килограммга келтириб олди ва 18 йил мобайнида биринчи марта кўчага чиқди. Бироқ парҳездан яна воз кечди. Ахир ўрганган кўнгил ўртанса қўймас, деган гап бор, у кўп овқат ейишга ўрганиб қолганида-да.

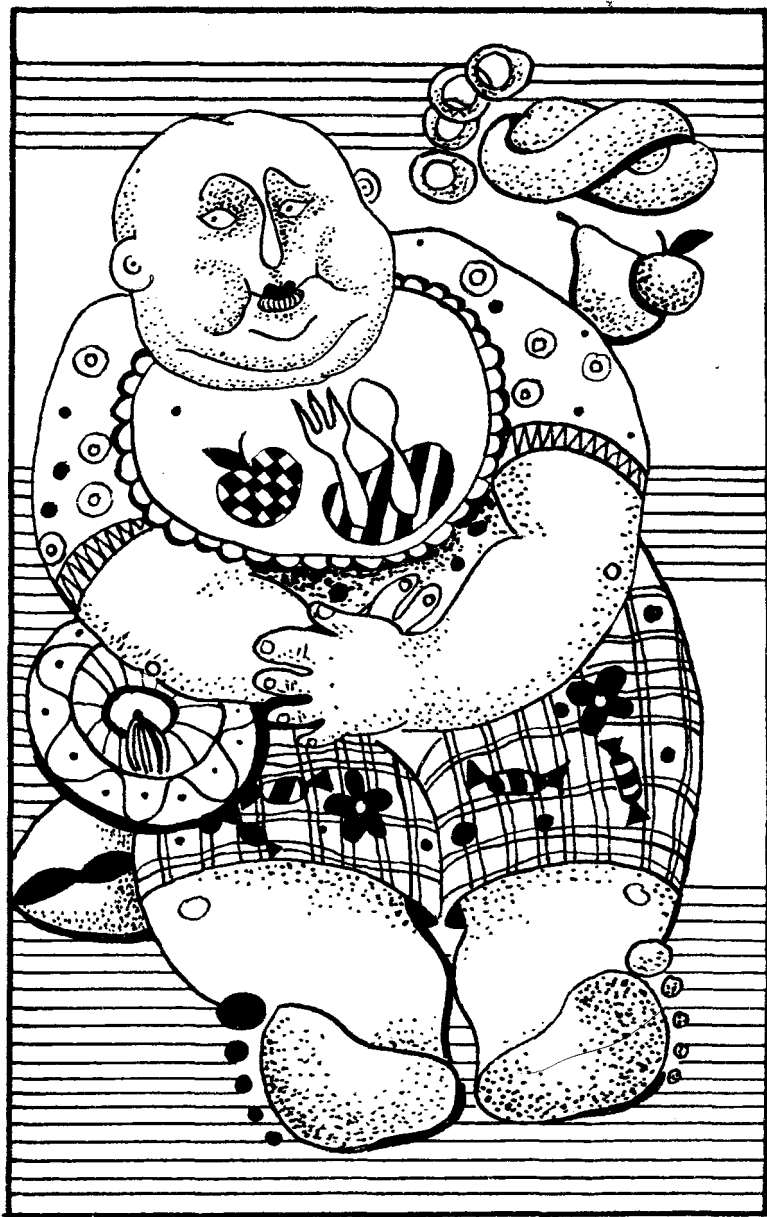
У юрак ҳуружидан вафот этган. Дафн маросимида яна бир муаммо туғилди — Уолтернинг жасади ҳеч бир эшикка сигмасди.

● **450 КИЛОЛИК ТАМБА** Кунларнинг бирида Амриқонинг Эмит-Харбар шаҳрида яшовчи Жон Финертининг нафас йўли шамоллаб қолди. Зур-базур нафас олаётган 45 ёшли беморни дарҳол касалхонага ётқизиш тақозо этиларди. Зудлик билан етиб келган шифокорлар бригадаси қутилмаган шароитда гангиб қолишди. Касални ётган хонасидан олиб чиқишнинг имкони йўқ эди. Негаки, Жон Финерти ҳаддан зиёд бесунақай бўлиб, эшикдан сигмасди.

Шифокорларни таҳлика ва ташвишга қўйган Жоннинг вазни 450 кило эди. Ўзини бир амаллаб зурга эплай оладиган бу киши эшикка тамба вазифасини бемалол ўтай олади. Касалликнинг ўқтин-ўқтин хавфли ҳуружи фавқулдда чорани қўллашга мажбур этди. Кумакка чақирилган кран ёрдамида бемор ётган уйнинг деворини бузишдан бошқа илож қолмаганди. Махсус усти очилган «тез ёрдам» машинасида шифохонага келтирилган Жон уриниб анча беҳол бўлиб қолган эди.

● **ЯРИМ ТОННАЛИК ОДАМ ҚАЗО ҚИЛДИ** Австралиянинг Брисбан шаҳрида вафот этган семиз кишини уйдан чиқармоқ учун ҳам уй деворини бузишга туғри келди. Юрак ҳуружидан қазо қилган 28 ёшли Кеннет Лажейнинг жасадини дафн этиш маросимида 13 полициячи, гурковлар ва бир қанча кўнгилдиларнинг елкалари яра бўлди. Бинодан чиқарилгандан сўнг темир йўл тарозисига элтиб улчашганда, марҳумнинг оғирлиги 433 кило чиқди.

● **БИРИСИНИНГ ОҒИРЛИГИ ТОҒДАН КЕЛСА, БИРИСИНИКИ БОҒДАН АҚШ** фуқароси Салеваа Атизаное оғир вазнда сумо кураши бўйича жаҳон чемпиониدير. Вазни 262 кило бўлган бу спортчи гиламга ҳар доим Конишики номи билан чиқади. Дунёнинг манман деган курашчиларини доғда қолдирган Салеваанинг рўёбга чиқмаган биргина орзуси бор эди — у ҳам бўлса уйланиш. Яхши ният ярим мол, деганларидек спортчи орзусига эришди. Токиолик манекенчи қиз Суника Шиода унга турмушга чиқишга розилик берди. Келин боланинг ҳам оғирлиги ўзига яраша — 57 кило.

● **ОГИР ВАЗНЛИЛАР НИКОҲИ** Ирландиянинг Уотерфорд шаҳрида ҳаётда камдан-кам учрайдиган оила бор. Эр-хотин Флинтларнинг биргаликдаги вазни 240 килодир. Улар яккаю-ягона фарзандлари — Виржинияни янги ҳаётга кузатишди. Бунинг нимаси қизиқ деб ўйларсиз. Гап шундаки, оғир вазнли ота-онанинг оғир вазнли қизига ҳам (105 кило) куёв топилди. Унинг вазни «бор-ўғи» 128 килограмм.

● **ОЗИШ БУЙИЧА РЕКОРД** Яқин-яқингача озиш буйича рекорд америқолик Онито Колбага тегишли эди. Бу аёл 15 ойда 70 килога озганди. Эндиликда эса филиппинлик Эрма Росси рекордчи ҳисобланмоқда. У бир йилда 77 килога ўз вазнини камайтирган. Шунингдек, Лондондаги пивобарнинг соҳиби Ален Меню исмли аёл ҳам рошпа-роса 50 килога озган. Энди 16 ёшли қизи кийган кийимлари ҳам бемалол унга сиваверади. Бунчалик озиш учун унга бир ярим йил керак бўлди.

● **МЕЧКАЙЛАР** Берлин шаҳрида истиқомат қилувчи Адольф Фербрингер қовурилган гоз гўштини жуда ёқтиради. 45 йилдирки, у ҳар куни тушликка битгадан гоз гўшти истеъмол қилади. Шу давр ичида 16 минг 435 та гозни «тинчитганини» ҳисоблаб чиқиш кийин эмас.

* * *

Бланкил оролларида бирида яшовчи 23 ёшли Жоано Негрин ҳам еб тўймаслар хилидан. У эрталабки нонуштага уч кило пиширилган картошка ва беш қадок чуқтирилган (тушенка) гўштни паққос туширади. Сўнг уларни танасига бироз сингдириш учун 4 литр маҳаллий пиво ҳамда 1 кило мева истеъмол қилгачина ўзини тўқроқ ҳис этади.

Тушлик пайтида эса бир ярим литр винони бир ярим кило пиширилган гўшт қиймаси ва 2 кило чўчка гўшти билан тинчитади. Кечқурун кўпам ошқозонига жабр қилмайди, яъни 3 килогача ҳўл мевани тўйиб ейди холос.

Негринни тиббий кўриқдан ўтказишган эди, у мутлақо соғлом экан. Унинг «касали» фақат меъэрга риоя этмасликдир.

* * *

Оғирлиги 145 кило бўлган Анжела Мадзини «Сало — 1990 хоними» унвонига сазовор бўлди. Италия-

лик 55 ёшли бу аёл кунига 10 литр сут, истеъмол қилиб, бир ўтиришда 10 дона тухумни «кўрдим демайди». Шуниси ажабланарлики, Мадзини рок рақсига тушишни жуда яхши кўради.

* * *

Испаниялик Пруденсие Рубиален исмли йигит дўсти билан катта пулдан гаров бойлашиб, 30 та тухумни ютди, икки кило нон, 500 грамм ёғ еди. Шунча нарсанинг устига 6 рюмка коньяк ва 2 литр винони ҳам «тинчитди». Рубиален гаровда ютишга ютди-ю, лекин уч кунгача овқатни кўrsa кўнгли айниб юрди.

* * *

Уганданинг Какеринг қишлоғида яшовчи 60 ёшли ҳайдовчи Нсереко гаровда голиб чиқди. У пиширилган катта ҳажмдаги 60 та тухумни ярим соат ичида еб тутатди-я. Газагига эса улкан ананасни афзал кўрди. Сунг 2 литр мева шарбатини ютоқиб-ютоқиб симирди.

Агар тухумни пучогидан тозалаб берувчилар имиллашмаганда бундан ҳам қисқа вақт ичида еб басарлаган булардим, дейди Нсереко ўзининг бу рекордига қониқмаган ҳолда.

● **ТУХУМ — 220 ГРАММ** Қуддус шаҳри яқинида яшовчи бир киши товугининг бу сафарги тухум қўйиши ҳам, албатта, одатий жараёнлардан бири эди. Лекин соҳиб не кўз билан кўрсинки, товуги ўзи билмаган ҳолда дунё рекордини ўрнатиб қўйибди. Яъни тухумнинг оғирлиги 220 граммни ташкил этди. Одатда товук тухуми 50—70 грамм чиқади.

Аввалги рекорд «атиғи» 181 граммлик тош босган эди.

● **АШАДДИЙ ХОТИНБОЗЛАР** Ўзбек ёзувчиси Уйғун қаламига мансуб «Парвона» спектаклини кўрмаган одам бўлмаса керак. Ундаги бош қаҳрамон — хотинбоз, қаллоб Уткурийни ҳам барчамиз биламиз. Бироқ италиялик Жовани Виглиотто хотинбозликда Уткурийдан ҳам ўтиб тушаркан. У 35 йил давомида 105 марта уйланган. Бунинг устига дунёнинг ҳар бурчидан, яъни 26 марта АҚШнинг турли штатларидан, 15 марта бошқа мамлакатлардан уйланган (фақат қонуний турмуш қургани). 50 марта уз исм-фамилиясини ўзгартирган ҳолда хотин олган (ҳатто судда узи ўйлаб топган исмларининг айримларини эслолмаган). Агар 35 йилда 105 марта уйланганини тартибга солиб,

ўртача ҳисобни чиқарадиган булсак, ҳар тўрт ойда хотинини янгилайвергани маълум бўлади.

Аслида Жованининг куз очиб кўрган хотини Жоан Биледир. Унга 1949 йили 19 ёшида Қурияда уйланган. Уч йилдан сўнг эса узининг хотинбозлик фаолиятини бошлаган. Жованининг 104-хотини булмиш Шарон Кларккина унинг бу фаолиятига нуқта қўйган. Бироқ, у чек қўйгунга қадар Ж. Виглиотто 105 марта хотин олишга улгурган.

Жовани худди Уткурийга ўхшаб 104-хотинига, яъни Шарон Кларкка фаровон ҳаётни ваъда қилиб, нафақат унинг уйини, балки Шаронни онасининг уйини ҳам сотишга кўндиради. Бироқ пулларни ва қимматбаҳо буюмларни белига боғлаб изсиз йўқолади. Шунинг учун ҳам Шарон ундан уч олиш ниятида қидиришга тушади ва 6 ойдан сўнг Флоридадан топади. Италиянлар «Уткурий»сини қарангки, фамилиясини Казанов, деб ўзгартириб олибди.

Виглиотто хотинбозликда ва ўғирликда айбланиб суд қилинди ва 34 йилга қамоқ жазосига ҳукм қилинди. Бироқ Жовани Аризон федерал қамоқхонасида миясига қон қўйилиб вафот этди. Ачинарлиси шу булдики, 105 нафар хотинидан бирортаси ҳам унинг дафн маросимига келмади.

* * *

ҲИНДИСТОННИНГ Ориес штатида яшовчи 64 ёшли табиб Удай Кумар ҳам 90 марта хотин олиб, хотин қўйган. У ҳам шармандалик деган иборани тан олмаса керак-да. Булмаса...

* * *

МАЛАЙЗИЯНИНГ Кедах штатидаги Паднаг Серай қишлоғида яшовчи 84 ёшли Аванг Саид деган киши ўз ҳаёти давомида саксон марта уйланган. Унинг янги хотини 39 ёшли бева. Аванг Саиднинг гапларига қараганда, аввалги никоҳларининг бари хотинларининг ихтиёрлари билан булган экан. Унинг 45 фарзанди бор, лекин уларнинг айримларини Саид умрида кўрган эмас. Набиралари қанча эканлигини эса умуман билмайди.

* * *

УРТА ЕР денгизининг соҳилида жойлашган қишлоқлардан бирида яшовчи деҳқон Каддур Салим Малик 79 ёшида абадият дунёсига равона бўлди.

Каддур Салим аёлларга жуда ўч эди ва улар қалби-

ни забт эта оларди ҳам. Шунинг учун у 39 та хотин олишнинг уддасидан чиққан.

Аниқланишича, хотинларининг 25 нафари Салим Маликка қизлигида теккан, 14 нафари эса бева қолгач, Салимга турмушга чиққан. 12 хотини унга фарзанд ато этган, яъни Маликнинг 31 нафар ўғил-қизи бор.

Ажабланарлиси шундаки, заифаларнинг бирортаси Малик билан икки йилдан ортиқ яшамаган.

КАЛИФОРНИЯНИНГ Блайс шаҳарчасида тарихий воқеа содир бўлди: икки рекордчи — Гленн Вольф ва Линда Эссекснинг никоҳ кечаси ўтказилди. Улар икковининг ҳам рекорди шундан иборатки, бириси хотинбозликда рекордчи, иккинчиси эса эрбоз, яъни Гленн 85 ёшда бўлишга қарамай уйланди ва Линда унинг йигирма саккизинчи хотини бўлди. Аммо Линда хоним ҳам бу жиҳатдан Гленндан қолишмайди. У 53 ёшда булса-да, 22-мартга эр алмаштиришга ботинди. Бу сафаргиси эса йигирма учинчиси. Уларнинг иккови ҳам хотинбозлик ва эрбозликда «донг таратиб», аллақачон Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га номлари тиркалган.

* * *

АМРИҚОНИНГ Сиэтл шаҳрида шундай бир оила яшайди: Адена ва Жек Морганлар. Улар илк бор 1937 йилда никоҳланишган. Лекин ярим аср мобайнида улар 39 маротаба ажралишган ва қайта никоҳдан ўтишган. Уларнинг таъкидлашларича, бу ишни Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га номи кириш учун қилишмаган, ҳатто хаёлларига ҳам келмаган. Фақат уларнинг феъли шунақа — бирга яшаш оғир, бироқ бир-бирларисиз яшаш ундан ҳам оғир.

● **УЙЛАНИШ ЖИДДИЙ МАСАЛА** Собиқ каскадёр, эндиликда эса руҳоний баптист Гленн Скотти Вульф умр йулдошини танлаш гоят жиддий ва масъулиятли иш деб ҳисоблайди. Балки шунинг учун ҳам унинг ўзи 26 марта уйлангандир. Балки бу сафар ҳақиқатан ҳам унинг омади келиб, оилавий тотувлик, осойишталикка эришар? Бироқ олдинги хотинларидан туғилган 40 нафар фарзандини қандай боқиш хусусида лом-мим демайди.

● **БАДАВЛАТ КИШИЛАР** Арабистон ярим оролидаги энг бой киши Саудия Арабистони қироли Ара-

вий Фаҳддир. Унинг бойлиги 20 миллиард долларга тенг. Ундан кейин Қувайт амири Шайх Жобир ас-Сабоҳ (5 миллиард долларлик бойлиги бор) туради. Улар дунё миллиардерларининг рўйхатида иккинчи ва ўн биринчи ўринларни эгаллашган.

АМРИҚОДАГИ «Метромидиа» радиотелевизион компанияси президенти Жон Вернер Клюг мамлакатдаги бойвачча-одамлар рўйхатида биринчи ўринда турибди. Унинг мол-мулки 5,9 миллиард долларга тенг. Иккинчи ўринни хусусий компьютерлар ишлаб чиқарувчи корпорация раҳбари Уильям Гейтс эгаллаб турибди — 4,8 миллиард доллар.

ЯПОНИЯ ташқи ишлар вазири Кабун Муто мамлакатнинг ҳукумат бошлиқлари, тўғрироғи, сармоядорлари орасида учинчи ўринни эгаллайди. Бу маълумотни 1984 йил қабул қилинган ошкоралик қондасига кура, вазирнинг ўзи эълон қилган. Унинг бойлиги 1,23 миллиард иенни ташкил этади.

Агар бу сармояга вазир хотинининг 37 миллион иенлик бойлигини қўшсак-да, у иқтисодий режалаштириш бошқармаси бошлиги Хадзимэ Фунадудан утолмас экан. Яъни 1,5 миллиард иенлик сармояси бўлган бу зот бойвачча вазирлар орасида иккинчи ўринни эгаллаган. Аммо бу иккала вазир ҳам бойваччаликда вазирлар кабинетининг бош котиби Йохэя Монога етишолмайди. Йохэянинг бойлиги 12,4 миллиард иенга тенг ва бойваччаликда биринчи ўринни «ишғол» этган. Ажабланарлиси шундаки, Киити Миядзава мамлакатда бош вазир бўлса-да, бойваччаликда еттинчи ўринга зўрга «илинган». У миллиардер эмас, атиги миллионер, яъни 730 миллион иенлик бойлиги бор.

● **ҲОЗИРЧА ЯГОНА МИЛЛИАРДЕР** Амриқо ва Японияда миллиардерлар анчагина. Аммо Австралияда ҳозирча яккаю-ягона миллиардер бор. У Керри Пакер бўлиб, 170 та компанияга хужайинлик қилади. Унинг компаниялари дунёнинг ҳар бурчида жойлашган.

Австралияда йирик миллионерлар атиги 200 та холос. Бироқ австралияликлар ҳам бойиб бораётганини таъкидлаш лозим. 1983 йилда сармояси 200 миллион доллардан ошган фақат биргина бойвачча бор бўлса, эндиликда уларнинг сони 24 тага етган.

● **КИМ ҚАНЧАГА КАМБАҒАЛЛАШГАН?**

Маълумки, Амриқода чиқадиган «Форбс» ойнамаси ҳар йили бойваччалар тўғрисида ахборот бериб боради. Агар бу ахборот аввалги йиллардагиси билан солиштирилса, ким қанчага бойиганини ва ким қанчага «камбағаллашганини» билиб олиш мумкин.

Масалан, «Ревлон» косметик империя соҳиби нью-йорклик миллиардер Рон Перельманнинг бойлиги 2,8 миллиардга тенг эди ва «Форбс»даги рўйхатнинг учинчи ўринида турарди. Бир йил давомида у 1 миллиард долларни йўқ қилган ва 30-ўринга тушиб қолган. Си-Би-Эс телекомпаниясининг хужайини Лэрри Тиш «Нью-Йорк Жайнс» футбол командасини сотиб олиб бойлигига яна бойлик қўшмоқчи бўлди. Бироқ... рўйхатнинг охирларига «шўнгиб» кетди, яъни 37-ўриндан 54-ўринга зўрга «осилиб» қолди. Тўғри, у Перелманга ўхшаб бойлигининг ярмидан айрилгани йўқ, аммо шу билан бирга бойлигига бойлик қўшилгани ҳам йўқ. Унинг сармоясини уша-уша — 1,15 миллиард долларлигича турибди. Кеннеди оиласининг иши эса жудаям «ёмон». Унинг даромади 700 миллионни ташкил этарди, энди бўлса атиги 350 миллион доллар. Бунинг сабаби сенатор Тэд Кеннеди ўз ойлигини хайрия жамғармаларига утказиб юборётганлигида эмас, балки меросхўрларининг кўплигида (53 нафар меросхўри бор).

«Нью-Йорк пост» газетасининг соҳиби Питер Каликов ва «В. С. ньюс энд Уорлд рипорт» ойнамаси хужайини Мортимер Зукермэнлар ҳам бу «уйинда» ютқазмоқдалар.

Яна шу нарсани таъкидлаб ўтиш лозимки, амриқолик 400 сармоядор Қўшма Штатлар аҳолисининг 0,0002 фоизини, уларнинг капитали эса 288 миллиард доллар, яъни мамлакат ялпи миллий даромадининг 5,8 фоизини ташкил этади. Яна бир қизиқ факт: «Форбс»даги рўйхатда биринчи ўринни эгаллаган бойвачча Ж. Калугенинг даромади 5,9 миллиард доллар. Агар буни жаҳон бойваччалари билан таққослайдиган бўлсак, у 7-ўринга тушиб қоларкан.

● **КЕКСАЛИК ҲАМ ФАЗИЛАТ** Марокашда яшовчи Ача буви Кҳадуи бин Муҳаммад ал-Абдийя 130 ёшга тулганини нишонлади. Шу ёшда ҳам буви узини яхши ҳис этмоқда, шифокорларнинг фикрича, унда ҳеч қандай жиддий касаллик йўқ. У уйдаги барча майда-чуйда ишларни ўзи бажаради. Ача бувини

хафа қилаётган ягона нарса — беш вақт намозни канда қилмай ўқий олмаётганидир. Кекса аёл аллақачон буви бўлиб қолган набираси билан яшайди. Унинг икки қизи эса юз ёшга киришларига бир неча йил қолганида вафот этишди.

* * *

ИОРДАН дарёсининг шимолий қиргогида яшовчи фаластинлик Абдул Фаттоҳ Нассар ат-Тумейзи эса 130 ёшда вафот этди. Қария умрининг охиригача кўп ҳаракат қилган, фойдали меҳнат билан шугулланган. Унинг оиласида 150 угил-қиз, неvara ва чеваралари бор.

* * *

ШОТЛАНДИЯНИНГ Глимник шаҳрида яшаган Жон Митчелл сайёрамизда уч асрни курган ягона инсон булса ажаб эмас. Митчелл 1596 йили дунёга келиб, 1722 йили — 126 ёшида ҳаётдан кўз юмган.

* * *

АМРИҚО фуқароси Вилли Деборининг ёши 125 да. Туғилганлик ҳақидаги гувоҳномада аниқ ёзилишича, Вилли Дебори — 1870 йилнинг 7 феввалида дунёга келган.

* * *

ФРАНЦИЯНИНГ Буш дю-Рон департаментига қарашли Арл шаҳрида яшовчи кампир Жанна Кальман 118 ёшини нишонлаганига ҳам анча булди. У маршал Мак-Маган ҳукмронлиги пайтида туғилган. Ушандан бери 20 президент даврини бошидан кечирди.

Кампирнинг ҳали эс-ҳуши жойида, хотираси тиниқ, бироқ кўзлари хиралашган, қулоқлари ёмон эшитади. У кунда икки дона сигарет чекиш ва «Порто» виносидан бир қадаҳ ичиш одатини яқиндагина ташлади.

ЛИОН қўлтигида жойлашган мўъжазгина шаҳарчада истиқомат қилувчи Клод-Мария де-Кастра исмли кишини бу ерда танимайдиган одам йўқ. Ахир у 117 ёшда бўлишга қарамай, ҳали жуда тетик. Клод-Мария ҳозирда ҳам ҳовлисидаги узумни парвариш қилади, қаҳвахонада дўстлари билан суҳбатлашиб утиришни ёқтиради, бироқ озгина булса-да, спиртли ичимлик

ичмайди, чекмайди ҳам. Овқатланадиган, нарсаси, асосан, сабзавот, кукат ва мевалардан иборат. Сутқатиқ маҳсулотларини камдан-кам истеъмол қилади. Гуштни эса йилига бор-йўғи икки марта ейди, холос. Қария ҳазиллашиб, «шифокор», «дори», «касалхона» сўзларининг маъносини ва ҳатто қандай ёзилишини билмайман, дейди.

* * *

АҚШЛИК Керри Уайт 115 ёшда. Лекин Жанубий африкаликлар узоқ умр кўриш бўйича рекорд бизларга ҳам тегишлидир дейишмоқда. Негаки, улар фикрича, Кап вилоятининг Веллингтон шаҳарчасида яшовчи Софи Эппер Керри Уайтдан тахминан уч ёш каттадир. Афсуски, африкалик аёлнинг аниқ ёшини айтиш қийин, чунки унда туғилганлик ҳақида гувоҳнома сақланмаган. Софи Эппернинг 9 фарзанди бўлган, аммо уларнинг кўпчилиги онасиникига келишмайди, бу фарзандлар тақдирини номаълум. Она билан бир қизи ва набираси яшайди.

* * *

ЛУАНДАЛИК Рус Изабел Машаду 111 ёшга кирса-да, сочида бирорга оқ йўқ эди. Африкада ўртача умр кўриш 50 ёшдир. Шунини ҳисобга олганда Луандадаги умрибоқий бу киши нафақат Анголада, балки бутун қитъада камдан-кам учрайдиган ҳолдир.

* * *

БУЮК БРИТАНИЯДАГИ узоқ умр кўраётганлардан бири, ўтмишда ўқитувчи бўлган Шарл Хвюз навбатдаги туғилган кунини ажойиб совға олди.

Узини реклама қилиш учун имкониятни қўлдан бермайдиган «Бритиш эйруайз» авиакомпанияси унга 110 ёшга тўлган кунини товушдан тез учувчи «Конкорд» лайнерида Лондон — Нью-Йорк — Лондон йўналишида учини текинга патта келтириб берган. Шундай қилиб Шарл ҳаво транспортидаги энг кекса йуловчи бўлиб қолди.

* * *

ПОЛЬШАНИНГ Кошалина шаҳрида истиқомат қилувчи Болислав Сипович ҳам умрбоқийлардан. У 110 ёшда. Вильнюсдаги кўп болали деҳқон оиласида туғилган бу зот умр бўйи меҳнат қилган. 1938 йили

турмуш тақозоси билан Польшага кўчиб келгач, турмуш қурди. Уч ўгли, тўрт қизи бор. Хотираси яхши, фақат ёмон эшитади. Журналистлар ундан узоқ умр кўришининг сирини сурашганда у қуйидагича жавоб қилди: «Менимча, Сибир ёрдам берди. Иккинчи жаҳон урушидан сўнг Польша коммунистлари раҳбарлари ҳамда НКВД мени ўша томонларга сургун қилиб юборди. Очарчилик ва қаттиқ совуқ мени роса ҳам чиниқтирган-да».

* * *

УЗИМИЗНИНГ Фаргона вилояти Бувайда туманига қарашли Қўнғирот қишлоғилик Толибжон бува Нишонов 103 ёшни қаршилади. Унинг синглиси Тожинисо она — 95, укаси Ражаббой — 86, яна бир синглиси Холнисо хола — 83 ёшда, энг кенжа укаси Кенжабой — 80 дан ошди. Толибжон ота ҳали тетик, қишлоқ аҳли, айниқса, ёшларнинг маслаҳатгўйи. Фарзандларининг айтишича, отахон ҳали бирон марта шифокорларга мурожаат этмаган.

* * *

ДУНЁДА энг қари чол-кампир поляк миллатига мансуб экан. Уларнинг фамилияси Семеньчук. Чол 1884 йилда, кампир эса 1885 йилда тугилан.

Улар Белоруснинг Гронден вилоятига қарашли Заслонов жамоа ҳужалигида яшаётмоқда.

* * *

ЯПОНИЯ Соғлиқни сақлаш вазирлигининг хабарига кўра, бугунги кунда мамлакатда 100 ва ундан ортиқ ёшдаги 3078 киши истиқомат қилар экан. Бу 1988 йилга нисбатан 400 кишига ортиқдир. Шулардан 2448 нафари — аёллардир. Ушбу давлатнинг энг кекса кишиси ҳам аёлдир. Мицу Фудзикабанинг ёши — 113 да.

* * *

ИТАЛИЯДА 1660 нафар юз ва ундан катта ёшдаги киши истиқомат қилар экан. Уларнинг кўпчилиги Тоскан вилоятида яшайди. Доменико Состай Апеннин ярим оролида яшовчи энг кекса одам ҳисобланади. У 1880 йили Калабриядаги Сан-Соти деган жойда тугилган бўлиб, бугунги кунгача ўз манзилгоҳини ўзгартирмаган.

* * *

УРУГВАЙЛИКЛАР ҳам узоқ умр кўришда бошқа мамлакатлардан қолишмас экан. Уругвай ҳисоблаш бошқармасининг хабарига қараганда, 3 миллион аҳолига эга бўлган давлатда 300 га яқин киши 100 ёшдан юқорида яшайди. Шундан 60 нафарини эркаклар ташкил қилади. 1,5 мингдан ортиқ кишининг ёши 95 дан 99 гача. 90 ёшликлар эса анча кўп, яъни 20 минг нафар.

* * *

КЕЙИНГИ ПАЙТДА Пекинда ҳам узоқ умр кўрувчилар кўпайиб бормоқда. Ҳозирги кунда 100 ёшдан ошиб кетганлар сони 40 дан ортиқ.

Шуниси қизиқки, ўрганган кўнгил ўртанса қўймас, деганларидек улар ҳали-ҳануз йигитлардек овқат танаввул қилишади. Масалан, 108 ёшли Ляо Вэнинг хоним дудлаб пиширилган ёғли чўчқани аччиқ зираворлар билан севиб истеъмол қилади. Ҳатто кечки овқат пайтида катта коса тула таомни паққос туширади. Ляонинг кузи жуда равшан кўради, қулоғи ҳам «динг». Уни кўрган одам 80 дан ортиқ ёшда деб уйламайди.

Ундан бир ёш кичик Го Бижу эса жуда ширинтомоқ. У бир ойда 2 кило шакар истеъмол қилмаса, кўнгли жойига тушмайди. Тенгдоши Фэн Коуши эса аксинча, тузни кўп ва хўп истеъмол қилади. Лекин шу ёшга келиб ҳам қон босими, ёки юрак-томир касаллиги нималигини билмайди.

* * *

● **«ҚАҲРАМОН» БЎЛГАН ОНАЛАР** Собиқ СССР даврида ўн болани туғиб, тарбиялаган онага «Қаҳрамон она» унвони берилгани барчамизнинг хотирамиздан ҳали ўчганича йўқ. Агар худди шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, Чилидаги қишлоқлардан бирида яшовчи Леонтина Эспиноза етти марталаб, «Қаҳрамон она» унвонини олган буларди. Негаки, унинг 73 нафар фарзанди бор. У 63 ёшда. Бироқ шу ёшдаям етмиш тўртинчи фарзандни кўрди.

У 16 марта одатдагича туққан, 23 марта эса кўп-лаб, яъни 12 марта эгизак, 11 марта эса уч эгизак туққан. Аммо Эспинозанинг кўп фарзандлилик хислати болаларига негадир «юқмаган». Унинг атиги 11 нафар набираси бор холос.

* * *

НОРВЕГИЯДА ЯШОВЧИ Карин Еллингсон ўзига хос рекордчи ҳисобланади. Карин бувининг 55 яшар қизи, 39 ёшли набираси, 21 ёшли эвараси бор. Унинг эвараси фарзанд кўриб, бувисини чеваралик бўлгани билан табриклаган ҳам.

Энди улар орасидаги фарқни ҳисоблаб олаверинг.

* * *

● **НАФАҚАХУР СПОРТЧИЛАР** Норвегия ҳукумати бувижонларнинг ўзига хос фестивалини ўтказди. Унда кампирлар кутмаган мусобақалар ўрин олган. Масалан, парашютда сакраш, мотоцикль пойга-си, сув остида сузиш ва шунга ўхшаш қийин синовлар. Қизиги шундаки, режалаштирилган мусобақалар қанчалик қийин бўлишига қарамай, унда қатнашувчилар мингдан ҳам ошиб кетди. Улар орасида тўрт набиранинг бувиси, Норвегиянинг Бош вазири 54 ёшли Гру Ҳарлем Брундтланд ҳам борлигига нима дейсиз?

* * *

МДҲ МАМЛАКАТЛАРИДА яшовчи кишилар орасида нафақа ёшида жаҳон рекордини ўрнатган спортчи ҳали тарихда бўлмаган ва энди тарих саҳифаларига битилди бу рекордчининг номи. Бунинг устига у профессионал спортчи ҳам эмас, атиги шахтёр.

Бу рекордчи Марий Элнинг Медведевск туманига қарашли Кугенерка қишлоғида яшовчи Виктор Таланцев бўлиб, йигирма саккиз йиллик меҳнатдан сўнг нафақага чиққан. Бироқ ҳали у жисмонан бақувват. Шу пайтгача тўрт марта рекорд ўрнатишга муваффақ бўлган. Яқинда яна рекорд ўрнатди. У тўрт соат давомида бир пудлик тошни (бир пуд 16,3 килога тенг) 4030 марта кўтарди. Бу 64,5 тонна юк кўтариш билан баробар.

* * *

КАНАДАЛИК Жудит Казденнинг номи мамлакатнинг машҳур кишилари қаторидан ўрин олган. 71 ёшли бу қария ҳафтасига 50 километр масофага югуриб, 25 метрлик сув ҳавзасида 200 марта сузади. Кексайганда бунақанги машқ қилиш ҳар бир кишининг ҳам қўлидан келавермайди, бироқ канадалик узоқ масофага югурувчи эса бунинг уддасидан чиқяпти. Жу-

дит 46 ёшида бир оз озиш мақсадида югуришни бошлаган бўлса, бугунги кунда 34 та марафонча югуриш мусобақаларида иштирок этди.

* * *

ГРЕЦИЯ фуқароси Димитриос Йординис 1976 йили Афина шаҳрида ўтказилган марафонча югуришда маррага 7 соату 33 дақиқада етиб келди. Томошабинлар уни гуллар ва қарсақлар билан кутиб олишди. Бу олқиш ва табриклар спортчининг кўрсатган натижасига эмас, балки ёшига берилган эди. Ахир Йординиснинг ёши 98 да эди-да!

* * *

67 Ёшли пенсионер Пауль Эппель жаҳонда хизмат кўрсатган ҳаваскор-югурувчидир. Германия Федератив Республикаси фуқароси бўлиш бу қария 2955 та медал, диплом ва бошқа мукофотлар эгаси. Эппель буларга 27 йил давомида турли мусобақаларда қатнашганлиги учун (кўпида ғалаба қозонган) эришган. Тиззасининг узоқ йиллардан бери оғришига қарамай, собиқ сотувчи ҳамон спорт билан ошно.

* * *

ИТАЛИЯЛИК 85 ёшли альпинист Якобо Лунисιο Алп тоғларидаги Маттерхорн чуққисини атиги 7 соатда забт этди. Чуққининг баландлиги 4477 метрни ташкил этади. Якобо бобо тажрибали тоғшунос бўлиш билан бирга спортчи ҳамдир. У 60 йил альпинизм билан шунингдек, 70 йил чангида учиб билан шуғулланган.

* * *

МИНИ РОБЕРТО хонимнинг буйи ҳам исмига монанд — 1 метру 48 сантиметр, оғирлиги эса 50 килога етар-етмас. Лекин бундай кичик қомат 66 ёшли момога штанга кутариш буйича мусобақада қатнашиш ва ҳатто ғалаба қозонишига ҳалақит бермади. 1984 йили у 40 дан юқори ёшдаги аёллар ўртасида ўтказилган Мичиган штати биринчилигида 100 килолик штангани даст кўтариб, жаҳоннинг энг кучли буvisи номини қўлга киритганди. Роберто буви 77 ёшдан ошган бўлишига қарамай ҳамон спорт билан шуғулланади.

* * *

БРАЗИЛИЯДАГИ бир миллион аҳоли яшовчи Порту-Алегри шаҳрида кўплаб аёллар мунтазам стол тенниси билан шугулланишади. Бу ерда ҳар йили спортнинг бу тури бўйича шаҳар биринчилиги ўтказилади. Навбатдаги беллашувда 88 ёшли Эльвира Рамирас шаҳар чемпиони унвонига сазовор бўлди. Ғолибнинг 14 қариндоши, шу жумладан, икки эвараси мусобақа давомида уни қўллаб-қувватлаб туришди.

* * *

ҚАРИЯ парашютчилар ҳақида кўп эшитган бўлсангиз керак. Ундайлар Францияда ҳам, Японияда ҳам, Амриқода ҳам ва бошқа мамлакатларда ҳам кўп.

Италияликлар эса 99 ёшли ўз ватандошлари Марио Баррадорини ишонч билан энг кекса парашютчи деб ҳисоблашади. Бу қария ўзининг биринчи сакрашини 99 ёшида амалга оширди. У тўрт минг метр баландликдан туриб тайёра бортини тарк этган ва эсон-омон ерга қўнган.

* * *

ГОЛЛАНДИЯНИНГ Туэло шаҳрида яшовчи Вильхельмина Йолинк Паридан 17 ёшли набираси Морицанинг парашют спорти ҳақидаги ҳикояларини тинглаб, спортнинг бу турига қизиқиб қолди. Ниҳоят, бувининг орзуси ушалди. У ўзининг 80 ёшини 3000 метр баландликдан сакраш билан нишонлади.

* * *

● **ПОЛВОНЛИК — ОМОНЛИК ДЕГАНИ** Воронежлик Борис Гриднев ҳали ёш. Бироқ полвонликда ўта рекордчи. Унинг номи сўнгги бир ярим йилда Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га олти марта тиркалди.

У аэропортда турган баҳайбат «ТУ — 134» самолётини (огирлиги 38 тонна) суриб ўрнидан қўзғатди.

Сорочинск кўрғазмасида дам олмасдан 702 марта турникда тортилиб, айланган. Сўнг бу кўрсаткични Москвада бўлиб ўтган беллашувда 802 мартага етказган. 4 соату 48 дақиқада 3810 марта танаффуссиз тош кўтарган. Бир қўлида 3 минг марта ётиб турган. Бундан ташқари Борис полвон мушти билан тахтага мих қоқаолади, шунингдек, металл занжирни бемалол узди.

* * *

НИДЕРЛАНДИЯНИНГ Арнем шаҳри яқинидаги қишлоқда яшовчи тегирмончи Якоб Ван Гроотни ҳамқишлоқлари фахрланиб полвон дейишади. Бунинг бойси бор албатта. Чунки тегирмончи бир йўла беш қоп ёки 350 кило бугдой унини кўтара олади. Унинг орзуси 550 килограмм юк кўтаришдир. Бу тегирмон ҳовлисидаги тегирмон тошининг огирлигидир.

Халқаро спорт мусобақаларида қатнашмайсизми, деган таклифларга у ҳазил билан «мағлубият аламига чидай олмайман», дейди.

* * *

ШВЕЙЦАРИЯДА эркакларнинг энг севимли машгулотларидан бири «Унспуннен» деб номланган мусобақа туридир. Спортнинг ўзига хос тури деб ҳисобланган бу мусобақада иштирок этаётган одам огирлиги 83,5 килограмм бўлган тошни энг узоқ масофага отиши керак. Мабодо, битта-яримта полвон уч метрли чизикни забт этса, бу ютуқ ҳисобланади. 1981 йилда тошни 3,61 метрга улоқтирган Жозеф Коюттельнинг рекордини ҳозирча ҳеч ким янгилай олгани йўқ.

«Унспуннен» 1805 йилда пайдо бўлган эди ва ушандан бери унинг қоидаси ўзгармай келаётир. Мусобақа ташкилотчилари бундан 189 йил муқаддам катта тошни танлаб, унга махсус ишлов беришган. Ягона нусхада бўлган бу тошдан тантанали кунларда фойдаланишган. Лекин 1984 йилга келиб, номаълум сабабларга кўра, тош ўгирлаб кетилган. «Унспуннен» ташкилотчилари шакли ва огирлиги илгаригисига ўхшаган тошни қайтадан танлашларига тўғри келди. Мусобақанинг доимий иштирокчилари тош кимга керак бўлиб қолганига ҳайронлар. Улар ўзларича қаллоблар «анъанамизни ўгирлаб кетишмоқчи бўлишган», деб ҳисоблашмоқда. Лекин анъана йўқолмади. «Унспуннен» Швейцарияда худди бир ярим аср илгаригидек ҳозир ҳам кенг оммалашган.

* * *

НИЖНЕДЕВИЦКЛИК токар Валерий Котляров ҳали жисмонан бақувват. Яқин йиллар орасида яна бақувватлигини синовдан ўтказди. 10 соат давомида тинмай сузиб, 15 километрлик масофани ишғол этди. 10 килолик 2 та тошни 4 соат (қисқа-қисқа танаффус қилиб) давомида 2 минг 500 марта кўтарди. Бундан

ташқари Новороссийскдан Мурмансккача, Брестдан Волгоградгача булган 13 та қаҳрамон шаҳарларни велосипедда кезиб чиқди. Одамлар унга «Велосипедда узоқ шаҳарларга боришнинг ҳеч қийин жойи йўқ» дейишувди, Валерий амаки хафа бўлди ва яна ўша йўналиш бўйича велосипедда «юриш» қилди.

В. Котляров ёшлигида ҳарбий билим юртида ўқиган. Бироқ кейинчалик қаттиқ касал бўлиб, зобитлик касби билан бир умр хайрлашишига тўғри келган. Соғлиғи устида тинмай қайгуриши сабаб, кейинчалик соғлигини бутунлай тиклаб олди. Дарҳақиқат, 50 ёшда бирданига шунча рекордларни ўрнатишнинг ўзи бўладими?

● **ТОҚҚА ЧИҚИШ ҲЕЧ ГАПМАС УЛАРГА ҒАРБИЙ** Овруподаги Монблан чўққиси ишқибоз ва профессионал альпинистлар томонидан неча марта ишғол этилганини санаб бериш қийин. Кейинги йилларда эса рекорд уз характерини ўзгартирди. Гап шундаки, энди Монблан чаққонларни купроқ ёқтириб қолди.

Франциялик қурувчи чўққини қисқа вақт ичида ҳеч қандай махсус кийим ва ёрдамчи асбобларсиз ишғол этишини маълум қилди. Унинг оёғида оддий тоғ ботинкаси, қўлларида эса фақат чанги таянғичлари бор эди, холос. Альпинист тоғ остидаги Шамони шаҳрининг марказидан старт олди ва 6 соат 15 дақиқа-ю, 21 сонияда чўққига чиқиб, яна қайтиб тушди. Бу натижа аввалгисига нисбатан 7 минут тездир.

* * *

ИНГРИД БАЙЕНС бельгиялик аёллар орасида Эверест чўққисини забт этган биринчи аёл ҳисобланади. Эверестни забт этган жаҳон аёллари рўйхатида эса унинг номи 14-уринда.

Ингрид Байенс учун Эверестни ишғол этиш жуда қимматга тушган. У 1987 йили бу чўққига чиқиш учун синов пайтида ҳамроҳлари — эридан ва машҳур альпинист Вим Вербистдан айрилган (ҳалок бўлишган). Бир йил утгач, Ингрид яна чўққига йўл олди. Бироқ денгиз сатҳидан 8848 метр баландликда булган чўққига 150 метр қолганда... Ингриднинг нагта қайтишдан бошқа иложи қолмади, очиги, чўққига кутарилишга дармони етмади. Ва ниҳоят кейинги йили чўққини забт этди.

Газеталарда ёзишларича, Эверестни забт этиш кўпинча фожеа билан тугайди. Жумладан, унга чиқмоқчи бўлган альпинистларнинг ҳар учдан бири ҳалок бўлган, яъни шу пайтгача 300 дан ортиқ альпинист Эверестга чиққан бўлса, шундан юз нафари шундай фалокатга йулиққан.

* * *

АМРИҚОЛИК кўзи ожиз Жоан Фелпс 54 ёшда донг таратди. Аммо унинг номи дунёга танилмай утиб кетиши мумкин эди, агарки, иккала кўзи ҳам кўр була туриб, тоғ чўққисига чиқмаганида.

У 29 ёшли эгизак уғиллари билан (арқон ёрдамида) Аляска тогининг 6 минг метрлик чўққисини забт этди.

* * *

МОНБЛАН чўққисини тарихда биринчи марта ёш қиз забт этди. У 7 ёшли Валери Шварцдир. Тўғри, у яқка ўзи эмас, балки табиб отаси ҳамроҳлигида бу натижага эришди. Бироқ отаси фақат бирга юрди, холос, ёрдам бермади.

Бу Валерининг тоққа биринчи марта чиқиши эмас; у 5 ёшлигида 3940 метр баландликдаги чўққини ҳам ишғол этган.

● **ИЛДАМЛАРНИНГ ИЛДАМИ** Норвегиялик Эрнст Менсен тез юрадиган одам. У атиги 14 кун ичида Париждан Москвагача пиёда келган. Истанбулдан Калькуттага ва Калькуттадан Истанбулга қилган саёҳатида эса 59 кун сарфлаган. У ёқ бу ёғи бўлиб, масофа 8856 километрни ташкил этган. Эрнст бунча масофани фақат пиёда босиб ўтган.

* * *

36 **ЁШЛИ** француз спортчиси Жан Буссике Англиянинг Блекберн шаҳри четида тез юриш юзасидан рекорд ўрнатди. У марафон усулида бир кеча-кундузда 264 километр масофани босиб ўтди. У юришни шанба кuni кундузи бошлаб, бутун туни билан юрди ва якшанба кuni эрталаб тугатган.

* * *

ИСПАНИЯДА яшовчи 35 ёшли Хосе Гонсалес исмли киши уч километрни 22 дақиқада босиб ўтди.

Шу ҳам натижа бўлдими, бошқалар ундан ҳам тез югуради ва юради, деб айтарсиз? Бу гапни айтишга шошманг, гап шундаки, Гонсалес бу масофани югуриб эмас, ёки юриб ҳам эмас, балки умбалоқ ошиб босиб ўтди. У мунтазам машқ қилиб, 42 километрлик масофани ҳам умбалоқлаб ўтган.

● **ЮГУРИШМИ? ЮГУРИШ!** Марокашда қумда марафон ўтказилди. Унинг иштирокчилари саҳродаги чидаб бўлмас иссиқликда 200 километрга чопиб ўтишди.

Ҳар бир спортчи озиқ-овқат ва 7 литрдан сув олиб олди. Қуёшдан сақланиш учун уларнинг кўпчилиги бадавийларга ўхшаб, бошларига оқ рўмолча ўраб олишди. 63 иштирокчи орасида бир қанча аёллар ҳам бор бўлиб, маррага франциялик Бернер Годен 19 соат 24 дақиқада етиб келди.

* * *

ИККИ НАФАР инглиз ёшлари — Генри Уэйн ҳамда Робин Кеслар ва ниҳоят узоқ муддатли югуришни тўхтатдилар. Улар уч ярим йил турли шаҳар йўллари бўйлаб югурдилар. Шу давр мобайнида Генри билан Робин Оврупо, АҚШ, Мексика ва бир қанча Осиё давлатлари (Туркия, Покистон, Ҳиндистон ва Индонезия) ҳамда Австралия йўлларида 25750 километр масофани чопиб ўтдилар.

Улар ўзлари учун қуйидагича кун тартиби тузишган эдилар: бир кунда 32 километр югуриш, ҳар учинчи кунда эса тўлиқ дам олиш. Бундай тартиб уларнинг маррага соғ-саломат етиб келишларида фойда берди.

* * *

1982 ЙИЛНИНГ 21 февраль куни Нью-Йорк шаҳридаги уйингоҳлардан бирининг югуриш йўлкасида спорт тарихида антиқа мусобақа ўтказилганди. Беллашувнинг қойдасига биноан югуриш 24 соат давом этиб, энг тез чопган эмас, балки энг кўп километр югурган киши голиб ҳисобланарди. Эрталаб соат 10 да 14 спортчи мусобақани бошлаб берган бўлса, бир кун ўтгач, эрталаб соат 9 да улардан атиги 7 киши қолганди. Шу вақтда биринчи ўринда бораётган Жеймс Сандерс рақибларидан жуда ўзиб кетди ва у голиб ҳисобланишига ҳеч кимда шубҳа қолмаганди. Мусобақа ҳакамларининг келишувига биноан мусоба-

қа бир соат олдин тўхтатилди ва ҳақиқатад ҳам Сандерс голиб ҳисобланди. У 23 соатда 195 километр масофани «қоралаб қўйган» эди. Унга 100 доллар мукофот берилди.

* * *

ХИНДИСТОНЛИК тўрт ёшли Пайя Ладху исмли қизчанинг муваффақияти янада ажабланарлидир. Ладху марафонча югуришда 21 километр масофани 2 соату 50 дақиқада босиб ўтди. Албатта, бу жаҳон рекорди эмас, лекин қизчанинг югуриш билан бундан бир неча ой илгари шуғуллана бошлаганини ҳам унутмаслик керак.

● **МАТОНАТЛИ КИШИЛАР** Лос-Анжелосда ўтказилган югуриш бўйича мусобақада ҳамманинг диққат-эътиборини фақат бир киши тортди. Чунки 42 километру 197 метрли масофани Боб Виланд аравачасиз, қўллари билан ерга таянган ҳолда чоғиб ўтди. Ахир унинг иккала оёғи йўқ эди-да. Мусобақанинг тўртинчи кунини эса марафоннинг барча қатнашчилари бу матонатли кишига етиб олиб, финишга келдилар. «Югуриш» тугагач, Виланд қатъий ишонч билан айтдики, ногиронлар орасида ҳам иродаси кучли, қатъиятли, ҳаётдаги мақсадига эришиш учун курашадиган ва интиладиган кишилар кўпдир.

* * *

ЯНГИ КАЛЕДОНИЯ оролидаги ҳаракат ниҳоятда тигиз булган Бураке-Тио автомобил йўли шу кунини бум-буш эди. Бунга сабаб, Нумеа шаҳрининг 25 ёшли фуқароси Шарл-Мария Донуарнинг икки қўлда юриши бўйича рекорд қўйиш мақсадида катта йўлга чиққанлигидир. Уни олти кишидан иборат ҳакамлар ҳайъати кузатиб борди. Худди шундай гаройиб усулда 700 метр дам олмасдан юргач (бунга рекордчининг 59 дақиқа 32 сония вақти кетди), Донуар тўхтаб, оёқларида туриб олди. Йигитнинг айтишича, қўлларида янада кўпроқ юриши мумкин эди, афсуски, чап кафтига кириб қолган шиша бунга йўл қўймади.

* * *

ИККИ ҚЎЛДА юрвчи одамлар борлиги ҳақида мана ўқидик, хабар топдик. Бироқ дунёда шундай одамлар бор эканки...

АҚШнинг Жоржия штатида яшовчи Оскар Бредли нафақат икки қўлда, ҳатто бош ва кўрсаткич бармоқларига таяниб юриш қобилиятига эга экан. Қаранг-а!

* * *

АВСТРАЛИЯНИНГ океан қирғоғида яшовчи аҳолисини кучли сув тўлқини узра тахтада «юриш» билан ажаблантириш қийин. Чунки бу ерликларнинг 7 ёшидан 70 ёшигача ушбу уйинни яхши билишади. Лекин сиднейлик Рон Эгс барчани ҳайратда қолдирди. У оёғини осмонга қилиб, қўллари билан тахтада турганча кучли тўлқинлар узра бемалол сузди.

* * *

39 ЁШЛИ Ральф Гериг (швейцариялик) оёқ-қўллари ерга тираб ётганча, қўл тиззаларини букиб ва тўтрилаб 10195 марта машқ бажарди. Бунга 4 соат вақт кетди.

Дарвоқе, у ҳар соатда 5 дақиқадан дам олди. Яна шуни ҳам айтиш керакки, Ральф аввалги рекордини янгилашга муваффақ бўлди, собиқ рекордчидан 166 марта кўп машқ бажарди.

● УЛАРНИНГ БАЛИҚЛАРДАН ФАРҚИ БОР БАРИБИР Нью-Йорк штатининг Бат шаҳарчасидаги майхоналардан бирининг соҳиби бўлмиш Том Уиллер пул учун ҳар нарса юзасидан гаров уйнашга тайёр. Бир куни майхонада бир таниши билан тортишиб қолди: Онайда кўлидан бемалол сузиб ўтаман, деб. Кўпчилик ишонмади. Ахир кўлнинг узунлиги нақд 20 мил келади-я!

Том таниши билан гаров уйнади. Гаровга 7000 доллар тикилди. Томошабинлар Томнинг жасратига қойил қолишди. У кўлнинг у чеккасидан бу чеккасигача бўлган 20 мил (тахминан 32 километр) масофани 8 соатда сузиб ўтди-я, одамнинг балиғи.

* * *

СПОРТЧИ Валери Кретъенга (Франция) 77 километр масофани сузиб ўтиш учун роппа-роса 24 соат вақт керак бўлди. Бу галабани Валери Тулондаги «Пормаршен» деб аталган 25 метрлик ҳовузда ўтказилган «Бир кеча-кундуз сузиш» мусобақасида қўлга киритди.

* * *

ЖАНУБИЙ АФРИКА Жумхуриятидан, Тайвандан, Бельгиядан ва бошқа купгина мамлакатлардан қатнашган бир гуруҳ сузувчилар Жанубий Африка Жумхуриятидаги соҳилдан Атлантика уммониға тушдилар ва 5 соату 45 дақиқа давомида сузишиб, Ҳинд уммонининг қордек оппоқ чумилиш ҳавзасидан қиргоққа чиқдилар. Спортчилар роппа-роса 20 километр масофани сузиб ўтдилар.

* * *

ИТАЛИЯЛИК Умберто Пелидзар 1992 йили кузда сувға шунгиш бўйича ажойиб кўрсаткичга эришди. У 118 метр чуқурликкача шунгиб, ҳеч қандай асбобсиз 2 дақиқаю 56 сония сув остида турган. Умберто сув остига тезроқ тушиши учун оғир юкдан, сув юзига чиқиш учун эса дам берилган баллондан фойдаланди, холос.

* * *

ОДАМЛАРГАЯМ ҳайрон қоласан киши. Рекорд ўрнатиш учун нималар қилишмайди-я.

Марселлик Пьер Бардэн гаввослар кийимини кийиб олиб, шаҳардаги «Прадо» денгиз аквариумидаги сув остида 111 соат нафаси қисилмай ўтирибди-я.

● **БУ ҲАМ МАҲОРАТ** Швейцариялик Паул Захли аслида футболчи бўлмаса-да, лекин футболчилардан маҳоратли чиқиб қолди. У танаффуссиз 20 километр масофагача тўпни ҳаволатиб тепиб борди. Тўп бирор марта ҳам ерга тушиб кетмади.

* * *

ШУНИНГДЕК, Швециянинг Мёрст шаҳрида яшовчи Томас Лундман ҳам тўпни бирор марта ерга туширмай 38 минг марта бошида ўйнатди. Бунинг учун Томас 5 соату 14 дақиқа вақт сарфлаб, аввалги жаҳон рекордини 42 дақиқага янгилади.

* * *

ЯН СКОРКОВСКИ эса Прага фуқароси. У теннис тўпини 11 километр масофагача бошида ўйнатиб борди. Бунда ҳам тўп тушиб кетмаслиги ҳисобга олинди.

ҚУШМА ШТАТЛАРДА минглаб ёш йигит-қизлар антиқа мусобақа ўтказдилар. Улар гимнастик ҳалқани уч кун мобайнида тинмай белларида айлантирдилар. Бироқ рекордлар китобига фақат Роксана Роуз исмли қизнинг номи тиркалди. У ҳалқани ҳеч тўхтатмасдан 90 соат давомида айлантирди.

● **РАҚСЛАР ГУЛДАСТАСИ** Нью-Йоркда шундай анъана бор, унинг номи «Треп-о-мэниа», яъни «чечеткомания». Ҳар йили Нью-Йоркдаги машҳур «Эмпайр стейт билдинг» осмонулар биносининг қаршисида жойлашган 34-кучада Амриқонинг турли бурчакларидан келган (уз ҳисобига) рақс шинавандаларининг анъанавий байрами бўлади. 1993 йил об-ҳавонинг иссиқ ва дим бўлишига қарамай, байрамда қатнашувчилар сони рекорд кўрсаткичга етди.

Бир йил бурун 4877 киши рақсда қатнашган бўлса, 1993 йили 14 ёшдан 84 ёшгача бўлган 5279 нафар одам иштирок этди. Қизиги шундаки, уларнинг бари бир хил — жигаранг майка билан оқ шляпа кийиб олишган эди.

ЭКВАДОРДА жойлашган Риобомба шаҳрида эса раққос ва раққосаларнинг гаройиб кўриги бўлиб ўтди. Кўрикнинг шарти бўйича, улар ўйин қоидасини бузмаган ҳолда, бир дақиқада 4 мартадан 25 мартагача чирпирак бўлиб айланиши керак эди.

Худди шу шарт бўйича Луиса Бранко билан Роберто де Эскотолар голиб чиқишди. Улар 32 дақиқа давомида жуда катта тезликда айланиш билан бирга ўйин ритминини бузмай қойилмақом ўйнашди. Ўйин давомида бошлари ҳам гангиб кетмаган.

● **ҲАР НАРСАНИНГ МЕЪЁРИ БУЛГАНИ ЯХШИ, АММО...** Британия учувчиларининг икки командаси Сингапурда антиқа футбол учрашуви ўтказдилар. Ўйин пайшанба куни соат 20 да бошланиб, жума куни эрталаб 8 дан 30 дақиқа ўтганда тугади. 44:38 ҳисобига яқунланган бу антиқа беллашувда фақат бир футболчи ниҳоятда чарчаб қолганлиги тўфайли ўйингоҳдан чиқиб кетди.

* * *

ИСПАНИЯНИНГ Малаге шахрида ҳам баскетбол буйича узоқ муддатли уйин ўтказилди. Таркибида Каунас шахридаги «Жальгирис» жамоасининг собиқ спортчиси В. Хомичус қатнашаётган «Баллмайер» командаси очиқ майдонда «Пуэрто Марина-Исостер» баскетболчилари билан куч синашди. Уйин шанба куни бошланиб, якшанба куни ниҳоясига етди. 24 соату 11 дақиқа давом этган бу гаройиб учрашув 2508:2312 ҳисобида «Баллмайер» фойдасига ҳал бўлди. Ғолиб командада В. Хомичус энг яхши натижа кўрсатди — 722 очко. Учрашув ташкилотчиларининг фикрича, бу уйин баскетбол тарихида энг узоқ давом этганидир.

* * *

БРЮССЕЛЬДА яшовчи машҳур «Филиас» фирмасининг 34 ёшли ходими Патрик Паттин тўхтовсиз бильярд уйнаб, жаҳон рекордини янгилади.

Телевизион техникаси буйича мутахассис бўлган бу йигит 245 соат давомида яшил мовут устида бильярд шарларини у ёқдан бу ёққа қувлаб, олдинги рекорддан бир йўла 5 соатга утиб кетган. Ҳар уч соатда унга ун беш дақиқалик танаффус берилган. Аввалги рекордини янгилашга аҳд қилган Паттин уз ҳисобидан икки ҳафталик меҳнат таътили олишга мажбур бўлган.

* * *

КЛЕМЕНС МЮТТЕРНИНГ номи икки марта Гиннеснинг «Рекордлар китоби»дан ўрин олган. Кельн шахрида яшовчи ул зот биринчи марта 102 соату 30 дақиқа дам олмасдан аргимчоқда учгани учун бўлса, иккинчи марта 7 соату 58 дақиқада 1622 жуфт оёқ кийимини мойлаганлиги учун унинг исми қайд этилган. Тиниб-тинчимас Мюттер учинчи марта ҳам рекорд ўрнатмоқчи, лекин спортнинг қайси тури буйича буни сир сақламоқда.

* * *

ОЛДИБЕРИЛИК Том Лакстонинг номи «Рекордлар китоби»га 1982 йилдаёқ тиркалган. У уша йилнинг 4 августидан 7 августигача, яъни 84 соат мобайнида танаффуссиз тинмай аккардеон чалган. Уша йили пианино чалиш буйича ҳам биринчиликка эришилган. Бу «марафон» нақ 150 соатга, тўғрироғи, 5

кундан сал ортиқроқ вақтгача чузилган. Мазкур рекорд Австралиянинг «Вагга-Вага» футбол клубида ўрнатилган бўлиб, пианино ҳар куни 22 соат давомида чалинган ва ҳар соатда 5 дақиқа танаффус қилиб турилган.

1986 йилнинг 5 июлидан 18 августигача (44 куну 1 соат) тинмай барабан чалган Тревор Митчалнинг номи ҳам бажонидил машҳурликка айланган.

Ажойиб рок юлдузи Кози Пауэлл эса 1985 йил 5 ноябрь куни Лондоннинг телемарказида ўзига хос рекорд ўрнатган. У бир эмас, ўн эмас 400 та барабанда (бараварига) 58 дақиқа мусиқа таратган.

* * *

ПЕРУЛИК уч нафар ёш йигит гитарада мусиқа чалиш бўйича «қахрамон» бўлишди. Улар ушбу мусиқа асбобида 55 соат куй чалишиб, (ҳар соатда 10 дақиқа дам олишган) томошабинларни лол қолдиришди. Бу «марафон» янада узоқроқ давом этиши мумкин эди, лекин навбатчи шифокор уни тўхтатиб қўйди, чунки мусиқачиларнинг бармоқлари қонга беланиб кетганди.

* * *

ҲИНДИСТОННИНГ Ҳайдаробод шаҳрида яшовчи актёр Ширинивас эса бошқаларга тақлид қилишга уста. У танаффуссиз 32 соат мобайнида 500 нафар томошабинга таниқли сиёсий арбобларнинг, кино юлдузларнинг, қуш ва бошқа жониворларнинг овозини ва характерли «қилиқлари»ни қўйилмақом қилиб бажарди.

* * *

МАБОДО, кўп гапириш бўйича жаҳон биринчилиги ўтказилса, чилилик диктор Мигель Анхель Наваррет албатта, биринчиликни эгаллаган бўларди. Томе шаҳри радиостанциясининг юбилейига бағишланган байрам эшиттиришини 30 июлда бошлаган Наваррет студияни 8 августдагина тарк этди. Шундай қилиб, чарчамас диктор 113 соату 7 дақиқа тўхтамасдан гапирди.

* * *

БРАЗИЛИЯНИНГ Сан-Паулу шаҳридаги «Жовен Пэн — 2» радиостанциясида суҳандонлик қилувчи Амилтон Весси Теодор ҳам Наваррет сингари озги

толмаслардан экан. У радиомарафон утказиб, рекорд ўрнатди, яъни марафонда тинмай, танаффуссиз 99 соату 40 дақиқа давомида суҳандонлик қилди.

«Амилтонни қўллаб-қувватловчи гуруҳ» «Банан»нинг (Амилтонинг тахаллуси) марафони ёзилган аудио ва видеокассетани Буюк Британияга — Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га номини зикр эттириш учун жўнатишди.

* * *

ҲИСОБЧИ Петер Шелл ропша-роса етти куну етти тун танаффуссиз душ қабул қилди. Шелл бу «машигулотни»ни янада узоқроқ давом эттириш мумкин эди, агар тана териси ёрилиб кетмаганида. Дарвоқе, Шелл Мюнхенда яшайди.

* * *

ҚАРСАК чалишнинг ҳам ўзига хос сабаблари булади. Лекин Жанубий Ҳиндистоннинг Мадоас шаҳридаги банк хизматчиси Жаярам қарсак чалиш орқали шухрат қозонмоқчи булди. У 67 соат давомида кафтини кафтига уриб, узининг 1986 йилги рекордини янгиллади. Жаярам қарсак чалишни шифокорларнинг зўри билан тўхтатди. Чунки, унинг кафтлари шишиб, қон оқа бошлаган эди.

* * *

23 ЁШЛИ швед Свен Ларсен эрта тонгданоқ Стокгольм вокзалида поездга чиқаётган ва тушаётган йўловчилар билан қўл олиб сўрашишни бошлади ва бу қўл қисишлар кундуз соат 16 га қадар давом этди.

Шу вақт мобайнида Ларсен 11220 нафар одам билан қўл бериб сўрашди. Аммо 11221-сига келганда... «чемпион»нинг силласи қуриб, ҳушидан кетди.

БУ УПИШИШ ВОҚЕАСИ 1984 йилда Чикагода содир булди. Эдди Ливин билан Дельфин Кра шунчалар упишгич эканки, ропша-роса 17 кеча-кундуз тинмай бир-бирини ялаб-юлқашса буладими. Ё, тавба!

Улар шу иши билан ҳам номини тарихда қолдиришди, яъни уша йили 24 сентябрь куни уларнинг номи Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га тиркалди.

● **УТИРИБ НОМ ЧИҚАРИШДИ** Антверпенда (Бельгия) яшовчи Роланд Брюгманс номи уч маротаба «Рекордлар китоби»га кирган. У стулда узоқ вақт

ўтириш бўйича ўзи аввал ўрнатган рекордни янгилади. Брюгманс шаҳар кафеларидан бирида 209 соату 30 дақиқа столда ўтирган. Роланд рекордни шуҳрат қозониш учунгина ўрнатган эмас. Гап шундаки, унинг тўққиз ойлик чақалогги жигарини зудлик билан операция қилиш керак эди. Бунинг учун эса боланинг отонаси шифокорларга беш миллион Бельгия франки тўлаши шарт эди. Куриниб турибдики, Брюгманс пул йиғиш мақсадида узоқ вақт ўтиришга мажбур бўлган ва натижада ўтириш бўйича рекорд кўрсаткичга (ўзи билмаган ҳолда) эришган.

* * *

БУНДА ҳикоя қилинаётган одамлар қилган жиноятлари учун шундай оғир жазога маҳкум этилган кишилар эмас, балки ҳамшаҳарлари ва чет эллик сайёҳларни қўйил қолдириш мақсадида ўз хоҳишлари билан ходалар устига чиқиб ўтиришибди. Бу шоввозлар Нордвил яқинидаги кўлнинг ўртасига ўртанилган ходаларда тўрт кеча-ю, тўрт кундуз ўтиришди-я!

* * *

15 ЁШЛИ Венсон Тирод билан 41 яшар Жан-Жак Клос узоқ вақт балиқ овлаш бўйича жаҳон рекордини ўрнатишди. Улар 14,5 кун, яъни 348 соат дам олмасдан балиқ овладилар. Бу натижа Франциянинг Осель шаҳридаги кичик дарёлардан бирида кўрсатилди. Бундан аввалги рекорд ҳам (251 соат) Францияда ўрнатилган эди. Венсон билан Жан-Жак кунига атиги икки соат ухлашлари керак эди, аммо балиқчилар 14,5 кун мобайнида икки марта ухладилар ҳолос.

* * *

РЕЙМСЛИК ёшгина икки француз балиқчисига сабр-бардошлик фазилати шунчалар «юққан» эканки, охир оқибат бардошлиқда ном чиқариб одамларни қўйил қолдиришди. Улар Марна дарёси қирғогида рошпа-роса ўн икки кун ва яна икки соат ўтириб, 30 кило балиқ тутишди.

● **ЧАЁНЛАР БИЛАН БИР ОЙ** Индонезиянинг Бандунг шаҳрида яшовчи Цепап исмли киши Жакарта савдо марказларидан бирида кишилар кўз унгига қўйилган катта шиша идишда чаёнлар билан бир ой

яшади. Гуё у чаёнлар билан 5 ёшиданоқ дўстлашиб кетган эмиш. Унинг фикрича, агар чаёнларга зарар етказилмаса, улар ҳам ҳужум қилишмас эмиш. Цепап бу сузни исботлаш учун одамлар кўз олдида чаёнларни ҳовучлаб бошига қўяди ва томошабинларни ҳайратта солади.

● **ШЕРЛАР БИЛАН ҚАФАСДА** Жанубий Африкалик Майк Оостерлаак машҳурликда ном таратдию, ammo асаб касалига дучор бўлди-да, бечора. Гап шундаки, у 64 кун шерлар билан бир қафасда яшади.

Хартбиспоорт шаҳридаги ҳайвонот боғининг 28 ёшли хизматчиси шуҳрат қозониш учун бу жасоратни кўрсатгани йўқ. Воқеа бундай бўлди: ҳайвонот боғидаги горилла тушмагур ўлиб қолди. Оостерлаак унинг ўрнига иккита маймун сотиб олмоқчи бўлди, лекин ҳайвонот боғининг маблағи йўқ эди. Хизматчи керакли пулни топиш мақсадида, ҳаётини хавф остига қўйиб бўлса-да, қафасга киришга мажбур бўлди. Лекин бундай гаройиб реклама ёрдамида йигилган пул (минг доллар) маймун сотиб олишга етмади.

● **ЙУЛБАРСНИ ЕНГАН КИШИ** Одамхўр йулбарс Ҳиндистоннинг Бхаглапур шаҳри атрофидаги аҳолини кўндан бери даҳшат ва ваҳимага солиб келарди. 42 ёшли Эдвард Уинтер бир дўсти билан йулбарсни фақат қўлим билан ўлдираман, деб катта пулга гаров уйнади. Довюррак Эдвард дарёга яқин жойга яшириниб, ҳайвонни кутиб турди. Одам исини билган йулбарс йигитга ташланди. Уинтер ҳам анойилардан эмасди, йулбарсни бўйнидан ушлаб, дарёга судраб туширди-да, жони чиқмагунча ҳайвон бошини сувга тикиб тураверди.

● **УЛАРДАН ҚУРҚУВ ҲАМ ЮЗ УГИРГАН** Янги зеландиялик Алан Хакетт жасоратли трюкни амалга оширди: у эгнига фрак кийиб олиб, Париждаги Эйфел минораси устига чиққан ва 115 метр баландликдан пастга қалла ташлаган. У ўзини бир учи минора тўсинига боғланган резина лента билан боғлаб олганди.

Довюррак таваккалчи ерга етишига атиги икки ярим метр қолганда резина лента уни тўхтатиб қолган. Хакеттнинг бу пайтда ерга тушиш максимал тезлиги соа-

тига 160 километрга етган. Сўнгра у маятникка ўхшаб
ликиллаб турган ва ерга оҳиста «қўнган». Ерда эса уни
полиция жарима солиш учун кутиб турарди.

* * *

БУ ТРЮК автородеода қўлланилиб, унча катта
бўлмаган трамплин ёрдамида автомобил бир томонга
ёнбошлайди ва икки гилдирак билан ҳаракатни давом
эттиради.

Швед каскадери Карл Эриксон ана шундай ҳолат-
да ўз автомобилида 20 километр 619 метр йўл босиб
рекорд ўрнатди. Илгариги рекорд 9,1 километр эди.

* * *

БРИТАНИЯЛИК КАСКАДЁР Жеффри Стерн ўз
мотоцикли билан хатарли машқни муваффақиятли ба-
жарди. Кастри шаҳри (Сент-Люсия ороли) яқинидаги
катта кўчада орасини 175 метрдан қолдириб, одам
бўйдан баландроқ 10 та трамплин ясади. Шу билан
бирга 10 нафар довюрак йигитни ҳар бир трамплин
ортига тургазиб қўйди ва мотоциклни катта тезликда
ҳайдаб трамплиндан юқорига кўтарилди ва «жонли
тўсиқ»— йигитлар устидан муваффақиятли сакради.

* * *

ПАСКАЛ БАРРЬЕР билан Оливье Гершер цирк
ва оймама боғда ўзларининг ажабтовур чиқишлари
билан кўплаб томошабинларни ҳайратда қолдириш-
ган.

Улар Марсел шаҳри яқинидаги Верон тоғининг
400 метр чуқурликдаги дараси устига бармоқ қалинли-
гидаги пулат симдан дор ўрнатиб, 120 метр масофани
босиб ўтдилар. Баррьер мотоциклни бошқарган бўлса,
Гершер машинадан уч метр пастига ўрнатилган ўрин-
дикда ўтирарди. Шуниси ажабланарлики, уларни ҳи-
моя қилувчи бирор нарса йўқ эди. Озгина хатога йўл
қўйилса бас, кетди асфалосифилинга. Йўқ, ҳар тугул
бахт улардан юз ўтормади. Мотоциклчиларнинг бу
жасорати уларга шуҳрат келтирди.

● **МУВОЗАНАТ УСТАСИ** Базелда жонглёрлар-
нинг кўрик танлови бўлиб ўтди. Танлов шартига кўра,
мусобақа қатнашчиси бурнининг учида бирор буюм-
ни узоқ вақт «ушлаб» туриши керак. Дарҳақиқат, бу
машқни ҳам эшлайдиганлар анча кўп экан. Бироқ ута

маҳорат ва узоқ вақт ижро этиб, биринчи ўринни олган биргина йигит бўлди. У бурнининг устига теннис ракеткасини тикка қилиб, унинг устига яна бир ракеткани ётқизиб қўйиб, унинг устида эса икки теннис шарини қўйган ҳолда роппа-роса 1 соату 2 дақиқа улар мувозанатини сақлай олди.

● **ТЕГИРМОН ҚАНОТИДА** Голландиянинг Харлем шаҳрида тўрт нафар йигит тортишиб қолди: шамол тегирмони паррагида ким кўп айланиш. Шундай қилиб тўртговини ҳам тегирмоннинг тўрт паррагида маҳкам боғлашди ва тормозни очиб юборишди. Бахтга қарши шу куни қаттиқ шамол бўлаётганди, шу ваздан паррак катта тезлик билан айлана бошлади. Уч дақиқа утар-утмас икки йигитнинг аҳволи ёмонлашиб қолди, яна бир дақиқадан сўнг эса учинчи йигит узр сураб бу уйиндан чиқишини айтди. Тўртинчи йигит эса бемалол айланишда давом этаверди. У Гебрид оролидан келган (сайёҳ) Роберт Бейли эди. Айтишларича, Роберт паррак айланаётган пайтда қаттиқ ухлаб қолган.

● **КУЗА КУНИДА СИНАДИ** Лимбург вилоятида (Голландия) полиция ҳайдовчилик гувоҳномаси йўқ кишини ушлади. Текшириш пайтида маълум бўлишича, 89 ёшли бу қоидабузар ҳайдовчи 70 йилдан бери ҳеч қандай гувоҳномасиз машина рулини бошқариб келган экан. Полициянинг фикрига кўра, бу Нидерландияда ҳайдовчилик гувоҳномасисиз машина ҳайдашдаги рекорд натижадир. Буни қарангки, шу 70 йил мобайнида қария бирор марта ҳам куча ҳаракати қоидасини бузмаган экан.

* * *

УНЧА КАТТА бўлмаган Клермон-Лэро шаҳарчасида яшовчи Патрик Девошел ҳам ҳайдовчилик гувоҳномасисиз ва Францияда мажбурий бўлган сугурта пулини тўламасдан узоқ вақт машина ҳайдаш бўйича «миллий рекорд» ўрнатди. Қирқ ёшли хизматчи 21 йил давомида полиция патрули томонидан бирор марта ҳам тўхтатилмаган. Кўза кундамас кунда синади деганларидек, у барибир қўлга тушди. Полициячи техник кўриқдан ўтганлиги ва сугурта пули тўланганлигини билдирувчи белги автомобил ойнасига ёпиштириб қўйилмаганлигини кўриб Патрикни тўхтатган. Де-

вошел йирик миқдорда жарима тўлаш билан зўрга қутулди.

* * *

АВСТРИЯНИНГ Брауна шаҳрида яшовчи 40 ёшли ҳаваскор ҳайдовчи ичиб олиб машина бошқарганлиги учун полиция томонидан 79 марта ушланган. Шу етмиш тўққизинчи марта ушланганида унинг ҳайдовчилик гувоҳномаси йуқ эди. Тугри, бир вақтлар бундай ҳужжат бор эди, лекин бахтга қарши 1968 йилёқ ундан маҳрум бўлганди.

● **БИРИСИ ЗУР ҲУШТАКЧИ, БИРИСИ ЭСА БАҚИРОҚ** Австралиянинг Аделиада шаҳрида бўлиб ўтган «Гиннес челленж» мусобақасида Митчелл Блекия ҳуштак чалиш бўйича жаҳоннинг янги рекордини ўрнатди. У биринчи уринишдаёқ икки ярим метр масофада ўрнатилган махсус товуш ўлчагич асбобларнинг кўрсатишича, 126 децибел натижани қайд этган. Бу ҳуштак чалиш бўйича ўрнатилган аввалги жаҳон рекордидан 3,5 децибел юқоридир. Бу мусобақа Австралия армиясида, айниқса, катта қизиқиш уйғотди.

● **«МАДАНИЯТЛИ МАСТ» БЎЛУВЧИЛАР** Чехларни биламиз, пивоҳўр халқ. Арақдан ҳам пивони хуш кўришади. Бироқ эндиликда поляклар ҳам улардан ўтиб тушмоқда. Ҳатто Польша пивоҳўрлар партиясининг ҳукумат парламентидаги 12 депутати ташаббуси билан 1 БутунПольша пиво байрами ўтказилди. Бу байрамда пиво ичиш бўйича рекорд ўрнатиб, китобга номи зикр этилганлар ҳам бўлди. Масалан, 30 нафар пивоҳўр 12 соат давомида 400 литр пиво ичибди-я! Агар буни 30 кишига тенг бўладиган бўлсак, ҳар бирига 26 ярим бокалдан тўғри келаркан.

Пивоҳўрлар байрамини ўтказишдан мақсад, — дейди ноиблардан бири, — бошқа алкоғолли ичимликлардан кўра енгилроқ саналмиш пивони тарғиб қилиш, сал «маданиятли маст» бўлишни ўргатишдир.

* * *

ИЖЕВСК шаҳридаги металлурғлар санъат саройида ҳам пиво ичиш бўйича «Пиво қироли» мусобақаси ўтказилди. Албатта, бу танловда биринчилиكنи кулга киритган одам бор, лекин у ўз исмини ошқора айтишдан истиҳола қилди, хотини ва ишхонасидагилар бу воқеадан беҳабар бўлишларини маъқул кўрди.

Бу рекордчи бир дақиқада 2 литр «Жигулевский»ни сипқорди. Ундан узиб кетадиганлар булмади. Аммо мазкур рекорд дунё буйича эмас.

* * *

ЛОНДОНДАГИ йирик пивохоналардан бири ҳар йили шаҳарнинг энг ашаддий пивоҳурини танлайди. Танловнинг фахрий унвонига Харриет Брукс исмли аёл ҳам сазовор бўлган. Унинг таъкидлашича, 18 ёшидан бошлаб кунига бир литрдан кўпроқ пиво истеъмол қилар экан. Харриет Брукс 73 йил мобайнида тахминан 70 тонна пиво ичибди.

● **ЧЕКИШ БУНДОҚ БУПТИ** Францияда трубкада чекувчиларнинг Оврупо биринчилиги бўлиб, унда швейцариялик Якоб Херрен биринчи уринни олди.

Қойдага кўра, чемпионатнинг ҳар бир қатнашчисига 3 граммдан тамаки берилди. Кимки, уни тезда тугатиб қўймай, узоқ вақт чекса, уша киши голиб саналиши айтилди. Шундай қилиб, Якоб 3 грамм тамакини 2 соату 52 дақиқа-ю, 11 сония мобайнида чекди. Аввалги чемпион эса (дарвоқе, у ҳам Якобнинг ватандоши) 9-уринни зўрга эгаллади.

Айтганча, бу тadbирда энг улкан трубкалар ҳам намоиши этилди. Бунда қарагайдан ясалган оғирлиги 3,5 тонна, узунлиги 9 метр, баландлиги эса 7 метр келадиган энг улкан трубкага биринчи урин берилди.

* * *

ТРУБКАДА тез чекиш буйича яна шу мамлакатда утказилган бошқа мусобақада эса 76 ёшли Эльвира Вейль биринчи уринни эгаллади. Эльвира буви 3 грамм мохоркани атиги 59 сонияда чекиб тугатди.

* * *

ҲИНДИСТОННИНГ Химачал Прадеш штатига қарашли Кангра музофотида яшовчи 23 ёшли Вижай Дхиманинг номи ҳозирча машҳур эмас, бироқ у чекиш буйича жаҳон рекордини ўрнатганлар билан бемалол беллаша олади. Гап шундаки, Вижай сигаретни бир марта тортгач, оғзида тутундан 572 та ҳалқача чиқара олади.

Аслида Вижай тутунни ёқтирмайди, яъни чекмайди.

● **ОВ БАРОРИДАН КЕЛГАНДА...** Ҳар бир балиқчи уйидагиларга, таниш-билишларига овдаги сар-

гузаштларини мақтанишни яхши кўради. Аляскалик Рой Гоулдуга мақтаниш учун сабаб туғилди. Чунки у балиқ ови мусобақасида узунлиги 2,5 метр, оғирлиги эса 168 килолик палтусни тутишга мушарраф бўлди.

* * *

ЧЕЛЯБИНСК— 65 деган жойда сув остида балиқ тутиш бўйича Урал кубоги учун анъанавий мусобақа бўлиб ўтди. Унда Новогорний шаҳарчасида яшовчи Николай Писменник голиб чиқди. У белгиланган қисқа муддат ичида сув остида сузиб, 25 кило балиқ тутишга эришди.

Қизиги шундаки, ҳатто у 5 килолик катта чўртанни ҳам тутишга мушарраф бўлди. Николай голиблиги учун берилган совриндан ташқари чўртан учун ҳам алоҳида махсус совринга эга бўлди.

* * *

«СОДА» бирлашмасининг электр монтажчиси Юрий Колодко буш вақтларида қармоқда балиқ овлашни хуш кўради. Шунинг учун бўлса керак, кўпинча унинг ови бароридан келади.

Бундан аввал Юрий Урал дарёсидан 69,7 килолик лаққа балиқ тутган эди. Бу сафар эса 74,3 килограммлик лаққани ўлжа ололди. Унинг узунлиги 2 метру 34 сантиметр чиқди.

* * *

ГРЕННЕЛ-АЙЛЕНД шаҳрида истиқомат қилувчи Алиса Пратт қармоғи билан бир ярим метрлик балиқ тутиб олди. Уйига келтириб сўйса, ичидан кичикроқ балиқ чиқди. Воқеа шу билан тутагани йўқ, иккинчи балиқнинг ҳам ичидан кичкина балиқча чиқса бўладими!

* * *

СЕЙШАНЬ архипелаги оролларида бирида баҳайбат тошбақа ушланиб, унга «Эсмеральда» деб ном қўйилди. Унинг вазни 306 кило бўлиб, Лондон шаҳри ҳайвонот боғидаги «чемпион» тошбақадан 19 килограмм оғирдир.

● **ҚУЙЛАР ҲАҚИДА НИМА БИЛАСИЗ?** 1975 йилнинг 25 июнида Жорж Филипс деган одам электр қайчи ёрдамида 699 та қўйнинг жунини олган. Бу ишга у 9 соат (ҳар соатда ўртача 77 та қўйнинг жунини олинган) вақт сарфлаган. Янги зеландиялик Петер

Касрели эса оддий қул қайчида шунча соат ичида 353 қуйга «хизмат» курсатган. Бу «сартарош» ҳар соатда 39 тадан «мижоз»ни қабул қилган.

1956 йилнинг июнида бир йула саккиз қузичоқ туғилганлиги ҳисобга олинган. Лекин бу қузичоқларнинг биронтаси ҳам тирик қолмаган.

Дунёда энг катта туғилган қузичоққа ҳам яшаш насиб этмаган. Унинг оғирлиги 17,2 килограмм бўлиб, туғилгандан кейин атиги бир неча дақиқа яшаган. Она қуй ҳам туғиши биланоқ нобуд бўлган.

Статистика маълумотларига кўра, ер юзида 1,1 миллиард бош қуй бор экан.

Жанубий Австралияда яшовчи Рейнолдслар оила-сига қарашли бир қуйдан 29 килограмм жун олинди. Одатда бир бош қуйдан 4 килогача жун олинади.

Рейнолдслар қуйининг сири шундаки, унинг жуни етти йилдан бери олинмаган, тўғрироғи, қуй етти йилгача яйловларда дайдиб юраверган, ақалли бирор марта қўтонга келмаган. Соҳиб эса ундан умидини узиб қуйганди, ўлиб кетган бўлса керак, деб. Йўқ, ўлмабди. Шунча йил давомида қуй жунининг узунлиги 62 сантиметрга етибди.

Ҳайрон қоларли жиҳати шундаки, одатда қуйлар агар жуни ҳеч олинмаса, 4 йилгача зўрга яшаши мумкин. Чунки бундай «юк»ка уларнинг юраги дош беролмайди. Бу қуй эса...

● **САРТАРОШЛАР МУЪЖИЗАСИ АҚШнинг Кливленд шаҳрида яшовчи икки сартарош — Питер Бланк ва Оливер Дрейлер баландлигини икки метр қилиб соч турмакладилар.**

Бунинг учун сочга ишлатиладиган 30 баллон лакли аэрозол, 12 метрга яқин ҳақиқий улама соч, 3 метр ҳарир газлама, 190 та соч тўғноғич керак бўлди.

Сартарошлар бу ишни 7 нафар ассистентлари билан роппа-роса 9 кунда бажариб бўлдилар. Ҳаммаси яхши бўлди, фақат... сартарошлар мижози — Аурелла Мюрицга қийин бўлди холос. Ахир 9 кун сартарошхонада ўтиришнинг узи бўладими?

● **ОТ-АРАВАДА 407 ҚОП** Австриянинг Калин ҳудудида истиқомат қилувчи Кепрад Хильдиоринд исмли фермер аравада оғир юк ташиш бўйича ўзига хос рекога ўрнатди. У ўн бешта от қўшилган аравага 407 қоп галлани жойлаштирди, юкнинг умумий вазни 35 тонна эди.

● **ЭШОВИДАН ТУШОВИ КУП** Бутунги кунда муаллифлари бир неча олим бўлган илмий мақолалар ҳеч кимни ҳайрон қолдирмайди. Лекин «Физикл ревью Леттерс» журнали бу соҳада баридан ўзиб тушди. Унда чоп этилган мақола охирида 19 муаллиф имзоси турарди. Олимлар исми, улар ишлайдиган илмий муассаса номи журналда «атиги» бир саҳифанинг барини эгаллади.

● **ҲАР СОАТДА ЧИҚАДИ** «Стейс ньюс сервис» ва «Файнэншл уорлд» журнали ҳамкорликда янги газета ташкил қилдилар.

Газета 20 саҳифадан иборат булиб, унда 50 га яқин мақола ва хабар босилади. Рузноманинг асосини реклама ва эълонлар ташкил этади. Чунки молиявий харажатлар шундан келган маблағ ҳисобига қопланади.

Қизиги шундаки, рузнома ҳар соатда чиқиб туради. Демак, ундаги информация билдиришлар, халқаро воқеаларга оид хабарлар, мамлакат ҳаёти ва обҳаво янгиликлари ҳар соатда янгиланиб турилади, қўшимчалар киритилади, алмаштирилади ва бутун АҚШ бўйлаб тарқатилади. Рузноманинг номи ҳам унинг гоёвий йуналишидан келиб чиққан — «Лейтест ньюс» («Сўнги янгиликлар»).

● **КИТОБ БИР ИШ КУНИДА ТАЙЁРЛАНДИ** Францияда жуда қисқа вақтда — атиги саккиз соатда шеърлар тўплами нашр этилди. Муаллиф эрталаб соат 9 да қўлёзмани нашриётга олиб келган бўлса, кеч соат 17 да китобни дўстларига тақдим этди. Компьютер 40 дақиқада қўлёзмани ўқиб, грамматик хатоларни тўғрилади. Шундан кейин босмаҳонада лазер қурилма ёрдамида ҳарфлар терилиб, бир нусҳаси корректура ўқиш учун топширилганида пешин бўлганди. Яна бир соатдан кейин босма машина ишга тушиб кетди.

● **ҚИММАТБАҲО УРИНДИҚ** Швейцарияда 100 метрлик куча уриндигини эшитган Япониядаги Обихиро шаҳри аҳолиси бу рекордни янгилamoқчи бўлди. 300 кунгилли киши шаҳар боғида 400 метрлик уриндиқ тайёрладилар. Бунга уларнинг бир ҳафта вақтлари кетди. Шаҳар ҳокимияти рекордчи уриндиқни ишлаш учун 6 миллион иен ажратди.

● **ЕТТИ КИЛОМЕТРЛИ ПОЕЗД** Бундай «аждарҳо» поездни Жанубий Африка Жумҳуриятининг

Сейшан ва Сальдан шаҳарлари оралигидаги темир йўлда учратиш мумкин.

660 вагондан иборат, умумий оғирлиги 70 минг тоннадан ошиқ булган бу поезднинг биринчи ва охириги вагонлари ўртасидаги оралик етти километрдан зиёдни ташкил этди. Бу янги рекорд эди. Аввалги рекорд эса Амриқонинг Огайо штатида ўрнатилганди. Унда узунлиги олти километр ва оғирлиги 42700 тоннадан иборат булган поезд 251 километр масофани босиб ўтган эди.

● **ҚУРИЛИШДА — БУРИЛИШ** Битта уйни қуриш учун қанча вақт керак бўлади?

Амриқонинг Бойсе (Айдахо штати) шаҳридаги пудратчи қурувчилар ассосиациясига бир оилага мўлжалланган беш хоналик уйни қуриш учун 8 соату 54 дақиқа вақт керак бўлди. Одатда эса бундай уйни тозалашнинг ўзига шунча вақт кетарди.

Қурилишда 400 дан ортиқ ишчи жон-жаҳди билан меҳнат қилган. Иш бошлашдан олдин қурувчилар бажарадиган ишининг соҳасига қараб, алоҳида махсус коржомаларни кийишган. Коржомаларнинг турига қараб қайси гуруҳ қандай ишни бажараётганини билиш мумкин булган. Бу вақт иқтисод қилинишига ёрдам берди. Уйнинг бунчалик тез қурилганлиги унинг сифатига умуман таъсир қилмаган. Аксинча, уйнинг эгалари одатда бир йилга бериладиган кафолат ўрнига ун йилга кафолат берилганлиги ҳақидаги ҳужжатни олишган.

* * *

ИСПАНИЯНИНГ Бривеск шаҳри фуқароси, касби гишт терувчи Луис Диас 45 дақиқаю, 37 сонияда 1050 дона гишгдан девор қурди, унга икки тонна қум ва ярим тонна цемент ишлатилди. Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га ёзилган аввалги рекорд (747 та гишт терган) инглиз Тони Грегориға мансубдир.

● **СТАКАНДАН ҚУРИЛГАН МИНОРА** Швейцариялик пенсионер Дан Вестердахл 3654 та стакандан пирамида шаклида минорача ясади. Дан бу билан аввалги рекордни янгилади, ўшанда 2758 та стакандан пирамида ясалган эди.

● **ҚАРТАЛИ УЙ** Амриқонинг Эванстон шаҳри (Иллинойс штати) дорилфунуни талабалари қартадан

кўп қаватли «уй» қурдилар. Бу «уй» 50 қаватли бўлиб, уни қуриш учун 7725 та уйин қартаси сарфланди.

● **СОВУН КЎПИКЛАРИ ПРОФЕССОРИ** Юқоридаги галати унвон эгаси бўлган амриқолик Э. Пластерор деярли 50 йилдан бери мамлакат буйлаб гастролга чиқиб эстрада концертларида ва телевидение орқали уз ҳунарини намоёниш қилиб келади. У 20 та совун пуфагидан минора ясайди. Махсус рецепт асосида эса у узоқ вақт ёрилиб кетмайдиган совун пуфагини ҳам пуфлаган. Улардан бири ёрилмасдан 340 кунгача турган.

● **ЧАҚҚОНЛИК — РЕКОРДГА ҲОҚОНЛИК** Дунёда энг чаққон сартарош япониялик Исао Путия экан. У 55 дақиқа давомида 400 нафар кишининг соқолини қиртишлашга улгурган.

* * *

ТАМПЕРЕ шаҳрида хат ташувчи бўлиб, хизмат қилувчи Ёуко Ёусеа исмли йигит машинкада тез ёзиш бўйича Финляндия чемпиони унвонига сазовор бўлди. У ярим соатда 16 мингта ҳарф босиб, рекорд ўрнатди. Ёуко шодлигининг чеки йўқ, ахир 150 аёл иштирок этган бу мусобақада голиб чиқишнинг ўзи бўладими?

Рекордчи машинкада ёзиш билан мактабда ўқиб юрган кезларидаёқ шугулланарди.

* * *

БУЮК БРИТАНИЯЛИК хат ташувчилар Оврупо бўйича энг илгори ҳисобланишаркан. Фарбий Оврупо мамлакатларида тадқиқот ишлари олиб борган халқаро илмий текшириш ташкилоти — «Рисерч интернэшнл» шу хулосага келди.

Улар Оврупонинг олти мамлакатида бир кунда жўнатилган 1420 та хатни қузатганлар. Хатни манзилга етказишга англиялик хат ташувчиларга етадигани йўқ экан. У ерда бир кунда жўнатилган хатнинг 80 фоизини эртаси куниеқ манзилга — хат эгасига етказилади. Иккинчи ўринда ГФР ва нидерландиялик хат ташувчилар туради. Уларда бу кўрсаткич 77, Фарангистонда — 49, Испанияда — 21 фоизни ташкил этади. Италия хат ташувчилари эса анчагина беғам эканлар. У ерда бир кунда жўнатилган хатларнинг атиги 15 фоизигина

эртаси куни эгасига етказилади. Ҳайриятқи, бу кузатувдан ўзбекистонлик хат ташувчилар четда қолган, акс ҳолда...

* * *

ИСПАНИЯЛИК рассом Ревилла Доче бир ой ишлаш мобайнида 22022 дона сурат чизган. Бу билан у узининг Испаниядаги Бургос шаҳри рассомларига жаҳон рекордини янгилаб, ном чиқараман деган сўзининг устидан чиққан.

Ревилла 30 кун мобайнида дам олмасдан ўз полотнолари устида чарчамай нотариус назорати остида ишлаган. Ундан олдинги рекорд эса бир ой ичида 22000 расм чизган одамга тааллуқли эди.

● **БИР-БИРИДАН ЎЗГАН ЕМАКЛАР** Жанубий Африканинг Блумфонтейн шаҳри кишилари дунёда ягона улкан блин (қўймоқсимон хамир овқат) тайёрладилар ва мазасини татиб кўрдилар. Уни тайёрлаш учун 2650 кило хамир, 23 тонна пўлат (това ва унинг қопқоғини яшаш учун), 42 та баллонли газ ва тўртта юк кўтарувчи кран керак бўлди. Шунингдек, 4 мингта тухум, 640 кило ун, 320 кило маргарин, 55 кило шаккар, 30 кило хамиртуруш, 4,5 кило туз ҳамда 1400 литр суг ишлатилди.

Товани Блумфонтейн темирчилари пўлатдан ясаб беришди. Унинг диаметри 12,55 метр.

Тайёр бўлган хамирқоришма қувур орқали товага келиб тушди. Икки киши эса узун «швабра»лар билан товани ёглаб туришди. Қоришма юк кўтарувчи кранлар ёрдамида аралаштирилди. Тованинг пўлат қопқоғини эса тўртта кран кўтариб ёлди.

* * *

БРИТАНИЯНИНГ Челтнам шаҳрилиқ ошпаз Дерри Линч уз ошхонасига одамлар келишини кўпайтириш мақсадида улкан қўймоқ пиширди. Унинг диаметри 7,8 метр, яъни аввалги «чемпион»дан 1,5 метр катта бўлган. У узининг бу ноёб маҳсулотини пишириш учун 5274 та тухум, 232 кило бугдой ва маккажўхори уни, 420 литр суг ва 64 кило ёғ ишлатган.

* * *

НАМИБИЯНИНГ пойтахти Виндхук шаҳрида ошпазлар ропша-роса бир километр узунликдаги масофада кабоб пиширишди. Унга 750 кило гушт, 240 литр

зираворли сирка-мой (маринад), 180 кило қуритилган шафтоли сарфланди. Бу кабобни 3 минг киши татиб қуришга мушарраф бўлди.

* * *

БЕЛЬГИЯЛИК ошпаз Жильен Клейс ҳам халқ оғзаки ижоди байрамига атаб жуда узун кабоб тайёрлади. Кабоб сихининг узунлиги 225 метру 30 сантиметр келади. Кабобни тайёрлашга 1600 кило гушт ҳамда 150 килограмм кумир сарфланди.

* * *

БОЛГАРИЯНИНГ Благоевград шаҳридаги универсал магазиннинг 10 йиллигига бағишлаб улкан торт тайёрланди. Маҳаллий нон заводининг бош ошпази бисквит ва кремдан ясалган 150 килограммлик бу тортни ясаш учун узининг беш шогирди билан икки кун меҳнат қилди. Уни юзлаб кичкинтой болалар атиги бир неча дақиқанинг ўзидаёқ еб қўйишди.

* * *

ИНДОНЕЗИЯДА афсонавий қаҳрамон қуш бўлиб ҳисобланган — Гаруда қуши шаклида ишланган баҳайбат торт мамлакат пойтахтида ўтказилган кондитер маҳсулотлари фестивалида намоёниш қилинди. Қандолатпазларнинг гапларига қараганда, бу тортнинг баландлиги ўн метрдир. Бу эртакнамо тўрт тонналик «қуш»ни ясаш учун индонезиялик моҳир қўллар икки ой меҳнат қилишган ва бир тонна шакар, уч мингта тухум ҳамда шунга яраша бошқа масаллиқлардан фойдаланишган.

* * *

ЖАНУБИЙ Африканинг Норвуд шаҳрида яшовчи икки қиз ва уч нафар йигит икки ҳафта тайёргарликдан сўнг улкан пирог пиширдилар. Пирогнинг узунлиги 37 метр бўлиб, Сингапурда «Пицца хат» фирма-си ўрнатган аввалги рекорддан 3,1 метр ортиқ. Пирогни пишириш учун 29 соат сарфланди.

* * *

РАНДА АЛ-ҲАКИМ исмли аёл ҳам ҳаммани ҳайратда қолдирди. У жуда тез ва мазали ҳамда энг оғир сомса тайёрлади. Ахир уч килолик сомсани тайёрлашнинг ва пиширишнинг ўзи бўлмаса керак!

* * *

ҚИЗИК, рекорд ўрнатишнинг ҳам йўллари кўп экан. Шунингдек, бунга эришишнинг ҳам йўллари

турлича кечади. Масалан, кимдир уй олиш учун 20 ва ундан ортиқ йил навбатда туриб, узи сезмаган ҳолда рекорд ўрнатса, кимдир... ва бу шахслар Гиннеснинг «Рекордлар китоби»га номи тиркалишини хаёлига ҳам келтиришмайди. Бироқ шундай тоифадаги одамлар бўладики, айнан шу китобга номи зикр этилиши учун гаройиб йулдан боради. Жумладан, қуйидаги рекорд ҳам шу мақсадда ўрнатилган.

Швейцариянинг Цюрих шаҳри яқинида яшовчи қассоб Марсель Краус 40 та бузоқ ва 25 та чўчка гўштидан энг узун сосиска тайёрлади. Унинг узунлиги 1550 метрни ташкил этади.

* * *

МАДРИД ШАҲРИДА БУЛИБ утган кўрғазмада намоиш этилган Испаниянинг энг катта миллий салати ошпазлар — Педро Лерумба билан Томас Серанс 300 килограмм қовурилган жўхори, шунча миқдорда картошка, 6 кило қизил гармдори, 75 кило пиёз ишлатишди. Рекордчи салат кўрғазмага махсус ишланган 5 метрлик тарелкага солиб намоиш этилди.

● **11 ЁШЛИ БИЛАФОН** 80та тилни билувчи Буюк британиялик журналист Гарольд Уильямс ўзига хос рекордчидир. У 11 ёшидаёқ грек, лотин, иврит, француз ва немис тилларини сувдай «ичиб» юборганди.

● **ХОТИРАСИ ЗУР ЭКАН** Ҳиндистонлик 23 ёшли толиб С. Махедеван хотирасининг кучлилиги билан бошқалардан ажралиб туради. Махедеван 3 соату 39 дақиқада 31 минг 811 та рақамни эслаб қолиб, ўзддан айтиб берди. Бундан олдинги натижа — 9 соату 14 дақиқада 28 минг 13 та рақам эди.

● **БИРИ МУЙЛОВДОР БУЛСА, БИРИ ТИРНОҚДОР** Бугунги кунда дазмол, қошиқ ва бошқа буюмларни яланғоч баданда қўл ёрдамисиз ушлаб туриш, ёки бошқа бирор ҳайратомуз қобилиятлар билан кишиларнинг оғзини ланг очдириб булмайди. Шундай булишига қарамай, Япония ойнаи жаҳони «Антиқа одамлар» курсатувини тайёрлади. Сайёрамизнинг турли бурчақларидан келган 75 қатнашчи ўзларининг ноёб қобилиятларини намоиш этишди. 12 йилда тирноқлари узунлигини 48 сантиметрга етказган америколик бир аёл танлов голиби бўлди.

27 ЁШЛИ ҳинд йигити Адитийа неча ойлардан бери чап қулидаги тирноқларини авайлаб-асрайди. Ҳозир тирноқларининг узунлиги 14-18 сантиметрга етган. Адитийа тирноқларини парваришлаш учун бир кеча-кундузда 20 соат вақт сарфламоқда, қолган 4 соатини эса уйқута.

* * *

65 ЁШЛИ Кальян Рам Сейн дунёда энг узун мўйлов соҳиби ҳисобланади. Унинг чап мўйлови 1,62 метр, унг мўйлови эса 1,69 метр бўлиб, мўйловларининг умумий узунлиги 3,31 метрни ташкил этади.

У мўйловларини қулоқларининг олдига турмаклаб олади.

Кальяндан аввал мўйловдорлик бўйича рекорд швециялик бир кишига тааллуқли эди. Унинг мўйловлари умумий ҳисобда 2 метру 85 сантиметр узунликда бўлган.

Кальян Рам Сейн узи сартарош. Шунинг учун ҳам мўйловларини жуда парваришлайди. Ҳар куни эринмай тараб, турмаклайди. Бунга икки соат вақт сарфлайди. «Ҳар куни икки марта махсус усимлик ёғи билан мойлайман»,— дейди Кальяннинг узи.

Рам Сейн Калькутга шаҳридан 285 километр узоқликдаги қишлоқда яшайди. Мўйловини 1976 йилдан бери устиради.

● **ҚАЕРДА ЯШАШНИНГ ФАРҚИ ЙУҚ УЛАРГА** Нигериянинг марказий қисмида жойлашган қишлоқлардан бирида истиқомат қилувчи Майкл Блама ва ниҳоят қишлоқдошлари билан бирга ерда яшашга аҳд қилди.

Воқеанинг қизиги шундаки, у 1987 йилда давоси ҳали топилмаган номаълум асаб касаллигига чалинган, дарахт устида яшай бошлаган эди. Унинг иродасини қарангки, деярли беш йил шу дарахт устида кун кўрди. 45 ёшидагина ерга қайтиб тушди. Бундай воқеанинг юз бериши ягона ҳол эмас. Қирқинчи йилнинг бошларида ҳам бир португалиялик дарахт устида 36 ой яшаган. Ушандаям қиш қаттиқ келгани учун ерга, одамлар орасига қайтишга мажбур бўлган.

* * *

ЭЛДОРЕТ шаҳрилик Коситет исмли киши ҳам яшаш учун тоғни, ёки ўрмонни, шаҳар ёҳуд қишлоқни танлагани йўқ, балки шаҳар ўртасида шоҳлари тар-

вақайлаб кетган дарахт тепасини танлади. Мана неча йилдирки, у вақтини дарахт тепасида ўтказмоқда: тунда 15 метр баландликда жойлашган (дарахтда) капасида ухлайди, кундузи эса кун бўйи ёғочдан турли ҳайвонлар тусидаги қўғирчоқлар ясайди.

* * *

ВЕНЕСУЭЛАДАГИ нефт компанияларидан бирида ишловчи Карло Монтес оғайниси билан гаров ўйнади. Гаров шартига кўра, у бир ой давомида от устида яшаш керак эди. Уртага катта пул тикилди.

Монтеснинг сабрига қойил қолиш керакки, у бир ой умуман отдан тушмасдан яшади-я! Овқатни ҳам от устида еди, сувни-да от устида ичди, уйқу-ю бошқа ишлар ҳам от устида бўлди. Қойил. Бироқ гаровда ютишга ютди-ю, кейин бир ой роса қийналди. Чунки оёқлари бир ой давомида акашак бўлиб қолди-да.

● **18 ЙИЛ ТИК ТУРИБ УХЛАГАН** 85 ёшида қазо қилган машҳур йог устаси Майжи Гири умрининг охириги 18 йилини фақат оёқда ўтказган. Ҳатто у ухлаганда ҳам ётмаган, яъни тик турган ҳолда дарахт ёки йиқилиб тушмаслик учун махсус ясалган «девор»га суянганча ухлаган.

● **ТАНҲОЛИҚДА 211 КУН** Италиялик машҳур горшунос олим Маурицио Монтальбини одамлардан ажралган ҳолда ропша-роса 7 ой узи яшаб, дунё рекордини ўрнатди. У Пизаро вилоятидаги Нерона тоғининг 5 минг метр баландлигида жойлашган горда 211 кун яшади, тўғрироғи, текшириш ишларини олиб борди. Шунча кун давомида у гордан бирор марта ҳам чиқмаган ёки одамлар бирор марта ҳам уни йўқлаб келмаган.

Горда яшаш бўйича аввалги рекордни ҳам унинг узи ўрнатган. Ушанда (1987 йил) у 210 кун гордан чиқмаган.

● **«АЖДАҲО»ЛИККА ДАЪВОГАРЛИК** Одамларга ҳам ҳайронсан, бири думалаб рекорд ўрнатса, бири йиғлаб. Бироқ биз ҳикоя қилмоқчи бўлган рекордчилар эса ҳақиқий меҳнат эвазига шундай бахтга сазовор бўлишган.

Англиялик В. Левриж 1965 йилда 1 килою 357 граммлик олма етиштирган. Яна англиялик К. ва И.

Йомензлар 1979 йилда 1 килою, 405 граммлик нок етиштирганлар. Бу 1973 йилда рекорд урнатилган инглиз соҳибкори К. Лойне етиштирган нокдан 0,2 килограмм оғир эди.

411 граммлик шафтолини ҳеч кўрганмисиз? Эшитмагансиз ҳамми? Унда билиб олинг, 1984 йилда англиялик Д. Бёрд ўз боғидан умумий ҳажми 30 сантиметр бўлган шафтолини узиб олган. Шуниси қизиқки, унинг шафтоли дарахти 26 йилдан ортиқ мева берган.

Оғирлиги 3,38 килограмм, айланаси эса 74,9 сантиметр келадиган лимон ҳам етиштирилган (1982 йилда). Унинг «муаллифлари» калифорниялик Шарлотта ва Дональд Энуценамлардир.

1966 йил калифорниялик сабзавоткор Н. Хоуп 3,4 килограммлик пиёз етиштирган. Унинг ҳажми 66 сантиметрга тенг эди. Шунча йилдан бери бу рекорд ҳали янгиланмаган.

1964 йилда англиялик Т. Кёрри хоним томонидан «ишғол этилган» нўхот қўзоқлари (нўхотлар тизмаси)нинг узунлиги 25,7 сантиметрга етган. Бироқ бу кўрсаткични уша ерлик Ч. Макинвил 1986 йилда янгилаган, яъни нўхотлар қўзоғи 63,5 сантиметрни ташкил этган. Австралиялик Р. Уитфорд деган одам эса 1985 йилда оғирлиги 12,25 килограмм, узунлиги 69,8 сантиметргача чўзилган редиска ўстирган.

Кунгабоқарлар рекорди эса ҳар хил, масалан, нидерландиялик М. Халмс кунгабоқарни 7,38 метргача (1983 йилда) ўстирган бўлса, уша йилнинг ўзида канадалик Эмили Мартин кунгабоқарининг бош қисми айланаси 82 сантиметр кенликка етган. Шунингдек, энг миттилари ҳам бор: у Орегон штатилик М. Ленкка тааллуқли бўлиб, унинг кунгабоқари бўйи атиги 5,5 сантиметргача ўсган холос. Лекин писталари дуруст эди. Бу натижа 1985 йилда қайд этилган.

Кабачки (қовоқнинг майда, узунчоқ тури). Оғирлиги 47,85 кило. Англиялик Д. Пейн томонидан 1982 йилда етиштирилган. Янги Зеландия оролининг жануби-ғарбий томонидаги Стюарт оролида яшовчи фермернинг ўғли 12 ёшли Удо ўстирган кабачки гаройиблиги билан киши дилини ўзига тортади. Унинг узунлиги 98 сантиметр бўлгани ҳолда йўғонлиги 49 сантиметрга тенг.

Ошқовоқ. Оғирлиги 304,3 кило. Ҳажми 3,63 метр. Бу маҳсулот Амриқонинг Нью-Жерси штатида яшов-

чи фермер Р. Генкенз томонидан «яратилган» ва 1986 йил октябрь ойида Бутунжаҳон ошқовоқлар федерациясининг кўрик-танловида биринчи ўринни олган. Япониялик Шоджи Ширан эса огирлиги 214,5 килолик қовоқ етиштирди. 1984 йил эса 200 килограммлик қовоқ намоёниш этилди. Ушандан бери Буюк Британияда бу кўрсаткич рекорд ҳисоблаб келинмоқда, ҳали англичанлар ундан ошиб кетишолмаяпти. Бироқ АҚШликлар эса бундай кўрсаткичга ажабланишмай қўйишган.

Буни қарангки, қовуннинг ҳам вазндорлари бор экан. У Арканзас штатилик 10 ёшли Жейзон Брайтонга тааллуқли бўлиб, 118 килони ташкил этади. У 1985 йилда қайд этилган.

Иордания билан Саудия Арабистони ўртасида жойлашган экин майдонида энг катта картошка етиштирилган. Унинг вазни 13,6 кило бўлиб, «Рекордлар китоби»га қайд этириш учун самолётда Лондонга олиб кетилган. Китобда ёзилишича, аввалги рекорд англияликларга насиб этган экан. Ушанда 10,4 килолик картошка олинган.

Энди англиялик П. Батрон етиштирган карамнинг огирлигини эшитинг: 51,8 килограмм. Уни 1977 йилда одамлар эътиборига ҳавола этишган. Бу огирлик буйича кўрсаткич. Энди «бўйдор» карам ҳақида ҳам сизни хабардор қилиб қўйсак. Уни Ғарбий австралиялик Г. Хайсман устирган. Карамнинг буйи нақ 4 метру 77 сантиметр-а! Англиядаги Стаффордшир графлигида ўтказилган кўрғазмадаям бир ярим метрли карам намоёниш этилган. Шунингдек, «тамба» бодринг ҳам бор. У австралиялик хоним Эйлин Чиппелга тааллуқли бўлиб, 1981 йил июн ойида узиб олинган. Унинг вазни 24 килограмм. Бу аёл яна шунақа (1986 йилда) бодринг ўстирган. Фақат бу сафар аввалги кўрсаткичга 2 кило етмаган. Бодрингнинг ҳам «бўйдори» борлиги ҳақида нима дея оласиз? 1986 йилда венгриялик соҳибкор нақ 87 сантиметрлик бодринг етиштирди-я! Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, Бразилиянинг Паран штатида яшовчи фермер Фернандо Рибейро етиштирган бодрингнинг огирлиги 40 килони ташкил этди. Бу антиқа, кўз кўриб, қулоқ эшитмаган маҳсулотнинг узунлигини айтадиган бўлсак, ишонгингиз келмайди, чунки биз ҳам ишонишга иккиландик, қисқаси унинг буйи 1 метру 17 сантиметр. Бу етти ёшли боланинг буйига тенгдир. Де-

мак, Рибейронинг бодрингини жаҳонда энг катта ва энг огири деб ҳисоблаш мумкин.

Франциянинг Рибон кули қиргоғида уч ўртоқ сайр этиб юрганда уларнинг кўзи қарагай ёнида ўсиб чиққан катта қўзиқоринга тушди ва уни ердан сугуриб олиш учун бечоралар роса уринишди. Бўйи 90 сантиметр келадиган бу қўзиқориннинг боши 130 сантиметр бўлиб, оғирлиги ҳам ўзига яраша эди — 118 кило. Уч оғайни бу маҳсулотни Шоле шаҳрида ўтказилган қўзиқоринлар кўргазмасида намойиш этишди.

ЧЕЛЯБИНСК шаҳар меҳнат таъминоти марказида ишловчи Виктор Пласкин ёмғирдан сўнг сайр қилиб юриб, қариқиз барги остига «яширинган» 9 килою, 310 граммлик қўзиқоринни топган.

ШВЕЦАРИЯЛИК фермерлардан бирининг экин майдонида улкан замбурут етилиб «пишганлиги» ҳақида хабар тарқалганда ҳеч ким ишонмаганди. Улчаб кўришгачгина ҳайратдан ёқа ушлашди — бўйи 45 сантиметр, айланаси 53 сантиметр булган бу замбуруғнинг вази 12,5 кило чиқса бўладими!

● САЁҲАТ — ТАНГА РОҲАТ

АРАВАЧАДА

ЕР ШАРИНИ велосипедда кезиб чиқиб, рекорд урнатганлар бор, отда, машинада, қўйингки, пиёда айланиб чиққанлар ҳам бор. Бу ҳақда қўйироқда тўхталамиз. Бироқ ногиронлар ҳам ўзига хос рекорд урнатишган.

Икки норвегиялик Осло шаҳридан узоқ муддатли саёҳатга ногиронлар аравачасида йўлга чиқишган. Улардан бири 25 ёшли Андерс Хебердир. Унинг икки оёғи ҳам фалаж. Иккинчи сайёҳ эса аксинча соғинас. У фақат Андерсни кузатиб боради холос. Қизиги шундаки, иккови ҳам қўлда ҳаракатга келтириладиган ногиронлар аравачасида дунё кезишди...

Саёҳатчилар 645 кун давомида 40 минг километр йўлни босиб, 30 та мамлакатда бўлишди.

* * *

44 Ёшли ҳинд Рам Тиртх Агравал ногирон бўлишига қарамасдан Умумҳиндистон тиббиёт фанлари институтининг соғлиқни тиклаш булимида етакчи мутахассис бўлиб ишлайди.

У 10 ёшида иккала оёғидан ҳам ажралган эди. Ле-

кин у кучли ирода соҳиба экан — жуда яхши маълумот олди — эндиликда ҳиндистонлик 80 миллион ногиронлар саломатлиги учун қайғурмоқда.

У ўз саёҳатини ҳам тақдирдошларига бағишлади. Деҳлидан мамлакатнинг энг жанубий нуқтаси — Канниакумари шаҳригача ўз аравачасида борди. Бу билан ногиронларнинг аянчли аҳволига ҳукуматнинг, жамоатчиликнинг эътиборини жалб этди.

Бундай саёҳат Агравал ҳаётида биринчиси эмас. Аввал ҳам худди шу мақсад билан Деҳлидан Бомбейгача борган эди. Бу гал 4 минг километрдан ортиқ йўлни босиб ўтди.

МОТОЦИКЛДА

АМРИҚОЛИК Дэвид Барр Екатеринбургдан Қозонгача бўлган масофани мотоциклда 30 соатда босиб ўтди. Билмадик, бу вақт балки оздир, балки кўпдир; бироқ нима бўлгандаям жуда узоқ масофа ногирон саёҳатчи томонидан ишғол қилингани рост.

Дэвиднинг икки оёғи ҳам йўқ. Вьетнам урушида айрилган улардан. Аммо ногирон бўлсаям жасоратли ногирон. Негаки, дунёни кезишга ҳамманинг ҳам юрағи дов беравермайди. У Екатеринбургга келгунгача 9600 километр масофани ўзининг «Харлай» мотоциклида босиб ўтган, яъни Африка, Осиё, Хитойни кезиб чиқди. Бироқ Сибирга келганда енгил автоҳалокатга учради. Яхши одамлар унинг мотоциклини текинга таъмирлаб беришди.

* * *

ИРБИТЛИК мотоциклчилар — Александр Буланов, Анатолий Бекишев ва Константин Матвеевлар йўлда умуман тўхтамасликка шартлашишган эдилар ва шунинг учун ҳам йўлда кетаётган пайтда ишдан чиққан спидометрни алмаштиришган, шамол тўсадиган ойна синиб қолувди, уни янгилашган, ҳатто бензинни ҳам юриб кетаётган пайтда қуйишади.

Дарвоқе, саёҳатчилар Ирбит мотозаводида ишлаб чиқарилган «Урал» маркали кажавали мотоциклда юришди.

АВТОМОБИЛДА

АВТОРАЛЛИ буйича Ҳиндистон чемпиони Салу Чоудхори ва унинг турмуш ўртоғи кичик метражли

автомобилда ер шарини энг қисқа вақтда айланиб чиқди.

Салу ва штурман вазифасини бажарган унинг рафиқаси икки марта — беш қитъани 60 кунда кезиб чиқиб рекорд натижага эришдилар.

ПИЕДА

ХАРАРЕ шаҳрида яшовчи инглиз аёли Фийона Кэмпбелл Кейптаундан Жазоиргача пиёда саёҳат қилди. Ҳисоб-китобларга қараганда, бу йўлни босиб утиш учун бир йилга яқин вақт кетди ва эллик жуфт пойафзал йиртилди. Шу вақт ичида жасур аёл 14 минг километр йўл юрди. Бу йўл аёлнинг жаҳон бўйлаб қилган саёҳатининг бир қисми холос. У аввал ҳам пиёда Амриқо ва Австралияни кесиб утган. «Мен утил куришни хоҳлаган отамга эркаклардан ҳеч қолишмаслигимни исботлаш учун бу саёҳатга чиқдим», дейди аёл.

* * *

ИНДОНЕЗИЯЛИК Линдри исмли 6 яшар қиз Ява оролидаги Самаранга шаҳридан мамлакат пойтахтигача бўлган 550 километр масофани пиёда босиб ўтди.

Линдри ҳозирча мамлакатни яқиндан кўрмоқчи, улгайганда эса тайёра борт кузатувчиси бўлиб, ватанини осмону фалақдан томоша қилмоқчи.

У пиёда юриш бўйича уч йил аввал ўзи ўрнатган болалар рекордини ўзи янгилаган. Ушанда 512 километр масофани «ишғол» қилган эди.

Дарвоқе, Линдри сўнги саёҳатида ҳар куни 20 километрдан йўл босди. Ҳайрон булманг, тагин, 6 ёшли қиз ўзи қандай йўл топиб юрибди экан, деб, уни отаси кузатиб борган.

ЧАНГИДА

НОРВЕГИЯЛИК Эрлинг Катге Жанубий Қутбга ҳеч бир техника ёрдамисиз етиб борган дунёдаги биринчи одам ҳисобланади. Беркнер оролидан саёҳатга отланган Эрлинг 1310 чақирим машаққатли йўлни 50 кеча-кундузда босиб ўтди. Катге ўз саёҳати давомида чана тортувчи ит ёки бугулардан фойдалангани йўқ, фақат чангидан фойдаланди холос. Албатта, саёҳат осон кечмади. 120 килолик озиқ-овқат, умуман уртоқлари йиғиб берган 180 минг долларлик эҳтиёж юкла-

ри қаттиқ қор бұронда учиб кетди. Бироқ Эрлинг барибир ниятига етди. У кузланган муддатдан 10 кун олдин манзилига етиб борди.

ОТДА

ТУҒРИРОҒИ, уч йил эмас, ундан кўпроқ вақт Владимир Фисенко билан Луис Брунке Амриқо қитъаси бўйлаб отда саёҳат қилишди.

Владимир Фисенко аслида рус, Ленинградда туғилган. Бироқ паспорти бўйича Фарангистон фуқароси ҳисобланади. Чунки француз қизига уйланиб, қайлигининг юртига кетган эди. Луис Брунке эса АҚШда туғилган, Фарангистонда ўқиган ва уша ерда Владимир билан танишган. Шу ўлкада юрганида Оловли Ердан Аляскагача бўлган масофани отларда босиб ўтган ва шу кўйи отда саёҳатни бошлаб юборишган.

ВЕЛОСИПЕДДА

ҲИНДИСТОНЛИК муҳандис Э. Р. Лели ўзи ихтиро этган бир гилдиракли велосипедида Сангли шаҳридан Деҳлигача бўлган 1600 километр йўлни босиб ўтди ва журналистнинг «Бундай гайриоддий велосипедда юришни кимдан ургандингиз?» деган саволига: «Цирк артистларининг шунақа велосипедда намоён бўлиши этган томошаларини кўриб, менда қизиқиш уйғонди ва буни миниб юришни ўрганиш учун менга бир неча ой керак бўлди» деб жавоб берди.

* * *

39 Ёшли Кристобал Романс Гаити оролининг Сантьяго шаҳрида майхона соҳиби бўлиб ишлайди. У ўзининг қадрдон шаҳридан Доминикан Жумҳуриятининг пойтахти булмиш Санто-Домингогача бир гилдиракли велосипедда борди. Очигини айтиш керак, бу велосипед кишидан жуда катта маҳорат талаб қилади, уни фақат цирк усталари бошқарганини курганмиз. Бироқ Кристобал тўрт кун давомида мувозанатни сақлаган ҳолда 300 километрлик масофани муваффақиятли босиб ўтишга мушарраф бўлди.

* * *

АМРИҚОЛИК 34 ёшли Майк Сикрест велосипедда мамлакатини 9 кун 11 соату 35 сонияда айланиб

чиқди. 5000 километрни ташкил этган 10 та штат ҳудудини иккинчи бўлиб австралиялик Франц Шпила-тер босиб ўтди. У қўрсатган натижа — 9 куну 22 соат. Бу велопойгада шунингдек, аёллар ҳам қатнашди. Уч боланинг онаси 43 ёшли Кейси Паттерсон аёллар ўр-тасида голибликни қўлга киритди.

* * *

КАНАДАЛИК Бенуа Хавард ҳам велосипедда дунё кезди. Саёҳатини Монреалдан бошлаган. Уммондан самолётда ўтиб, Парижга келди ва у ердан Оврупони «ишғол» этишга киришди. Швейцария, Голландия, Бельгиядан ўтди. Россиянинг ҳам бир қанча шаҳарла-рида, жумладан, Санкт-Петербургда, Москва, Қозон, Қуйи Новгород, Ижевск, Перм, Екатеринбург, Ново-сибирск, Ёқутистон, Анадир, сўнг Аляска, Ванкувер ва яна Монреалда бўлишга улгурди.

Бу саёҳатчини жасорат соҳиби дейиш мумкин. Са-баб: 25 ёшли Бенуа аввал ўн йил давомида кўрпага «михланган» одам эди. Урнидан қўзғололмасди, ноги-рон эди. Духтирларнинг уч марта операциясидан сў-нггина оёққа турди. Ушанда шифокорлар унга спорт билан, айниқса, велосипедда кўпроқ сайр қилишни маслаҳат беришганди. Мана энди Бенуа ўз соғлигини батамом тиклаб олган. Бундан ташқари энди уни бу-тун дунё танимоқда.

Дарвоқе, у ити билан дунё кезди.

* * *

ДОНЕЦҚДАГИ тўқимачилик бирлашмаси ишчиси Леонид Микула ҳар йили меҳнат таъғилини пиёда, солда, гоҳ велосипедда узоқ юртларга саёҳат билан ўтказди. Масалан, ўзининг икки гилдиракли «дўсти» билан Кушкага, Калининградга, Дежнева ва Челюс-кин бурнига, Булгорияга ва Финляндияга саёҳат уюш-тирган.

* * *

ХОККАЙДО қишлоқ хўжалиги коллежининг толи-би Токио Ураиди Япониянинг барча ҳудудини велоси-педда айланиб чиқиш учун 5 кеча-кундузу бир соат вақт сарфлади. Аввалги рекордини 6 соатга янгилаган Томас 2818 километр масофани босиб ўтиш вақтида кунига 4 соатдан ухлади холос.

* * *

25 ЁШЛИ фаранг йигити Матъе Пули ЮНЕСКО-нинг Париждаги штаб квартирасидан Бали (Индонезия)га велосипедда борди. Бу экспедиция бир йил давом этиб, Матъе Оврупо ва Осиёнинг 11 мамлакатидан ўтди. У дунё маданиятига эга бўлмиш 35 та шаҳарга ташриф буюрди. ЮНЕСКО ихтиёридаги купина қадимий меъморчилик санъатлари билан танишди ва одамларни табиат ва жамият томонидан яратилган бойликларни асрашга чақирди.

* * *

БЕШ НАФАР мўгул велосипедда жаҳон бўйлаб саёҳат қилишгани ҳам ҳақиқат. Уларнинг 4 нафари ҳаваскор, бири эса ҳақиқатан ҳам спортчи-велосипедчи.

Улар Осиё, Оврупо ва Амриқодаги 22 мамлакат ҳудудидан ўтиб, 10 ой ичида 35 минг километр масофани забт этишди.

Сайёҳларнинг раҳбари журналист Г. Жарҳал-сайҳандир. Испанияга етиб боришгач, у ўз телерепортажларида ўша йил Барселонада бўлган ёзги олимпиада уйинларини ҳам ёритди.

* * *

ГАННОВЕР шаҳри яқинидаги немисларнинг Хофельхоф деган қишлоғида яшовчи Хайнц Штюкке жаҳондаги 170 мамлакатни велосипедда айланиб чиқишни ўзига мақсад қилиб қўйган ва шу мақсад йулида 1962 йили ўз қишлоғидан чиқиб кетган.

Шуниси диққатга сазоворки, сайёҳ чегарадан-чегарага ўтиб қўя қолмайди, балки ҳар бир мамлакатнинг энг яхши жойларини имконият борича кўришга ва ўрганишга ҳаракат қилади.

Штюкке 28 йилдан кўпроқ вақт йўлда юрди. Бу давр мобайнида у 335 минг километр йўлни босиб ўтди. Сайёҳ сафарини Москва, Санкт-Петербург шаҳарлари ва Болтиқбўйидан сўнг қаритди.

* * *

ШВЕЦИЯДА кейинги пайтларда кўплаб ёшлар сув остида велосипедда ўқиш билан шуғулланишмоқда. Стокгольмдаги бир қанча бассейнларда маскали ва аквалангли йигит-қизларни сув остида велосипед ҳайдаётганини тез-тез кўриш мумкин бўлиб қолди.

БРАЗИЛИЯЛИК Дэвид Крузнинг матонатига қойил қолмай илож йўқ. У 1988 йилда бир қанча мамлакатлар бўйлаб велосипедда саёҳатга чиққан. Да-стлаб Перуга йўл олди, сўнг Амриқо, Оврупо ва Африканинг 39 мамлакатада бўлди ва Зимбабвегача борди. У ҳар куни 150 километрдан йўл босди, бунинг устига 75 килолик юк — велосипеднинг эҳтиёт қисмлари, озиқ-овқат ва ичимлик суви ҳам бор эди. Д. Круз саёҳат давомида велосипед покришқасини 15 марта янгилади. У Саҳрои Кабир чулини ҳам кесиб ўтган. Эндиликда Танзаниядаги Килиманжоро тоғининг чуқ-қисини велосипедда забт этмоқчи.

* * *

ФРАНЦИЯЛИК сайёҳ Андре Брюжир охирги бор Ригада бўлди. Бунгача у 400 минг километр йўл бос-ган. Андре 38 йил муқаддам, яъни 17 ёшида дунё бўйлаб саёҳатининг биринчи турини бошлаган эди. Ўшанда унинг саёҳати 18 йилга чўзилди. Бу давр мо-байнида у беш Оврупо тилини урганиб олди. Айниқ-са, саёҳат унинг учун жуда қимматга тушганини айт-майсизми. Боливия, Перу ва Колумбия қамоқхонала-рида утириб чиқишига тўғри келди. Негаки, уни у ерда Че Гевар партизанлари ўзларига қўшиб олишган эди. Яна Араб мамлакатларида Исроил жосуси дея қамоққа тиқишган бўлса, Эронда собиқ совет жосуси дея қийнашди.

У Алясканинг 45 даражали совуғидаям юрди, шу-нингдек, Австралиянинг 50 даража жазирама чулла-рида ҳам бўлди. Қисқаси унинг Ригада бўлиши, у саёҳат қилган мамлакатларнинг икки юзинчиси ҳи-собланади.

* * *

ИСПАНИЯЛИК сайёҳ Адрес Матеу 70 та давлат-ни кезиб чиқишга қарор берган ва бу ишнинг удда-сидан чиққан ҳам. Саёҳатини эса турли воситалар ёрдамида амалга оширган, ишқилиб ўзи ният қилган 100 та уловдан фойдаланса булгани. У Барселона, Аргентина, Чили, Венесуэла, Коста-Рика, Панама, Гватемала, Гондурас, Сальвадор, Канкун ва бошқа шаҳарларда бўлди. Саёҳат давомида Адрес велоси-педдан, автомобил, от, вертолёт, солдан фойдаланди. Дарвоқе, йўналишининг бир қисмини сузиб «ишғол» этди.

ҚАЙИҚДА

ПОРТУГАЛИЯЛИК сайёҳ М. Мендиш якка ўзи 108 кун мобайнида унча катта бўлмаган елканли қайиқчада Жанубий Африка қирғоқларидан то Португалия соҳилларигача сузиб борган.

Бутун сузиш мобайнида,— деб ҳикоя қилади Мендиш,— фақат консерваларни истеъмол қилишга тўғри келди. Балиқ овлашга бўлган ишонч узини оқламади.

* * *

БРИТАНИЯЛИК СПОРТЧИ Питер Брэд Россия портларининг биридан эшкакли қайиқда Амриқога қараб иккинчи марта йўлга отланган шахсдир. Аввалги сафарда об-ҳаво ноқулай бўлганлиги сабабли сафарини ярмидан кейинга қолдирганди. Ният холис экан, Питер барибир орзусига эришди — «Сектор ту» деб номланган эшкакли қайиғида Владивостокдан йўлга чиқиб якка ўзи океан орқали Сан-Францискога борди.

* * *

САУДИЯ АРАБИСТОНИДА яшовчи Жамил Аднан ёшлигиданоқ дунё буйлаб саёҳат қилиш орзуси билан яшарди. Худди шундай аҳд билан унинг бўлажак рафиқаси мисрлик Шаҳризод Заки ҳам катта бўлган. Ниҳоят 1986 йилнинг ноябрида Марокашнинг Касабланка шаҳридан ўзларининг тўққиз метрли «Барака — 1» деб аталган елканли кемасида саёҳатга жўнаганлар. Улар Атлантика уммонини муваффақиятли кесиб ўтганлар, Панама канали орқали сузиб ўтиб, Австралия томон йўл олганлар. У ердан эса Индонезия, Шри-Ланка орқали Қизил денгизга чиққанлар. Мисрнинг Порт-Тауфиқ шаҳрида Сувайш каналининг жанубидан кириладиган жойига ҳам лангар ташлаганлар. 37 ёшли Жамил ва 27 ёшли Шаҳризод ҳатто Урта Ер денгизидан ҳам сузиб ўтишни унутишмади. Бу билан нафақат ўз орзуларига эришди, балки ҳозирги пайтда елканли кемада дунёни кезиб чиққан биринчи араблар ҳам бўлиб қолишди, улар.

* * *

ФРАНЦИЯЛИК Стефан Пейрон елканли тахтада Атлантика уммонини биринчи бўлиб сузиб ўтган кишидир. У Нью-Йоркдан отлангач, 46 кун сузиб, Фран-

циянинг Ла-Пошел портига етиб келган. Спортчи 6500 километр масофани сузиб ўтган.

* * *

ИККИ француз ўзлари ясаган дирижаблда Атлантика океани устидан учиб ўтишди. Бу дегани 6800 километр масофани ишғол этиш демакдир. Бунинг учун 12 кун керак бўлди. Шу кунлар давомида улар умуман қўнмади. Бунинг устига дирижабл педал ёрдамида ҳаракатланди.

ЭНГ,

ЭНГ,

ЭНГ...

ҲИНДИСТОНЛИК эр-хотин Кулкарлар жаҳонда энг баланд буйли оила булса ажаб эмас. Оила бошлигининг буйи 238 сантиметр булса, турмуш уртогининг буйи 208 сантиметрдир.

ЕР ЮЗИДАГИ энг баланд буйли киши Габриэл Мондлане 45 ёшида Мапуту шаҳрида вафот этган. Буйи 2 метру 72,5 сантиметр булган. Бироқ унинг улимига ҳам худди шу баланд буйи сабаб бўлди. Габриэл кўндан бери оёқлари огришидан нолиб юрарди. **ЖАР** касалхоналаридан бирида операция ҳам қилинди. Афсуски уйдан ҳовлига чиқаётганида оёғи қайрилиб кетиб, йиқилиб тушади-да, боши қаттиқ жароҳат олади. Габриэл касалхонага кета туриб, йўлда вафот этган.

РУАНДИ, Бурунди ҳамда Марказий Африкада яшовчи тутсилар жаҳонда энг баланд буйли қабила ҳисобланади. Бу қабила эркакларининг буйлари уртача 183 сантиметрдир. Мбути қабиласида эса ер юзидаги энг паст буйли кишилар яшашади. Эркакларнинг буйлари уртача 137 сантиметр булса, аёлларники — 135.

УЛЬЯНА Семенова Ригада яшайди. У энг узун буйли аёл — 2 метру 10 сантиметр.

Ульяна Риганинг «ГТТ» баскетбол командасида узоқ йиллар уйнаган.

АМРИҚО фуқароси Йон Бровер Миннок сайёра-миздаги энг вазндор киши саналади. Болалигидан семириб кетиш касалига мубтало булган Миннокнинг буйи 185 сантиметр булган ҳолда оғирлиги 635 кило эди. Уни касалхонага ётқизиш учун 20 нафар ўт учирувчи керак булди. Бақалоқ Йонни бир томондан

иккинчи томонга ағдариш учун 13 киши хизмат қилган.

МОСКВА остонаси шахридаги Переделкинонинг номи «Рекордлар китоби»га зикр этилган. Сабаб: энг кўп ёзувчилар шу ерда яшашаркан.

БРИТАНИЯЛИК Шарлотти Хьюз 116 ёшида вафот этди. У энг кеч турмушга чиққан аёл ҳисобланади — 50 ёшида турмуш қурган. Эри 109 ёшгача яшаган.

ЗИМБАБВЕЛИК 68 ёшли Тама Нзумаказенинг 138 нафар фарзанди борлиги ҳақида кўпчилик биланди. Лекин у дунёда энг фарзанди кўп ота ҳисобланмайди.

Аниқланишича, 1640—1727 йилларда яшаган Марокаш султони Малай Исмоил бу борада рекорд натижага эришган. Унинг 888 нафар фарзанди булиб, шундан 548 таси угил, 340 нафари эса қиз бола бўлган. Қизиги шундаки, султон фарзандларининг ҳисобкитобини қилиб юрадиган, қолаверса, яхши кунларда уларга совға-саломлар улашадиган махсус хизматчи ҳам тайинлаган.

Форс шоҳи Фаш Алининг эса 714 зурриёди бўлган.

Свазилендлик (Жанубий Африка) қирол Собхуз II 1879 йилда ўзининг 80 ёшлик тўйини нишонлаган. Ушанда 100 ёшли онаси ва кўп сонли оиласи — 200 хотини ҳамда 500 нафар фарзанди унинг тўйига ташриф буюришган.

ЭР-ХОТИН Франсика ва Франсиски Соарисларнинг ёшини бир-бирига қўшганда 252 бўлади. Бироқ нима бўлгандаям улар «эр-хотинликда энг кўп стажга эга». Қариялар Бразилиянинг жанубида жойлашган Кампу-бранди деган ерда яшашади. Бу «янгилик» мамлакатнинг жүгрофия ва ҳисоблаш олий билимгоҳи ходимлари томонидан утказилган аҳолини рўйхатга олиш пайтида юзага «қалқиб чиқди».

Тугри, уларда тугилганлик ҳақида ҳужжат йўқ. Фақат... кампирда 1929 йилда никоҳдан утганлиги тугрида гувоҳнома бор. Бу пайтда у 73 ёшда бўлган. Оқсоқолда эса 1866 йилда Бразилия армияси томонидан берилган гувоҳнома бор. Уша ҳужжат берилганда у 22 ёшда эди.

ШУ ПАЙТГАЧА амриқолик миттивойлар сайёра-миздаги энг кичик одамлар деб ҳисоблаб келинарди. Улар эркакларининг бўйи 65, аёллариники эса 55-60 сантиметр келади. Ҳозирги кунда бундай митти одамлар 200 га яқин бўлиб, улар Арканзас ва Жанубий Георгия штатларида яшашади.

Мадагаскар оролининг шимолидаги бориб бўлмайдиган ўрмонзорлар ичида ҳам «ўта митти» одамлар яшашни аниқланди. Оила бошлиғи 40 ёшли Гмату Бавимбанинг бўйи 51 сантиметр экан. Унинг хотини Намити Гамбертау эса 49,5 сантиметргача усган. Иккинчи хотинининг бўйи атиги 46 сантиметр, қизи Коратаби Сумантаранинг бўйи эса 43,5 сантиметр чиққан.

Антропологлар ва физиологлар организмдаги қандайдир генетик ўзгаришлар бунга сабаб бўлса керак, деб ҳисобламоқдалар.

МАЛИК АРРАНИЙНИ Эроннинг Шуптар шаҳрида танимайдиган одам йўқ. Чунки у 154 йилдан бери шу ерда яшайди. Бу энг узоқ умр кўриш санаси. Унинг 211 набираси бор. Малик Арранийнинг фикрича, шундай қутлуг ёшга киришга биринчи сабаб — ҳаракат қилишда ҳамда кўп нарсага қизиқувчанликдир. Бунга албатта, хотинларининг меҳрибонлигини ҳам қўшиш мумкин.

АҚШНИНГ Пенсильвания штатидаги Уэстчестер дорилфунуни талабаси Мэттью Макгрори оёқларининг қафтлари дунёда энг узун бўлиб, худди қор одамникидек баҳайбатдир. Мэттью 1992 йили 19 ёшидаёқ номи китобга тиркалган шахс ҳисобланади.

Дарвоқе, унғ оёгининг қафти 42 сантиметр булгани ҳолда чап оёгиники 44,5 сантиметрдир. Макгрорининг оёқлари улкан бўлиши билан бирга бўйи ҳам новча (2 метру 23 сантиметр, вазни 127 кило). Ҳали у буйдорликда ҳам рекорд ўрнатса ажаб эмас. Аммо қийин-қийин унга қийин, нима деганда оёғига мос пойафзал топиш жуда мушкул. Махсус буюртма билан 800 долларга тиктирган ягона туфлисини эса жаҳонга курсатиш учун Буюк Британия телевидениеси қарзга олиб кетганча қайтиб олиб келмади. Бечора Макгрори оёқларининг бармоқлари яйраб юриши учун кроссовкаларнинг тумшугини кесиб ташлайди. Демак, бўйи яна узайса бир мушқули икки бўлади.

БРУНЕЙНИНГ йигирма тўққизинчи султони Му- да Ҳассанал Болкиах Муизаддин Ваддаулах сайёра- мизнинг энг бойвачча одами ҳисобланади. Шу уринда бир оз улар тарихига мурожаат этсак. Султоннинг ав- валги авлодлари бундан бир неча аср муқаддам барча Борнео (ҳозирги Калимантан) оролларида Целебесск архипелагида ва ҳатто Филиппиндаги катта орол — Лусонда ҳукмронлик қилишган. Кейинчалик Голлан- дия, Испания, Англия мустамлакачилари уларни аста- секин Калимантаннынг шарқий қирғоқларидаги бот- қоқ-чакалакзорлар томон сиқиб чиқаради. 734 минг квадрат километрлик майдонга эга бўлган оролдан фақат 5,8 минг квадрат километр майдондагина сул- тонлик ўз ҳукмронлигини сақлаб қололди. Сўнг 1888 йилда Британия қироллиги паноҳига киради. Брита- ния бу «ташландиқ», йилда 6 ой тинмай ёмғир ёғадиган оролга зор ҳам эмасди. Шунинг учун бу оролни олишга ҳаракат ҳам қилмаганди. Бироқ 1929 йилда «Шелл» деб номланган Британия — Голландия компа- нияси геологлари бу оролда улкан нефт захираси бор- лигини аниқлади. Шунда Англия ҳам бу оролга қизи- қиб қолди. Ушандан буён «Шелл» ва Бруней султон- лиги тинмай бойиб бормоқда.

Ҳассанал Болкиахнинг ҳозирги саройи 1876 та хо- надан иборат. 700 та машинага мўлжалланган гаражи бор. Унда 250 та автомобили сақланади. Шундан 50 таси «Роллс-Ройс» автомобили.

Султоннинг ишқи уйинчоқларга тушган. У радио- тўлқин билан бошқариладиган уйинчоқлар, самолёт ва вертолётларни йиғади. Шу уйинчоқлар учун ҳам бир неча хона ажратган. Унинг шахсий «Боинг—727» самолёти бор. Унда Жануби-Хитой денгизидagi «нейт- рал зона»да сайр қилиб, сўнг Брунейга қайтади.

Бугунги кунда султоннинг сармойеси ҳар соатда 4 миллион долларга кўпаймоқда. Унинг даромади нефт ва бутун дунёга қўйган капитали эвазига ортмоқда. 1992 йили унинг бойлиги 37 миллиард долларга тенг эди. Бу Англия қиролиникидан 3,5 баравар кўп демакдир.

Бугун брунейликлар ҳеч қандай солиқ тўлаш- майди, текин уқишади ва даволанишади. Ҳар бир бру- нейлик умрида бир марта Маккага зиёрат учун текин- га бориши йўлга қўйилган.

30 ЁШЛИ француз фуқароси Эрик Роабен «Жа- хоннинг энг кучли кишиси» унвонига сазовор бўлди.

Полвон оғирлиги 53 тонна булган 150 уринли тайёрани 6 сантиметрга силжитди. 30 тонналик юк автомобилени фақат уз кучи билан 137 метр масофагача тортиб борди. Бир вақтнинг узида қули билан 6 та миҳни қайириб ташлайди.

ИНГЛИЗ КИШИСИ 43 ёшли Доёе Смит ҳам жаҳоннинг энг кучли кишиси бўлса ажаб эмас. Ахир у ҳам узининг кучли мускуллари билан 39 тонналик юк автомобилени 500 метргача судраган.

СЕУЛДА эълон қилинган Жанубий Корея аҳолисини рўйхатга олиш натижаларидан маълум бўлишича, мамлакатда Ким деган фамилия энг кўп тарқалган экан. Бу фамилия 8 миллион 786 минг киши ёки 40 миллионли мамлакат аҳолисининг бешдан бир қисмидан кўпроғида бор экан.

Рўйхатнинг иккинчи қаторида Ли фамилияси (6 миллионга яқини), учинчи ўринда эса Пак (3,5 миллион) турибди. Шундай қилиб Жанубий корейликларнинг деярли ярмини Кимлар, Лилар, Паклар ташкил этади. Шунинг учун ҳам корейслар осмонга тош отсанг, албатта, Кимнинг устига тушади, деб бекорга айтишмаган.

БИРЛАШГАН Миллатлар Ташкилотининг демография масалалари билан шуғулланувчи комиссияларидан бирининг мутахассислари аёлларнинг қайси исми дунёда энг кўп тарқалганлиги билан қизиқиб қолди. Маълум бўлишича, бу исм Анна экан. Сайёрамиздаги 95 миллион қиз ва аёлнинг исми Анна деб юритилишини комиссия аъзолари маълум қилишган.

АМРИҚОЛИКЛАР орасида қайси номлар кўп тарқалган деган саволга ҳам жавоб топилди. Нью-Йорк штати соғлиқни сақлаш бўлимининг хабар қилишича, мазкур штатда 1989 йилда туғилган 239 минг чақалоқ орасида Майкл исмлилари кўпчилиқни ташкил этади. Кейинги 20 йил мобайнида аҳоли орасида Майкл исми энг кўп ва машҳур ном бўлиб қолмоқда. Кристофер исми эса иккинчи ўринда. Булар эркакча исмлар орасида. Энди қизлар исмига келсак, ота-оналарнинг кўпчилиги 4 йилдан бери Жессика номини афзал кўришмоқда.

Штатнинг соглиқни сақлаш бўлими, шунингдек, энг кам учрайдиган исмларни ҳам қайд этган: Бруклин, Африка, Кей-Си, Зуллар ана шундай исмлардир.

БУЮК БРИТАНИЯНИНГ Гэллап институти 50 минг аҳоли орасида сўров усулида тадқиқот ишларини олиб борди. Энг машҳур исмларни аниқлаш уларнинг бирдан бир мақсади эди. Шунинг учун одамларга 70 эркак ва аёл номи ҳавола этилди.

Маълум бўлишича, Майкл ва Эмма исмлари жуда оммавийлашган экан. Улардан сўнг (эркак исмлари) Жеймс, Марк, Жон, Уильям, Дэвид, Пол, Мэтью ва аёллар исмидан Рейчел, Ребекка, Анна, Лора, Сюзан, Саманталар «Машҳур исмлар» рўйхатидан ўрин олган.

ДУНЁДА шундай номлар борки, уларни ўқиш ва айтишга киши қийналади. Ўзининг ажойиб асарлари билан санъат ихлосмандларини қойил қолдирган машҳур рассом Пабло Пикассонинг номини кўпчилик эслаб қололмаган бўлса керак. Бу мўйқалам устасининг асл номи дунёда энг узун исм бўлса ажаб эмас. Унинг номи қуйидагича: Пабло Диего Хосе Франциско де Паула Хуан Непомукено Кристин Криспиано де ла Сантиенма Трипидад Руис и Пикассо.

БУГУНГИ КУНДА Бирмада яшовчи бир кишининг исми энг қисқаси экан, яъни биргина айириш белгисидан иборат холос.

ФРАНЦИЯНИНГ шарқида шундай шаҳарча бор, у И деб номланган. Норвегия денгизидаги Лофотен ороли аҳолиси эса ўша оролдаги посёлкани А деб номлашган. Шунингдек, Шарқий Рейн-Вестфалия (ГФР) ерларидан оқиб ўтувчи дарёнинг номи ҳам А. Қаранг, корейслар, японлар, хитойларнинг исмлари энг қисқа бўлади деб юрсак, қисқа ном танлашда улардан ҳам ўтиб тушадиганлари бор экан. Ажаб эмас вақти келиб яримта ҳарфли номлар пайдо бўлса, деб ҳазиллашгинг келади.

ҲИСОБ-КИТОБ қилишларича, энг қалин соч малла рангли кишиларда бўлар экан. Яъни бошда ўртача 140 минг толагача, кўнгир сочли кишиларда эса ун-

дан камроқ — 109 минг толагача, энг сийрак соч қорачадан келган одамларда булар экан, яъни 102 минг толагача.

ЛОНДОН кучаларидан бирида катта тахта урнатилиб, гаройиб шахмат мусобақаси ўтказилди. Бу ерда олти ёшли инглиз шахматчиси Жорж Хассапис спорт устаси, Амриқо ва Жаҳон шахмат федерацияларининг аъзоси Оресту Попович билан куч синашди. Болакай 10 дақиқада 19 юриш билан кўплаб томошабинлар олқишлари остида машҳур шахматчини мағлубиятга учратди. Бу галаба Жоржга «Жаҳоннинг энг ёш шахматчиси» унвонини келтирди. Хассапис шахматни икки йил муқаддам ўрганиб олган бўлса, унинг рақиби спортнинг бу тури билан неча йиллардан бери шуғулланиб, фахрийга айланган.

ШВЕЙЦАРИЯНИНГ Боден кули яқинидаги Линдау деган шаҳарчада дунёдаги энг ёш оила яшайди. Улар Бланка ва Оливер Граллолардир. Бланканинг ёши 18 да, Оливер эса 20 да. Шундай бўлса-да, уларнинг турт нафар: олти ёшли эгизаклар — Стефания ва Ивона, уч ёшли Оливер ва бир яшар Женнифер исмли фарзандлари бор. Болаларни тарбиялашда уларнинг бувилари — Бланканинг 38 ёшли онаси қарашади.

1940 ЙИЛДА вафот этган ҳиндистонлик Темульи Бхикайн Наримэнни энг садоқатли оила бошлиги дейиш мумкин. Ахир 86 йил бир никоҳда бўлган. Шуниси қизиқки, куёв бола никоҳдан ўтганда бор-йўғи беш ёшда эди. Бунақанги никоҳлар мамлакатда қариндош-уруғларнинг розилиги билан, улар ўртасидаги алоқаларни янада мустаҳкамлаш ҳамда оилавий жанжалларга барҳам бериш мақсадида қилинади. Бу соҳадаги рекорд Бангладешда қайд этилган. Никоҳдан ўтказилган куёв 11 ойлик бўлса, келин — 3 ойлик чақалоқ эди.

АВСТРИЯЛИК беш ёшли Тристан Хайцингер жаҳонда энг кичик парашотчидир. Оилада парашот билан шуғулланиш сеvimли машғулот ҳисобланади. Болакайнинг онаси спортнинг шу тури мусобақаларида бир неча марта муваффақиятли қатнашиб, совринли уринларни эгаллаган. Қонун бўйича болаларнинг па-

рашютда сакраши таъқиқланиши сабаблц Тристан ўзининг биринчи сакрашини катта ёшдаги ҳамкасбининг кўкрагига боғланган ҳолда бажарди.

УНЧА КАТТА бўлмаган икки моторли самолёт Санта-Ане (Калифорния штати) аэродромидан парвоз қилди. Унинг учувчиси Тони Эльденжин қўллари бошқариш ричагларига бемалол етиши учун ўриндик устига ёстиқча қўйиб ўтириб олганди. Чунки Тони эндигина тўққиз ёшга кирган. У Шимолий Амриқо қитъасини шарқдан гарбгача ва орқага ўн кун ичида учиб ўтишни амалга оширган энг ёш учувчи бўлиб қолди.

Тони бир ўзи учмаса-да (уни тажрибали йуриқчи кузатиб борди), бу учиш жуда мураккаб бўлди. Лекин Тони АҚШ бўйлаб учган 11 ёшли Кристофер Маршал рекордини янгилади.

АМРИҚОНИНГ «Форчун» журнали ҳар йили бутун дунё бойваччаларининг рўйхатини эълон қилади. Бу йил ҳам шундай қилди. Шу билан бирга энг ёш бойвучча — 7 ёшли миллиардер қиз Афина тўғрисида алоҳида тўхталган.

Афина ҳозир дунё бўйича энг ёш бойвучча ҳисобланади. Унинг сармояси бир ярим миллиард долларни ташкил этади. Тўғри, бунча бойликни унинг ўзи ишлаб топмаганлиги ҳаммага ойнадек равшан, фақат бу бойлик бобосидан онасига, онасидан Афинага мерос қилиб қолдирилганини таъкидлаш лозим.

Афинанинг бобоси афсонавий кема соҳиби бўлган. Онаси Кристина 1988 йил 37 ёшида ҳаётдан бевақт куз юмган. Отаси фаранг корчалони Терри Руссел (Кристинанинг тўртинчи эри) Кристина улимидан сал аввал ажрашиб кетган. Шунинг учун ҳам бойлик Афина ихтиёрига ўтказилган.

ЧЕЛЯБИНСК вилоятининг Троицк шаҳридаги китоб дўконларида «Диманинг эртаклари» номи китоб пайдо бўлганига ҳам анча бўлиб қолди. «ГлавУНО» нашриётида бу китоб ўн минг нусхада чоп этилган. Ҳуш, чоп этилса нима бўпти, одатдаги китобда, бунинг нимаси қизиқ, деяётган бўлишингиз мумкин. Аммо шундай уйласангиз хато қиласиз. Қизиги шундаки, китоб муаллифлари ўн бир ёшли болалар — Дима Ильин ва унинг тенгдоши рассом Саша Шумаковлар.

Улар Троицкийдаги табиий фанлар лицейида ўқишди.

ПОЛЬШАНИНГ Познан шаҳридаги кутубхонада энг митти китобга чоп этилган «Қуръон» сақланмоқда. У утган асрда босилган бўлиб, бўйи 34, эни 20, қалинлиги эса 12 миллиметр ҳажмдадир. Шуниси ажабланарлики, бу китобчанинг ҳажми 1737 йилда Фарангистонда нашр қилинган христианларнинг ибодат тўплами билан тенгдир.

ЖАҲОНГА донги кетган «Сони» (Япония) фирма-си мутахассислари дунёда энг кичкина магнитофон ясадилар. Магнитофон кассетасининг ҳажми почта маркаси билан тенг бўлиб, яъни қалинлиги 5 миллиметр, узунлиги 3 сантиметр, энига эса 2,15.

Кассета стандарт ҳолатидан тўрт марта кичик бўлишига қарамай, 2 соат айланади.

ФРАНЦИЯНИНГ По деган жойида яшовчи Жак Пийю исмли киши 1983 йилда дунёда энг митти велосипед ясаган. Велосипеднинг оғирлиги 700 грамм, гилдиракларининг ҳажми эса атиги 3,5 сантиметр. Бу шунчаки ёдгорлик (сувенир) сифатида ясалган бўлса керак-да, деб ўйламанг, тагин. Жак купинча шу митти велосипедни миниб сайр қилади. Бундан ташқари узунлиги 36 сантиметр келадиган велосипед ҳам ясаган. Унда хотини икковлашиб сайр қилишади.

ФРАНЦИЯЛИК заргар Клод Уго энг митти шахмат ясади. Шахмат тахтасининг катталиги 6,4 миллиметр бўлиб, Клод Уго уни ясашга ўзининг тўрт юз соат вақтини сарфлаган. Шахмат тахтасига ўхшаб унинг тошлари ҳам олтин ва платинадан ясалган. Заргарнинг бу шахмати митти бўлса-да, уни бемалол ўйнаш мумкин.

ЯНА ФРАНЦИЯЛИКЛАР ҳақида. Икки учувчи Никола Юло ва Юбер де Шевиньи тарихда биринчи марта оғирлиги тахминан 100 килолик ўта енгил самолётда Шимолий Қутбга борганлар.

Учишни ташкил этиш ташкилотининг Париждаги штаб-квартирасидан хабар қилишларича, жасоратли

учувчилар мурт аппаратларда 2200 километрдан ортиқ масофа учганлар.

ВЕНГРИЯНИНГ Печ шахридаги «Паннонавио» корхонаси мутахассислари ҳам энг энгил самолёт яратдилар. Унинг оғирлиги 150 кило булиб, соатига 60 километр тезликда учади.

СИАМ дорилфунуни талабалари (Таиланд) энг кичкина мотоцикл ясадилар. Унинг узунлиги 43 сантиметр, баландлиги эса 18. Соатига 15 километр тезликда юролади. 130 килогача булган юкни кутаради. Канакунжут мойи ёки спирт каби ёнилгиларни «истёмол» қилади.

«КАСИО» фирмаси (Япония) энг митти ва энг энгил «Си—Ви—I» деб номланган телевизор яратди. У рангли тасвирда кўрсатади. Ҳозир бу чўнтак телевизорлар сотувга чиқарилган. «Си—Ви—I» экранининг диогонали 3,57 сантиметрни ташкил этади. Телевизорнинг баландлиги 9,1, эни 6, қалинлиги эса 2,4 сантиметр булиб, оғирлиги атиги 170 грамм холос.

Сигарет кўтисидек келадиган бу телевизорни чўнтакка солиб юриш мумкин ва хоҳлаган жойда хоҳлаган дастур курсатувларини бемалол томоша қилиш мумкин. У батареяда ҳам, машина аккумуляторида ҳам, ҳатто 220 вольтли тоқда ҳам ишлайверади.

ДУНЁДА ЭНГ кичик буг машинани Гельзенкирхон шахрилиқ (ГФР) 33 ёшли ихтирочи Детли Абраҳам ясаган. Мисдан ишланган бу митти машинанинг узунлиги атиги 14 миллиметр, бўйи эса 12 миллиметрни ташкил этади.

ХИТОЙ Халқ Жумҳуриятининг Тибет автоном туманида жойлашган Тяньмен шахри дунёдаги энг кичик шаҳар ҳисобланади. Унинг аҳолиси атиги бир оиладан иборат. Оила аъзолари ҳам кўпчиликни ташкил этмайди — уч киши холос. Шундай бўлишига қарамасдан бу ернинг уз бошлиги, уз муҳри бор. Тибет туманининг энг четида жойлашган Тяньменда 1957 йилгача унга яқин оила истиқомат қилган. Лекин қандайдир сабабларга кўра, кўпи қадрдон ерларини тарк этишди. Бугунги кунда бу ерда Санцзилар

оиласи — ота икки қизи билан яшайди. Оила асосан чўпонлик билан шуғулланишади. Бундан ташқари мана икки йилдирки, катта қизи шаҳар бошлиғи вазифасини ҳам бажаради. Ундан олдин қизларнинг отаси шу лавозимда эди, қарилик гаштини сураётган ота ўзини қизига топширди.

НОРВЕГИЯ шимолидаги Арктика бунлиқларида яккаю-ёлғиз Вагтетем қишлоқчаси дунёда ўзининг энг кичик мактаби борлиги билан машҳурдир. Бу мактабга маҳаллий айиқ овловчиларнинг атиги уч нафар фарзандлари боришади. Финляндия чегарасидан бир неча километр нарида жойлашган Пасвик дарёси водийсидаги бу қишлоқнинг ўзида эса бор-йўғи 40 киши яшайди. «Биз бу ерда худди бир оила аъзоларидек яшаймиз» — дейди иккинчи ўқитувчиси Карин Фигеншау. «Болалар эрталаб ўзлари келиб, мактабни очишади, ҳар замонда биз ухлаб қолсак, улар бизни ўйотишади ҳам». Бу уччала ўқувчи ўқитувчилари билан доим бирга юришади.

ТИЛШУНОСЛАРНИНГ айтишича, гавайликларнинг полинезия шеvasи дунёда энг осон тил экан. Чунки унда бор-йўғи 6 та ундош, 5 та унли бор. Бундан ташқари бирорта ҳам талаффузи қийин сўзлар йўқ. Аммо бу тилни ўрганиш кўпам осон эмас. Чунки атиги 11 товуш имлосидан жаҳон тиллари конструкциясидаги сўзларни тузиб кўрингчи!

ЖАЗОИРДА бўлиб ўтган футбол учрашувини бутун футбол тарихидаги энг қисқа учрашув деб ҳисобласа бўлади.

«Оулодиа» ва «Релизане» миллий лига командалари ўртасида бўлиб ўтган матч энди зўрга бошланганида жарима майдонида қарши томон ҳужумчисининг йиқитилгани учун арбитр «Релизане» дарвозасига 11 метрлик жарима тўпи белгилади. Лекин қондани бузган команда ўйинчилари ҳакамнинг бу қарорига қаршилиқ кўрсатишган ва уни ўраб олиб пенальтини бекор қилишини талаб этишган. Ҳакамнинг тоқати тоқ бўлиб, уларнинг энг маҳмадонасига қизил карточка кўрсатганда «Релизане»нинг барча ўйинчилари тўла ҳолда майдонни ташлаб кетишган. Ҳакам уларни 10

дақиқа кутгач, уйинни тугади, деб эълон қилди. Бу матчда уйин вақти икки дақиқадан ҳам оз бўлган.

ЭРОНЛИК қадимшунослар қидирув вақтида энг қадимги севги мактубини топишди. Маълум бўлишича, эрамиздан 2200 йил муқаддам бир йигит ўз маъшукасига севги изҳор этиб, хат ёзган. Лекин бу дил розини ўқиган ё ўқимагани номаълум. Ахир у 16 кило келадиган тошга уйиб ёзилган-да.

ЮГОСЛАВИЯНИНГ Целе шаҳридаги музейда дунёдаги энг қадимги игна сақланмоқда. У бундан 35 минг йил аввал суякдан ясалган бўлиб, шу аср бошларида горларнинг биридан топилган. Қизиги шундаки, шакл жиҳатдан бу игна ҳозиргиларидан ҳеч фарқ қилмайди.

ДУНЁДА энг эски ер ости йўли Оврупода, аниқроғи, Фарангистоннинг Тулон шаҳрида бўлиб, 1681 йили қазилган ва ҳозирги кунгача ундан фойдаланиб келинади. Бу лаҳимнинг узунлиги 157, эни 7, баландлиги эса 8 метрдир. Қизиги шундаки, у шу пайтгача бирор марта ҳам қайта таъмирланмаган, яъни бунга эҳтиёж сезилмаган.

БРЮГЛИК (Бельгия) Бургунд герцоги (герцог — Фарбий Оврупода юқори табақа князларга, дворянларга бериладиган унвон) Филиппда эни 3,82, бўйи эса 5,79 метр бўлган кароват сақланмоқда. Унда герцог Филипп ва малика Изобелла Португалия расмий маросимларни ўтказди. Бу кароват 1430 йилда ясалган. Демак, у ҳам энг қадимий кароват.

ВЕНАДАГИ машҳур «Пратер» хиёбонида энг кўҳна чархпалак ҳалиям фаолият кўрсатмоқда. Унинг бўйи 65 метр бўлиб, 92 йил муқаддам австриялик ҳамда англиялик муҳандислар томонидан яратилган. Бу чархпалак ўша давр учун техника мўъжизаси ҳисобланган. Бироқ ҳозир ҳам энг кўп одам унга чиқмоқда.

ОВРУПОДА Амриқонинг машҳур «Диснейленд» аттракцион паркиннинг янги рақибни пайдо бўлди. Ми-

лан яқинидаги баҳаво жойда қад ростлаган «Тичиполенд»га (номи шундай) 700 минг квадрат метр майдон ажратилган. У Овруподаги энг йирик аттракцион парклардан биридир.

Ҳисоб-китобларга қура, «Тичиполенд» қурилишига 250 миллиард лира сарфланган. Унга ҳар йили уч миллиондан ортиқ киши ташриф буюради. Шунга қура унга сарфланган харажат тезда қопланди.

БРИТАНИЯДА чоп этилувчи «Бизнес трэвеллер» ойнамаси уз муштарийлари ўртасида жаҳонда энг машҳур тайёрагоҳни аниқлаш мақсадида савол-жавоб ўтказди. Унга қура, Сингапурдаги Чанги аэропорти, «Дунёда энг яхши» деб тан олинди. Тайёрагоҳ йуловчиларга хизмат кўрсатишининг энг янги усулларидан фойдаланади. Бу ерда йуловчилар ўқиш олдидан ҳатто сузиш ҳавзасида чўмилиб олишлари ҳам мумкин.

ҒАРБИЙ ОВРУПОЛИК ҳайдовчилар орасида энг тартиб-интизомлиги норвегияликлар экан. Мамлакатнинг минг нафар ҳайдовчисидан атиги 45 нафари йўл-транспорт ҳодисаларининг сабабчиси бўлишаркан. Бу кўрсаткич Финляндияда 46, Швейцарияда 62 тани ташкил этади. Фаранглар билан олмонияликлар эса йўл-транспорт ҳодисаларига уларга қараганда икки баравар кўп йулиқишаркан, яъни 99 ва 104 марта. Энг хавфли, қўпол ҳайдовчилар испанлар ва итальянлардир. Испанлар орасида минг кишидан 122 нафари автоҳалокатга учраса, итальянлар эса 146 нафари шундай воқеага гирифтор бўлади.

АВСТРАЛИЯНИНГ Атина шаҳрида яшовчи С. Бароннинг Том лақабли мушуги бор. Гап шундаки, Том дунёда энг кекса мушук ҳисобланади. Одатда мушуклар 10—12 йил умр кўради. Бироқ Бароннинг Томи эса узоқ яшашда рекорд ўрнатган. У 40 йилдан бери Бароннинг оиласида яшайди.

Ҳозир Барон 67 ёшда. Демак, 27 ёшида мушукни боқинга тугинган. Шу давр мобайнида Том бирор марта ҳам касалланмаган. Буни мушук соҳибининг ўзи ҳам таъкидламоқда.

НИКАРАГУА пойтахтида «Энг ақлли тўдиқуш» ун-вонини олиш учун антиқа кўрик ўтказилди. Турли ранг ва катталиқдаги қушлар кўрикда ўз «санъат»ларини намойиш этишди. Жониворлар шеър ўқишар, мамлакат Президенти шарафига олқишлар айтишар, машҳур қушиқларни куйлашарди. Бироқ танловда иштирок этган қушлар орасида биттаси ўзининг «ақли» билан томошабинлар ҳамда ҳакамлар ҳайъатини лол қолдирди. Бу тўти тўрт тилда — испанча, немисча, инглизча, французчасига: «Мени бирорта ҳам қуш енголмайди. Мен галаба қозонаман!» деса буладими? Кўрик голиби бўлган бу қушнинг лақаби Гоадир. Голиб юқоридаги тилларда сиздан бирор нарса сўраши, ёки унга ёқмай қолсангиз хонадан сизни ҳайдаб чиқариши мумкин. Кайфияти яхши бўлса, инглиз тилида Шекспир сонетларини, немис тилида Гёте шеърларини ўқийди. Гоа испан тилида Лотин Амриқоси қушиқларини ижро этса, француз тилида сўкинади ва... овқат сўрайди.

ЖОНЗОТЛАР ОРАСИДА ҳид билиш бўйича энг сезгири куя экан. Акулалар ҳам ундан қолишмайди. Яна буронқушлар, денгиз қушлари 3 километрдан ортиқ масофаданоқ балиқ ҳидини сезишаркан. Шунингдек, чуғурчуқларда ҳам бундай хислат жуда кучли. Улар ўзига ин қуришда шу қобилиятидан фойдаланишади, яъни баъзи текинхўр жонзотлар учун заҳарли бўлган ўт ва кўкатларнинг пояларидан ин қуради. Бу эса уяга текинхўрлар яқинлашувини 80 фоизга камайтиради.

ЗИМБАБВЕНИНГ Булавайо шаҳрида ўтказилган савдо кўрғазмасида кишилар эътиборини митти сизирлар ўзига қаратди. Бу жониворларнинг бўйи бир метрга етар-етмасдир.

Булавайолик фермер Кен Хармер ўз сизирларини дунёдаги энг митти сизирлар деб ҳисобламоқда. У ана шундай сизирлардан 35 тасини етиштиришга муваффақ бўлди. Фермер улар селекцияси билан 15 йилдан бери шуғулланади. Яқин йиллар ичида янада кичикроқ сизирлар етиштирмоқчи.

Хармернинг фикрича, унинг сизирлари митти бўлгани билан афзаллик томони кўп экан. Масалан, улар анча чидамли бўлиб, сути ҳам кўп — кунига 10 литр суг беради.

ВАШИНГТОННИНГ шимоли-ғарбидаги штатлар деярли тоғлиқлардан иборат. Шунинг учун бўлса керак уларда чорвачилик жуда ривожланган. Айниқса, у ерда ҳам митти сигирлар етиштириш оммалашган.

Аслида бундай сигирлар ўтган асрда Ирландияда етиштирилган. Уларнинг бўйи атиги 105 сантиметр бўлишига қарамай, ўта фойдаси кўп. Яъни улар одаг-даги сигирлардан кам озуқа ейди аммо сутни улардан кўпроқ — бир кунда 12 литрдан беради.

ШИМОЛИЙ АМРИҚОДА учрайдиган полифемус капалаги дунёда энг кўп озиқ истеъмол қиладиган жонзот экан. У ҳаётининг биринчи 48 соатида шунчалик зўр иштаҳа билан озиқланарканки, натижада шу 48 соат мобайнида ўз оғирлигини 86000 марта орттириб юбораркан. Бу 3 килою, 17 грамм оғирлиқда тутилган чақалоқ 273 тонна овқатни паққос еб қўйиши билан баробар.

ЯПОНИЯНИНГ «Нихон дэнки» фирмасида дунёда энг тез иш бажарадиган суперкомпьютер ишлаб чиқилди. У бир сонияда ярим миллиард иш жараёнини бажара олади.

Бу машина банк тармоғида, илмий текшириш институтларида, ахборот марказларида, шахсий корпорацияларда ишлатишга мўлжалланган.

ЯПОНИЯ ер юзида энг видеолашган мамлакатдир. Бу ерда ҳар юз оилага 116 та видеомагнитофон тўғри келади. Иккинчи ўринда — АҚШ (81 та), учинчи ўринда эса Ғарбий Оврупо мамлакатлари (49 та) туради. Ғарбий Оврупо мамлакатлари орасида Буюк Британия биринчи ўринда. Бу ерда ҳар 100 оилага 72 та видеомагнитофон тўғри келади. Ундан сўнг Швейцария (64 та), ГФР (60 та), Нидерландия (57 та) туради. Ушбу рўйхатнинг охиридан Италия (27 та) ва Португалия (23 та) ўрин олган.

СТАРО-ЗАГОРА шаҳри яқинида жойлашган Гранит қишлоғидаги дуб дарахти нафақат Булгорияда, балки Овруподаги энг кекса дарахтдир. Олимлар унинг ёшини 1640 да деб тахмин қилишмоқда. Шунчалик «узоқ умр» кўрган дарахт бўлишига қарамай, дуб ҳалиям гўзал бўлиб, бўйи 23,5 метр, кенлиги эса

7,46 метрдир. Старо-Загорага келган сайёҳлар, албатта, «қария» билан расмга тушмай кетмайдилар.

ОВРУПО ботаниklarининг фикрича, Оврурода энг қари эман Фюрстенфельд қишлоғида (Австрия) усади. Буйи 22 метрли бу эман 1000 ёшдан ошган. Унинг танаси 3 метр. 20 йил аввалги чақмоқ натижа-сида тарвақайлаган шох-шаббалари куйиб кетганди. Бироқ яна қайтадан ўсмоқда, шохларининг диаметри 38 метрни ташкил этади.

УСИМЛИКЛАР оламида энг улкан япроқли дарахт Ҳинд океанидаги Маскарен оролида усувчи рафия паямаси экан. Шунингдек, Жанубий Амриқонинг Амазонка дарёси соҳилида усувчи бамбукли палма ҳам баҳайбат япроқларга эга. Бу дарахтлар баргининг узунлиги 19,18 метрга этади.

ШАРҚИЙ Неваданинг (АҚШ) тоғларидан, аниқроғи, 3275 метр баландликдан топилган тукли қарағай эса энг «қариларнинг қариси»дир. Танасининг диаметри 6,4, баландлиги 5 метрдан ортиқ бўлиб, ёши 4900 дадир.

ДУНЁДА ЭНГ ЙУФОН ДАРАХТ Сицилиядаги Этна тоғида усаётган каштан (қорақайинлар оиласига мансуб дарахт) ва Туркия шарқида усаётган чинордир. Каштанга қачонлардир чақмоқ тушган ва шундан сўнг ҳам танасининг диаметри 51 метрни ташкил этади, чинор эса 42 метр.

ИНДОНЕЗИЯНИНГ чакалакзорларида, Ява ва Суматра оролиларида гаройиб гул усади. У жуда чиройли бўлмаса-да, лекин хаддан ташқари улкан. Гул очилган пайтда унинг айланаси 1 метрни ташкил этади, оғирлиги эса 7 килограммга этади. 7-10 кунгача очилиб туради. Бу гул Раффлезия падра деб аталади.

АҚШНИНГ унчалик катта булмаган Тимбстон шаҳрида ҳам энг улкан атиргул усади. Унинг эни 1 метру 27 сантиметр бўлиб, буйи 320 сантиметрдир. Унинг шохлари 500 квадрат метрга тарқалган. Бу

атиргул 103 йил муқаддам Шотландиядан илдиизи билан кўчириб келтириб экилганди.

УРУҒЛАРНИНГ ҲАМ катгаси бор. Масалан, Ҳинд уммонидаги Сейшел оролларида ўсувчи кокос ёнгогининг меваси биргина уруғи билан 18 килолик тош босади.

АҚШДА ўсувчи шувоқбаргли амброзия ўсимлиги энг кўп уруғ, яъни 5 соат давомида 8 миллиардгача уруғ беради.

ДУНЁДА ЭНГ баланд дарахт Калифорния штатидаги (АҚШ) хиебонлардан бирида усаётган, «Говард Либби» деб номланган секвой дарахтидир. Унинг баландлиги 110 метр.

Тарвақайлаб кетган шох-шаббаларининг айланаси бўйича рекорд натижани ҳинд баньяни эгаллаган. 1929 йилги ҳисоб-китоб бўйича шохларининг айланаси 300 метрни ташкил этган. Ушандан бери бу дарахт яна ўсаяпти, бироқ ҳали ўлчаб кўрилгани йўқ.

ИТАЛИЯНИНГ Губбио шаҳри яқинидаги инжино тоғи ёнбағрида ўсаётган арча ўз «рақиб»лари орасида энг баланди экан. Унинг бўйи 65 метр бўлиб, шаҳарликлар Рождество байрами шарафига уни безатиш учун турли чироқлар уланган 15 километр узунликдаги электр сими сарфладилар.

ЯПОНИЯНИНГ «Кадзима» қурилиш бирлашмаси 200 қаватли осмонупар бино қуриш тўғрисида режасини эълон қилди. Бино тўрт қатламдан иборат бўлади. У 67,6 квадрат метрни эгаллайди. Унда меҳмонхона, компания идоралари, уй-жой комплекслари ўрин олади. Ер остида жойлашган етти қаватида эса автомобиллар ва керакли жиҳозлар туради.

Ҳисоб-китобларга кўра, бу бино қурилишига 1 триллион иен сарфланади. Лойиҳачиларнинг фикрича, бино баландлиги 800 метрни ташкил этади ва уни 7 йилда тиклаш мумкин.

ЧИКАГО шаҳар кенгаши (АҚШ) ҳам энг баланд бино қуриш лойиҳасини тасдиқлади. У Чикаго марказий туманининг гарбий қисмида жойлашган 110 қаватли осмонупар «Сиэрс Тауэр» биноси ёнида қад кутаради. «Сиэрс Тауэр» ҳозирча энг баланд бино ҳисобланади. Қуриладиган янги бино эса 125 қаватли бўлиб, баландлиги 585 метрни ташкил этади.

ИТАЛИЯНИНГ Эмилия шаҳрида жойлашган Оймома боғда жаҳонда энг катта чархпалак ишлаб турибди. Айланаси 60 метр бўлган бу иншоот ердан 62 метр баландликда айланади. 250 киловатт қувват билан ишловчи бу чархпалак ўриндиқларига бир вақтнинг ўзида 265 киши жойлашади.

МИССИСИПИ дарёсининг унги ирмоғи бўлмиш Арканзас дарёси Колорадо штатидаги (АҚШ) икки тоғ оралигидан оқиб утади. Икки тоғни эса осма кўприк бирлаштириб туради. Худди шу кўприк дунёда энг баланд кўприк ҳисобланади. У дарё суви сатҳидан 316 метр баландликда қурилган.

ДУНЁДА ЭНГ чуқур қудуқ немисларнинг Вильтцбург қалъаси олдидадир. Унинг чуқурлиги 166 метр бўлиб, 1650 йилда қазилган.

НАМИБИЯНИНГ шимолий қисмида эса энг катта ер ости кўли топилган. Форшунослар уни маҳаллий аҳоли «аждар бурни» деб атайдиган охактошли горлар орасидаги ёриқдан (бу ёриқдан мунтазам равишда иссиқ ҳаво чиқиб туради) тушиб аниқлаганлар. Экспедиция 59 метр чуқурликка тушгач, катталиги 1,9 гектар (АҚШдаги Лост-Лейк ерости кўлидан 0.1 гектар катта) булган бу кўлни кўришган. Унинг энг чуқур жойи 200 метр. Суви жуда тиниқ бўлиб, ҳарорати 24 даража.

«**САҲРОДАГИ БУРОН**» операциясидан сўнг АҚШликлар жуда оғир юкларни кутарувчи самолётлар ҳам кераклигини ҳис этишди ва...

АҚШ мудрофаа вазирлигининг буйруғига биноан Арлингтон шаҳридаги (Виржиния штати) «Аэрокон» компанияси энг улкан тайёра ишлаб чиқаришни йўлга

қуймоқчи. У уммон устидан 5-30 метр баландликда учади.

Самолётнинг узунлиги 165 метр булиб, соатига 800 километр тезликда уча олади. Шунингдек, бирданига 2000 одам ва ўнлаб вертолёт ва танкларни бемалол кўтаради.

АМРИҚО жамоатчилиги вакиллари Финляндия халқига икки мамлакат ўртасида дўстлик кунлари ўтказилиши муносабати билан табрик откриткаси юборди. Бунинг нимаси ажабланарли дерсиз? Қизиги шундаки, откритканинг узунлиги 350 метр булиб, жўнатувчилар уни катта рулонга ўраб юборишган.

АНГЛИЯДА чиқадиган «Файнэншл таймс» газетасининг бир сони жаҳонда энг катта газета бўлса керак.

30 метрлик труба шаклида бўлган шарнинг атрофига газетанинг бир сонини жойлаштириб, осмонга учирган редакция ходимлари рекорд ўрнатишни хаёлларига ҳам келтиришмаганди. Улар «Файнэншл таймс»нинг 100 йиллик юбилейини ана шундай нишонлашди.

ЧИКАГОДАГИ вокзаллардан бирининг омборхонасида бир фотоаппарат 80 йилдан бери ётибди. Нега энди омборда? Нега шаҳар техника тарихи музейида эмас? Чунки музей залларига у сиғмайди. Дунёда энг катта ва огир (500 кило) бўлган бу фотоаппарат аср бошида реклама учун панорамали сурат олдиришни мўлжаллаган темир йўл компаниясининг кўрсатмасига биноан ясалган эди. У очик вагонда келтирилган. Унга бир йўла 14 суратчи хизмат кўрсатарди. Биринчи буюртма охиргиси ҳам бўлган. Ушандан бери бу улкан жиҳоз омборхонада.

ОДАТДА рассомлар бирор-бир воқеликдан ёки табиат манзараларидан завқланади, шу шавқ унга илҳом бахш этиб, уша манзара ё воқеликни кичиклаштирилган ҳажмда қоғозга туширади. Бироқ амриқолик рассом Бенуорд Миссисипи дарёсининг гузал табиатини қандоқ булса, шундоқлигича, яъни буй-бас-ти, кўз иллаган кенгликларини табиий ҳажмда чиқишга қарор қилган ва бу қарорини амалда исботла-

ган ҳам. Бу ажойиб картина ҳали-ҳануз дунё тарихида энг улкан картина ҳисобланади. Унинг буйи тўрт метр бўлиб, узунлиги 1525 метргача чузилган. Беноурд уни рошпа-роса беш йил, яъни 1840 йилдан 1845 йилгача чизган. Аммо афсуски, бу расмни замонамиз кишилари томоша қилишолмайди. Чунки у ёниб кетган.

ТИГНЕС сув омбори тўғони (Франция) шаҳарнинг энг диққатга сазовор ерига айланиб қолди. Тўғонга қадимги грек афсонасининг қаҳрамони Гераклнинг расми чизилган бўлиб, у 9500 квадрат метрни эгаллайди, баландлиги 64 метр. Бу иш француз рассоми Жан-Марк Пиерре ижодига мансуб.

АМРИҚОЛИК миллиардер В. Гаррисга тегишли бўлган дунёдаги энг йирик автомобиллар коллекцияси сотиб юборилди. 1500 дан ортиқ экспонатдан бор-йўғи 400 донаси қолди.

ТИНЧ уммонида жойлашган Маршаллар оролида жаҳонда энг йирик марка чиқарилди. У 11x16 сантиметр бўлиб, фақат коллекционерларгагина асқотиши мумкин. Ахир у конвертдан катта.

МАҲАЛЛИЙ новвойларнинг шогирдлари Данияда энг катта — 3,87 метрли батон ёпишди.

ФРАНЦИЯНИНГ собиқ Президенти Ф. Миттераннинг кузга кўринарли лойиҳаларидан бири — дунёда энг йирик қироатхона барпо этишдир. Замонавий асбоб-анжомлар ва техника билан жиҳозланган бу зиё маскани Парижда қурилади. Бино 7 гектар жойни эгаллайди.

КОПЕНГАГЕН шаҳридаги «Оскар Давидсон» ресторанида энг катта таомнома бор. Унинг узунлиги 115,5 сантиметр бўлиб, унда 177 номдаги тоам тури ёзилгандир.

ФРАНЦИЯДАГИ машҳур «Баяр» тикувчилик фирмасида лионлик усталар тиккан костюмни «Гулливер учун» деса бўлади, негаки, унинг узунлиги 8 метр,

енглари эса 3 метрдандир. Бу костюмни тикиш учун 37 метр жун газлама кетган. Унинг огирлиги эса 17 килодир.

ПОРТУГАЛИЯДАГИ туқимачилик фабрикаларидан бири икки минг икки юз метр газлама кетадиган никоҳ куйлаги тикиб бериш юзасидан буюртма олганди. Куйлак уқаларининг узигина 150 килога боради. Ҳаворанг тусдаги бу кийим Нью-Йоркдаги «Озодлик» ҳайкалига аталган бўлиб, у 1992 йилда Христофор Колумб билан рамзий «никоҳ»дан утди. Амриқо кашф қилинишининг 500 йиллиги муносабати билан АҚШ ва Испаниядаги томоша бизнесининг корчалонлари ана шундай дабдабали никоҳ маросимини уйлаб топганлар.

«СИГАРЕТЛАР пойтахти» деб аталмиш Германиядаги Бинеген шаҳри фуқароси Франц Польшер энг катта трубка ясаган. Унинг узунлиги 3,65 метр бўлиб, эни 2 метрдир. Унга бемалол 23,2 кило тамаки солиш мумкин. Бу трубкани яратишга Польшер 120 соат вақтини кетказди.

АНГЛИЯДА УЛКАН ЧИННИ ЧОЙНАК бор. Унинг бўйи 3,3 метр бўлиб, ичининг кенглиги 5,4 метрдир. Бу улкан чойнакнинг улкан тарелкаси ва дастали пиёласи ҳам бор.

МАЪЛУМОТЛАРГА қараганда, Мехико дунёдаги энг йирик шаҳар деб тан олинган. Шаҳар аҳолиси 20,2 миллион кишидан ортиқ. Иккинчи уринни Токио эгаллаб турибди (18 миллион киши), учинчи урин эса Бразилиянинг Сан-Паулу шаҳрига насиб этди. Унинг аҳолиси 17,4 миллион кишидан иборат.

МУСТАҚИЛ Ватикан давлати дунёда энг кам одамли давлат ҳисобланади. 1986 йилги ҳисоб-китобларга кўра, мамлакат аҳолиси 750 кишини ташкил этган.

АМРИҚОДА энг оммалашган касаллик милкнинг шамоллашидир. Амриқоликларнинг 80 фоизи шу хасталикдан жабр кўради. Бундан ташқари тумов ва оддий шамоллаш ҳам бу ерда кенг оммалашган касалликдир.

ФИНЛЯНДИЯЛИК ишбилармон, «Наугар» фирмаси ташкилотчиси, жаҳонга машҳур «Сван» яхталари ишлаб чиқарувчи корхона бошлиги Пекка Коскенюля узининг ихтиролари билан кўпчиликни лол қолдирган. Бу киши яна бир янгилик яратди. Таиландда тайёрланган дунёда энг катта бу яхтанинг узунлиги 40 метр бўлиб, мачтасининг баландлиги 50 метрдир. Қимматбаҳо хом ашёлардан тайёрланган бу яхтада икки киши яқин масафага сузса, олти киши узоқ масофага сайр қилиши мумкин.

ФЛОРИДА штатининг Майами шаҳри портидан энг катта елканли кема биринчи марта сузишга чиққанга ҳам анча бўлди. Унинг узунлиги 135 метрни ташкил этади. Кеманинг номи «Уиндсонг» бўлиб, «Шамол қўшиғи» дегани.

«Бу елканли кема ўзида романтика ва илгор технологияни мужассамлаштирган. Елканларини кўтариш ва бошқа барча ишлар фақат компьютер ёрдамида қилинади», дейди мутахассислар.

ЯНА БИР неча йилларда сўнг шамолдан ҳам тез юрадиган елканли кема яратилса ажаб эмас. Негаки, голландиялик ихтирочи Роберт Дас фақат шамол кучи билан юрадиган, юрганга ҳам соатига 200 километр тезликда юрадиган елканли кема бунёд этмоқчи. Кема ҳаракатини компьютер бошқаради. Бироқ ҳозирча бу қоғоздаги чизмалар ва мияда «пиширилган» гоёлар холос. Роберт бу кемани тахминан ун йилда қуриб битиришни мулжалламоқда.

Маълумки, дунёда тез юрар кемалар йўқ эмас. Фақат уларнинг тезлиги Роберт орзу қилган тезликдан анча паст. Масалан, Англиянинг «Кроссбоу — 2» кemasи соатига 66, француз «Маки» эса узининг елканли тахтасида соатига 79,47 километр тезликда юради. Олмонияда қурилган «Октобус» яхтаси эса бир соатда 100 километр масофани сузиб ўтади.

ФАҚАТ ЧЕТ эллардагина рекордлар ўрнатилавермайди, балки ўз юртимизда, ўз қишлоғимизда ҳам бунга эришиш мумкин. Қуйидаги рекордни эса Целина темирйўлчилари Москва ва Санкт-Петербургдаги транспорт институти олимлари билан ҳамкорликда ўрнатишган. 1986 йилнинг бошларида 400 вагонлик поезд темир йўл буйлаб ҳаракат қилган. Унинг узунлиги 6

километру 450 метр бўлиб, оғирлиги 43467 тоннани ташкил этган. Бу дунёда энг узун поезд ҳисобланади.

ГОЛЛАНДИЯДА ҳам узунпоезд қатнайди. Тепло-воз ва 60 та вагондан иборат бу поезднинг узунлиги 1601 метрдир. У Роттердамдан Эйндрховенгача бўлган 111 километрлик масофани икки соатда босиб ўтади.

МАВРИТАНИЯНИНГ шимоли-ғарбидаги Нуадибу шаҳрига ҳар кuni эрталаб маҳаллий вақт билан соат унда узун поезд келиб тўхтайтиди. Зуэйратдан йўлга чиққан бу поезд 18 соатда 616 километр йўл босиб бу ерга келади. Поезд 217 та юк платформасидан иборат бўлиб, узунлиги 2,8 километрга етади. У ҳар бир рейсида 22 минг тоннагача темир рудаси келтиради.

1985 ЙИЛИ АҚШ мутахассислари фойдаланишга топширган автомобил жаҳонда энг узун машинадир. Унинг узунлиги «бор-йўги» 10 метру 49 сантиметрдир.

ЭНГ УЗУН галстук Франциянинг Тулуза шаҳрида тикилди. У 61 метрни ташкил этади. Тўғри, бу борада рекорд италияликлар қўлида эди. Бироқ энди французлар ўзиб кетди.

Италиялик Умберто Сала томонидан 1987 йилда тикилган ва Пизан минораси кўркига кўрк қўшиб турган галстук 44 метр эди холос.

«САЁҲАТЧИ МАЙК-4» радиопостановкаси жаҳонда энг узун пьеса ҳисобланади. У Канаданинг Нью-Вестминстер шаҳридаги маҳаллий радиостанция орқали 1944 йилдан бери ҳафтасига олти марта эшиттирилмоқда. Бугунги кунда ҳам эшиттириляётган бу пьесанинг қачон тугаши ҳали номаълум.

БОГОТА шаҳридаги банк хизматчиси 43 ёшли Эдгар Медина нашр ишларида рекорд урнатди. У узининг ватандоши Габриэл Гарсиа Маркеснинг «Танҳоликда юз йил» китобини эни 3,5 сантиметр келадиган қоғозга кучириб чиқди. Шунда бу китоб 2891 метр узунликдаги қоғозга жо бўлди. Бу антиқа китоб ҳозирча ягона нусхада.

НИДЕРЛАНДИЯНИНГ шимолидаги Стенвейк деган шаҳарчада дунёда энг катта деб расмий эълон

қилинган нонушта ташкил қилинди. Узунлиги икки километрдан ортиқ булган бу столда 6626 киши утириб овқатланган.

Ташкилотчиларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, таклиф қилинганлар 22 минг дона булочка еганлар ва икки минг литрдан кўпроқ қаҳва ичганлар.

АҚШЛИК мутахассислар Аляскадан Канаданинг шимоли-ғарбий ва АҚШнинг бошқа қурғоқчил улкаларигача ва шунингдек, Мексиканинг шимолигача сув қувурлари тортиш лойиҳасини ишлаб чиқдилар. Лойиҳада ичимлик суви олиб бориш кўзда тутилган.

5000 километрлик сув қувурларини ётқизиш учун 30 йил вақт катаркан ва унга 100 миллиард доллар маблағ сарфланиши лозим.

КОПЕНГАГЕННИНГ одатдаги автобусларидан бирига 225 нафар бола сиққан. Бу ҳам рекорд кўрсаткичдир.

ШУ ВАҚТГАЧА Буюк Британиядаги темир йўл шоҳбекатларидан бирининг номи энг узун ном, деб ҳисоблаб келинади, яъни у бир сўздан ташкил топган бўлиб, 56 та ҳарфдан иборат эди. Энди уни биринчиликдан қуйи табақага туширишга тўғри келади. Чунки Янги Зеландияда шундай пивоҳона бор эканки, унинг номи биргина сўздан иборат бўлиб, унда 83 та ҳарф бор экан. Агар бу ном тўб аҳоли лаҳжаси асосида ўзбекчага угириладиган бўлса, қуйидагича аталаркан: «Чўнг оёқлари билан қийналиб тоққа чиқиб тушган Таумата ўз севгилисига най чалиб берган, ерлик хўрандаларга маълум ва машҳур булган жой».

ЖАНУБИ-ШАРҚИЙ Осиёдаги, Австралиядаги шўр сувларда яшовчи тимсоҳлар ер юзидаги энг йирик судралиб юрувчилар ҳисобланишади. Улар ўртача 3,5 метрдан 4,3 метргача, оғирлиги эса 500-600 килогача етади.

Филиппиндаги қишлоқларнинг бирида 1823 йили қишлоқ аҳолисига таҳдид солиб келган одамхўр тимсоҳ ўлдирилган. Унинг оғирлиги 2000 кило, узунлиги эса 8 метр булган.

НЬЮ-ЙОРҚДАГИ «Кристи» фирмаси томонидан кимошди савдоси ўтказилди. Унда 1933 йилда Амриқо

киноэкранларига илк бор чиққан «Кинг-Конг» фильмининг афишаси 57200 долларга сотилди. 1925 йили биринчи бор экранларга чиққан «Операда арвоҳ» афишаси эса 38500 долларга пулланди холос. Демак, «Кинг-Конг» ҳозирча энг қиммат афиша.

ҒАРБИЙ ГЕРМАНИЯНИНГ «Картъе» фирмаси дунёда энг қиммат бўлган кўзойнакни сотувга чиқарди. Қимматлигига сабаб у олтин ва платинадан тайёрланган бўлиб, бриллиант ва зумраддан нақшлар ясалиб, безатилган. Шунинг учун баҳоси 81 минг марка қилиб белгиланди.

ДУНЁДА энг қимматбаҳо сийнабанднинг баҳоси бир миллион франкдан ортиқдир. Бу матоҳ соф олтиндан тайёрланган, ҳатто унинг иплари ҳам олтиндан бўлиб, оғирлиги 352 граммни ташкил этади.

Сийнабанд Япониянинг «Мицубиси» корпорациясига қарашли корхоналардан бирида 9 ой давомида тайёрланган. Бундай сийнабанддан атиги иккитагина ишлаб чиқарилган, аммо шунча қиммат бўлишига қарамай, аллақачон ўз харидорини топиб кетди.

САЙЁРАМИЗДАГИ энг кенг кўча Бразилия пойтахти — Рио-де-Жанейро шаҳридадир. Узунлиги 2,4 километр келадиган бу кўчанинг эни 250 метрдир.

ШВЕЦИЯ концернларида ишлаб чиқарилган «СААБ-9000» ва «ВОЛЬВО-740» энгил машиналари ҳайдовчи ва йўловчи учун дунёда энг қулай ва энг хавфсиз автомобил экан. Швециянинг «Фольксам» сугурта компанияси билан Буюк Британиянинг матлубот ассоциацияси биргаликда шундай хулосага келдилар. Улар Ғарбий Оврупо ва Японияда ишлаб чиқарилган 22 турдаги энгил машиналарни синчиклаб кўзатиб, тадқиқот ўтказган эдилар. Уларнинг таъкидлашларича, энг хавфли автомашина Япониянинг «Ниссан микро» ва Италиянинг «Фиат Уно» автомобиллари экан.

ДУНЁДА энг кўп чоп этилган китоб «Инжил»дир. Унинг умумий тиражи 2 миллиард нусхадан ортиқ бўлиб, икки мингта тилга таржима қилинган. Иккинчи ўринни эса Мао Цзэдуннинг «Танланган асарлари» эгаллаган. У 800 миллион нусхада нашр этилган.

МАЗКУР китобнинг ушбу бўлимида энг катта, ё энг кичкина, энг енгил ёки энг оғир, энг семиз ёйинки энг озгин, қисқаси фақат энг, энг, энг...лар урин олди. Қуйида ҳикоя қиладиганимиз ҳам қармоқда тутилган энг оғир ўлжа ҳақида.

1959 йил 21 апрелда Жанубий Австралиянинг Даниэл Бэй кўрфазида Эльф Дин деган одам узининг 58 килолик қармоғи билан 1208 килолик аюла тутган. Унинг буйи 5 метру 13 сантиметрни ташкил этган. 1976 йил 26 апрелда ғарбий австралиялик Клайв Грин эса ундан ҳам оғир оқ аюлани Олбани қирғогидан тутишга мушарраф бўлган. Бироқ унинг ови ҳақиқий деб ҳисобланмаган. Негаки, у қармоқ учига хурак сифатида кит гўштидан фойдаланган. Клайвнинг тутган аюласи 1537 килолик тош босган.

БИР ЖОЙДАН бошқа жойга кучирилган бинолар орасида энг оғири Моссовет биноси экан. Экспертларнинг аниқлашича, унинг оғирлиги 20 мингдан 25 минг тоннагача бораркан. Бино 1938 йилда бошқа жойга кучирилган.

XVIII АСРНИНГ биринчи ярмида Екатеринбург саройида беш хил тамғали тўрт бурчак мис тангалар чиқарилган. Улар жуда оғир бўлиб, биттаси 1,64 килолик тош босган.

М. В. Ломоносов Елизаветага бағишлаб ёзган қасидаси учун 2 мингта мис танга билан сийланган. Уларнинг оғирлиги 1 минг 800 килони ташкил этган.

Қадимги Римда аскарларга фақат пул эмас балки туз ҳам берилган. Чунки туз ўша пайтда пул ўрнида ҳам ишлатилган.

XIII асрда Хитойнинг Каинду вилоятида туздан пул ясалган ва унга императорнинг рамзи туширилган. Эфиопияда эса асримизнинг 40-50 йилларида ҳам тузли пуллар — «амолес» муомалада бўлган.

ЖЕКСОНВИЛЛ шаҳридаги (Флорида штати) касалхоналардан бирига 47 ёшли кўп болали она Сэнди Каронни олиб келишганда (кўкрак қисмида кучли оғриқ бор эди) табиблар «инфаркт» бўлса керак, деб ўйлашди. Лекин кардиограмма унда инфаркт белгилари йўқлигини кўрсатди.

Кейин маълум бўлишича, беморнинг қорин бушлигида безарар ўсимта пайдо бўлган экан. Шифокор-

лар бу ўсимтани операция йўли билан кесиб олиб, тортиб кўришганда унинг оғирлиги 29 кило чиқди. Кароннинг операциядан кейинги оғирлиги 90 килони ташкил этди (аввал 160 кило эди).

ШВЕЙЦАРИЯНИНГ Рейнах шаҳарчасида яшовчи бир неча киши ҳамкорликда янги рекорд ўрнатишди. Улар янги йилга совға сифатида узунлиги 5,72 метр келадиган шам ясадилар. Шамнинг айланаси 30 сантиметрни ташкил қилиб, оғирлиги 400 килога тенг.

КОЛЛЕКЦИЯ

АНГЛИЯДА истиқомат қилучи Жон Форст коллекциясида 600 номдаги газета бор. Шуниси қизиқки, Форст антиқа газеталарга купроқ эътибор беради. Масалан, Тристан-да-Кунья оролидан келтирилган рўзнома баҳоси қуйидагичадир: «Учта сигара ёки учта катта картошка». Антарктидадаги АҚШ экспедицияларидан бирининг рўзномаси картон қоғозга чоп этилган бўлиб, кучли шамолда ўқишга мўлжаллангандир.

БЕШ ҚУЛ баробар эмас, деганларидек одамлар ҳам ҳар хил. Кимдир танга йигади, кимдир бошқа нарса. Биз ҳикоя қилмоқчи булган Ладислав Ликлер (парижлик) аслида пишлоқхўр эмас, аммо уйида пишлоқнинг ёрлиқлари шунчалик тиқилиб ётибдики, бир-бирига умуман ўхшамайди. Унинг эринмай йиққан ёрлиқлари 112 мингтага етган. Бу ёрлиқлар 75 мамлакатдан олиб келинган. Улар орасида қадимгилари ҳам бор. Масалан, 1880 йилда чиққан пишлоқ ёрлиги Ликлер коллекцияси орасида энг эскиси ҳисобланади.

ШВЕЙЦАРИЯЛИК Хайнц Больтсхаузен болалигиданоқ пишлоқ ёрлиқларини йигиб юради. Унинг ёрлиқлар тупламида 65 мамлакатдан келтирилган 103660 та ёрлиқ бўлиб, шундан 2980 донаси собиқ Иттифоқ даврида ишлаб чиқарилган пишлоқ ёрлиқларидир.

Дарвоқе, пишлоқнинг ватани Швейцария. 1991 йил ушбу маҳсулот ўйлаб топилганига 80 йил бўлди.

АФСОНА ВА ЭРТАКЛАРДА чаққан заҳоти тил тортмай ўлдиради, дейилган чаёнлардан ҳаётда қўрқ-маса ҳам бўларкан. Биров тегинмаса у чақмайди, дейди Таиланддаги вилоятлардан бирида яшовчи 32 ёшли қишлоқ ўқитувчиси Пипат Сайсумет. Унинг сўзларига ишонса бўлади. Унинг уйи мамлакатнинг турли туманларидан тутиб келтирилган минглаб ўргимчаксимонлар билан тўлиб-тошган.

Унинг чаён йиғишга қизиқиши қуйидагича кечган: бир куни экскурсия пайтида ўқувчилар тош остида чаёнлар борлигини кўриб қоладилар. Ўқитувчи эса будда дини ақидаларига риоя қилиб, бу ҳашаротларни силаб-сийпайди ва 10 тасини уйига олиб келиб шиша банкада парвариш қила бошлаган. Вақт ўтиши билан у чаён купайтириш йўли билан ҳам бойлик орттириш мумкинлигини ҳис этади.

Унинг ажойиб коллекцияси ҳақида телевизион эшиттириш берилгач, ўқитувчи тезда машҳур бўлиб кетди. Пипатдан дастлабки чаёнлар партиясини сотиб олган японлар улардан тиббиётда дори-дармон тайёрлашда фойдаланишган. Чаёнларнинг нархи бирмунча қиммат — битгаси 1,5 долларгача боради. Харидорлар коллекционернинг бор чаёнларини сотиб олишади, баъзан. Бундан ҳеч ташвишга тушмайди у. Чунки Таиландда ҳар доим аср охиригача етадиган чаён топса бўлади.

РИМДАГИ ОСПЕДАЛ бутхонасининг роҳиби (у тиш табиби бўлган) Жованни Баттиста 1868 йилдан 1904 йилгача бўлган узининг табиблик фаолияти давомида мижозлардан суғуриб ташлаган тишларни йиғиб юрган. Улар учта катта-катта қутига жо бўлган. 1903 йили ҳисоблаб кўришганда, тишларнинг сони 200744 тага етган.

Демак, табибга бир кунда ўрта ҳисобда 185 та тиш суғуришга тўғри келган. Бу деярли 6 та бус-бутун жағни «қоқиб» олиш билан баробар экан.

НИКОЛАЕВСК вилоятининг Первомайск шаҳрилик қурувчи В. Данилук фотоаппаратлар туплашга ишқи тушган. Ҳозирча унинг хазинасида 100 дан ортиқ турли марказдаги фотоаппаратлар бор.

Экспонатлар ичида энг қадимийси 1882 йилда иш-

лаб чиқарилган фотокамера бўлиб, у кўпчиликка маълум бўлмаган фирманинг маҳсулотидир. Шунингдек, коллекцияда «Жирар» фирмасининг (Париж), «Цейс», «Никон», «Кодак», «Агфа» ва бошқа турли маркадаги кассетали, камёб аппаратлар ўрин олган.

Қурувчи бисотида техниканинг илк намуналари — 1930 йилда ишлаб чиқарила бошлаган «Фотокор»дан тортиб, замонавий «ФЭД», «Зенит», «Киев»ларгача бор.

Ажабланарлиси шундаки, энг қадимий аппаратлар ҳам қурувчи қўлида қайта созланиб, ишга шай ҳолда қилиб қўйилган. Ҳозир уларда ҳам бемалол суратта олиш мумкин.

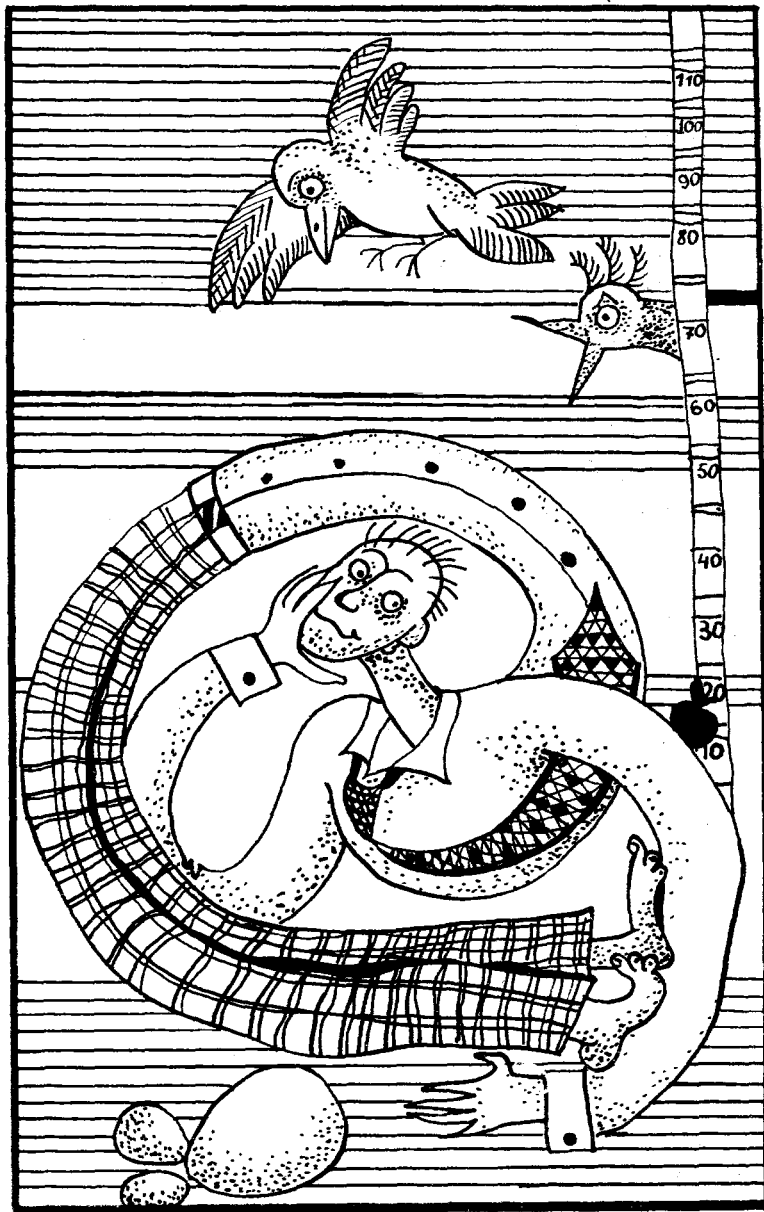
ИТАЛИЯЛИК ТИББИЁТ ходими Кундо Небулонининг одатдан ташқари ишқибозлиги бор. У узоқ йиллардан бери қўмларни коллекция қилади.

Небулонининг тўшлаган экспонатиди нафақат Италиядаги пляжлардан, балки унинг узи бўлган бошқа мамлакатлардан ҳам келтирилган қўмлар бор. Коллекционер бора олмаган жойлардан эса унинг танишлари халгачаларда қўм келтириб беришган. Унинг коллекциясида уч юздан ортиқ намуна бор. Дунёда энг «юмшоқ» қўм Кундонинг фикрича, Кубанинг Варадеро пляжидан келтирилганидир.

АМРИҚОЛИК ДАНИИ Гинсберг Намибияга ташриф буюрганидан жуда хурсанд бўлди. Негаки, бу ердан 50 килолик ҳар хил темир қопқоқлар билан уйга қайтди. Бу билан узининг коллекциясини янада бойитди.

Жанубий Калифорния дорилфунунининг толиби бўлмиш Данинининг қопқоқлари ҳозир 34,5 минг турдан ортиқ. Бу қопқоқлар 147 мамлакатдан келтирилган. Улар бир-бирига сира ухшамайди.

АМРИҚОНИНГ ЧЕРРИ-ХИЛЛ шахрида яшовчи Альберн Блаустейннинг уйида 1400 булак ҳар хил совун бор. Лекин булар унга ювиниш учун эмас. Касби юрист бўлган Альбернга иш юзасидан жуда кўп «саёҳат» қилишга тўғри келади. Унинг хоббиси эса меҳ-

монхоналарнинг номи туширилган совунларни йи- гиш.

Блаустейн рафиқасининг айтишича, у йулга отлан- ганда ҳеч қачон уйдан совун олишни унутмас экан. Меҳмонхоналардаги совунлар билан эса ўз коллек- циясини тулгазар экан.

БУЮК БРИТАНИЯНИНГ Норвич қасрида чойнаклар коллекцияси бор. Бунинг ҳеч ажабланиди- ган жойи йуқ. Ахир инглизлар азалдан чойхур халқ ҳисобланади. Лекин қасрдаги чойнакларни кўрган ки- ши ҳайрон қолмай иложи йуқ, чунки бу ерда турли ҳажмдаги 2600 та чойнак бор-да.

Бруней давлатининг пойтахти Бандар-Сери-Бегаван шаҳри фуқароси Уолтер Бразер 20 йилдан бери ўз коллекциясини бойитмоқда. Унинг гаройиб бу кол- лекцияси турли даврларда қароқчилар ишлатган сў- киш, қарғиш, қасам ва бошқа «ажойиб» сўзлардан иборат. Бразер яқин кунларда ўз коллекциясини ки- тоб ҳолида нашр этмоқчи.

ФРАНЦИЯНИНГ РУБЕ шаҳрида қадимий дазмол- ларни йиғувчи клуб ташкил этилган. Клуб вакиллари томонидан ҳозиргача мингдан ортиқ дазмол турлари ва у тўғрисида ёзилган бугун бир қироатхонага жо бўларлик адабиётлар тупланган.

Қайси турдаги дазмол қачон пайдо бўлганлиги ҳа- қидаги саволга ҳам бу ерда бемалол жавоб топиш мумкин. Масалан, кўмир билан ишлайдиган дазмол- лар XVII асрда пайдо бўлган. Унгача эса ёниб турган кўмир солинган товага ўхшаш қурилмадан фойдала- нилган. Ундан сўнг кўмир ўрнини спиртли горелка эгаллаган. Электр дазмоллар 1913 йилда уйлаб топил- ган.

ФРАНЦИЯНИНГ Сен-Жю-ан-Шосе шаҳрида яшовчи Эммануэл Удино эсини танибдики, чой суза- диган тўр йиғади. Ҳозир унинг коллекциясида 229 турдаги олтин, кумуш, мельхиор (мис билан никель

қотишмаси), бронза ва алюминдан ясалган тўрлар бор.

Удинонинг гапларига қараганда, улар ичида энг чиройлиси катта бувисидан қолган каптар тухумидан сал каттароқ ҳажмдаги олтин ва кумуш сузгичдир. Бу сузгичлардан ҳатто қирол Людовик VI нинг оиласи ҳам фойдаланган экан.

43 ЙИЛ МУҚАДДАМ АҚШнинг Арканзас штатида яшовчи Альберт Сандерсга ота-онаси туғилган кунни муносабати билан 22 дона шишадан ишланган турли рангдаги зўлдири совға қилишди. Шундан бери Альберт зўлдири йиғишга берилиб кетди. Унинг таниш-билишлари турли мамлакатлардан суяқдан, ёғочдан, пластмассадан ишланган зўлдириларни келтириб бера бошладилар. Шуниси қизиқки, Сандерс коллекциясида бирорта биллиард зўлдирини йўқ.

Ҳозир унинг уйида 6 ярим мингдан ортиқ зўлдири бор.

ПОНТА-ГРОС шаҳрилик (Бразилия, Парана штати) дорихона соҳиби Хосе-Лопес Латеньос локомотивлар гудогини «йиғиб» юради. Неча йилдирки, у меҳнат таътилини қўлида магнитофон кўтарган ҳолда Лотин Амриқосини сайр қилиш билан ўтказди.

Ҳозир унинг фонотекасида 357 хил локомотив гудогининг овози сақланмоқда. Улар орасида ҳозирги замон электровозларидан тортиб, XIX аср паравозлари гудокларининг овозларигача бор.

Тарихий мавзудаги фильмларни суратга олувчи турли кинофирмаларнинг овоз операторлари кўпинча Латиньосникига илтимос билан келишади.

ИОЗЕФ ДЮНХУБЕРНни биласизми? Билмасангиз билиб қўйинг. Орден, медаль ва ҳар хил кўкрак нишонларини тўплашда ундан ўтадигани йўқ. Бавариянинг Алтёттинг шаҳрида яшовчи бу ишқибоз ярим аср давомида 42 мингтадан ошиқ нишон тўплашга эришган.

ДАНИЯЛИК ўн уч ёшли Марианна Брамер 1.203.315 та буш консерва банкасини йиққан. Уларнинг умумий оғирлиги 2,5 тоннани ташкил этган. У бу банкаларни металлومга топширган.

УКРАИНАДАГИ БЕРДЯНСК шахри нефть-ёғ заводи оператори А. Красовский уйида космосга оид 200 га яқин китоб, газета ва журналларда эълон қилинган мақола, илмий иш ҳамда поэтик тўпламлар йиғилган коллекция бор.

Красовский коинотга оид материалларни йиғишни 1957 йилда, Ернинг биринчи сунъий йўлдоши учирилганда бошлаганди. Ю. Гагариннинг самога парвози 15 йиллиги муносабати билан ўзи ишлайдиган цехда кўргазма ташкил этган.

НЕДЕЛЬН шахри (Лихтенштейн князлиги)да яшовчи 50 ёшли ботаник Лютц тўплаган папкалар ҳозир 14 мингтага етган. Улар орасида полиция вазир Жозеф Фушенинг Наполеон Бонапартга қиладиган доклади солинган папкаси, шунингдек, Гитлернинг империалистик идораси папкаси ҳам бор.

ЛЮКСЕМБУРГДАГИ Гревенмахер шахри фуқароси Петер Пауль Плюкфельдер коллекцияси жуда катталиги билан ажралиб туради. У турли катталиқдаги узоқ ва яқинни кўрсатадиган 479 та турли кузойнаклар йиққан. Петер айниқса, XVI асрда ишланган, қалпоққа урнатилган кузойнаги билан фахрланади. Бирор нарса ўқимоқчимисиз, марҳамат, қалпоқни кийингда муголаа қилаверинг. Бу кузойнак ўз даврида жуда қулай бўлган, чунки бир вақтлар шаҳар ва дорилфунунлардаги йирик кутубхоналар деярли иситилмас, ёки номигагина иситиларди. Худди шу сабабли XVI асрда кимдир бу қалпоқ-кузойнакни ихтиро этган бўлса ажаб эмас. Бугунги кунда Петер бу кузойнагини ва бошқаларини турли киностудияларга — тарихий фильмларни суратга олишда фойдаланиш учун бериб турибди.

ЖАНУБИЙ АФРИКАЛИК 25 ёшли Гэйвин Пилати ҳам коллекция ишқибозларидан. У эсини танибдики, курол-аслаҳа йиғарди. Лекин у ўз ишқибозлигининг қурбони бўлди. Ўз коллекциясидаги 35 миллиметрли зенит снарядини қурмоқ учун қутидан чиқараётганида портлаб кетган.

ҲАР КИМНИНГ ўз хоббиси борлигининг гувоҳи бўлмоқдасиз, мазкур хабарларни ўқиб. Честерфильд (Англия)лик Майкл Робертсон ҳам бундан мустасно эмас. У нондан сухари тайёрлайдиган электр асбобларни йиғади. Ҳозирча унда 89 та экспонат бор. Электр асбоблари орасида 1935 йилда ишлаб чиқарилгани ҳам мавжуд. Майкл учун унинг азизлиги шундаки, уни отасига бир вақтлар совға қилишган. Шу боисдан бўлса керак, мазкур экспонат меҳмонхонада, уйнинг тўрида сақланади.

НОЙШТАДТ ШАҲАРЧАСИДА (ГФР. Рейнланд-Пфальц ери) яшовчи Бода Ульрих Каульбарш ўз номини авлодлар хотирасида, тўғрироғи, тарих саҳифаларида қолдирмоқ учун ёшлигиданоқ фамилиясига оид коллекция йиға бошлаган. (Каульбарш — бу немисча сўзнинг маъноси «ёрш», яъни бир турли майда, серқилтганоқ балиқ дегани).

Аввалига пластилиндан ёршлар ясади, балиқчаларнинг чинни ҳайкалчаларини йиғиб юрди. Кунларнинг бирида узи ўқиб юрган мактабнинг музейидан ёршнинг тулумини ҳам ўғирлаб келди. Улғайгандан сўнг эса ёршларни лойдан ясади. Шундай қилиб узининг 35 ёшини 103 та балиқлар коллекцияси билан нишонлади.

ВЕНГРИЯЛИК собиқ ҳарбий учувчи Шандар Фолди металлом билан савдо-сотик қилади. Бундан ташқари у узига хос машгулот билан ҳам шуғулланади, яъни ҳисобдан чиқарилган яроқсиз самолётларни йиғади. Ҳозиргача унинг коллекциясида 7 та самолёт мавжуд. Улар орасида собиқ Иттифоқнинг «МИГ-21» ҳарбий тайёраси ҳам бор.

Шандар Фолди келажакда мамлакатда ягона бўлган авиация музейини очмоқчи.

МАШХУР ҚУШИҚЧИ ва актёр **Фрэнк Синатра**нинг эса паравозларга ишқи тушган. У Палм-Спрингсдаги (АҚШ) уз уйининг биринчи қаватида митти темир йул қурдириб, ундаги митти тонеллар, куприклар, станциялар, шаҳар ва қишлоқларда митти паравозларни юрғазиб қуйган.

ҚИРОЛ Эдуард V эса тахт йиққан. Ҳозирги қиролича **Елизавета II**нинг отаси **Георг VI** чойнакларни коллекция қилган. Унинг мингдан ортиқ чойнаги бўлган экан. Германиялик «темир канцлер» **Отто Бисмарк** ҳарорат ўлчагичларни йигиб юрган.

ҒАРОЙИБ ...ИХТИРОЛАР

● **ҚУЁШ НУРИ ЁРДАМИДА «ҚУЁШМО-БИЛ»**нинг электр мотори қуёш нурини электр энергиясига айлантириш ҳисобига ҳаракатга келтирилади. Бу воқеа Японияда юз берди. Узининг турли ихтиролари билан дунёга танилган бу мамлакатда яна қанчадан қанча янгиликлар рўй беради, буни аниқ рақамлар билан айтиш оғир. Аммо аёни шуки, моторини қуёш ҳаракатга келтирадиган дастлабки автомобил йўл ҳаракатининг бошқа техникалари қаторида, тенг ҳуқуқли иштирокчиси сифатида рўйхатга олинганига ҳам анча йиллар булиб кетди. Яна бир гап. Машҳур «Тойота» автомобил концерни мутахассисларининг иштирокида ишлаб чиқилган ғалати машина соҳибига Нагоя шаҳри йўл ҳаракати хизмати вакиллари рўйхатга олинганлик ҳақидаги номерни тантанали вазиятда топширдилар.

Темир араванинг устига ўрнатилган қуёш батареяси унинг ҳақиқий «юраги». Бу машина тунда ҳам юриши мумкинми? Албатта-да. Қош қорайғач, у қуёш батареяси аккумуляторга берган қувват ёрдамида ҳаракатланади, ҳаво булут чоғида ҳам бундан унумли фойдаланишга шубҳа йўқ.

● **ТРАКТОР ОҒЗАКИ БУЙРУҚНИ БАЖАРАДИ** Маълумки, ҳозирги даврни электроникасиз тасаввур этиш қийин. Бу борада японлар анча илгарилаб кетишган. Ҳозир оғзаки буйруқ бажарувчи транспортларни яратиш устида иш олиб боришмоқда ва бунга эришишди ҳам.

Охиро Ямасуки. Иқтидорли муҳандис. Одатдаги керосинда ишловчи у яратган трактор модели оғзаки буйруқ билан иш бажаради, яъни двигатель ўт ол, деса бас, ўт олади, юр, деса юради, унга, чапга, орқага, қўйингки, ҳамма гапга «тушунади».

Бироқ трактор доим буйруқни индамай бажаравермайди. Агар унда ёнилги тутаётган бўлса, қизил чиро-

ги ёнади ва «Ёнилги тугаяпти» деган сўзни токи двигателни учуриб қўймагунча ёки унга ёнилги қўймагунча қайтараверади.

● **ТЎРТГАЛА ГИЛДИРАК ҲАМ БУРИЛАДИ** Амриқонинг «Женерал моторс» корпорацияси 1966 йилдаёқ ўтказмоқчи бўлган синовни ҳозирги кунда япониялик машинасозлар ўзлаштирмоқдалар: уларнинг янги ишлаб чиқараётган машиналарида тўртгала гилдирак ҳам қайрилади.

1985 йилда янги конструкциядаги шассидан фойдаланган «Ниссан» компаниясидан кейин бу янгиликни Япониядаги иккита — «Хонда» ва «Мазда» фирмалари қўллашмоқда. Янги автомобилларнинг ҳайдовчилари ҳар қандай йўлларда ҳам машинани буришда қийналишмаяпти. Бу эса янги машинанинг чидамлилигини оширмоқда.

● **УЗУНДАН-УЗУН АВТОМОБИЛ** Амриқолик дизайнчи ва ихтирочи Жей Орберг яратган автомобил дунёда энг узун машина ҳисобланади. У «Феррари» дея номланиб, узунлиги 9 метрни ташкил этади. 8 та ўриндиги бор. У Штутгартдаги автосалон экспонатига қўйиш учун жўнатилган.

● **БУҒ МАШИНА ЯНА АМАЛДА** Буг автомобиллари учун тезлик 209 километрга етди, деб ҳисобламоқда Норфолк графлигидаги «Пелланд инжибиринг компани»нинг бошқарувчи директори Питер Пелландин. Бу ерда янги буг автомобили ишлаб чиқарилди.

Бу янги машина спорт модели бўлиб, аэродинамик формага эгадир. Унинг юкхонаси ўрнига қозон жойлаштирилган ва унга ёнилги сифатида парафин ёки солярка солинади. Бугнинг иссиқлигини Цельсий бўйича 520 даражага етказилади ва у икки тактли, уч цилиндрли двигателга юборилади. Машина ҳаракатга келгач, саккиз сония ичида унинг тезлиги соатига 96,5 километргача чиқади. Автомобилнинг оғирлиги 453 кило.

Буг машинанинг қулай томони шундаки, унинг тезлик каробкаси ҳам, сцепленияси ҳам йўқлигидадир. «Машинага ўчириб, газ педалини боссангиз, юриб кетаверади, тормоз педалини боссангиз тўхтайд», — дейди П. Пелландин.

Автомобил тўхташи билан двигатели ҳам тўхтайд.

У юрганда шовқин чиқармайди ва ҳавони ифлослан-тирмайди.

● **БУЙРУҚ БИЛАН ИШЛАЙДИ** ГФРда яшовчи Ганс Кемпф ўз эгасининг буйруғи билан (оғзаки) ишловчи автомобил яратди. Буйруқ берилиши билан машина эшиги очилади ва ёпилади, буйруқ билан статер ишга тушади, чироқлар ҳам ёнади, ҳатто машина ўриндиқлари ўз ҳолатини ўзгартириши мумкин. Фақат машина ҳаракатини бошқаришдагина соҳиб қўл ва оёқларини ишга солади, яъни ҳайдайди.

● **«МЕГАБУС» ЙУЛГА ЧИҚДИ** Франциянинг «Рено» фирмаси «Мегабус» автобусини ишлаб чиқарди. Уч қисмдан иборат бу автобуснинг узунлиги 24 метр. «Мегабус»га бир йўла 206 йўловчи сиғади.

● **ҚАДАМ ТАШЛАБ ЮРАДИ** Флорида дорилфунуни олимлари Макс Хершелл бошчилигида гаройиб автомобил яратишди. Унинг бошқа автомобиллардан фарқи шундаки, унда гилдирак ўрнига олтига баланд оёқлар ўрнатилган бўлиб, худди баҳайбат ҳашаротни эслатади. Буниси ҳам майли қадам ташлаб юришини айтмайсизми?

Бунинг нимаси яхши, ахир тезлиги одатдаги машиналардан кам-ку, деган савол туғилиши табиий. Ҳеч қиси йўқ, — жавоб беришади ихтирочилар. — Бу машинанинг ҳам ўзига хос томонлари кўп. Масалан, кўчада транспорт тикини пайдо бўлган пайтда бемолол улар устидан ҳатлаб ёки бошқа кичик йўлдан ўтиб кетаверади. Бундан ташқари йўлда автомобил ҳалокатига сабаб бўладиган упирилишлар ёки бошқа вазиятлар юз берган бўлса ҳам ундан сакраб ўтиб кетаверади.

● **ЖОННИНГ «ВАННА ТРЕЙЛЕР»** И Алясканинг бир чеккасида жойлашган Педра-Бей посёлкасида яшовчи Жон Рибори оддий тос (чўмилиш учун мўлжалланган катта ванна)дан юк ташувчи машина ясади. У узининг «ванна трейлер»и билан кўчадан ўтиб қолса бас, барча кишининг юзида қулги балқийди. Бироқ машинанинг кўриниши галати бўлгани билан у беминнат ёрдамчи. Жон унда ўтин ва бошқа юкларни ташийди.

● **ДЕНГИЗ БЎЙЛАБ «ДАРЁ ТРАМВАЙИ»**ДА Атлантика уммони киргоқларидаги кўрфазлардан

бирида яшовчи балиқчилар бир куни эрталаб ажойиб манзаранинг гувоҳи бўлдилар. Қурфазнинг саёзроқ жойларида «дарё трамвайи» усталик билан сузиб борарди. Қирғоққа келгач, у саёзликка ўтириб қолди, лекин тўхтамади. «Трамвай» балиқчиларни лол қолдириб, худди автобустга ўхшаб қирғоққа чиқиб юриб кетди. Янги кўринишдаги бундай амфибияни франциялик конструкторлар саёз дарё қирғоқларида яшовчи аҳоли пунктларини бир-бирлари билан боғлашда фойдаланиш учун махсус ишлаб чиқдилар. Унинг остига жуда кенг қилиб ишланган тўртта гилдирак ўрна-тилган бўлиб, бортига 150 йўловчини олади.

● **САВДОГАР МОЛИНИ МАҚТАБ СОТАДИ, БИРОҚ...** Дарҳақиқат, ҳар қандай савдогар молини албатта, мақтаб сотади, хоҳ у эски бўлсин, хоҳ ёмон бўлсин. Бироқ амриқоликлар эски машинани бўяб-таъмирлаб, янги деб сотишолмайди. Фақат биздагина шундай қилиниши мумкин. Чунки бизда... Амриқода эса 10 долларга махсус мослама сотилади. У сотиладиган машинанинг эски-янгилигини, минилган-минилмаганини тўғри аниқлаб беради. Шунинг учун ҳам у ерда мақтовларга кўпам учишавермайди.

● **ИС БИЛАР МАШИНА** Япониядаги фирмалардан бирининг мутахассислари ўтириб кетиш мумкин бўлмаган автомобил яратдилар.

Гап бу ерда ҳидни аниқлайдиган мослама ҳақида кетмоқда. Машинага ўтириб, калитни бурашдан олдин ҳайдовчи салондаги махсус қурилмага бир неча бор пуфлаши керак. Агар ҳид автомобил эгасиникига тўғри келсагина мотор ўт олади.

● **«АЛКОСТОП» — ИЧКИЛИККА ҚАРШИ** Францияда ишлаб чиқарилан «Алкостоп» деб номланган бу асбоб ҳам спиртли ичимлик ичган одам автомобилни ҳайдамоқчи бўлса, уни юргизмай қўяди.

Бу қурилма Франциянинг Борда шаҳридаги йирик халқаро кўргазмада намойиш қилинган. Қурилма машинанинг ўт олдириш системасига уланади. Ҳайдовчи машина ҳайдашдан аввал махсус трубкага пуфлайди ва бир неча сония вақт ўтгач, асбоб ўз «диагнози»ни беради. Мабодо, организмда алкоголь борлиги сезилса, таблода қизил лампочка ёнади ва ўт олдириш системасини узиб қўяди. Бордолик му-

ҳандис Пьер Константенинг бу кашфиёти кайф билан машина бошқаришга яхшигина «тормоз» бўлиб хизмат қилади.

● **ХАВФСИЗЛИК ЁСТИФИ** Япониянинг «Хонда» автомобил концерни ўзи ишлаб чиқарувчи енгил машиналарга ҳайдовчи ҳавфсизлигини таъминлаш мақсадида махсус ёстиқлар ўрнатиш ҳақидаги режасини эълон қилди. Машина рулига ўрнатилган ёстиқ автомобил фалокати рўй бериши биланоқ шишиб, ҳайдовчини кучли зарбдан қутқаради.

● **ДАН ХОДИМЛАРИ ЁКИ СУДЬЯЛАРГИНА ХУШТАК ЧАЛМАЙДИ** Автомобил гилдирагининг тешилиши киши кайфиятига қай даражада таъсир этиши, айниқса, машинаси борларга маълум. Агар йўлда кетаётганингизда тешилса ва буни сезмай кетаверсангиз... бай-бай, ба-ай, бир ҳафтагача ўзингизга келолмаслигингиз аниқ, айниқса, ҳозирги иқтисодий оғир кунларда. Бироқ евпаториялик А. Коновалов бундай булмаслигининг йўлини топган. У гилдираклар елга тўлдирилгач, дамлаш учун камерга ўрнатилган мосламани қалпоқча (колпачок) билан эмас, балки махсус хуштак билан беркитади.

Гилдиракдаги ел маърида бўлса, хуштак чалинмайди, фақат 30-40 фоиз босим камайсагина ҳайдовчини огоҳ этади. Барака топгур яхши нарса ўйлаб топибди. Қанийди бу янгилик ишлаб чиқаришга тезроқ жорий этила қолса, ажаб иш бўларди-да.

● **СУВАРАКЛАР ҲАРАКАТИ УРГАНИЛМОҚДА** Япониянинг «Хонда» автомобил концерни мутахассислари олиб бораётган тадқиқот бир қарашда кулгили туюлади, чунки улар сувараклар ҳаракатини ўрганишмоқда. Лекин бошқа нуқтаи назарда қаралса, бу иш жуда жиддий ва фойдали эканлигини сезасиз. Сувараклар қанча тез ҳаракат қилса-да, ҳатто у ёқдан бу ёққа бурилишлар ясаган тақдирда ҳам бирор нарсага урилиб, ёки йиқилиб кетганини кўрганмисиз?

Сувараклар ўз ҳаракати давомида «йўли»даги нарсаларни олдиндан сеза олади ва шунга мослаб ҳаракатини бошқаради. Шунинг учун ҳам мутахассислар суваракда буладиган «хислат»ларга эга бўлган автомобил яратишмоқчи. Бу автомобил оғир вазиятларда ҳам автоҳалокатлардан ўзини асраб қолиши мумкин.

● **МАРСНИ УРГАНИШ УЧУН** Марс тайёраси ҳақида ҳар хил фаразлар мавжуд. Бироқ унда ҳаёт борми, ёки йўқ, бу савол ҳали очиқлигича турибди. Шунинг учун ҳам япон олимлари, аниқроғи, Япония Маориф вазирлиги қоншидаги коинот ва фалакиёт тадқиқотлари олийгоҳи ва Нагоя дорилфунунининг олимлари ҳамда «Нисимацу Кэнсэцу», «Кокэн Куссаку», ва «Ниппон Дэнсо» хусусий компаниялари мутахассислари бу саволга жавоб топишга астойдил бел боғладилар. Улар 2000 йилгача махсус фазовий кема (Марсда юрадиган) яратишмоқчи. Унинг узунлиги 6,6, эни эса 4 метр булади. Кеманинг 6,1 метр баландликда бургулаш мосламаси ҳам бор. Айнан шу мослама Марс қатламининг турли чуқурлигидаги тупроқларини текшириб кўриш имкониятини беради.

Мазкур лойиҳа муаллифларининг айтишларича, бу кема Марсда узлуксиз беш йилгача ишлай олади. Бир йилда белгиланган йўналиш бўйича 2 минг километр атрофида йўл босади. Барча операцияларни сунъий йўлдош орқали ердан узатилган «буйруқлар» ёрдамида бажаради. Агар маълум бир сабабга кўра, ер билан алоқа узилиб қолса, кема ўзи ҳаракат қилади ва алоқани таклаш учун ҳам қулай вазиятни ўзи топади.

Бу кемани Марсга ракета олиб чиқади.

● **ҚҰНИМГОҲ КЕРАК ЭМАС** Франциялик авиамухандислар янги самолётнинг лойиҳасини тайёрладилар. У «Хидро — 2000» деб аталиб, йўловчилар учун мўлжалланган. Самолётнинг гайриоддийлиги шундаки, у қўнимгоҳга эмас, балки денгиз ё уммон устига, яъни сув сиртига қўнади.

У оғир юк кўтарувчи замонавий самолётлардан 45 фоиз кўп ва оғир оқ олиши мумкин. «Учар кема»нинг узунлиги 100 метрга етади. Французлар бундай авиалайнерни Амриқо, Япония ва МДҲ давлатларидаги авиақурувчилар билан ҳамкорликда 2000 йилгача ишлаб чиқаришмоқчи.

● **УЧУВЧИСИЗ УЎГИТ СОЧАДИ** Япониянинг «Ямаха» фирмаси радиотўлқин орқали узоқдан туриб бошқариладиган «Р-50» вертолётини ишлаб чиқарди. Бу тикучар қишлоқ хўжалиги ишларига мўлжалланган бўлиб, у экинзорларга минерал ўғит сочади. Тикучарнинг оғирлиги 67 кило, у 20 килогача юкни кўтара олади ва 30 дақиқа давомида қўнмай учолади. Уғитни 3 метр баланд-

ликдан сепеди. Бир кунда 100-200 минг квадрат метр майдонни ишловдан утказиш қувватига эга.

● **«ҲАВО СОЛИ»** Олимлар тропик ўрмонлардаги ҳайвонот ва ўсимликлар дунёсини бутун борлиги бўйича ўрганилган, деган фикрда юришарди. Бироқ бундай эмас экан. Инсон қадами етмаган жойлар ҳали бор экан, яъни ўрмонлардаги баланд дарахтларнинг энг юқори қисми. Тугри ҳар битта дарахтнинг устига чиқиб тадқиқот олиб бориш...

Худди шу масалани назарда тутиб, француз архитектори Жил Эбрельсол ясаган «ҳаво соли» бу ишда жуда қўл келади. Дам солинган резинка қувурдан олти бурчакли шакл ясалган бўлиб, орасига сетка тортилган бу қурилма 600 квадрат метр жойни эгаллайди. «Сол» дирижабл ёрдамида ҳавога кўтарилади ва тропик ўрмонларнинг юқори қисмидаги жониворлар ҳаётини ўрганишга имкон яратади. Ундан биринчи марта 1992 йилнинг октябрь-ноябрь ойларида Гвианда фойдаланилди. Тадқиқот ишида 50 га яқин олим қатнашди. Ботаниклар шу кунгача номаълум бўлган ўсимликларни аниқлашди. Масалан, япроқсиз орхиделар. Бундан ташқари осмон қаърида ҳам, тугрироғи, дарахтларнинг юқори қисмида қурбақалар, калтакесаклар яшашни олимларни таажжубга солди. Шунингдек, фанда номаълум бўлган қушлар дунёси очилди. Олимларнинг гувоҳлик беришича, бир квадрат километрда 30 мингта парранда борлиги саналган.

● **ЗЕРИКМАСЛИК УЧУН** Англиянинг «Плесси» деб аталган электрон компанияси тайёра йўловчилари зерикмаслиги учун ҳар бир ўриндиқ суянчигининг орқа ўнгирига компьютер ўрнатиш ғоясини ишлаб чиқдилар.

Йўловчилар компьютер орқали хоҳлаган маълумотларини олиши, фильм томоша қилиши, ҳатто компьютер орқали борадиган еридаги меҳмонхонага жой буюртма бериши мумкин. Агар керак бўлса, самолётда кета туриб дунёнинг хоҳлаган бурчаги билан телефон орқали сўзлашиши мумкин, компьютернинг бу хизмати учун йўловчи 1 дақиқалик сўзлашувга 7 фунт туласа бас. Бундан ташқари йўловчилар самолётнинг техник аҳволи, қаерда кетаётганлиги ва бошқа ахборотларни ҳам компьютер ёрдамида бемалол билиб олиши мумкин.

● **ЭНДИ ТАВАККАЛИ БУЛМАЙДИ** Парашотдан юк ташланганда одамлар унинг ихтиёрини хоҳласа-ю, хоҳламаса шамолга бериб қўядилар. Юкнинг қаерга тушишини фақат тахмин қилиш мумкин. Амриқолик ихтирочилар радио билан бошқариладиган парашотни синовдан утказдилар. Ердан ёки самолёт бортидан берилган команда бўйича учга электродвигатель парашот ишларини худди тажрибали парашотчидек керакли томонга тортади. Тажриба пайтида самолётдан ташланган юклар ўтгиз икки километргача учиб борган ва белгиланган жойга аниқ қўнган. Радио орқали бошқариладиган бундай парашотлар табиий офат пайтларида ўт ўчирувчиларга, қутбчиларга жўнатилган асбоб-анжомлар ва посилкаларни тез ҳамда аниқ олишда қўл келади.

● **ПАРАШЮТЛИ ВАГОН** Мабодо ун минг метр баландликда самолёт бортида кучли ёнгин чиқиб, бошқариш системаси бузилса, ёки бошқа жиддий носозликлар содир бўлиб қолса, авиайўловчиларни қутқариб қолишнинг имконияти борми?

Уларни юз фоиз қутқариб қолиш мумкин, — дейди Пенсильвания штатидан амриқолик учувчи ва ихтирочи Питер Деймонд. У йўловчилар салони ажраладиган самолёт лойиҳасига патент олди. Ташқи кўринишдан шаҳар атрофига қатнайидиган поезднинг вагонига ўхшайдиган бу салон оддий авиалайнер ичига маҳкамланади. Ҳалокат юз берадиган бўлса, салон ўша заҳоти фюзеляждан ажралади ва парашотлар ёрдамида ерга ёки сувга оҳиста қўнади. Қўнлаб авиакомпаниялар қизиқиб қолган бу ихтиронинг муаллифи 71 ёшда. У учувчилик гувоҳномасини 16 ёшидаёқ олган.

● **РОБОТ ОЙНИ ТЕКШИРАДИ** Амриқолик олимлар «Данте» деб номланган қадам ташлаб юрадиган роботни синовдан утказдилар. Аслида бу робот Ой, Марс ва бошқа сайёралар юзасини ўрганиш учун мулжалланган. Бироқ уни Ойга учуришдан аввал Антарктидадаги Росса оролида, аниқроғи, ҳаракатдаги Эребус вулконида синаб кўрилди. Натижа чаккимас.

НАСА муҳандислари томонидан тайёрланган бу роботнинг оғирлиги 500 кило бўлиб, 8 та тиргаги бор. Бу робот вулқон оғзида — 200 метр чуқурликда кузатиш ишларини олиб борган. У бир дақиқада бир метр

йўл босади. «Данте» 65 даража иссиққаям бардош бериб ишлайверади.

Дарвоқе, «Данте» вулқондан узатган тасвирлар телевидениеда намоиш этилган.

● **ҚУШЛАР НИМАДАН ҚУРҚИШАДИ?** Қушларнинг «хужуми» туфайли қўшлаб самолётлар ишдан чиқади. Баъзан эса бутунлай ҳалокатга учрайди. Шунинг учун ҳам Япониянинг АНА авиакомпанияси йўловчи авиалайнерларга «хужум» қиладиган қушлар билан кураш олиб боришнинг ажойиб йўлини топдилар.

Ҳар йили Япониянинг ҳаво трассаларида 60 га яқин самолётнинг қушлар билан тўқнашуви рўйхатга олинади. Бундан кўрилган зарар эса унлаб миллион иенларни ташкил қилади. АНА мутахассислари қушлар ҳар қандай катта кўздан қўрқишларини аниқладилар.

Шундан келиб чиқиб, самолёт турбиналари уртасига баҳайбат кўз расмини чизишди. Дастлаб буни бўлмагур нарса деб ўйланган эди. Лекин қушлар билан тўқнашув шундан сўнг 20 фоизга қисқарган. Ҳозир бундай кўзлар авиакомпания паркидаги «Боинг — 747», «Боинг — 767» лайнерларини безаб турибди.

● **ЕЛИМ ФАҚАТ ГИШТ УЧУН** Голландиялик мутахассислар энди гишт учун ҳам елим ишлаб чиқаришни йўлга қўйдилар. У гиштни цементга қараганда жуда мустаҳкам ушлайди. Натижада девор ўта мустаҳкам бўлиб, гишт терувчиларнинг иши эса янада енгиллашади, яъни одатдаги гишт теришда цемент қоричма қатлами 1 сантиметрдан кам бўлмасди, бироқ янги усулда эса елимнинг қалинлиги атиги 2 миллиметр бўлса бас.

● **СУВ ОСТИДА ОМБОР** Япониядаги Сива қўли йил давомида ҳарорати ўзгармовчи муздек суви билан машҳурдир. Мутахассислар қўл тубида гуруч сақлаш учун омбор қуришга қарор қилишди. Уларнинг фикрича, пластик қопларга солинган гуруч қўл тубида уч йилгача бузилмай сақланар экан.

● **УЙДА ЧИҚИНДИ ЗАВОДИ** Англиялик Билл Смит ихчам машина ихтиро қилди. Бу «Пакмастер» деб номланган машинада ҳатто турли уй-рўзгор чиқиндиларини пресслаш, ҳатто шиша идишларни ҳам

майдалаш мумкин. Муҳими у электр қувватида ишлайди. Катталиги эса музлатгичдек келади.

● **ЯНГИ МЕТРО** Париж шаҳри аҳолиси ва меҳмонлари яқинда автоматик метрога эга бўлишади. Унинг ихтирочилари транспортнинг бу янги турини — «Метеор» деб аташди. «Метеор» поездлари машинистсиз ҳаракат қилади. У марказий пултдан бошқарилади. Франциядаги энг катта «Матра» компанияси 800 миллион франкка яқин бўлган бу лойиҳани амалга оширишни ва пул билан таъминлашни ўз зиммасига олди.

● **КОМПЬЮТЕР КУЗ** Япон муҳандислари яратган янги қурилма поезд йўлларидаги турли кўнгилсиз ҳодисалар, тўқнашувлар олдини олишга жуда катта ёрдам беради. Қурилма инфрақизил нурда ишлайдиган камерадан иборат бўлиб, тунда ҳам кўриш имконини берибгина қолмай, йўлда турган 1 километр узоқликдаги одамлар, ҳайвонлар, машиналар, хуллас, ҳарорати бўйича ҳаводан 0,15 даража фарқ қиладиган жамики нарса тасвирини локомотивнинг олдинги ойнасига чизади.

Муаллифлар фикрича, бу янгилик Япония темир йўлларидаги тўқнашувларга мулақо барҳам беради. Ахир ҳозир мамлакат темир йўлларида йилига камида 200 га яқин фожиа рўй беради.

● **ИККИ ҚАВАТЛИ ПОЕЗД** Япониянинг марказий қисмидаги Токайдо линиясида яқин йилдан бошлаб икки қаватли йўловчи поездлар пайдо бўлади. Шарқий Япония темир йўл корпорацияси маъмурияти ана шундай қарорга келган. Чунки бу Токиони атрофдаги туманлар билан боғлашдаги транспорт муаммосини қисман бўлса-да, қондиради. Эрталабки тиқилинч пайтларда бу линиядан шаҳар ташқарисига ўн беш вагонли поездлар тизими ҳар уч дақиқаю ўн беш сонияда қатнаб туради. Лекин шунга қарамай поездларга мўлжалланганидан икки баравар, ҳатто ундан ҳам кўп одам чиқиб олади. Шунинг учун ҳам навбатдаги мўлжал вагонларни икки қаватли қилишдир.

● **ЙЎЛОВЧИЛАР ЙЎЛДА КИНО КЎРИШАДИ** Швейцариянинг пойтахти бўлмиш Стокгольм билан Лусло шаҳри оралигида қатнайдиган поезд ўз кинозалига эга. Кинозалда 36 та ўриндиқ бор.

Икки шаҳар уртасида 14 соатлик йўл, шунинг учун ҳам бемалол кино кўриб кетса бўлади. Кинозалда аввал болалар учун, кейин оилавий томоша учун, сўнг эса фақат катталар учун фильмлар намойиш этилади.

● **461 КИЛОМЕТРГА 2 СОАТДА** Фаранглар ҳам бизга ўхшаб тезюрар поездларда юришни ёқтиришди. Фақат уларнинг биздан фарқи шундаки, улар бундай поездга аллақачон эришганлар. Бундан бир неча йил муқаддам Париж билан Лион уртасидаги биринчи линия ишга туширилганди. Мазкур йиллар мобайнида шу тезюрар поездларда 140 миллион йўловчи манзилига ҳалокатсиз етказилган. Икки шаҳар уртасидаги масофа 461 километрни ташкил этади. Поезд бу масофани атиги 2 соатда босиб ўтади.

● **КАТТА ТЕЗЛИҚДА** Сарлавҳани ўқиб, самолётлар ҳақида гап кетса керак, деб ўйласангиз янглишасиз. Гап янги яратилган «учар» поезд ҳақида. У «Шарқ — Япония темир йўли» компанияси томонидан ихтиро этилган. Бу тезюрар поезд «Стар — 2» деб номланган бўлиб, у Токиони Ниигата шаҳри билан боғлаган. «Дзюэцу синкансэн» темир йўл магистралда синовдан ўтказилди ва бу синов муваффақиятли якунланди. Поезд соатига 363,6 километр тезликда юриб, Япония темир йўли тарихида яна янги рекорд ўрнатди. Поезд авиация технологияси усулида яратилгани учун ҳам шундай тезликка эришилди. Бироқ японлар бу борада 1990 йили французлар ўрнатган рекордга ҳалиям етишолмаяпти. Ушанда французларнинг ТВГ экспресси соатига 515,3 километр тезликда юрган эди.

Японлар мазкур тезюрар поездни амалга жорий этишмоқчи.

● **ТОКИО БИЛАН ОСАКА БИР ҚАДАМ** Токиодан Осакагача қатновчи янги тезюрар поездни ишга тушди. Бу поезд соатига 270 километр тезликда юради. Демак, икки шаҳар уртасидаги 600 километрлик масофани 2 ярим соатда босиб ўтади. «Жей-Ар Токай» компанияси вакилининг айтишича, поезд қатнови 1992 йилдан бошланган.

Шуни таъкидлаш керакки, компания мутахассислари 1992 йилгача тезюрар поезднинг яна икки моде-

лини ишлаб чиқишган. Улар соатига 320-350 километр йўл босиши мумкин.

● **СИГИРЛАР ВА ЭҲМ** Швейцариянинг Альп водийси утлоқларида боқилаётган сигирларнинг буйнида одатдагидек қўнғироқчаларни эмас, балки соатга ўхшаш асбобларни қўриш мумкин.

Бу — митти ЭҲМдир. Унинг ёрдамида сигир қаерда утлаб юрганини аниқ билиб олиш мумкин. Бундан ташқари сигирнинг эгаси у ҳақда керакли маълумотларни: қанча вақт утлагани, қанча ётганини билиб олади. Олинган барча маълумотлар қайд этиб борилади. Бу эса гушт ва сут етиштиришда чорвадорларга жуда катта ёрдам беради. Тўғри, бундай митти ЭҲМнинг нархи жуда баланд, лекин йирик шохли қорамол эгалари бу янгиликни жуда рентабелли деб ҳисоблашмоқда.

● **СИГИРЛАРНИ РОБОТ СОҒАДИ** Сарлавҳани ўқиб, «ўзимизнинг» ўша сут соғиш қурилмаси хаёлингизга келмасин тагин. Негаки, Голландиянинг «Гасконь Мелотт холдинг» фирмасида яратилган бу робот сут соғиш қурилмасидан катта фарқ қилади. У сигирхона бўйлаб мустақил юра олади ва инсоннинг қўмагисиз сигирларни ўзи соғади. Роботнинг ҳаракати компьютер орқали бошқарилади.

Голландиянинг сугчилик фермаларида яқин кунларда сигирларни соғиш бутунлай роботларнинг зиммасига юклатилади.

Дарвоқе, бу электрон соғувчи ҳар бир сигирдан соғиб олинадиган сутни 15 фоизга кўпайтира олади.

● **ҲАЙВОНЛАРНИ ЙУҚОЛИШДАН АСРАЙДИ** Швейцариялик мутахассислар ажойиб митти қурилма яратдилар. Бу электрон мослама ҳайвонлар учун зарарсиз бўлиб, у ҳайвон терисининг ичига жойлаштирилади. Унинг ҳажми гуруч донасидек бўлгани учун ҳам ҳайвонларда ноқулайлик тугдирмайди.

Қурилма ўзидан махсус кодли сигнал таратиб туради. Шу сабабли энди ҳайвон йуқолса, ёки ўғирланса, уни топиш осон кечади. Ҳозир бу қурилма Швейцария дуконларида 50 франкка (30 доллардан сал ортиқ) сотилмоқда.

● **СУВАРАККА ҚАРШИ ДОРИ** Амриқолик кимёгар, Канзасс дорилфунунининг ўқитувчиси Клифф

Мелозн бодринг пўстлоғи ва лавр япроғида суваракларга ёқмайдиган модда борлигини аниқлади. Улар янги бординг ёки лавр япроғи ҳиди келган хонадан тезда тум-тарақай булиб кетадилар. Келажакда юқорида номи зикр этилган маҳсулотлардан суваракларга қарши дори тайёрлаш мўлжалланмоқда.

● **СОТИЛМАЙДИГАН УЙИНЧОҚЛАР** Япониянинг «Мацушита денки» фирмаси сувараклар ва чигирткаларнинг электрон нусхасини яратди.

Улар худди ростакамидек тез югуришади ва сакрашади, мўйловларини қимирлатишади. Бу «жониворлар»ни ҳаракатга келтирувчи барча шарнирлар, дасталар, тишли гилдирақлар ва митги двигателлар микроскоп остида ясалган. Лекин бу уйинчоқлар сотилмайди. Йирик ишлар устидан шартнома тузилаётганда уларни гугурт қутисидан олишади-да, электро-техника имкониятларини намоёиш этишади ва шу билан мижоз кунглини ром этади.

● **ҚОПҚОН СУВАРАК ТУТАДИ** Суваракларни қириб ташлайдиган бирор бир тайинли модда ҳозирча йўқ. Айтишларича, ядро портлаганда ҳам улар тирик қолишар экан.

Австралиялик мутахассислар бир неча йил изланишлар олиб боргач, суваракларга қарши курашишнинг бирмунча фойдали қурилмасини яратдилар. Бу доира шаклидаги электрон қопқондир. Уни ҳашаротлар куп йиғиладиган жойга қўйиб, ичига хўрак солинади. Сувараклар хўракка қараб югурганларида албатта, орқалари билан пружинали контактга тегиб кетишади ва натижада электр занжири ҳосил бўлиб, уша заҳоти 8,5 миллиампер қувватли ток уради.

● **XXI АСР «ОДАМИ»** XXI аср бошларида роботодамларни илмий лабораторияларда ишлаб чиқиш йўлга қўйилади. Миядан ташқари барча органлари сунъий тайёрланади. Бу ҳақда урутвайлик олим Даниэль Кон баёнот берди.

Иерусалимдаги еврейлар дорилфунунида илмий тадқиқот ишларини олиб бораётган кимё фанлари доктори Коннинг таъкидлашича, вена ва артерия қони, суяклар ва бошқа органлар полимердан тайёрланади. Бироқ биотиббиёт ҳозирча буйрак ва миянинг

сунбий тўқималарини яратишга қодир эмас. Бу муаммо XXI асрда ҳал этилса ажаб эмас.

● **ЧАНГ ЮТГИЧ КИЙИМ** Радиоэлектротехника худди тиббиёт сингари фақат тозаликда иш олиб бориладиган тармоқ ҳисобланади. Йигилаётган қурилма ёки асбобга тузнинг жуда кичик кристали, сочнинг ёки газмолнинг бирор бир толаси тушиб қолса борми ёки ишчи-мутахассис терлаб кетса, ишнинг пачаваси чиқди деяверинг. Шунинг учун япониялик мутахассислар радиоэлектротехника қурилмалари ишлаб чиқарадиган корхоналарда ишлайдиган ишчилар учун махсус кийим уйлаб топдилар. Бу кийим оқ чойшабдан тикилган бўлиб, унга митти насос урнатилган. У ишчи танасига салқин ҳаво бахш этиш билан бирга, ҳар қандай губорни ўзига тортиб олади.

● **ГИЛАМ ЧАНГЮТГИЧ** Чехиянинг Напаедла шаҳрида оёқ кийимларидан чангни ўзи ушлаб қоладиган гилам-поёндоз ишлаб чиқариш бошланганига ҳам анча бўлди.

Агар шу поёндоздан юрсангиз, у полимерларнинг электростатик хоссасига кўра, оёқ кийимдаги ҳамма чанглари ютади. Бу синтетик поёндоз кирга тўлиб кетса, уни ҳўл латта билан артиб ташлаш кифоя қилади.

Гилам-поёндоздан касалхоналарнинг қабул марказлари ҳамда операция залларида ва электрон асбобларни йигадиған цех ва лабораторияларда фойдаланилмоқда. Бир сўз билан айтганда, қаерда чанг булиши мумкин бўлмаса, бу янгилик уша ерда қўл келаверади.

● **СУЛИ БОШОҚЛАРИДАН ТУҚИЛГАН ТУН** 1867 йили Парижда утказилган Бутунжаҳон кўрғазмида антиқа тун намойиш этилган. Бу тун фақат сулининг бўлиқ бошоқларидан туқилган эди. Шунинг учун ҳам кўрғазма ишгирокчиларини ҳайратдан ёқа ушлатмай қўймади.

Туннинг муаллифи мактаб кўрмаган рус селекционер-деҳқони С. Грачев эди.

● **ПАРРАКЛИ СОЯБОН** Маълумки, айрим ихтироларга юқори ташкилотлар умуман эътиборсизлик билан қарашади. Уларга «юққан» дард бу. Лекин бунга қарши ўлароқ ихтиро ўз-ўзидан тез оммавийлашиб кетади.

Буюк Британияда яратилган ёзги соябонга ҳам худди шундай муносабатда булинди. «Юқоридагилар» мамлакат об-ҳавоси ёгин-сочинли эканлигини руқач қилиб, аввал ихтиро устидан кулишди, сўнг эса... Ҳозирги кунда бу янгилик энг яхши дўконларда сотилмоқда.

Соябоннинг афзал томони шундаки, унинг парраги бор. У одам юзига енгил шабада ҳадя этади. Паррак ўзига керакли электр қувватини қуёш нуридан олади. Демак, ёгин-сочинли кунларда паррак табиийки, ўз-ўзидан ишламайди.

● **САЙЁРА УЧУН «СОЯБОН»** Швейцариялик олим Вальтер Зейфриц сайёраамизни жазирама иссиқдан ҳимоя қилиш учун ўзига хос лойиҳа ишлаб чиқди. У бутун ер юзига соя ташлаб турадиган улкан «соябон»ни ер орбитасига ўрнатмоқчи. Алюминли кўзги билан жиҳозланган бу йўлдош Зейфриц ҳисобкитоби бўйича ердан 1,5 миллион километр баландликда жойлашади.

Лойиҳани амалга ошириш учун 45 тонна металл ва 20 йил вақт керак. Лойиҳа баҳоси бутун дунёнинг 20 йиллик ялпи миллий даромадининг 6 фоизига тенг экан.

● **ФАЛОКАТ ОЛДИ ОЛИНАДИ** Амиқо полицияси ёмғирли кунларда юз берадиган кор-ҳолларнинг кўпчилигига соябон кўтарган йўловчилар сабабчи бўлишларини аниқлашган. Чунки соябон йўловчининг олдини тўсиб қолиб, кўпинча у яқинлашиб келаётган транспортни сезмай қолади. Шунинг учун АҚШда янгича соябон ихтиро қилинди. Унинг юқори қисмига батареядан қувват оладиган лампочка ўрнатилди. Энди йўловчилар чорраҳадан ўтишаётганда шу лампочкани ёқиб қўйишса бас.

● **ТАТУИРОВКАГА ҚАРШИ** Бостон мутахассислари татуировка (бадандаги ёзув ва расм)ни лазер нури ёрдамида йўқ қилишни тавсия этмоқдалар.

Дарҳақиқат, лазер нури татуировкани худди учиргич сингари учиради. Фақат унинг ўрни вақтинча сал оқариб қолади. Маълум вақтдан сўнг эса у ҳам умуман йўқолади. Операция жараёнида ҳеч қандай оғриқ сезилмайди.

● **ТОВУҚЛАРГА ГАЗЛИ СУВ** Иллинойс дорилфунуни олими Тед Одом кун йиллардан бери тухум пучогини қандай қилиб қаттиқроқ қилиш мумкинлиги юзасидан иш олиб борарди ва охир оқибат куйидагича хулосага келди: газли сув тухум пустини мустаҳкамларкан. Шунинг учун у товуқларга оддий сув ўрнига газли сув беришни тавсия этмоқда. Ана шунда тухумларни транспортга юклаётганда ва тушираётганда чиқиндисиз (синмаган ҳолда) ташиш имкониятига эга бўлинади.

● **ТОВУҚЛАР УЧУН РАНГ** Польшалик мутахассис уй ҳайвонлари ва паррандаларга уларни боқувчиларнинг кийган кийимларининг ранги қандай таъсир кўрсатишини ўрганиб чиқди.

Маълум бўлишича, тўқ ҳаво рангли кийим анча яхши экан. Қовоқ ранг уй паррандаларини нотинчлантирар экан. Товуқхоналарда, ўрдак, гоз, курка боқиладиган жойларда ишловчилар қора ва жигарранг кийимларни мутлақо киймаганлари яхши.

● **КУЗИ ОЖИЗЛАР УЧУН ПУЛ** Яқин йилларда ГФРда баҳосини фақат кузи ожизлар тушуна оладиган янги қоғоз пуллар чиқариш мўлжалланмоқда. Улар ташқи кўринишдан оддий пуллардан деярли фарқ қилмайди. Аммо уларда кузи кўрмайдиган, лекин ушлаб сезиш мумкин бўлган рамзий белги бўлади. Бу кузи ожиз кишиларга ҳар бир қоғоз пулнинг баҳосини осонгина аниқлаш имконини беради.

● **ҚАЛЛОБЛАРНИНГ УСТОМОНЛИГИ** Американинг Иллинойс ва Теннеси штатларидаги банкирлар қаллобларнинг устомонликлари туфайли 700 минг доллар зарар кўрдилар. Жиноятчилар алоҳида бир суюқлик кашф қилганлар. Шу суюқлик билан қоғозга ишлов берилса, орадан бир неча соат ўтгач, у қоғоз пулга айланиб қолади. Бу қалбаки чеклар қалбакилиги аниқлангунча йўқ бўлиб қолмоқда. Кимёгарлар ҳозирча бу гаройиб воситанинг таркибини аниқлай олмаяптилар. Шу туфайли судлар ҳам айбланувчиларга пул тўдасидан бошқа ҳеч қандай асосли айб қўя олмаяптилар.

● **ПЛАСТМАССАЛИ ПУЛЛАР** Австралияда пластмассали пластинкалардан ясалган, қиймати 10 долларли бўлган банкнотлар муомалага чиқарилди. Улар

шундай усталик билан ясалганки, унинг қалбақисини ишлаб чиқаришнинг умуман имконияти йўқ. Банкнотнинг ялтироқ участкасига жойлаштирилган кашитан Кукнинг расми дифракцион катак билан қопланган бўлиб, ёругликнинг тушишига қараб унинг ранги ўзгариб туради.

Бу банкнотлар қайнаб турган сувга тушса ҳам ҳеч нарса қилмайди. У тўққиз ойгача офтоб тивгида, бир неча соат кир ювадиган машинада қолиб кетса ҳам ўз кўринишини ўзгартирмайди.

● **ИЛОН ТУТУВЧИ КОМПЬЮТЕР** Илон заҳарини олиш хавфли бўлиш билан бирга ута чаққонликни ҳам талаб қилади. Илонлар билан муомалада бўлганда эҳтиёткор бўлиш лозим.

Леонадо (Индонезиядаги Сулавеси ороли) яқинидаги тиббиёт марказида илонлардан заҳар олишда автомат тизимдан фойдаланади. Оператор ЭҲМ хотирасидан қайси илондан заҳар олиш пайти келганлигини аниқлайди ва ЭҲМ зарур кўрсатмани беради. Эластик «қўллар» билан жиҳозланган манипулятор ўша заҳоти керакли илонни тутиб, эҳтиёткорлик билан идишга олиб боради ва илоннинг жағини сиқади. Илон идиш четини тишлаши билан ундан бир томчи заҳар чиқади. Кейин манипулятор илонни яна ўз жойига қўйиб юборади.

● **КОМПЬЮТЕР БАШОРАТ ҚИЛАДИ** Лос-Анжелес кўчаларида одатдан ташқари автомобиллар пайдо бўлганига ҳам анча бўлиб қолди. Тугри, ташқи кўринишдан улар бошқа автомобиллардан фарқ қилмайди, лекин унинг хусусияти...

Автомобилга компьютер урнатилган бўлиб, шу дамда қайси кўчаларда транспорт «тиқини» мавжудлиги ҳақида ҳайдовчига олдиндан хабар беради ва шу билан бирга манзилга тезроқ етиш учун энг яқин ва бўш кўчалар йўналишини кўрсатади.

АҚШ транспорт вазирлиги «Патфайндер» компьютер тизими билан жиҳозланган бундай автомобилларни ҳозирча синовдан ўтказмоқда.

● **КОМПЬЮТЕРЛИ ДАЗМОЛ** Япониянинг «Хисаюдзаки Томсаяма» фирмаси янги автоматик дазмол ишлаб чиқарган. У сенсорли қурилма ва митти-компьютер билан жиҳозланган.

Бу дазмолни газмолга салгина теккизилса бўлди, унинг мигтикомпьютери керакли бўлган иссиқликни ва қанча вақт дазмол қилишни дарҳол ўзи аниқлайди. Мабодо, уй бекаси паришонхотирлик билан дазмолни ёқиқ қолдирса, иситиш элементига электр энергия бериш автоматик усулда тўхтатиб қўйилади. Худди шу пайтда акустик сигнал (хуштак чалинади) уланади ва турли хил лампочкалар ёниб ўча бошлайди. Албатта, бундай дазмоллар арзон эмас, уни фақат бадавлат одамларгина сотиб олишлари мумкин.

● **ЖОНСИЗ ТАРЖИМОН** Япониянинг машҳур «Нихон Дэнки» электрон концерни янги компьютер ишлаб чиқарганини эълон қилди. У японча гапирган одамнинг сўзини шу заҳоти синхрон усулда инглизчага таржима қилади. Ёки аксинча инглизчадан япончага.

● **ЙИГЛАШ САБАБИНИ АНИҚЛАЙДИ** Бен Гурион номидаги дорилфунуннинг (Исроил) мутахассислари ажойиб компьютер яратишди. У акустик восита ёрдамида чақалоқларнинг йиғлаш сабабларини аниқлайди, яъни чарчашданми, касалликданми, очликданми ёки чақалоқнинг чанқоқликдан йиғлаш сабабларини аниқлайди. Ҳатто чақалоқ қандай касалликка чалинганини ҳам «айтиб» беради.

● **ГУГУРТДАН КОНТРАБАС** Швейцариялик Альберт Кезер-Бауман аслида чекмайди, лекин унинг уйи гугурт қутиларига тўлиб кетган. Чунки у...

Альбертнинг иқтидорлигига қойил қолиш керак. У гугурт доналарини бир-бирига елимлаб, самолёт, кема, қулфлар, шунингдек, мусиқа асбобларининг турли хил моделларини ясайди. Айниқса, мусиқа асбобларини унинг асл ҳажми билан тенг қилиб яратади. Альберт ясаган маҳсулотлар ичида диққатга сазовори контрабас бўлиб, у 57600 дона гугурт чундан ташкил топган. Бу асбобни ясаш учун Альберт 1100 соат вақтини сарфлаган.

● **ГУГУРТ ҚУТИСИДАН ... КЕМА** 20 ёшли АҚШ фуқароси Роберто Пирроне гугурт қутилариини бир-бирига елимлаб, машҳур «Титаник» кемасининг моделини йиғди. Узунлиги 6 метр бўлган бу «кема»ни ясашга Робертонинг 4 йил вақти кетди. Унинг

бу ихтироси Монтери-Парк шаҳридаги музейга қўйилган.

● **ЭЛЕКТРОН ТУВАК** Теннеси шаҳрида яшаётган ихтирочи Фреди Робертс электрон тувак (горшок) яратди. Тувакнинг ажойиблиги шундаки, у «гаширади», яъни тувак остига инфрақизил датчиклар ўрнатилган бўлиб, бу датчиклар болаларнинг чиқиндисини аниқлайди — сийдикми ё... ва шунга яраша болаларни мақтаб, «тақдирлайди». Масалан, бола сийган бўлса, «Баракалло!» дейди. Сўнг мусиқа янграйди. Агар орқа пешобни бошлаган бўлса, «Э, зўр бўлди, уртоқ» дейди ва яна бошқача мусиқа таралади. Иккала пешоб ҳам бўлгач, яна мусиқа садоси янграйди.

● **УТА СЕЗГИР БУРУН** Англиялик олимлар авиаконпанияларнинг буюртмасига биноан янги электрон асбоб яратишди. Бу қурилма ёрдамида йўловчилар юки орасида портлагич ёки қуро-л-яроғ йўқлиги аниқланади. «Электрон бурун» ҳар қандай портлагични, ҳатто микроскопда кўринадиган даражада оз бўлса-да, аниқлайди.

● **МЕН КЕЛДИМ, ЧИРОҚНИ ЁҚИНГ!** Амриқонинг «Юнайтед технолэджи» фирмаси муҳандислари одамлар баданидаги ҳароратни сезиб чироқни ёқиб ўчирадиган мослама яратдилар.

Электрон детектор хонага одам кириши билан дарҳол чироқни ёқади. Хонадан ҳамма кетиб, орадан 15 сония ўтгач, чироқ автомат тарзда ўчади. Нью-Йоркдаги фирмалардан бирига ўрнатилган бу қурилма электр энергияси сарфини 50 фоизга қисқартирган. Лекин уни ўрнатиш қимматга тушади. У орадан уч йил ўтгачгина ўз харажатини қоплайди.

● **МУШУҚДАН ЧИРОҚ ЁҚСА БЎЛАДИМИ?** Мабодо, мушукни силасангиз чирсиллаган товуш чиқиши, агар бу қоронгуликда бўлса, электр учқунлари тарқалиши яхши маълум. Хўш, тўрт оёқли ҳайвоннинг «ишлаб чиқарган» токининг қуввати қандай? Ғарбий овруполик физиклар гуруҳи бу саволга жавоб қайтармоқчи бўлишди. Элликта мушук, аниқ асбоблар, серияли тажрибалар орқали олимлар бу жумбоқни ечдилар ва бир ваттли митти лампочка ёниши

учун бир йўла ун миллион мушукни силаш керак экан, деган хулосага келдилар.

● **ГҮНГДАН... ЭЛЕКТР ТОКИ ОЛИНАДИ** Австриялик фермер Франц Биберауер яратган янгилик бир қанча мамлакат мутахассисларининг эътиборини жалб этганлиги аниқ. Гап шундаки, фермер хўжалиги анча йилдан бошлаб ўз энергиясига иш юргизмоқда. Франц хўжаликни ток билан таъминлаш учун шамол варрагини қургани йўқ, ёки митти гидроузел ҳам сотиб олгани йўқ, балки энергияни оддий гўнгдан, яъни ҳар йили 7 минг литр сут берадиган 34 сугирининг гўнгидан олмоқда. Қандай қилиб дейсизми? Ҳозир билиб оласиз.

Гўнг махсус идишга солинади, тиндирилади, сўнг 35-37 даража иссиқликдаги реакторга «жунатилади» ва яхшилаб аралаштирилади. Шу билан бирга бактерияларнинг кўпайиши учун қулай шароит яратилади. Улар эса ўз навбатида биогаз ишлаб чиқаради, биогаздан генератор ёрдамида иссиқлик ёки ёруғлик, тўгрироғи, энергия олинади. Шундай қилиб ферма ўзини ўзи иссиқлик ва электр энергияси билан таъминлайди. Бундан ташқари энергиянинг ярмини ташқи тармоқларга ҳам чиқаради.

Франц Биберауер ускуналар сотиб олиш ва ўрнатишга бир миллион шиллинг сарфлади. Бироқ, унинг айтишича, (уч ойлик натижани хомчўт қилган ҳолда) бу харажатни ўн йил ичида бутунлай қоплайди, сўнг соф фойдага ўтади.

Гўнгдан энергия олинган, у яроқсиз ҳолга келар, ўзининг ўғитлик сифатларини йўқотса керак, деб ўйлаётгандирсиз? Йўқ, аксинча, у аввалгидан кўра экологик мувозанатга мос бўлиб қоларкан.

● **ЎТ УЧИРУВЧИ РОБОТ** Япониялик мутахассислар ўт учирувчи роботларни ишлаб чиқаришга киришдилар. Гоятда самарали бўлган бу механизм ихтирочиларнинг айтишларича, ултрақисқа тўлқинли датчиклар ва лазерли сенсорлар ёрдамида фақат ўт чиққан жойнигина аниқлашдан, унинг олдида бўлган тўсиқларни ҳам «кўра» олади. У ёнгин чиққан жойни сенсорлардан келган ахборот ва оператор командаси орқали электрон қурилма ёрдамида аниқлайди. Ёнгин билан курашишда иккита стволдан отилиб чиққан махсус суюқликдан фойдаланилади. Маълумотлар

сенсорлар орқали телеэкран ёрдамида операторга ҳам етиб келади. Айрим ҳолларда оператор роботни бошқаришни ўз зиммасига олади. Махсус ҳимоя воситалари қоплами «электрон ўт ўчирувчи»га уч дақиқагача 800 даража иссиқликда ишлашга имкон яратиб беради.

● **ЁНГИН ЧИҚМАЙДИГАН СИГАРЕТ** Данияда чекиб ўчирмасдан ташланган сигарет туфайли ҳар кун кўлаб хонадонларда ёнгин содир бўлмоқда. Шунинг учун ҳам копенгагенлик муҳандис К. Энсепит ихтироси ҳаммада катта қизиқиш уйғотди. У сигаретга сувли полипропилен капсуласини ўрнатишни таклиф қилди. Айланаси 0,6 сантиметр бўлган капсула сигаретнинг тамаки солинган қисми билан филтър ўртасига ўрнатилади. Филтрга етиб келаётган чўғ полимерни эритади ва ундан оқиб чиққан сув тамакини ўчиради.

● **ДЕЯРЛИ АВТОМАТ** Англиялик хаваскор кашфиётчи Д. Браун ўт ўчиргичнинг жуда содда ва қулай тизимини яратди. Керагича мустаҳкам бўлган сопол идишга ёнгинни ўчирадиган газ босим билан қамалади. Корзиналарга жойлаштирилган бу «бомба» омборларга ёки тез ёниб кетиши мумкин бўлган нарсалар сақланадиган жойларга қўйилади. Ёнгин чиққанда ёнатроф исийди ва бу иссиқлик маълум даражага етгач, сопол идиш ёрилиб кетади. Бу ихтиро ёрдамида одам ўтиши қийин бўлган ўрмонзорлардаги ёнгинни ҳам ўчирса бўлади.

● **АТИГИ 3 СОНИЯДА** Амриқодаги фирмалардан бири ўт ўчиришнинг янгича усулини ишлаб чиқди. Бу усул билан ҳар қандай оловни, АЭСлардаги ёнгинни ҳам бир зумда ўчириш мумкин. Дарвоқе, бу усул аслида АЭСларда қўлланилади.

«Леберти» деб номланган бу қурилмани АЭСнинг ядро реактори биносига ўрнатилади. Мабодо, ўт чиқса шу заҳоти автоматик тарзда залл берилади ва уч сония ичида олов устига 200 дан то бир неча минг тоннагача зарарсиз кимёвий модда сочилади. У энг юқори ҳароратга ҳам бемалол бардош бера олади.

● **ГАПИРУВЧИ АХЛАТҚУТИЛАР** Уэльснинг шарқий қисмида жойлашган Рексхем шахри кучала-

рида гапирувчи ахлатқутилар мавжуд. Бу қутилар «Тозалиқни сақлаганингиз учун шаҳар кенгаши номидан сизга ташаккур!» деб ахлат олиб келганларга миннатдорчилик билдирибгина қолмасдан эндиликда кўпгина фирма эгаларининг ўз маҳсулотларини реклама қилишда ҳам муҳим воситага айланган.

Ҳозиргача икки юздан ортиқ фирма маҳсулотлари ойнаи жаҳонда эмас, балки шу қутиларга ёпиштирилиб, реклама қилинди. Чунки қутилар гапира олиши билан кўпчиликнинг эътиборини ўзига тортмоқда. Турли фирма эгалари бу имкониятдан унумли фойдаланишмоқда.

* * *

Яна Уэльс давлатидаги Гуэнг графлиги савдо марказларидан бирида ҳам кераксиз нарсаларни ташлаш учун қутилар ўрнатилган. Унга қоғоз ҳалта, газета ёки бошқа бирор нарсани ташлашингиз билан қутидан: «Кучага ташламаганингиз учун раҳмат!» деган баланд овоз чиқади. Ахлат қутисига ўрнатилган мослама, қути қопқоғи очилганида миннатдорчилик сўзлари айтилишини кузатиб туради.

* * *

Амриқонинг Пенсильвания штатидаги «Хейэлтон» миллий боғидаги чиқиндилар ташланадиган қутилар турли ҳайвонлар шаклида ишлангандир. «Фил» ёки «айиқча» ичига бирор нарса ташланса бўлди, ундаги автомат ишга тушиб, боғ озодалиги сақланганлиги учун миннатдорчилик сўзлари янграйди. Бу янгилик айниқса, болаларга ёқиб қолган, улар тезда бутун боғни топ-тоза қилиб қўядилар.

МАНА БУЛАРНИ СОАТ ДЕСА БУЛАДИ Япониянинг «Хотори сейко» ва «Сейко эпсон» компаниялари ажойиб қўл соати яратдилар. У радиоэлектрон «ёзув дафтарчаси» вазифасини ҳам бажариши мумкин. Унда сууқ кристалли дисплей ҳам бўлиб, рақам ва ҳарфларни бемалол ёзиш мумкин.

Соатнинг афзаллиги шундаки, у радио орқали жўнатилган хабарларни ҳам қабул қилолади.

* * *

«Катен» фирмаси (Франция) ишлаб чиқарган янги қўл соатининг на батареяси бор, на бураладиган мур-

ватлари. Бироқ йиллаб тўхтамасдан, бехато юришига кафолот бор.

Бу соатнинг сири шу: у энергияни ташқи дунёдан олади, тўғрироғи, қуёш нури ва иссиқлик унга «озиқ» бўлади.

Соатнинг циферблатида иссиқликни қабул қиладиган 5 та «деразача» ўрин олган. Соатда митти генератор ҳам мавжуд бўлиб, у электр станция вазифасини бажаради, яъни қабул қилинган нур ва иссиқликни энергияга айлантириб беради ва уни аккумуляторга «узатади». Аккумуляторнинг хизмат муддати 15 йилга мўлжалланган.

Агар бу соат энергияга тўйдирилиб, сўнг қоронғу ва ҳарорат 18 даражадан паст бўлмаган жойга қўйиб қўйилса, тўхтамасдан бир ярим ойгача бемалол юриши мумкин.

* * *

Амриқонинг «Хью-Летт-Паккард» фирмаси ҳам ажойибликда тенги йуқ соат яратди. У жуда аниқ юради. Фақат 1,6 миллион йилдагина 1 сонияга адашиши мумкин, дейишмоқда мутахассислар.

* * *

Германиянинг «Юнгханс» фирмаси яратган қўл соати аниқликда Швейцария соатларидан қолишмайди, ҳатто ўтиб тушади. У ҳам миллион йилда бир сонияга адашади холос.

Соат юришини Брауншвайгдаги вақт эталон марказининг атом соатлари бошқаради, яъни худди шу ердан аниқ вақт Франкфурт радиостанциясига мунтазам равишда узатилиб турилади. Радиостанция эса ўз навбатида уни минг километр масофагача узатади. Янги қўл соатлар уни қабул қилади ва натижада аниқ юради.

Шуниси ажабланарлики, Франкфуртдан узатилган радиосигнал ўзи автоматик тарзда соат миллиарини қишки, ёки ёзги вақтга тўғрилаб қўяди.

* * *

Япониянинг «Сейко» фирмаси сув остида сузувчилар учун компьютерли соат ишлаб чиқаришди. У говвоснинг қанча масофа сузганини ва қанча метр чуқурликда эканлигини «айтиб» туради. Бундан ташқари агар бу соат хотирасига баллонда қанча сизим кислород борлиги тўғрисидаги маълумот ҳам жойланса,

кислороднинг қанча вақтга етиши ва сув юзига қачон чиқиши тугрисида сузувчини огоҳлантиради.

* * *

Япониянинг машҳур «Касио» фирмасида спортнинг югуриш ва юриш турлари билан шуғулланувчилар учун ясалган соат неча қадам босилганини, масофани, уртача тезликни «айтиб» беради ва албатта, вақтни белгилаб олишда ёрдам беради.

У яна сарфланган қувват миқдорини ҳам ҳисоблаб чиқа олади. Бунинг учун барвақтроқ ана шу асбоб «хотираси»га спортчининг вазни, ёши ва қадамнинг узунлиги ҳақидаги маълумотларни жамлаш керак. Соатдан чиққан товуш ва ёруғлик нури спортчи машқ вақтида ўз олдига қўйган вазифани бажарганлиги ҳақида хабар беради.

* * *

Яна шу «Касио» фирмаси яратган соат ҳам вақтни кўрсатади, ҳам инсон қон босимини ўлчайди. Ушбу соатдаги икки тутмачани боссангиз бас, қон босимингиз қандайлигини билиб оласиз. Баҳоси 200 доллар тўрадиган бу соатни фирма келажакда ойига 20 минг дондан ишлаб чиқариб, жаҳоннинг барча мамлакатларига сотишни мўлжалламоқда.

● **100 СТВОЛЛИК ПУШКА** Ўз даврининг машҳур устаси Андрей Чохов 1588 йилда 100 та стволлик пушка тайёрлаган. Унинг оғирлиги 5 минг 300 кило бўлиб, бирданига 100 та ўқни барабар отган. Унинг ўқлари гоз тухумидек келган.

● **БОСҚИНЧИЛАРГА ҚАРШИ «МУАТТАР ҲИД»** Амриқолик Жек Скефф тунда юрувчилар учун йўлтўсарлардан ҳимояланиш мақсадида ўзи кашф қилган янги «қурол» — суюқлик солинган миттигина капсуладан фойдаланишни таклиф қилмоқда. Ундан худди бирор хавфни сезиб қочган Амриқо сассиқ кўзанининг тарқатган ҳидига ўхшаган ҳид тарқалади. Босқинчилар томонидан ҳужум бўлиб қолса, дарҳол капсула синдирилади ва сониянинг маълум бир бўлаги ичида чидаб бўлмайдиган ҳид тарқайди, ҳар қандай босқинчи ҳам бунга чидай олмай қочиб қолади, дейди Жек. Аммо жабрланувчининг ўзи бу ҳидга қандай чидар экан, бу савол очиқлигича қолган.

● **ЭҲТИЁТ БУЛ, ХАТ ТАШУВЧИ ҚЕЛЯПТИ!** АҚШдаги почтальонлар итлар ҳужумидан тез-тез узларини ҳимоя қилиб туришларига тўғри келади. Иш шу даражага бориб етадики, йирик шаҳарлардаги хат ташувчилар айрим хавфли итлар бор туманларга хизмат кўрсатишдан бош тортишади. Уларга акустик тўппонча яратишган кашфиётчилар ёрдамга келишди.

Махсус тугмачани босишингиз билан «Скрам» (ҳимоя қуроли шундай аталган) булар-булмас сўзлар айтиб бақиради. Узоқ вақт ўтказилган тажриба шуни кўрсатдики, унга тўла ишониш мумкин. Акустик тўппонча «отилиши» билан энг йирик ва тажоввузкор итлар ҳам довдираб, орқага чекинаркан.

● **ПОЛИЦИЯ УЧУН МАХСУС ҚУРОЛ** Франция полициясига жамоат тартибини бузувчиларга қарши ишлатиш учун янги қурол тарқатилди.

Бу қурол қушотар милтиқ бўлиб, унда ўқ эмас, балки юмшоқ тўпчалар (теннис шарига ўхшаш) отилади. Унинг афзаллиги шундаки, «ўқ» теккан одам улмайди, шунчаки нокаут бўлиб, худди боксчи ургандек гангиб қолади.

● **ЯНГИ ПИСТОЛЕТ-ПУЛЕМЁТ** Булок Британиянинг «Бушмэн» фирмаси янги пистолет-пулемёт ишлаб чиқарди. Унинг ўқи 9 миллиметр ҳажмда бўлиб, бир магазинига 30 ёки 32 та сигади. Пистолет-пулемётга одатдаги 83 миллиметрли стволдан (трубасимон қисми) ташқари 152 ва 356 миллиметрли стволларни ҳам ўрнатиш мумкин. Қуролнинг оғирлиги (магазинсиз) 2,9 кило.

Унда ҳам битталаб, ҳам автомат тарзда отиш мумкин. Бир дақиқада 450 та ўқ отади.

Қуролга электродвигател ҳам ўрнатилган, у батареядан озиқланади. Батарея кучи 30 минг ўқ отишга етади. Бундан ташқари нишонни кечаси ҳам бемалол куриш имконини берадиган қурилмаси, ёритадиган прожектори ҳамда товуш ютгичи бор.

● **ТУРЛАНУВЧИ КҶЗОЙНАК** Япониянинг «Никон» корпорацияси мутахассислари кузни куёш нуридан муҳофаза этувчи ажойиб кўзойнак яратишди. Кўзойнак линзалари рангсиз бўлиб, керакли пайтда у кўк рангга «бўялиб» қолади, яъни икки рангсиз линза орасида вольфрам оксиди жойлаштирилган бўлиб, унга 1,5 вольт қувватли заряд уланса, линза кўк тусга кира-

ди. Кўзойнақда эса батарея ҳам, тугмачалар ҳам бор. Бундай тугмачалардан иккита. Бири босилса, 9 сониядан сунг линза кўкаради, иккинчиси босилса, 4 сонияда линза ўзининг аввалги рангсиз ҳолига қайтади.

Бу кўзойнақнинг яна шу томони эътиборга моликки, электр заряд улангач, у 2 соат давомида кўкариб туриши мумкин.

● **КЎЗОЙНАҚ ТАҚҚАН ТОВУҚЛАР** Калифорниялик Рэндалл Уайз аслида компьютерлар ишлаб чиқарувчи фирма соҳиби эди. Лекин унга отасининг амалга оширилмаган орзуси тинчлик бермасди. Шунинг учун у бор нарсасини сотди.

Отаси паррандачилик фермаси хўжайини эди. У 60-йиллардаёқ паррандаларга кўзини хиралаштирувчи пушти рангли кўзойнақ тақиб қўйилса, кам дон ейиш эвазига сертухум бўлишини тадқиқ қилган эди. Лекин ўша пайтда фан, техника тараққиёти бугунги даражада эмасди, қисқаси бу иш қимматга тушарди.

Мана энди Уайз отасининг армонларини ушалтирмоқда. У товуқлар учун кўзойнақ ихтиро қилди. Ҳар битта кўзойнақ бор-йўғи билан атиги 15 центга тушмоқда. Бир кўзойнақни бир товуқ умрбод тақади.

Ихтирочининг ҳисоб-китобига кўра, кўзойнақ келажакда ҳар бир товуқ озуқасидан 50 центлик чегириб қолади, очикроғи, иқтисод қилади. Агар бу янгилик амалга оширилса, бутун Америкада бир йилда 600 миллион доллар фойда олиш мумкин.

Дарвоқе, 100 минг Америко товуғи ҳозир теваракатрофга пушти рангли кўзойнақ билан қарамоқда. Бу тажриба катта фойда беришига Уайз қаттиқ ишонади.

● **ҚУЁШ НАФАҚАТ ИСИТАДИ, БАЛКИ СОВУТАДИ ҲАМ** Саудия Арабистонида совуқ ҳавони фақат орзу қилиш мумкин. Лекин Эр-Риёд шаҳри дорилфунунида қуёш ёрдамида совуқ олишга ўрганишди. Бунинг учун саккизта қуёш батареясидан озиқланадиган музлатгич ясашган. Унинг икки камераси бўлиб, музлатадиганининг ҳажми 100 литр, совутадиганиники эса 250 литрдир. Музлатгични ишлатишда мабодо, ҳаво булут бўлиб қолса, (Саудия Арабистонида бундай ҳол жуда кам учрайди) автомобилнинг иккита оддий аккумулятори ҳам бўлаверади. Бу ерда ҳаво ҳарорати Цельсий буйича +28, +30 даража бўлса ҳам, музлатиш камерасидаги ҳарорат минус 3-5 даража бўлади.

● **ЭТИКЛАР МУЪЖИЗАСИ** Бориш гоътда қийин бўлган ва узоқ жойларга сеҳрли этикни кийиб олиб, кўз очиб-юмгунча етиб олган айрим халқ эртақларининг қаҳрамонларини яхши биласиз. Ҳозирги кунимизда эса худди ана шундай сеҳрли тезжорар этикни либериялик Жошуа Кембан яратди.

Ҳар бир этикнинг баланд пошнаси ва тагчармига суяқ ёнилги билан ишлайдиган митти реактив двигател ўрнатилган. Ёнилги таркибини кашфиётчи ҳозирча сир сақламоқда. У этиклардан оддий оёқ кийими сифатида фойдаланади. Лекин табиий тусиқларга — дарё, кўл ёки ботқоқликларга дуч келиб қолсангиз иккала двигател ишга туширилади ва у одамни кўтариб, керакли йўналиш бўйича учиб кетади. Кутариш баландлиги икки метргача, учуш узоқлиги эса 150 метргача боради.

* * *

Балиқчиларнинг кўпчилиги сувда соатлаб туришади, айниқса, хаваскор балиқчилар. Бу эса уларда ревматизмнинг келиб чиқишига сабаб бўлади. Энди эса улар Япониянинг «Нарита Мотоно» фирмаси ишлаб чиққан махсус резинка этикни кийиб олиб, соатлаб эмас, кунлаб сувда юравериши мумкин.

Бу этикнинг киши соғлиги учун фойдаси катта. Унга махсус иситгич ўрнатилган бўлиб, у қуёш нуридан қувват олувчи батарея ёрдамида ишлайди.

* * *

Испаниянинг Картахен шаҳрида яшовчи Пепита Баобдилья исмли аёл 24 йилдирки, итлар учун оёқ кийими тикади. Бу касбни у отаси — Фелипедан ўрганган. Устанинг маҳсулотлари юмшоқ теридан тайёрланган антиқа «туфли» ва «этикчалар»дир. Пепита одатда «мижози»нинг оёқларини ўлчаб кейин тикади. Аёл итларнинг оёқларига туфли ёки этик кийдираётган пайтда ҳайвонлар худди тушунгандек жим туришади. Маълумки, Испанияда ҳайвонларни жуда ёқтиришади, шунинг учун булса керак, Пепита бирор марта ҳам иш йўқлигидан нолигани йўқ.

* * *

Япон фирмаларидан бири яқин орада гаройиб оёқ кийими ишлаб чиқаришни мўлжалламоқда. Унинг сирли шуки, у сизга олдиндан об-ҳавони айтиб беради. Ёки

сизга бошқа туфлини кийишни маслаҳат беради. Айтайлик сиз енгил оёқ кийимида кучага чиқмоқчисиз, ташқарида эса ёмғир ёлмоқда. Шунда туфли тилга киради: «Бу оёқ кийимини киймаганингиз маъқул». Туфли таг қисмига мураккаб турдаги миттикомпьютер ўрнатилганлиги туфайлигина бундай ютуққа эришиш мумкин.

● **АВТОМАТ СОТУВЧИ** Япониядаги кучаларда янги сотувчилар пайдо бўлиб қолди. Улардан нарса сотиб олиш учун майда тангани сотувчи куксидаги тешикка ташланса бас...

Гап шундаки, булар турли ширинликлар билан савдо қилувчи автоматлардир. Улар худди одамга ўхшатиб ишланган бўлиб, ўрта асрлардаги япониялик баққоллар кийган кийимга ўхшатиб кийинтириб қўйилган. Тангани ташлашингиз билан унинг «кўзлари» ёнади ва «огзи» очилиб, «Саломатлик учун еяверинг» (олинган нарса ейиладиган бўлса), ёки «Чайнасангиз тишларингизга фойда» (сақич бўлса) дейди.

● **БИР ФОТОАППАРАТГА 15 ХИЗМАТЧИ** Енгилнинг огири, узуннинг қисқаси, пастнинг баланди бўлганидек, кичикнинг ҳам каттаси албатта, мавжуд. Шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, 1900 йилда амриқоликлар томонидан ясалган «Мамонт» фотоаппаратининг улканлиги табиийдек туюлади. Аммо кўрган ва у ҳақда эшитган киши ҳайратланмай иложи йўқ. Чунки унинг оғирлиги 625 кило бўлиб, унга ками билан 15 киши хизмат кўрсатиши лозим. Негаки, уни бир киши бошқаролмайди.

Фақат негативнинг ойнали пластинкаси 225 килолик тош босарди. Битта сувратни ишлаш учун эса роппа-роса 40 кило кимёвий дори сарфланган.

● **ЭЛЕКТРОН ФОТОАППАРАТ «Кэнон»** фирмасининг хуштавозе вакили янги магнитли электрон фотоаппаратини «шилқ» этиб босгач, орадан икки дақиқа ўтар-ўтмас тайёр рангли сурашни эгасига тутқазди. Ҳақиқатан ҳам Парижнинг Версаль дарвозаси олдидаги пойтахт кўрғазмалар залида очилган «Фото-видеотовуш» халқаро салонидан намойиш этилган электрон мосламалар мўъжизанинг ўзи.

Плёнкали фотоаппаратлар ўрнини эгаллаётган электрон фотоаппаратлар тобора шуҳрат қозониб бормоқда, дейди «Кэнон» фирмасининг вакили. Бизнинг

мосламамизда муъжазгина дискет плёнка вазифасини бажаради. Шу дискетга суратни тушириб, уни шу заҳоти ҳар қандай марказдаги телевизорда кўриш мумкин. Дискетга 50 та сурат жойлашади, ундаги ҳар қандай суратни ўчириб ташлаб, ўрнига янгисини олиш мумкин.

Бошқа фирма — «Кодак» яна бир янгилик — тасвир рақам билан қайд этиладиган Д-ЭС-ЦЭ камера билан одамларни ҳайратга солди. Олинган суратни шу заҳоти оддий телефон канали орқали юз ва минглаб километр масофага юбориш мумкин. Ҳар бир дақиқани қадрлайдиган фоторепортёр эндиликда фотоплёнкани ишлашга вақт сарфлаб ўтирмайди.

● **ТЕЛЕВИЗОРЛАР ОЛАМИДА НИМА ГАП?** Биламизки, Японияда техника тараққиёти жуда ўсган. У мазкур соҳада энг илгор давлатлардан. Бугунги кунда биринчиликни бермаслик учун ҳам жуда кўп ихтиролар қилинмоқда. «Хитац» фирмаси дунёда биринчи марта икки экранли телевизор ишлаб чиқарди. Тугри, ўйлашингиз мумкин, бирданига икки экрандаги курсатувни кўриб бўларканми, деб. Йўқ, иккала экран ҳам тенг курсатмайди, фақат бири курсатади, иккинчиси эса... томошабинга ёққан курсатувни ёзиб олади. Ва кейин истаган пайтда қайтадан курсатади.

* * *

Япониянинг «Шарп» фирмаси янги телевизор ишлаб чиқаришни йўлга қўйди. Бу рангли телевизорнинг одатдагилардан фарқи шундаки, у япалоқ шаклда бўлиб, деворга осиб қўйилади. Бу билан уй безаги ортиб, янада кўркамлашади.

* * *

Яна Япония. Бу ердаги «Мацуста дэнки» концерни мутахассислари шундай видеомагнитофон яратдиларки, у бир ҳафта давомида телевизор орқали берилган энг яхши курсатувларни ҳужайиннинг оғзаки буйруғи бўйича ёзиб олади.

Аммо бу видеомагнитофон фақат япон тилида ифодаланган буйруқларнигина бажаради.

* * *

Қуйидаги янгилик ҳам японларга тегишли. «Тосиба кикай» фирмаси «ақли» телевизор яратишди.

Телевизор электрон мия ва нутқ синтезатори билан таъминланган бўлиб, ҳар куни эрталаб автоматик усулда уланади ҳамда: «Хайрли эрта, биз телекурса-тувларимизни бошлаймиз» дейди. Мабодо, томошабинлар экранга яқин утиришган бўлса, телевизор: «Сиз жуда яқин утирибсиз, марҳамат қилиб узоқроқ утиринг!» деб огоҳлантиради. Кечкурунлари эса бу «сеҳрли қути»нинг ўзи уй эгаларига телевизор тову-шини пасайтиришни эслатади. Ниҳоят курсатувлар тугагач, телевизор томошабинларга яхши ётиб туриш-ларини тилаб, автомат тарзда ўчади.

* * *

Англиялик ихтирочи Уильям Жонсон кўзойнак кў-ринишдаги митти телевизор (яратди. «Гогл вокс» деб номланган бу кўзойнак-телевизорнинг айланаси 65 миллиметрни ташкил этади ва буни кўзойнак ўрнида ҳам тақиб юриш мумкин.

Кўзойнак-телевизор кичкиналигини ҳисобга олма-ганда) одатдаги телевизорлардан устунлиги бўлса бор-ки, асло кам эмас, яъни уни кассетали ва дискли видеомагнитофонга, одатдаги телевизорга ва ҳатто компьютерга ҳам уласа бўлади.

● **ЁҒСИЗ ЁҒЛАР** Калорияси ҳам, холестерини ҳам бўлмаган ёғда пиширилган пончиклар, гуммалар ва картошка қаламчалари бўлиши мумкинми? Яқин-дагина бу саволга йўқ деб жавоб бериларди. Энди эса мумкин, дейишмоқда Амриқонинг «Прак тер энд Гэ-мбл» фирмаси соҳиблари.

Бу фирма озиқ-овқат ва фармацевтика буйича фе-дерал идорасига «Олестра» деб номланган ва ёғ ўрни-ни босувчи маҳсулотга оид 30 минг бетли ҳужжатни тасдиқлагани топширди. Унда на калория, на бир томчи холестерин бор.

Янги маҳсулот мураккаб «цукроза полиэстер» мод-даси асосида олинган. Унинг номи ҳўжалик сумкала-ри тайёрланадиган материал маъносини билдирса-да, мазаси ва кўринишидан ўсимлик ёғидан фарқ қил-майди.

● **ТАЪМИ ТОВУҚ ГЎШТИГА УХШАЙДИ** Бри-таниянинг икки фирмаси биргаликда озиқ-овқат маҳ-сулотининг янги турини яратишди. Унда оқсил мод-далари жуда мўл бўлиб, товуқ гўштининг ёки бифште-

кснинг мазаси бор. Бироқ улардан фарқи шундаки, бу маҳсулотни хомлигича еса бўлади.

● **БИР ЙИЛ ТУРАДИГАН ХАМИР** «Рион аутоматик машинери» фирмаси яратган янги машина бир йил турса ҳам на мазаси, на тўйимлигига ва на сифатига таъсир қиладиган хамир қора олади.

Бу машина новвойларнинг қадим-қадим орзуларини амалга оширди деса бўлади. У керакли қоришмани яхшилаб аралаштиради ва хамир таёр бўлгач, уларни бўлақларга бўлади. Зувала бўлақлари музлатилиб, цельсий бўйича минус 20 даражали совуқда сақланади. Хамирнинг бузилмай узоқ туришидаги сир шуки, хамир қориш жараёни бузилмаслиги компьютерлар ёрдамида кузатиб туришдадир.

● **ОЧИҚҚАНИНГИЗНИ СЕЗДИРМАЙДИ** «Пш-пш-пш...» қарабсизки, оч қолганингизни сезмайсиз. Англияда ишлаб чиқарилган «Иштаҳага қарши» аэрозоли худди шундай хусусиятга эга.

Бу аэрозоллар асосан парҳездаги хўрандалар учун мулжалланган. Баллондаги аралашма ошқозонга эмас, балки киши миясига таъсир этади, натижада одам очиққанини сезмайди.

● **ЎГИРЛИККА ҚАРШИ МАККОРЛИК** Ҳозирги кунда автомобил ўғирлигига қарши машиналарга ҳар хил қулфлар ва қурилмалар ўрнатилмоқда. Бироқ буларнинг бари тажрибасиз ўғирларнигина чўчитиш учунгина эканлигини барчамиз ҳам билавермаймиз. Профессинал ўғирлар учун бу чегаралаш ҳеч нарса эмас. Шунинг учун ҳам автомобил ўғрилиги кўпайса кўпаймоқдаки, ҳеч озаймаяпти. Бу муаммо нафақат бизни, ҳатто француз мутахассисларини ҳам уйлашга мажбур этмоқда. Бироқ улар эндиликда мазкур муаммодан ҳар ҳолда қутулиш арафасида турибди. Саккизта вазирлик ва бир қанча ташкилотлар автомобил ўғрилигига қарши енг шимариб ишга киришди. Улар режасига кўра, ҳар бир машина митти датчиклар билан жиҳозланади (бу датчиклар машинанинг хоҳлаган қисмига қўйилиши мумкин). Шу билан бирга мамлакатнинг бутун ҳудуди бўйлаб махсус қурилмалар — умумий компьютер тармоғига уланган радиоузеллар ўрнатилади.

Ўғирланган машина коди сақланаётган электрон

хотира нусхаси коди билан мос келса бас, йўл полицияси шу радиоузеллар орқали дарҳол хабар беради.

* * *

Ҳозирги замонавий роботлар жуда кўп нарсаларнинг уддасидан чиқишади. Калифорния дорилфунунининг талабалари эса ўзлари ясаган роботни ҳеч қандай калитсиз хоҳлаган сейфни оча оладиган қилганлар.

У худди тажрибали қулф бузардек барча қонун-қоидаларга риоя қилган ҳолда рақамли дискларни буррайди, уларнинг айланишига қулоқ солади. Бир ярим дақиқага қолмай ҳар қандай мураккаб рақамли коди бўлган сейфни ҳам очади.

Хўш, бу нима учун керак? Бу ишни бажаришни профессорлар талабаларга буюртма беришган. Чунки улар ёки сейф қулфининг рақамини (шифрини) тез унутиб қўядилар ёки калитни йўқотадилар. Аммо патент бюроси уни рўйхатдан ўтказишга рухсат бермади. Чунки битта-яримта одам яширинча ундан нусха кўчириб, ўғриларга сотиб юбориши мумкин.

* * *

Юқорида айтганимиздек профессионал ўғрилар ҳар қандай қулфни оча оладилар. Бироқ англиялик мутахассислар ишлаб чиқарган чамадонни очиш эса... ҳозирча ҳеч бир ўғрининг қўлидан келгани йўқ. Чамадон қимматбаҳо буюмлар ва пул олиб юришга мўлжалланган бўлиб, у автоматлаштирилган, яъни чамадон ўғриланган пайтда автоматик равишда зудлик билан қулфланиб қолади, ҳамма томонларидан металл игналар «ўсиб» чиқади, чамадоннинг ўзи ювса-да кетмайдиган сариқ бўёқни ўғрига сочиб юборади (ўғри танилиши учун), қизил чироқлари ўчиб-ёнаверади, ҳатто «Ёрдам беринг, ўғирляпти», дея «бақиради» ҳам, шу билан бирга радиотўлқин ишга тушиб, полицияга хабар беради. Қани, шунча ваҳимадан кейин ҳам чамадонни ўғирлаб кўришсин-чи?!

* * *

Япониядаги «Мадзима корпорэйшн» компанияси мусиқали жевакча яратди. Бу жевакча уй ё машина калитига боғлаб қўйилса, уларнинг йўқолиб қолишига йўл қўймайди. У жуда сезгир фотодиод ва овоз тарқатувчи махсус қурилма билан жиҳозланган. Бундан ташқари ҳар кимнинг дидига мос келадиган 20 хил оҳанг таратиши мумкин.

Жевакча чунтакнинг бир бурчида «ётган» пайтида ҳеч қандай овоз чиқармайди. Тасодифан ёки қутулмаганда ёруғлик юзини кўрадиган бўлса, шу заҳотиёқ атрофга майин оҳанг таратиб, эгасини хабардор қилади.

Электроника билан «тўлдирилган» жевакча атиги 20 грамм бўлиб, нархи 30 долларга яқин. Лекин бу нархни калит йўқотиш натижасида етган моддий ва маънавий зарар билан таққослаб бўлмайди.

* * *

АҚШда шахсий гаражларнинг эшикларига ўрнатиладиган гаройиб қулфлар ўйлаб топилди. Унинг гайритабиийлиги шундаки, уни ўзининг махсус калити билан эмас, бошқа бир калит билан очиладиган бўлса, дарҳол қулфнинг ҳимоя тармоғи ишга тушади, яъни қулф узидан асабни вақтинча фалаж қилиб қўядиган газ «пуфлайди». Тўғри, бу газ ўғрини 40-60 дақиқа давомида «ўйиндан» чиқаради холос. Бироқ яна қулфга калит солиб кўришга юраги дов берсин-чи! Мабодо, противогаздан фойдаланиб шундай қилса, қулфнинг ҳимоя тармоғи яқинроқ полиция участкасига хабар қилади.

* * *

«ЧАББ» фирмаси яратган қулф «эгасини таниш хусусияти» билан бошқа қулфлардан ажралиб туради. Гап шундаки, бу қулф эшикка ўрнатилиб, унинг калитида, аниқроғи, калитнинг учиде микросхема жойлаштирилган. Бундан ташқари қулфда ҳам худди шундай микросхема бор. Калит ва қулфдаги микросхемаларга ўй эгаси ҳақида энг керакли маълумотлар жамланган.

Агар бегона киши калитни қулфга солиб бураса, умуман очилмайди, гарчи калит шу қулфники бўлсада. Фақат эгаси бурасагина очилади. Негаки, соҳибнинг ҳар бир ҳаракати ва ҳатто ўзига хос «ҳиди» микросхема хотирасига ёзилган. Энди ўғрининг ҳоли вой бўлса ажаб эмас.

● **ҚАДИМГИ «ЭЛЕКТРОНИКА»** Ҳозир ҳар қандай одам ҳам аэропортларга металл буюмлар бор-йўқлигини аниқлаш учун ўрнатилган қурилмани энг сўнгги замонавий ихтиролардан бири деб айтади. Лекин хитойлик олимлар эса бундай ускуна бундан йи-

гирма икки аср илгари Чан-Ян шаҳрида (ҳозирги Сиань) бор эди, деб таъкидламоқдалар. У ерда сарой олдидаги дарвоза магнитли темирдан қурилган бўлиб, бирорта ҳам одам бу дарвозада яширин равишда қурол олиб ўта олмаган. Қўринмас куч пичоқ ёки қиллини кийимлар остидан-да суғуриб олаверган, соқчилар бўлса жиноятчиларни тўппа-тўғри зиндонга ҳайдашган.

● **НОГИРОНЛАР «ТУРИБ ЮРИШИ» МУМКИН** Швециянинг «Роллей» фирмасида ногиронлар учун янги аравача ихтиро этилди. Ногирон унда нафақат ўтиради, балки тикка турган ҳолда ҳам кетиши мумкин. Чунки аравача ва унинг ўриндиғи шунга мослашган. Ўриндиқни соҳиб хоҳлаган баландликка келтира олади. Фақат электрон мурватларни босса бас. Ўзи автоматик тарзда керакли шаклга келади.

● **ВЕЛОСИПЕДЛАР ТУРЛИ-ТУРЛИ** Швейцарияда 15 кишига мўлжалланган велосипед тайёрланди. 30 та гилдирағи бўлган бу гаройиб транспортнинг узунлиги 60 метрга яқиндир. Мамлакатнинг бир гуруҳ ёш ўқитувчилари бу велосипедда Цуг шаҳридан Люцернга саёҳатга чиқдилар. Сайёҳларнинг барчаси оёқларини бир вақтда ишлатсалар велосипед соатига 35 километргача йўл боса олади.

* * *

Швейцариядаги «Педало» велоклуби ихтирочилари 3 кишилик митти велосипед ясадилар. Бунинг узунлиги атиги 62 сантиметр холос. У дунёдаги уч кишилик велосипедларнинг энг миттиси ҳисобланади.

* * *

Велосипедчи ўз мускуллари кучи ёрдамида велосипедни соатига 100 километр тезликда ҳайдай олмайдди, деб ҳисоблаб келинарди. Аммо бу «чегара» ҳам ишғол этилди.

Амриқолик Френк Маркгейм велосипедни тез ҳайдаб, унинг тезлигини соатига 104,6 километрга етказди. Тўғри, бир қарашда унинг транспорти оддий велосипедга ўхшамайди. Спортчи уни шамол қаршилигини енгиш учун балиқ сирти шаклига ўхшатиб юпқа пластика билан қоплаган. Велосипеднинг оғирлиги эса 14 килони ташкил этади.

* * *

Профессор Тинорелли (АҚШлик) буш вақтларида антиқа учувчи велосипед яратди (ҳатто бу велосипед билан машҳур фирмалар ҳам қизиқишмоқда). Бу ажойиб учувчи қурилма педаллар ёрдамида ҳаракатга келади. Қанотларининг узунлиги 4 метр. Велосипед гелий гази тўлдирилган шар ёрдамида ҳавода учади. У кимсасиз жойда синовдан яхши ўтди. Шундан кейин профессор шаҳар устидан учиб утишга ҳам қарор қилди ва амалда бажарди ҳам. Лекин кутилмаганда қандайдир безори милтиқда шарни аниқ нишонга олди, гелий ҳавога тарқалди. Велосипед аста пастлай бошлади. Профессор эсон-омон ерга қунишини полициячилар кутиб туришган экан, уни шартта қўлга олишди ва жамоат тартибини бузганлиги, қайд қилинмаган транспорт воситасидан фойдаланганлиги ҳамда хавфли вазият туғдирганлиги учун яхшигина жарима билан сийлади.

* * *

Бир неча йил муқаддам новгородликлар ва шаҳар меҳмонлари ўзига хос бўлган ҳаракат воситалари намоишининг қатнашчилари бўлдилар. Ушанда бу ерда Новгород политехника институти автомобил транспорти кафедраси ходимлари ташкил этган полимобилларнинг реклама юриши бўлиб ўтган эди.

Янгиликнинг икки, уч, тўрт кишига мулжалланган олти хил йиғиш варианты бор. Ҳар қайси вариант иккита велосипеддан йиғилади. Уларни йиғишда махсус автожиҳозлар заводи ишлаб чиқарган велоихтиродан фойдаланилади. Йиғиш ишларини велосипедчининг ўзи ҳеч қандай механик ишловсиз ва пайвандсиз амалга оширади.

Полимобилда икки-тўрт кишилик оила 100 кило юк билан бемалол шаҳар ташқарисига саёҳатга чиқиши мумкин.

● **МОПЕД ҚУЁШ ҚУВВАТИДА ЮРАДИ** Осака шаҳрида яшовчи бир гуруҳ муҳандислар қуёш батареясида ишловчи «Қуёш мопеди» яратишди. Мопед худди велосипед қўринишида бўлиб, кичик электромотор ва қуёш батареяси бор. У соатига 40 километр тезликда юради. Қуёш нурига тўйинган батарея қуввати билан 120 километр масофагача бориши мумкин.

● ...ТУШОВИ ҚИММАТ Австралиялик собиқ автоуста, нафақахўр Мартин Шваб буг билан юрадиган мопед ясаган. Мопед тушмагур кўмир ёки ўтин билан қиздириладиган қозондан чиққан буг ҳисобига ишлайди холос. Демак, сув совиса, мопедни тўхтатиб, ўтин қалаш лозим. Сўнг яна йўлда давом этиш мумкин. Унинг фойдаси йўлда кетаётганда буг қувурчаси белни яхшигина иситиб туради-да, қолгани бутун ташвиш.

● 20 БОЛАГА МУЛЖАЛЛАНГАН АРАВАЧА Уз фирмаси обрусини ошириш учун соҳиблар нималарни ўйлаб топишмайди дейсиз. Бироқ рекламага кетган маблағ узини оқлар экан, мутахассисларнинг фикри шундай. Гамбургдаги марказий дуконлардан бирининг эгаси бу соҳада кўпчиликни лол қолдирди. Унинг буюртмаси билан жуда катта болалар аравачаси тайёрланди. 20 бола бемалол жойлаша оладиган бу аравача гилдирагининг айланаси бир ярим метр. Бу фақат реклама учун ясалган холос.

● ЭЛЕКТРОНИКА АСРИДА ЯШАГАЧ... Бир қатор мамлакатларда сотувга чиқарилган бу оддий электрон қурилма дарҳол ёш ота-оналар ўртасида оммалашиб кетди.

Қурилма ота-оналарга мўлжалланган мигти приёмник ва кичкинтойларнинг кийим бошларига ўрнатилган увоққина узатгич (перелатчик)дан иборат. Энди ўйинқароқ болалар ҳақида ташвишланмаса ҳам бўлади: мабода, у ота-онаси олдидан 5-10 метр узоқлашса, ёки сув томонга яқинлашса, узатгич ўша заҳоти импульслар тарқатади ва ота-оналардаги приёмникда кучли тревога сигнали янграйди. Электрон энага иш билан банд бўлиб болаларга кўз-қулоқ бўлолмаётган ота-оналар учун жуда қулайдир.

* * *

Инглиз ихтирочиси Питер Холланд ота-оналарга энг яқин ёрдамчи сифатида у ҳам механик тарбиячи ихтиро этди. Тўғри, болаларни тарбиялашда ота-она ўрнини босолмайди, бироқ бу робот болалар билан футбол ўйнаши, ёки бошқа бирор ўйин ўйнаши мумкин, эртақ айтиб беради, ҳатто уларни дуконларга ҳам етаклаб боради. Болалар уни «Нанни» деб чақиршади.

Агар болалардан бирортаси «Нанни»ниңг гашига қулоқ солмаса борми, тамом деяверинг. Роботнинг жаҳли қузиб, бечора болаларни кечки овқатдан маҳрум этади.

* * *

Қуйида ҳикоя қилинаётган уй ҳайвонларини боқиб шарт эмас. Уларнинг кетидан уйларни тозалаб ҳам юрилмайди. Мабодо, уй эгалари таътилга чиқиб, бирор ёққа кетса, бу ҳайвонлар эгаларини кутиб ҳафталаб қимирламай ўтиришаверади.

Калифорниялик бизнесмен Н. Башнелл ўз молларини тахминан ана шундай деб реклама қилади. У электрон итлар, мушуклар, айиқчалар, юмронқозиқлар, қуйинки, барча жонзотларни сотади. Бу жонзотлар ташқи кўринишдан худди ҳақиқийга ўхшайди. Уларга ўрнатилган митти-компьютерлар эса «шартли рефлекс» ролини бажаради. «Кис-кис» дейилганда йулдаги тўсиқларни айланиб мушук югуриб келади. У силанса, хуриллаб товуш ҳам чиқаради. Ит эса ақиллайди ва ҳуради.

* * *

Амриқодаги ўйинчоқ ишлаб чиқарадиган компаниялардан бири болалар учун «фикрлайдиган» ва «гапирадиган» қўғирчоқ яратди. Ихтирочилар Жуля деб номланган бу қўғирчоқ инсон нутқига тўлиқ амал қилиб, митти жараёнлар ёрдамида берилган дастур бўйича чекланган мавзуда гаплаша олади. Жулянинг тил бойлиги юзга яқин сўздан иборат бўлиб, керакли жавобларни қайтаради холос. Тангадек митти тизимни алмаштириб Жулянинг сезги органларини ҳам ўзгартириш мумкин. Масалан, ҳароратнинг ўзгарганини сезган қўғирчоқ об-ҳаво тўғрисида ўз фикрини айта олади. Уни қўлидан етакласангиз, қаёққа бошлаётганингиз билан қизиқади.

● **СИР ОШКОР БУЛИБ ҚОЛДИ** Антананариву (Мадагаскар) шаҳридаги циркда Орландо Лучес деган одам узининг «ўргатилган капалаклари» билан ажойиб номер кўрсатди.

Тропик минтақанинг гулдор капалаклари Орландо буйруғи билан олов устида жуда яхши рақсга тушишди. Бироқ табиатни муҳофаза қилиш жамияти аъзолари капалакларга қаттиққўллик қилгани учун Лучесни судга бердилар.

Судда эса Лучес уз сирини ошкор қилишга мажбур бўлди. Маълум бўлишича, капалаклар жуда юққа ипак қоғоздан ясалган ва гулдор қилиб бўялган бўлиб, улар гира-ширада кўзга кўринмайдиган сунъий ишлар билан бошқариларкан.

«Олов» остига эса ҳаво пуркагич ўрнатилган бўлиб, у «капалак»ларнинг ҳавода яхши ўйин кўрсатиши учун имкон яратаркан.

● **ЭЛЕКТРОН «ҚУШ»** Япониялик бир гуруҳ сайёҳлар Португалиянинг Порту шаҳридаги ҳайвонот боғига ташриф буюришди. Шу пайт бирдан осмонда тумшуги узун баҳайбат қуш пайдо бўлди ва панжара ортидаги ёввойи эчкига тажоввуз қила бошлади. Шунда ҳайвонот боғи мутасаддилари бу «қароқчи»ни отишга қарор қилишди. Аммо...

Япониялик сайёҳлардан бири қандайдир қора кутини нимадир қилди. Ҳалиги «қуш» эса тўғри келиб унинг елкасига кунди. Шундан сўнг японлар боғ ҳодимларидан узр сўрашди.

Кейин маълум бўлишича, бу «қуш» Япониянинг электрон фирмаларидан бири ясаган робот экан.

● **ҚУШЧАНИ ТУЛУМ БОҚМОҚДА** Қўнғир лайлакнинг кичкина боласи онасини йўқотиб қўйди. Уни одамлар топиб олиб ўзлари боқишга қарор қилишди. Қаёқда дейсиз! Бунинг ҳеч иложи бўлмади. Жужа умуман овқатланишдан бош тортди. Нима қилиш керак? Одамлар ўйлай-ўйлай бунинг йўлини топишди. Улар қўнғир лайлакнинг тулумини ясашди. Жужа эса уни худди ўз онасидек қабул қилди. Шундай қилиб у янги «онаси»нинг тумшугидан бемалол овқатланадиган бўлди. Лайлакча ҳатто тулум билан ўйнайди ҳам.

● **ДЕЛЬФИНЛАР ТИЛИНИНГ ЛУҒАТИ** Токиодаги уммоншунослик лабораториясининг профессори Кацухиро Мицун дельфинлар тили ҳақидаги ўз тадқиқотлари натижасини эълон қилди.

Олим бу жониворларнинг бир-бири билан ўзаро мулоқотда бўлишидаги етти хил асосий товушини аниқлаб олган. Лекин дельфинлар тили бундан анча бой — унинг хилма-хиллиги товушнинг кучи ва акустик сигналларнинг узун-қисқалигига ҳамда оралиқдаги паузага қараб белгиланади.

● БУ ЙУЛЛАР ҚАДИМ ЙУЛЛАР...

...ОТ ТИШЛАРИДАН ҚУРИЛГАН Граф Альфред Вроницкий 1820 йили Украинанинг Кримно қишлоғида суғурилган от тишларидан яхшигина йул қурган. Тишларни тикка ҳолда териб, цемент қоришмаси билан мустаҳкамлаган. Шунинг учун бўлса керак бу йул жуда пишиқ чиққан ва унинг бир қисми ҳозиргача ҳам сақланган, яъни ҳозир ҳам одамларга хизмат қилмоқда.

...СОЧ ТОЛАСИДАН ЯСАЛГАН Ереванлик Э. Казарян деган уста соч толаларидан 5 миллиметр узунликда ер ости йули ясаган. Унда «темир йул» ётқизилган бўлиб, икки митти поезд қарама-қарши йуналишда қатнайди. Ҳар бир поезд 35 вагондан иборат. Вагонча ойналаридан ҳатто «одамлар»нинг юзлари ҳам кўриниб туради. Бундан ташқари ер ости йули ичида иккита бекат жойлашган. Унга «Тинчлик», «Дустлик» деб ёзиб қўйилган. Мана шуларнинг ҳаммаси 5 миллиметрлик ер ости йулида жойлашган.

...ПЛАСТМАССАДАН ҚУРИЛГАН Нанси шаҳридаги француз фирмаларидан бири катта йулларга асфальт ётқизишдан воз кечишни таклиф этмоқда. Фирма поливинилхлорид асосида кенг пластик лента ишлаб чиқарди. Бу лентани йулларга асфальт ўрнига ишлатмоқчи. Улар бу лентани синаб кўришга ҳам улгуришган. У кам ейилади, бундан ташқари, шикастланган жойларини янги лента билан алмаштириш осон.

● «ЖОНЛИ» БИОПРОТЕЗЛАР Бу фожиа Канаданинг Скарборо шаҳрида юз берди. Кечкурун шаҳар ҳайвонот боғи ёпилгач, етти ёшли Скотт Коннора икки уртоғи билан девор ошиб у ерга киришади. Скотт панжара ортидаги «чиройли ит»ларни меҳр билан силамоқчи бўлди. Бироқ булар ит эмас, очкўз бурилар эди. Боланинг унг қўлини уша ондаёқ гажиб ташлашди.

Канадалик тиббий мутахассислар Ринкен Дакпа ва Лесли Синдилар бола ҳаётини сақлаб қолишди, аммо қўлини қайтариб беришолмади. Улар сунъий биопротез ясашди. Унинг бошқа протезлардан фарқи шундаки, у электрон протез бўлиб, елкадаги нерв толалари унга уланган. У барча вазифаларни бажара олади. Биопротез қувватни ўзида жойлашган митти батареядан олади.

— Бу ажойиб фантастика, — дейди бола ўзининг механик қулини намоён қиларкан. — Ўз қулимдан ҳеч қолишмайди. Бу «қўл» билан ҳатто гитара ҳам чала оламан.

* * *

Франциялик Жан Монстье ҳам гаройиб хусусиятга эга бўлган сунъий қўл ясади. У ҳақиқий қўл сингари турли юмушларни бажара олади, яъни чизади, ёзади, ушлайди, буклайди ва хоказо. Протезнинг оғирлиги 500 грамм бўлиб, бармоқлар зарҳалланган бронзадан, кафт эса юмшоқ теридан ясалган. У синовдан жуда яхши ўтган, уни кўпгина ташкилотлар сотиб олишмоқчи.

● **ЁМОН ОДАТНИНГ ФОЙДАСИ** Кейинги вақтда сақич чайнашнинг жуда кенг тарқалганлиги шифокорларни безовта қилмоқда, улар бу одатнинг зарари ҳақида кўплаб тушунтириш ишлари олиб боришларига тўғри келмоқда. Лекин уларнинг маслаҳатига ҳамма ҳам қулоқ осмаётир.

Польшанинг Вроцлав шаҳридаги Тиббиёт академияси сақичнинг янги турини уйлаб топди. Бир неча шифобахш ўсимликлардан тайёрланган бу сақич ангинани ва оғиздаги турли касалликларни даволашда ёрдам беради.

● **ХУРРАККА ҚАРШИ** Унинг рафиқасини... қаҳрамон дейиш мумкин. Ахир бунақанги хуррак отадиган эр билан яшашнинг ўзи бўладими? Ниҳоят 53 ёшли инглиз Мэл Суицнернинг хонадонида осойишталик ҳукмрон. Бироқ бунгача унинг хуррагига жаҳонда тенг келадигани йўқ эди. — 87,5 децибел куч билан (мотоцикл мурватини бураганда чиқадиган овозга тенг) отилган хурракни тасаввур қилиб кўринг-а. Эр тушмагур ҳатто Гиннеснинг «Рекордлар китоби»дан ҳам ўрин олди, лекин бундан бечора хотинга нима фойда? «Чемпион»ни швециялик шифокор Бёрн Петруссон даволади. У ўзи кашф этган махсус мосламани хурракчи бурнига ўрнатди, шу билан бу уйдан «мотор» овози ўчди. Албатта Жули (рекордчининг рафиқаси) биринчи тун кўз юмгани йўқ: кечаси билан эрига қараб чиқди, тирикми, ё...

* * *

Япониялик шифокор Такэноскэ Икэмацу ваниҳоят хурракка қарши малҳам топди. Ҳозирги кунда бу

малҳам кўлаб ишлаб чиқаришга киришилди ва дорихоналарда сотилмоқда. Унинг номи «нэру-нэру» («ухла-ухла») деб аталади. Бу малҳам елимли матодан иборат бўлиб, хуррак отадиган одам ётишдан олдин оғзини елимлаб олади ва...

Елимнинг терига ҳеч қандай зарари йўқ, ҳатто эрталаб оғиз очилгандан кейин ҳам бирор-бир нохуш белги сезилмайди.

Янги «дори»нинг фойдаси — у хурракчини бурундан нафас олишга мажбур этади. Бу эса ҳинд йогларининг фикрича, осойишта уйқу бахш этади.

● **ДОРИ УРНИГА ЁСТИҚ** Польша фуқаролари «Ёстиқ — уйқусизликнинг энг яхши давосидир» деган фикрни билдирмоқдалар. Лекин ёстиқ фақат уйқусизликкагина даво бўлмасдан, бошқа кўпгина вазифаларни ҳам бажарар экан. Лодз шаҳридаги «Биос» фирма-сида ишлаб чиқарилаётган ёстиқлар шамоллашдан сақланишга ҳамда бутун эътиборни ишга қаратишга ёрдам берар эмиш. Бу гаройиб ёстиқларга алоҳида тайёрланган моддалар шимдирилади, уларнинг бири микробларни ўлдирса, бошқаси киши асабини тинчлантиради.

Фирма мутахассислари бугунги кунда бод касаллигини даволайдиган тўшаклар ишлаб чиқаришга киришдилар.

● **БАЛИҚЛАРНИ ЭМЛАЙДИ** Даниялик муҳандислар балиқларни эмлаш учун қурилма яратдилар. Қурилманинг ўзи балиқларни бир жойга тўплайди ва ўзи балиқ танасига игна санчади. Ҳар бир уколдан сўнг игна янгиланмайди, балки унинг ўзи автоматик равишда микроблардан тозаланади. Қурилма бир соатда 2200 та балиқни эмлайди.

● **ҚУРИЛМА УҚАЛАЙДИ** Лондонда тиббий асбоб-ускуналар кўрғазмаси бўлиб ўтди. Бу ерда кўп ускуналар, шу жамладан, япон мутахассислари томонидан яратилган қурилма ҳам намоёиш этилди. У беморларни массаж қилади. Унинг иккита катта бармоқлари бор. У ўзи керакли нуқталарни топиб, уқалайди ва инсонга шунчалар энгиллик бахш этадики, натижада беморнинг кайфияти кўтарилади, бош оғригидан ҳалос бўлади ва томирларида қон айланиши меъёрига тушади.

● **ҚОШИҚ — ҲАРОРАТ УЛЧАГИЧ** Маълумки, барча болалар ҳарорат ўлчагични ёқтиришавермайди. Бироқ ГФРда ишлаб чиқарилган бу асбобни энг қайсар болакай ҳам хуш кўради. Чой қошиққа ўхшатиб ясалган бу янги асбоб пластмассадан. Унга бирор ширинлик қўйиб болага берилса бас, шу вақтда унинг ҳарорати ўлчанади.

● **ДОРИ ИЧИШНИ ЭСЛАТАДИ** Францияда ясалган ва «Пилл Метер» деб номланган бу қурилманинг ҳажми тўққизу олти ярим сантиметр бўлиб (уни чўнтакка солиб юриш мумкин), ўз пайтида дори ичишни эсга солади, рақамли экранда соатникига ўхшаш миллиар бор. Уша миллиар керакли вақтда асбобни 60 дақиқа давомида қўнғироқ чалдиради. Шу билан бирга қайси дорини ичиш кераклигини ҳам ўзи таклиф этади (унинг икки бўлмасига икки хил дори солиш мумкин). Бу асбоб батарея ёрдамида ишлайди.

● **АГАР БОШИНГИЗ ОҒРИСА** Кимки бош оғригидан азият чекса, ёки об-ҳаво ўзгаришидан суяклари зирқираса, эндиликда бу азоблардан осонгина қутулиши мумкин. Бунга Мюнхен дорилфунуни профессори Райнер Пелканинг яратган қурилмаси асқотади. Қурилма чўзинчоқ тухум шаклидадир, унинг сирти тилла суви билан сайқалланган. У электромагнит майдонига эга. Шунинг учун ҳам бош оғриган пайтда «олтин тухум»ни пешонага тутилса, бир зумда оғриқ йўқолади.

● **РЕНТГЕН УРНИГА** Рентген зарарсиз эмаслигини ҳамма билади. Шунинг учун мутахассислар умуман зарарсиз тиббий қурилма устида бош қотиришмоқда ва бу меҳнатлари натижасини маълум қилдилар. Улар таклиф қилаётган усулга кўра, инсон танаси ҳовуздаги сувда текширилади. Ҳовузнинг бир томонидан товуш тўлқини, иккинчи томонидан эса лазер юборилади ва у товушни нурли тўлқинга айлантиради. Уни эса ўз ўрнида монитор йиғиб олади.

Мутахассисларнинг сўзларига қараганда, бу йул билан нафақат танадаги суякларни кўриш мумкин, балки юмшоқ тўқималар — мушакларни, тоғайларни, қон томирларни ҳам бемалол тиббий кўриқдан ўтказиш мумкин.

● **ПИВО КЎПИГИ НУРЛАНИШГА ДАВО** София шаҳридаги пиво пишириш саноати институти

олимлари фавқулудда зўр ишга қўл урдилар. Улар нурланиш касаллигининг баъзи элементларини пиво қушиги билан даволаш мумкинлигини айтмоқдалар. Ҳарбий-тиббий академиянинг радио-биология ва гематология кафедрасида олиб борилаётган тадқиқот ишлари бу соҳада умидвор бўлишга асос яратади.

● **МАГНИТЛИ АРАҚ** Арақнинг ози — мижозга дорилигини барча билади. Бироқ ҳамма ҳам бунга амал қилавермайди. Шунинг учун унинг фойдасидан кўра зиёни ортиброқ кетади.

Маълум бўлишича, спирт магнит майдонидан ўтказилса, унинг фойдалилик даражаси ошаркан. Унда одам организмидан стронций (кимёвий элемент, еңгил металл)ни «ҳайдаб» чиқариш кучи одатдаги арақларга қараганда 6 марта юқори бўлади. Бундан ташқари ўт пуфаги ва буйракни майда тош ҳамда қумлардан тозалаш қувватига эга бўлиб, рак тўқимасининг ўсишини ҳам секинлаштиради. Фақат бу ичимликни истеъмол қилишдан аввал қор ёки ёмғир сувидан қўшиб, яхшилаб аралаштириш лозим.

● **«ЖОНЛИ» ТУЛУМ АҚШ** тиббиёт олийгоҳи тиш табиблари куллиётининг талабалари назарий билимларини «жонли» тулумда синаб кўрадилар. Тулум фақат бошчадан иборат ва шу бош бутун «нерв тўқималари» билан таъминланган. Шунингдек, ҳақиқий ҳажмдаги сунъий кўз, бурун, оғиз ва тишлар ҳам бор.

Амалий машғулотда талаба бормашинадан эҳтиётсизлик билан фойдаланса, яъни оғриган тишга пармани қаттиқроқ ботириб юборса, робот қаттиқ «инграйди» ва шу заҳоти «қон» (қизил сиёҳ) сизиб чиқади. Агар талаба тилга укол қилса, дарҳол жағ ёпилади ва «кўз»дан ёш оқади. Бундан ташқари талабалар ясама тишлар қўйишни ҳам шу тулумда синаб, ўрганишади.

● **ИШГА ЁРДАМ БЕРУВЧИ ҲИД** Япониядаги компаниялар меҳнат унумдорлигини оширадиган янги восита — ҳидга эга бўлдилар. Эрталаб озгина цитрус меваларининг ҳиди ва кундузи гул исининг еңгилгина таралиши хизматчиларни иш жойларида юқори натижаларга эришишлари учун доим тетикликларини таъминлаб туради.

Ун йиллик изланишдан сўнг «Сисэйдо» косметик фирмасининг олимлари ёқимли ҳидлар инсон организмга яхши таъсир кўрсатишини аниқлаганлар.

● **ЧАРЧАСАНГИЗ АТИРГУЛ ҲИДЛАНГ** Токионинг «Касима» қурилиш компанияси эндиликда одамлар ишлайдиган ҳар бир хонага компьютер орқали иқлимни мослаштириб турадиган қурилма ўрнатди. У вақтга қараб хона ҳарорати ва ҳидини ўзгартириб туради. Жумладан, эрталаб хоналарга лимон дарахтининг муаттар бўйини таратади. Бу ис одамларга тийрақлик бағишлайди, демак, ишчилар зўр ишгиёқ билан ишлашади. Тушлик пайтида эса улар атиргул ҳидидан бахраманд бўлишади. Мутахассисларнинг фикрича, атиргул ҳиди чарчоқни қолдиради.

● **ҲАМ ГҶЗАЛЛИК, ҲАМ САЛОМАТЛИК** Ҳозирги пайтда ҳамма гиподинамия — эрта қариш, касалланиш ҳақида таъвишланиб гапирмоқда. Шунинг учун ҳам дунёда югуриш, юриш, велосипед миниш ва шу каби серҳаракат воситалардан кенг фойдаланилмоқда. Буни тушуниб олган голландиялик бир саргарош ўзининг гўзаллик салонига тез-тез ташриф буюрадиган аёллар учун қизиқарли янгиликларни таклиф этди. Хонимлар фен-қалпоқлар остида ўтиришганда вақтларини бекор кетказмасликлари учун у ҳар бир кресло остига велосипед педалини ўрнатган. Бундан ҳам саргарошга, ҳам мижозга фойда. Мижозлар педални айлантириб, жисмоний машқ бажарсалар, саргарош кресло остидаги митигенератордан қўшимча электр энергияси олади.

● **ПУКАК ТИҚИНДАН СОЛ** Самана кўрфазида (Гаити ороли, Доминикан Жумҳурияти) пукакли тиқиндан ясалган солда бир киши пайдо бўлган. 25 ёшли Хесус Лопес Игалес буни 35 минг дона шиша тиқинидан ясаган.

Сол катта ёшдаги одамни чуқмасдан бемалол кўтариб тура олади. Игалес энди худди шундай солнинг каттасини ясаб, йўловчиларни кўрфаз бўйлаб сайр қилдирмоқчи. Энди у яна шиша тиқинларини йиғиш билан овора.

● **СУВ ОСТИ БУЛЬДОЗЕРИ** Чехословакиялик мутахассислар Лабе дарёсида сувости ишларини бажарувчи бульдозерни синовдан ўтказдилар. Компьютер ёрдамида бошқариладиган бульдозер етти метр чуқурликдаги турли ишларни бажариши мумкин.

● **ОРЗУГА АЙБ ЙУҚ** Венгриянинг Дунакеш шаҳрида яшовчи Дюла Форинтош шахсий сувости кема-

сини тайёрлади. Унинг узунлиги 7,5 метр бўдиб, оғирлиги 7 тоннага яқиндир. Дюланнинг қайиғи 65 метр сувостига тушган ҳолда соатига 40 километр тезликда сузиши мумкин. Форинтош кўздан бери уйлаб юрган орзусини амалга оширмоқчи. Оврупо қирғоқларидан Нью-Йорккача ўзининг шу кемасида бормоқчи.

● **ТЕМИР ДЕЛЬФИН** Япониядаги уммоншунослик тадқиқотлари институтида 3300 метр чуқурликкача туша оладиган улкан сувости роботи яратилди. «Дельфин» деб номланган, кенглиги уч метр ва баландлиги икки метр бўлган бу робот денгиз ости илмий-тадқиқот ишларини амалга оширишга мулжалланган. Энди эса япониялик мутахассислар сув остига янада чуқурроқ туша оладиган «Синкай» мосламаси устида иш олиб боришмоқда. У бир неча кишилик экипаж билан 6500 метр чуқурликкача туша олади.

● **КИНООПЕРАТОР — ДЕЛЬФИНЛАР** Амриқолик тадқиқотчилар дельфинлардан сув остида суратта олишда фойдаланишни члгари суришмоқда.

Денгиз жониворининг орқасига узоқдан бошқариладиган махсус кинокамера урнатиб қўйилади. Дельфинлар у билан говвослар туша олмайдиган жойларга ҳам бемалол тушишади ва суратта олишади. Улар сув ости ғорларига ва йулакларига, чуқур дараларга осонлик билан кира олишади. Камерадаги плёнка тугагач, дельфинга янги кассета учун базага қайтишга сигнал берилади.

● **НОЕБ БУЁҚ** Япониянинг «Шутоку Марин Пэтш» фирмаси сув остида ҳам худди қуруқликдагидек бўяш мумкин бўлган махсус бўёқ яратди. Янги бўёқ икки компонентдан иборат бўлиб, у ишлатиш олдидан бир-бирига қўшилади. Биринчиси — асоси эпоксид елимли бўяйдиган эмаль, иккинчиси алоҳида хоссали пластификатордир. Бу пластификаторни бўёқ билан аралаштириб сув остидаги юзага суртилса, унинг молекулалари бўялган юзадаги сув молекулаларини сиқиб чиқара бошлайди. Бўёқ турли материалларга мос келаверади. У сувни ифлослантирмайди ҳам, захарламайди ҳам.

● **ЭГИЛУВЧИ ОЙНА** «Инглиш архитектурал глайзинг» фирмаси синмайдиган жуда пишиқ ойна

яратди. У ҳатто қаттиқ портлашларга ям бардошли, эгилса эгилиб-букиладики, аммо синмайди ва яна аввалги текис ҳолатига келаверади. Бу ойна кўринишдан худди полиэтилен плёнкага ўхшайди, бироқ тиклиги одатдаги ойнадек.

● **СУНЬИЙ УРГИМЧАК ИПИ** Япониянинг «Качебо» фирмаси ўргимчак ипидан тўрт марта ингичка бўлган суньий тола яратди. Бу толанинг Ердан Ойгача бўлган масофага етадиганининг оғирлиги атиги 5 кило келади. Агар бу масофа жарроҳликдаги тикиш ишларида қўлланиладиган ип билан ўлчанса, 10 тонна бўларкан.

● **КАПТАРЛАРГА ҚАРШИ УЛЬТРАТОВУШ** Швейцариянинг Цюрих шаҳридаги марказий вокзалга каптарлар тўдаси жуда ўрганиб қолишган бўлиб, бу вокзал хизматчиларини ҳам, йўловчиларни ҳам кўп ҳолларда ноқулай вазиятда қўярди. Каптарлардан қутулиш чоралари узоқ вақт ўрганиб чиқилди. Ва ниҳоят маъмурият муҳандислари киритган таклиф ҳамда орнитологлар томонидан маъқулланган лойиҳа устида тўхтадилар. 70 метргача таъсир қиладиган 25 дан то 100 минг герцгача бўлган диапазонли ультратовуш чиқарадиган қурилма яратилди. Инсон қулоғи бу сигналларни сезмайди, лекин ўшандан бошлаб деярли барча каптарлар вокзални тарк этишди.

● **ҚОҒОЗ ҒИШТ, ҚОҒОЗ ДЕВОР, ҲАТТО ПОЙДЕВОР ҲАМ ҚОҒОЗДАН** Японияда қоғоз чиқиндиларидан ғишт, уй деворлари ва бошқа қурилиш материаллари тайёрлаш усули ишлаб чиқилди. Унга кўра, дастлаб қоғоз қийқимлари майдаланади, сўнг полиэтилен билан аралаштирилади. Тайёр бўлган суюқлик кучли босим остида турли шаклдаги қолишларга қуйилади. Мутахассисларнинг айтишларича, бу материал пишиқликда ёғочдан қолишмас экан. Дарвоқе, айрим одамлар биноларнинг пойдевори учун ҳам шу материаллардан фойдаланса бўлади, дейишмоқда.

Янги технологиянинг афзаллиги унинг иқтисодий самарасидагина эмас, чиқиндилардан қутулишнинг йўли топилганидadir. Бундан ташқари чиқиндиларни ёқиш борасида атроф-муҳитнинг заҳарли газлардан ифлосланиши ҳам камаяди.

● **ЧИҚИНДИДАН МЕБЕЛ** Бугунги кунда чиқиндидан маҳсулот тайёрлаб кишини ҳайратда қолдириш қийин. Бироқ шундай бўлса-да, айтиб утиш жоиз. Негаки, бизда чиқиндидан кенг фойдаланиш деярли йўлга қўйилмаган, агар ёғоч қириндиларидан маҳсулотлар тайёрлашни ҳисобга олмаганда.

Машҳур «Тетра Пак» фирмаси эндиликда сут маҳсулотлари ва шарбатлардан бўшаган қоғозхалталарни қайта ишлашга киришди. Ундан енгил ва анча пишиқ тахта тайёрлаб, мебеллар ясашади.

Мазкур усул қийин эмас: йиғилган қоғозхалталар аввал майдаланади, сўнг қиздирилади ва тайёр бўлган аралашма прессланади. Қиздирилган пайтда унинг таркибидаги полиэтилен эриб, ёпишқоқ модда ҳосил қилади ва шунинг эвазига маҳсулот пишиқ бўлади.

Энди фирма учун энг асосий иш бўшаган қоғозхалталарни йиғиштириб олишни йўлга қўйишдан иборат.

● **ЙУЛИНИ ТОПИШДИ** Чиқиндилардан энг ноқулайи бу шишалардир. У чиримаса, ёнмаса, вақт ўтса-да титилиб кетмаса. Уни қандай йўқотиш мумкин ёки нима қилса ундан фойда қолади? Буюк британияликлар бу борада бало эканлар. Йулини топишди. Ҳатто шишани майдалайдиган махсус мослама ҳам ишлаб чиқишди. Қаҳвахона, ресторан, меҳмонхона эгалари ундан безак сифатида фойдаланишмоқда. Шиша синигини бетон, асфальт ҳамда цемент қоришмаларига аралаштирмоқдалар. Натижада йулнинг чидамлилиги ошмоқда, автомобил шиналари ҳам тезда ейилиб кетмайди.

● **ЯНГИЧА САЛФЕТКАЛАР** Канаданинг «Жонсон энд Жонсон» фирмаси торф моҳидан янги қоғоз салфеткалар ишлаб чиқарди. У одатдаги салфеткалардан ўта юпқалиги билан фарқ қилади, бироқ жуда юпқа бўлишига қарамай суюқликни ўзига кўп сингдиради, аниқроғи, ўз оғирлигидан 12 баробар кўп сув «симиради».

Бу салфеткалар жигарранг бўлиб, фойдаланишда жуда қулай.

● **ҚОҒОЗДАН — ЖИНСИ** Перу дўконларида бир марта кийиладиган жинси шим савдога чиқди. У юпқа бўлишига қарамай, ўта чидамли қоғоздан тайёрлан-

гандир. У етти хил рангда ишлаб чиқарилмоқда. Нархи оддий жинсиларга нисбатан, бирмунча арзон, бу эса камбағал оилаларга жуда қўл келади.

● **БИРИ-БИРИДАН ҚИЗИҚ** Амриқолик олимлар беш юзта операцияни ва ҳар қандай гулли нақшни тика оладиган электрон тикув машинасини яратдилар.

Лекин энг ажойиб машинани испанияликлар ишлаб чиқаришган. У дастурдан сал бўлса-да, янглишилса, овоз чиқариб хабар беради. Бу машина янги тикилаётган материалдаги ҳар бир жараённи эслаб қолади ва керак бўлса уларни айтиб беради.

● **ПОЛИЭТИЛЕНДАН ЯСАЛГАН ДУБУЛҒАЛАР** Фаранг армиясининг аскарларига тарқатилган янги дубулғалар пулатдан эмас, полиэтилендан ишланган.

«Спектра» деб номланган янги дубулға аввалгисига қараганда бошнинг 15 фоиз кўпроқ қисмини беркитиб туради ва 200 метр наридан отилган ўқни бемалол қайтара олади. Фақат бу дубулға оғирлиги жиҳатидангина олдингисидан фарқ қилмайди, яъни 1,4 кило. Янги дубулғанинг нархи 1200 франк ёки 220 АҚШ долларига тенг.

● **ПЛАСТМАССА ГАЗЕТА** Франциянинг Гавр шаҳрида ажойиб газета чиқади. У қоғозга эмас, балки пластмассага босилади. У «Говвос овози» деб номланади ва сув остида ишловчиларга мулжалланган. Демак, говвослар ҳам қуруқликдаги янгиликлардан хабардор бўлиб туришади.

● **ТИНИШ БЕЛГИЛАР ВА БОШ МАҚОЛА** Швейцарияда нашр этиладиган «Ла Суис» газетаси Морзе алифбоси яратилганлигининг 150 йиллигини узига хос нишонлади. Газетанинг бош мақоласи фақат тиниш белгилар — нуқта ва тирелар билан босилиб чиқди. Албатта бу бош мақолани қанча одам ўқиб тушуна олганини айтиш қийин. Лекин бу улкан кашфиётнинг аҳамиятини асло ерга урмайди. Худди ана шу кашфиёт туфайли 1838 йилда С. Морзе телеграф ёрдамида янги ахборотларни узоқ масофаларга узатиш даврини бошлаб берган эди.

● **ЭЛЕКТРОН ГАЗЕТА** Колорадо штатининг (АҚШ) Буолдере шаҳридаги «Найт ривер» электрон

лабораториясида электрон газета устида иш бошланди. У одатдаги газеталардек букланади ва ўша газета-лар юпқалигида бўлади. Уни чунтакка ҳам солиб юриш мумкин. Фақат у талайгина афзалликларга эга, яъни ўқувчи ўқишига автомат равишда имкон яратилади, саҳифалари ўзи варақланади.

Агар кишида кўриш хусусияти пастроқ бўлса, ҳеч қиси йўқ, газета улар учун ҳам дарҳол мосланади: керакли жойга тегилса бас, матн ҳарфлари йириклашади. Бундан ташқари газетада компьютерли лугат ҳам жойлашган бўладикки, бошқа миллат вакили ўша лугат ёрдамида бемалол ўқиши мумкин.

Унинг яна бир афзаллиги бор: агар сиз рулда бўлсангиз-да, ундаги хабарлардан бохабар бўлишингиз мумкин, фақат газетанинг керакли жойига «туртки» берсангиз бўлди, саҳифада жойлашган компьютер ўзи овоз чиқариб ўқиб беради.

Дарвоқе, уни тоққа уласангиз сизга ўша газетадаги керакли мақолани ўзи печатлаб ҳам беради. Фақат бу газетага буюм ўрай олмайсиз, ёки ўқиб бўлганингиздан сунг ташлаб юборолмайсиз, чунки кўзингиз қиймайди, олган жойингизга қайтариб берасиз.

● **ЎҚИБ БЎЛГАЧ, ЁЙИШИНГИЗ МУМКИН** Япониянинг нашриёт фирмаларидан бири гаройиб китоб чиқара бошлади. Бу китоб варақлари ширин хамирдан ясалган ва пишпирилган бўлиб, унда бадий, тўғрироғи, саргузашт асарлар чоп этилади ва худди китобга ўхшатиб муқоваланади. Китоб 3-7 бетдан иборат рисола шаклида чиқади (асарнинг давоми кейинги китобда бўлади).

Уни босишда босмаҳона бўёғи ўрнига махсус таом қоришмаси ишлатилади. Унинг мазаси ширин-тахирроқ бўлиб, организм учун зарарсиздир. Қоришма таркиби ҳозирча сир тугилмоқда.

Бундай адабиётнинг биринчи туркуми 79 минг нусхада нашр этилган ва ўша заҳоти сотиб тутатилган. Энди китобхонлар иккинчи ва кейинги китобларни ҳам тез чоп этишларини талаб этишмоқда. Қизиги шундаки, китобхонлар китобни ўқиб булгач, овқат ўрнида ёйишлари мумкин.

● **ТЕМИРДАН ИШЛАНГАН КИТОБ** Габрово шаҳридаги Сатира ва юмор уйида темирдан ишланган антиқа китоб сақланади. Унинг ҳажми 18x22 санти-

метр булиб, оғирлиги 4 килодир. Китобни Вратцида истиқомат қилувчи Ангел Костов ишлаган. 22 саҳифадан иборат металл нашрда Габровонинг энг машҳур ҳазил ва мақоллари ўрин олган.

● **ҚОРОНГУДА ҲАМ УЎИЛАДИ** Ҳозирги вақтда ҳар бир ота-она ҳам кичкинтойини тезроқ ухлатиш учун алла айтмайди ёки эртақ айтиб бермайди. Шунга қарамай амриқолик бир гуруҳ мутахассислар болаларни ухлатишнинг яна бир йўлини топишди. Калифорниядаги «Рандом хаус» нашриёти қоронгуда ҳам ўқиш мумкин бўлган эртақ китобларни нашр этди. «Қоронгуда ҳам кўзга ташланувчи ўрдақ» номли биринчи китобчада ўрдақ ва кичик ўрдақчалар саргузаштлари ҳикоя қилинади. У шу даражада оммалашиб кетдики, дўкон пештахталарида унинг ўрнига юлдузлар ҳақида ҳикоя қилувчи «Тунги осмон» номли иккинчи китобча пайдо бўлди. Шифокорларнинг таъкидлашларича, саҳифаларга ёруғлик берувчи хом ашёнинг киши соғлиғига ҳеч зарари йўқ экан..

● **ХУШБЎЙ КИТОБЛАР** Ўз маҳсулотининг бозоригр бўлиши учун компания эгалари қўлидан келган ишни қилишмоқда.

Амриқо нашриётларидан бирида чоп этилаётган китоблар эндиликда ўз мавзуси бўйича бўй таратади, яъни китоб денгиз ҳаётига бағишланган бўлса, ундан денгиз ўтларининг ҳиди, гулларга бағишланган бўлса, жасмин ва сирен ҳиди таралади. Бунинг учун хушбўй таратувчи моддалар босмаҳона бўёғига қўшиб чоп этилади. (Хайриятки, бу нашриёт чорвачилик бўйича қўлланмалар чиқаришга ихтисослашмаган).

● **КУП МАРТА ФОЙДАЛАНСА БУЛАДИ** Япониянинг «Жэпен бродкастинг кикай» фирмаси қоғознинг янги турини ўйлаб топди. Унга ёзилган ёки печатланган ёзувларни ўчириб ташлаб, бир неча марта фойдаланса бўлади.

Қоғоз маҳсус модда билан қопланган бўлиб, агар у сувга солинса ёки сув буғи билан пуфланса, ёзув ўчиб кетади. Фақат шунини айтиш лозимки, бу янги қоғоз ҳозирча оддий қоғозларга қараганда анча қимматга тушади.

● **ҚОҒОЗ АСРИ** Бизнинг асримизни нафақат атом асри, балки қоғоз даври ҳам деб аташ мумкин.

Кейинги вақтда бу хом ашёдан турли буюмлар ишлаб чиқарилмоқда. Масалан, кийим-кечак, пойафзал ва бошқа маҳсулотлар. Англиядаги бир фирма эгаси эса қоғоздан стол тайёрлади. Париж шаҳрида қоғоздан тайёрланган — кўйлак, костюм, оёқ кийимлари, ме-бел, ҳатто тақинчоқлар билан савдо қилувчи дўкон очилган.

● **ТУХУМДАГИ КУТУБХОНА** Британиялик зар-гар Пол Качински 6 минг соат астойдил меҳнат қилиб, олтин тухум тайёрлади. Бу антиқа тухумнинг атрофи 20 минг дона қимматбаҳо рангли тошлар билан безати-либ, ичига бир неча жуда кичик китобчалар жойлаш-тирди. Уларни махсус асбоб билан варақлаш мумкин. Уқиш учун эса махсус лупадан фойдаланилади.

● **«ТИКУВ МАШИНАСИ» ГАЗЕТА УҚИЙДИ** Норвегияда шундай машина яратилдики, у кўзи ожиз кишиларга катта ёрдам беради. Қурилма тикув маши-насига ухшаган бўлиб, ҳар қандай нашрларни овоз чиқариб уқий олади, фақат саҳифалар гижимланма-ган ва машинага тўғри қўйилган бўлса бас. Машина-нинг уқиш тезлигини киши бошқариши мумкин, яъни у бор дақиқада 100 сўздан 350 сўзгача мутолаа қилади.

● **КИТОБ УҚИЙДИ** Амриқонинг «Ксерокс» ком-панияси гапирадиган, китоб-журналлар уқийдиган их-чам қурилма яратди. У ҳам кўзи ожизларга мулжал-ланган бўлиб, улар чўнтакларида солиб юришлари ва хоҳлаган пайтда бу дастурга китоб ўқиттиришлари мумкин. У овоз чиқариб ўқийди.

● **АВТОМАТ ТАРЖИМОН** Япония, АҚШ ва Гер-мания тадқиқотчилари телефонда сўзлашув жараёни-да автоматик таржима қилиш бўйича оламшумул таж-риба утказишди. Улар Япониянинг қадимий пойтахти Киотодан АҚШнинг Питсбургига, Киотодан Герма-ниянинг Мюнхенга телефон алоқа урнатишди. Ҳар бир шаҳар билан 15 дақиқалик сўзлашув утказилди ва бу пайтда телефонга таржимон-компьютер улаб қўйилди. 15 дақиқада 700 та сўз ифода этилган бўлса, компьютер бунча сўзни ҳеч қийналмай атиги 10 со-ниёда таржима қилди ва уша мижоз овозида керакли шаҳарга узатди.

● **ШОКОЛАДЛИ ПЛАСТИНКА** ГФР фуқароси Петер Ладони зур пластинкалар чиқаради. Эстрада муסיқалари ёзилган бу пластинкани йигирма дақиқа эшитиб, сунг еб қўйишингиз мумкин. Чунки пластинка шоколаддан тайёрланади.

● **«ТЭТА» — ШОВҚИНГА ҚАРШИ** Покистондаги муסיқа асбоблари ишлаб чиқарадиган фирмалардан бири япониялик муҳандис-электрончилар билан ҳамкорликда шовқинга қарши қурилма яратдилар.

«ТЭТА-2» деб аталган бу қурилма фирма ишлаб чиқараётган ҳар қандай муסיқа асбобига урнатилади. Мабодо, ижрочилар овозни кучайтириб юборсалар «ТЭТА-2» одам овозида: «Илгимос, сал пастроқ!» дея огоҳлантиради. Бу огоҳлантириш 5-10 сония ичида икки-уч бор такрорланади. Агар бу ёрдам бермаса, махсус реле муסיқани дарҳол узиб қўяди.

● **ГЛОБУС ИЧИДА ДОИРА СТОЛ ВА СТУЛЛАР** Санкт-Петербургдаги М. В. Ломоносов музейида гаройиб экспонат сақланмоқда. У улкан глобус бўлиб, рус устаси Тирютин деган шахс томонидан яратилган. Глобуснинг айланаси 3 метру 11 сантиметр. Унинг ичида доира стол, атрофида эса стуллар бор. Стулларга 10-12 нафар одам сиқилиб ўтириши мумкин.

● **ХОҶ ИШОНИНГ, ХОҶ...** Чехословакиянинг Пардубице шаҳри фуқароси Веслав Сцепура кечки пайт Арно лақабли овчарка ити билан кучада сайр қилиб юрарди. Тусатдан тўрт безори унга ҳужум қилиб қолишди. Сцепура тезда итни қўйиб юборди-да, чўнтагидан сигарет қутисига ўхшаш нарсани олиб тумасини босди. Шундан кейин Арно худди буўруқ олгандек, безориларнинг бирига ташланиб, бир зумда ерга ағдарди. Орадан бир дақиқа ўтар-ўтмас қолган уч киши ҳам худди шу усулда ерга чўзилтирилди. Жуда ақлли ит экан, деб ўйларсиз? Йўқ, шошилманг. Маълум бўлишича, Арно — бу электрон робот бўлиб, эгасини ҳимоя қилиш учун мўлжалланган. Бу гаройиб «ҳимоячи»ни синовдан ўтказиш учун Сцепурага Япония электрон фирмаларидан бири бериб турган экан.

● **СИЧҚОНЛАРГА ҚАРШИ НУР «Рентокил»** фирмаси масофадан бошқариладиган сичқон-қопқон яратди. Қопқон ўзидан иккита инфрақизил нур тара-

тиб туради. Агар сичқон шу лурни кесиб, ўтса, қопқоннинг бошқарув маркази ишга тушади ва дарҳол қопқон оғзи ёпилади. Қарабсизки, сичқон — қопқонда.

Дарвоқе, бошқарув блокига 200 тагача қопқон улаш мумкин.

● **ИСТАГАНИНГИЗГА ҚАРАБ ПИШАДИ** Амриколик бир неча олим сўнгги вақтда деҳқончиликдаги мева-сабзавотларнинг пишиш жараёнлари муаммолари устида иш олиб бораётти. Бунга қандай зарурат бор? Шундай мева ва сабзавотларни истеъмолчиларнинг дастурхонига ҳамма вақт янги узилгандек бориши зарур.

Муҳандис олимлар помидорнинг ирсияти ёрдами билан унинг турини ўзгартиришга, уларнинг узил-кесил пишишига масъул бўлган моддасининг ҳосил бўлишини тўхтатиб қўйишга эришдилар. Янги нав помидорлар этилен билан ишлов берилгунга қадар пишиб етилмайди. Бу уларни исталган узоқ масофага ташиш, совутилмаган жойларда сақлаш ва сотувга чиқариш олдидангина тез пишишини таъминлаш имкониятини беради.

● **ТИКАНСИЗ АТИРГУЛ** Италиялик гулчи Доменико Мансуино уч йил давомида тажриба ўтказиб, тикансиз атиргул етиштиришга эришди. Бу гул Италиянинг Пеша шаҳрида ўтказилган гулчилик ва ўсимликшунослик кўргазмасида роса шов-шувга сабаб бўлди. Оппоқ новдалари ва барглари силлиқ бу атиргулга «Пурең А — тоза» номи берилди. Энди тиканли гул ҳақидаги мақол ва ҳикматли сўзлардан воз кечиш ёки уларни ўзгартириш керак, деб ҳазиллашмоқда Д. Мансуино.

● **...ГУЛНИНГ ТИКОНИ БУЛМАСА** Ҳаваскор гулчи Стэнли Хэрд Янги Зеландиянинг Три-Кингс оролларида бирида яшайди. 42 ёшли бу киши мана 28 йилдирки, турли атиргуллар етиштиради. Айниқса, унинг боғидаги «Регина» номли гули ноёблиги билан ажралиб туради — чунки бу атиргул тикансиздир. Рафиқаси исмига қўйилган бу атиргул шунақанги чиройли очиладики, кўриб ҳавасинг келади. Хэрд уни Веллингстон шаҳридаги гуллар кўргазмасига юборди. Ҳакамлар ҳайъати ҳамда томошабинлар «Регина»ни

куриб хайратта тушишди, бироқ унга яхши баҳо беришмади. Ахир бекорга айтишмайди-да: «Гулни гул дерму киши, гулнинг тикони булмаса» деб.

● **КУК АТИРГУЛИ** Маълумки, қизил, сариқ, пушти, оқ рангдаги атиргулларни барчамиз яхши биламиз. Эндиликда улар қаторига кук ранглиги ҳам қушилди. Уни Япониянинг «Санитори» корпорацияси мутахассислари яратдилар.

Аслида дунёда атиргулларнинг 20 минг тури мавжуд. Бироқ уларнинг бирортасида ҳам кук буюқ олиш учун ферментлар йўқ эди. Мана энди бу муаммо ҳам ҳал булди.

● **ҲИДСИЗ САРИМСОҚ** Японияда харидорларга ажойиб маҳсулот — «доктор Сайки»нинг саримсоғини таклиф қилишмоқда. Бу саримсоқ кўринишидан ҳам, мазасидан ҳам оддий саримсоқлардан фарқ қилмайди, аммо унинг ҳиди йўқ.

Бу янги гибридни ўстириш технологиясини «Санко» ва «Мицун» компаниялари ишлаб чиқдилар. Уни тайёрлаш жараёни оддий: саримсоқ булаклари 2-3 кун махсус кислотали қоринмага солиб қўйилади ва олиб қуриштилади. Бу билан оғизда ноҳуш ҳид қолдирадиган энзималар қирилиб кетади, аммо саримсоқнинг мазасига ва сифатига ҳеч қандай таъсир бўлмайди.

● **СУПЕРСАБЗИ ЕТИШТИРИЛМОҚДА** Амриқолик олимлар «суперсабзи» навини етиштирдилар. Унинг таркибидаги каротин моддаси оддий сабзиларникига қараганда ун баробар кўп экан. Каротин киши организмда А витаминига айланади. Бу модданинг етишмаслиги ёмон оқибатларни келтириб чиқариши мумкин. Ривожланаётган мамлакатларда шу туфайли миллионлаб болалар кўзларининг яхши кўрмаслигидан қийналмоқдалар. Сабзининг бу янги навига «Бета III» номи берилди.

● **УТКИР ҲИДЛИ ТЎСИҚ** Сўнгги даврда шаҳардан ташқаридаги йўлларда автомобилларнинг ёввойи ҳайвонлар билан тўқнашуви кўплаб содир булмоқда. Хайриятки, эндиликда бундай ҳалокатнинг олдини олиш мумкин. Бунинг учун узидан ўткир ҳидли тараувчи «япроқлар» керак холос. «Япроқ» пластмасса-

дан тайёрланган булиб, у йўл четидаги дарахт шохларига боғлаб қўйилади. Ундан таралган махсус ҳид эса ёввойи ҳайвонларни катта йўлга йўлатмайди, яъни уларни хуркитади.

Мюнхен яқинида ўтказилган синов яхши натижа берди.

● **ДАЛАДАГИ «НОНУШТА»** Амриқонинг Небраска штатидаги Линкольн шаҳри аэропортидан самолёт участкасида ҳам, қўнаётганида ҳам йўловчилар юқоридан туриб ўн икки гектар ерни эгаллаган «полотно»ни кўришлари мумкин. «Фермернинг нонуштаси» дейилган бу натюмортни рассом Стэн Хёрд мўйқалам ва бўёқни плут ва уруққа алмаштириб бунёд этган. У бу расмни акс эттириш учун далада турли хил — бугдой, ловия, кунгабоқар, гречиха ва бошқа усимликлар уругидан фойдаланган.

● **МУЗ СОВУҚ УРУШИДАН САҚЛАЙДИ** Олмониянинг Подстам музофотидаги мутахассислар баҳорда бирдан совуқ тушиши натижасида олмазорлар шикастланишининг олдини олиш учун муздан фойдаланмоқдалар. Улар олма новдалари ва гулкосаларига муз «қўйлаги кийгизиб» қўядилар. «Қўйлак» уларни 9 даража совуқдан ҳам бемалол асрайди. Уларни музлатишда оддий сув пуркагичдан фойдаланишади, яъни кучатларга совуқ сув пуркалади, сув эса ҳавода аста музлайди ва кучат новдаларида керакли ҳароратни «ушлаб» туради.

Муз уларнинг куртакларини минус 0,5 даражагача совутади холос. Бу эса уларга ҳеч қандай зарар етказмайди.

● **«МАГНИТЛИ СУВ»НИНГ ФОЙДАСИ** «Булгорплод» (Булгория) кишлоқ хужалиги бирлашмасининг тажрибаси ҳам ута фойдали. Бирлашма мутахассисларининг таъкидлашларича, помидорлар магнит майдонидан ўтказилган сув билан сугорилгани маъқул. Шунда помидор ҳосили кўп ва сифати аъло бўлади.

Помидор меваси олатдагидан оғирроқ ва ундаги шакар, С ва бошқа витаминлар кўпроқ бўлади. Бундан ташқари ўсиш даври 25 фоиз қисқариб, тез мевага киради.

● **УСИМЛИКЛАР БИЛАН ГАПЛАША ОЛАДИ**

Италиялик ихтирочи Валерио Санфо гаройиб асбоб ясади. Унинг бу асбоби усимликлар билан бемалол гаплаша олади. Бунинг учун Санфо ўз қурилмасининг электродларини усимликларга улайди. Шунда қурилма усимлик танасидан «шифрланган овоз»ларни қабул қилади ва тезда таржима қилади. Маълум бўлишча, усимликлар ҳам «иссиқ», «совуқ», «ташнаман» каби тушунчаларни ўз «тиллари»да баён қилар экан. Буни Милан дорилфунунининг таниқли ботаниги Клавдио Лонго ҳам тасдиқлайди. Унинг фикрича, усимликлар ўзига хос чирсиллаган товуш чиқаради. Бу хилдаги чирсиллашлар эса юқоридаги каби маълумларни кашф этади.

● **КАМБАЛА СОВУҚ УРУШИГА ҚАРШИ** Амриқолик фермерлар кўпинча бевақт келган совуқдан нолишади. Чунки бор ҳосилни йўққа чиқаради-да. Эндиликда эса экинларни совуқ урушига қарши курашиш йўли топилиди. Маълум бўлишча, камбала балигида табиий «антифриз» бор бўлиб, у ҳарорат нол даражадан бир қанча паст бўлган тақдирда ҳам балиқ танасидаги қоннинг музлаб қолишига йўл қўймайди.

Луизан дорилфунуни олимлари балиқдаги бундай генни усимликларга ўтказиш бўйича тажриба олиб боришмоқда. Уларнинг фикрича, бу «антифриз» совуқда усимлик толаларида пайдо бўлувчи музларни парчалаб ташлаш хусусиятига эга.

Тамаки устида олиб борилган биринчи тажрибанинг натижалари ҳар қалай одамларни қувонтирди. Тамаки 8 даража совуққа ҳам бардош берди.

● **ФРАНЦУЗЛАР ҚУРИБ БЕРИШАДИ** Амриқо кўчаларида умумий ҳожатхоналарни кундузи чироқ ёқиб ҳам топиб бўлмайди. Тўғри, бир вақтлар бор эди. Аммо ўшанда бу жойлар гиёҳвандлар, дайдилар, қисқаси бузуқхонага айланиб кетган эди. Шунинг учун ҳукумат бу жойларни ёпиб ташлаган. Эндиликда эса кўпчилик амриқоликлар умумий ҳожатхона йўқлигидан қийналиб юришади. Бироқ энди... Франциянинг «Деко» компанияси Амриқонинг Сан-Франциско кўчаларига бир кишилиқ пуллик ҳожатхоналар қуриб бермоқчи.

Қизиги шундаки, улар автомат ҳожатхоналар бўлиб, мижоздан нафақат пул олишни билади, балки ҳар бир мижоз чиқишидан сўнг узини ўзи тозалайди ҳам.

● **КУЙЛОВЧИ КРУЖКАЛАР** Кейинги вақтларда Мюнхендаги пивоходаларнинг бирида одамлар аримай қолди. Бунга сабаб, ушбу пивоходаладаги антиқа кружкалардир. Кружкани кўтариб, оғзингизга яқинлаштиришингиз билан ундан халқ кўйи эшитасиз, столга кўйишингиз билан эса куй тўхтайтиди.

● **БОШ ОМОН БУЛСА...** Япония парламенти-нинг кўйи палатаси биноси гаройиб усулда қурилган, яъни бинонинг шипи шишадан. Аслида бу мамлакатда ер силкинишлари тез-тез бўлиб туради. Шунинг учун залдаги ҳар бир ўриндиққа қутича ўрнатилган. Қутичанинг не хосияти бор экан, деб ҳайрон бўлаётгандирсиз? Ҳосияти шуки, парламент мажлиси бўлаётган пайтда ер қимирлаб қолса, ҳамма ўша қутичаларни бошига бостириб кийиб олади. Ахир бош омон булса...

● **ОСМА ЙЎЛ ЛОЙИҲАЛАШТИРИЛМОҚДА** Бельгиядаги қурилиш фирмаларидан бири Гент шаҳрининг каналлари узра электрлаштирилган осма монорельс йўл қуриш лойиҳасини ишлаб чиқди. Бу йўлнинг узунлиги 20 километр бўлади ва осма вагонлар соатига 40 километр тезликда ҳаракатланади. Осма йўл қурилиши 4 миллиард франкка тушиши кутилмоқда. Бу олдин қурилмоқчи бўлган ва қолиб кетган ер усти метроси лойиҳасига нисбатан 15 баробар арзонга тушар экан.

● **КАР ВА СОҚОВЛАР УЧУН** Бразилияда кар ва соқовлар учун мўлжалланган телефонлар ишлаб чиқарила бошланди. Бундай телефонларнинг ихтирочилари Морзе алифбоси принциpidан фойдаланишга аҳд қилишди.

Ҳар бир абонент учун ўрнатиладиган электрон блок панелига турли рангдаги учта лампочка жойлашган. Телефон орқали сузлашаётган пайтда лампочкаларнинг бири суҳбат охиригача ёниб туради. Қолган иккита лампочка эса Морзе алифбосининг нуқта ва тиреларига мувофиқ «милт-милт»лаб ёниб-учиб туради. Бундай янги қурилмада суҳбат одатдагидан эрта тушунтирилади.

Янги телефонга буюртма шунчалик кўпки, бундан ҳатто ихтирочиларнинг ўзлари ҳам ҳайратланишмоқда.

● **ОҒЗАКИ БУЙРУҚНИ БАЖАРАДИ** Амриқонинг «Белл» корпорацияси ўз харидорларига янги телефон тавсия этишганига ҳам анча бўлди. Бу телефонда рақам терилмайди, балки оғзаки буйруқ берилса бас. Масалан, «полия» сўзини овоз чиқариб айтилса телефоннинг ўзи керакли рақамни теради. Унинг электрон хотирасига шунга ўхшаш 36 атама жойлаштирилган. Улар киши ҳаётида доимо керак бўладиган ташкилот ёки шахсларнинг номлари бўлиши мумкин, бу мижознинг таъбига қараб.

● **МИТТИ ТЕЛЕФОН** Венгрия почтаси чўнтак телефони ишлаб чиқаришни режалаштирди. Катталиги оддий чақмоқтошдай бўлган ультрақисқа тўлқинли радиоприёмник марказий диспетчерлик пункти ёрдамида бу янги техника жорий қилинган хоҳлаган жой билан боғланиш имконини беради.

● **БОЛАЛАР УЧУН** Амриқо дўконларида боғча ёшидаги болаларга мулжалланган «Литл оперейтор» телефонлари сотувга чиқарилди. «Плескул электроникс» фирмаси чиқарган бу телефонларга рақамли диск урнига турли рангдаги расмлар — полициячининг, олов, тез ёрдам машинаси ва бошқа суратлар чизилган йирик тугмалар ўрнатилган. Бола керакли расмли тугмачани босса, ўша заҳоти алоқа боғланади.

Бу телефонлар фавқулодда ҳолларда болаларга асқотади.

● **СУМКА-ТЕЛЕФОН** Амстердамлик дизайнчилар аёллар учун совға ҳозирлашди. Улар тайёрлашган сўнгги модадаги сумканинг яна бир қимматли жиҳати бор. Бу сумкаларга телефон ўрнатилган. Омади чопган хотин-қизлар энди бемалол кучада, ошхонада, ҳатто транспортда ҳам ўз дугоналари билан «сирлашиш» имконига эга бўлишди.

● **КАРЛАР УЧУН ҚУНҒИРОҚ** АҚШда эшик қўнғироғини «эшитиш»да карлар учун имконият яратадиган тизим яратилди.

Соатга ўхшаш митти бу тузулма қўлга тақилади. Эшик қўнғироғи чалинганда, йулакка ўрнатилган махсус радиоускунадан сигнал қўлдаги приёмникка узатилади. Шунда тузулма титраб, уй эгасига бу ҳақда хабар беради.

● **МАХСУС ҚАЛАМ** Икки француз ихтирочиси Жак Саго билан Жерар Павар яратган курлар учун махсус қалам Женевада ҳар йили ўтказиладиган халқаро ихтирочилар кўрғазмасининг биринчи мукофотига сазовор бўлди.

Бу янгилик Брайл алифбоси жорий қилингандан кейинги энг муҳим ютуқдир. Янгилик махсус сиёҳ солинган шарикли ручка бўлиб, у ёзгандан сўнг сиёҳи тезда қурийди ва бармоқлар билан ўқиш мумкин бўлган қабариқ ёзувлар пайдо бўлади.

● **ИХТИРОЛАР КЎРГАЗМАСИ** Женевадаги халқаро ихтиролар кўрғазмасида 33 мамлакатдан 640 та вакил қатнашди.

Дарвоқе, ҳали ўйларсиз, электроника асри бўлса, ҳамма нарса ихтиро этилган бўлса, яна нима яратиш мумкин деб. Бироқ кўрғазмада намоёниш қилинган ихтиролар тўтрисида эшитсангиз, бу фикр хаёлингизга умуман келмайди. Ихтиролар шунча кўп, шунчалар турли-туманки... Масалан, италияликлар узоқдан бошқариладиган автомат домкрат яратишган бўлишса, хитойликлар ўзи ёйиладиган ва тахланадиган брезентни намоёниш этишган, яъни ундан буюмларни урашда, ускуналарни ёмгирдан асрашда, чодир ўрнида ва бошқа мақсадларда фойдаланиш мумкин.

Англияликлар эса пашша ва ўргимчаклар учун қопқон ясашган. Швейцариялик муҳандислар ҳарорат ўлчагич кўринишидаги асбобни кўрғазмага олиб келишганки, у аёлларда ҳомиладорлик даврини аниқлайди.

● **ЯНГИЧА ҚУТҚАРУВ ВОСИТАСИ** Жанубий Африканинг Дурбан шаҳрида яшовчи Майкл Маудели 15 йил ҳаракат қилиб янгича қутқарув воситаси яратди. У ўзининг бу воситасини денгизда чўмилиувчиларга жуда асқотади демоқда.

Денгиз ва дарёларда чўмилиш учун қутқарув доирасини ёки ҳаво билан шиширилган нимчани кийиб оладиган одамлар учраб туради. Мауделининг мосламаси эса кичкина бўлиб, у соатга ўхшатиб қўлга тақиб олинади. Бу эса сузувчининг ҳаракатларига ҳалақит бермайди. Зарур пайт келганда қисилган ҳаво тўлғазилган митти баллоннинг жўмраги бураб юборилади ва бояги «соат» ўша заҳоти дам бериб шиширилган ёстиққа айланади. Бу ёстиқ унча-мунча оғирликдаги одамни сув юзида бемалол кутариб туради.

Ихтирочининг айтишига қараганда, у бир куни рафиқаси билан уммонда чўмилаётганда кучли оқимга тушиб қолиб, чўкиб кетишига сал қолган. «Ҳалокатга бир дақиқа қолганда ўзимда синаб кўрганман, — дейди Маудели. — Шунда юқоридаги ишни амалга ошириш учун пул йўқлиги туфайли уйимизни ва бошқа анжомларни гаровга қўйганмиз. Кейин ишимиз юришиб кетди. Пул ҳам топилди. Лекин мен учун жони қутқариб қолинган кишилар энг яхши мукофотдир».

● **ИХТИРОЧИ ДЕҲҚОН** Оддий деҳқоннинг якка ўзи Кабо-Верде Республикасида энг катта бўлган шамол двигателини қуришга қодир эканлиги ҳеч кимнинг етти ухлаб тушига кирган эмасди. Лекин Сан-Висенте оролида яшовчи Вериссиму Мелесиу бу масалани ҳал қила олди. Аввал унинг устидан кулиб юрган қўшнилари, қўлингдан келмайдиган ишга чираниб нима қиласан деб юришганди. Энди эса эгаси «Оқ қанот» деб ном берган, кўриниши катта тегирмонга ўхшаган электр ва сув бераётган, молларга ем тортаётган бу двигател хизматидан улар ҳам баҳраманд. Уни монтаж қилишда ҳамма қатнашди. Чунки ихтиронинг оғирлиги беш тоннадан, парраклари эса 11 метрдан иборат. Барча механизмларни Вериссимунинг ўзи йигган. Бунинг учун 75 кун сарфлади. «Бизнинг двигателимиз металл парчаларидан йигилган. Масалан, унинг беш редуктори ташлаб кетилган балиқ овловчи кемадан олинган» дейди ихтирочининг ўзи.

● **КОНВЕРТНИ ОЧМАЙ ХАТ УҚИШ МУМКИН** Сарлавҳани ўқибоқ, «Йўг-е!» дея ҳайратдан ёқа ушлашингизни сезиб турибмиз. Бироқ бу реал воқелик. Гарчи конвертлар муҳрлаб қўйилган бўлса-да, ичидаги хатни бемалол ўқиса бўларкан. Бунинг учун Дейв Миллернинг Йоханнесбургдаги дўкончасидан бор-йўғи 95 рандга (Жанубий Африка Республикаси пул бирлиги), яъни 32 АҚШ доллариға махсус суюқлик сотиб олинса бўлди, бу суюқлик конвертни очмай ичидагини ўқиш имконини беради.

● **«РИСАУНД»НИНГ МИТТИ «ҚУЛОҚЛАРИ»** Мутахассисларнинг айтишларича, одамларнинг 5 фоизда эшитиш қобилияти жуда суст экан. Ҳар унтдан бири тиббий эшитиш асбобларидан фойдала-

наркан холос. Қолганлари уялиб уни қулоқларига тақиб юришмайди. Шунинг учун ҳам Амриқонинг «Рисаунд» фирмаси уч қисмдан иборат митти эшитиш асбобини ишлади. Унинг биринчи қисми жуда кичик бўлиб, қулоқ пардасига бир томчи ёғ ёрдамида ёпиштириб қўйилади. Қолган иккита қисми — товушларни қабул қилувчи ва қулоққа узатувчи қисмлари (радиомикрофон ва индуктив катушка) чўнтакда юради. Демак, бу асбоб айнан уятчанларга мослаб чиқарилган.

● **РАДИОТУЛҚИН УЗАТУВЧИ АСАЛАРИЛАР** Африканинг ёввойи асаларилари Жанубий Амриқога офат келтирди. Улар ута ваҳший бўлиб, тўдаси билан ҳужум уюштиришади. Уларнинг ҳужумидан ҳатто одамлар нобуд бўлишмоқда.

Масъулиятсизлик туфайли Бразилияда асалариларни эркинликка чиқариб юборишганди. Натижада улар шимол томонга аста кўчишмоқда. Ҳатто Мексика ва АҚШнинг жанубий чегараларини ҳам «ингол» қилишган.

Одамларни улардан ҳимоя қилишнинг ҳар қандай усули ҳозирча натижа бермаяпти. Мутахассислар яна янги усулни таклиф этишди: тутқиндаги ёввойи асалариларга радиотулқин узатувчи митти қурилма урнатилади (унинг оғирлиги 0,035 грамм) ва эркинликка қўйиб юборилади. Қарабсизки, улар тезда ўз тўдасини топади. Урнатилган қурилма эса тўда қаердалиги ҳақида «ахборот» бериб туради. Пайтдан фойдаланиб ваҳший асаларилар тўдасини йўқ қилишга киришилади.

● **ЭЛЕКТРОН «ПОЛИЦИЯЧИЛАР»** Сингапурнинг марказий кўчаларида электрон «полициячи»лар пайдо бўлиб қолди. Бу электрон тулумларга полиция кийимлари кийдирилган бўлиб, улар маълумотлар бюроси қиладиган ишни бажаришади.

«Полициячи»ларнинг кийимида 2 қатор тугма бўлиб, тугмаларга «ресторан», «музей», «кинотеатр», «аэропорт» ва бошқа шаҳарнинг диққатга сазовор жой номлари ёзиб қўйилган. Бундан ташқари унинг чўнтак қопқоғида 4 та тугмача бор.

Электрон «полициячи»нинг аломат томони шундаки, саёҳатчи шу тугмалардан кераклигини босса, яъни масалан, «ресторан» ёзувли тугмача билан чўнтак қопқоқдаги «инглизча» ёки «хитойча» ёзувли тугмачани босса бас, ресторанлар шаҳарнинг қаерида жойлаш-

ганлиги ҳақида ва бошқа маълумотларни керакли тилда тушунтириб беради.

Бу хилдаги «полициячи»лар инглиз, хитой, япон ёки малайзия тилида бемалол сўзлайди.

● **СОҚОЛ ҚҲЙИБ ҲАМ ҚУТУЛОЛМАЙСИЗ** Амриқонинг «Интернэшнл имеджинг системз» фирмаси изқуварлар учун ажойиб ёрдамчи ихтиро қилишди. У одамларнинг юзини танувчи ва фарқловчи машинадир.

Бу қурилма одамга (ҳатто расмга) қараб унинг 256 хил белгисини эслаб қолади. Одамни аниқ таниши учун ҳар хил ёруғликда туширилган бир неча расм курси бас, ҳатто қидирилаётган шахс мўйлов ва соқол қўйиб олган бўлса-да, бирибир уни тўда орасидан топа олади.

Амалдаги компьютер бундай топшириқ устида кўп ўйларди. Бу эса жуда кўп «нейрон»лардан ташкил топган бўлиб, улар бирин-кетин эмас, бирваракайига ишлайди. У 500 тагача афт-ангорни эслаб қолади ва ўйлаш учун ўндан бир сония сарфлайди холос. Шу вақтда янги чеҳра ёдда сақланган ҳар бир чеҳра тузилишлари билан солиштирилади. Машина топилган ҳар 200 кишидан фақат биттасида адашини мумкин.

Бундай ЭҲМлар одам кўп тўпланадиган жойларда ишлатилади.

● **ШИША-Ю ОЙНА БАРИ ЁНАДИ** Шишанинг ёнганини ҳеч кўрганмисиз? Йўқ, деб жавоб беришингиз тайин, ҳатто эшитмагансиз ҳам. Фақат эритиб ўндан у-бу нарса тайёрланишини кўрганмиз ёки эшитганмиз холос. Лекин Ҳиндистоннинг Райпур шаҳрида яшовчи Жамрал Баба Нкартаман шишаларни бемалол ёндиради.

Гап шундаки, у рангсиз суюқлик яратган. Уни шиша ё ойна устига сепиб, гугурт чақилса бўлди, куйиб кулга айланади.

Жамрал ўша суюқлигини кўпсонли томошабинлар орасида ва телевидение гувоҳлигида синовдан ўтказган.

● **ХАБАРЧИ ҚУДУҚ** Даниянинг Заерслев қишлоғи аҳолиси об-ҳаво эртага ёки бир неча соатдан кейин қандай бўлишини майин ҳуштак овозига қараб белгилайдилар. Аслида об-ҳаво бюроси бажариши керак

булган бу ишни қудуқ бажаради. Қудуқ қопқоғига халқ устаси томонидан яратилган ҳуштак ўрнатилган. Айнан ўша қудуқнинг қопқоғига ўрнатилган ҳуштак бир неча соатдан кейин ёмғир ёғиши ёки куннинг қизиб кетиши ҳақида хабар беради. Бунинг сири эса жуда оддий. Ҳаво босимининг ўзгаришига қараб қудуқ ўзига ҳаво тортади ёки аксинча, чиқаради. Ана шу жараёнда қудуқ қопқоғидаги ҳуштак об-ҳавони характерловчи овоз беради.

● **ЭНГ ТОЗА ЁНИЛҒИ** Австралия мутахассисларининг таъкидлашларича, улар яратган ёнилғи ҳозир ишлатилаётган ёнилғиларга нисбатан энг тозаси эмиш. Унинг таркиби қуйидагича: 15 фоизи этил спирти, 85 фоизини эса одатдаги дизел ёнилғиси ташкил этади.

Агар амалиётда бу дизохолдан (уни шундай номлашган) фойдаланилса, атмосфера ифлосланиши 20 фоизга камаяркан. Шунинг учун ҳам Австралия пойтахтида ҳозирнинг ўзидаёқ автобуслар шу ёнилғи билан ҳаракатта келмоқда.

● **ТИНЧИМАГАН ЯПОНЛАР-ЕЙ...** Дунёдаги янгиликларнинг ярми японларга тўғри келади, десак муболага булмас. «Симидзу» компанияси яна бир катта ишта қўл урди: бадавлат кишилар 2020 йилнинг нариберисида фазовий меҳмонхонада дам олиб, фазовий овқатларни истеъмол қилишлари мумкин.

Бу меҳмонхона ердан 450 километр баландликда «осилиб» туради. Унда концерт ва спорт зали, шунингдек, ресторан ҳам бўлади. Бир ҳафталик сафар ҳар бир сайёҳ учун қарийб 900 минг долларга тушади.

● **ҲОЗИРЧА ОВҚАТНИНГ ТУЗИНИ ТОТАДИ, КЕЙИНЧАЛИК ТАЪМИНИ СЕЗСА АЖАБ ЭМАС** Амриқодаги «Сунбим» ширкатида ишлаб чиқарилган «Сант манитор» кичик қурилмаси айни мусулмонлар учун мулжалланган. Негаки, мусулмонлар рўза тутади. Ўша пайт овқатнинг тузини мана шу қурилма тотиб кўриши мумкин.

Ручкасифат бу асбобнинг ёнида тўртта чироғи бор. Электрон қўл соатлари батареясида ишлайдиган мазкур асбобнинг учи овқатга сал ботирилса бас, шунда чироқларнинг бири ёнади. Ёнган чироқнинг рангиг қараб эса овқатнинг туз миқдорини аниқлаш мумки

Бу асбоб ҳозирча, фақат овқатнинг тузини тотати, холос. Кейинчалик у анча такомиллаштирилиб, ҳатто овқат мазасини ҳам сезадиган қилинса ажаб эмас.

● **ТИШДАН ҚУРИЛГАН МИНОРА** Франциядаги машҳур Эйфель минорасини ким ҳам билмайди дейсиз? Минора қурилгандан буён унинг модели турли материаллардан ҳар хил катталиқда ишланган. Испаниялик Хуан Мерчан миноранинг яна бир антиқа моделини тайёрлади. У ўзининг қурилиши учун махсус ишланган уч мингта сигир тишини танлади. Бундай йирик коллекцияни у кўплаб дўстлари ёрдамида икки йил йиғди. Сигир тишларидан тайёрланган 1 метрлик минорага Мерчаннинг 1 йилу 3 ой вақти кетди.

● **БУЮКЛАР МАМЛАКАТИ** Буюклар мамлакати деса, албатта, ҳар ким ҳар хил тушунади, чунки ҳар бир мамлакатнинг узича буюклиги бор. Аммо Хитойнинг буюклиги узгача. Бу ерда авлодлар буюклиги мужассам, чунончи, Буюк Хитой девори, Буюк Хитой канали ва дунёда ягона Буюк Таньян майдони... Уларнинг барчаси авлодлар мероси. Эндиликда ҳозирги авлод ҳам яна бир буюклик яратишмоқчи, у ҳам бўлса, янги қурилажак баланд телеминора. Унинг бўйи 700—750 метргача бўлиб, пулатдан қурилади. Ҳозир лойиҳалаш ишлари амалга оширилмоқда. Минора сарф-харажати ярим миллиард юанни ташкил этади.

● **ИССИҚҚА БАРДОШЛИ ШОКОЛАД** Маълумки, одатдаги шоколад иссиққа бардошсиз — 25 даражадаёқ эриб кетади. Шунинг учун Пентагон Яқин Шарқдаги ҳарбий қисмларини бу ширинлик тури билан таъминлашда анча қийинчиликларга учраётувди. Эндиликда бу муаммони ҳам ҳал этишди. Пентагон Херши шаҳридаги (Пенсилвания штати) озиқ-овқат ишлаб чиқарувчи «Херши фудс» компаниясига иссиққа чидамли шоколадлар ишлаб чиқаришга буюртма берганди. Буюртма бажарилди. Янги турдаги бу шоколадлар 60 даража иссиққача бардош беради.

... УСУЛЛАР

● **МАОШ ФАҚАТ ЙИГИНДА ҚАТНАШГАН-ЛАРГА** Эквадорда эндиликда фақат парламент йигинларида қатнашган депутатларгагина маош тўланади. Бу усулни ушбу юқори орган раиси Э. Бонилья жорий этди.

Унинг таклифи бўйича, касаллик сабабли йигинда қатнашолмаган ноибларнигина кечириб бериш мумкин, ушандаям тиббиёт ходимлари ёзиб беган маълумотномага асосланиб. Бошқа хилдаги «узрли» сабаблар эса умуман инобатга олинмайди.

● **ЧАҚАЛОҚ УЧУН БИР ТУП ДАРАХТ** Италия парламенти дунёда биринчи бўлиб, ажойиб қонун қабул қилди. Эндиликда оилада фарзанд туғилиши билан ёки чақалоқ туғилган йилнинг 12 ойи давомида бир туп дарахт ўтказилиши шарт ва бу албатта, маъмурият рўйхатидан ўтказилиши керак. Бу ишни янги қонун талаб этади ва экилган ҳар бир туп дарахт шу қонун бўйича муҳофаза қилинади, яъни дарахт каттайгач, кесиш у ёқда турсин, ҳатто бошқа жойга кўчириш ҳам таъқиқланади. Рўйхатдан ўтган кўчатлар ўрмон хўжалиги ихтиёрида бўлади.

● **ХИЁНАТКОРЛАР УЧУН ҚАФАС** Словакиянинг шарқда жойлашган Левач шаҳри марказида «уялтириш қафаси» мавжуд бўлиб, у темир панжарадан ясалган. Қафасга XV асрда асос солинган. Уша пайтларда харидор ҳақиқа хиёнат қилган савдогарлар шу қафасга қамаб қўйилган ва бир неча кун «уялтирилган».

Шуниси қувонарлики, яхшиям бу қафас эндиликда ишлатилмаяпти ёки биз томонларда яхшиямки йўқ. Агар бўлса борми худо кўрсатмасин бутун кўчаларимизда дарахт ва симёгочлар ўрнини шундай қафаслар босиб кетган бўлармиди?

● **БИР ШАПАЛОҚ УРГАНГА ИККИ ЙИЛ** Португалия олий суди бир жиноий ишга ҳукм чиқаргач, жазо чораларини қайта қуриб чиқишга қарор қилди ва тезда амалга жорий этди. Эндиликда кимки бировни кафти билан бир шапалоқ урса, жиноятчи ҳисобланади ва икки йил муддатга озодликдан маҳрум этилади, ёки унга катта миқдорда жарима солинади.

● **КИТОБ ҚАЙТАРИЛМАСА... ҚАМОҚҚА** Канаданинг Гатина шаҳрида китоб ўғрилари учун энг оғир қонун мавжуд. Агарда бирор киши кутубхонадан китоб олиб, ўз вақтида қайтариб бермаса, катта жарима тулайди. Шундан кейин ҳам китоб кутубхонага қайтарилмаса, у ҳолда «ўғри» икки ойга озодликдан маҳрум этилади.

● **ИЧДИНГМИ, АҚЛИНГНИ ЙЎҚОТМА!** Танзанияда спиртли ичимликлар тўрт тоифадаги карточка билан сотилади. «А» тоифадаги карточка билан барча турдаги спиртли ичимликларни хоҳлаган миқдорда сотиб олиш мумкин. «В» карточкаси билан кучли спиртли ичимликлар маълум миқдорда сотилса, «С» тоифадагиси билан истаганча пиво харид қилиш мумкин. «Д» карточкаси бўлган кишиларга эса белгиланган миқдорда пиво сотилади. Мабодо, бирор киши карточкасини юқори тоифадагисига алмаштирмақчи бўлса, унинг оилавий аҳволи, даромади, қарзи бор-йўқлиги, энг асосийси — спиртли ичимлик истеъмол қилгандан кейин ўзини қандай тутиши ҳисобга олинади.

● **БРАКОНЕРЛАР УЧУН ТУЗОҚ** АҚШнинг купина штатларидаги қуриқхоналарда браконерларга қарши курашда анчадан бери «жонли» тулумлардан фойдаланилмоқда. Тулум тунда кучли чироқ нурида (чунки чироқ нурида ҳайвонлар эсанкираб, қочолмай қолади) ов қилувчиларга қўйилган тузоқ бўлиб, бу тулумларга чироқ нури тегиши билан ҳаракатга келади ва... овчи эса уни отиб қўлга тушади.

Бунақа тулумларни биринчи бўлиб қўллаган (1975 йилда) Нью-Мексико штатидаги овчилик башқармаси бир йилда 131 браконерни қўлга туширган. Эндиликда эса янада кўпроқ жиноятчини қўлга тушуриш илинжида, чунки узоқдан бошқариладиган еттита «жонли» бугу тулуми кенг «фаолият» кўрсатмоқда.

● **ЭНГ ЗАРАРЛИ МАВЖУДОТ — ИНСОН!** Амриқодаги ҳайвонот боғларидан бирида галати нарсага кўзингиз тушади: «Ушбунни яхшилаб кўрмасдан туриб, бошқа нарсаларга қарашнинг асло қизиги йўқ!».

Албатта, бундай ёзувлар ҳайвонот боғига келганлар диққатини тортади ва улар беихтиёр ўша плакат томон одимлайдилар. Унда: «Сиз ойнага қараб сайёрадаги энг зарарли мавжудотни кўриб турибсиз. У ҳеч нарса барпо қилмасдан туриб, ҳамма нарсага қирон келтирмоқда. Хайриятки, у ҳали ҳамма нарсани йўқ қилиб ташлашга муваффақ бўлолмади. Сиз ҳозир ана шу сақланиб қолган ажойиботларнинг гувоҳи бўласиз. Энди эй, инсон, бор, ҳаммасини кўр ва ўйла!» деб ёзилган.

● **РҲЙХАТГА ОЛИШНИНГ ЯНГИ УСУЛИ** Римдан атиги юз километр узоқда яшайдиган тоғ бўриларини рўйхатга олишда италиялик олимлар бугунлай янги усулдан фойдаландилар. Улар шу пайтгача анъанавий бўлиб келган бўриларнинг изига қараб рўйхатга олишдан воз кечдилар ва бўриларнинг ҳар битгасининг овозини аниқ ажрата оладиган ўта сезгир қурилма ўрнатдилар.

Кейин эса бўриларга қарата уларнинг «тили»да ёзилган «Биз шу ердамиз, бу жойлар бизники», деган сигнал тарқатилди. Шунда атрофдаги барча бўрилар жавоб қайтардилар ва уларнинг товуши магнитофонга ёзиб олинган. Узига хос бўлган бундай «интервью» бўрилар сони қанчалигини аниқ санашда ёрдам берди.

● **КИЧКИНА ҲАМ, ДАРОЗ ҲАМ ОЛИНМАЙДИ** Мабодо, Юлий Цезарь ёки Наполеон ҳозирги Италияда яшаган бўлганларида, бўйлари наслиги учун нафақат ҳарбий кўмондон, балки оддий аскар ҳам бўла олишмасди.

Гап шундаки, ҳукуматнинг янги декретида курсатилишича, қуруқликдаги ҳарбий-ҳаво қўшинларида ва флотда хизмат қиладиган зобитларнинг бўйлари 165 сантиметрдан кам бўлмаслиги, карабинерларнинг команда таркиби учун эса 170 сантиметр бўлиши айтилган. Италия қўшинларида икки метрли дарозлар ҳам хизмат қилишолмайди. Зобитларнинг бўйлари 195 сантиметрдан юқори бўлмаслиги лозим.

● **ЧУЗМАДАН ФОЙДАЛАНИЛДИ** Тарихдан ва ҳозир бўлаётган воқеликлардан маълумки, «норас-

мий» оммавий намоёишларни тарқатиш учун полиция турли қуроёлардан фойдаланади. Чунончи, таёқча (дубинка), автомат, кўздан ёш оқизувчи газ, ҳарбий машиналар ишга солинади. Бироқ Мадагаскарда бўлган оммавий намоёишни тарқатиш учун полиция «юмшоқ» усулни қўлади. Унда барча полициячилар чўзма (рогатка) билан қуроёлланган эди. Оддий тошлар эса ўқ ўрнида ишлатилди.

● **КУЧАДА ЮРИШ МАН ҚИЛИНАДИ** Амриконинг Питсфильд шаҳрида ҳар куни роппа-роса соат 21.00 да ҳаммаёқни кучли сирена овози тутиб кетади. Ана шу сигналдан сўнг кўчага полициянинг кучайтирилган наряди чиқади ва ун етти ёшгача бўлган ўсмирларни ушлай бошлайди.

Шаҳар кенгаши ёшлар уртасида кенг тарқалаётган гиёҳвандликнинг олдини олиш мақсадида ана шундай қилишга мажбур бўлди. Ўсмирлар кечки пайтларда фақат ота-оналари билан биргаликдагина кўчага чиқишлари мумкин. Худди шундай «комендантлик соати» Детройт, Филадельфия ва Чикагода ҳам жорий қилинган.

● **ПОЛИЦИЯЧИ ШЕРЛАР** Венесуэла пойтахти Карокасда иккита ёш шер махсус ўқув курсини ўтади ва улар полициячиларга ёрдам беришни бошладилар. Янги «мутахассис»ларнинг вазифаси гиёҳванд моддаларни қидиришдир. Шерларда ҳид билиш хусусияти итларни китага қараганда ун марта кучли экан.

Ҳозир ҳамманинг эътибори одатдан ташқари «тартиб посбонлари»ни жиноятчилар қандай қарши олишларига қаратилган.

● **КАЛАМУШЛАР КОНТРАБАНДАГА ҚАРШИ** Божхоначилар гиёҳванд моддаларни қидириб топишда итлардан, ҳатто кейинги пайтларда махсус ургатилган ёш йўлбарслардан ҳам фойдаланмоқдалар. Йўлбарслар Жануби-Шарқий Осиё мамлакатлари аэропортларида яхши иш беришаётир. Аммо йўлбарслар ургатилган бўлса-да, уларга ҳар доим хавфсиз деб қараш... Шунинг учун Бирмада қидирув ишларида каламушлардан фойдаланишадиган бўлишди.

Йирик-йирик (оғирлиги 1,5 килогача)лари танлаб олинган каламушлар кўтариб юрса бўладиган қафасларда битгадан боқилади. Аэропортда уларни юклар

ортилган транспортёр ёнидан аста олиб утилади. Мабодо, юклар орасида озгина миқдорда бўлса ҳам гиёҳванд модда бор бўлса, жониворлар безовталанишади. Бу эса божхоначилар учун сигнал бўлиб хизмат қилади.

● **КАМБАГАЛЛАР УЧУН АҚШДАГИ МУҲТОЖЛАРГА** ёрдам кўрсатиш ташкилотлари доимий фаолият кўрсатувчи қабул пунктлари ташкил этишди. У одамлардан эски-туски кийим-кечаклар қабул қилади ва улар камбагалларга тарқатилади. Эски кийим топширганларга эса пул олиш ҳуқуқини берадиган (албатта, катта миқдорда эмас) қоғоз берилади. Улар бу пулга яна ёнидан қўшиб, махсус дўкондан янги кийим сотиб олишлари мумкин.

● **АЖОЙИБ ДУКОН** Одессада гаройиб дўкон очилган эди. Унинг гаройиблиги шундаки, мижоз дўкондан харид қилган буюм суммасининг 75 фоизини бир йил давомида қайтариб олиши мумкин қилиб белгиланган, яъни масалан, харидор бир миллион қарбовангга телевизор сотиб олса, мижозга бир йилда 750 минг сўми қайтариб берилган, тўғрироғи, ҳар ойда бир миллион сўмнинг 6 фоизи қайтарилган. Агар харидорга бу вариант ёқмаса, у пулнинг маълум қисмини дарҳол олиши ҳам мумкин эди, фақат бунда умумий сумманинг атиги 11 фоизи қайтариларди холос.

● **ТЕЗРОҚ ХАРИД ҚИЛСАНГИЗ НАРХИ ПАСАЯДИ** Париждаги аёллар оёқ кийимлари дўконларидан бирида қизиқарли янгилик пайдо бўлди. Бундан буён харид қилаётган буюмлари учун 10 дақиқадан кам вақт сарф этган харидорга шу буюмнинг нархи 10 фоиз камайтириб сотилади.

● **АЁЛЛАР УЧУН МАХСУС АВТОБУС** Лондон шаҳри раҳбарлари Англия пойтахтида аёллар учун махсус автобус йўналишини йулга қўйишни режалаштирди. Бундай қарорга келинишига сабаб, кейинги вақтда йулгусар ва безориларнинг автобусларда аёлларнинг тинчлигини бузишаётганлигидадир. Шаҳар бошлиқларининг айтишича, қуриқчиси бўлган махсус автобус полицияга янги ходимларни қабул қилишдан кўра арзонга тушар экан.

● **ҚУШИМЧА ДАМ ОЛИШ КУНИ** Чекдшга қарши астойдил бел боғлаган Норвегия ҳукумати 18 ёшга тулмаганларга сигарет сотишни таъқиқлади. Ёшлар ишга жойлашаётган пайтда албатта, чекиш-чекмаслиги ҳисобга олинади. Шунинг учун ҳам Норвегиянинг айрим йирик фирмалари чекмовчилар учун ҳар уч ойда қушимча бир марта дам олиш куни белгилаган. Фирмаларнинг раҳбарлари ҳатто кашандалар чекишга вақт сарфлаб, бир кунда қанча-ю, бир йилда қанча иш куни йўқотишини ҳам ҳисоблаб чиқишган. Маълум бўлишича, бир иш кунида 6 марта сигарет чеккан кашанда (ҳар бир чекишга ўртача 5 дақиқадан ҳисоблаганда) бир йилда 3 ҳафталик иш кунини йўқотаркан. Агар бир кунда бир қутини кўрдим демайдиганлар бўлса, бай, бай, ба-ай, фирма соҳибининг ҳолига вой.

* * *

АҚШдаги компьютер ишлаб чиқарувчи «Атари» фирмасининг ГДРдаги бош филиали бошлиқлари ҳам чекмайдиган ходимларига қушимча 6 кун ҳақ туланадиган меҳнат таътили бериш ҳақида қарор қабул қилди. Ҳисоб-китобларга кўра, чекиш учун ажратилган танаффус фирмага жуда қимматга тушаётир.

● **ЧЕКИШ УРНИГА — ШИРИНЛИК** Карлсруэ (ГФР) шаҳридаги баъзи бир такси ҳайдовчилари машиналарига ўтирган йўловчиларни ширинлик билан меҳмон қила бошлашди. Улар бу усул билан чекишга қарши кураш компаниясига муносиб улуш қўшмоқдалар.

● **«ЙУТАЛАДИГАН» ТЕЛЕФОН** Лос-Анжелесда фақат чекишни ташлашни хоҳловчилар фойдаланадиган антиқа телефон хизмати мавжуд. Керакли сонни теришингиз билан ундан ашаддий кашанданинг кишини ваҳимага солувчи йўтали эшитилади. Бундай телефон хизматидан бир марта фойдаланган киши қайта папиросни ўйлаб қўлига олса керак.

● **ЧЕКДИНГМИ? КАМОҚХОНАГА!** Филиппин ҳукумати жамоат жойларида чекишни таъқиқлаш ҳақида декрет қабул қилди. Энди стадионларда, кино-театрларда ва ресторанларда чекканларга 5 кундан 7 кунгача қамоқ жазоси қўлланилади. Филиппинликлар бу таъқиқни назарларига илмадилар ва натижада бар-

ча қамоқхоналар тўлиб тошиб кетган. Икки кишилик камераларга олти кишини жойлаштиришга тўғри келяпти. Манила ҳукуматига эса қамалганлар эмас, балки уларни эплай олмаётган қамоқхона директорларидан норозилик мактублари келиб турибди.

● **МАКТАБДА КАШАНДА РОБОТ** Швециянинг кўпгина мактабларида танаффус пайти узгача ўтади. Дам олишга кўнгироқ чалиниши биланоқ ўқувчилар кўкрак қафаси ялтираб турувчи роботни ураб олишади. «Сэм» (болакайлар унга шундай деб ном ҳам қўйиб олишган)нинг оғзига сигарет қистирилиши билан робот «маза» қилиб, чека бошлайди. Шундан кейин ўқувчилар «кашанда»нинг ўпкаси сап-сарик ранга айланганини ўз кўзлари билан кўрадилар. Ўқитувчиларнинг фикрича, бу тажриба кўндан-кўнга яхши натижа бермоқда.

● **СКАНДИНАВИЯЛИКЛАР ОЛДИНДА БОРИШМОҚДА** Чекишга қарши кураш бугун ер юзи бўйлаб кенг қўлоч ёймоқда. Скандинавия мамлакатларидаги кўплаб корхона ва идораларда тамаки чекиш қатъий таъқиқлаб қўйилган. Финляндия авиакомпаниясининг маҳаллий линияларда учадиган самолётларида ҳам энди чекиш мумкин эмас. Студентларга стипендия тақсимловчи Швеция фонди шифокорларнинг маслаҳатига амал қилиб чекмайдиган талабаларга мукофот тариқасида қўшимча маблағ ажратади.

● **ҚАТЪИЙ ШАРТ** Амриқонинг «Юс-Ажи акустикел продакте» фирмаси узининг 10 та фабрикасида ишловчи 1300 ходимига шундай шарт қўйди: «Ёки чекишни ташланг, ё бошқа жойдан иш ахтаринг!» Бу тadbир ишчи-хизматчиларнинг соғлигини янада яхшилашга қаратилгандир. Кашандаларга ўйлаб кўриш учун бир ой муҳлат ҳам берди. Ҳар тугул бу тadbирнинг натижаси чакки бўлмади.

● **ЙУЛИ ТОПИЛДИ** 27 ёшли инглиз Даниэл Симпсон чекишга шунақанги ружу қўйган эдики, ҳатто кечалари ҳам уни қанда қилмасди. Соғлиги ёмонлашгач, чекишни ташлашга қарор қилди. Дори-дармон фойда бермади. Ниҳоят йулини топди. У ўз уйини тарк этиб чекувчисиз жойга — Шотландиядаги Гарвилч оролига яшаш учун кетди. У ерда бир ўзи яшашти.

● **ШАҲАРГА КИРИШ ТАЪҚИҚЛАНАДИ** Греция ҳукумати шахсий машиналарнинг Афина марказига киришини таъқиқлаб қўйди. Бу қарор Греция пойтахтида ҳавонинг булганиш даражаси ниҳоятда кўпайиб кетгани билан боғлиқдир. Кузатиш станциясидан маълум қилишларича, пешин вақтида бир куб метр ҳаводаги зарарли моддалар миқдори 468 миллиграммга етди, ваҳоланки, бу рақам 200 миллиграмм бўлганда ҳам соғлиққа зарар экан. Афина шаҳрининг марказига киришни таъқиқловчи вақт — эрталаб соат 6 дан кеч соат 20 гача белгиланган. Шу билан бирга ҳукумат пайшанба кuni касалхоналардан бошқа ҳамма маъмурий биноларни иситишни кундузи тўхтатиб қўйишини эълон қилди. Бунга асосий сабаб — Афина шаҳри атрофи тоғ билан уралган бўлиб, шамол эсмаган кунларда автомобиллардан чиққан тугунлар ҳамда саноат корхоналарининг заҳарли чиқитларидан иборат зарарли булутлар шаҳар устида тўпланиб қолади.

● **АЁЛЛАР МАШИНА БОШҚАРИШДАН МАҲРУМ ЭТИЛАДИ** Қувайт йул полициячилари янги қоида жорий этилганини эълон қилди. Эндиликда юзида ёпинчиғи бор аёлларнинг машина бошқариши таъқиқланади.

Қўшни Саудия Арабистонида бу муаммо ўзгача ҳал қилинган: у ерда аёлларнинг машина ҳайдаши умуман таъқиқланади. Бироқ бир неча аёл таъқиқлашларга қарамай Ар-Риёд кучаларида машина ҳайдаган эди, эвазига улар ишдан бўшатилды ва чет элга чиқиш паспортидан маҳрум этилды.

● **МАШИНАНИ БИР ҚЎЛ БИЛАН ҲАЙДАСА...** Англияда бир қўл билан машина ҳайдашни яхши кўрадиганларни энди анча жиддий жазо чоралари кутади. Йул полицияси бундайларга 1000 фунт стерлинггача жарима солиши мумкин. Бундан ташқари ҳайдовчининг шахсий карточасига бешта «жарима» очкоси ёзилади. Ҳайдовчининг тўплаган очколари 12 тага етса, у маълум муддатга машина ҳайдаш ҳуқуқидан маҳрум этилади.

* * *

Малайзияда машина ҳайдаб кетаётиб овқат ейиш, ичимлик ичиш, чекиш таъқиқланганлиги ҳақидаги қонун кучда. Шунингдек, машина кетаётганда эшиги ва

ойнасига суяниш, кучага ахлат отиш ҳам қатъий таъқиқлаб қўйилган.

● **АНТИҚА БУЙРУҚ** Кучаларда автомобил ҳаракатини бирмунча қисқартириш мақсадида Филадельфия (АҚШ) шаҳри раҳбарлари антиқа буйруқ чиқардилар. Полиция бошқармаси машина эгаларига автомобил олдидаги ойнага ёпиштириш учун икки хил рангдаги гулнинг ёрлиқ қоғозини берадилар. Ҳаворанг ёрлиқ эгалари ойнанинг фақат жуфт кунларида машина ҳайдаш ҳуқуқига эга булсалар, қизил рангдаги ёрлиги бор машина эгалари эса тоқ кунлари кучага чиқишлари мумкин.

● **«БЕЛГИСИ» БОРДАН ЭҲТИЁТ БЎЛИНГ!** Латвияда маст ҳолда автомобил ҳайдаган кишининг машинаси анча вақтгача белгили бўлиб юради. Бундай автомобилларга «П...ЛТ» деган алоҳида сериядаги вақтинчалик рақам берилади. Бу номер тақиб юрилган пайтда эски номер белгиси ДАНда туради. Бундай «тамга»ли автоҳаваскорнинг ҳайдовчилик гувоҳномаси олиб қўйилган бўлса, номер белгиланганидан икки баравар узоқ муддатда туради. Мабодо, гувоҳнома олинмай жарима тўланса, унда айбдор шу номер билан ўз машинасини икки йилгача ҳайдаб юради. Одамлар эса бу сериядаги машинани кўришлари биланоқ янада эҳтиёткор бўладилар. Бунинг тарбиявий чораси анча яхши булмоқда. Эстонияда ҳам ичкилик ичган ишқибозларга қарши бу усулда кураш анчадан бери амалга оширилиб келмоқда.

● **УЙҚУДАГИЛАРНИ УЙЛАБ...** Швейцария — тунда машина ҳайдаш таъқиқланган жаҳонда ягона мамлакат ҳисобланади. Бу ерда ёзда соат 22 дан 04 гача, қишда эса 21 дан 05 гача тунги вақт ҳисобланади.

● **ЧИРОҚ УЧИРИЛМАЙДИ** Йул-транспорт ҳодисалари ҳақидаги статистик маълумотларни ўрганиб чиққан ва қатор тажрибалар ўтказган швециялик тадқиқотчилар автомобил чироқларини кундузи ёқиб юриш автоҳалокатнинг олдини олиши мумкин экан, деган қарорга келдилар. Мутахассислар келтирган далиллар шунчалик ишончлики, энди полиция кўрсатмасига биноан машиналар сутка давомида чироқлари

ни учиришмайди. Янги автомобилларда эса чироқ двигатель билан бирга ёниб, бирга учади.

● **ҚАРИЯЛАРГА ЙУЛ ОЧИҚ** Жаҳондаги турли шаҳарлар каби Пекинда ҳам кучани фақат белгиланган жойдан кесиб ўтиш мумкин. Лекин Хитой пойтахтида қариялар кучанинг у томонига ўтишлари учун алоҳида имтиёзга эгалар. Етмиш ёшдан катта бўлган кишилар кучанинг ўзлари хоҳлаган жойидан кесиб ўтишлари мумкин, бу вақтда ҳайдовчилар машиналарини тўхтатиб туришлари шарт.

● **ЙУЛОВЧИЛАР ШИКОЯТИ** Зимбабведаги «Эйр Зимбабве» авиакомпаниясининг борт кузатувчилари доим озгин ҳолда юришларига тўғри келади. Чунки авиакомпания маъмурияти вазни 63 килодан ортиқ бўлган қизларни учишдан четлатади. Йуловчиларнинг баъзи борткузатувчилар салонлардаги креслолар орасида енгил ҳаракат қила олмаётганларидан шикоят этганликлари авиакомпаниянинг шундай қарор чиқаришига сабаб бўлган.

● **ТУЛАНГАН ҲАҚ БУЙИЧА КУЗ ЁШИ** Шундай пайтлар бўладики, якка ўзи йўлга чиққан киши аэропорт ёки шоҳбекатда бошқа йуловчиларни кузатувчилар орасида кўриб, ўзини ноқулай аҳволда сезиши табиий. Филадельфиядаги (АҚШ) маиший хизмат кўрсатиш фирмаларидан бири бу руҳий вазиятни ҳисобга олиб, хоҳловчилар учун «зўр кўринишли» кузатиш маросими уюштириши мумкин. Масалан, фирма ходимаси йуловчини кузатаётиб йиғлаши ҳам, упиб хайрлашиши ҳам, жунаб кетаётган поезд ортидан узоқ вақт рўмолчасини силкитиб туриши ҳам мумкин. Фақат бу кўринишларнинг ҳар бири учун алоҳида ҳақ тўласа бас.

● **БИР КУНЛИК КУРСЛАР** Кимки самолётда учган бўлса билади — ердан осмонга кўтарилишда ва қўнишда юрак қандай «шигиллаши»ни. Шунинг учун айримлар кўрқиб, ҳатто бошқа учмай ҳам қўяди.

Жанубий Африканинг «Саут Африкэн эйруэйз» авиакомпанияси айнан шундай бўлмаслиги учун бир кунлик пуллик курслар ташкил этган. «Қўрқоқ»лар аэропортдаги махсус қурилмаларда учишга тайёрланади. Қарабсизки, бир кунда улар «ботир» бўлиб қайтишади ва бемалол самолётда учишаверади.

● **ОҒИРЛИК ҚАНЧА БУЛИШИ КЕРАК?** «Кения эйруэйз» авиакомпанияси мутасаддилари учувчилар ва борт кузатувчилар учун махсус уст-бош яратдилар. Янги кийим аввалгисига нисбатан ихчам ва кам мато сарфланган. Бундан ташқари борт кузатувчилар учун оғирликни қатъиян белгилаб қўйдилар. Масалан, уларнинг буйи 157,5 сантиметрдан 183 сантиметр бўлиш билан бирга вазни 62 килодан ошмаслиги керак ва камида икки хорижий тилни ўзлаштирган, шулардан бири, албатта, инглиз тили бўлиши шарт. Шунингдек, борт кузатувчиликка 21 дан 28 ёшгача бўлган, фақат дорилфунунни битирган ёки охириги курс талабалари қабул қилинади.

Вазни чегаралашдан мақсад тайёрага кўпроқ йўловчи олишдир, дейишмоқда компания соҳиблари.

● **БУЙГА ҚАРАБ** Канаданинг Торонто шаҳрида болалар автобус, метро, троллейбусларда буйларига қараб йўлқира ҳақи тўлашади, яъни транспорт эшиклари олдида 11 ёшли боланинг ўртача буйига тенг баландликда белги қўйилган. Кимки ўшандан паст бўлса, болалар паттаси учун пул тўлайди, катта бўлса катталар билан тенг ҳақ тўлайди.

Шу нарсани алоҳида таъкидлаш лозимки, кейинги пайтда амриқолик болалар анча буйдор бўлиб боришмоқда. Бундан 70 йил аввал уларнинг ўртача буйлари 130 сантиметр бўлган бўлса, ярим аср муқаддам эса 6 сантиметр ўсган. Эндиликда 11 ёшли канадаликнинг ўртача буйи 150 сантиметрни ташкил этади.

● **СЕМИЗЛАР ЗАРАР КЎРАДИГАН БУЛИШДИ** Бразилиянинг Порту-Алегри шаҳридаги олгита кинотеатрда кино кўриш учун билет сотишнинг янги усулидан фойдалана бошланди. Патта кассаси олдида тарози ўрнатилди. Кино кўришни хоҳловчилар тарозида вазини ўлчайдилар ва ҳар бир кило вазни учун ярим крузадудан пул тўлайдилар. Бундан албатта, семизлар зарар кўрадиган бўлишди. Чунки оддий патта 60-80 крузаду (40-50 Амриқо центи) туради. Бундан эса бечораҳол, камбағал болаларга маза бўлди. Айниқса, эрталабки сеансларга болалар кўплаб тушмоқда. Шанба-якшанба кунлари эса «килограммли» кинотеатрларга кириш уч баравар кўпаймоқда.

● **САМИМИЙЛИК ВА ИҚТИСОД** Цюрих марказий телефон станцияси хизматчилари ўз мижозларига

«ассалому алайкум» сўзини айтмайдиган бўлишди. Гап шундаки, маҳаллий иқтисодчиларнинг ҳисоб-китобларига кўра, бир марта саломлашишга тўрт сония вақт кетса, бир сменада етти минг марта телефонда гаплашилса, бу рақам саккиз соатни ташкил этади. Анъанавий саломлашишдан воз кечилгач, телефон станциясида бир кишининг ўрни иқтисод қилинди.

● **СИЁСАТДАН ГАПИРИШ ТАЪҚИҚЛАНДИ**
Умуман сиёсат тўғрисида қаерларда кўп гапирилади? Кенияликлар бу саволга қуйидагича жавоб беришади: қаҳвахоналарда, пивохооналарда. Эндиликда Кениядаги Накуру шаҳри аҳолиси бу жойларда сиёсатдонлик қилишдан маҳрум бўлишди, яъни таъқиқланди.

Мазкур шаҳар парламенти депутати Жозеф Курианинг таъкидлашича, бундай жойлар сиёсий баҳслар учун ҳарқалай яхши макон эмас, чунки сархуш одам онгига ҳар қандай сиёсат ҳам акс таъсир кўрсатаркан.

● **ЕНГИЛ СУҲБАТ КЛУБИ** Япония пойтахтининг шундай марказида мавжуд бўлган эркакларнинг бу клуби анчадан бери ишлаб турибди. Алкоголли ичимликлар буюриш бу ерда мода эмас. Керак одам фақат чой ёки салқин ичимликлар ичиши мумкин. Клубнинг фарқли томони шуки, бу ерда иш ҳақида, сиёсат тўғрисида гапириш умуман таъқиқланган. Суҳбатларнинг асосий мазмуни — болалар, оила, хўжалик ишлари, олди-сотди ҳақида бўлади. Хуш, бу ерда кимлар йиғилишади? Асосан ишбилармон, обрўли одамлар, савдогарлар, машҳур муҳандислар ва ҳатто полициячилар суҳбатга тўпланишади. Клубга доимий келувчиларнинг фикрига кўра, бундай дам олиш ҳар қандай чарчоқни кетказар ва одамлар ҳақиқий дам олишар экан.

● **ҲАР КИМ УЗИ ТАЙЁРЛАЙДИ** Глазгода кўпчиликнинг эътиборини ўзига тортадиган ресторан очилган. Бу ерга келганлар ўз хоҳишларига қараб, хоҳлаган овқатларини ўз қўллари билан тайёрлашлари мумкин. «Ўзинг тайёрла» формуласи кўпчиликка қўл келиши билан бирга мижозларга анча мунча арзонга ҳам тушади.

● **МЕҲМОНХОНАДА СПЕКТАКЛ** Ливерпуль шаҳри яқинидаги меҳмонхоналардан бирида вақти-

вақти билан якуни ўлим билан тутовчи театрлаштирилган томоша кўрсатилади. Спектакл давомида отишувлар, одамни ваҳимага солувчи қичқириқлар эшитилади. Меҳмонхонада яшовчи ҳар бир киши қотилни топишда иштирок этиши мумкин. «Жиноят»ни очишда муваффақиятли қатнашган кимсага меҳмонхонада бир ҳафта бепул яшашга рухсатнома берилади.

● **ХАТОСИНИ ТОПИНГ** Олмониянинг Штутгарт шаҳридаги нашриётлардан бири саҳифалари хатоларга бой булган ўқув китобини босмадан чиқарди. Бундан асосий мақсад — ўқувчи билимини текширишдир. Ўқувчи китобдаги хатоларни қизил қалам билан тугрилайди, кимнинг китоби кўпроқ «бўялган» бўлса, ўша ўқувчининг билими дуруст эканлиги билинади.

● **БОШҚОТИРМА ЁРДАМ БЕРМОҚДА** Жанубий Африка аҳолиси бошқотирма ечишнинг ашаддий ишқибозларидир. Зулус шаҳридаги «Инката» ташкилоти қаровсиз қолган болаларга ёрдам бериш учун бошқотирмадан фойдаланишга қарор қилди. Махсус кишилар ойда бир марта деярли мингга сўздан иборат катта бошқотирма тузади. Унинг баҳоси ҳаваскорнинг ҳимматига қараб беш ранддан (Африка пул бирлиги) 50 рандгачадир. Бир газета ҳажмида чоп этилган ушбу бошқотирмаларни қаровсиз болалар ЖАР кўчаларида сотадилар. Кимки, ушбу бошқотирмани биринчи бўлиб ечса, бир миллион ранд (330 минг доллар) мукофот эгаси бўлади. Қолган маблағлар эса болалар жамгармасига утказилади.

● **ТОМОШАБИНЛАРГА КОНФЕТ УЛАШИЛАДИ** Амстердамдаги энг нуфузли Концерт-гебау концерт зали маъмурияти симфоник оркестрлар куй ижро этаётган пайтда томошабинлар йўталишига қарши «кураш» эълон қилди. Аввалига бу кураш афишалардаги сатирик чиқишларда ўз аксини топди: «Дирижёр ишора қилсагина йўталинг!» ёки бошқа шунга ўхшаш ёзувлар концерт залига осиб қўйилди. Бироқ бу усул натижа бермади. Эндиликда концерт бошланиши олдидан ҳар бир томошабинга бир донадан лимонли ёки ичида асали бор конфет улашилади.

Дастурчада ундан қандай фойдаланиш тартиби ёзиб қўйилган: томоша залига кирган пайт, албатта, конфетни оғзига солиши лозим. Фақат уни тезда чайнаб еб

қўймаслик керак, узоқ вақт сўриш ёки тил остида сақлаш даркор. Ана шундагина залда фақат симфоник садо ҳукмрон бўлади, дейди маъмурият аҳли.

● **ҚАЙНАГАН СУВ БИЛАН ДАВОЛАНАДИ** Швециянинг Эланд оролида яшовчи 49 ёшли Свен Йгелстром 19 ёшидан буён умуман дўхтирларга ёрдам сураб бормаган. У 30 йил давомида жуда кўп касалланган, бироқ касалликка қарши дори ёки укол қабул қилмаган.

У ўзини даволаш ва соғлом олиб юриш тартибини ишлаб чиққан, фақат дори-дармонларсиз даволанади. Масалан, қайнаган тоза сувни вақти-вақтида ичиш билан бутун организмни чуқиндилардан тозалайди. Бундан ташқари у кунда уч маҳал маълум бир усулни қўллаб организмни янада тозалайди, яъни 40-50 мартагача ўзини «қоқади». Қарабсизки, ўпкадаги, буйракдаги, жигардаги, ошқозондаги чуқиндилар организмни тарқ этади, шу билан Свен ўзини соғлом олиб юради. Унинг ўзини «қоқиш» усули қуйидагича: полга ялангоёқ туриб олади-да, товони билан роса сақрайди.

● **ДАВОЛОВЧИ БАЛИҚЛАР** Туркияда 200 йилдан бери айрим тери касалликларини даволашда (псориаз ва бошқаларни) терапиянинг гайритабиий усули қўлланилади. Кангаладаги термаль сувлари билан даволаш бассейнларида аквариумда боқиладиган балиқчаларга ухшаш майда балиқлар тудаси яшайди. Улар сувга туширилган беморни дарҳол ураб оладилар ва бадандаги жароҳатлар ҳамда касалланган жойларни эҳтиёткорлик билан зарарли қатламлардан тозалайдилар. Шуниси қизиқки, ҳар бир даволаш ҳавзасида даволовчи балиқларнинг уч тури яшайди. Улар навбати билан ўз вазифаларини бир-бирларига халақит бермасдан бажарадилар. Улар сувга туширилган соғлом одамга ҳеч қандай эътибор бермайдилар.

● **ЯХШИСИ ЭРТАГА КЕЛИНГ!** Амриқонинг Вайкросс шаҳридаги поликлиникалардан бирининг кираверишида мижоз қай пайтда навбатсиз кириш имконига эга бўлиши ҳақидаги ёзув, тўғрироғи, мижоз ҳуқуқлари ёзилган улкан табло осиглиқ туради. Унда келтирилган мижоз ҳуқуқлари шунчалар кўпки, уни ўқиб чиқиш учун анча вақт керак бўлади.

Қизиги шундаки, таблонинг энг қуйи қисмига

шундай сўзлар бигилган «Агар ўз ҳуқуқларингизни охиригача уқиб чиқишга сабрингиз ва вақтингиз етган бўлса, демак, касалингизни бугун текширишимиз шарт эмас, яхшиси эртага келинг!»

● **ҲОВУЗДАГИ КИНОТЕАТР** Калифорниядаги Сан-Диман шаҳрида гаройиб кинотеатр очилган. Унинг эгаси Кент Лемастер ҳовуз четига экран ўрнатиб, сувга шиширилган резина ўриндиқлар қўйган. Томошабинлар бир вақтнинг ўзида ҳам фильм томоша қилиб, ҳам кечки иссиқ ванна қабул қилишлари мумкин.

● **КАТТАЛАР УЧУН «АЛЛА»** Шифокорлар доимо иложи бўлса уйқусизликдан қутулиш мақсадида дори ичмасликни тавсия қилишади. Чунки у организм учун фойда бўлмайди. Хуш, уйқу келавермаса нима қилиш керак?

Мюнхендаги клиникалардан бирининг мутахассислари бунинг учун қадимги усулдан фойдаланишни, беланчақда тебраниб, одамни элтувчи мусиқа эшитишни таклиф қилдилар. Улар бу усулда ҳатто тажриба ҳам ўтказишган. Беланчак, албатта, одатдагидан катта бўлади, аллани эса магнитофонда қўйишган. Шифокорлар тажрибадан тула қоникқанлар ва мижозлар алла эшитиб, уйқучи бўлиб қолишган.

● **СУВ УСТИДА УЙҚУ** Ҳозирги кунда йигирма миллиондан ортиқ амриқоликлар ичи сув билан тўлдирилган махсус тўшакларда ухлашади. Бундай усул бир неча йиллар муқаддам Амриқода, тўғрироғи, Калифорнияда пайдо бўлганди. Шифокорларнинг таъкидлашларича, турли бел оғриқларидан азоб чекаётганларга худди шундай усул фойда бераркан.

● **ОВҚАТЛАНИШИГА ҚАРАБ ТАНЛАНАДИ** Англияда корхона ва ташкилот раҳбарлари фойдаланиши учун мулжалланган маълумотнома нашрдан чиқди. Унда жумладан, «Қандай кишини ишга олиш мумкин?» деган саволга жавоб олиш мумкин. Китобда ёзилишича, агар инсон танламасдан, очкўзларча тамадди қилса бу характерининг жуда оғирлигидан далолатдир. Овқатни тез-тез, бироқ танлаб ейдиганлар ишда ҳам тез ва яхши ишлар эканлар. Секин, дид билан овқатланувчи одамлар яхши ташкилотчидир.

Бироқ мансабга қабул қилинувчи киши дам олиб, дам олиб овқатланса, демак у ишбилармон. Иштаҳасиз тамадди қилувчи эса хизматда ҳам худди шундай бепарво бўлади.

● **АНКЕТА УРНИГА ЮЛДУЗЛАР ЖАДВАЛИ**
Гороскоплар (мунажжимлар фол очиш учун тузган юлдузлар жадвали) АҚШда жуда оммавийлашиб кетди. Ҳатто айрим фирмаларда хизматчиларни ишга қабул қилиш масаласи шу юлдузлар жадвалига — «башорати»га қараб ҳал қилинмоқда.

Масалан, жадвал бўйича балиқ йилида тутилганлар баъзи фирмаларга умуман ишга қабул қилинмайдилар. Жадвалда улар дангасалиқда ва пала-партишлиқда «айбланадилар». Шунингдек, чаён мучалидагиларнинг ҳам шўрига шўрва тўкилган. Фирма соҳиблари уларнинг «айёрлигидан», «писмиқлигидан», «иккиюзламачилигидан» чўчишади. Демак, минг ялинсин ишга кирмоқчи бўлган одам барибир рад жавобини эшитади.

● **13 РАҚАМИДАН ҲАЛИЯМ «ҚЎРҚИШАДИ»**
Ойнинг 13-числоси тўғри келадиган ҳар жума куни Чикаго меҳмонхоналаридан бирида 13-хонада 13 та ойнани синдириш учун 13 киши йиғилади. Гуё шу билан «бахтсиз» кунни «бахтли» қилишади. Умуман олганда, амриқоликларнинг кўпчилиги 13 рақамидан жуда «қўрқишади». Шунинг учун булса керак, Нью-Йоркдаги нашриётлардан бири ҳар йили йилнома (календар)ни 13 рақамисиз чиқаради, яъни 13 ўрнига икки марта 12 рақамини қўллайди. Кўп меҳмонхоналарда эса 13-хона йўқ. Айрим самолётларда ҳам 13-жойни кундузи чироқ ёқиб ҳам топиб бўлмайди, касалхоналарда ҳам аҳвол шу.

● **КУЯЛАР БИЛАН СИНАШ** Англиянинг Брэдфорд шаҳрида дунёда ягона бўлган куя етиштирувчи ферма бор. Одамларга, тўғрироғи, уларнинг буюмларига жиддий зарар етказадиган бу митти капалак ни-ма учун керак бўлиб қолди?

Бу ферманинг хизматидан бутун Булок Британиянинг тўқимачилик фабрикалари фойдаланиб келади. Улар узларининг жундан тўқилган матолари намунасини худди шу ерга жунатадилар. Брэдфордда яшовчи мутахассислар узларининг қанотли «ёрдамчилари» ёрдамида қайси жун газлама зараркунандаларга чидам-

ли ёки қайси бирини куялар ҳужумидан сақлаш учун кимёвий ишлаш кераклигини беҳато «айтиб» бера олади.

● **СЕНИМИ, ШОШМАЙ ТУР!** Индонезиянинг Сулавеси оролида яшовчи Дата Кипагунинг сирли совун пуфакчалари бор дейиш мумкин. Бу оила қон сўрувчи ҳашаротлар — тропик чивин ва пашшалар ҳужумидан доим қийналиб келарди. Кунларнинг бирида оила бошлиғи Кипагу уч ёшли ўглининг совун пуфакчаларини учираётганини кўриб қолган. Дата шунда совун эритмасига чивин ва пашшаларни чўчитадиган ҳидли тропик ўсимликлар сокини қўшган. Ушандан бери унинг уч фарзанди қуёш ботиши билан совун пуфакчаларини учирашади. Натижа жуда зўр бўлган: болалар 15-20 дақиқа уйнашлари билан барча пашша ва чивинлар эрталабгача йуқ бўлиб кетишар экан.

● **ЭТИК КИЙГАН ИТЛАР** Янги Зеландиянинг Веллингтон шаҳри аҳолиси кўча-кўйда оёғига этик кийдирилган итларни кўриб ҳайрон бўлишмоқда. Бу янги мода эмас, полициячилар хизмат юзасидан ўз овчаркалари билан ресторанларга борганда, у ердаги тўс-тўполон натижасида синган идиш қолдиқлари итларнинг оёқларини кесиб юбормаслиги учун ҳайвонларга махсус ишланган резинали этик кийдиришади.

● **ҚҲЙЛАР УЧУН БУЮРТМА ТИШ** Англиядаги тажриба хужаликларидан бирида ажойиб тажриба ўтказилди: поданинг рентабеллигини ошириш мақсадида қўйларга ясама тиш ўрнатилади. Маълумки, қўйлар тўрт ёшлигидаёқ тишлари ярамай қолади. Шундан кейин улар нормал овқатлана олмайди. Шотландиялик тиш техниклари томонидан тайёрланган бу ясама тишлар қўйлар умрини узайтиришга хизмат қилади.

● **ТАРТИБГА ТУШИБ ҚОЛИШАДИ** Янги Зеландиядаги паррандаларни қайта ишлаш фирмаси мутахассислари талвасага тушган уй паррандасининг қичқиригини магнит лентасига ёзиб олдилар. Буни эса уй паррандаларини боқувчи фермерлар жон-дили билан сотиб олишмоқда. Чунки лента уларга ёрдам бермоқда, яъни қанотли дўстлар ўртасида «жанг»

бошланса, ўша овозни қўйишади, қарабсизки, паррандалар тинчланиб, тартибга тушиб қолишади.

● **ТОВУҚЛАР УЧУН ҲАММОМ «Ясиноватский»** паррандачилик-наслчилик давлат хўжалигининг директори Ю.Козлов кўрсатмасига мувофиқ ҳар пайшанба куни товуқлар учун ҳаммом куни қилиб белгиланган.

Бунинг учун товуқхоналарга махсус душлар ўрнатилган. Маълум бўлишича, илиқ душдан кейин товуқларнинг патлари мустаҳкамланар, вазни маълум даражада ортар ва касалликларга чалиниши камайар экан. Натижада эса: фақат биринчи ярим йилда давлат хўжалиги аввалги йилнинг шу давридагига нисбатан тўрт миллион дона ортиқ тухум олган.

● **ТУХУМ ПУСТЛОҒИ ҲАМ ФОЙДАЛИ** Швецциялик бир гуруҳ олимлар тухум пўстлоғи сув ҳавзаларини тозалашини айтишмоқда. Тажриба саноат корхоналарининг чиқиндилари оқизилган ва натижада «ўлик» кўлга айланган ҳавзада ўтказилди. У ерга бир неча тонна тухум пўстлоғини ташлашган эди сув тозаланиб, кўл яна «тирик» ҳавзага айланган.

● **ПИВОНИ ХУШ КЎРАДИ** Кельн шаҳридаги қишлоқ хўжалиги илмий текшириш муассасаси ходими Аксел Папенхагеннинг айтишича, шиллиққуртлар пивоҳўр бўлишаркан. Демак, қишлоқ хўжалигида улардан қутулишнинг иложи бор,— деб хулоса чиқаради Аксел.— Бунинг учун агар томорқангизда шиллиққурт кўпайиб, экинларингизга зарар етказётган бўлса, томорқангизнинг маълум жойларини ковлаб, ўша жойларга пиво тўла консерва банкасини қўйиб қўйинг. Қарабсизки, бир ҳафтада шиллиққуртлар пивога бўкиб ва чукиб ўладилар.

● **ШИЛЛИҚҚУРТГА ҚАРШИ ТИПРАТИКАН** Чиганоқли шиллиққуртлар, айниқса, ёгин-сочинли кунларда жуда кўпаяди. Уларнинг сабзавот экинларига зарари эса янада ортади. Уларга қарши ишлатиладиган кимёвий восита юқори натижа бермайди, бунинг устига теварак-атрофга зарарли. Хўш, нима қилиш керак?

Англияликлар бунинг йўлини топишди. Улар экин

майдонларини типратиканларга ишониб топшириб қўйишади.

Маълум бўлишича, тиканли «овчи»ларнинг бир оиласи 0,2 гектар майдонни чиганокли шиллиққуртлардан бемалол тозалай оларкан. Англияда ҳатто типратиканларни кўпайтирадиган ва халққа сотадиган махсус фермалар ҳам ташкил этилган.

● **РАДИО ЧИВИНГА ҚАРШИ** Кун бўйи янгиликлар ва энгил мусиқа таратувчи Париж радиостанцияларидан бири ўз рақибларини доғда қолдирди, яъни радиостанция диктори қўйидаги мазмунда эълонни ўқиб эшиттирди: «Мабодо, квартирангизда чивин бўлса, приёмнигингизни бизнинг станция тўлқинига уланг, шунда бирорта ҳам чивин яқинингизга келмайди».

Шаҳар аҳолиси, аввалига бу хабарга ишонмади, лекин бу рост бўлиб чиқди. Гап шундаки, радиостанция оддий эшиттиришларини вақти-вақти билан тўхтатиб, инсон қулоғи бардош беролмайдиган сигнал беради, шунда уйдаги чивинлар тум-тарақай бўлиб қошиб қолишади.

● **ВАРРАКЛАР СОҚЧИЛИГИДА** Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришда ёввойи каптарлар анча-мунча зарар келтиришади. Уларга қарши курашишда англиялик мутахассислар варраклардан фойдаланишни таклиф этдилар. Бу усулдан фойдаланиш шунини кўрсатмоқдаки, катталиги икки метрли қуш шаклида бўлган қизил варраклар учирилган далалардаги ҳосил деярли тўла сақлаб қолинган. Орнитологларнинг ҳисоблашларига қараганда, ёввойи каптарлар бундай варракларни йиртқич қуш, деб уйлаб унга ҳеч кўникиша олмас экан.

● **КАЛХАТЛАР ЁРДАМ БЕРМОҚДА** АҚШнинг айрим музофотларида коммунал хўжалик ишчилари қувурдан газ сизиб чиқаётгани ёки чиқмаётганини билишда кўпинча калхатлардан фойдаланишмоқда.

Шу нуқтаи назардан улар табиий газга сасиган гуштнинг ҳидини берувчи кимёвий модда қўшишади. Улаксахўр калхатлар эса айнан қувурнинг тешилган жойида, яъни газ ҳавога чиқаётган майдонда гир айланишаверади, аниқроғи, гушт қидиришади. Мута-

хассислар фурсатни бой бермаган ҳолда қолган ишни охиригача дундиришади.

● **УЛИК ҲОЛДА КУРИНСА-ДА, ЛЕКИН ТИРИК** Япония дуконларида музлаган балиқ куп сотилади. Аммо бу балиқлар «ўлган» булса-да, уни тирилтириб олиш мумкин. Чунки японлар денгиз жониворларини ўлик билан тирик орасида узоқ вақт сақлашнинг йўлини топишган. Бунинг учун улар балиқлар сақланадиган идишдаги сув юзасини юпқа муз қошлагунча совутишади. Шунда жониворлар улмай, фақат фаол ҳолатини йўқотишади. Улар худди летургик уйқудаги каби сув тубига чўкиб ётаверишади.

● **КАССЕТАЛАРДАГИ ПУЛ** Стокгольмдаги «СПК» фирмасидан Гунар Персон исмли киши банка пул ташишнинг хавфсизроқ йўлини топди. Пул қоғозлари электрон схемали махсус кассеталарга жойланади. Сунгра кассеталар пул ташиладиган машинанинг махсус жавонларига териб қўйилади. Бордию, қароқчи улардан бирортасини чиқариб олишга урингудек бўлса, жавон ўзидан газ чиқаради ва пуллар ўгриси дарҳол бўёққа булғанади.

● **ЭЛЕКТРОНИКАНИНГ МУЪЖИЗАСИ** Инглиз тилида тез ва яхши сўзлашишни ўзлаштириб олишни хоҳлайсизми? Табиийки, бу саволга ҳамма «ҳа» деб жавоб беради. Худди шунингдек, Венгриянинг Сопрон шаҳрида истиқомат қилувчи купчилик аҳоли ҳам бу таклифга жон деб рози бўлиб, махсус курсларга ўқишга киришди. Ана шу курсларда мураккаб электрон қурилмалардан фойдаланилади. Дастлаб микропроцессор ёрдамида ҳар бир ўқувчи тўла бепарволик, яъни дармонсизлик ҳолатига келтирилади. Сунгра наушниклар орқали инглиз нутқи эшитила бошланади. Одатдан ташқари бўлган бундай курсларнинг ташкилотчилари ана шундай усул билан ўргатилаётган чет тилини одам тезда эсида сақлаб қолади, деб ҳисоблашади.

● **СУВ ЧЕТГА СОТИЛМОҚДА** Аляскадаги «Белуга ботлинг компани» фирмаси ажойиб «маҳсулот»ни сотиш билан шуғулланмоқда. Фирма ичимлик сувини (сув музликдан олинад) полиэтилен идишларга қўйиб сотади.

Бундай сувнинг бир галлони (3,87 литри) 2 доллар туради. Албатта, бу сувлар Алясканинг узидаги одамлар учун сотилмайди, балки четга чиқарилади. АҚШнинг саноат штатларида ичимлик суви муаммоси мураккаблашиб бормоқда. Фирма ўз «маҳсулот»ларини кўпинча шу жойларга юборишмоқда. Бундан ташқари ичимлик сувлар Японияга ҳам экспорт қилинмоқда. Чунки бу ердаги сувлар ҳам саноат чиқиндилари билан ифлосланган.

● **КЕЧҚУРУН ЧИРОҚЛАР УЧИРИЛАДИ** Сан-Диего шаҳрида (АҚШнинг Калифорния штати) ва унга яқин бўлган туманларда кечқурун соат 23 дан кейин уйларда, айниқса, кўча ва майдонларда чироқ ёқиш таъқиқлаб қўйилган.

Бир қарашда галати туюлган бу талабнинг узига хос томонлари бор албатта. Бу туманларда тунги осмоннинг қоронгу бўлиши Сан-Диегодан шимоли-шарқдаги Паломар тоғида жойлашган обсерваторияда астрономик куза увларнинг сифатли бўлишини таъминлар экан.

● **ЯНГИ ХИЗМАТ ТУРИ** Монголия Халқ Республикасида янги хизмат тури — «Курьер почта»си пайдо бўлди. У хат-хабарларни хорижга узоғи билан 72 соатда етказиши, мамлакат ичидаги манзилга эса бир кечакундузда етказиш бериш мажбуриятини олган. Ва шу мажбуриятни ҳозирча аниқ ва тўлиқ уддаламоқда. Лекин «Курьер почта»нинг машҳурлиги ҳақида ҳозирча гапиришга шоянмаслик керак. Аммо оддий почта қанчалик секин ишласа янги хизмат турининг мижозлари шунча кўпайса ажаб эмас.

● **ЙИГИТЛАР БИР-БИРИГА ТУРМУШГА ЧИҚАДИ** Ҳа, худди шундай. Сарлавҳадаги гапга ишонаверинг. Эндиликда Норвегияда ҳам худди Даниядаги каби эркекнинг эркекка турмушга чиқиши қонуний тус олди. Бу уларда қизларнинг етишмаслигидан эмас, балки айрим «йигитлар»нинг хоҳиш-иродасига кўра шундай қилинди.

Бу қонун 1992 йил августдан кучга кирди ва бундан қарангки, биринчи тўй ҳам уша заҳоти бўлиб ўтди. Скиен-Порсгруни шаҳридаги икки бесоқолбоз бир-бири билан «эр-хотин» бўлишди.

● **ҚОНУН ЙУЛИ БИЛАН** Швециядаги барча фокстерьерлар, боксерлар, бульдоглар ва бошқа итлар қонун чиқарувчилардан жуда хурсанд бўлишди-да. Нега десангиз парламент томонидан жониворларни ҳимоя қилиш ҳақидаги қабул қилинган қонунга кўра, уй ҳайвонларини зарур бўлиб қолган тиббий операциялардан ташқари қилинадиган операцияларнинг барчаси таъқиқлаб қўйилган. Энди итларнинг думини, кулогини кесиб, бошқача шаклга келтириш мумкин эмас.

● **ПУСТИН КИЙГАН ҚУЙЛАР** Маринос зотли қуйларнинг момик жунлари уз сифатини йўқотмаслиги учун австралиялик чўпонлар антиқа усулни қўлламоқдалар, яъни қуйларга полиэтилен плёнкали нимча кийдириб қўйишади. Шу йўл билан чўпонлар қуйларнинг жуни ифлосланмаслигини таъминламоқдалар, бу эса жуннинг қимматини янада оширади.

● **ФАРЗАНД УЧУН ЖАЗО** Хитойда аҳоли сонининг ниҳоятда кўплиги мамлакат ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий муаммоларидан биридир. Шунинг учун ҳам бу давлатда режали фарзанд кўриш тўғрисида кўрсатма мавжуд. Ким бўлишидан қатъи назар — раҳбарми, оддий фуқароми юқоридаги кўрсатмани бузса, албатта, жазоланади.

Сўй Сили деган киши Гуйчжоу вилоятидаги Юймо кичик шаҳрининг ҳоким уринбосари бўлиб ишлайди. Унинг тўққиз фарзанди бор эди. Унинг фарзанд кўриш арафасида уезд фирқа ва назорат органлари уни фирқа ҳамда ишдан бўшатиш ҳақида қарор чиқардилар. Худди шу вилоятдаги Чжанцяван шаҳар фирқа қўмитаси котиби Цзоу Шицай режали фарзанд кўриш соҳасидаги ҳақиқий жинояти учун бундан ҳам қаттиқ жазоланди. У аёлларга ҳомиладор бўлишдан сақлайдиган лигатура урнатиш юзасидан операция қилинганлигидан далолат берувчи қалбаки гувоҳномаларни сотиш билан шугулланган. Гувоҳнома сотишдан жами 4 минг юандан ортиқ пул ишлаган. Цзоу Шицайнинг жиноий фаолиятини фақатгина қамоқ тўхтатиб қолди.

● **ТЕЗ ОММАЛАШГАН САРТАРОШХОНА** Парижда ажойиб сартарошхона мавжуд.

Шу нарсa маълумки, кўп-кўп сартарошлар иш пайтида ўз мижозлари билан гаплашишни ёқтиришмайди, айримлари эса аксинча кўп гапиришади. Мижозлар ҳам худди сартарошларга ўхшаб икки тоифа. Шунинг учун ҳам салон эгаси камгапларга алоҳида ва сергап, спорт, сиёсат, оилавий аҳвол билан қизиқувчи, ёлгон-яшиқлар ишқибозларига атаб эса алоҳида хоналарни жиҳозлаган. Мана шу ишлар туфайли сартарошхона ҳозир ҳам жуда оммавийлашиб кетган.

... ТАДБИРЛАР

● **ВЕЛОСИПЕД БРЕЙККА ТУШАДИ** Калифорнияда спортнинг бу тури пайдо бўлганига анча бўлди. Амриқоликлар уни «байк брейкинг» деб номлашган. Бу янгилик велосипед акробатикаси билан брейкданнинг қушилмаси бўлиб, икки гилдиракдаги танцадир. Агар брейк рақс тушувчидан анча-мунча жисмоний куч, чаққонлик ва эпчилликни талаб қилса, велобрейкда бу талаблар икки баробар ортади. Чунки «чавандоз» ўз танасининг ина турли ҳаракатлар билан бошқариб қолмасдан, икки гилдиракли шериги билан ҳам нозик ҳаракатлар қилиши лозим.

● **УЗИ ДОРБОЗ ЭМАС, ЛЕКИН ГОЛИБ** Сан-Франциско шаҳрида (АҚШ) гаройиб мусобақа ўтказилди. Баландлиги 95 метрлик маъмурий бино томининг эни 15 сантиметрлик темирбетон билан ажратилган жойи югуриш йулчасига айланди.

Даъвогарлар ва чемпионлар 355 м. масофани югуриб ёки тез юриб ўтишлари керак, бу пайтда уларнинг қулида лангар ёки белига ҳеч нарса бойланмаган бўлиши шарт. Белгиланган масофани икки дақиқаю, 26 сонияда босиб ўтган 20 ёшли радиомухандис Бинг Роквелл мусобақа голиби бўлди.

● **СОЧ ҚИРТИШЛАНАДИ** Франциянинг шарқда жойлашган кичик шаҳарлардан бирида ҳар йили сартарошлар уртасида югуриш бўйича мусобақа ўтказилади. Беллашувда биринчи уринни эгаллаган ҳам, охириги ўринда қолган ҳам мукофотланади. Голибнинг

сочи энг сўнги усулда турмакланса, охирги ўринни эгаллаган кишининг сочи эса олиб ташланади.

● **ЧАНА УРНИГА ЯПРОҚ** Полинезиянинг шарқий қисмидаги Туамоту оролидагилар чана ўрнига пальма япроғини ишлатишади. Япроққа яхшилаб урнашиб, унинг бандини маҳкам ушлаб олса бас, қумтепаликлардан елдек учиб тушаверади.

Қизиги шундаки, оролликларнинг энг сеvimли машгулоти «япроқ чана»да учиб. Улар ҳар йили спортнинг бу тури бўйича мусобақалар ўтказишади.

● **ЁҒОЧОЁҚДА УЗОҚҚА** Мана неча йилдирки, Франциянинг Аркашон шаҳрида ёғочоёқда юриш бўйича мусобақа ўтказилади. Беллашув қатнашчилари Аркашондан Вьё-Букс қишлоғигача бўлган 105 километр масофани босиб ўтишлари керак. Мусобақа ҳар бир қатнашчидан кўп куч ва чаққонликни талаб этганлиги учун спортчилар унга йил бўйи тайёргарлик кўришади.

● **МАРТАБА НАТИЖАГА ҚАРАБ** Бразилиянинг Сан-Паулу шаҳридаги Паолиста бош кучасида 600 дан ортиқ официантлар, ошпазлар ва майхона хизматчилари узоқ масофалик югуришда қатнашдилар.

Ўтган сафар бу масофа 1200 метрни ташкил этган эди. Бу гал эса 2 километрга чўзилди. Мусобақа қатнашчиларига қуйидагича шарт қўйилган: улар иккала қўлини ҳам олдинга чўзганча патнис ушлаб югуришлари керак. Патнисга сув тўла стакан ҳам қўйилади. Шу сувни тўкмаган ҳолда маррага тез етиш лозим. Агар кимки, сувни тўкиб юборса, ўша заҳоти ихтисослигидан маҳрум қилинади. Ғолибларга эса совгалар улашилади ва ўз ихтисоси бўйича юқори лавозимларга тавсия қилинади.

● **ҚҲЙМОҚНИ ТУШИРМАЙ ЮГУР** Буюк Британияда ҳам ҳар йили ўзига хос кросс ўтказилади. Унда фақат аёллар қатнашади.

Мусобақа шартларига кўра, аёллар кўлларидagi ис-
сиқ товада кўймоқ билан югурадилар. Унда товадан
кўймоқни тушириб юбормай маррагача етиб келган-
лар голиб деб топилади.

● **ФУТБОЛЧИ ФИЛЛАР** Индонезиянинг Бандар-
Лампунг (Жанубий Суматра) шаҳрида утказилган
одатдан ташқари матчга минглаб одамлар йиғилишди.
Уйинчилар ўрнига Индонезияда 1985 йилдан бери
ишлаб келаётган филларни ўргатиш мактабининг би-
ринчи битирувчилари майдонга чиқишган.

Уларнинг 25 дақиқалик мусобақа натижасини «Но-
ранг Сари» командасининг ҳужумчиси жарима майдо-
нидан тепган тупи ҳал қилди. «Раж Бас» командаси
дарвозабоннинг спортга оид бўлмаган хатти-ҳаракат-
лари учун ҳакам 11 метрлик жарима белгилайди. Дар-
возабон ҳакамнинг бу қароридан норози бўлиб,
майдонни ташлаб кетади. Уйинчилардан биттаси ҳат-
то сариқ карточка олади.

Уйин айланаси бир метрлик махсус коптоқда
амалга оширилди. Филлар ҳаракатини от минган ча-
вандозлар кузатиб туришди. Уйин ҳаками қари фил
ўргатувчи киши бўлган. У навбатчилар ёрдамида ҳа-
камлик қилди. Ҳаммаси бўлиб футбол уйнашга 42
фил ўргатилган. Уйинга эса фақат 25 тасига рухсат
берилган.

● **УЗИ ГОЛИБ, БИРОҚ ГОЛИБ ЭМАС** Яман
Жумҳуриятининг Ходейда шаҳри атрофида анъанавий
туялар пойғаси бўлиб ўтди. Пойга 41 километргача
чўзилган бўлиб, унда 155 нафар сувори қатнашди.

Маррага бир вақтнинг ўзида икки — Акбара ва
Самум лақабли туялар биринчи бўлиб етиб келишди.
Қизиги шундаки, мусобақа шартига кўра, туякашлар
туя устида ортиқча ҳаракат қилмасликлари, шунинг-
дек, биринчи ўрин фақат бир туякашга берилиши ке-
рак эди.

Ҳакамлар ҳайъати биринчиликни кимга бериш ке-
раклиги тўғрисида узоқ бош қотирдилар ва голибни
аниқладилар. Голиблик Самум лақабли туяга насиб
этди. Акбаранинг соҳиби эса пешонасидаги терни
артмоқчи бўлиб, оқ рўмолчасини кутарган ва нати-

жада бу ранг туянинг безовталаниб тез чопишига сабаб бўлган экан. Шунинг учун унинг голиблиги инобатга олинмади.

● **ЁНГОҚ ҒАЛАБА КЕЛТИРДИ** Суринам давлати пойтахти — Парамарибо шаҳридаги отчопар шу кунги томошабинларга тўлганди. Бу ерда утказиладиган беллашувда машҳур отлар билан бирга «оддий»лари ҳам қатнашишлари керак эди. Уз-узидан равшанки, ҳар бир пул тикувчи киши албатта, номдор отларнигина танлайди. Ниҳоят мусобақа бошланди. Навбатдаги югуришда ишқибозларга таниш бўлмаган Жеральдина лақабли от шиддат билан олдинга утиб олиб, маррага биринчи бўлиб етиб келди. Голибнинг эгаси эса Жозе Ариналос мумайгина ютукни қўлга киритди. Голиб отнинг бунақанги тез чопишидан таажжубга тушган ҳакамлар уни қайта текширувдан утказишди. Буни қарангки, от эгари тагидан утқир игнали учта ёнгоқ чиқди, худди шу ёнгоқлар жониворни бор кучи билан чопишга мажбур этганди.

● **ОТДА — БАСКЕТБОЛ** Францияда янги уйин ихтиро этилиб, унинг номи хорсбол ёки отда баскетбол уйинидир. Узунлиги 60, эни эса 25 метр бўлган майдонда тўрт нафардан чавандоз бўлган икки команда беллашади. Учрашув икки бўлимда 10 дақиқадан ўтказилиб, кенглиги бир метр бўлган турни кўп нишонга олган команда голиб ҳисобланади. Тўп учун курашда чавандоз ва отларнинг тўқнашиб кетиб, жароҳат олиши мумкин бўлишига қарамай, хорсбол уйини тобора оммавийлашиб бормоқда. Франциядан ташқари Бельгияда ҳам отда баскетбол уйнаш бўйича мамлакат биринчилиги ўтказилмоқда.

● **ХУРОЗЛАР БЕЛЛАШУВИ** Маълум бўлишича, хўрозлар нафақат жангда, балки «қа-қа»лашда ҳам беллашаркан. Жеймс лақабли хўроз Амриқонинг Рог-Риввер шаҳрида ўтказилган «қа-қалаш» бўйича мусобақада ярим соатда 85 марта «қа-қалаб» биринчи уринни эгаллади. Хўроз эгалари жониворларни мусобақа олдидан 12 соатлаб қоронгу жойда бекитиб қўядилар. Бечора хўрозлар қоронгуда шунақанги қийна-

лишадики, ёругликка чиқишгач, хурсандлигидан жони борича «қа-қалайди»лар.

● **СУЗУВЧИ ОТЛАР** Одатда отлар пойгаси ип-подромларда ўтказилади. Таити оролида эса отлар пойгаси сувда ўтказилади. Чавандозлар ўзларининг тўрт оёқли шериклари билан 1000 метр масофа сузиб ўтишлари керак.

● **ИНСОНЛАР ОТЛАРДАН ТЕЗ ЧОПАДИ?** Уэльсда (Буюк Британия) ҳар йили антиқа мусобақа ўтазилади, яъни чавандоз билан пиёда киши пойга ўйнайди. Улар босиб ўтадиган масофа 22 мил (35 километр)ни ташкил этади.

Бу мусобақада ҳозирча чавандоз голиб чиқмоқда. Ахир бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас. Лекин шуни мамнуният билан айтиш керакки, улар ўртасидаги фарқ йилдан-йилга қисқариб бормоқда.

Масалан, 1988 йилда ўтказилган беллашувда пиёда спортчи чавандоздан атиги 4 дақиқа кеч етиб келган. Демак, яқин вақт ичида инсон чопқирликда отлардан ўзиб кетса, ажаб эмас.

● **ЁПИРАЙ, ҚҰНҒИЗ ТУТУВЧИЛАР!** Бу одамлар нималарни ўйлаб чиқаришмайди-я?! Ақл бовар қилмайдиган ўйинларни ҳам катта қизиқиш ва шовшув билан ўтказишади. Масалан, Мюнхенда гаройиб мусобақа бўлиб ўтганига ҳали ҳеч қанча вақт бўлгани йўқ. Мусобақа шартига кўра, қисқа вақт ичида ким кўп қўнғиз тутса, ўша голиб ҳисобланади. Бундай шарафга 28 ёшли Эльмар Кенитер эришди. У 3 дақиқаю, 9 сония ичида 20 та қўнғиз тутди.

● **ҲАҚАМЛИКНИ ЧИДАГАН ҚИЛАДИ** Камеруннинг Бертва шаҳрида там-там чалиш бўйича мусобақа ўтказилди. Унда мусиқа ишқибозларидан 123 киши қатнашди.

Беллашув 6,5 соат давом этди. Биринчи соврин — ажойиб араб тулпори шаҳарлик Эдиард Мандарага насиб этди. Бу мусобақада ҳамма иш жойида бўлгани йўқ, кўнгилсизликлар ҳам бўлди: жюри аъзоларидан

бири узоқ давом этган шовқинга чидай олмади ва мазаси қочиб госпиталга жунатилди.

● **БАҚИРИБ ҲАМ ПУЛ ТОПСА БҮЛАДИ** Токиода бақироқларнинг анъанавий биринчилиги бўлиб ўтди. Унда 19 нафар рақиб беллашди.

Мусобақа шарти оддий — ким кучли бақирис.

Ғолиб Тацууро Мурано бўлди. Унга соврин билан бирга 100 минг иен ҳам берилди.

● **ДАҚИҚАДА 25 МАРТА** Эквадорда жойлашган Риобомба шаҳрида эстрада раққос ва раққосаларининг кўриги бўлиб ўтди. Курикнинг шарти бўйича улар ўйин қоидасини бузмаган ҳолда, бир дақиқада 4 мартадан 25 мартагача чирпирак бўлиб айланиши керак эди.

Худди шу шарт бўйича Луиса Бранко билан Роберто де Эскотолар ғолиб чиқишди. Улар 32 дақиқа давомида жуда катта тезликда айланиш билан бирга ўйин ритмини бузмай қойилмақом ўйнашди, ўйин давомида бошлари ҳам айланиб кетмаган.

● **«СЕМИЗ ГҮЗАЛЛАР» ҒОЛИБИ** Италиянинг Пиза вилоятида аёллар ўртасида «Семиз гўзаллар» кўриги бўлиб ўтди. Унда александриялик 53 ёшли аёл Анжела Мазини ғолиб чиқди. Унинг оғирлиги 145 кило бўлиб, бўйи 1 метру 67 сантиметрли ташкил этади.

Анжела «Супер — 100» клубининг аъзоси. Бу клубга ҳамма ҳам қабул қилинавермайди, унга фақат оғирлиги 100 килодан ортиқ бўлган аёллар қабул қилинади.

Яна шуни таъкидлаш лозимки, Анжеланинг эри атиги 70 килограмм.

* * *

Буэнос-Айрес шаҳрида ҳам анъанавий бақалоқлар танлови ўтказилди. Унда оғирлиги 150 килодан кам бўлмаган 60 аёл қатнашди. Рақиблар арқон тортиш, қоп ичига тушиб югуришда куч синашдилар. Лекин бу мусобақа натижалари ғолиб аниқланганда эътиборга олинмасди. Танлов ниҳоясида оғирлиги 217 кило

булган Мария Менидо «Энг семиз аёл» унвонига сазовор бўлди.

● **ГУЛЛИВЕРЛАР СЪЕЗДИ** Австриянинг Линц шаҳрида баланд буйлилар съезди ўтказилди. Бу анжуманда буйи 190 сантиметрдан кичик бўлмаган эркеклар ҳамда буйи 180 сантиметрдан паст бўлмаган аёллар қатнашди.

Съезднинг яна бир диққатга сазовор томони бор эди-ки, унда голиблик учун кураш ҳам бўлди. Буйи «аъниги» 2 метру 20 сантиметр бўлган голландиялик Р. Брунтайн голиб деб топилди.

● **СМИТЛАР УЧРАШУВИ** Мана неча йилдирки, АҚШда исми ва фамилияси Жон Смит бўлган Амриқо фуқароларининг анъанавий учрашуви ўтказилиб турилади. Даллас шаҳрида ўтказилган учрашувда 500 дан ортиқ Жон Смитлар қатнашди.

● **«МАЙМУНЛАР» ТАНЛОВИ** Жаҳонда қанча танлов ва мусобақалар ўтказилишини тасаввур ҳам қилиш қийин. Амриқонинг «Нэшнл инкуайер» журнали эркеклар уртасида «Қушма Штатларнинг бадани энг кўп жунли кишиси» танловини ўтказди. Унда бутун бадани қалин жун билан қопланган Родни Уйат исмли киши биринчи ўринни эгаллади. Шунинг ҳам таъкидлаш керакки, голибнинг юзи теп-текис, соқол ва муйлов ҳам қўймаган, лекин бадани...

Рафиқаси турмуш ўртоғининг галабасидан ниҳоятда қувонди, ахир Родни «маймун» бўлса-да, «Танлов голиби» унвонидан ташқари мўмайгина пул ҳам олганди-да.

● **ЮТУҚ УЧУН 20 ЙИЛГАЧА ЯШАШ ШАРТ** Нью-Йорк шаҳрида қизиқ лотерея ўйини ўтказилди. Унинг шартига кўра, барча карточкаларни тўғри тўлдирган тўққиз голибга 90 миллион доллар берилади. Шуниси ажабланарлики, ютуқ чиққан кишилар маблағни фақат 20 йилдан кейин оладилар. Унга умр етса, яхши, етмаса-чи? Лекин шундай бўлса-да, унинг ишқибозлари тобора ортиб бормоқда.

● **ТАХМИН УЧУН «ТОЙОТА»** Австралияда утказилган филателия кўргазмасида Япониянинг «Тойота» енгил машинаси қўйилиб, унинг теварак атрофига турли мамлакатлар почта маркалари ёпиштирилганди. Машинадаги маркалар сонини кўз билан чамалаб, тўғри айтиб берган киши голиб ҳисобланиб, унга «Тойота» бепул бериларди. Ушбу кўргазма аттракционда 15 мингдан ортиқ киши иштирок этди. «Тойота» Австралиянинг Кресвин шаҳрида яшовчи Кристофор Келфид исмли кишига топширилди. У 17422 та марка борлигини айтган. Ваҳоланки, машинада 17421 та марка бор эди.

● **ТУПУРУКЧИ ШВЕЙЦАРЛАР** Швейцарияда «спорт»нинг янги тури — гилос данагини узоққа тупуриш оммалашиб бормоқда. Сэнт-Обин шаҳрида 1500 «спорт»чи иштирокида биринчи расмий мусобақа утказилди. Беллашувнинг қоидаси жуда оддий: мусобақа иштирокчиси гилосни ейди-да, данагини узоққа тупуради. Утказилган биринчи турнирда 19 метр 15 сантиметр натижа кўрсатган киши голиб деб топилди.

● К И М Т Е З Е Й Д И ? . .

...**МУЗҚАЙМОҚНИ** Исроилда музқаймоқни тез ейиш буйича антиқа беллашув утказилди. Ярон Элон деган одам 90 сонияда 1,5 кило музқаймоқни «тинчитиб» биринчи уринни олди.

...**МАКАРОННИ** Италиянинг шимолидаги Веркура деган жойда эса ҳар йили макаронни тез ейиш буйича мусобақа бўлади. Ҳозирча 20 ёшли Эмануэл Беллотти голиб саналмоқда. У пиширилган 400 грамм макаронни ропша-роса 35 сонияда паққос туширди.

Қизиги шундаки, макаронни ейиш учун вилкадан фойдаланиш таъқиқланган. Шунинг учун бўлса керакки, аввалги урнатилган рекорддан ҳеч ким ўзиб кетолмади. Ушанда рекорд натижа 34 сония эди.

...**БЛИНЧИКНИ** Югославиянинг Бар шаҳрида ичига асал солинган блинчик ейиш буйича танлов бўлди. Шартга кўра, 45 дақиқада ҳеч қандай ичимликсиз энг кўп блинчик тамади қилган киши голиб ҳисобланиб, махсус соврин билан тақдирланади. Белла-

шувда 65 киши қатнашиш истагини билдирди. Танловни шаҳар ҳокимларидан иборат нуфузли ҳакамлар ҳайъати бошқарди. Мусобақа бошланганидан кейин 20 дақиқа ўтар-ўтмас, унинг иштирокчиларидан атиги 7 киши қолди. Беллашувнинг 42 дақиқасида 51 та блинчикни тинчитган 22 ёшли Бранко Шврич голиб чиқди. Бу вақтга келиб унинг бошқа рақиблари уйиндан чиқиб кетишганди.

...**ОЛХУРИНИ** Швейцариянинг Давос шаҳрида ошқозоннинг чидамлилигини синаш учун одатдан ташқари танлов ўтказилди. Танлов шартига кура, 12 кишидан иборат ҳакамлар ҳайъати олдида ярим соат ичида кўплаб олхурини (данаги билан) ютиши керак.

Буни қарангки, шундай оғир шартни бажарадиганлар ҳам бор экан. «Томдаги қоплон» ресторанидаги майхона соҳиби Хорст Теддер 30 дақиқада 189 та олхурини ютиб юборишга муваффақ бўлди.

...**ТУХУМНИ** Маълумки, бедана тухуми энг қimmatбахо парҳез таомлардан ҳисобланади. Балки уни янада оммавийлаштириш учунми АҚШнинг Жексон шаҳрида (Огайо штати) «Купроқ бедана тухумини ютинг!» шиори остида мусобақа ўтказилди. Беллашув шarti бўйича 10 дақиқада пўстини арчмасдан энг кўп тухум ютган киши голиб бўлади. Мусобақада 35 киши қатнашди. Якшанба куни шаҳар клубларидан бирида кўплаб ишқибозлар кўз ўнгида «тухумхўрлар» беллашуви бошланди. Маҳаллий фабрикалардан бирининг ишчиси Шарли Венсон деган аёл кўплаб эркакларни доғда қолдириб, биринчилиكنи эгаллади. Шарли 10 дақиқада 80 та тухумни пўсти билан ютиб юборди. Голибга соврин сифатида тилла суви юритилган куш тухум совга қилинди.

...**ТОРТНИ** 1988 йили Орхусе шаҳридаги Тиволи маданият ва истироҳат боғида торт ейиш бўйича болалар ўртасида йирик мусобақа ўтказилди. Унда 200 ўғил ва қиз 2000 та тортга қарши куч синашди.

● **ҚОҒОЗ ХАЛТАЛАРДАН ЯСАЛГАН ҚАЙИҚ-** Да Амриқонинг Редвуд-Сити шаҳрида ҳар йили ўтказиладиган бу мусобақа кўплаб томошабинларнинг эътиборини ўзига жалб қилади. Дарёда ўтказиладиган

пойгада сугдан бушаган қогоз халталардан ясалган қайиқлар қатнашишади. Мукофот қайси қайиқнинг олдин келганига қараб эмас, балки ажойиб қилиб ясалган қайиққа берилади. Сунгги мусобақада қадимги рицарлар қургони шаклида ясалган қайиқ энг зур деб топилган.

● **300 МЕТРЛИ ВАРРАК** Япониянинг Симицзу (Сидзуока перефектураси) шаҳри атрофидаги Михо соҳилида ҳаваскор варракчиларнинг халқаро мусобақаси бўлиб ўтди. Унда кўпчиликнинг эътиборини тортган нарсаси шу бўлдики, япониялик Иосито Эндо томонидан бўйи 300 метр келадиган варрак учирилди. 59 ёшли уста уни бир-бири билан кетма-кет уланган 450 та кичик варракчалардан ясаган.

● **ОСМОНДАГИ «РАҚҚОСЛАР»** Индонезиянинг Бали оролида ҳам баҳорги варракларни учуриш мусобақалари бўлди. Биринчи ўринни Балига Сингапурдан келтирилган 100 метрли аждар-варрак эгаллади. Етти ёшли болақайнинг осмонга кўтарилган парашют-варраги ҳам томошабинлар олқишига сазовор бўлди. Ниҳоят томошабинлар тайландлик моҳир қўллар ишлаган раққос ва раққоса тасвиридаги варракларни зўр қарсақлар билан кутиб олдилар. Бу иккала варрак осмонда жуда чиройли рақслар ижро этишди.

● **МАТЕМАТИКАСИЗ ЯШАБ БУЛМАЙДИ** Амриқонинг Туэсон шаҳри мактабларидан бирида «Математикасиз кун» ўтказилди. Шу кунни ўқувчи ва ўқитувчиларга санаш, соат календаридан фойдаланиш, умуман математикадан фойдаланиш таъқиқланди, хуллас барча рақамлардан воз кечиш керак эди. Кун охирида мактабдаги, ҳатто бу фанга тоқати йўқ ўқувчилар ҳам математикасиз яшаб бўлмаслигини тан олишди.

● **2 СОАТУ 27 ДАҚИҚАДА** Польшанинг Калиш шаҳрида 13 йилдан бери чекувчилар клуби фаолият кўрсатиб келмоқда. Клуб вакиллари трубкада узоқ чекиш бўйича мусобақа ўтказишди. Унда Р. Каминовский деган кашанда голиб чиқди. У битта трубкадаги мохоркани 2 соату 27 дақиқада «зўрга» чекиб тугатди.

● «КАРАМ ТУЗЛАШ ҲАФТАЛИГИ» АҚШда нишонланадиган байрамлар, турли ҳафталиклар йилдан-йилга кўпайиб бормоқда. Хуш, улар қанча? 7800 та. Бу сон 360 тани ташкил этарди холос. Тугри, айрим байрамлар бутун мамлакатда эмас, балки айрим шаҳар ва штатларда нишонланади. Шундай байрамлардан бири қитъанинг шимолий штатларида бўлиб ўтди. У «Карам тузлаш» ҳафталиги бўлиб, биринчи марта 1993 йил кузда нишонланган.

● ОҚ ИТ, ҚОРА ИТ — БАРИБИР ИТ Омскда бўлиб ўтган байрамни ажойиб ҳам деб бўлмайди, гаройиб ҳам. Уни аҳмоқона танлов дейиш мумкин. Негаки, у ерда энг аччиқ сўкишлар танлови бўлди. Тугри, танлов оғзаки эмас, балки ёзма равишда бўлди, лекин оқ ит, қора ит — барибир ит, деганларидек бу танлов ҳам...

Бу оддий танловлардан эмас, унинг ҳам совринлари бор, яъни бир шиша шампан ва 5 минг сўм пул.

Қизиги шундаки, ҳакамлар ҳайъатининг боши қотди: голибни ва у «ихтиро» этган сўкишни қандай эълон қилиш борасида.

● ПОЙАФЗАЛЛАР ОТИЛДИ «Тюменские ведомости» газетаси ўлкада биринчи марта гаройиб мусобақа ўтказди. Унда иштирокчилар ўз оёқларидаги туфли ё ботинкаларини узоқ масофага оёғида улоқтиришлари керак эди. Бу мусобақада тюменлик футболчилар голиб чиқишди. Улар туфлиларини 24 метру 40 сантиметр узоқликка отишган. Иккинчи ўрин 17 метр масофага улоқтирган трактор ускуналари заводи ишчисига насиб этди.

Мусобақа ҳомийси бўлмиш «Сибир» пойафзал фабрикаси раҳбарияти голибларни биттадан қадаҳ арақ ва бир бакал шампан ҳамда бир жуфт қишки ботинка билан сийлади.

● ОТЛАР... ИЗЗАТДА, ОДАМЛАР ХИЗМАТДА Голландияда неча йилдирки, «Отлар куни» нишонланади. Шу куни кўчаларда катта байрам бўлиб, отларнинг ёлларига ва думига ҳар хил рангдаги ленталар тақилади, чиройли гуллар билан безатилади. Байрам куни отлар умуман ишлатилмайди. Улар иззатда бўлади, яъни кумуш лаганларда энг хушхўр таомлар билан сийланади.

● «ЭГИЗАКЛАР ШАҲАРЧАСИ» Амриқонинг Твинсбург (Огайо штати) шаҳрида ҳар йили эгизаклар фестивали бўлиб ўтади. Сунги фестивалда Амриқонинг барча штатларидан ва чет давлатлардан келган мингдан ортиқ эгизаклар қатнашишди.

Аслида фестивал бўлиб ўтадиган мазкур шаҳар номи ҳам сўзма-сўз таржима қилинганда «эгизаклар шаҳарчаси» деган номни англатади. Бу ном шаҳарга 1817 йилда эгизак Ундкокслар илтимосига биноан берилган. Бир-бирига жуда ухшаш бу эгизаклар эгизак қизларга уйланишган. Қизиги шундаки, улар бир вақтнинг ўзиде ва бир хил касаллик туфайли вафот этишган.

● КИМНИНГ ҚУЛОҒИ КУЧЛИ? Ҳозирги кунда Аляскада янги ўйин пайдо бўлган — «Қулоқлар жанги» деган. Бу ўйин қуйидагича: икки рақибнинг қулоқларига «қаттиқ арқон» ўраб боғланади ва рақиблар бошларини силтаб ва суриб куч синашади. Ўйин тартибига кўра, ким рақибнинг бошини орқага тислантирса, ўзининг бошини олдинга эгса, ўша ғолиб ҳисобланади.

● ҒАРОЙИБНИНГ ҒАРОЙИБИ Дунёда қандай ўйин ва мусобақалар ўтказилмайди, дейсиз? Бу мусобақа деганнинг ҳам тури кўп экан. Санаб саногига етолмайсан киши. Бунинг устига ғаройиблиги-чи! Масалан, Англиянинг Оли шаҳрида уй бекалари қўлида това ушлаганча югуриш мусобақаси анъанага айланган. Унинг шарти қуйидагича: бир қўлида това ушлаган бека югуриб кетаётган иккинчи қўли билан товага пирог ташлайди. Агар кимки шуни тушириб юборса, ўша заҳоти ўйиндан чиқади. Ёки француз новвойларини олиб кўрайлик. Улар ҳам ўзига хос мусобақа ўтказишиб туришади, яъни қўлларидаги патнисда торт кўтарганча маълум масофага югуриш. Маррага биринчи бўлиб етиб келишдан ташқари, кондитер маҳсулотнинг шаклини ҳам бузмаган бўлиши керак.

Швейцариянинг Альпида эса тўрт одамнинг калласига тенг келадиган тошларни узоққа улоқтириш беллашуви мавжуд. Ҳозирча рекорд кўрсаткич 3 метрлик тош бўлиб қолмоқда. 4 метрлигини ҳали ҳеч ким улоқтиролганича йўқ.

Ғарбий Олмонияда бундан ҳам ғаройиб анъанавий ўйин бор. Ўйин хонтахта остида ўтказилади. Унинг

шарти қўйидагича: хонтахта остидаги майдон иккита бўлинади, икки рақиб икки томонда ётиб олганча, жимжилоқ бармоқлари билан бир-бирини тортишади. Кимки рақибининг қўлини чизикдан тортиб ўтса, уша голиб.

Қурбақалар беллашуви ҳам кўп шов-шувларга сабаб бўлаётган ўйинлардан. У ҳар доим Калифорнияда ўтказилади. Амриқонинг ҳар бурчидан «қурбақашунослар» ўз қурбақалари билан келишади. Беллашувда нафақат қурбақалар, гоҳо унинг соҳиблари ҳам сакрашларига тўғри келади. Чунки ўжар қурбақалар сакрамай туриб оладилар. Шунда хужайин сакрасагина у ҳам сендан қоламанми, дегандай ундан ўтказиб сакрайди.

Кейинги пайтда олдинга қараб эмас, балки орқага томон югуриш ва велосипедни ҳам тескари миниб ҳақидаги ҳабарлар тез-тез эшитилмоқда. Ҳақиқатан ҳам Нью-Йоркда «Орқага қараб югурувчилар» клуби фаолият кўрсатади. Улар бир мил (1609 метр) масофага югуриш мусобақасини ўтказишади. Белградда эса велосипедни тескари минган ҳолда ҳайдаш беллашуви мавжуд. Мазкур кўрикда Миливо Димитриевич 113,3 километр масофани велосипедда тескари миниб босиб ўтиб, энг юқори кўрсаткичга эришган. Бу масофани иш-гол қилиш учун унга 6 соату 45 дақиқа вақт керак бўлди холос.

Вьетнамнинг соҳилга яқин ерида яшовчи аҳоли орасида узунлиги 2 метрга яқин ёғочоёқда футбол ё волейбол ўйнаш анъанага айланган. Ёғочоёқда юришни ўрганиш уларга, айниқса, балиқчиларга қўл келади. Чунки саёзликларда балиқ тутишда сув кечиб эмас, ёғочоёқда тўр тортган маъкул.

Албатта, бу мусобақалар спорт федерациялари томонидан расмий ўзказилмайди. Аммо уларнинг оммавийлиги расмий спорт турларидан ҳеч қолишмайди.

● **ОҒИР АТЛЕТИКАЧИ АЁЛЛАР** Азал-азалдан халқда эркак кучли, аёл эса кучсиз деган тушунча бор. Пекин шаҳрида ўтказилган Осиё ўйинларидан сўнг бу ақидага қарама-қарши фикр пайдо бўлди. Ахир бу мусобақада штангачи аёллар беллашди-да! Ниҳоятда сарвқомат, ўрта бўйли хитойлик қиз 95 килолик штангани даст кўтарганда, минглаб томошабинлар ханг-манг бўлиб қолишди.

● **БЕШ ДАҚИҚАЛИ МИНОРА** Копенгагенда ўтказилган сутли маҳсулотлар кўрғазмасида Гуннар Хамм исмли киши сарёдан тайёрлаган Эйфел минораси билан қатнашди. Минг афсуски, олти кун овора бўлиб тайёрлаган маҳсулоти кўрғазма залидаги кучли прожекторлар нурида беш дақиқада эриб кетди.

...АНЪАНАЛАР

● **МУШУК ҚАДИМГИ МИСРЛИКЛАР НАЗДИДА** Олимлар қадимги Мисрда мушукнинг роли тўғрисида янгича фаразларни илгари суришмоқда. Уларнинг таъкидлашларича, бир вақтлар мушукларга сигиниш анъанага айланган, илоҳийлаштирилган ва муқаддас саналган экан. Агар уйга ўт кетса, аввало мушукни қутқаришган. Бу удумни бузиш оғир ҳисобланган.

Нақл қилишларича, қадимги мисрликларнинг форслар билан қилган жангларида бирида мағлуб бўлишига мушукларга сигиниши сабаб бўлган экан, яъни ўша жангда форслар қўлларига найза ўрнига мушукларни ушлаб олишган экан.

● **«ИЛОНИМИЗНИ ҚАЙТАРИБ БЕРИНГ!»** Виктория қўли туманидаги Ньяканга округининг аҳолиси Кения ҳукуматига ана шундай гаройиб илтимос билан мурожаат қилди. Уларнинг вакиллари ҳайрон қолган амалдорларга бир неча кун муқаддам туризм ва Кения табиатни муҳофаза қилиш вазирлигининг овчилари беш метрли илонни овлашганини айтишган. Улар Ньяканга аҳолисининг анъаналарини оёқ ости қилиб, барча эркак ва аёлларнинг руҳини тушириб, илонни пойтахтдаги ҳайвонот боғига олиб бориб топширганлар.

Округ асосий аҳолисининг кўпчилигини ташкил қилувчи Лоу қабиласи эса қадим пайтлардан бери илонга илоҳий деб қараб келишган. Улар илон бахт ва муваффақият келтиради, деҳқонларнинг далаларини қуриқлайди ва ҳосилнинг мул бўлиши учун қайғуради, дейишади.

Маълум бўлишича, тугилган илон округда ҳурматга сазовор бўлиши билан бирга деҳқонлар томонидан озиқ-овқат билан ҳам таъминланган экан. Унинг ҳурматини ўрнига қўувчилар эчки, товуқ ва қуёнларни келтириб беришган.

● **ТУҶҚИЗ КИЛОЛИК ТУРМАКЛАШ** Янги Гвинеяда яшовчи қаяқая қабиласи аёллари сочларини антиқа турмаклайдилар. Улар қуриган ўтқи олиб, аввалига ёғда иватадилар, сўнгра сочларига турмаклашди. Бундай турмаклаш бошга «атиғи» 9 килограмм оғирлик солади.

● **СОЧНИНГ СИРЛАРИ** Африкалик аёллар модага ёки бир дақиқалик хоҳишга қараб сочларини турмаклайдилар, деб ҳисоблаш, албатта, хато. Бу ерда соч турмаклашнинг яширин моҳиятлари ҳам бор экан. Буни Того мамлакатадаги асосан очиқ жойларда жойлашган «гўзаллик салон»ларидан билиб олиш мумкин.

Мисол учун, қирқ кокил орқага жамлаб битта қилиб ташлаб қўйилса, қиз турмушга чиқиш учун тайёргарлик кўраётган ёки бирорта йигитга кўнгил берган бўлади. Бундай соч турмаклашни «севги рамзи» деб аташади. Мабодо, соч ёнга ташлаб қўйилган бўлса, бу аёлнинг «эркин»лигини билдиради. Соchnинг турмакланишига қараб аёлларнинг кайфиятини ҳам билиш мумкин. Масалан, соч урилмасдан орқага ташланган бўлса, уша аёл, албатта, бир нарсадан хавотирда.

Ломе шаҳридаги «гўзаллик салон»ларида мижозларнинг диди ҳар хил бўлса ҳам, улар барчасининг ўзига хос хусусияти бўлади. Ломелик хотин-қизлар гоая даражада бардошли бўлишади. Улар сартарош ёнида соч турмаклашиш учун соатлаб ўтиришади ва анча-мунча оғриққа чидашларига тўғри келади.

● **МОДА — ҚУРБОНЛИКНИ ТАЛАБ ҚИЛАДИ** Мода ишқибозлари чиройли кийиниш учун нималар қилишмайди, дейсиз? Лекин машҳур мода яратувчилар безак сифатида турли-туман жониворлардан фойдаланишни ўйлаб кўришмаган.

Мексикадаги айрим туманларда яшовчи аёллар ўз сочларини тирик калтакесаклар билан безашади. Махсус қисқич ёрдамида улар «кумуш ва олтин» заколкаларни сочларига маҳкамлаб қўядилар. Филиппинлик аёллар эса сирганинг янги тури — ичида кичик қисқичбақа сузиб юрган думалоқ митти аквариумни қулоқларига тақиб юришади.

● **ЭВАЗИГА КАРТОШКА** Соломоновлар ороли пойтахтида (у Санта Круздан чапда жойлашган) шифокорлар меҳнати картошка билан тақдирланади.

Агар шифокор бемор уйига ташриф буюрса, у эвазига йирик картошка олади. Бу қоидага ҳафтанинг беш кунда ва кундуз кунлари риоя этилади. Кечкурун, тунда ҳамда шанба эрталаб шифокор беморни даволагани учун 5 дона картошка олишга ҳақли.

● **ГАЗЕТА ТЕКИНГА ТАРҚАТИЛАДИ** Мабодо Амриқонинг Сент-Питерсбург шаҳрида кун буйи ҳавони булут қошласа, «Мустақил кечки янгиликлар»нинг барча 11 минг муштарийлари газетани бепул оладилар. Шуниси қизиқки, газета 83 йилдан бери чоп этилади. Бу даврда у атиги 312 марта текинга тарқатилди. Ахир Сент-Питерсбург Қўшма Штатлардаги «Энг қуёшли» шаҳарлардан биридир.

● **ПАСПОРТ УРНИГА ЮЗДАГИ НАҚШ** Буркина-Фасода у ёки бу кишининг шахсини аниқлаш учун ундан паспорт сураб ўтиришнинг ҳожати ҳам йўқ. Ғарбий Африкадаги бу мамлакатда сизни қизиқтирган одам ҳақида юзидаги туширилган нақшга қараб кимлигини аниқ айтиб беришади.

● **АЁЛЛАРГА ҚИЙИН БУЛГАН XVI** асрда яшаган машҳур қиролича Катерина Медичи (1519 — 1589 йиллар) ўз қироллик фаолияти давомида сарой хонимлари белининг айланаси 33 сантиметрдан ошмаслигини белгилаб қўйган. Буни қарангки, ўша пайтда аёллар анча нозик бўлишган. Ваҳоланки, бу қадар ингичка белли аёллар XX асрда деярли учраши қийин. Шу пайтгача қайд этилгани фақат иккитагина экан холос. У ҳам бўлса, француз актрисаси Миле Плэр (1881 — 1930 й.) ва инглиз Этель Гранжер (1905 — 1982 й.) лардир.

● **ҚИРОЛЛАРГА ҲАМ ОСОН ЭМАС** Свазилендда ажойиб анъана ҳануз сақланиб келмоқда. Бу одат фақат мамлакат қиролига тааллуқли бўлиб, қирол ҳар йили камида битта шерни яккама-якка олишувда енгиши ва ўлдириши керак. Шу билан у ўз кучи ва мардлигини, қисқаси қиролга хос фазилатларни намоён этиди.

● **МАРКА УРНИГА ПАТ** Индонезиянинг Бабар ороли аҳолиси почта харажатлари учун ҳақ тўланганлиги белгисини тан олишмайди. Улар марка ўрнига

конверт устига қушларнинг чироғли паўларидан ёпиштириб қўйишади. Умуман бу ерда хат жуда камдан-кам ёзилади. Шунинг учун ҳам почта ҳокимияти бу оригиналликка панжа орасидан қараб, унча ишти бўлмайди. Лекин шундай бўлса-да, патли хатлар ўз манзилига аниқ бориб етади ва хат олувчидан ҳеч қандай ҳақ тулаш талаб қилинмайди.

● **ҚИДИРИБ ТОПИБ КЎРИНГ** Коста-Рика пойтахти Сан-Хоседаги почтальонлар конверт устидаги: Сан-Себостин ибодатхонаси бурчагидан шимол томонга 125 метр, сўнг шарққа қараб 30 қадам юринг, деган адресни ўқиб қолишса ҳеч ажабланишмайди. Гап шундаки, Коста-Рика шаҳарларида яшовчилар кўчаларни номлаш ва уйларни номерлашдан очикдан-очик нафратланишади. Бу ерда кўрсатилган йўналиш бўйича ўзига керакли уйни узоқ вақт қидириб топа олмаган франциялик муҳандис ҳақида кўп эслаб туришади. Унга «Пато кохо» баридан гарбга 300 метр, кейин жануб томонга 44 қадам юрсанг, қидирган жойингга борасан, деб тушунтиришган. Бечора француз керакли жойни қидириб топиши мумкин эди, бироқ манзилини тушунтиришганда бар бошқа жойга кўчиб кетиб бўлган экан.

● **КУЁВЛАР КЎРИГИ** Болгариянинг Етропол шаҳрида ҳар йили куёвлар кўриги ўтказилади. Биринчи кун марказий майдонда куёвнинг нимага қодирлигини кўриш учун барча томошабинлар йигилишади. Савол-жавобдан кейин куёвларга махсус дипломлар топирилади. Шундан кейин улар рафиқалари билан қайноналарига садоқат ҳақида қасамёд қабул қиладилар. Эртаси кун эса кўчлилик ва чаққонликни намойиш этувчи спорт мусобақалари бошланади. Ғолиблар фақатгина қайнона ва қайноталардан ташкил топган ҳакамлар томонидан аниқланади.

● **ҚОҒОЗБОЗЛИК ШАРТ ЭМАС** Ҳиндистонда истиқомат қилувчи баланс қабиласида дунёнинг бирор ерида учрамайдиган антиқа одат бор. Бир-бирини севиб қолган йигит ва қиз гувоҳлар кўз ўнгида тропик дарахтнинг баргини икки томондан тишлаб, чайнай бошлайдилар. Барг тугаб, севишганлар лаби бир-бири билан тўқнашгач, йигит ва қиз эр-хотин ҳисобланиб, тўй бошланади.

● **ҲОЗИРГИ КУН АМУРЛАРИ** Амур ва унинг уқ-ёйи ҳақидаги афсоналарни ким эшитмаган дейсиз? Лекин амурнинг уқ-ёйи ҳозирги кунда ҳам борлигини ҳамма ҳам билавермаса керак. Буни қарангки, ундан Африкада яшовчи бушменлар фойдаланишар эканлар. Севги дардига мубтало бўлган йигит узи улдирган ҳайвоннинг суягидан ингичка найза-уқ ясайди. Ёйнинг узунлиги 7 сантиметр (7 уларда бахтли рақам ҳисобланади) бўлиб, турли ўтлар ва чиройли гуллар билан безатилади. Ошиқ йигит уқни «севги шарба-ти»га ботириб олади ва уни қизнинг белига қаратиб отади. Бунда албатта, мўлжал тўғри олинган ва тек-канда оғритмайдиган бўлиши лозим. Мабодо отилган уқ синиб кетса, «Амур» ҳалокатга учраган бўлади.

● **ТУЙГАЧА ФАРЗАНДЛИ БЎЛИШАДИ** Ҳа, хайрон бўлманг, худди шундай. Ҳатто фарзандлари туйгача улгайиб ҳам қолишади. Во ажаб, бизда бундай воқеа ўта қораланади, уларда эса азалий одат ҳисобланади. Қаерда дейсизми? Ҳиндистонда, аниқроғи, Тирунелвели (Тамилнад штати) туманига қарашли Мелакалангал қишлоғида. Уларда анъанага кўра, йигит ва қиз бир неча йил бирга яшашиди, бир-бирини синайди, фарзандлар кўришади, «балоғат ёши»га етгач, расмий рўйхатдан ўтишади ва туй қилишади. Бу пайтда уларнинг болалари эсини таниб қолган бўлади.

● **КУЁВ СИНОВДАН УТАДИ** Африканинг Банга қабиласида утмишдан сақланиб келаётган қадимий анъана мавжуд. Шу анъанага биноан келин туй олди-дан куёвнинг қанчалик жасоратли ва чидамлилигини синаб кўради, яъни ёниб турган машғалани бир дақиқа йигит кўкрагига тутати. Агар йигит бақириб юборса, ёки ўзини орқага олиб тисарилса, туй бўлмайди.

● **УҒИЛИМИ, Ё ҚИЗ?** Уч қизи ва бир ўгли бор хитойликдан қанча фарзандингиз бор, деб сўрашса, куйидагича жавоб қайтаради: «Бир ўғил ва уч бахтсизлик». Лекин Панамада яшовчи пуна қабиласида қиз боланинг дунёга келишини катта байрамдек кутиб олишади. Чақалоққа олгин узук ва бир қанча чиройли кийимлар ҳадя қилинади, ёши бироз улгайгач, узук қизчанинг бурнига тақиб қўйилади. Бу ерда ўғил боланинг туғилиши бахтсизлик ҳисобланиб, бечора кичкин-той бир неча йилгача ҳеч қандай кийимсиз яшайди.

● **ИСМ ҚАНДАЙ ҚҮЙИЛАДИ?** Ҳиндистоннинг айрим туманларида янги тугилган чақалоққа исм қўйишда шундай одат ҳалиям сақланиб қолган. Одатга кура, исм қўйиладиган кун ота-онага баҳслашиш рухсат берилади. Улар биттадан шам ёқишади. Кимники узоқ ёнса ўша одам исм қўйиш ҳуқуқини қўлга киритади.

Янги Зеландиянинг туб аҳолиси уртасида эса исм қўйиш маросими янада гаройиб утказилади. Чақалоқ олдида тангрининг ҳайкалчаси ушлаб турилади ва гудак характериға сингиши учун яхши сифатлар саналади ёки чақалоқ туғилишидан олдин юз берган воқеа-ҳодисаларни бир-бир санай бошланади. Шу саналаётган пайтда чақалоқ акса уриб юборса, тўғрироғи, қайси сўздан кейин акса урса ўша сўз унга исм қилиб қўйилади.

XVIII асрда Испанияда оддий дворянлар олтига исм олиш ҳуқуқига эга бўлган бўлса, грандлар (сарой аъёнларига мансуб испан дворянлари) эса ўн иккита ва энг юқори табақадаги кишилар чексиз исмга эга бўлишган.

● **АЁЛЛАРНИНГ ҚУРОЛ-ЯРОҒИ** Бирманинг ши-моли-шарқидаги тоғларида яшовчи падаунлар қабила-сида «аёлларнинг бўйни қанчалик узун бўлса, шунча гузал бўлади», деган тушунча бор. Маҳаллий афсоналар-да айтилишича, узоқ асрлар муқаддам қишлоқлардан бирида пайдо бўлган одамхўр йўлбарс фақат қизларга ҳужум қилиб, уларнинг бўйнидан гажиб ташлайверган экан. Ушандан бери падаунларнинг беш ёшга тулган қизларининг бўйнига жездан ясалган ҳалқа кийдириб келганлар. Бундан мақсад уларни йўлбарс тишидан сақлаб қолиш эди. Қизларнинг ёши катталашган сари ҳалқалар сони ҳам кўпайиб бораверган ва бу билан бўйиннинг узунлиги 30 сантиметргача етган.

Кундалик турмушда аёлларнинг бўйнидаги бу «қурол-яроғи» кўп ноқулайликларга сабаб бўлиб келади. Уларнинг оғирлиги баъзан 12 килогача бўлиб, бу «тақинчоқ»ни олишнинг ҳеч иложи йўқ. Чунки бўйин суяклари оралигидаги бўшлиқ кенгайиб кетиши нати-жасида ҳалқа олинса у калланинг оғирлигини кўгара олмасдан шилқ этиб тушаверади.

● **ЧУҒ УСТИДА УЙИН** Филиппин пойтахти Ма-нила шаҳрининг жанубида жойлашган бир қатор қишлоқларда шундай бир одат бор: далалардан бор

ҳосил йиғиштириб олингач, катта диний маросим бошланади. Унда қишлоқнинг ботир саналган йигитлари чўғ бўлиб турган кўмир устида яланг оёқ рақсга тушишади.

● **ПОДАНГИЗНИНГ АҲВОЛИ ҚАНДАЙ?** Дунёда сўрашишнинг турли шакл ва усуллари бор. Биров қўл олиб кўришса, яна биров таъзим қилади, ёки қўлини кўксига қўяди, баъзилар эса бир-бирига бурнини теккизади. «Салом!», «Хайрли кун», «Сизга тинчлик тилайман», «Сизни кўрганимдан гоё хурсандман!» дейишади. Африканинг фақат мол боқиш билан шугулланган масаи қабиласидагилар эса бир-бирларини кўрганда: «Подангизнинг аҳволи қандай?» деб сўрашишади.

● **ҚАЙСИ БИРИ ТУҒРИ?** Океаниянинг Феникс архипелагидаги кичик Эндербери оролининг бонг урувчи соати-ю, ҳар куни бир мартагина отадиган тўпидан бошқа ҳеч қандай мақтанадиган жойи йўқ. Бонг урувчи соат оролнинг шимолий кўрфаз томонида, тўп эса жанубий қисмида жойлашган. Ҳар куни қоқ туш пайтида соат ўн икки марта бонг уради, тўп эса гумбурлаб отилади.

Саёҳатчилар ороликлардан: «Соат туш пайти бўлганлигини қандай аниқлайсизлар?» деб сўрасалар, улар «Тўп отилишидан» деб жавоб берадилар. «Тўп отиш учун туш пайти бўлганлигини қандай аниқлайсизлар?» деган саволга эса «Соатнинг бонгига қараб» деб жавоб беришади.

Шундай бўлса-да, «Аниқ вақт хизмати» ўтган юз йил давомида бу ерда бир дақиқага ҳам адашмаган.

● **СУДЬЯ ҲАМ ЖАЗОЛАНАДИ** Африкада истиқомат қилувчи мандинго қабиласида гаройиб қонун бор. Унга кўра, айбсиз кишини озодликдан маҳрум этган судья жазоланади. Жазоланганда ҳам антиқа усулда — айбсиз айбдор қанча муддат қамоқда ўтирган бўлса, судья шунча кун ўша кишини елкасида кўтариб юриши шарт. Урта асрда Олмонияда худди шунақа судьялар янада қаттиқроқ жазоланар эдилар. Нюренберг шаҳри музейида бундан 400 йил муқаддам қалбаки ҳужжатга имзо чеккан нотариус ходимининг мумийланган бир қўли ҳануз сақланмоқда. Қурииб турибдики, ўша даврда қалбаки ҳужжатга имзо чеккан юристларнинг қўли кесилар экан.

ШУНАҚАСИ ҲАМ БЎЛАДИ

● **ДАРАХТ СУДГА БЕРИЛДИ** Сарлавҳани ўқиб, ҳайрон қолаётгандирсиз, дарахтни ҳам судга бериб бўларканми, деб. Ҳа, бўларкан.

Швейцариянинг Цюрих шаҳрида яшовчи бир ҳайдовчи судга ариза берди. У кўчадан ўтиб кетаётиб, кўча бўйида савлат тўкиб турган каштан (қароқайинлар оиласига мансуб дарахт) дарахтининг тарвақайлаб кетган шохларига ва унинг пишиб турган ёнғоқларига суқланиб қараб турган эди, бирдан... бир дона ёнғоқ ўз-ўзидан узилиб, ҳайдовчининг кўзини чиқара ёзди.

Кўз ости кўкарган ҳайдовчи судга мурожаат этди ва муниципал идораларнинг дарахти етказган зарарни қоплаш учун тўтрироғи, кўз остини даволатиш учун улардан минг франк ундириб беришни суддан талаб қилди. Суд эса бу ишни кўриб чиқди ва ажрим чиқарди.

● **ЎЗИНИ-ЎЗИ ЖАЗОЛАДИ** Амриқонинг Гранд-Айленд шаҳрида (Небраска штати) яшовчи Жон Хиггинсга бир кунда суддан иккита чақирув қоғози келди. Биринчиси — судья бўлгани учун, иккинчиси эса жавобгар сифатида. Судья Хиггинс ўз итини кўчага тумшугбоғсиз сайр қилгани қўйиб юборган гуноҳкор Хиггинснинг ишини кўриши керак эди. Шундай қилиб, судья Хиггинс ўзини 10 доллар жарима тўлашга ҳукм қилди.

● **МУКОФОТ УРНИГА ЖАРИМА** Львовлик нафақахўр Геннадий Р. Украина карбованчини долларга алмаштирмақчи бўлди ва бозорга борди. У ерда икки ёш йигит 30 минг карбованцга 10 долларни алмаштришини таклиф этишди. Геннадий ҳам кўнақолди. Аммо сал нарироққа бориб қарасаки, қўлида атиги 1 доллар холос. Дарҳол милицияга чопди. У ердагилар кийим ва башарасини узгартириб, фирибгарларни ўзи

қидириб топишини маслаҳат беришди. Билмадик, балки улар ҳазиллашгандир, бироқ Геннадий айнан улар айтгандек қилди. Бозорда рошпа-роса 4 кун «изгиди» ва тўртинчи кун деганда уша фирибгарларни тутишга мушарраф бўлди.

Буни қарангки, улар қонун қуриқчилари бўлиб чиқишди, яъни бири Личаковский туман ички ишлар бўлимининг катта сержанти, иккинчиси эса шу бўлимнинг оддий ходими экан.

Милицияда Геннадийга ёпиғлиқ қозон ёпиғлигича қолишини таклиф этишди. Лекин қария кўнмади. У биларди — фирибгарларни ушлагани учун мукофот берилишини. Қоюдага кўра беришди ҳам — 5 минг. Фақат мукофот эмас — жарима.

Бизнингча бу мукофотни қария ўжарлиги учун олди. Аммо протоколга «Валюта билан муомала қилгани учун» деб ёзиб қўйишди.

● **СУДНИНГ АЙТГАНИНИ ҚИЛМАЙ ҲАМ КЎР-ЧИ?** Бизда булгани сингари амриқоликларда ҳам цент долларни тежайди, деган нақл бор. Паркерсберг шаҳрилик (Ғарбий Виржиния штати) Гэри Вагнер шу нақлга амал қилиб, суд солган 441 доллар жаримани ўзи йиғиб юрган центлар билан тўламоқчи бўлди (муштлашгани учун жарима билан жазоланганди). У белгиланган муддатда ўн икки қопга тўлдирилган центларни суд биносига олиб борди. Лекин улар центларни шундайлигича қабул қилишмади: ҳар бир кичик қоғоз халтага 50 дона центдан солиб, тахлаб топширишни буюришди. Бироқ бунга Вагнер кўнмади. Аммо барибир суднинг қўли баланд келди. Судга ҳурматсизлик қилгани учун Вагнерга қўшимча равишда яна 150 доллар жарима солинди.

● **ТАДБИРКОР СОЛИҚ ОЛУВЧИЛАР** Париж шаҳри яқинида турувчи Поль Рималь солиқ тўплаш бошқармаси ходимларини бир бошлай деб 50 килодан иборат майда тангаларни қопга солиб, бошқармага келди. Бошқарма ходимлари ҳам анойилардан эмас экан. Улар пулни қабул қилишдан бош тортишмади, фақат тангаларни 10 тадан булак-булак қилиб топширишни айтишди. Ишнинг бунчалик тескари айланиб кетишини кутмаган ҳазилкашнинг чўнтақдан қоғоз пул олиб тўлашдан бошқа чораси қолмади ва қопдаги тангаларни яна ортига кўтариб кетди.

● **ДХҚГА ДАРҲОЛ КЕЛМАЙДИМИ?** Астраханлик бир киши самолёт олиб қочишга роппа-роса 15 йил тайёргарлик кўрди. Ҳеч кимга зиён етказмай ўғирлаш усулларини ўрганди, ҳаво ҳужумига қарши бўлинмалардаги мутахассислар ва ҳарбий учувчилардан йўл-йўриқлар сўради, маслаҳатлар олди (албатта ўғирлик қилишини билдирмади). Аммо ишини барибир эплотмади.

У самолёт олиб қочишга 15 йил пайт пойлашининг сабаби... атиги бир марта бўлса-да, хорижга чиқиш эди. Унинг бу ниятини билиб қолган Давлат хавфсизлик қўмитаси (ДХҚ) унга имконият яратиб берди, яъни 15 йиллик орзусини ушалтирди. Уйламанг, самолётни атайлаб ўғирлатишган, деб. Йўқ, чет элга кетаётган сайёҳларга қўшиб юборди холос уни.

Ҳа, бечорая, шу ниятинг бор экан, ўша заҳоти ДХҚга келмайсанми?!

● **ҚОНУН ҚОНУН-ДА!** Швециялик Матти Суока бир неча йил Замбияда ишлади. Бу мамлакатда у икки марта уйланди, чунки маҳаллий қонунга биноан қўшхотинликка рухсат берилганди. Ниҳоят орзиқиб қутилган кунлар келди. Матти қора танли икки рафиқаси билан ватанига қайтиб келди. Бироқ энди уни катта муаммо кутарди. Швеция қонунига биноан иккита хотин олиш мумкин эмасди, акс ҳолда уни суд кутарди. Бечора Суока нима қилсин — иккала хотинини ҳам барабар севса... Устаси фаранг Матти йўлини топди — рафиқаларини хафа қилмаслик учун иккаласи билан ҳам ажралишди, лекин худди эр-хотиндек яшайверди. Бу нарса Швеция қонунида таъқиқланмаган.

* * *

Мана бу воқеа ҳам ажралиш ҳақида. Таиландда қадимдан қолган ажралиш қонуни ҳамон сақланмоқда. Бу қонунга кўра, эр ва хотин гувоҳлар олдида бир хил катталикдаги иккита шамни ёқишади. Кимнинг қўлидаги шам олдин ёниб тугаса, шу киши ҳеч қандай гап-сўзсиз, бирор нарса олмасдан уйдан чиқиб кетиши шарт.

● **СУДДА — ФИЛ** Осло шахрининг бир фуқароси филни судга берди. Воқеа бундай бўлганди: Циркда томоша кетаётган пайтда фил ифлос сувни томоша-

бинлардан бирита сепиб юборади ва костюмини «расво» қилади. Афсуски гуноҳкор артистни суд залига олиб киришнинг иложи бўлмагач, у ҳайвон ўргатувчи билан кучада қолди. Цирк директори эса судга кирди. Суд бошқарувчиси жабрланувчининг арзини тўғри топиб, костюмини тозалашга кетадиган пулни тўлашга қарор чиқарди.

● **МАСТ ҲОЛДА ОТ МИНГАНИ УЧУН** Амриқонинг Кентукки штати кўчаларидан бирида отда кетаётган 20 ёшли йигитни полициячи тўхтатди ва жарима солди. Сабаб: йигит маст эди. Шунинг учун полициячи рапортга «Маст ҳолда моторлашмаган «транспорт» воситасини бошқаргани учун» деб ёзиб қўйди. Йигитнинг «Отим ақлли, уйни ўзи топиб боради, шунинг учун ҳам мен унга ишониб ичган эдим» деган сўзларига ҳам қарамай полициячи уни жазолади. Агар машина миниб қолса борми, нақ...

Кентуккида 1991 йилдан эътиборан маст ҳолда транспорт бошқариш таъқиқланади. Ушандан буён 23 та велосипед минган йўловчи ва бир ногирон маст ҳолда аравачасида юргани учун жазоланган. Энди улар орасига чавандоз ҳам қўшилди.

● **МИЛИЦИЯ ҲАЗИЛНИ ЁҚТИРМАЙДИ** «Алло, бу милициями?» деган аёл кишининг товуши эшитилди трубкадан. «Тезда етиб келинглар, квартирада ўғрилар» деди яна ҳалиги овоз.

Бу сигнални Радянский туман ички ишлар бошқармасининг навбатчиси қабул қилди. Орадан беш дақиқа ўтиши билан тезкор гуруҳ айтилган жойга етиб келди. Маълум бўлишича, телефон қилган аёл милициянинг тезкорлигини синаш учун ҳазиллашган экан. Унга сохта чақириқ учун яхшигина жарима солинди.

● **ОДДИЙ ФУҚАРОДЕК ЯШАШНИ УРГАТИБ ҚУЙИШДИ** Нью-Йоркнинг шаҳар суди йирик уйлар эгаси Моррис Гроссни 50-хонадонга 15 кеча-кундузга қамаб қўйиш учун ҳукм чиқарди. Краун-Хайтсдаги ярим вайрона бу уй ҳам унга қарашли бўлган.

Қамашдан кўзланган мақсад шуки, хонадонларда ижарада турувчилар иситилмайдиган, чироқсиз, сувсиз ва лифти ишламайдиган уйда қандай яшаётганликларини Гросснинг ўзи кўрсин ва билсин.

● **ТОШБАҚА — ҚАМОҚДА** Гонконгдаги дастлабки қамоққа олиш камерасига ёзда тошбақа келтирилган эди. Бу жонивор осмонулар бинонинг юқори қаватларидан пастдаги йуловчининг бошига тушиб кетган. Тошбақанинг деразадан пастга ўзини ташлаганлиги ҳеч ақлга сигмайдиган ишдир. Буни албатта, бирорта ёвуз ниятли одам амалга оширган бўлиши керак. Хуш, бу иш атайин қилинганми, ё тасодиф? Бу савол терговни олиб бераётган гонконглик полициячиларнинг бошини жуда қотирди. «Тошбақа дастлабки қамоққа олиш камерасида то унинг эгаси топилмагунча ашёвий далил сифатида ушлаб турилаверди». Бироқ эгаси чиқмади. Шундай қилиб тошбақа ҳам маълум муддат қамоқда «ўтириб» чиқди.

● **МУШТУМЗУР ШИФОКОР ТОМОНИДАН ТИШ УРИБ СИНДИРИЛДИ** Омудурман шахрининг (Судан мамлакати) уч фуқароси узаро жанжаллашиб қолишди. Сунг бу жанжал муштлашишга айланди. Натижада жанжалкашлардан бирининг тиши уриб синдирилди. У эса ким урганлигини аниқ билолмай икковини ҳам судга берди. Қизиги шундаки, жабрланувчи суд чиқарган ажримларнинг бирортасидан ҳам қоникмади, яъни кечирим сўраш, ёки етказилган зарарни тўлаттириб олишга кўнмади. У суддан фақат битта нарсани талаб қилиб туриб олди — синган тиш учун айбдорларнинг ҳам тишини уриб синдиришни. Суд розилик берди ва бир муштумзур шифокор томонидан икки айбдорнинг ҳам тиши уриб синдирилди.

● **ҲАЙВОН ҲАМ ҲИМОЯДА** Инсон ҳайвонни хафа қилиши мумкин эмас, ўз уйидаги итни хўрлаш эса ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. Массачусетс штатидаги (АҚШ) Лоуэлл шаҳрида яшовчи 19 ёшли Кэвин Десхин шу оддий ҳақиқатни унуттанди. Маҳаллий ҳакам занжирга боғланган итини бир неча марта тепгани учун Кэвинни 6 ой қамоқ жазосига ҳамда 500 доллар жарима тўлашга ҳукм қилди. Бир куни Десхин овчаркасини тепаётганини кўриб қолган қўшниси воқеани суратга олиб, ҳайвонларни ҳимоя қилиш шаҳар жамиятига топширади, улар эса ўз навбатида уни судга беришади.

Судда Десхин ит ҳовлини кўп ифлослантирмаслиги учун уни калтаклагандим, деб ўзини оқламоқчи бўлди. Оқловчининг фикрича, «жабрланувчи» қаттиқ

тан жароҳати олмаганлиги туфайли, ҳимоясидаги киши жазоланмаслиги даркор. Суд ишни олиб боровчи ҳакам оқловчининг сўзларини нотўғри деб ҳисоблаб, Кэвин ишени жиноят деб топди.

● **«ИЖОДКОРЛИК» ПАНД БЕРДИ** Франциялик П. Кребс бир киши қулидан ўғирланган буюмни сотиб олди. Шу пайт полиция келиб қолди. Кребс эса «Менга яқинлашманглар, Менда СПИД вируси бор, яқинлашсаларинг юқтираман» деб бақира кетди. Дарҳақиқат, яқинлашганларни таталай бошлади, тишлаб ташлади. Бироқ барибир ушланди.

Суд ҳайъати уни ўғирланган молни сотиб олгани учун эмас, балки ўзини ҳимоя қилишда «ижодкорлик» қилгани учун бир ярим йил муддатга қамоқ жазоси белгилади.

● **СОҚЧИЛАР КУЧАДА ТУРИШМАЙДИ** Греция полициячилари Афина кўчаларига ҳам соқчиликка қўйилади. Бироқ улар жойида туришмайди. Маълум бўлишича, полициячилар иш вақтида истаган нарсалари билан шуғулланишаркан, яъни қаҳвахўрлик қилишар, барларга боришар, дўстлари билан дам олишар, хуллас ўз хизмат вазифаларини бажаришмас экан. Греция полиция раҳбарияти Афинанинг марказий Коланаки даҳасида тўсатдан текшириш ўтказгач, шундай ҳулосага келди. Даҳани айлланиб чиққан бошлиқлар 70 дан ортиқ полиция соқчиларининг (ўзи шунча соқчи қўйилади) биронтаси ҳам ўз жойида йўқлигини кўриб ҳайрон қолдилар.

● **ҲАЗИЛНИНГ ТАГИ ЗИЛ** Гонконгдаги кичик бир ташкилотнинг соҳиби ишларини жонлантириб олиш учун банкдан катта миқдорда қарз олди. Дарвоқе, қарз олишдан аввал мажбурият қоғозини тўлдирди ва кассирга берди. У ҳам ўқиб кўриб қўл қўйди ва пулни санаб берди. Ярим соатдан сўнг... не кўз билан кўрсинки, тўлдирилган қоғоз оппоқ ҳолда турарди, сиёҳ ранги ўчиб, ёзувдан асар ҳам қолмаганди.

Бироқ икки ҳафтадан сўнг криминалиستлар ёзувни қайтадан тиклашди ва соҳибни суд қилишди. У эса шунчаки, ҳазиллашганини айтди.

Бечора соҳиб, ҳазили ўзи учун қимматга тушди: суд ундан зарарни тўлаттириб олди ва 5 йилга озодликдан маҳрум этди.

● **ИНСОН УЛИШ ҲУҚУҚИГА ЭГА** Дарҳақиқат, инсон ўлишни истаб қолса, нима қилиш керак? Албатта, бу саволга жавоб бериш оғир, аммо Тель-Авив туманларидан биридаги судда бир одамнинг бу борадаги ариза-истаги қондирилди. Бу одам ашдошлик Мариам Шадок бўлиб, у давоси йўқ оғир касаллика чалинган. Буни ўзи ҳам билади, шунинг учун ҳам ихтиёрий ўлишни истаб судга ариза ёзди. Бу истакни қондириш қанчалик оғир бўлмасин, суд барибир ўлишга руҳсат берди, фақат тиббий хулосаларни таҳлил қилиб чиқиб, унинг эри, бола-чақалари билан келишиб олгачина шундай қарорга келди.

● **ЭЧКИ ҚАТЛ ЭТИЛДИ** Саудия Арабистонидаги Сакака шаҳрида яшовчи бир киши эчкисининг номи бутун мамлакатга тарқалди. Сабаб: кимдир шу эчкининг сути шафобахш эканлиги ҳақида гап тарқатган. Ушандан бошлаб эчки эгасининг уйи олдида минглаб касал одамлар тупланадиган бўлишди. Ҳатто мамлакатнинг чекка қишлоқларидан ҳам дардибедаволар келишарди. Бу кўриниш шаҳар ҳокимларига ёқмади, улар бунга чек қўйиш учун эчкини қамоққа олдилар. Сўнг қози бу эчкини ўлим жазосига ҳукм қилди ва минглаб одамлар олдида ҳукм ижро этилди.

● **СУД ИШЛАРИ БЎЙИЧА «РАЦИОНАЛИЗАТОР»** Амриқонинг Невада штатида яшовчи судья Жон Фитижеральд Гленн суд ишлари бўйича «рационализатор» ҳисобланади. У ўз иш столи устида ажралиш юзасидан ёзилган аризалар бир неча юзтага етишини кутади. Сўнг ажрашмоқчи бўлган барча эр-хотинларни бир вақтда судга чақиради ва суд биноси айвонида жуфт-жуфти билан қатор тургазиб қўяди-да, бақириб сурайдди: «Ҳаммангиз ажралишга розимисиз?» Шунда ҳамма хор бўлиб, «Ҳа» деса, шу заҳоти барчанинг талаби қондирилади.

● **ОШҚОЗОНДАГИ ОЛТИНЛАР** Касалхонадаги олти кунлик машаққатли уринишлар ва дори-дармонлар ёрдамида Фаррух Муҳаммад Суриянинг ошқозонидаги бир килолик олтин зўрга олинди. У бир ҳафта аввал Бирлашган Араб Амирликларидан Бомбейга кўчиб келган эди.

Самолёт Бомбей аэропортига қўнишга шайланганда у 46 та тилла узук ва бошқа тилла буюмларни ютиб

юборганди. Аммо меҳмон ута сезгир асбобларни ҳисобга олмай хато қилганди.

● **ОЛТИНЛИ СИГИРЛАР** Ҳиндистоннинг Висакхапатанам портида Бирмага жўнатиш учун йирик шохли қорамоллардан бир тўдасини кемага ортишгаётган эди. Шу пайт тўсатдан сигирларнинг бири у ёқ бу ёққа тебраниб турди-да, узини ерга таппа ташлади. Бундан шубҳаланган божхона ходимлари (ветеринария ҳужжатларида барча моллар соғлом эканлиги кўрсатилган) ветеринария инспекцияси билан биргаликда ағдарилган сигирнинг қорнини ёриб кўришган. Маълум бўлишича, сигирнинг қорнида 450 грамм олтин қум бор экан. Интроскоп ёрдамида қайта текширувдан ўтган 350 та жониворнинг ҳар бирида 270 граммдан то 540 граммгача олтин қум бор эканлиги аниқланган. Шундай қилиб контрабанданинг навбатдаги уринишлари инқирозга учради.

● **14 Ёшли бойвачча қўлга тушди** Деҳлининг халқаро аэропорти божхонасида 14 ёшли «контрабандист» қўлга олинди. У махсус текширувдан қайта-қайта ўтишига қарамай, асбоб жиринглайверди. Ҳатто чўнтакларида ҳеч нарса қолмаса-да жиринглайверди.

Суроқ қилишгач, бола сирини ошкор этиб қўйди. Унинг айтишича, У Дубай шаҳрида умумий оғирлиги 145 грамм келадиган 31 булак соф олтинни ютиб юборган ва самолётга утириб, Деҳлига келган. У ерда эса...

● **УТА СЕЗГИР МУШУК** Ҳиндистон божхонасида олтин контрабандасига қарши қаттиқ кураш бошланган. Шунинг учун божхона замонавий электрон жиҳозлар билан муқим жиҳозланган. Бироқ бундан ташқари божхонадагилар тирик жонзотлар хизматидан ҳам фойдаланишмоқда. Масалан, Ҳайдаробод аэропортидаги божхонада ишловчи Сваранг Маромба йўловчиларни ўз мушуги — Дорси ёрдамида текширишдан ўтказди.

Мушук соҳиб ёнида махсус столчада утиради. Унинг ёнида авиайўловчилар бир-бир ўтади. Кимда олтин бор бўлса, мушук дарҳол миёвлайди. Бир сафар мушук тушмагур «янглишиб» миёвлаб юборди. Божхона хизматчилари йўловчини роса тиг-питини чиқари-

шиб текширишди, ҳеч нарса топишолмади. Аммо Допси бекорга миёвламаган экан, йўловчи думалоқ олгинни ютиб юборган экан. Буни фақат рентген ёр-дамидагина аниқлашолди.

● **ОСОНЛИКЧА БОЙИШМОҚЧИ БУЛИШДИ**
Франциялик икки полициячига Ницца шаҳридаги циркда ўз ҳунарини намойиш қилган фокусчи жуда ёқиб қолди. Чунки у шляпасига майда тангаларни солиб, беш юз франкли қоғоз пулларни оларди. Цирк тутагач, тартиб посбонлари сахна орқасига ўтиб куз-бойлогичга ўзларининг бор топган-тутган олтмиш минг франklarини келтириб беришди. Улар иллюзи-ончидан пулларини икки баробар купайтириб бериш-ни илтимос қилишди. Кузбойлогич уларнинг илтимос-сини бажариш учун пулларни бир қутичага жойлади ва уч кунгача уни очмасликни тайинлади. Полициячи-лар уч кундан кейин қутини очиб қарашса унда эски газеталар боғлами ётган экан. Кузбойлогич эса бу вақтда изсиз йўқолган эди.

● **ҚАЛАМ БИЛАН ПОРТЛАТМОҚЧИ БУЛДИ**
Ўта ҳазилкаш Альберт Гиссер Мароккодан Францияга кетаётганида «касали тутиб қолди». У 20 дона қалам харид қилиб, барчасини тенг иккига бўлиб, костюми-нинг юқори чўнтагига худди ўқ жойлагандек солиб қўйди. Самолёт ердан кўтарилди. Орадан беш дақиқа ўтгач, тайёра бекасини чақирди-да, чўнтагини курс-тиб деди: «Яхши қиз мана буни кўряписизми, самолёт-ни Истанбулга ҳайдатинг, булмаса портлатиб юбора-ман. Менга барибир, чунки СПИДга дучор бўлган-ман». Бироқ бу гаплар тайёра бекасини озгина бўлса-да, чўчитмади. Орадан бир неча дақиқа утар-ўтмас ҳазилкашнинг қўллари кишанланди. Чунки самолёт-нинг бутун экипажи ҳаво қароқчиларига қарши мах-сус кураш мактабида ўқишганди-да.

● **ГУВОҲ — ТУТИҚУШ** Техас штати (АҚШ) ша-ҳарларидан бирининг полицияси бир корчалоннинг уйига ўғри тушишидан хабардор бўлса-да, мугтаҳам-ларни қўлга тушира олмади. Агарда уй бекасининг Бейка лақабли тутиқуши бу ишга аралашмаганда жи-ноятчиларни қўлга тушириш операцияси узоқ давом этган буларди. Гап шундаки, ўғрилар бир-бирлари би-лан исмларини айтиб гаплашишган. Бейка уларнинг

барчасини ёдлаб олган. Полиция уйни кўздан кечирганда тўтиқуш бу номларни такрорлайверган.

● **ҚОРА ТОВУҚ ХИРМОН СОЧАР, УЗ АЙБИНИ УЗИ ОЧАР** Гвинея давлатининг Конакри шаҳридаги қоғоз фабрикаларидан бирининг ишчилари корхонага келтирилган макулатурани ажратишаётган пайтда бир неча қалин қоғоз булаклари уларнинг эътиборини тортди. Бу қоғозларда АҚШ долларидagi баъзи бир расмлар чизилганди. Топилма билан полиция қизиқиб қолди. Бир неча кундан сўнг маълум бўлишича, бир гуруҳ калбаки пул тайёрловчилар АҚШ долларини кўплаб чоп этишга тайёргарлик кўришаётганди. Ишни меъёрига етказиш учун, доллардаги ҳар бир шаклни кўп марталаб қоғозга тушираверганлар. Очкўзлик балоси ёмонда, муттаҳамлар қоғозга туширилган «пуллар»ни «исроф» бўлмасин деб қайта тайёрлаш пунктига топшириб, ўз сирларини очиб қўйишди.

● **ТИЛАНЧЕНИ ТУНАШДИ** Икки оёғи йўқ бир қария Свердловск темир йўли шох бекатининг бир чеккасида тиланчилик қилиб ўтирарди. Унинг телпагида нафақат тангалар, балки қоғоз пуллар ҳам бор эди. Чол ўтган-кетгандан садақа сўрай-сўрай чарчади шекилли кўзларини уйқу элитди. Бир пайт туриб қараса, на пул бор, на исқирт телпак. Бетовфиқлар бу бечораниям тунаб кетишибди.

● **АЖДАР БИЛАН ОЛИШУВ** Гиёҳванд модда қабул қилган Жекоб Бауэр ярим кечаси Сан-Францискодаги хитойлар яшайдиган маҳаллага келиб қолади. Тусатдан бу гиёҳванднинг рупарасида унга ташланмоқчи бўлиб турган баҳайбат аждар пайдо бўлади. Жон-пони чиқиб кетган Бауэр дарҳол тўпшончасини чиқариб «даргазаб» бўлиб турган аждарга қарата барча ўқларини отади. Отишма товушини эшитиб келган полициячилар Бауэрни йўл четида аждарни ўлдириш учун тўпшончасини қайта ўқлаётганида кўришган. Бу аждар хитойликлар ресторанига кираверишдаги деворга реклама учун чизилган сурат экан.

● **БУРНИНИ ҚИДИРИШИБ ТОПИШОЛМАДИ** Бельгиянинг Антверпен шаҳрида ҳам кулгили, ҳам қайғули воқеа юз берди. 19 ёшли ўспиринга кечқурун

кўча қароқчилари ҳужум қилишади. Ёш йигит ҳам буш келмади, аммо... барибир бурнидан айрилиб қолди.

Гап шундаки, туполон булаётган жойга полициячилар келган пайт ўспириннинг оғзи-бурни қонга тўлган эди. Уни касалхонага олиб боришганда дўхтирлар ўспириннинг йўқолган бурнини тез топиб келишларини буюришди. Полициячиларнинг бир отряди туни билан роса бурун қидиришди. Бироқ бахтга қарши...

● **АЁЛ ЛИБОСИНИ КИЙГАНДАН КЕЙИН БУТУНЛАЙ АЁЛ БУЛГИН-ДА!** Орландо исмли жиноятчи Лион қамоқхонасидан аёл кийимини кийиб қочиб кетди. Бироқ икки соат ўтгач, яна полициячилар қўлига тушди. Сабаб: у кўчада юрганида аёл кийимида бўлишига қарамай эркаклар ҳожатхонасига кириб кетган ва кўпчиликда шубҳа уйғотган.

● **ВИТРИНАДА НИМА АЙБ?** Англиянинг Линкольн шаҳрида яшовчи Жорж Беллами ҳар сафар нархлар кўтарилишига қарши газаб билан муносабат билдиради, яъни ҳар нарх ошганда дўкон витриналарини синдиради. Бироқ ҳар сафар жарима тўлаш билан қўгулади.

● **ЎЗ АЖАЛИДАН ОЛДИН** Хитой қишлоқларидан бирида даҳшатли воқеа юз берди. 18 ёшли йигит шу қадар қаттиқ маст бўлган эдики, нафас олиши умуман сезилмасди. Шунинг учун ҳам ота-онаси уни ўлди, деб уйлашди ва... Хитой қонунида белгиланган тартибга кўра эмас, балки яширинча дафн этишмоқчи бўлишди. Шундай қилишди ҳам. Уч кун ўтгач эса бу сирни ҳокимият билиб қолди ва мурдани тиббий текширувдан ўтказиш учун гўрдан қовлаб олишни талаб қилди. Гўрни қовлашда ва текширишда қатнашган тиббиёт ходимларининг айтишларича, марҳум тирик-лигича кўмилган экан. У кўмилгандан сўнг 24 соат ўтгач, сархушлик ҳолатидан ўзига келган ва тобутнинг устини очишга роса уринган. Аммо бахтга қарши тобутни оғир тупроқ босиб, тургани учун очолмаган ва натижада димиқиб ўлган.

● **ПУЛНИНГ УСТИДА УТИРСАЛАР ҲАМ...** Австриялик икки жиноятчи навбатдаги босқинчиликни амалга оширмоқчи бўлишди. Уларнинг бу галги мўлжали автомобилларга мой қўйиш станцияси эди.

Улар 80 ёшли чолнинг машинасини ўтирлаб қуролланган ҳолда станцияга келганлар ва тушган пулларни талаб қилганлар. Буни қарангки, уларнинг бахтига шу пайтда бу ерга полициянинг патруллари автомобилда келиб қолган. Жиноят содир бўлган жойда қўлга тушганликлари жиноятчилар наздида қувонарли ҳол эмас, албатта. Лекин улар машинанинг эгаси бутун бойлигини уриндиқ тагида сақлаб келганлигини билганларида ўзларидан кетиб қолай дедилар. Чунки улар устида ўтирган пул, станциядан ундирмоқчи бўлганларига қараганда анча-мунча кўп эди.

● **«КЛАССИК» ШОВ-ШУВ** Ғарб мамлакатларида шов-шув тушунчаси шунчалик кенг тарқалганки, у журналистика соҳасидаги деярли барча дарсликларга киритилиб, қўйидагича изоҳланган: «Шов-шув бу итнинг одамни тишлаб олгани эмас, балки одам итни тишлаб олганидир». Ва бир куни худди шундай «классик» шов-шув юз берди. Бу Англияда «Вес Хэм юнайтед» ва «Арсенал» футбол командалари уртасидаги мусобақа пайтида, полиция безорилик қилган ишқибозларни ҳайдаган пайтда содир бўлди. Безорилардан бири полиция овчаркасининг қўлоғини тишлаб узиб олди.

● **ПОЛИЦИЯДАН ҚОЧИБ, ЁРДАМГА ПОЛИЦИЯНИ ЧАҚИРДИ** Испаниянинг Албасете шаҳри фуқароси Альберто Квируга гиёҳванд моддалар билан савдо қилаётган пайтда полиция келиб қолди. Лекин Квируга тутқич бермади: мотоциклни ташлаб, девор оша қочди ва қандайдир қурилиш майдонига келиб қолди. Қурилаётган бинонинг қоронгу бурчига беркинди-да, қутулганига шукр қилди.

Бироқ қўрқув унга тинчлик бермади — қоронгида янада ичкарироққа юриб, яхшироқ яширинмоқчи бўлудди, бирдан белигача ботқоққа ботиб кетди (чуқурча кавланиб мумсимон модда тўкиб қўйилган экан). Қимирлаган сайин чуқурроқ ботиб кетаверди. Шунда Альберто жон ҳолатда қичқириб уни излаётган полицияни ёрдамга чақира бошлади. Шундай қилиб Квируга даҳшатдан қутулди, лекин барибир полицияга тугилди.

● **ЖОНЛИ НУХОТЛАР** Марокашнинг Эл-Жадид шаҳридаги бозорлардан бирида гаройиб нарса сотилди. Уни харидорлар, айниқса, бошқа мамлакатдан

келган сайёҳлар нархи жуда қиммат бўлишига қарамасдан, бир зумда талаб кетишди. Бу ўзи думалайдиган нўхот эди. У қўёш нурида тез, салқинда секин думаларди. Сотувчи ҳам нўхотларини тинмай мақтаб, одамларни ишонтирарди. Лекин бир кун утгач, харидорлар чув тушишганини сезишди, чунки сотиб олган нўхотлари ҳаракатланмай қўйди.

Пулларини қайтариб олишмоқчи бўлишувди, бахтга қарши сотувчини топишолмади.

Кейин аниқланишича, сотувчи ҳар бир нўхотнинг ичини уйиб, ичига «дайди» чумолини солиб, нўхотни яна елимлаб қўйган экан. Чумоли тинмай ҳаракат қилиши учун эса уни асабийлаштирадиган суюқлик билан намлаб қўйган экан.

● **САХОВАТПЕША ИВАН ЧУВ ТУШДИ** Москва вилоятида истиқомат қилувчи 16 ёшли Иван П. ўзича ҳазил қилмоқчи бўлиб, кучага эълон осиб қўйди: «Бародино жанги фахрийларига моддий ёрдам кўрсатилади». Бахтга қарши эълон остига уй манзилени ҳам ёзиб қўйган экан. Шу кунгач унинг уйини ўғри уриб кетди ва улар ўз навбатида уй эгасига ёзув қолдиришибди: «Соховатингиз учун қатта раҳмат!» деган. Остига эса: «Бародино жанги фахрийси» деб имзо ҳам чекиб қўйибди.

● **ТУТИҚУШ ГУВОҲ БЎЛМАСЛИГИ УЧУН** Оренбурглик ўғри бир нафақахўрникига деразадан уғирликка тушди. Қариянинг бор нарсасини олиб чиқиб кетаётиб, биронта из қолдирмадимми, дея аланглаб қолди. Шу пайт кўзи қафасдаги иккита тўтиқушга тушди ва «кейинчалик шулар ҳам бошимга бало бўлиб, гувоҳликка ўтиб юришмасин, ахир тўтиқуш зоти гапиришни биледи-я» деган уй билан уларни ҳам ола кетди. Аммо тўтиқушлар барибир гувоҳ бўлиб судда қатнашди.

● **РАНГ АЖРАТА ОЛМАГАНЛИГИ УЧУН** Калифорниянинг Мартинес шаҳрида яшовчи Гилберт Гуттерес босмаҳонадан ишдан ҳайдалгач, қалбаки қоғоз пуллар ишлаб чиқаришга аҳд қилди. Аммо у уйлаган фикр амалга ошмади. Кўзи рангларни яхши ажрата олмаганлиги туфайли Гуттерес ўз пулларини яшил бўёқ ўрнига қора бўёқ билан босган. Уни дарҳол қўлга олишди.

● **ҲАЙКАЛНИНГ «ҚАСОСИ».** Ёшлигида бир кишини қасддан ўлдириб қўйган Мельхиор Каффа исмли ҳайкалтарошнинг узоқ вақт виждони қийналиб юрди. Орадан ўттиз йил ўтгач, ўзи ўлдирган одамнинг ҳайкалини ишлаб қабрига қўймоқчи бўлди. Каффа Рим шаҳридаги устахонасида ҳайкални энди битказай деб турганида фалоқат рўй берди. Ҳайкал устанинг устига ағдарилиб тушиб, нариги дунёга «жунатди».

● **У ДУНЁДАН ҚАЙТГАН ОДАМ** Перулик Мартин Сотеро Римон ун-ун беш кунлик бетобликдан сўнг вафот этди. Қишлоқда унинг улимини тасдиқловчи доктор йўқлиги сабабли Мартиннинг қариндош-уруғлари дарҳол кўмишга тайёргарлик кўра бошладилар. Буни қарангки, мурда тўсатдан ўрнидан туриб, кўзини очди-да, стулга ўтирса буладими. Мотамсаро кишилар аввалига саросимага тушишди, кейин қўлларига пичоқ, вилка ва бошқа нарсаларни олиб, мурдага ҳужум қила бошладилар. Ахир бу ердаги одатга кўра, ўлган кишини ёвуз руҳлар эгаллаб оларкан. Бечора Мартинни ўз вақтида етиб келган полиция қутқарди.

● **ЁРДАМ ШУ БЎЛСА...** Нижний Новгородга меҳмон бўлиб келган аёл Озодлик майдонида сайр қилиб юрганида юрак ҳуружи тутиб қолди. Бир зумда атрофга одамлар йиғилди, ҳар ким ҳар нарса деди, бироқ маслаҳатдан нарига ўтишолмади. Шу пайт бир эр-хотин (балки эр-хотин эмасдир) келди-да, иккаласи икки томондан бечора аёлнинг қўлтигидан суяб тургазишиб, тупланганларга қарата «Маслаҳат бергандан кўра, ёрдам берсаларингиз бўлмайдими, қанақа инсонсизлар?!» дея койий-койий аёлга «ёрдам қўлини чўзишди».

Тупланганлар ёрдамчи топилгани учун хотиржам тарқалишди. Эр-хотин эса аёлни суяб яқинроқдаги кўп қаватли уйнинг подьездига олиб киришди-да... аҳволи оғирлашиб бораётган мусофирни шип-шийдон қилиб тунаб кетишди.

● **БИР ЎЗИГА ШУНЧА ҚУЛАЙЛИК** Амриқо эстрадасининг бир неча йил муқаддамги «юлдузи», рэп услубидаги хонанда Хэммер шундоқ ҳам кошона уйда яшайди. Бу кошона Фримонте (Калифония штати)да жойлашган. Бироқ Хэммерга эндиликда бу ҳам тор-

лик қилмоқда. Шунинг учун у кошонасини янада улканроқ қилиб, 211 минг квадрат фут (1 кв. фут — 0,93 кв. метрга тенг)гача кенгайтирмоқда. Лойиҳада кўрсатилишича, унда фаввора, бассейн, 10 та машина учун 10 та гараж, кинозал, баскетбол майдони, теннис корти, овоз ёзиш студияси, кегельбан ва бошқа қулайликлар бўлади. Буларнинг ҳаммасига 20 миллион доллар сарф бўларкан. Янги улкан кошонада Хэммернинг ўзи, хотини ва қизи яшайди. Пул бўлса чангалда шўрва, деганлари шу экан-да.

● БУ НИМА, ОЛҚИШГА БЕРИЛИШМИ, Ё?...

Италиялик рок-қўшиқчи Сабрино Салерно ва шоу-юлдузи Анжелло Каванья бир-бирига дўст эди. Энди бўлса, рақиблар. Иккаласи ҳам асли Генуядан. Яқин-яқинларгача бирга саҳнага чиқишарди. Бир сафар саҳнада улар мухлислар олқишини бўлишолмади. Бир-биридан узиш учун аввал овозларини кучайтиришди, сўнг ашула давомда ҳар хил ҳаракатлар қилишди, кейин кўкраklarини кўрсатишиб, кимники катталиги бўйича, лаби қалинлик бўйича «беллашиб» кетишди. Қўйингки, бу «мусобақа» шунга бориб тақалдики, кимнинг қаери катта ва «зўр»лигини кўрсатиш учун ечилмай қолган кийими ва кўрсатилмаган бирор «муътабар» жойи қолмади.

Сўнг бир-бирига «тош отиш» бошланиб кетди: Анжелло Каваньянинг айтишича, Сабрино Салернонинг кўкраги табиатан катта эмас эмиш, пластик операциядан сўнг шундай бўлиб қолганмиш. Салерно эса буни инкор қилувчи тиббий ҳужжат олди ва Анжелани судга берди. Бироқ суд кимнинг нимаси катталигини аниқлаб бермади.

● ИДИШ-ТОВОҚДАН ТУЗИЛГАН ДАСТА

Кениянинг Мамбас шаҳрида истиқомат қилувчи бир неча мусиқа ишқибозлари уз дасталарини тузмоқчи бўлишди. Лекин мусиқа асбобларини сотиб олиш у ёқда турсин, ҳатто қарзга олишга ҳам маблағлари йўқ эди. Шунда шинавандалардан бирида антиқа фикр пайдо бўлди: «Ўзимиздаги бор буюмлардан оркестр тузсакчи!»

Уч-тўрт ойлик тайёргарликдан сўнг ҳаваскор артистлар биринчи марта концерт беришди. Улар стакан ва қадахларда, мис ва сопол кўзаларда, темир қошиқ ва шунга ўхшаш ошхона буюмларида миллий куйлар-

ни кўплаб томошабинлар олдида меъёрига етказиб ижро этишди. Дастлабки муваффақиятдан руҳланган мусиқачилар, энди Оврупо классик куйларидан иборат концерт дастурини тайёрлашга киришиб кетди.

● **ОЁҚЛАР СУГУРТА ҚИЛИНДИ** Гиннеснинг «Рекордлар китоби»да «Энг қимматбаҳо оёқлар» бўлими бўлганида эди, эҳтимол Бразилиянинг 36 ёшли балеринаси Ана Ботафогунинг номи тиркалган бўларди. Чунки Анага суғурта ҳужжати берилган. Ҳужжат санъаткорнинг оёқ ва товонлари 10 миллион крузеду (қарийб 24 минг доллар)га суғурта қилинганидан далолат беради. Санъаткор бахтсиз ҳодиса туфайли хасталаниши ёки оёғи лат ейиши натижасида саҳнага чиқа олмай қолса унга ана шу пул тўланади.

● **ХУДДИ ҚАДИМГИ ИСПАНИЯДАГИДЕК** Испаниянинг Таррагон шаҳри фуқароси Ларго Лассарес ўз ватани тарихига дахлдор бўлган барча нарсани жон-дилидан ҳурмат қилади. Айниқса, утмишдаги ошиқ йигитнинг маъшуқаси деразаси олдида айтадиган қўшиқлар уни мафтун этарди. Ларго кўпдан буён қадимги Испания анъаналарини такрорлашни орзу қилиб юрарди, ниҳоят у орзусига эришди. Жуда яхши мусиқачи бўлган Лассарес гитарасини олдида, XVIII асрдаги ошиққа ўхшаб кийиниб, яхши таниш бўлмаган бир қизнинг деразаси тагига келди. Аввалига даҳани айланиб юрган полициячидан беркинишга тўғри келди, полиция кўздан ғойиб бўлгач, гитарани чалиб, қўшиқни бошлаб юборди. Бироздан сўнг юқори қаватдаги дераза ойнаси ланг очилиб, худди қадимги Испаниядагидек, қўшиқчининг бошига бир челак ювинди сув қўйиб юборилди.

● **ЭШОВИДАН ТУШОВИ ҚИММАТ** Амриқолик бир бадавлат киши Париж шаҳрида утказилган кимошди савдосидан 1936 йилги паравозни беш миллион долларга сотиб олди. Шуниси қизиқки, бу экспонатни Жексон-Сити шаҳридаги ўзининг уй-музейига олиб бориш учун унинг яна олти миллион «мулла жиринги» кетди.

● **ХАЁЛПАРИШОН КУЁВ** Англиялик Дэвид Уайт ўзини ниҳоятда омадсиз ҳисоблайди. Ахир кейинги икки йили ичида ўғрилар тўппонча билан

қурқитиб, саккиз марта чўнтагини «тозалаб» кетишган-да. Шунинг учун бўлса керак дўкондан қайлигига бриллиант кўзли узук сотиб олгач, кучага чиқиб, атрофни обдон кўздан кечирди. Ҳеч ким уни кузатмаётганлигига ишонч ҳосил қилгач, хотиржам машинасига утирди. Минг афсуски, бироз юргач, машина учиб қолди. Қани энди уни юргизиб бўлса.

Дэвид тезда телефон-автомат буткасига кириб, такси чақирди. Буни қарангки, у буткадан ҳеч чиқолмасди, эшик қаттиқ ёпилиб қолганди. «Шерикларини чақиргани кетган ёки мени тунаш учун қоронгу тушишини кутаяпти». Шу турли хаёллардан эси чиқиб кетган Уайт полицияга кўнгироқ қилди. Зудлик билан етиб келиб, уни ўғрилاردан халос этишини илтимос қилди. Полиция келиб, теварак-атрофни кўздан кечиргач, ҳеч қандай ўғри йўқлиги исботланди. Маълум бўлишича, телефон-автомат будкаси энниги ичкарига очилар экан, хаёлпаридон Дэвид эса эшикни жонжаҳди билан ташқарига итарарди.

● **ТАШЛАНДИҚ ВЕЛОСИПЕДЛАР** Токионинг бир қатор туманлари кўчаларида ташлаб кетилган эгасиз велосипедларнинг 1700 таси ривожланаётган мамлакатларга бепул ёрдам тариқасида жўнатилди. Чунки бу ташландиқ велосипедлар ҳали кўп йиллар хизматга ярайди.

Ачинарлиси шундаки, кейинги пайтларда ташландиқ велосипедлар пойтахт аҳолиси учун ташвишли вазиятни вужудга келтирмоқда: кўчалар, дўконлар олди тўсилиб қолмоқда, автомобилларнинг юришига халақит бермоқда. Шунинг учун ҳам ташландиқ велосипедлар ҳар куни, ҳар соатда йиғиб олинмоқда. 1988 йилда кўчалардан 183 минг эгасиз велосипед йиғиб олинган.

● **УЗУМ ЕБ, «МАСТ БУЛДИ»** Айтишганича бор экан, узум вино меваси, деб. Бўлмаса, 30 ёшли Арью полиция қўлига тушармиди.

Воқеа бундай бўлганди: Исроилнинг Хацев шахрлик ҳайдовчи Арью Бемберт кечқурун бир оғайнисининг уйига кирди. У ерда гарқ пишган узумдан тўйганича еди. Сўнг йўлга чиқди. Йўлда эса полиция тўхтатди ва ичиб олиб машина бошқаргани учун... Арью бўлса, «арақ у ёқда турсин, ҳатто пиво ҳам ичмаганман» дея ишонтиришга роса уринди, қасам ичди, Ҳа-

қиқатан ҳам у ичмаган эди. Лекин полиция барибир жазолади. Чунки тиббий асбоб Арью ичганлигини ишботлаб, тўғрироғи, тасдиқлаб турарди.

Кейин маълум бўлишича, Арью истеъмол қилган узум ошқозонда тез бижтиган ва винога айланган. Натижада Арью бироз сархуш бўлган.

● **ЙУЛГА ЁПИШИБ ҚОЛДИ** Милан-Венеция автомобил йулида камдан-кам учрайдиган воқеа руй берди. Унга яқин машина худди ерга ёпишиб қолгандек жойидан қўзғалолмасди. Аниқланишича, пластмасса ёпиштиришда ишлатиладиган суёқлик цистернадан ерга қуйилиб кетган экан. Полиция келиб, ерга махсус суёқлик тўккандан кейингина асфальт машиналарни «қуйиб юборди».

● **СОФ ДИЛЛИГИ УЧУН ТАШЛАБ КЕТДИ** Нигерия гузали Ганиат ўз эри Башуруни ташлаб кетди. Бунга сабаб Башурунинг софдиллиги бўлди. У такси ҳайдовчиси. Кўнларнинг бирида таксида бир аёлни олиб кетаётувди. Йулда тажовузкор гадоёлар таксичига «хужум» қилишди. У тиланчиларга чақа улашаётган пайт мижози гадоёлардан қўрқиб қочиб кетди. Башуру гаражга келиб қараса, мижозининг пули ва 20 минг найрлик (нигерияликларнинг кўпчилиги бир ойда минг найрдан кам пул ишлайди) юки қолиб кетибди. Башуру минг машаққат билан ўша аёлни қидириб топди ва пул ҳамда юкини қайтариб берди. Башурунинг хотини Ганиат эса бу воқеа ҳақида «Уикент коркорд» газетасида босилган хабарни ўқиб билади, пул ва юкни нега ўйга олиб келмадинг, дея жанжал қилиб кетиб қолади.

Қизиги шундаки, Башурунинг софдиллигидан миннатдор бўлган халқ унга пуллар жўната бошлашди, ҳатто бир бизнесмен умрининг охиригача ҳар йили 2 минг найрдан Башуруга жўнатиб турадиган бўлди. Сен бирни берсанг, худо сенга мингни беради, деганлари шу-да.

● **РУЛДА — ИЛОН** Колумбиянинг Мараканбо шаҳрида илон туфайли марказий кўчада автомобиллар ҳаракати тўхтаб қолди. Серҳаракат кўчаларидан бирида кетаётган машина олдиндаги машинага бориб урилган ва натижада ҳаракатни тўрт соатгача йулга қўйиб бўлмаган.

Мигель Урданет деган киши ўз машинасида кетаётиб, елкаси оша нимадир сирғалиб тушаётганини сезиб қолган. Бу узунлиги уч метрдан зиёд бўлган захарли илон экан. Ҳайдовчи эсанкираб тез кетаётган машинанинг эшигини очгану, ўзини кучага отган. Рулига илон чирмашиб олган машина эса йулда давом этиб, светофорда тўхтаб турган машинага бориб урилган. Зудлик билан чақирилган ўт ўчирувчилар командаси «қоида бузар»ни зурга тўрт соатда машинадан суғуриб олишган.

● **СЕҲРГАРЛАР ЖАЛБ ҚИЛИНГАН** Индонезиянинг гарбий қисмида бўладиган автопойга мусобақаларини кўнгилдагидек ўтказиш ниятида авторалли ташкилотчилари бу ишга сеҳргарларни жалб этди. Бу «ёмғир кишилари»нинг қиладиган иши шундан иборатки, улар «Индонезия — 90» деб номланган мусобақа пайтида ёмғир ёгдирмай туришса бас. Бундай хайрли юмуш билан тўрт нафар сеҳргар шугулланди ва табиат инъомини қарангки, ҳақиқатан ҳам мусобақа давомида ёмғир ёгмади.

● **БАМПЕР ОСТИДАГИ МУШУКЧА** Амриқонинг Арлеан шаҳрида бир мушукча автомашина бампери остида қолган муз бўлагига ёпишиб қолиб, 36 соат юрган.

Эрталаб машинасининг олдига келган Кэтрин Хорнер итининг безовта бўлиб машина атрофида югураётганини ва зўр бериб бампер остига интилаётганини кўриб жуда ажабланди. Итни ҳайдаб юборгач эса кучсизгина миёвлаш овозини эшитди. Машина остига қараб, у бампер остида музга қушилиб қотиб қолган мушукчани кўриб қолган. Муз бўлаги анча катта бўлганлиги туфайли ҳам бу аёл муздаги асирни қутқара олмаган. Унга техника станциясидагилар ёрдам бериб, бечора жониворни қутқариб олишган. У қўлидаги мушукча билан яқин жойдаги ветеринар клиникасига борди. Дўхтирнинг айтишича, мушукча ўзининг юпқа жуни ёрдамидагина муздан-да омон қолган.

● **КАМПИРНИНГ АВТОПОЙГАСИ** Кабина ичида бор қуввати билан бақириб ашула айтаётган радионинг товуши бир зум тинган пайтда машинани бошқариб кетаётган 80 ёшли Э. Бердсуорд деган кампир машинасининг чап томонида ниманингдир тарақ-

лаётганини сезиб қолди. У полициячининг олдида тухтаб нима бўлганини билиб беришини сўради.

«Форд»ни кўздан кечираётган полициячи машинани кўриб, тили калимага келмай, дудуқланиб қолди: не кўз билан кўрсинки, автомобилнинг олдинги чап гилдираги умуман йўқ эди.

Кейин маълум бўлишича, Э. Бердсуорд шу аҳволда деярли 10 километр йўл босиб келган экан. Ундан қаршингизда келаётган машина ҳайдовчилари ҳеч қандай белги билдиришмадими, деб сўрашганда, кампир қандайдир имо-ишоралар бўлди, деб жавоб қайтарган. Лекин у бунга аҳамият бермаган, чунки у узини жуда эҳтиёткор ҳайдовчи деб биларди.

● **ТУҒРИ ЧИҚҚАН ФОЛ** Бельгиялик Ж. Корье бир ҳафталик машаққатли ишдан сўнг маза қилиб дам олмоқчи бўлди ва машинасини миниб денгиз бўйидаги йўлдан кета бошлади. Унинг фикри-хаёли дам олишга шунчалик берилиб кетгандики, ҳатто йўлдаги бурилишни сезмай қолиб, машинаси билан денгизга қулаб тушди. У машинадан чиқиб олишга муваффақ бўлган ва қирғоққа сузиб чиққан. Унинг бу ерга етиб келган полициячига айтган биринчи сўзи: «Зўр иш! Мен башорат қилувчиларни айтаяпман. Бугун эрталаб газетани ўқигач, у ердаги башоратларни солиштириб туриб, яқин орада сузиш билан боғлиқ кўнгилсизлик бўлишини билгандим» деди.

● **АЛДАМЧИГА 25 МИНГ, МАШИНА ЭГАСИГА...** Омскнинг Ленин бозорида ҳар куни энгил машиналар тикилиб кетади. Эркинроқ юришга жой бўлмайди. Шунинг учун ҳам машинани уриб олиш ҳеч гапмас. Бир куни юк машина ҳайдовчиси бозорда машинасини бураман деб «Нива»ни тасодифан туртиб юборди. «Нива» «хужайини» ушқирганча «самосвал» соҳибига ташланди. Лекин шундай бўлса-да улар ДАН ходимларисиз ўзлари келишиб олишди. Айбдор галвадан қугулиш учун «Нива» «соҳибига» 25 минг сўм берди. Ўзи эса машина кабинасига кириб аламдан чуқур-чуқур сигарет тортди. Аммо битта сигаретни чекиб ҳам улгурмагандики, яна бир киши бақириб-чақириб келиб қолди. У «Нива» эгаси эканлигини тасдиқловчи ҳужжатни, ҳайдовчилик гувоҳномасини ва ўзининг шахсий ҳужжатларини кўрсатиб, айбдорга бақира кетди. Аммо ҳайдовчида жарима учун пул қолма-

ган эди, 25 мингни уриб кетган фирибгарни эса қидириш бефойда эди.

● **ТРАКТОР БОСИБ КЕТДИ** Азор оролларида бирида яшовчи 80 ёшли фермер С. Бараникас орол тарихида содир бўлган биринчи автотранспорт ҳодисасининг қурбони бўлди.

Майдони атиги 19 квадрат километр бўлган бу митти оролчада яккаю-ягона бўлган трактор кучани кесиб ўтаётган Бараникасни босиб кетди. Бу воқеадан кейин маҳаллий ҳокимият битта трактор учун йўл ҳаракати белгилари ўрнатишга қарор қилди.

● **ПОКРИШКАЛАР ЁНГИНИ** Колорадо штатининг шимоли-шарқидаги Уэлд округида яшин уриши туфайли автомобилларнинг 6 миллионга покришкасидан ҳосил бўлган тоғ ёниб кетди.

Куйинди иси 15 километр атрофдан ҳам келиб турган. Шамол тугунни қўшни Небраска штатигача суриб борган. Ут ўқирувчилар командасининг уч кунлик натижасиз уринишларидан сўнг маҳаллий ҳокимият покришкालарни бульдозерлар ёрдамида ерга кўмиб ташлашга кўрсатма берган.

Бу АҚШдаги худди шундай иккинчи ёнгин бўлиб, биринчиси 1983 йилда Вирджиния штатида саккиз ой ёнганди. Унда покришкalar сони 9 миллионга эди.

● **15 ЙИЛ ГУВОҲНОМАСИЗ** ГФРнинг Обергюнцбург (Бавария) шаҳарчасидаги полиция кам ўқрайидиган ҳодисани қайд этди. Уша ерлик бир ҳайдовчи 15 йилдан бери гувоҳномасиз машина бошқараркан. Ҳайдовчининг бундай қонунсиз «марафони» яна узоқ давом этиши мумкин эди, агар у йўл ҳаракати қонунларини бузмаганида.

● **АВТОМОБИЛИ ЭСИДАН ЧИҚИБДИ** Бу дунёда фаромушхотир инсонлар ҳам кўп. Лекин бу борада Фарбий Германиянинг Дармштадт шаҳрида яшовчи 80 ёшли қарияга етадигани йўқ.

У аввалига ўзининг 45 минг маркали автомобилни ўғирлаб кетишди, деб жар солди. Ҳатто етти ҳафтагача шу ҳаёлда юрди. Сўнг яхшилаб ўйлаб кўрса... Франкфурт-Майн шаҳридаги пуллик тўхташ жойида унутиб қолдирган экан.

● **ЯХШИЛИККА ЁМОНЛИК** Сан-Францисколик Жейн Даглас исмли ҳамширанинг машинаси бузилиб қолди. Жейн куча четида туриб қўлини кўтарганча ўтган-кетган ҳайдовчилардан ёрдам сўрарди. Ниҳоят 6 тонналик юк машинаси унинг ёнига келиб тўхтади. Моҳир ҳайдовчи Стенли Каменский бир зумда ҳамширанинг автомобилени тузатиб берди. Жейн Каменскийнинг иш жойига миннатдорчилик билдириб, мактуб юборди. Орадан бир неча кун ўтгач, фирма раҳбарларидан Жейнга жавоб хати келди. Унда қуйидаги сўзлар битилганди: «Сизга ёрдам берган ҳайдовчи Каменскийга шартномада белгиланмаган жойда тўхтагани учун жарима солинди. Шундай ҳол яна такрорланадиган бўлса, у ишдан бўшатилади».

● **АЙБДОР СУВСАР ЭКАН** Мюнхеннинг кичик кўчаларидан бирида тўхтаб турган спорт машинаси бирдан мотори ўт олди ва ўз-ўзидан юриб кетди. У йўл четида турган икки машинага ҳам ҳар қалай шикаст етказди. Шунингдек, темир панжарани бузиб ўтиб, қўшни ҳовлидаги деворга бориб урилди ва тўхтаб қолди.

Кейин маълум бўлишича, машина «ўгриси» сувсар экан. У моторга уланган ток узатгичларни тиши билан қиртишлаган. Натижада токнинг қисқача туташуви содир бўлган ва автомобил юриб кетган.

● **ФАЛОКАТ ЮЗ БЕРМАДИ** Норвегиянинг кичик шаҳрида балоғатга етмаган икки бола аэроклубнинг ёзги майдонига ўтиб, тўрт ўринли енгил самолётга чиқиб олди. Ҳеч ким йўқлигидан фойдаланиб, мурватларни бурай бошладилар, самолёт тўсатдан осмонга кўгарилди.

Болалар аввалига қўрқишмади, лекин ҳаво лайнери гоҳ тепага, гоҳ пастга қараб силкина бошлаганда, болаларгина эмас, ерда туриб уларни кузатаётган катталар ҳам хавотирландилар. Болакайлар бахтига самолёт аста-секин пастга туша бошлади, қаноти ерга урилиб тўхтади, бу даврда унинг ёнилгиси тўхтаганди.

● **САМОЛЁТ БАЛИҚ БИЛАН ТУҚНАШДИ** Учиб пайтида самолётларнинг қўшлар билан туқнашиб кетиши учраб турадиган ҳодисадир. Лекин бу сафар Амриқонинг «Боинг — 737» авиалайнери Аляс-

кадаги аэродром яқинидаги балиқ билан тўқнашиб кетди-я!

Ердан кўтарилган самолёт йўлини панжаларида балиқ чангаллаган оқ бошли сув бургути кесиб ўтди. У ўзидан катта йирик «йиртқич»ни кўргач, саросимага тушиб қолган ва ўз ўлжасини ташлаб юборган. Балиқ эса аксига олиб тўшпа-тўғри самолётнинг олд ойнасини синдириб, кабинага келиб тушган. Шундан сўнг самолёт қўнишга мажбур бўлди.

● **САМОЛЁТ САМОЛЁТНИНГ УСТИГА ҚУНДИ** Амриқонинг Жоржия штатидаги кичикроқ аэропортнинг учиш йўлагидан парвоз қилиш учун кетаётган бир моторли «Сессна — 172» самолётининг учувчиси самолёт тўсатдан четга бурилиб кетганини сезиб, ҳайрон қолди. Орадан бир дақиқа ўтар-ўтмас қараса, унинг самолёти устига иккинчи «Сессна» келиб қўнибди.

Маълум бўлишича, унинг учувчиси ёқилгиси тавом бўлиб қолганлигини радио орқали ерга хабар қила олмаган ва таваккал қилиб самолёт устига қўнган.

Ҳар икки учувчининг бирор жойи шикастланмаган. Лекин иккала самолёт ҳам жиддий зарар кўрган. «Бу икки йигитчага омад кулиб боққан экан, — дейди аэродром соҳиби. — Одатда бундай пайтда ёнгин чиқиб кетарди. Бундан ташқари «Сессна» икки метргина чапроққа қўнганда ҳам унинг парраги ердан кўтарилмоқчи бўлган самолётнинг кабинасини қирқиб юборарди».

● Д А Р А Х Т Д А ...

...**ВЕРТОЛЁТ** Перу ҳарбий ҳаво кучлари лейтенанти Хулис-Себастьяно Рисал жуда омадли йигитлардан экан. Ҳавода учиб юрган пайтида вертолётининг парраги чил-чил синиб кетди. Тасодифни қарангки, шу пайт вертолёт баланд дарахт тепасига «ўтириб» қолди.

Лекин учувчи вертолётни дарахт тепасида қолдириб кетишга имконият тополмади, чунки салгина бехато ҳаракат вертолёт мувозанатини бузиши, натижада ерга қулаши мумкин эди. Шунинг учун Рисалга вертолёт кабинасида дарахт шохларининг тебранишидан «маст» бўлиб, кўп вақт қимирламай ўтиришига тўғри келди. Уч соатдан кейингина қутқарувчилар учувчини «бандилиқдан» озод этишди.

...**ВА САМОЛЁТ** Аслида учувчи учун ердан 30 метр баландликда булин арзимаган ишдек туюлади. Аммо дарахт тепасида яшаш тугрисида гап борса-чи? Колумбиялик икки учувчининг қисмати айнан шундай бўлди. Уларнинг чоғроқ самолёти Боготадан 500 километр жанубдаги ўтиб бўлмас чакалакзор тепасида ҳалокатга учраб, улкан дарахт шохларига илиниб қолди.

Орадан беш кун ўтгандан кейингина бедарак йўқолган деб ҳисобланаётган экипажни учиб кетаётган бошқа самолётдагилар пайқаб қолишди. Учувчилар беш кун давомида дарахт шохларида ўтиришга мажбур бўлишган. Чунки дарахт шу қадар баланд ва шохлари тарвақайлаб кетган эдики, пастга тушишнинг умуман иложини тополмаган. Улар фақат вертолёт ёрдамида қутқарилди.

● **КАМПИР ДОВДИРАБ ҚОЛМАДИ** Фармингдейл шаҳрида (Нью-Йорк штати) яшовчи 62 ёшли Элизабет Мор деган аёл ҳайрон қоларли даражада дадил ва тadbиркор эканлигини намойиш этди.

Унинг эри Франсисни бир моторли кичик самолётда учиб кетишаётганда юрак уруши ёмонлашди. Кабинада эр-хотиндан бошқа ҳеч ким йўқ эди. Ана шу қалтис вазиятда қари аёл унча узоқ бўлмаган аэропортдаги авиадиспетчер билан радио орқали алоқа ўрната олди ва ердан берилган кўрсатмага биноан самолётни бошқариб қўндирди. Афсус ерда ҳам унинг эрини қутқариб қолишнинг иложи бўлмади.

● **КОМАНДИР ТИРИК ҚОЛДИ** Бирмингемдан Испаниянинг Малага шаҳрига учаётган «Бритиш эйруэйс» (Буюк Британия) авиакомпаниясига қарашли тайёрадаги 84 нафар йўловчи ва экипаж аъзолари 15 дақиқа даҳшат ичида қолишди.

Самолёт ердан «оёгини узгандан сўнг» тахминан ярим соат утгач, фалокат юз берди, яъни учувчилар хонасидаги иккита катта кузли ойна (атиги 2 кун аввал алмаштирилганди) учиб кетди. Бу пайтда тайёра 8 минг метр баландликда бўлиб, Ла-Маншга яқинлашиб қолганди.

Кучли ҳаво оқими кабинага селдай бостириб кирди ва экипаж командири Тима Ланкастерни кўтариб бориб, ойнаси учиб кетган дераза тешигига тикиб қўйди. Шамол уни тайёрадан тортиб кетай деб турган бир пайтда яхшиямки, борт кузатувчиси Сеймон

Рожерс учувчилар хонасига қаҳва кутариб кириб қолди.

Сеймон дарҳол командирни оёгидан тортиб олди ва уриндиққа ўзини ҳам қўшиб боғлади.

Иккинчи учувчи Алистор Этчинсон эса кабинада муқобил атмосфера босимини урнатиш учун тайёрани пастга бурди. Шундай қилиб, Саухемптон аэропортига мажбурий, лекин муваффақиятли қўнишди.

«Бритиш эйруэйс» вакилининг айтишича, капитан Ланкастер 15 дақиқача дераза ойнасида осилиб турган. Натижада унинг тўпиқ суяги ва қовургалари синган ҳамда чап қўлини совуқ уриб кетган.

● **ИШОНЧСИЗЛИК БАҲОСИ** Амриқонинг «Панам» авиакомпанияси раҳбарларидан бири борт кузатувчилар йўловчилар учун мулжалланган митти шишалардаги алкоголь ичимликларини самолётдан утирлаб қўйишаётган бўлса керак, деган шубҳага борган. Самолётлардан биридаги ушандай ичимликлар сақланадиган жавонга утирлик вақтини қайд этадиган соат механизмли махсус қурилма урнатишди. Самолёт осмонга кутарилганда борт кузатувчилардан бири соат механизмининг чиқиллаб ишлаб турганини эшитиб қолган ва бортда бомба бор деган хулосага келган. Учувчилар самолётни яқин қўнимгоҳга қўндирганлар ва барча йўловчилар эҳтиёт эшиклардан туширилган.

Кўзда тутилмаган бу қўниш авиакомпанияга 15 минг долларга тушган. Митти шишачадаги ичимликнинг нархи эса атиги 35 цент эди.

● **САМОЛЁТНИ ТҲТАТИШНИНГ АНТИҚА** УСУЛИ Қозонлик икки тижоратчи Қозон авиакомпаниясига 250 минг сўм жарима тўлади. Сабаб: улар 370-рейс билан учмоқчи бўлиб турган самолётнинг жадвал бўйича учишини кечиктиришган.

Эрталаб аэропортнинг маълумотлар бюросига номаълум кимсалар қўнғироқ қилишди. Улар 370-рейс билан учмоқчи бўлган самолётнинг бортидаги жомадонлардан бирида портлагич борлигини маълум қилишди. Рейс учиши тезда тўхтатилди. Ҳамма ёқ тинтув қилинди, бироқ портлагич топилмади. Урнига ёлгондан қўнғироқ қилганлар топилди.

Маълум бўлишича, улар Москвага боришмоқчи бўлишган. Бунинг учун патта ҳам олиб қўйишган. Аммо рейсга кечикишган. Шунда улар самолётни тўхтатиб

туриш учун бортда бомба бор деб маълумотлар бюросига қўнгироқ қилишган.

● **«БОИНГ»ДА УЧГАН МУШУК** Амриқодаги аэропортлардан бирида хизмат қилувчи кишининг Феникс лақабли севимли мушуги йўқолиб қолди. Орадан анча вақт ўтиб мушукнинг топилишидан умид узилганда «Боинг—747» самолётининг юкхонасини бўшатаётган ишчилар «миёв»лаган товушни эшитиб қолишди. Тутунлар орасида катта қора мушук кўзлари қамашиб чиқиб келди.

Феникс ҳаммаси бўлиб 290 минг километр масофани учиб ўтибди. Унинг бу пайтда нима билан овқатланганини айтиш қийин. Ҳар ҳолда авиалайнер юкхонасида сичқонлар йўқ эди.

● **ЖОНИ ТЕМИРДАН ЭКАН** Саккиз жойи синган бўлишига қарамай, парашютчи Ҳасан Омеровичнинг омади келди, деса бўлади. Ахир ўзингиз уйлаб кўринг, 2500 метр баландликдан очилмай қолган парашютда ерга тушиб, тирик қолишнинг ўзи бўладими? Яна шуниси қизиқки, Омерович соғлигини тиклаб олгач, яна ўша спорт тури билан шугулланыпти.

— Самолёт парашютчиларнинг бир гуруҳини осмонга олиб чиқди, — ҳикоя қилади Ҳасан, — улар орасида мен ҳам бор эдим.

2500 метр баландликда спортчилар фигурали-акробатик учиб машқларини бажарганларидан кейин ерга тушишлари керак эди. Лекин минг афсуски менинг парашютим очилмай қолди. Нега бундай бўлди буни уйлаб ўтиришга вақт ҳам йўқ эди, чунки ерга секундига 20 метр тезликда тушаётган эдим-да.

● **ФИЛЛАР ИШ ТАШЛАШДИ** Таиланддаги фирмаларнинг ёғоч омборларидан бирида бешта филни юк ортишга ишлатишган. Олти йил мобайнида хужайинлар ва «ишчилар» яхши муносабатда бўлишган. Лекин бир куни Чангу лақабли фил ходаларга қоқилиб оёғини жароҳатлаб олди.

Жонивор ишлаш у ёқда турсин, ҳатто юра олмай қолди. Омборхона бошқарувчиси бу жароҳатга аҳамият бермай, ветеринар чақирмади. Эртаси куни барча филлар ўзларининг жароҳатланган «бригадир»лари атрофидан кетишмади ва ишламасдан хартумларини кўтариб бўкиришаверди. Ҳайвонларни ишлатмоқчи

булганларнинг барча уринишлари зое кетди. Жонжаҳди билан филларни ишлашга мажбурлаётган бир одамни ҳатто бир фил хартуми билан кўтариб, тўсиқнинг нарғига ташлаб юборган. Мол дўхтири келиб филга тиббий муолажа кўрсатгандан кейингина бошқа филлар ишга чиқинган. Икки ҳафта давомида филлар ўз «бригадир»ларига турли ширинликлар: ёш бамбук новдалари, пальма барглари, турли тропик мевалар келтириб туришган.

● **МУСИҚА УЧУН ФИЛГА ҲАҚ** Лиссабондаги ҳайвонот богининг хизматчилари филлардан бирининг алоҳида қобилияти борлигини сезиб қолишган. Унга бир неча ҳафта ичида узининг овқати учун ўзи пул топишни ўргатишган.

Томошабинлар қафас ичига танга ташласалар фил хартуми билан бир неча кўнгироқ қатор илиб қўйилган арқонни тортади. Шу йўл билан у ҳафта мобайнида кундалик овқати учун етарли маблаг тўплайди.

● **СУРАТГА ОЛИШ МАЙДОНЧАСИДАГИ ФОЖЕА** Англиялик 28 ёшли оператор Филипп Морсел Жанубий Африка Республикасида бадиий фильмни сураатга олаётганда қутурган филнинг қурбони бўлди. Йоханнесбургдан 25 километр наридаги горда ҳайвон ўргатувчилар бошчилигида бешта Африка фили бўлгуси кинокартинада «рол ижро» этишаётганди. Иш ниҳоясига етганда, қутилмаган воқеа содир бўлди. Шарпи лақабли фил буйруқларни бажармай қўйди. Ҳайвон ўргатувчилардан бири бу қулоқсизни тинчитмоқчи бўлди. Лекин Шарпи унга ҳам ҳужум қилиб, хартуми билан уриб, ерга йиқитди. Ҳайвон бундай осон галабадан қизишиб кетди ва сураатга олаётган гуруҳ томон йўл олди. То ҳайвон ўргатувчилар филнинг олдига етиб келгунларича у Филипп Морсенни хартуми билан бўғиб, гор деворига бор кучи билан урди. Қонга беланган операторни шу ердаги ҳамширалар ҳам, Йоханнесбургдан вертолётда етиб келган духтирлар ҳам ҳеч нарса қилиша олмади.

● **ТАСОДИФ ЁРДАМ БЕРДИ** Шри-Ланканинг шарқий вилоятидаги Анданкулам туманининг кокос пальмалари ва манго дарахтлари плантациялари бир неча ҳафта мобайнида қутурган филлар босқинининг қурбони бўлди ва маҳаллий аҳоли бундан жон ҳовуч-

лаб юрди. Ҳар гал филлар босқинидан сўнг дарахтлар ағдарилган, деҳқон кулбалари вайрон қилпинган ҳолда қоларди. Навбатдаги босқин пайтида туда бошлиги сугуриб олган кокос пальмаси симёғочлар орасидаги электр узатиш симларига тегиб кетган ва кучли ток қувватидан у ҳалок бўлган. Қолган филлар эса қўрқиб қочишган ва шундан сўнггина ёввойи филлар босқини тўхтади.

● **3 КИЛОЛИК АРИ УЯСИ** Нижегород вилоятининг Джержинск шаҳрида бир киши уйига кириш ва чиқишда қийналаётганидан таъмирлаш хизматига мурожаат этди. Таъмирлаш хизмати ходимлари дарвоза бурчагидаги улкан ари уясини кўриб, ҳангу-манг бўлиб қолишди. Ундаги сон-саноксиз ариларни айтмай-сизми? Бир амаллаб хизматчилар уй соҳибини «душман»дан халос этишди.

Уя рошпа-роса 3 кило чикди.

● **СОҲИБГА ТАШВИЩ КЕЛТИРГАН ИЛОН** Фарбий Германиянинг Вильгельмсхафен шаҳрида яшовчи тиш духтири Алоиз Борнеманнинг уйида унча катта бўлмаган илон яшайди.

Бир куни хўжайин ўз илонини ваннахонада қолдириб, бир неча кунга хизмат сафарига кетди. Илон тушмагур қандайдир йўл билан совуқ сув жўмрагини бурашга муваффақ бўлган. Натижада Борнеманнинг ва пастки қаватдаги бир неча қўшнилариининг хонадонлари сув тошқинидан жиддий зарар кўрди. Тиш духтирининг анча-мунча жарима тўлашига тўғри келди. Сугурта идораси ходимлари эса Борнеманнинг омади бор экан дейишмоқда. Агар илон совуқ сув ўрнига иссиқ сувни очиб юборганда борми, бечора духтир бундан ҳам кўп пулга тушган бўларди.

● **ГОЗЛАР ҚАМОҚХОНАНИ ҚУРИҚЛАШМОҚДА** Бразилиянинг Риу-Грандиду-Сул штатидаги Санта-Мария шаҳарчасида маҳаллий ҳокимият ходим етишмаслиги туфайли қамоқхона назоратчилари сифатида гозлар хизматидан фойдаланишмоқда. Олгита гоз икки йилдан бери шаҳар қамоқхонасининг ички ҳовлисида кузатувчилик постида турибди. Улар сезгирликда анча олдинда экан, соқчиларга қараганда. Чунки бир сафар қоронгудан фойдаланган беш маҳбуснинг қочмоқчи бўлганлигини сезиб қолган қанот-

ли қуриқчилар шовқин-сурон кутарганлар. Ғозлар ту-полонига етиб келган соқчилар қочмоқчи бўлган маҳ-бусларни тутиб олганлар.

Ҳа, ғозлар ҳозирча ўз зиммаларидаги муҳим вази-фани шу йўсинда ҳалол бажаришмоқда.

● **УЙДА ҚОПЛОН, ЙУЛБАРС, АРСЛОН...** Одамларнинг қизиқиш доираси ҳам ҳар хил. Бири ун-ун бешта ит боқса, бирининг мушукларга «ишқи туш-ган». Бироқ Таиланднинг Самутиракан шаҳрида яшовчи 34 ёшли Сомнеук Сантаднатит ҳовлисини йиртқич ҳайвонлар «босиб кетган», яъни ҳовли айла-наси қафас бўлиб, уларда йулбарс, қоплон, арслон, қўйингки, бутун йиртқичлар урин олган. Сомнеук уларни ҳавас билан боқади. Бундан ташқари у икки фарзанднинг онаси ҳам.

Йиртқичларнинг укиришидан қўшнилари ҳам азият чекишмоқда. Улар шикоятчи бўйича текшириш учун полиция ҳам келди. Аммо Сомнеукда расмий рухсат-нома бор эди.

● **ШАХСИЙ... ҲАЙВОНОТ БОҒИ** София яқини-даги Долни-Богров қишлоғида электрчи Стойко Ми-хайлов яшайди. Стойконинг ҳовлисида ҳам ҳайвонот боғи бор. Бу ерда 30 га яқин жонивор яшайди. «Ҳайвонот боғи»да Жанубий Ҳитойдан келтирилган кумушранг тустовуқларни, тутиқушу ёввойи ўрдаклар-ни, лайлак ва типратиконларни, илон ва қалтакесак-ларни, яна бошқа кўп мавжудотларни учратиш мум-кин.

● **ЖАСОРАТЛИ ЛУИЗА** Чилининг Чикас қишло-ғида яшовчи ёшгина Луиза Охеда деган деҳқон қиз унча-мунча эркакларнинг қўлидан келмайдиган ишни амалга оширди. Товуқхонадаги шовқин-суронни тин-читиш мақсадида у қўлига таёқ олиб ичкарига кирди ва қоронғуликда қўлидаги ёғоч билан чақирилмаган «меҳмон»ни роса сийлади.

У узи уриб улдирган ҳайвон шер эканлигини билгач, лол қолди. Афтидан йиртқич шошиб қолганидан нима қилишини билмай қолган бўлса керак. Булмаса Луиза ҳамқишлоқлари олдида бундай мақтана олмасди.

● **«ЭҲТИЁТ БУЛИНГ, ДАКАНГ ХУРОЗ»** Бугунги кунда ҳам баъзи дарвозаларда «Эҳтиёт бўлинг, қопо-

гон ит» деган ёзувни кўп учратиш мумкин. Аммо Ғарбий Германиянинг Мосхаб шаҳрида яшовчи уста ишхонаси деворига шундай сузлар ёзилган тахтача осиб қуйган: «Эҳтиёт булинг, даканг хуроз». Тахтача ҳазил учун ёки бошқа нарса сифатида ёзилмаган. Бу ерда Мосхабнинг хурози яшайди. У жуда зуровон. Ҳатто бир куни устахонада шовқин кўтарган кишиларни тепиб, чўқиб ташқарига ҳайдаган.

● **ЖИЛОВЛАНГАН ТУЯҚУШЛАР** Австралиялик Фред Маркин уз фермасида туяқушларни боқади. Унинг подаси 85 боқдан иборат.

Ҳозир Австралиядоги айрим шаҳарларда туяқушлардан иборат транспорт воситалари пайдо бўлмоқда. Қушларни жиловлаб улардан от урнида фойдаланишмоқда. Туяқушлар етарли даражада кучли ва чидамли бўлганликлари учун ҳам уларни араваларга қушиш мумкин.

● **ҒОЛИБСИЗ ДУЭЛ** Феринихинг (ЖАР) шаҳридаги отчопарда 10-12 ёшли скаутлар (XX аср бошларида дастлаб Англияда, сўнг баъзи буржуа мамлакатларида тузилган ҳарбий-сиёсий характердаги болалар ташкилотининг аъзолари) икки туяқушга минишган ҳолда яккама-якка дуэлга чиқдилар. Улар қадимги аскарларда бўладиган яроғ-аслаҳалар билан қуролланган, туяқушлар эса махсус эгарланган бўлиб, дубулға ва қалқонлар билан ҳимояланганди. Қизиғи шундаки, бу курашда ғолиблар бўлмади. Чунки скаутлар у ёқда қолиб, қаҳр-ғазабга минган тажоввузкор туяқушлар даканг хуроздек бир-бири билан уришиб кетди.

● **ҚАСДИНИ ОЛМОҚЧИ БЎЛГАН ҚИРҒИЙ** Петродворецлик С. Копилев қирғий билан уришиб қолди. Шаҳардан унча узоқ бўлмаган жойда Копилевнинг мотоцикли учиб қолди. У эндигина мотоциклини тузатмоқчи бўлиб турганида, қирғий қувиб келаётган қуёнга кузи тушиб қолди. Эс-хушини йўқотган қуён ҳовлиққанича одамнинг ҳимоясига отилди. Копилев курткаси била қирғийни ҳайдаган, қуён эса бундан фойдаланиб ўрмонга қочиб қолган. Мотоциклининг олдига қайтиб келган Копилев йиртқич қуш даф бўлди деб, мотоциклини тузатишни бошлаган ҳам эдики, кутилмаганда унинг бошига кучли зарб келиб тушди. Қараса қайтиб келган қирғий қуённинг чақи-

рилмаган ҳимоячисидан қасдини олмоқчи булган ва унга ташланган экан. Яхшиямки, унинг бошида темир қалпоқ бор эди.

● **БУРГУТ ПУЛ УФИРЛАДИ** Ар-Риёд (Саудия Арабистони) шаҳридаги бозорларда одам жонидан бошқа ҳамма нарса сотилади. Уша бозорларнинг бирига бир киши бургутини сотиш учун олиб келганди. Харидор ҳам тезда топила қолди. У чўнтагидан бир даста пул олиб энди санай бошлаган эди бургут пулларни дастаси билан олиб қочди. Бу воқеа тасодифан руй бердими ёки бургут атайлаб уғирликка ургатилганми, ҳар қалай бу савол харидор учун жумбоқлигича қолди.

● **ҚУШЛАР ҲАМ ҚАЧОН УЧИШНИ БИЛИШАДИ** Грециялик овчиларнинг гапига қараганда, ҳозирги кучманчи қушлар аввалгиларига қараганда анча айёр экан. Овчиларнинг кузатишича, кузда Грециядан жанубга учадиган қушлар фақат душанба куни парвоз қилишаркан. Чунки душанба ов қилиш ман этилган кун. Қаранг, қушлар шуни ҳам фаҳмлаб қолишибди.

Овчилар уюшмаси эса душанба куни ҳам ов қилишга рухсат сўраб ҳукуматга мурожаат этган, бироқ рад жавобини олишган.

● **РАНГИ УЗГАРУВЧАН ҚУШ** Ғарбий Африкада шундай бир қуш яшайди, ташқи кўринишдан ёввойи каптарларга ўхшайди. Бироқ патларининг ранги ҳар хил — товус каби товланади: зангор, кук, сариқ, туқ қизил рангда. Аммо бу қушнинг яна бир хусусияти борки, у ёмғир остида қолса, ранглари «ювилиб», бузрайиб қолади. Қуёш чарақлаб чиққач эса яна аввалгидек ял-ял товланади.

● **МУСИҚАЧИ КАНАРЕЙКА** Одатда куй-қушиқ магнитофонга ёздирилади. Лекин швейцер-ренеклик (ЖАР, Трансвалл вилояти) Ханс Брюдерлейн деган одам эса ўзи ёқтирган мусиқани магнитофонга эмас, балки ўзи севиб боқётган канарейкасига, яъни Дессига «ёздириб» олади.

Қушча беш ёшда, шунинг учун бўлса керак, ҳар қандай оҳангни тез ўзлаштириб олади ва Ханс илтимос қилган пайтда уша мусиқани сайраб, тўғрироғи, «чалиб» беради. Десси, айниқса, марш куйлашни жу-

да ёқтиради. Масалан, кўпинча «Аида» операсидан ва шотланд халқ қўшиғи «Жасур азамат»ни «хиргойи» қилишни ёқтиради. У ҳозир 11 та маршни билади.

● **БИРЛАШГАН УЗАР...** Ҳиндистоннинг Тамилнад штатидаги қишлоқлардан бирида яшовчи аҳоли қўшлар билан кўзойнакли илон жангининг гувоҳи бўлишди. Янги тухум билан қоринни тўйғазини мақсадида икки метрли илон дарахт тепасига ўрмалаб чиққанини бу ерга уя қурган тўтиқушлар сезиб қолишди ва душманга қарши дадил ҳужум бошлашди. Лекин кутилмаган ёрдам келмагунча уларнинг кучлари илонга етмади. Ўзгалар уясини бузишга ёки узиники қилиб олишга одатланган қарғалар бу сафар бошқача йўл тўтишди, яъни уларнинг тудаси тўтиқушлар билан биргаликда ҳаракат қилиб, илонга галма-галдан ташланишди ва уни ҳолдан тойдириб бу жангда голиб чиқишди.

● **ТЎТИҚУШ ОМОН ҚОЛДИ** Почефструим (ЖАР) шаҳри яқинида яшовчи 13 ёшли Роззи Брайдбеккер кечки пайт узоқ фермадаги дугонасиникига қараб йўлга чиққан. Қизча ўзи билан бирга унча катта бўлмаган темир қафасда Жимми лақабли гапирадиган тўтиқушни ҳам олган экан. Ўрмондаги йўлдан кета туриб у дарахтда ташланишга шайланиб турган баҳайбат иероглифли илонни кўриб қолган. Даҳшатга тушган қизча оёғини қўлга олганича уйига қараб қочган. Тез орада бояги илон тасодифан машина гилдираги остида қолган. Улган илоннинг қорнини ёриб кўришганда, ундан қизчанинг қафаси бутунлигича чиққан. Тўти ҳам тирик, лекин гоят кўрққанидан гапиришдан маҳрум бўлган экан.

● **ҚАБРИСТОНДАГИ КУЛАНКА** Швециянинг Люкселе шаҳрида яшовчи аҳоли қабристонга боришдан анчагача чўчиб юрди. Чунки у ерда қандайдир «Динонинг руҳи» жойлашиб олибди деган миш-мишлар юрди.

Кўпчилик ҳатто уша руҳнинг «Мен Диноман» деган ҳирилдоқ овозини ҳам эшитган. Бу жумбоқ кутилмаганда ечилди: бир дайди ит қабристондаги катта дарахт остида узоқ вақт қаттиқ вовуллаб тураверган. Шунда унинг шохлари орасидан тўтиқуш учиб чиққан. Бу Дино лақабли тўтиқуш ўз эгасиникидан қочиб кетиб, қабристондан бошпана топган экан.

● **ФУТБОЛ ИШҚИБОЗИ** Жанубий Африканинг Сирос шаҳрида яшовчи Шенхуберлар оиласида Робин лақабли тутиқуш яшайди. Ҳар бир гапни ўз урнида ишлатувчи бу қушнинг сўз бойлиги жуда кўп. Робин ойнаи жаҳон кўрсатувларини, айниқса, ундаги футбол ўйинларини мириқиб томоша қилади. Кўрсатув давомида қуш хўжайинининг авзойига қараб гапира бошлайди. Айтайлик, бирор футболчи тўпни олдириб қўйди, шунда Робин соҳиб билан биргаликда «Майдондан йўқол, ландавур», «Сенинг ўрнинг ўйингоҳда эмас, далададир» деб қичқиради. Яхши уйнаётган ўйинчини эса: «Баракалла, офарин!» деб мактайди. Уй эгаси сеvimли тутиқушнинг сўз бойлигини мунтазам бойитиб туришга ҳаракат қилади, шунинг учун булса керак футбол учрашувлари кўрсатиладиган куни ишқибоз дўстларини уйига таклиф этиб туради.

● **ЙЎЛБОШЛОВЧИ ТУТИЛАР** Амриқолик орнитолог Рей Барнак тутилар учун махсус мактаб очган. Бу ерда у тутиқушлардан кўзи ожиз кишилар учун йўлбошловчи тайёрлайди.

Орнитолог қушларга «Тухта». «Унга бурил», «Чапга», «Эҳтиёт бўл» ва бошқа шу каби сўзларни талаффуз қилишни ургатади. Унинг айтишича, тутилар кўча светофорларининг қизил, яшил, сариқ чироқларини йўлбошловчи итларга нисбатан яхши англайди. Шунингдек, болаларга, мушукларга, каптарларга ҳам эътиборини чалғитмайди ва итларга қараганда кўп умр кўради, лекин кам овқат ейди. Бу кузи ожиз нафақахурлар учун жуда муҳим.

● **УЧ ОЛДИ** Жанубий Африканинг Колиньи шаҳрида истиқомат қилувчи Питер Брайер тожли тути боқади. Унга Рокки деб лақаб ҳам қўйиб олган.

Бир куни тути Питерга негадир ёқмай қолди. Шунда Питер тутининг патларини чиройли рангга бўяб қўйсамчи, деб ўйлади ва шундай қилди ҳам. Аммо бутун маш-маша ўшандан кейин бошланди. Рокки Питердан жуда қаттиқ хафа бўлиб қолди. Ҳатто икки кунгача Питер берган овқатларни емади ҳам. Учинчи куни Питер тутисини қафасдан олиб, Роккига нима бўлганини билмоқчи ва қўлида эркалатмоқчи эди... Рокки ўз хўжайинидан уч олди, яъни Питернинг юзларини чўқиб, қонатиб юборди.

● **ОТТИНИНГ ҲАЗИЛИ** Маълумки, ҳозир машхур одамларнинг гап-сўзлари ва овозларини ухшатувчи қизиқчилар ҳам купайиб бормоқда. Бироқ бундай қойилмақом ухшатувчилар фақат қизиқчиларгина эмас экан, ҳатто тўтилар ҳам бу борада «қўлидан иш келадиган»лардан экан.

Йоханнесбург шаҳри фуқароси Петер Маклиннинг Отти лақабли тўтиси шундайлар хилидан. Бу қушнинг юзга яқин сўз бойлиги бор. Бироқ шуларнинг барчасини худди одамларнинг овозига ухшатиб гапиради.

Бир куни уй эгасининг рафиқаси Юлия овқат тайёрлаётганида, бошқа хонадан 8 ёшли ўғлининг «Ойижон, қорним очди» деганини эшитиб қолади. Юлия овоз келган хонага кирса, у ерда ўғли йўқ эди. Маълум бўлишича, тўти овқат сўраган экан.

● **АҚЛЛИ ЖОРЖИ** Эр-хотин Альф ва Ширли Харт (Шотландия) ўзларининг кўк-сарик рангдаги Жоржи лақабли тўтиқушлари йўқолганидан қаттиқ изтироб чекдилар. Орадан икки кун ўтгач, бир аёл кўнгироқ қилиб, қушни тутиб олганлигини айтди.

Дарахтдаги чиройли тўтини кўрган бу аёл бир амаллаб уни ушлаб олади ва қафасга солади. Тўсатдан қафас ичидан овоз чиқади: «Бу менинг уйим эмас, мени Жоржи деб аташади, хўжайинларимнинг номи — Альф ва Ширли, телефон номерлари...» Шундан сўнг тўтиқуш болаларга аталган шеърларни ўқий кетди, ора-орада сўраб ҳам кўярди: «Альф ва Ширлига кўнгироқ қилдингизми? Мени қачон олиб кетишар экан?...»

● **ОЧЛИК МАЖБУР ҚИЛДИ** Лондон яқинидаги шаҳарчада бўлган бурон туфайли ағдарилган дарахт ҳайвонот боғидаги қафасни бузиб юборди. Қафасдаги қоплон бундан фойдаланиб у ердан қочиб қолди.

Хавфли йиртқични қидиришга бўлган барча ҳаракатлар зое кетди. Лекин орадан бир ҳафта ўтгач, ҳайвонот боғи қоровуллари қочоқнинг соғ-омон ўз қафасига қайтиб келганини куриб ҳайратдан лол бўлиб қолишди. Қоплон ўзига емиш қидириб топа олмаганлиги учун очликдан силласи куриб қайтиб келган бўлиши мумкин, деб тахмин қилишди мутасаддилар.

● ГАПИРУВЧИ УРДАК...

Шу пайтгача фақат тутилар, майналар, зогчалар ва қаргаларгина одамларга ўхшаб гапира олади, деб ҳисобланар эди. Маълум бўлишича, гапирувчи қушлар рўйхатини яна қупайтирса буларкан.

Янги зеландиялик фермер Стефан Бородайкевичнинг Пекин зотидан булган Крэки лақабли ўрдаги бор. Бу ўрдак анча қариб қолган булиб, кўп вақтини ферма ҳовлисида утказди. Баъзан у жуда тушунарли қилиб, фермернинг хотини товушида: «Осмонни булут қоплади, кирларни йигиб олиш керак», деб гапирди. Ёки булмаса Стефанга ўхшатиб: «Сол яна кечикаяпти» (Сол — хужайиннинг ўғли) дейди.

● ... ВА ГАПИРУВЧИ ҚАРҒА Фарбий Германиянинг Гросс-Рекин шаҳарчасида яшовчи В. Боденшаннинг уйида неча йилдирки, қарға яшайди. Унга Рааби, деб ном қўйган. Раабининг бошқа қаргалардан фарқи шундаки, у уй соҳиби билан бемалол булмасада, ҳар қалай анча-мунча тиллаша олади.

Рааби «Ассалому алайкум», «Об-ҳаво яна айнаяпти», «Раабининг қорни оч», «Деразани очиб юборинг, хона роса дим бўлиб кетди» каби бир қанча сўзларни бемалол «талаффуз» қила олади.

Кейинги пайтда Рааби тумшугини очмай гапирмоқда. Орнитологлар ҳозирча бунинг сирини ечолганича йўқ.

● ҚАРҒА КАШАНДАЛАРГА ҚАРШИ Тасаввур қилинг-а, боғдаги қаҳвахонада дустингиз билан суҳбатлашиб, мириқиб чекиб утирибсиз. Шу пайт тусатдан қаёқдандир бир қуш учиб келади-да, сигаретангизни олиб қочади. Ҳеч ҳайрон булманг, Австралиянинг Брисбен шаҳри яқинидаги Коала маданият ва истироҳат боғида худди шунақа воқеага дуч келишингиз мумкин. Боғдаги «сигаретхўр» қушлар кашандалар ёнига келиб, бир зумда папиросини «илиб» кетади-да, яқиндаги дарахтга қуниб, учириб ташлайди. Ҳа, ҳатто паррандаларнинг ҳам сигарет ҳидига тоблари йўқ экан.

* * *

Свердловскда яшовчи қария ҳам бир неча кун мобайнида сигарети йўқолиб қолаётганини сезиб қолди. Дастлаб у буни хотира ёмонлашиб қолганидан деб ўйлади. Лекин кейин маълум бўлишича...

Сигаретни эски симёгоч устига урнашиб олган қарга угирлаётган экан. У навбатдаги сигаретани тумшугида уясига олиб келганини сезиб қолишган. Унинг навбатдаги ташрифидан сўнг гугурт гумдон бўлди. Четдан қараганда қарга чекмоқчи-ю, лекин уддасидан чиқолмаётгандек эди. Бу қуш бир нечта сигарета донасини майдалаб ташлаган экан.

● **КАЛАМУШЛАР ҲАМ КАЙФ ҚИЛАДИ САВОЛ:** Гамбург каламушлари нимадан кайф қилишади?
ЖАВОБ: Амриқо вискисидан. Дарвоқе у бепул.

Бир йили Гамбургга «Бурбон» ичимлигидан 12 минг литр келтирилди. Афсуски, кўпгина шишалар синган эди. Уч ойлик иккиланиш ва мулоҳазалардан сўнг шаҳар кенгаши синган ва дарз кетган вискили шишалардан воз кечиш лозим, деган қарорга келди.

Бир қисм виски ва уч қисм сувдан иборат махсус тайёрланган коктейл канализация аригига ағдарилди. У ерда кайфи ошган каламушлар эса ҳеч нарсадан хафсирамай, шаҳар кучаларига чиқишди.

● **АВВАЛ ФОЙДА КЕЛТИРДИ, СЎНГ...** Утган аср охирларида Кубанинг шакарқамиш плантацияларини сичқон ва каламушлар «истило» қила бошлаганди. Бунга қарши кураш учун оролга йигирма минг мангуста (кичкина йиртқич ҳайвон, бир тури заҳарли илонларга ўч бўлади) келтирилди. Улар кемирувчиларни тезда тинчитишди. Кейин эса... уй ҳайвонлари ва қушларга зиён етказа бошлади. Эндиликда мангустага қарши жиддий кураш олиб борилмоқда.

● **«ЎЗИ ҲАРАКАТЛАНУВЧИ» ЭТИКЛАР** Эрта тонгда уйғониб кетган Эни Томпсон нариги хонада уч ёшли ўғли Робиннинг ҳаяжонли сўзларини эшитди: «Буни қаранг, қандай ажойиб. Этикларим худди жони бордек сакрашяпти!» Болалар хонасига югуриб кирган она ҳақиқатан ҳам полдаги этиклар ўзи ҳаракат қилаётганидан кўрқиб кетди ва дарҳол турмуш уртоғини чақирди. Ота этикларнинг ичини текширувди, ичидан катта-катта иккита сичқон чиқди. Этик ичига кириб қолган сичқонлар у ердан чиқиб кетиш учун болалар пойафзалини «юргизишаётган» экан.

● **ЧЎЛДАГИ ВОҚЕА** Бу воқеа Қизил Ўрда вилоятининг Янги кўрғон туманидаги «Олмалиқ» жамоа

хужалигида содир бўлди. Турт ёшли Миронқул Бузбоева ўртоқлари билан уйнаб юриб улардан узоқлашиб кетади ва чулда адашиб қолади. Уни бутун қишлоқ аҳли кечаси билан қидиришади. Лекин натижа бўлмайди.

Туқилган кофта ва шиппак кийиб олган Миронқул кечаси чулда совуқ қота бошлайди. Қурқиб онасини бақириб-чақиради. Узоқлардан эса чия буриларнинг товуши эшитилиб турарди. Шу пайт қизча ўзи томон келаётган отни куриб қолади. Қишлоқ қизи эмасми отдан қурқмай унинг олдига боради ва от оёқларини кучоқлаб исина бошлайди. Шу пайт яна иккита от келади ва улар гудакка ёрдам кераклигини сезгандай уни ураб олишади. Қизча эса отлар орасида тинчгина ухлаб тонг оттиради. Эртасига тунда ҳам отлар уни қуриқлаб чиқишади. Учинчи кун қишлоқ «Қизил юлдуз» давлат хужалигининг икки қарияси А. Аҳметов ва Я. Налибоевлар мол боқиб юрганда отлар қуршо-вида ухлаб ётган қизчани куриб қолишади. Қарияларнинг келганини курган отлар энди ёрдам керак эмас дегандай тарқаб кетишади. Отлар шундай қилиб қизчани соғ-омон одамларга қайтаришди.

● **МОЛ ЭГАСИНИ ТАНИДИ** Харом-хариш топган барибир юкмайди, деган ибора бор биз узбекларда. Бу ибора ҳаётда яна бир бор ўз ифодасини топди. Гап шундаки, Свердловск вилоятининг Верхотурья деган жойида яшовчи молбоқарнинг подасига қаердан бир мол келиб қушилди. Молбоқар аввалига ҳайрон бўлди. Сигир молбоқарнинг подаси билан бир кун яшади, икки кун яшади, боринги, тўққиз кун яшади, эгаси излаб келмади. Молбоқар энди хурсанд бўлди, сигирни бутунлай узиники қилиб олди. Унинг кун сигирнинг эгаси молини сўраб келганида ҳатто у билан тортишишди ҳам, бу сигир меники, бузоқлигидан боқиб олганман, деб. Қаранг-а!

Яхшиямки, сигирнинг қулоқларига ёд булиб кетган лақаби бор экан. Булмаса...

«Соҳиб»лар тортишиб-тортишиб охири бир қарорга келишди: ҳақиқий соҳиб узоқдан сигирни лақаби бўйича чақирадиган бўлди. Агар лақабини эшитиб, эгасини таниб олдига келса ва унга эргашса, сигирни олиб кетади, акс ҳолда эса қолдиради. Буни қарангки, сигир лақабини эшитган заҳоти эгаси томон ошиқди.

● **БЕМИННАТ ПОЧТАЧИ** Бирманиңг Чау ша- харчаси чеккасидаги почта бўлими хизматчиси ҳар чоршанба ва жума кунлари почтага бир буйволни етаклаб келади. Унга хатлар солинган қопни, бир неча посилкани ортиб, ҳеч қандай кузатувчисиз манзилга жунатиб юборади. Орадан икки соат ўтиб, дастёр нариги қишлоққа етиб боради ва маҳаллий почта бўлими олдида тўхтайтиди. Уни кутиб турган хизматчилар юкни қабул қилиб олишади, сўнг буйволга ем бериб, бирпас дам олдиришади. Кейин унга яна янги юкларни ортиб яна кузатувчисиз орқага қайтаришади.

Бу ажойиб хизматчи ҳайвонлар орасида ягона почтачидир. У ҳали бирон марта ҳам йулдан адашмаган ёки манзилга кечикиб борган эмас. Энг ёмон об-ҳаво шароитида ҳам ишлайверади. Фақат «маоши» — пичан ва ем уз вақтида бериб турилса бас.

● **БАРИБИР ТАЪСИРИ БОР ЭКАН-КУ!** Бундан бир неча йил муқаддам ГФР матбуотида эълон қилинган хабарда айтилишича, мусиқа сигирлар сутининг купайишига ижобий таъсир кўрсатар экан. Шу хабарга асосланиб жуда кўп фермерларнинг молхоналарида мусиқа янгради, лекин сут кўпаймади.

Молбоқарлар эса текшириш олиб боришларини талаб қилдилар. Электрон датчикларнинг маълумотига кўра, сигирларга на Моцарт, на Брамс, на поп-ансамбль куйлари таъсир қиларкан. Аммо молхонларда барибир мусиқа ҳануз янграяпти. Энди у сигирларга эмас, балки фермер ва молбоқарларга таъсир этиб, улар кайфиятини яхшиламоқда ва иш унумини оширомоқда.

● **КАСКАДЁРЧИ ХАЧИР** Австралияда Уольтер Митчел исмли фермер ажойиб сакрашни амалга оширди. У узининг сеvimли Нукси лақабли ҳаҷирини миниб, юзлаб томошабинлар кўз унгида чуқурлиги 24 метр булган дарага сакраган.

Дарага «қуниш» тула муваффақиятли утган. Митчел мухбирларга бу сакрашга узоқ вақт тайёргарлик курганини ва садоқатли Нуксини бунга ургатганини айтган. Бу ерда жасоратдан ташқари гоят аниқ ҳисобга олиш ҳам лозим эди. Довюрак фермер хоҳловчиларга бу трюкни яна қайтаришини айтган.

● **ЭШАК — ТРАНСПОРТ ФАНЛАРИ ДОКТОРИ** Иельск (АҚШ) дорилфунунида кўз кўриб, кулоқ

эшитмаган воқеа содир булди. Дорилфунуннинг 10 нафар профессори «Транспорт фанлари доктори» деган махсус унвон жорий этишиб, бу унвонни уша ерга хизмати сингган эшакка беришди.

Ҳақиқатан ҳам эшак фан тараққиёти йулида куп ишларни қилди. Тўғри, у бирор тасодиф туфайли фанда илмий натижа содир этмаган, лекин жуда қийин шароитда 36 кило тоғ жинсларини дорилфунунда текшириш учун олиб келишда катта ёрдам берган.

● **ҚАНОТЛИ БУЗОҚ** Бошқирдистоннинг Тирмен қишлоғида гаройиб бузоқча туғилди. Унинг белида — олдинги оёқларининг устида иккита тоғайсифат қанот ўсиб чиққан, уларнинг эни 3-4 сантиметр, узунлиги эса 15 сантиметрли ташкил этади. Бу икки қанотининг уртасида эса кичкина муғуз ҳам чиққан. Умуман иккита қаноти ва белидаги шохини ҳисобга олмаганда, у ўз авлодларидан биологик тузилиш жиҳатдан ҳеч қандай фарқи йўқ. Бироқ қариялар қанотли бузоқнинг туғилишини яхшиликка йўйишмади, уни дарҳол бўғизлашни талаб этишди. Фақат жамоа ҳужалиги раҳбарларигина бу талабга қарши чиқиб, бузоққа умр бахшида этишди.

● **ИККИ БОШЛИ БУЗОҚ** Аслида бундай воқеалар эндиликда одамзотни кўпам хайратга солмай қўйди. Лекин шундай бўлса-да, барибир зикр этмоқни лозим топдик.

Мисрнинг Калайбия вилоятида яшовчи фермер Салим Маатнинг Бақара лақабли сиғири икки бошли бузоқ туғди. Аммо бузоқнинг боши иккита булгани билан қулоқлари тўртта эмас, аксинча, иккита холос, лекин кузлари ҳақиқатан ҳам тўртта.

Дарвоқеа, бузоқ одатдагидек 9 ойда эмас, 10 ойда туғилган.

● **ОЁҚЛАРИ БЕЛИДАН ЎСИБ ЧИҚДИ** Жанубий Амриқонинг Свазиленд қироллиги ҳудудида яшовчи бир деҳқоннинг уйида чўққа боласи гаройиб кўринишда туғилган, яъни унинг тўрт оёғи ҳам қорин томондан эмас, балки белидан ўсиб чиққан. Энди унга қорнини осмонга қилиб юришига тўғри келади.

Бу воқеадан сал олдин қишлоқда икки бошли бузоқ туғилганди. Қишлоқликлар бу жониворларнинг

эгаларини гаройиб кучга эга булган «гуноҳқор» бандалар, деб билишмоқда ва ўзларини улардан четга олишмоқда — ҳовлиларига кириш у ёқда турсин, ҳатто кўз кўзга тушса қочиб кетишмоқда.

● **ТҮРТ ОЁҚЛИ ЖҶЖА** Венгриянинг Бордан шаҳридаги ширкатчиларга қарашли инкубаторга қўйилган тухумларнинг биридан тўрт оёқли жҶжа чиқди. У бошқа жиҳатлари билан қолган жҶжалардан фарқ қилмайди. «Тўрт оёқли бўлса ҳам у ҳеч қаёққа қочиб кетолмайди, чунки унинг ортиқча икки оёғи қарама-қарши томонга ўсган» деб ҳазиллашмоқда инкубатор ходимлари.

● **ҚАСОСКОР МУШУК** Брянсклик Любов Курчатова Венера лақабли мушугининг болаларини она мушук кучада юрган пайтида сувга чуқртириб юборди. Бироқ Венера буни сезди. Шунинг учун ҳам Любовнинг қулидан овқат емай қўйди, ёнига умуман йўламади ҳам.

Бир куни Курчатова 5 ёшли ўғлини бир шапалоқ урди, шунда мушук Любовнинг юзига сапчиди ва тимдалай бошлади. Любани мушук чангалидан эри зўрга ажратиб олди. Бу қилмиши учун қасоскор мушук хонадондан ҳайдалди.

● **ҲИНД ДЕНГИЗИДАН КЕЛДИ** Одессадаги ўйлардан бирида Мордан лақабли мушук яшайди. Бироқ у угритумшук, ҳар нарсани угирлаб еяверганидан соҳиб ундан безор бўлди ва шаҳарнинг бир чеккасига, денгиз қирғоғига адаштириб ташлаб келди. Аммо бир ойдан сўнг озиб-тузиган Мордан яна уйга кириб келди. Раҳмдил соҳиб энди эски одатини ташлагандир деб ўйлади ва мушукни яхши кутиб олди. Лекин мушук қурғур тавбасига таянмабди, яна эски фаолиятини бошлаб юборди. Соҳиб кема капитани эмасми, ўша пайтда Ҳиндистонга жунайдиған бўлиб турувди, мушукни ҳам ўзи билан бирга олиб кетди. Мушук ярим йўлдаёқ денгизчиларнинг жонига тегди. Денгизчилар Ҳинд денгизи портига етганда уни кемадан тушириб юборишди. Капитан мушуксиз анчагина яшайди, лекин... 6 ой ўтгач, уйга яна Мордан қайтиб келди. Бу гал у жуда озиб кетган, ингичка буйни каттакон бошини зўрга кўтариб турарди.

● **ОНАЛИК МЕҲРИ Қозонлик овчи** Димитар Маников куён овига чиққанда унинг садоқатли ити Эльза маймунжон бутаси олдида туриб қолди. Шу пайт у ердан бир куён ўқдек отилиб чиқди. Овчи ўлжани отди. Ит эса куёни эгасининг оёғи остига олиб келиб ташлади ва йўқ бўлиб қолди. Хужайин итини 6 кундан кейин топди. У ўз уяси олдида утирарди. Димитар уя олдида гимираб ётган учта куён боласини куриб хайратда қолди. Эльза уларни меҳр билан яларди. Эгасини куриб қолган ит олдинги оёғини унинг кўкрагига қўйиб, куёнчаларга раҳм қилишини сурагандек илтижоли боқарди.

Орадан бир ҳафта утгач, Эльза ҳам тўртта бола туғди. Шундай қилиб ит 7 болалик бўлди.

● **ДАФН МАРОСИМИ ҚИММАТГА ТУШДИ** Кениянинг Ибокоини қишлоғида истиқомат қилувчи Уильям Кимони севимли дўсти Дунканнинг вафоти муносабати билан дабдабали дафн маросими утказди. 200 киши қатнашган бу тадбир христиан динига қаттиқ амал қилинган ҳолда бўлди. Ахир Уильям черковда хизмат қиларди-да. Бироқ бир нарса мотамга йиғилганларни хайратда қолдирарди. Бундан ташқари Уильямнинг ота-онаси ҳам ташвишда эдилар, чунки бундай гаройиб мотам маросимидан кейин уларнинг фарзандлари ё индан ҳайдалади, ёки қамалади. Гап шундаки, дафн маросими «айбдори» булган Дункан Уильямнинг севимли ити эди.

● **ИТЛАР ЖЎР БЎЛАДИ** Марказий Африка Республикасининг Банги шаҳрида яшовчи Жозеф Боголо жониворларни жудаям севади. Шунинг учун уйда 3 та ит, 2 та мушук, каптар ва жайра боқади. Бу жониворлар орасида итлар алоҳида хусусияти билан ажралиб туради: Боголо гитара чалиши билан уччала ит ҳам унга жўр бўлишиб, увиллашади. Итлар триоси қачонки Боголо гитара чертишни тўхтатсагина бас бўлади.

Итлар хори қўшнилариининг ҳам жонига теккан. Улар ҳатто судга мурожаат этишган. Суд эса «хор»ни таъқиқлаб қўйди.

● **УЛИМДАН ҚУТҚАРИБ ҚОЛДИ** Бу воқеа Италиянинг Салерно вилоятида содир бўлди. 11 ёшли Альфредо Иоанн болалар билан чала қурилган бинонинг учинчи қаватида уйнашарди. Бир пайт Альфредо оёғи тойиб юқоридан қулай бошлади. Буни ўз пайти-

да сезган Альфредонинг Стэлл лақабли ити бола тушадиган жойга белини тўғрилаб, урнашиб туриб олди, яъни бечора бола ерга юмшоқроқ тушиши учун. Ҳақиқатан ҳам воқеа ит кузлагандек яқунланди. Бироқ учинчи қавватдан бола йиқилганда у билан бирга оғир хода ҳам қўшилиб тушаётганди. Эсли итни қарантки, бола ерга тушиши билан урнидан даст туриб, ходанинг «йулини» тўсди. Шундай қилиб ит иккала зарбни ҳам ўз буйнига олди ва болани улимдан қутқариб қолди. Ўзи эса анчагина шикастланди.

● **САДОҚАТЛИ ДУСТГА ЁДГОРЛИК** Бавариянинг Бад Киссинген шаҳарчасида яшовчи Эдит Вимелнинг Кимба деган ити бир неча маротаба жасорат кўрсатгани учун улимидан сўнг унинг хотирасига ёдгорлик ўрнатилди.

Кимба аслида чихуахуа наслига мансуб митти зотдор кучуклардан. Унинг буйи атиги 20 сантиметр, оғирлиги эса 200 грамм. Бироқ шундай бўлишига қарамай, у беш кишини ёнғиндан асраб қолган. Аммо ўзи ёнғинда қолиб ҳалок бўлган. Шунинг учун жониворларни ҳимоя қилиш жамияти у ҳалок бўлган жойга ёдгорлик ўрнатишга ва унга «Кимба беш кишини улимдан қутқарди» деган сўзларни ёзиб қўйишга қарор қилишди.

● **ИТЛАРГА ҚАРШИ ИТ БЎЛИБ** Дик Маккоун Канаданинг Фот-Жорж шаҳри чекасидаги туманлардан бирида хат ташувчи бўлиб ишлайди. Бир куни кечки почтани тарқатаётган пайтда қаердандир пайдо бўлган бир тўда дайди итлар унга ташланиб қолишди. Маккоун узини ҳеч йўқотмай, ҳаелига келган биринчи ишни қилди — хат, газета ва журналлар солинган сумкасини орқасига ташладида, чўккалаб, икки кулини ерга тираганча тишларини гичирлатди, сўнг итлардек ириллаб, тўдадаги энг катта итга хужум қилди. Режа муваффақиятли амалга ошди — ит ирилаганча четга қочди, хат ташувчи уни қува бошлади. Ит бор кучи билан «қуён» бўлди, орқасидан бошқалари ҳам қочиб қолишди.

● **МУСИҚА САДОСИ ОСТИДА** Олмониялик Либихлар оиласида ажойиб кучук яшайди. Кучукнинг оти Бесси бўлиб, кечқурун уйқуси келса, худди ёш болалар йиғлагандек, ҳадеб увиллайверади. Шунда 17

ёшли Виолетта фортепиано чалади. Қарабсизки, кучук «йиғлашдан» тухтаб, уйқуга кетади. Бу ҳол ҳар кунни кечқурун соат 8-9 лар атрофида такрорланади.

● **ТҮРТ ОЁҚЛИ «АРТИСТЛАР» — НАФАҚАДА** Харьков циркининг собиқ тўрт оёқли «артистлари» — Атос деган ит ва Том лақабли чита (йиртқич ҳайвон) эндиликда саҳнага чиқишмайди. Улар нафақага кузатилди. Уларга нафақа фондга тушган маблағдан белгиланди, яъни улар учун махсус фонд тузилган булиб, унга нафақат цирк артистлари, балки барча хайриячилар маблағ утказиши мумкин. Фонд маблағидан бу икки нафақахўрга озиқ-овқат олинади.

● **КУЧУКЛАР МАКТАБИ** ГФРда яшовчи Ганс Вернернинг шахсий мактаби бор. Бу мактаб бошқалардан шуниси билан фарқ қиладики, у ерда... кучуклар уқитилади. Мактабда бериладиган бир ҳафталик таълим учун 440 марка тўланади. Вернер ва унинг 14 юқори малакали уқитувчилари тўрт оёқли «шоғирдлари»ни меҳмонхонада, ресторанда, сайрда, дўконларда, машинада ўзини қандай тутиш кераклигини ургатишади.

● **УЗГАЛАР ҲИСОБИГА** Япониялик бир журналистга Осака шаҳри яқинида ўзини худди одамлардек тутадиган маймунлар яшашини айтишган. «Билағон мартишка»лар ўз қўллари билан юз иенлик тангани автоматларга ташлашади ва қуйилган мева соқларини мириқиб ичишади, дейишган. Журналист бу фактни ўша жойнинг ўзида текшириб кўрмоқчи бўлган. Маълум бўлишича, маймунлар автоматларга ҳеч қандай танга ташламас экан. Улар чанқовини босмоқчи бўлган сайёҳларни автомат яқинида сабрсизлик билан кутиб туришади. Ҳеч нарсадан хабари йўқ сайёҳ келиб автоматга танга ташлайди ва стакан тотли суюқликка тўлади. Шу пайт чаққон жун босган қўл стаканни шундоққина сайёҳ бурни тагидан олиб кетар экан.

● **ГОРИЛЛАЛАР ҲАМ ТЕЛЕВИЗОР КҮРИШНИ ЕҚТИРИШАДИ** Нью-Йорк ҳайвонот боғидаги маймунлар кейинги вақтда кўп туполон қиладиган бўлиб қолишди. Ҳайвонот боғи бошлиқлари уйлаб-уйлаб гориллалар жойлашган қафасга телевизор урнатишди. Аввалига маймунлар кўрсатувларнинг фарқига бормай

барчасини кўришаверишган бўлишса, эндиликда фақат бадиий фильмларни ва айниқса, ҳайвонлар ҳақидаги курсатувларни мириқиб томоша қилишмоқда.

● **ТИЛАМЧИ МАЙМУНЛАР** Айтишларича, қуён яхшилаб калтакланса, гутурт чақишни ҳам ўрганиб олиши мумкин экан. Ҳиндистонда бўлган воқеани эшитиб, ҳайратингиз янада ошади.

Мамлакатнинг кўпгина шаҳарлари фуқаролари тиламчи маймунлардан паймонаси тўлган. Ваҳоланки, маймунлар одамларга ҳужум қилишаётгани йўқ ёки нон ва бошқа егуликлар сўрамайди ҳам, фақат пул сўрайди. Мабодо, пул бермасангиз, уларнинг жаҳли чиқиб, қўлларини мушт қилиб дўқ-пуписа ҳам қилиб қўядилар. Майда танга олган маймунлар яқин орадаги бозорга бориб, мева ёки сабзавот харид қилишмоқчи бўлишади. Бу устомон харидорлар арзимаган пулга куп нарса олишга ҳаракат қилишади. Агар сотувчи бу харидорнинг арзимаган тангасига куп нарса бермасин, унда маймунлар сабзавотларни очикдан-очик олиб қочишади, бунақада текинга тушади.

● **ҲАҚИНИ ОЛДИ** Гейдельберглик (Олмония) Ханц Боденшац ҳайвонларни ёқтиради, айниқса, уларга у бу нарсаларни ўргатишни. Шунинг учун уйда иккита ит, мушук, типратикон ва Салли лақабли горилла боқади. Бир куни Ханц Саллига компьютерда ишлашни ўргатмоқчи бўлди.

Саллига компьютер ёқиб қолди шекилли, икки қўлининг 10 панжаси камлик қилгандек, икки оёғи билан ҳам, қисқаси 20 та панжаси билан тутмаларни босиб уйнай бошлади.

Ханц бир-икки марта бас қилишни ўқтирди. Салли қулоқ солмади. Шунда Ханц хивчин билан горилланинг думбасига туширди. Салли ҳам қараб турмади — компьютерни даст қутарди-да, Ханцнинг бошига солди. Шунча Ханц унга компьютер ўргатмайдиган бўлди.

* * *

Крунстал шаҳри (ЖАР) фуқароси Паул Воксгевдаининг ҳам маймуни қасоскор экан. Паул ашаддий шахмат ишқибози, буш вақт топди дегунча дона сурганисурган. Бир куни қўшнисини билан оғир партиялардан бирини уйнаётганди, аксига олиб унинг уч яшарли шимпанзеси халақит бераверди. Маймун соҳибнинг

гоҳ тиззасига, гоҳ елкасига чиқиб асабига тегаверди. Тугоқиб кетган Паул шипанзегга тарсаки тортиб юборди, маймун аразлаб уйнинг бурчига борди-да, шумшайиб утираверди. Уйин тугаб рақиблар бир-бирларига қўл беришаётганда, маймун югуриб келиб, шахматчиларнинг ҳар иккисига галма-галдан калла қўйди.

● **НУР ТАРҚАТУВЧИ КАЛЬМАР** Магеллан буғози акваториясида патруллик қилаётган «Ведадо» соқчилик кемасида тусатдан радиостанция ишламай қолди, двигател тула қувват билан ишлаётган булса-да, кема тезлиги тусатдан секинлашди. Соқчи кема қуйруғига қандайдир қора малоска ёпишиб чиқаётганини сезиб қолди.

Тревога буйича кутарилган экипаж бу — улкан кальмар эканлигини аниқлади. Отилган ўқлар унга таъсир қилмасди. Кема қуйруғига қараб йуналтирилган ёниб турган ёқилги туфайлигина кальмар кемадан тушиб кетган. Бу пайтда кема радиостанцияси ишламасди. Тахмин қилинишича, кальмар танасидан тарқалган нур радиодеталларни ишдан чиқарган экан.

● **БОТИНКА САРГУЗАШТИ** Дунай дарёсида чуқиб кетган кемада сув ости ишлари олиб бораётган гаввос Василье Виштяну кимдир оёғидан ушлаб тортаётганини сезиб қолди. Жуда булавермагач, у охири дақиқаларда ёнидаги пичоқ билан ботикаси ишларини кесиб юборди ва озод булди. Орадан бир неча кун утгач, маҳаллий балиқчилар Дунай дарёсидан огирлиги 100 килолик балиқ ушлашган. Буни қарангки, унинг ичидан гаввоснинг ботинкаси чиққан. Агар лаққа балиқ тўрга тушмаганда, Васильенинг гапига ҳеч ким ишонмасди. Чунки гаввоснинг ботинкаси 12 кило бўлиб, у тери, қўрғошин ва жездан тайёрланганди.

● **УЛЖА УЧУН КУРАШ** Флорида қирғоғида улкан балиқ одамларга ҳужум қилди. Надин Клоер оиласи билан денгизда сайр қилиб, қармоқда балиқ тутаётганди. Бир пайт қармоққа балиқ илинган ва уни Клоер тортаётган ҳам эдики, икки ярим метрли барракуда ўқдек «учиб» келиб, қайиққа чиқиб олди ва Клоер билан «жанг»га қиришди. Натижада Надиннинг 200 та жойи лат еди. Яхшиямки Надиннинг оила аъзолари ёрдамга келишди. Эшкаклар билан уришиб, зўрга денгизга улоқтиришди.

Маълум булишича, барракуда балиғи одамларга берорга ҳужум қилмаган экан. Ахир барракуданинг ўлжасини Клоер қармоқда тортиб олган экан-да.

● **БУРГУТНИ ОЛИБ ҚОЧГАН ЛАҚҚА** Эрпели дарёсидаги сув омбори қурилишида ишлаётганлар бургут билан лаққа балиқ уртасидаги жангнинг гувоҳи бўлишди.

Қанотли овчи узоқ вақтгача дарё устида учиб юрган, сўнгра ўлжасини кўргач, пастга ўқдек отилган. Бургутнинг чангалига каттагина лаққа илинган. Лекин йиртқич қуш ўлжаси билан осмонга кўтарила олмаган. Лаққа думи билан тез ҳаракат қилиб, ўзи билан бирга қанотини ёзишга улгурмаган бургутни ҳам сув остига олиб кириб кетган.

● **БОРТНИ ТЕШИБ ЮБОРДИ** Мексика кўрфазининг Аренас оролига яқин жойда бир амриқолик оиласи билан кичик кемада сайр қилиб юрганди. Бир пайт катталиги 4 метр келадиган болгабалиқ шитоб билан келиб, кема бортига урилди ва уни тешиб юборди. Буни қарангки, балиқ ҳеч нарса бўлмагандай ортига сузиб кетаверди. Кема эса сувга тула бошлади. Яхшиямки, кўрфазда сокинлик эди: саёҳатчилар тешиқни брезент билан беркитишга улгуришди ва эрта-лабгача сув юзида қолишди. Тонгда соқчилар кемаси уларни қирғоққа чиқариб қўйди. Кейин аниқланишича, балиқ уз ўлжаси ортидан қувиб кетаётиб кемага урилган экан (аслида болгабалиқлар кемага ҳужум қилишмайди).

● **ОТИБ УЛЖА ОЛДИ** Алясканинг Кадьяк оролида яшовчи 15 ёшли Бобби Пинч отаси билан денгизга балиқ овига чиқди. Ота-бола кун бўйи сувга қармоқ ташлаб ўтиришди, ҳеч нарса илинмади. Аммо кеч кира бошлагач, Боббининг омади юришди. Унинг қармоғига баҳайбат пальтус (камбаланинг бир тури) илинди. Бироқ уни мағлуб этишга Боббининг кучи етмади. Отаси ёрдамга келди, лекин отаси ҳам... Шунда ота ов милтиғидан бир неча бор ўқ узибгина балиқни тинчитди ва кемага зурга тортиб олишди.

Балиқнинг вазнини ўлчаб кўришган эди, роппароса 107 килолик тош босди, узунлиги эса салкам 2 метрни ташкил этди.

● **АСАРНИНГ ҲАЁТДАГИ ИСБОТИ** Никарагуалик балиқчи Вильмер Вильянуэва океан олабугаси билан икки соатдан ортиқ «жанг» олиб борди, яъни балиқ балиқчини олиб қочди. Яхшиямки, унинг уч угли оталари билан бирга эди (балиқчи чарчагачгина болаларининг ёрдам беришига рухсат берган). Акс ҳолда Э. Хемингуэйнинг «Чол ва денгиз» асарига чолнинг аҳволига тушарди.

Коринто аҳолиси бундай бароридан келган овни эслашолмайди. Вильмер уни қушнилари билан кун буйи қисмларга бўлишган.

● **ҚАЙИҚНИ АҒДАРИШГА АҒДАРДИ-Ю, БАРИБИР ТАСЛИМ БУЛДИ** Польшалик балиқчилардан бирининг ҳам ови бароридан келди. У узунлиги 1 метру 75 сантиметр келадиган лаққани тутишга мушарраф бўлди. Балиқ ҳатто овчининг қайиғини ағдариб юборди, лекин барибир балиқчига таслим бўлди.

● **ФАМИЛИЯДОШЛАР УЧРАШУВИ** Тюмендаги ширкатлардан бирида ишлайдиган Александр Медведевни урмонда қузиқорин, маймунжон, қулупнайларнинг қуплиги ром этиб куйди. Мева териб урмон ичкарисига қандай кириб кетаётганини ҳам билмай қолди. Бир маҳал қараса, рупарасида иккита айиқча умбалоқ ошиб ўйнашаётибди. Содда Александр уларга анча маҳлиё бўлиб, қараб тураверди. Ҳатто айиқчаларнинг онаси келиб қолганини ҳам сезмади. Баджаҳл она фамилиядоши — Медведевни шундай тарсакилаб юбордики, Александр буталар орасига учиб кетди. Жазо қаттиқ бўлганидан Медведев бир ҳафтада зўрга ўзига келди.

● **АРСЛОН УЧУН СУНЬИЙ СОЧ** Филадельфия ҳайвонот боғида Нерон лақабли арслон тери касаллиги билан оғриб, бошидаги сочларидан батамом айрилди. Қафасдаги бошқа арслонлар «калбош» қушнисига ёмон муносабатда бўла бошлади. Мутахассислар йиртқич бошига суньий соч кийгизишни таклиф этишди. Бошига янги соч «ўрнатилаётганда» Нерон худи тушунгандек, миқ этмай турди. Шундан сунг бошқа арслонлар сочли дустларига яхши муносабатда бўла бошладилар.

● **ОПЕРАЦИЯ СТОЛИДА — ФИЛЧА** Шри-Ланкалик бир гуруҳ жарроҳлар Полоинарува шаҳри мар-

казий касалхонасида бир филчани муваффақиятли операция қилдилар. Деярли нафас олмаётган бу касални ўрмондан топиб олган бир неча деҳқон касалхонага олиб келишган эди. Текшириш натижасда дўхтирлар филча оғир ярадорлигини, унинг ошқозонидаги туқималар жиддий жароҳатланганлигини аниқлади-лар. Филча уйқу дори ёрдамида операциядан муваффақиятли чиқди.

● **УЧ СОАТГА ЧЎЗИЛДИ** Намибия пойтахтидаги ҳайвонот дўхтирлари сувда ва қуруқликда яшовчи тошбақани роппа-роса уч соат операция қилишиб ҳаётга қайтаришди. Унинг ичига қум тулиб қолган эди.

Дўхтирлар аввал тошбақа косасини тешиб, «дераза» очдилар, сўнг ичакни тиббий йўл билан ювишди. Бу ишларнинг бари тошбақага наркоз берилгандан сўнг бажарилди ва муваффақиятли тугади.

● **ЯРИМ ЙИЛДАН СЎНГ ТОПИЛГАН БАРМОҚ** Амриқонинг Суитустер шаҳрида яшовчи Роберт Линдсей моторли қайиқда сайр қилиб юрганда, дўстининг қизи чукаётганига қўзи тушиб қолди. Қутқариш учун узини шартта сувга отди. Шу пайт қайиқ парраги Робертнинг учта бармоғини кесиб кетди. Лекин шундай булса-да, қизни қутқарди. Сўнг бошқа балиқчилар билан бирга узининг бармоғини қидиришга тушди ва топишди ҳам. Дўхтирлар эса бош ва курсатиш бармоқларини уз жойига «улаб» қўйишди. Фақат... жимжилоқ бармоқ топилмади. Ярим йилдан сўнггина бу бармоқни топишга муяссар бўлишган. Қандай қилиб денг? Ўшанда балиқчилар тутиб келган гулмоҳи балигининг ичини ёришган эди... ошқозонидан Робертнинг жимжилоқ бармоғи чиқди. Нега энди айнан шу бармоқ Робертники эканлигини ишонч билан айтаётганимизга сабаб шуки, суд бу бармоқ Робертники эканлигини тасдиқлаб қарор чиқарди.

● **ЕРДАМ БЕРИНГ, СУЛИЯПМИЗ!**.. Карл Робинсон ёрдам сўраб, мурожаат қилиниши билан бемор уйи томон шошади. Дўхтир касалга энгашиб, фойдали суҳбат ўтказди. Мабодо, касаллик айтарли оғир бўлмаса, уни жойида даволайди. Агарда хавфли бўлса, Вест-Хэрфорд (АҚШ) марказидаги касалхонага олиб кетади. Бу ердаги ёруғ хоналарда беморлар дори-дармон билан даволанади.

Шуниси қизиққи, Робинсон даволайдиган касаллар инсонлар эмас, балки уйда усувчи турли усимликлардир.

● **БАРАКАЛЛА, АЛЛЕН!** Парижлик профессор Аллен Карпантье Францияда биринчи марта ва бирданнига инсон танасидаги учта органни операция йули билан алмаштирди. У нафас қисиши, туқима ва бошқа аъзолардаги модда алмашинувининг бузилишидан қаттиқ азоб чекаётган 16 ёшли қизчага 3 соат аввал автомобил фожиасида ҳалок бўлган донорнинг юраги, упкаси ва буйрагини ўрнатди.

Қизча бир ярим ойдан сўнг соғлиғи аъло тикланган ҳолда касалхонадан чиқарилди.

● **ЭМИЗИКЛИ ГҶДАКДА «БЕГОНА» БУЙРАК** Эндигина 4 ой умр кўрган чақалоқ ҳаёти хавф остида эди: унинг буйраги... Бироқ хатарли бўлса-да, йули бор эди. Шунинг учун ота-онаси шифоркорларнинг «хатарли таклифи»га рози бўлмасдан иложлари қолмади. Олмониянинг Эссен дорилфунуни клиникасида гудак операция столига ётқизилди ва катталар буйрагини унга кўчириб ўтказилди. Доктор Эрхарднинг таъкидлашича, чақалоқ хасталиқдан батамом қутулган.

● **ТҶРТ ОЁҚЛИ ЧАҚАЛОҚ** Жанубий Африканинг Капштадт шаҳри госпиталларидан бирида чақалоқни она қорнидан ёриб олган дўхтирлар, гудакни кўриб, ҳайратдан донг қотишди. Боланинг тўртта оёғи бор эди. Шунингдек, жинсий аъзоси ҳам кўп, яъни иккита. Киндикдан юқори қисмида жойлашган органлар эса биттадан.

Бироқ дўхтирлар уни 3 марта операция столига ётқизишди ва ортиқча органларини кесиб ташлашди.

● **8 БАРМОҚ УЛАНДИ** Детройтнинг «Харпер-Грейс» клиник комплексига қўшни шаҳар Уоррендан 19 ёшли ишчи-штамповқачи Робби Жонни «тез ёрдам»да олиб келишди. Жарроҳлар уша заҳоти ишга киришишди. Операция 20 соат давом этди.

Воқеа бундай бўлганди: Робби иш жараёнида 8 бармоғини станокда кесиб олди. Фақат иккала қўлининг бош бармоғигина омон қолганди. У ҳушидан кетиб ётган пайтда «тез ёрдам» келади ва шунда ким-

дир кесилган 8 бармогини ҳам музти қутига солиб қуйган экан. Жарроҳлар ҳар бир бармоқни ўз жойига тикишади. Шундай қилиб, операция муваффақиятли яқун топди.

● **ҚАЙТА УРНАТИЛГАН ҚУЛОҚ** Амриқонинг Нью-Гановер (Шимолий Каролина штати) шаҳрилик тиббиётчилар ажойиб операцияни амалга оширдилар. Улар икки ёшли Крис Грэхэмнинг бульдог тишлаб олиб, ютиб юборган қулоғини қайтадан тикиб қўйдилар.

Бувасининг фермасига меҳмон бўлиб келган болакай эҳтиётсизлик қилиб, уришаётган итлар орасига тушиб қолади. Унга учта бульдог ташланади. Крисни итлар орасидан тортиб олишганида, унинг чап қулоғи йуқ эди.

Бульдогларни ухлатиб, улардан бирининг қорнидан қулоқни топишади. Орадан тахминан икки соатча вақт ўтгач, болани операция қилишади ва қулоғини жойига қайтаришади.

● **ЎЗ-ЎЗИНИ ОПЕРАЦИЯ ҚИЛГАН** Сарлавҳани ўқиб бундай воқеа бўлмагандир, дея ҳайрат аралаш ишонқирамай тургандирсиз, ҳойнаҳой?! Афсус ишонингизга тўғри келади. Чунки бундай воқеа ҳаётда қайд этилган: 1961 йилда Антарктидадаги Новолазаревск станциясининг духтири Л. Рогозовнинг биқини бирдан оғриб қолади. Уша пайтда унга тиббий ёрдам курсатадиган бошқа духтирнинг узи йуқ эди. Шунинг учун у узига ўзи ташҳис қўяди. Операция столини тайёрлаб, рупарасига ойнани урнатиб, узини операция қилишга киришади ва бу ишни муваффақиятли яқунлайди.

Дарвоқе, Рогозов операцияни бир ярим соатда удалаган.

* * *

Голландиялик касби темирчи булган Ян Дот исмли киши ҳам 1651 йили ошхона пичоғи билан қорнини кесиб, буйрагидаги 113 граммлик тошни олиб ташлаган.

● **ҚУЛОҚДА ЧАЁН** Саудия арабистонилик Солиҳ Аввад аш-Маҳлафийнинг ухлаб тургандан кейин қулоғи оғрий бошлаган. Оғриқ кучая борган сари

унинг аҳволи ёмонлашаверган ва охири дўхтирларга муурожаат этган. Текширишда маълум бўлишича, унинг қулоғига чаён кириб кетган экан. Моҳир жарроҳлар шошилишч чоралар қўриб, Солиҳнинг қулоғидан узунлиги 5 сантиметр келадиган чаёни операция қилиб, чиқариб ташлашган. Чақса ўлдириши мумкин бўлган бу жонзотни Солиҳ қулоғида ўн соат олиб юрган.

● **ФАРОМУШХОТИР ЖАРРОҲ** Швейцариялик бир мижоз узунлиги 18 сантиметр келадиган жарроҳлик асбобини роппа-роса тўрт ой қорнида олиб юрди. У Лоззандаги шахсий клиникада операция қилинган, ушанда жарроҳ ҳаяжонланиб асбобини бемор қорнида қолдирганди.

Афсус бемор яна қайта операция қилинди. Бунга жарроҳнинг фаромушлиги сабаб бўлди.

● **ЭГИЗАК — ЭГИЗАҚДА** Англиянинг Уэймут шаҳрида яшовчи 17 ёшли эгизаклар — Жонати ва Жейсон Флорйд бир вақтда қоринларининг ўнг томонида оғриқ сезишди, кўнгиллари айниб ўқчий бошладилар. Тезда чақирилган шифокор кўришчак деб топди. Биринчи бўлиб жарроҳлик столига Жонати ётди. 24 соатдан кейин эса акасида 500 километр узоқда — бошқа шаҳарда бўлган Жейсоннинг кўришчакни олиб ташлашди.

● **КЎЗБОЙЛОҒИЧНИНГ «ЕМИШЛАРИ»** Калькуттадаги касалхоналардан биридаги хирурглар ғаройиб операция ўтказдилар. Ушанда профессионал кўзбойлоғичнинг операция столига ётишига тўғри келиб қолди. Жарроҳлар унинг ошқозонидан 20 та турли ўткир пичоқ, ўнлаб балиқ тутадиган қармоқ, калитлар ва металл буюмлар олишган.

● **ЮРАККА САНЧИЛГАН ИГНА** Колумбиялик Хосье Кастильо юрагига санчилган игна билан 48 кун яшади.

Воқеа бундай бўлган эди: бир куни Хосе тикув игнасини костюмининг ички чўнтагига солиб қўйди, уни олиб бошқа жойга қўйишни унутиб, ўхлаб қолди. Ёрталаб чап кўкрагида қаттиқ оғриқ билан ўйғонди ва тезда дўхтирга учради. Хосе нима гаплигини шифокорга айтгач, улар синчиклаб текширишди, бироқ

гиббий асбоблар ёрдамида-да, ҳеч нарса аниқлашолмади. 20 кун даволашгач, касалхонадан чиқаришди. Аммо Хосе оғриқдан қийналиб юраверди. Улар яна уша «асаб бузилиши» деган ташҳисни қўйишди. Яхшиямки унинг қариндошлари уни бошқа духтирларга кўрсатишди. Шундай қилиб Хосе 48 кун деганда юрагидаги игнадан операция ёрдамида қутулди.

● **МУРДАДАН ТИРИК ЧАҚАЛОҚ... ТУҒИЛМАДИ** Германиянинг Бонн шаҳрида яшовчи 18 ёшли қиз Марион автомобил фожеасидан ҳалок бўлди. Унинг 3 ойлик ҳомиласи бор эди. Шифокорлар марҳумни тирилтира олишмади. Бироқ мурда қорнидаги эмбрионни махсус тиббий ускуналар ёрдамида тирик «ушлаб» туришди. Бу ускуналар эмбрионда қон айланишини, нафас вазифасини маромида сақлаб турди, қисқаси унга нима керак бўлса, ҳаммасини бажарди.

Эмбрион мурда қорнида яхши яшади-ю, аммо дунё тарихида биринчи марта мурдадан тирик чақалоқ туғилиб, катта шов-шувга сабаб бўлмади.

● **ШИФОКОРЛАР ХАТОСИ** Саксон йиллар муқаддам шифокорлар комиссияси италиялик Акилло Абулу исмли йигитни «юраги носоғлом» деб, ҳарбий ҳизматдан озод қилишганди. Аммо Акилло бобо 101 ёшга тўлган бўлса-да, ўз ҳаётида ақалли бир марта бўлса ҳам юрагидан нолиб шифокорларга мурожаат қилмаган.

● **ИККИ ЮРАКЛИ КИШИ** Жузеппе де Маи исмли киши бирор нарсадан хурсанд бўлса, «икки марта» қувониши, мабодо, қайғурса «икки марта» қайғуриши керак эди. Бечора, бирор қизни «Сизни чин юракдан севаман» деёлмасди. Гап шундаки, де Маининг иккита юраги бор. Бу ҳаётда камдан-кам учрайдиган воқеадир. Лондон тиббиёт академияси икки юракли Жузеппега вафотидан сунг, унинг жисми учун 10.000 фунт стерлинг бермоқчи эканлигини айтган.

● **ОЗИШНИНГ АНТИҚА УСУЛИ** Амриқолик 49 ёшли Боб Аделманнинг оғирлиги 137 кило бўлиб, кўпдан буён озишни орзу қилиб юрарди. Шифокор унга антиқа «дори» ёзиб берди. Энди Боб шифокор берган анкетага тамадди қилган овқатининг номини,

тахминий оғирлигини, овқатланиш вақтини, ким билан ва қаерда овқатланганини ва ҳоказоларни ёзиб бориши шарт эди. Ёзишлардан тинкаси қурий бошлаган Аделман аста-секин нонушга ва тушки овқатдан воз кеча бошлади. Натижада бир неча ойдан кейин унинг вазни 85 килога тушиб қолди.

● **ОҒИРЛИГИ БИЛАН ТЕРИСИНИ ҲАМ ТАШЛАДИ** Чикаго фуқароси Денс Генц ҳаддан ташқари бақалоқ эди. Тиббиётчиларнинг тавсиясига кўра, озиш мақсадида парҳез бўйича овқатлана бошлади. Олти ойдан сўнг узининг қоматига ишонмай қолди. Денс 194 килодан 116 килограммга тушиб қолганди — ойига ўртача 13 килодан озганди. Озишгаку озди, аммо унинг териси ўз ҳолича қолиб, ташвиш тугдирди. Генц жамиятга фойда келтириш ниятида ортиқча терисини Чикаго касалхоналаридан бирига совға қилди.

● **ФАЛОКАТ ЁРДАМ БЕРДИ** 37 ёшли Кристина Ванн Мюнхен яқинида рўй берган темир йул изидаги фалокатда жароҳат олди. Унинг эшитиш қобилияти йўқолди. Бироқ бу унга ёрдам ҳам берди. Негаки, мюнхенлик шифокор Ганс Шинтцернинг муолажаси туфайли у яна эшитадиган, эшитганда ҳам зўр эшитадиган бўлди. Аммо барибир унга қийин бўлди. Чунки у кўп вақтини қулоққа мослама тақиб, ўтказиши керак. Йўқса, ишда шивирлашиб гаплашаётган ҳамхоналарининг, ҳатто қўшни хонада суҳбатлашаётганларнинг товушини ҳам англай олади. 15-20 метр масофада туриб электрон соатнинг юришини эшитиши кишини ҳайратга солади. Кристина ҳатто утнинг усиш давридаги ҳаракатини ҳам англайди.

● **РЕЦЕПТЛАР ВАСИЯТ ҚИЛИБ ҚОЛДИРИЛДИ** Амриқонинг Монтана штатига қарашли Шелби шаҳрида яшовчи Амелия Лефтингел хоним улимидан аввал кичик бир сумкачани даволовчи шифокорига васият қилиб қолдирган эди. Унинг улимидан сўнг сумкача «меросхур»га топширилди. Маълум бўлишича, сумкада шифокор ўз қўли билан ёзиб берган 40 йиллик рецептлар бор экан.

● **СУВ ИЧМАЙДИГАН КИШИ** 35 ёшли инглиз К. Кобб неча йилдирки, оғзига бир қултум ҳам сув

олмайди. У ичимлик сув ичди дегунча авзойи-бадани бушашиб, боши оғрийди. У истеъмол қиладиган ягона ичимлик — янги помидор шарбатидир.

● **ЁМҒИР ТОВУШИ ОСТИДАГИ УЙЌУ** Уйқу-сизлик — ёмон касаллик-да. Бразилиялик Умберто Морету шу касалга мубтало булганди. Ман-ман деган духтирлар, дори-дармонлар ёрдам бермади. Уйлаб, уйлаб охири йулини топди. Умберто уйининг томига ёмғир товушини эслатувчи мослама урнатди. Энди у урнига ётиши билан тугмани босади, шу заҳоти ёмғир товуши эшитилади ва Морету уйқуга кетади.

● **БИЛАР-БИЛМАС ДАВОЛАШ ОҚИБАТИ** Испаниянинг Сарагосса шаҳрида яшовчи Кармела Алансо тўққиз ёшли қизи — Лауренсиянинг ранги пастлиги ҳамда буйининг яхши ўсмаётганидан нолиб юрарди. Қушнисининг маслаҳати билан қизига ҳар кун ич маҳалдан — эрталаб, тушки овқатдан олдин ва кечқурун микройод дорисини ичказа бошлади. Ордан 4 ой утгач, Лауренсиянинг буйи ўса бошлади, 8 ойдан кейин «бечора»нинг баландлиги 195 сантиметрга етса буладими! Шундан сўнг она дорини бермай қўйди ва буйини тухтатиш учун духтирларга мурожаат этди. Мутахассисларнинг фикрича, Лауренсиянинг буйи ўсиши 18 ёшга тўлгандагина тухташи мумкин. Бунгача қизнинг буйи қанчага етишини тасаввур қилиб кўринг-а!

● **ХУДДИ КИНОДАГИДЕК** Италиялик 23 ёшли Кармино Урчуола комедияли кинолардаги аҳволга тушиб қолди. Авеллино шаҳридан унча узоқ булмаган жойда уни машина уриб кетган. Духтирлар уни замбилга солиб, «Тез ёрдам»да шаҳар касалхонасига жўнашган. Лекин касалхона қабулхонасига етиб келишганда машина бум-буш: орқа эшик яхши ёпилмаганлиги туфайли жабранувчи замбил билан бирга йулда тушиб қолган экан. На ҳайдовчи, на духтирлар буни сезишган.

Кармино булса касалхонага йуловчи машинада етиб келган.

● **9 ЙИЛДАН СЎНГ ТИЛГА КИРДИ** Камерун шимолидаги Саба шаҳарчасида яшайдиган Мирей Минтанг 9 йил соқовликдан сўнг тилга кирди. У 1982 йили дунёга келган.

Мирейнинг отаси кўп шифокорларга учрашди, табибларга мурожаат қилди. Бир гал у Камерунда тузалмайдиган касалликларни даволаш билан машҳур бўлган Франсуазе Адзоло қабулига борди. У беморларни даволашда фақат узига хос бўлган гайритабиий қобилиятдан фойдаланади. Кичкина Мирей бир неча «сеҳргарлик» сеансларида қатнашгандан сунг кутилмаганда ҳаётида биринчи сўзларни айтди.

Шифокорнинг айтишича, қизнинг онаси жодугарнинг қурбони бўлган. Жодугар аёлга зарар етказмоқчи бўлгану уддалай олмаган. Унинг сеҳри чақалоққа таъсир қилган. Ҳозир қизнинг тили бийрон.

● **СОҚОВЛИКНИНГ ДАВОСИ** Бу воқеа Саудия Арабистонида яшовчи 25 ёшли қизда содир бўлди. У 5 ёшлигида соқов бўлиб қолган эди. Ота-она қизидан икки баравар катта ва бадбашара куёв топиб у билан булажак тўй билан гаплашишаётган эди. Шу пайт қиз бирдан: «Бу ҳақда ҳатто гап бўлиши мумкин эмас, мен барибир унга ҳеч қачон турмушга чиқмайман!» деб бақириб юборди. Шу дақиқадан бошлаб у бемалол гапирмоқда.

● **КҮР КҮЗНИНГ ОЧИЛИШИ** Англиянинг Кокли-Уик шаҳарчасида яшовчи безакчи Томас Хайденнинг кўзига 33 ёшлик чоғида заҳарли буюқ кириб кетган ва у кўр бўлиб қолган эди.

Кампири вафот этгач ва ўғли уйлангач, бу нафақахўр якка ўзи яшай бошлади. Кучада унинг юришига ити ёрдам берарди, уйда эса Хайден бемалол юра оларди.

Бир куни мўъжиза содир бўлди: кўрнинг кўзи тасодифан очилди. Олимлар ҳали бу воқеа тафсилотини очиб беролганича йўқ.

● **40 ЙИЛДАН БЕРИ ҚАР ЭДИ, ЭНДИ ЭСА...** Хитойнинг шимоли-шарқидаги Хэйлуңцзян вилоятида истиқомат қилувчи 73 ёшли қария 40 йиллик қарликдан сунг яна қулоғи эшита бошлади. Қандай қилиб дейсизми? Бу воқеа кутилмаганда юз берди. Бир куни у қаттиқ тумов бўлиб қолди, бурнини тез-тез қоқиб туришига тўғри келди. Уч-тўрт кун утгач, тумов янада қаттиқлашди. Қария куч билан бурнини қоққан ҳам эдики, нимадир юз бергандек бўлди. Бир неча сониядан сунг эса деразада турган қушчанинг сайрашини

эшитди. Кейин қувончини ичига сиғдиролмай, ёш болалардек бақириб- чақириб роса қувонди.

Қария Корея уруши пайтида бомба портлаши натижасида қар булиб қолганди.

● ОМАДСИЗ ОДАМЛАР

Сиднейлик Жон Малнессни Австралияда энг омадсиз одам дейишади. Ўзингиз уйлаб кўринг: уни икки марта заҳарли илон чақиб олган, уч марта машина, тўрт марта мотоцикл уриб кетган, етти марта велосипед остида қолиб кетган. Ҳозир унинг ёши тўқсон саккизда. Унинг орзуси ҳеч булмаганда юз ёшга беталофат етиб олиш.

* * *

Калифорниялик Билли Битл ҳам омадсизнинг омадсизи. У автомобил ҳалокатига учраб, Чикагодаги госпиталга тушиб қолди. Бу ерда ҳам у яна бир оғир зарбага учради: жарроҳлар унинг жароҳатини «кавлаштириш» билан машғул бўлиб турганда операция столи ёниб кетди. Оловнинг алангаси шунчалик зўр эдики, касалнинг оёғи ва бели кучли даражада куйган.

* * *

Италиялик Тулио Чезарега куёвлик сарупоси бахт келтирмади. У булажак қаллиғи билан никоҳ ўқитиш учун ибодатхонага кириб кетишаётган пайтда йиқилиб оёғини синдириб олди. Дўстлари кутариб машинага олиб кетишаётганда, қоқилиб кетишди ва бечорани ерга тушириб юборишди. Натижада Тулионинг умуртқа суяғи лат еди. Қимирлатиш хавфли бўлиб қолди, шунинг учун «тез ёрдам»ни чақиритишди.

Тулионинг омади йўқлигини қарангки, ҳатто «тез ёрдам» машинаси ҳам уни касалхонага олиб кетаётганда автоҳалокатга учради.

Ва ниҳоят куёвни касалхонага олиб боришган ва дераза ёнидаги каравотга ётқизишган эди... деразага қоқилган карниз унинг устига тушиб, бир неча жойини тилиб кетди.

Омадсизлик бир келса қўша келаркан-да. Тулиога шунча кургилик етмагандек булажак қаллиғи ҳам унга турмушга чиқишдан воз кечди.

● ТОШНИ ТАЛҚОН ҚИЛУВЧИ ОШҚОЗОН

Кузбойлогичларнинг шар ютиши ҳозир ҳеч кимни

хайратга солмай қуйди. Бироқ оддий одам темир шар ютса-чи? Албатта, бу ҳол ҳайратли.

Жанубий Африканинг Биттерфонтейн шаҳрида яшовчи Грегори Уилкинсоннинг ошқозони тошни ҳам талқон қилиб юборади. Гап шундаки, у 2,5 — 3 сантиметр ҳажмдаги пластик ва целлулоид (целлюлозадан тайёрланган қаттиқ материал)ли шарларни бемалол ютиб юборади. Ютгандаям уч-тўртгасини кетма-кет ютади.

Дарвоқе, шарларни ютгандан кейин духтирлар унинг ошқозонини рентгендан ўтказишган ҳам. Аниқланишича, унинг ошқозони шарларни майдалаб юборар экан.

● **БУҚАЛАМУН ОДАМ** Боливиянинг Кочабамба шаҳридаги циркда «Бим-Бом» тахаллусли артист ишлайди. Унинг ажойиб номери бор.

Цирк саҳнасида Бим-Бом одамлар кўз ўнгида бир неча идишдаги турли суюқликларни ичади. Шундан сўнг 15-20 дақиқа ўтгач, артистнинг териси аста-секин ўзгара боради. Дастлаб оч кофе рангдан яшиллашиб охири қора рангга айланади. Артист одамлар таҳсинига сазовор бўлгач, гулдурас қарсақлар остида яна суюқликлардан ичади ва ўз табиий ҳолига қайтади.

● **ГАЗАГИГА МЕТАЛЛ ВА ОЙНА** Француз Мишел Лотитен виски ичгач, ойна ва металлдан ишланган буюмлардан газак қилишни ёқтиради. Гувоҳларнинг тасдиқлашича, Мишел 1966 йилдан то бугунги кунгача 10 та велосипедни ойна-пойнаси билан газак қилиб юборган.

● **ТУНДА ҲАМ КУНДУЗГИДЕК КЎРАДИ** Хитойнинг Хунам вилоятида истиқомат қилувчи Чан Сунфа кечаси ҳам худди кундузгидек кўриш қобилиятига эга. Бироқ кўпчилик бунга ишонмасди. Мамлакатнинг машҳур шифокорларидан иборат комиссия ноёб қобилиятли деҳқонни текширувдан ўтказиб, шундай хулосага келди: «Дарҳақиқат, Чан Сунфа кечаси ҳам худди кундузгидек юз фоиз кўра олади».

● **«МЕН ҲАММАНИ БИЛАМАН»** Булгория қишлоқларининг бири — Ардинода 73 ёшли Рамадан Замудов истиқомат қилади. У ҳайратланарли хотирага эга. Рамадан 12500 нафар юртдошларининг барчаси-

нинг исм ва фамилияларини ёддан айтиб бера олади. Ҳатто уларнинг ҳар бири ҳақида (ёши, қизиқиши, қилиқлари) ҳақида ҳам маълумот беради. Бу киши қишлоқдаги ёшларнинг авлод-аждодлари ҳақида бемалол мароқ билан ҳикоя қилиб бера олади.

● **ОЁҚДА ҲАМ СОҶОЛ ОЛИШ МУМКИН** Франциялик сартарош Ахиллу Клога соқол олдирадиган киши анча довурак бўлиши керак. Гап шундаки, Ахиллу уткир пискани оёқ бармоқларига қистирганча мижозларига хизмат курсатади.

Кейинги пайтларда устанинг қўллари қаттиқ оғрий бошлаган, шифокорлар унинг дардига шифо топишолмаган. Ўз касбини севган сартарош оёқда соқол олишни узлаштириб олди. Шуниси қизиқки, Кло ўзининг ҳар доимги мижозларидан бирортасини ҳам йўқотгани йўқ.

● **НОЁБ ИСТЕЪДОД ЭҒАСИ** Колумбиянинг Арина шаҳри аҳолиси 16 ёшли Фўльхенсио Аугусто Мендерес билан фахрланишади. Йигитча нимаси билан ҳамшаҳарларини қойил қолдирган экан, деб уйлаётгандирсиз? Мендереснинг бўйи 177 сантиметр, вазни 70 кило бўлгани ҳолда, эртақлардагидек эгилувчан қобилиятга эга. Бу узоқ йиллар давомида машқлар самарасидир. Аугусто бемалол 50 литр сув кетадиган бочкага сиғади, гавдасини шар ҳолатига келтирганида, томошабинлар лол қолишади. Бу ҳам майли худди мушук сингари 12 сантиметрлик тешиқдан утганига нима дейсиз?

● **ҲАММАСИ БЕЛГИЛАНГАН ВАҚТДА ЖАРНИНГ** Карлтонвилл шаҳридаги банклардан бирининг бошқарувчиси Мартинь-Цезар Ребеккер ўзи учун вақтни жуда қаттиқ тартибда белгилаб қўйган ва шунга ўзи амал қилади. Унинг қўшнилари ҳазиллашиб, вақтимизни Ребеккерга қараб белгилаймиз, дейишади.

Ҳақиқатан ҳам Ребеккер ҳар куни роппа-роса соат еттида уйқудан туради ва ҳар куни соат 22 да уйқуга ётади. Тушлик учун дақиқани дақиқага тўғрилаб соат 13 да уйига келади. Шу вақтга хизматкор тушликни тайёрлаб қўйиши керак. Булмаса... Бир куни соҳиб уз боғбонини ишдан бўшатиб юборди. У боққа белгиланган вақтдан 2 дақиқа кечикиб сув тараганди.

● **БУНДАЙ ШУҲРАТ КИМГА КЕРАК?** Эйткин шаҳрилик (Миннесота штати) қария Чарльз Осборн дунёга машҳурлигидан хурсанд эмас. Чунки унга бу машҳурликни ҳақиқоқ келтирган. Мана у деярли 73 йилдан бери — 1922 йилда сўйилган чучқа нимтасини кутаргандан бери ана шу дардга мубталодир. У ушанда бир неча дақиқа ҳушидан кетиб қолганди. Шу-шу Осборнни ҳар дақиқада унтадан то қирқтагача ҳақиқоқ тутиб келади.

Қариянинг соғлиги жуда яхши. У ўзидаги бу антиқа касалликни даволаш учун учрамаган духтири қолмади ҳисоб. У узоқ йиллардан бери парҳез сақлаб келади. Духтирлар берган дорини мунтазам ичиб туради. Булар албатта ўз таъсирини кўрсатган: ҳақиқоқ тутиши анча камайган. Аммо Осборн бундан қаноатлангани йўқ. У ҳали ҳам бу касалликдан тузалиш йулларини қидирмоқда. Ҳатто кимгадир кимки уни бу дарддан фориғ этса, ўша кишига ўн минг доллар ажратганини айтган.

● **УСТА ҲИД БИЛУВЧИ** Илгари чой буйича «мутахассис» бўлган Тони Латерза ўз ҳунарини бошқа соҳада — қайси балиқ янги-ю, қайсиниси эскилигини билишда синаб кўрди. У озиқ-овқат назорати бошқармасида ишлаб Бостонга чет эллардан келтирилган балиқларни фақат узи (бурни билан) текширади. Озиқ-овқат назорати бошқармасига мураккаб ва қиммат бўлган лаборатория текширувларидан кўра, Латерзанинг хизмати арзонга тушмоқда. Энг асосийси вақтдан ютилмоқда. Бунинг устига Латерза бирор марта ҳам адашмаган.

● **ЯШИЛ РАНГ ИХЛОСМАНДИ** Англиянинг Бремсхилл шаҳарчасида яшовчи Генри Гоуп деган одам ранг шайдоси. Шунинг учун фақат яшил рангли кийимлар кияди, уйи ҳам яшил, машинаси ҳам яшил, қўйингки, сабзовот ва меваларнинг ҳам яшилини ейди. Қўйиб берса гўштни ҳам яшил қилмоқчи, фақат ҳозирча уддасидан чиқолмаяпти. Шу ваздан бўлса керак у умуман гўшт емайди.

● **ЕРОСТИ СУВЛАРИНИ ТОПА БИЛАДИ** Ливан жанубида истиқомат қилувчи Муҳаммад Абуллаҳнинг қобилияти шу даражадаки, у узунлиги 1,5 метр 2 та металл ва қўл соати ёрдамида қаерда «тирик» ер

ости суви борлигини аниқлайди, яъни Муҳаммад «кўзи» ёпиқ булоққа яқинлашгани сари қўлидаги соат миллари ҳаракатга келади ва сув бор жойни кўрсатади. Муҳаммад шу соати ёрдамида булоқнинг чуқурлигини ҳам аниқлайди. Қандай қилиб денг? У соатни ингиҗка ипга осади ва юрагига қулоқ солади. Юрак уриши унга булоқ неча метр чуқурдалигини «айтиб» беради. У шу кўйи қишлоқдошларига бир неча булоқ кузини топиб берган.

● **ЯРАТГАННИНГ КАРОМАТИ** Инсон уз ташқи кўринишидан нолимагани маъқул. Ҳар қалай чидаш керак. Мана, англиялик Томас Веддернинг бурни 19 сантиметрни ташкил этади. Лекин бояқиш чидаб юрибди.

Покистоннинг Пунжаран деган қишлоғида яшовчи бир аёл эса бир йўла 9 нафар эгизак туққан. Бу ҳам яратганнинг инсонга кўрсатган қаромати.

Римлик Калькателли ҳам бир йўла 6 та ўғил туғиб, эрини хурсанд айлаган. Францияда эса жуда кичкина аёл яшайди. У 37 ёшда бўлишига қарамай бўйи атиги 43,3 сантиметрни ташкил этади. У ҳам ўз жисмидан нолиётгани йўқ.

● **ЕТТИ ЁШЛИ ҚАРИЯ** Чарлз Чарлзворт 1829 йилнинг 14 март куни дунёга келган. Болакай ҳаётининг дастлабки тўрт йили бошқа тангдошлари каби ўтди. Беш ёшга тулганида унинг соқол ва мўйловлари ўсиб чиқиб, жинсий балоғатга етганлиги маълум бўлди. «Кичкинтой» тезда кексая бошлади. Соқларига оқ, юзларига ажин тушди. Юришлари эса узидан ун марта катта одамнигига ухшаб кетарди. Бир куни Чарлз етти ёшга тулганида хушидан кетиб қолди ва бошқа ўзига келмади. Уни текширган мутахассисларнинг фикрича, бола оддий улим — қарилиқдан оламдан утганди.

● **СЮЗАННАНИНГ ТУРЛАНУВЧИ СОЧИ** Канаданинг гарбидаги Ньюфаундленд музофотида яшовчи Кестнерлар оиласида 1980 йили қиз туғилган. Унинг исмини Сюзанна деб қўйишди. Чақалоқлигида унинг сочи оқ-малларанг эди. Аммо 4 ёшга боргач, сочининг ранги аста ўзгарди — Сюзанна 6 ёшга тулганда унинг сочи бутунлай қорайиб бўлган эди. Лекин ярим йил ўтмай соқларига оқ оралаб қолди ва 8

ешлигидаёқ тула оқариб бўлди. Бу даврда Сюзаннанинг эси кириб қолганлиги учун анча ташвишланди. Бироқ ташвиши беҳуда экан. Яна бир йил утмаёқ сочининг ранги узгара бошлади ва энди бошини тиниқ жигаранг соч қошлай бошлади.

● **УХЛАЙДИ, БИРОҚ РАДИО ЭШИТАВЕРАДИ** Львовлик Григорий Шрамко радио тинглашни жуда ёқтиради. Шунинг учун ҳам бирорта эшиттириш унинг назаридан қочиб қутулолмайди. Фақат у радиони кундузи эмас, тунда эшитади, яъни соат 23 дан тонгги 6 гача. Савол туғилади: Григорий қачон ухлайди? Кундузи ишласа (дарвоқе, у «Львов темирйулчиси» газетаси бош муҳаррири), тунда радио эшитса. Гап шундаки, Григорий ётиш олдидан радио қулоғини бураб қўяди, қарабсизки, бир зумда уйқуга кетади. Агар кимдир радиони учириб қўйса, тамом, Григорийнинг уйқуси қочади. Туриб радиони қўйиб, сунг яна уйқуга кетади.

Ажабо, Шрамко тунда, уйқусида радиодан эшитган барча ахборотларни эслаб ҳам қолади. Бунинг сабабини ўзи ҳам тушунтириб беролмайди. Бундай хусусият соғлиғига зарар етказадими, йўқми, уни қизиқтирмайди, қўрқмайди ҳам. Фақат у бир нарсадан қаттиқ қўрқади — радио бузилиб қолишидан.

● **ПОЛВОН ҚИЗ** Канадалик 25 ёшли Лиана Дюфре қулида қуввати куплигидан бағоят фахрланиб юради. У қули тирсагини столга қўйиб, бармоқларини кенг керган ҳолда рақибини, купинча эркаларни қул «жанги»га чорлайди ва худди келишилгандек доимо енгади.

Лиананинг оғирлиги 75 кило, бўйи 167 сантиметр. Бироқ у узидан оғир ва катталарни ҳам бемалол енгади. Масалан, машҳур хоккейчи Пьера Буркардони (вазни 109 кило) ҳам 6 сонияда мағлуб этган.

● **ХИТОЙЛИК АФСУНГАР** Бу дунё сирли, сехрли. Унинг ҳар бир тонги мўъжиза-ла отади. Кунба-кун гаройиботларга ошномиз. Баъзиларига ишониш қийин. Куз кўриб, қулоқ эшитмаган-да. Мана, узингиз шоҳид була қолинг.

Бу қиз пишмаган тухумларни синдирмай, улар устида бемалол тура олади, ялангоёқ шиша синиқлар устида сакрайди, ингичка неон трубкада худди тур-

никдагидек машқ қилади. Билмаган киши уни вазнсиз одам деб ўйлайди. Хитойлик 24 яшар бу қизнинг исми — Лили Хуа бўлиб, оғирлиги 47 кило. У Хитой циркида ишлайди. «Вазнсизлигимнинг сири шундаки, — дейди Лили, — узоқ ўтмишдан қолган медитация (махсус руҳий машқлар) техникасидир. Бу машқлар менга бобомдан мерос қолган.

● **ЮҚОРИ ҲАРОРАТЛИ АЁЛ** Амриқолик тиббиётчилар Нелли Эндриус исмли аёлни «тиббиётда фавқулодда хусусиятга эга одам» деб таърифлашади. Бунга сабаб, Неллининг уртача ҳарорати оддий кишиларники каби 36,6 эмас, балки 38 даражадир. Шунга қарамасдан Нелли узини жуда яхши ҳис этади, соғлиғидан нолимайди, кўриниши ҳам латофатли. Фақат бир лекин бор... Азбаройи ҳарорати баландлигидан унчамунча эркак унга яқинлашолмайди. Шунинг учун бўлса керак, Нелли тўртинчи марта турмушга чиқди.

● **ҚОРНИ ЁРИЛИБ ЎЛДИ** Италиялик 34 ёшли ута семиз аёл Мари Кавадини бир неча йиллик парҳездан сўнг 30 килога озиб, 193 килолик тош босиб қолган эди. Аммо дўхтирларнинг парҳезга мажбур этиши, қорни тўйиб овқат емаслик унинг жонига тегди. Шунинг учун қорни тўйиб овқат емоқчи бўлди ва ошхона ичкаридан қулфлаб роса бўкиб овқат еди. Бироқ кутаролмади, вафот этди, тўғрироғи, қорни ёрилиб ўлди, дейди Мари Кавадинининг шахсий духтири Жузеппе Монтанелли. Унинг айтишича, Марига курканинг гўшти ортиқчалик қилган.

Маълум бўлишича, Кавадини ҳақиқатан ҳам тўйиб-тўйиб овқат емоқчи бўлган. У 12 та қовурилган жужани, бузоқ гўшtidан тайёрланган 9 та бифштексни, 28 та гамбургерни, 36 та тухумни, 4 та француз булочкасини, 1 кило сосискани, 12 та кремли пирожкани, 5 литр апельсин шарбатини, 3 литр қизил винони ва ярим литр арақни паққос туширган. Бироқ шунча емиш ҳам унга камдек туюлди, аниқроғи, тўйганини сезмади ва битта қовурилган куркани ҳам емоқчи бўлди, лекин гўштининг бир булаги оғзида қолди. Ошқозони чидаш бермади, ёрилиб кетди ва натижада Мари Кавадини оламдан ўтди.

● **«БАРМОҒИНГИЗ ОҒРИМАЯПТИМИ?»** Италиялик Д. Кадруччининг баъзи пайтларда курсатгич

бармоғи оғриб қолади. Унинг бармоғи оғригандан кейин ҳар доим Этна вулқони отилиши диққатга сазовор факт бўлиб қолди.

Кадруччи Жар шаҳрида, шундай тоғ этагида яшайди. Шунинг учун ҳам ўз «индикатори»ни бир неча бор синаб кўришга мушарраф бўлган. Бир куни унинг бармоғи жуда қаттиқ оғриб қолган ва Кадруччи бу ҳақда шаҳар ҳокимиятини огоҳлантирган. Ҳар эҳтимолган қарши деб аҳоли бошқа жойга кучирилган. Бу чора жуда вақтида кўрилган экан: бир неча соатдан кейин лава оқими шаҳар устига ёпирилган.

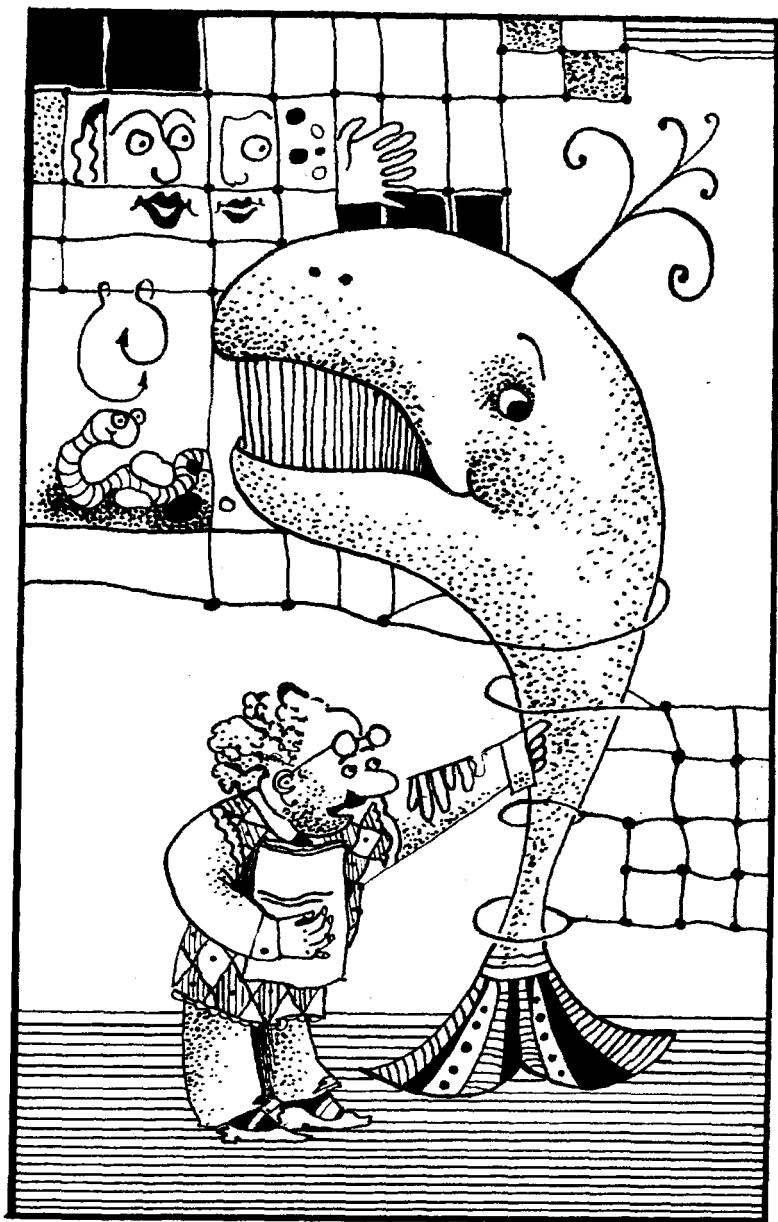
Мутахассислар бу фавқулодда ноёб қобилият сабабини ҳали аниқлай олганларича йўқ. Лекин шундай бўлса-да, улар тез-тез Кадруччидан «Бармоғингиз оғримаяптими?» деб сўраб туришади.

● **ЎЗ УЛИМИНИ ОЛДИНДАН БИЛГАН ҚОЗОГИСТОНЛИК** 19 ёшли йигит — таниқли қозоқ рассомининг ўғли бўлмиш Ойбек Тлеуханов ўзи билмаган ҳолда ўз улимининг сабаби ва вақтини олдиндан «башорат қилганлиги» барчани ҳайратда қолдирди.

Ойбек армияда хизмат бурчини ўтаб юрганида тиззасининг пастига миҳ кириб кетган эди. Бу яра қорасонга айланган. Дўхтирлар унинг оёғини кесиб ташлашди, бироқ Ойбек ҳарбий госпиталда вафот этди.

Бу воқеанинг ажабланарли жойи шундаки, Ойбек ўз улими сабабини тўрт ой олдин чизган эди, яъни уйда қолган хомаки чизмаларининг бирида шундай тасвир акс этганди: оддий оёқ расми ва тизза олдида санчилган миҳ. Яна бир чизмада эса қандайдир сайёрада компьютерга ухшаган усимлик ердан униб чиққанлиги тасвирланган. Унинг дисплейида 19.57 рақами акс этган. Буни қарангки, Ойбек худди шу вақтда вафот этган.

● **МАЖБУРАН ЮВИНТИРИШДИ** Шифокорларнинг таъкидлашларига кўра, киши икки ҳафта ювинмаса, унинг озодалик даври тугаркан. Албатта, кениялик ҳунарманд Визхельднинг бундан хабари бўлмаган, акс ҳолда у уч йил ювинмасдан юрармиди. Унинг дўстлари бу ҳолга тоқат қилишолмади. Ахир ундан «антиқа ҳидлар» таралар эди-да. Шундай қилиб Визхельд мажбуран ювинтирилди. Сўнгра дўстлари саргарошхонага бошлаб боришди. Кийим-кечаклари утда ёндирилди. Етказилган моддий зарарни қоплаш

мақсадида дўстлари унга янги шим ва кўйлак ҳада этишди, ҳамда яқин орадаги барда пиво билан меҳмон қилишди.

● **ИХТИЁРИЙ РОБИНЗОН** Мюнхенлик собиқ автомуҳандис Фридрих Текстор якка ўзи Жанубий Хитой денгизидаги кичкинагина оролда яшайди. Автомуҳандис Даниэл Дефонинг қаҳрамонидан фарқли улароқ бу инсон қадами етмаган оролда ўз ихтиёри билан яшамоқда. Унинг бундай қарорга келишининг сабаби замонавий цивилизациядан ихлоси қайтганлигидир.

Катта ва шовқин-суронли шаҳарда мунтазам пулнинг кетидан қувиш Тексторнинг жонига теккан. Унинг томчилаб турган сабр косасини навбатдаги квартира ҳақининг оширилиши тошириб юборган. Текстор бор-йўғини сотиб пул қилган ва жанубий денгизлар сари йўл олган. У Филиппин архипелагидаги пальмалар билан қопланган унча катта бўлмаган Тамлагун оролини севиб қолган. Бу орол Катта Палаван оролидан 5 километр узоқликдадир.

Узоқ давом этган тортишувлардан сўнг Текстор бу оролни 99 йилга 6000 марка тўлаб сотиб олган. У ГФРда бир йилда квартирага шунча пул тўларди.

Робинзон-Текстор бамбукдан ясалган ҳужрада яшайди. Унга унча кийим-кечакнинг ҳам кераги йўқ, чунки бу ерда ҳарорат ҳеч қачон Цельсий буйича 22 даражадан пастга тушмайди. Тексторнинг 5 квадрат километр бўлган «шоҳлиги»да кукатлар ва табиат эҳсонлари йил буйи етилиб ётади.

● **ОЗИШ ОРОЛИ** Шотландиянинг шимолида жойлашган Кейсс шаҳрида яшовчи Жон Огроатс ҳам икки ҳафта мобайнида замонавий Робинзон Крузо бўлди.

У ўз ихтиёри билан Шотландиядан 50 километр узоқдаги кимсасиз Строма оролига кучиб борган. Унинг ягона мақсади шу йўл билан узининг баднафслигини тийиш эди. 115 килолик Жон икки ҳафтада фақат оролдаги ўсимликлардан истеъмол қилиб, «ортиқча юки»нинг маълум қисмидан қутулди ҳам. Шундан сўнг ўз уйига яна қайтиб келди.

● **СУВ ОСТИДА 124 СОАТ** Хитойлик қутқарувчилар ХХРнинг шарқий соҳилидан 5 кун аввал чуқиб кетган денгизчини қутқариб олдилар.

Денгизчи аслида портни балчиқдан тозалайдиган машина минарди. Бир куни уша машина юк ташувчи катта кема билан туқнашиб кетди ва натижада машина чүкди. Уша куннинг ўзида гаввослар чуқиб кетганларнинг купчилигини қутқардилар. Лекин...

Қидирувнинг бешинчи куни эса 23 метр чуқурликда ётган машина кабинасини куриб қолдилар. Ичида ҳайдовчи-денгизчи ётган эди. Ҳайриятки, кабинага сув кирмабди. Шундай қилиб ҳайдовчи 124 соатдан сўнг яна ҳаётга қайтарилди.

● **ДЕНГИЗНИНГ ЭНГ ХАВФЛИ НУҚТАСИ**
Британиянинг «Дьюдроп» кемаси капитани Эдвард Ладнер Франциянинг Брест портидан 600 километр узоқдаги денгизда кучли туфон натижасида ҳалок бўлганди. Шу воқеадан 19 йил муқаддам Эдварднинг отаси — «Аретуз» кемаси капитани худди шу жойда, кучли туфон туфайли оламдан ўтган. Энг ажабланарли жойи шундаки, «Аретуз» капитани вафотидан роппароса 19 йил муқаддам «Керн» кемасининг капитани Ладнерлар сулоласининг энг каттаси ҳам худди мана шу жойда, туфон туфайли ҳалок булган. Уччала Ладнерларнинг исмлари бир хил — Эдвард булган.

● **УММОНДА ИККИ ОЙ** Индонезиялик балиқчи Абдулла Сабу довул пайтида ҳалокатга учраган кеманинг қолдиғида уммонда қолиб кетди. 60 кун утгач, яримжон Абдуллани тасодифан кўриб қолган йўловчи кема ўз бортига чиқариб олди.

Омадни қарангки, акулаларнинг раҳми келдими, бирор марта ҳам Абдуллага тегишмади.

Сабу 60 кун давомида фақат денгиз ўтлари билангина овқатланган.

● **АЖАЛ ЕТМАСА, ҚИРҚ ЙИЛЛИК ҚИРҒИН-БАРОТДА ҲАМ ОМОН ҚОЛИШ МУМКИН**

Коста-Рикалик беш балиқчининг кемаси Тинч уммонида ташқи дунё билан алоқа боғлай олмай адашиб юрган. Ниҳоят орадан беш ой утгачгина уларни Японияга қарашли балиқчи кема аъзолари қутқариб олишган ва Гавай оролларидаги касалхонага келтиришган.

Коста-Рикалик балиқчилар уша йилнинг январь ойида овга чиқиб, 8 кундан кейин қайтмоқчи бўлишган. Аммо бурон уларнинг кемаларини очиқ уммонга

суриб кетиб, режаларини чиппакка чиқарган. Адашган балиқчиларнинг тез орада ёнилгилари тутаган. Шундан сунг кема бутунлай шамол ва тулиқинлар ихтиёрида қолган. Утган ойлар ичида кеманинг 4 минг мил масофани сузиб утгани аниқланди. Ҳалокатга учраганлар узоқ вақтгача фақат балиқ ва денгиз тошбақаларини истеъмол қилиб, ёмгирдан тушланган сувларни ичганлар. Касалхонада текшириб қурилган балиқчиларнинг соғлиқлари қониқарли эканлиги аниқланган.

● **УЗИНИ СИНАБ КҮРДИ** Британиялик денгизчи Жоб Хоукинс Англия тижорат флотида 25 йил хизмат қилди ва нафақага чиқди. Бироқ у ёш касбдошларига узининг нимага қодирлигини кўрсатиб қўйиш учун яна денгизга чиқди. Жобнинг илтимосига кўра, 5 метрли пишиқ ишнинг бир учига денгизчини, иккинчи учини эса тезюрар кемага боғлашди. Кема соатига 35 мил тезликда юриб, Жоб Хоукинсни очиқ денгизда роса 1 соат судради. Буни қарангки, бир соатлик оғир «сайр»дан кейин ҳам денгизчи узини жуда яхши ҳис этган.

● **ЭЧКИНИ ШАМОЛ УЧИРСА...** Япония архипелагида яшовчи аҳолининг кучли тўлқинлар, бўронлар ва шунга боғлиқ бўлган кунгилсизликлар хайрон қолдирмайди. Лекин бўлиб утган қўйидаги ҳодиса ҳаммани лол қолдирди.

Окинава оролилик деҳқон Футори Норита узининг уч ўғли билан шоли майдонида ишлаётган эди. Тусатдан кучли шамол эсиб, бўрон бошланди. Шамол қуюнларидан бири Норитани беш-олти метр кўтариб, уммон томонга олиб кетган. Ўғиллари асабийлашиб, нима қилишини билмай туришарди. Бир неча дақиқа ўтгач, яна эсан кучли шамол далага қум ва чанг билан бирга қорамтир алланарсани учуриб келди. Шамол пасайиб бояги нарса шолизордаги қўлмакка келиб тушган. Югуриб борган болалар оталарини «бус-бутун», лекин хушсиз аҳволда кўришган. Хушига келгач, Норита узини яхши сезган, аммо хавфли «парвоз» ҳақида ҳеч нарса эслай олмаган.

● **ДАРАХТ ПУСТЛОҒИДАН ПЛАШЧ** Венесуэлада яшовчи ҳиндулар одатдан ташқари кийимлари билан ўзларини ёмгирдан муҳофаза этишади, яъни улар ёмгир

пайтида Оринико дарёси қирғоғида усадиган дарахтнинг пусллоғини бутунича кучириб, цилиндр шаклидаги пусллоқнинг икки енгини тешишади-да, уша тешикдан қулларини чиқариб кийиб олишади.

● **БЕФАРҚЛИК ҲАМ ШУНЧАЛИК БЎЛАДИМИ?!** Германиялик журналист Эрих Ноймани кучалардаги бефойда ёзувлар ҳақида мақола ёзди. Аммо бу муҳаррирга ёқмади. Шунда журналист ўзига хос тадқиқот утказди, яъни одамларнинг бефарқлигини синаш учун. Чунки у ёзган мақолада ҳам кўчадаги ёзувларга одамлар барибир эътибор бермаслиги, демак, бу ёзувлар бефойдалиги ҳақида тўхталган эди.

Эрих ўз тадқиқотида шундай усулни қўллади: буйнига ёрлик осиб олиб, Бонндаги майдонларнинг биридан юриб утди. Ёрликда «Яқинроқдаги метро бекатига қандай бориш мумкин?» деган ёзув бор эди. Ҳайратланарлисиси шундаки, ҳеч ким бу ёзувга эътибор бермаган. Бир соат давомида ҳатто беш киши Эрихнинг ўзидан метрога қандай бориш кераклигини сўрашган.

● **СИНОВЧИ «ЎҒРИЛАР»** Франция музейларидан расмлар ва бошқа санъат асарларини ўғирлаб чиқиб кетиш офатга айланди. Мамлакат ички ишлар вазири Пьер Жокс бу офатга қарши, яъни музейларни қўриқлашни кучайтириш учун махсус хизмат бўлинмасини ташкил этди. Хўш, натижа қандай бўлди?

Буни синаб кўриш учун «Миди либр» газетасининг икки журналисти Одил Симерьер ва Пьер Карьерлар атайин музейга «ўғирлик»ка киришди ва XIX асрда яшаган француз rassоми Энгрининг ноёб расмини томошабинлар ва қўриқчиларнинг кўз олдида ҳеч қандай қаршиликсиз ўғирлаб чиқиб кетишди.

Бироқ синов — синов-да. Асарни яна қайтадан музейга топширишди.

● **ҲУКМ ЖОЙИ ЎҒИРЛАНДИ** Ҳиндистон штатларидан бирида йирик олиб-сотар қўлга тушди. Маҳаллий ҳукумат уни шаҳар майдонидаги машҳур «Шармандалар симёғочи»га боғлаб қўйиш ҳақида ҳукм чиқарди. Уни ижро этиш вақти келганда, ҳамма хайрон бўлиб қолди — майдондаги симёғоч ўғирлаб кетилганди.

● **БОСҚИНЧИЛИКМИ БУ, Ё?..** Рождество байрами куни Оренбург шахридаги уйлардан бирининг кўнғироғи чалинди. Ичкаридан «Ким у?» деган овоз эшитилди. Кўнғироқ чалган шахс «Почтальон Печкин!» деб жавоб берди. Уй соҳибаси бундай ҳазилдан дили яйраб эшикни очақолди.

Аёлнинг қўл-оёғи бир зумда боғланди. «Печкин» уйга кириб, бир шиша арақ газаги билан ва бир шиша қаймоқ олиб чиқиб кетди. Дарвоқе, кетиш олди-дан столга 5 сўм ташлаган.

● **«МЕНДАН БУГИНА БУЛСА, СЕНДАН УТИНА»** Канадалик Жон Пентон Монреал кучаларидан бирида кетаётганда, бир безори унинг қулидаги буюмлар солинган халтани олиб қочади. Жон саросимага тушмай, юриб кетаётган автобусга чиқиб олган муттаҳамнинг чўнтагидан ҳамёнини билдирмай олиб қолади. Ҳамёндаги пулни уғирланган нарсалари билан солиштирса, 33 доллар фойда қилибди.

● ТУЙ...

...ОСМОНДА Чехословакия авиацияси тарихида биринчи марта осмону фалакда, аниқроғи, 10 минг метр баландликда учиб кетаётган тайёра бортида тўрт ошиқнинг тўйи ўтказилди. Улар уз меҳнат таътиллари олиб, Прагадан Испаниянинг Мальорка оролидаги Пальма шахрига учиб кетишаётиб, самолётда тўй қилишди.

... ДЕНГИЗ ОСТИДА Маврикий оролида дам олаётган даниялик Флеминг Кох ва Нина Толгард никоҳ маросимларини Ҳинд уммони остида ўтказишга қарор қилдилар ва уни амалда қўлладилар ҳам. Улар буни ўзларининг сув остида сузишларига боғламоқдалар.

Никоҳ маросими Маврикий тўй хизмати вакили ишитрокида ўтказилди. У тағ қисмига ойна қопланган қайиқда туриб, никоҳ тантанасини кузатган.

● **ЯРИМ АСРДАН КЕЙИН ҚАЙТАРИЛДИ** Амриқонинг Теннеси штатидаги шахарлардан бирида яшовчи Эдгар Уильямс 81 ёшда, Кэтрин Уильямс эса 77 ёшда яна қайтадан турмуш қуришди.

51 йил муқаддам улар ажрашишган ва турли шахарларга кўчиб кетишганди. Ярим аср бир-бирини

умуман кўришмаган. Иккаласи ҳам оилали, ували-жували булишган. Биринчи никоҳни ёшликдаги хатолик деб билишарди. Бироқ тақдирни қарангки, 51 йилдан сунг уларни яна учраштирди ва... бир-бирини яна севиб қолишди. Натижада бу севги турмуш ишларини яна боғлашга замин яратди.

«Эдгар менинг биринчи севгилим ва ҳозирги севгим аввалгисидан ҳам кучлидир, энди ҳеч ажрашмаймиз» деди Кэтрин никоҳ туйида.

● **КУНГЛИ ТИНЧИДИ** Сантьяго шаҳри ҳокимлари маданият ва истироҳат боғидаги буюмларни арзон нарҳда сотишни ташкил этди. 48 ёшли Мануэл Гарес бир скамейкани сотиб олди ва уйига келтирдида, оила аъзоларининг кўз унгида ёқиб юборди. Пулга олган нарсани нега ёқди экан, деб ҳайрон қолаётгандирсиз? Гап шундаки, бундан 25 йил муқаддам Мануэлла кули кўкка совурилган худди шу уриндикда Мануэлга турмушга чиқишга розилик берган экан.

● **«ТУРМУШ УРТОҒИМНИ ТОПМАДИНГИЗМИ?»** Венгриялик бир аёл Будапештдаги топилмалар бюросига юқоридаги савол билан мурожаат этди. Бюро ходимлари бунга ҳеч ажабланишмади ҳам, чунки бу ерга ҳар куни турли одамлар киши ҳаёлига келмаган саволлар билан мурожаат қилиб туришади. Бюрога топиб олинган хилма-хил нарсалар топширилади. Лекин минг афсуски, йўқолган эр бу ерда йўқ эди.

● **136 ФАРЗАНДНИНГ ОТАСИ** Фарзандларига туғилганлик ҳақидаги гувоҳномани олиш 68 ёшли Зимбабве фуқароси Туме Нзумаказега роса ташвиш келтирди. Аввалига қишлоқ яқинидаги шаҳар бошликларига 136 нафар уғил ва қизларини кўрсатиш учун катта автобус буюрди. Шаҳар бошқармаси хизматчилари шанба куни роса терлашиб, атиги 62 та ҳужжатни туғрилашди. ЗАГСнинг бир гуруҳ ходимлари барча ҳужжатларни расмийлаштириш ҳамда Туменинг оилавий аҳволини кўриш учун қишлоққа келишганда уларни «қаҳрамон ота» 24 нафар рафиқаси ва оиланинг бошқа аъзолари билан кутиб олди. Туме меҳмонларни уз турмуш тарзи билан таништиради экан бундай деди: «Хотин ва болаларнинг кўп булгани яхши, лекин уларни боқиш... Ахир битта ҳукизнинг гўшти бизга атиги икки кунга етади холос».

Ҳақиқатан ҳам бу катта оила учун бир ҳафтага бир тонна маккажухори уни, 48 шиша ёғ, 80 кило шакар кетади. Бу ҳаражатнинг бир томони. Унинг иккинчи томони ҳам бор: 34 ўғлига ва 20 нафар қизига мактаб кийими ва керакли ўқув қуроллари олиб бериш ҳам Туменинг буйнида.

● **ТУҒОНҒИЧЛАР** Венесуэлалик Элайн Паз Медина деган аёл бирданига икки қиз ва тўрт ўғилнинг онаси бўлди. Чақалоқларнинг вазни жуда кам — 850 граммдан 1100 граммгача. Олти чақалоқнинг умумий оғирлиги эса 6 килодан сал ортиқроқ.

Элайн 20 ёшда бўлиб, ишсиз нефтчининг хотини. Мединанинг эри ишсиз бўлса-да, лекин бу воқеадан жуда хурсанд. Чунки давлат фирмалари ва компаниялар оила учун ёрдам фондини ташкил этдилар.

Шифокорларнинг таъкидлашларича, дунёда бирданига 6 инсон туғилган ана шундай 12 ҳодиса рўйхатга олинган. Бу воқеа эса ун учинчисидир.

* * *

Гвинеялик Клемунинг рафиқаси ҳам бир йула тўрт ўғил кўрган. Унинг хотини 35 ёшида шундай бахтга мушарраф бўлган.

● **ТИШИ ЧИҚИБ ТУҒИЛГАН** Тиббиёт тарихида шундай воқеалар қайд этилганки, кишини ҳайратга солмай қўймайди. Жумладан, 1896 йилда франциялик бир одамнинг тишлари бутун умри давомида 4 марта тушиб, қайта чиққан. Аслида тиш чақалоқ 5-8 ойлик бўлганда чиқади. Шунда ҳам сут тишлар. Бироқ чақалоқ она қорнидалигидаёқ тиши чиқиб, кейин туғилганлиги кўп кузатилган. Масалан, Франция қироли Людовик XIV (ёшлигидаги исми Луи Дъедони) 1638 йил 5 сентябрда икки олд тиши чиққан ҳолда туғилган. 1970 йилда данияликлар ҳам шундай воқеанинг гувоҳи бўлишган. Ушанда бир чақалоқ 8 та тиши билан туғилган. Шундан тўрттаси илдизли тишлар эди.

● **ИНГЛИЗ ОИЛАСИДА ТУҒИЛГАН, ЛЕКИН ЯПОНЧА ГАПИРАДИ** Амриқонинг Сидар-Рапидс шаҳрида яшовчи эр-хотин Дэйв ва Элла Каммингслар жуда бахтиёр эдилар. Негаки, оилада фарзанд — Чарльз туғилган эди. Бироқ унинг тили нафақат она-

отасини, балки қўни-қўшниларни ҳам ҳайратда қолдирди.

Сабаб: Чарльз инглизча гапирмади. Унинг гапларини ота-онаси ҳам, қўшнилар ҳам тушунишмайди. Бироқ у қайсидир тилда бинойидек гапирарди. Буни Дэйв ва Элла юракдан сезишган ва шунинг учун ҳам Чарльзни тилшунос мутахассисларга кўрсатишди. Уларнинг аниқлашича, бола япон тилида гапирмоқда экан. Қизиқ, у инглиз оиласида туғилган бўлса ва уша оилада тарбия олаётган бўлса, қандай қилиб миясига япон тили «сингиб» қолган? Бунга ҳеч ким аниқ жавоб беролмади. Аммо шу нарса аниқки, Дэйв ва Элла 9 йил муқаддам Японияда яшашган, лекин у ерда фақат инглизча гаплашишган. Бунинг устига бу пайтда Чарльз туғилмаганди.

● **БИР ХИЛ САНАДА ТУҒИЛГАН СУЛОЛА** Швециянинг Гетеборг шаҳридаги Карлсонлар оиласида гаройиб «анъана бор» — уларнинг мана тўртинчи авлод фарзандлари бир кунда — 8 октябрда туғилгандир. Бу воқеа 1883, 1912, 1947 ва 1985 йилларда такрорланган.

● **ШАҲАР МЭРИ ҚАРШИ ЧИҚДИ** Швейцариянинг Золотурна шаҳрида яшовчи эр-хотин Эстер ва Леонард Шварценберглар кўп йиллар фарзанд тирноғига зор бўлиб юришди. Шукроналар бўлсинки, уларнинг ҳам пешонасига битгани бор экан. Бу қувончдан ҳаяжонга тушган Леонард (у гимназияда математикадан дарс берарди) биринчи ўлига Катед, деб исм қўйишга қарор қилди.

Иккинчи ўгли туғилганда эса... ҳеч иккиланмай Тангенс, деб атади. Учинчи фарзанди — қизига ҳам яна математик исм беришга қарор қилишди. Шундай қилиб унинг туғилганлик ҳақидаги гувоҳномасига Гипотенуза, деб ёзилди.

Ҳайриятки, тўртинчи фарзандларига бундай исм қўйиш nasib этмади — шаҳар мэри қарши чиқди. Болалар улғайишганда улар уксимаслигига ким кафолат беради? Шунинг учун кенжа қизига шаҳар мэри Анна-Мари, деб исм қўйди.

● **140 ИСМЛИ ҚИЗ** Манчестерлик (Англия) эр-хотин Маргарет ва Жон Нельсонлар қизига ўзига хос

совға ҳозирламоқчи бўдилар. Унга туғилганлик ҳақидаги гувоҳномани олиш пайтида чақалоққа 140 та исм қуймоқчи бўлишди. Ун ой давомида улар қонунни четлаб ўтиш учун турли ташкилотларга мурожаат қилдилар. Ва ниҳоят орзуларига эришдилар. Эр-хотин хурсанд, лекин йиллар ўтиши билан қизи нима деркир?

● **ЛАДЖЕН НИМА ДЕГАНИ?** Фаройиб исмлар узимизнинг Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигида ҳам бор экан. Масалан, Сибирда Ладжен исмли қиз бор. Бундай исм русларда ҳам, инглизларда ҳам, ўзбеги тожикларда ҳам, қўйингки, ҳеч бир луғатда йўқ. Унинг маъносини фақат қизнинг ота-онасию, қариндош-уруғлари, шунингдек, яқин қўшнилари биларди холос. Эндиликда биз ҳам билиб олдик. Маълум бўлишича, ота ўғил туғилишини кутган экан. Аммо бахтга қарши қиз туғилибди. Шунинг учун қизнинг отаси «Неждал» дея шу сўзнинг тескарасини исм қилиб қўя қолибди.

● **САҲРОДАГИ БҮРОН** Тавба, математик исмларни эшитганимиз бор. Волков, Свинев деганларни ҳам, шунингдек, узимизнинг Болтавой, Тешавой каби номларни ҳам эшитганмиз. Энди бўлса Саҳродаги Бурон исмли қизча борлиги ҳақидаги хабарни ҳам эшитишга сиз билан биз мушарраф бўлиб турибмиз. Бу номни Саудия Арабистонининг пойтахти Ар-Риёд шаҳрида яшовчи бир киши Форс кўрфазида уруш тўхтаган куни туғилган қизчасига қўйди.

Ота-онанинг нияти холос — уруш бўронлари фақат номлардагина қолсин.

● **1069 — БУ ҲАМ ИСМ** Россияда энг кўп тарқалган фамилия қайси? Албатта Иванов, Петров, Сидоров дейишингиз мумкин. Иванов фамилиясининг кўп тарқалганлиги тўғри, лекин ундан кейинги уринларда эса Попов, Кузнецов, Смирнов фамилиялари туради.

Кенг тарқалган фамилияларнинг узига хос ноқулай томонлари ҳам бор. Туркиядаги Барзан қишлоғининг аҳолиси унчалик кўп эмас. Бу ерда ҳамма бир-бирини танийди. Аммо қишлоқдаги Мустафо Вейсал номига келган хатни почтачи майдонга чиқиб баланд овоз билан ўқиб, унинг кимга тегишли эканлигини

аниқлаб олишга мажбур. Негаки, бу қишлоқдаги 42 кишининг исми Мустафо Вейсал экан.

Лондонда эса Такси деган фамилия ҳам бор. Унинг уйида кечасию-кундузи телефон жиринглаб туради. «Байрам кунлари, айниқса, Янги йил арафасида менга жуда қийин, — дейди унинг узи. — Менинг авлодим 800 йилдан бери шу фамилия билан яшаб келган. Шунинг учун ҳам мен уз фамилиямни ҳеч ўзгартирмайман».

АҚШдаги бир фуқаронинг фамилияси — 1069. Бир неча йил илгари уни Михаэль Герберт Денглер дейишар ва у ГФРда яшар эди. Амириқо фуқаролигига ўтгач, бир йўла фамилиясини ҳам ўзгартиришга қарор қилди. Ва фамилия учун сонларни танлади.

Тез орада 1069 уз фамилияси билан фақат қўшниларигагина эмас, балки кўплаб идоралар — банк, нафақа сугуртаси бўлими, телефон алоқаси бошқармасида ҳам танилиб қолди. Фақат бунга штатдаги полиция бошқармаси қарши чиқди. Улар «рақамли» фамилияга ҳайдовчилик гувоҳномаси ёзиб беришмади. Узоқ тортишувлардан сўнг у узини 1069, деб номлаши мумкинлиги, лекин у рақам билан эмас, балки ҳарфлар билан «Бир нол олти тўққиз» дейилиши мақсадга мувофиқ деб топилди.

● ЭҲ, ВАСЯ, ВАСЯ! Пермлик ота-она уз ўғлига Гриша деб исм кўйишган эди. Аммо бу номни Гриша 2 ёшдан ўтгач, ўзгартиришга мажбур бўлишди. Бунга Гришанинг ўзи сабаб бўлди, яъни у 2 ёшдан ўтгач, биринчи айтган сўзи «Мен, Васяман» дегани бўлди. Бу исмни у шунчалик аниқ-тиниқ қилиб айтдики, натижада ота-онаси унинг исмини Вася деб ўзгартиришга мажбур бўлишди.

● ДУШАНБА — ОФИР КУН Фарбий Германиянинг Бенсхайм деган жойида яшовчи Вилли Замстаг ўзига ажойиб ва ноёб машғулот топиб олган.

Виллининг фамилияси таржима қилинганда «шанба»ни билдирганлиги учун турли маълумотномалардан ўзига ухшаган, ҳафта кунларини билдирадиган одамлар рўйхатини қидириб топган. Сўнг булар билан хат ёзишган ва суратлар алмашишган. Қисқаси, Вилли Замстаг Фрида Монтагга (Душанба) уйланган. Бу мюнхенлик аёл билан у деярли бир йил хат ёзишиб турган.

Туйдан сунг унинг хотини: «Энди бошқалар билан хат ёзишиб турадиган қилигингни ташла, узингга бошқа машғулот топ!» деб қатъий буюрган.

● **АЖОЙИБ ТЕЛЕФОН МАЪЛУМОТНОМАСИ**
Австралиянинг Ластенвей шаҳридаги телефон маълумотномаси ўзига хослиги билан дунёда ажралиб туради. Унда телефон эгасининг туғилганлиги ҳақидаги гувоҳномаси ёки бошқа ҳужжатларидан ҳам кўп маълумотлар урин олган. Телефон рақами билан ён-ма-ён туғилган куни, иш жойи, касби, оилавий аҳволи, фарзандларининг сони, эри ёки хотинининг исм-фамилияси, аниқ уй манзилгоҳи ва бошқа бир қанча маълумотлар бор. Бунинг асл сабаби шундаки, бу шаҳарчада 18 минг аҳоли яшайди. Эркакларнинг уч мингдан ортигининг исми эса бир хил, ҳатто фамилияси ҳам. Бу борада аёлларнинг ҳам аҳволини яхши деб бўлмайди. Шунинг учун телефон маълумотномасини анча-мунча мукамалроқ қилишга тўғри келган.

● **ҲАМШАҲАРЛАРИ ҚИЙИН АҲВОЛДА ҚОЛИШДИ**
Калгарида бўлиб ўтган қишки Олимпия уйинларида италиялик тоғ-чанғи спортчиси Альберто Томба шухрат қозонди. У бир йўла икки олтин медални қўлга киритди. Икки марта Олимпия чемпиони туғилган Болонья шаҳрининг аҳолиси ўз ҳамюртини спортдаги бу ютуғини қандай абадийлаштиришни уйлаб ҳатто шўшиб қолдилар. Турли лойиҳалар илгари сурилди: спортчига тириклигида ҳайкал қўйиш, қадимий шаҳар майдонларидан бирини унинг исми билан аташ... Ниҳоят кимдир Болонья шаҳри яқинидаги тоғ чўққиларидан бирини Томба номи билан аташни таклиф қилди. Уни ҳамма маъқуллади. Бироқ кейин... Чунки «Томба» деган сўз итальянчадан таржима қилинганда «Тобут» деган маънони билдиракан. Тасавур қилиясизми, деди кимдир, қайси альпинист бу чўққига чиқади ва «Мен тобутга чиқдим» дея олади? Кунгилсиз ҳол бу албатта. Хуллас, болоньяликлар ҳали ҳам ўз қаҳрамонларининг номини абадийлаштира олмаётirlар.

● **ЭНГ ЯХШИ «ОНА»**
Англияда ўтказилган «Ибрatли она» танловида қатнашиш учун бир ота ҳам келди. Унинг исми — Ричард Пет. Одатда оилада ёш болаларни она тарбиялайди, лекин Ричарднинг ра-

фиқаси Жеральдиннинг ойлик маоши эриникига нисбатан бирмунча кўп бўлганлиги учун ота уй бекаси вазифасини узига олди. Ричард ҳар куни она бажарадиган барча юмушларни қойилмақом қилиб бажаради: кир ювади, дазмол босади, овқат тайёрлайди, тикади, бир ёшли углини боқади, тўрт яшар қизчасини боғчага олиб боради ва хокозо. Жеральдин турмуш уртоғидан жуда миннатдор, ҳатто унинг танловда иштирок этиши учун ёздириб келди. Ричард Пет мусобақада муваффақиятли қатнашди. У 12 аёл билан беллашди.

● **СИНФ ЁЗГАН РОМАН** Париж шаҳрида урта асрда яшаган қароқчининг саргузаштлари ҳақида ҳикоя қилувчи «Том Ван Дейк» номли китоб сотувга чиқди. Франция пойтахти мактабларидан бирининг 37 ўқувчиси унинг муаллифидир. Улар она тили ўқитувчисининг фикри билан ушбу романни ёзишди. Асарнинг ҳар бир бобини бир ўқувчи ёзган.

● **ХАТОСИНИ ТОПОЛМАДИ** Австралиянинг Дарвин шаҳрида истиқомат қилувчи 11 ёшли Алиса Стронг ниҳоятда тез ҳисоблаш қобилиятига эга. Қизча катта сонларни ҳам бир зумда қўшади, кўпайтиради, айиради ва бўлади. Ҳатто уни синаб қуришди. У 5 ва 6 сонли рақамларни кўпайтириш ва бўлиш керак бўлган 67 та мисолни 5 дақиқада ечди. Уни текшириш микрокалькуляторга топширилди. Буни қарангки, ЭҲМ ҳам бирорта хато тополмади.

● **ЁШИ «КОММЕРСАНТ»** Юлихалик (ГФР) 11 ёшли Карл доим ота-онасидан дакки эшитиб юрарди. Унинг ота-онаси учун ўқиш эмас пул топиш муҳимроқ эди ва Карлни ҳам «Сендай пайтимизда биз бу соҳада анча тиришқоқ ва тажрибалироқ эдик» дея дакки беришари. Албатта, бу Карлга оғир ботарди.

Бир куни Карл онасига 25 марка келтирди. Онаси пулни қандай йул билан топганини сўради. Карл отасининг неча йиллардан бери йиғиб юрган почта маркасини сотганини айтди. Лекин онаси даҳшатдан донг қотди, чунки марка 100-120 марта қиммат турарди-да.

● **БОЛАЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ КАМПАНИЯСИ** Уганда матбуоти мактаб ва боғча болалари ҳу-

қуқини ҳимоя қилиш кампаниясини бошлаб юборганига ҳам анча бўлди. Хуш, улар болаларни кимдан ёки нимадан ҳимоя қилишади? Тарбиячилардан ва ўқитувчилардан, дея жавоб беришади матбуот ходимлари. Негаки, боғча ва мактабда тарбияланаётган болаларнинг ҳуқуқлари поймол этилмоқда. Ҳалиям болалар учун жисмоний жазо қўлланилади, яъни дарсда гапирганлиги учун ёки дарс тайёрламаганлиги учун, имтиҳон топширолмагани ва ўқитувчига яхши мунобатда бўлмаганлиги учун 20 мартадан 60 мартагача таёқ билан уриш усули мавжуд. Айниқса, қизларни ёмон жазолашади — бутун синф олдида уларни ечишига мажбур этишади.

● **БИРИСИДАН ҚУТИЛИБ, ИККИНЧИСИГА ТУТИЛИШДИ** Маълумки, АҚШнинг жанубий штатларида болаларни мактабга махсус автобусларда олиб борилади ва дарсдан сунг яна қайта уйларига тарқатилади. Шу пайтгача автобус ҳайдовчиларини бир муаммо қийнаб келарди, яъни болалар автобусда шунақанги шовқин кўтаришардики, ҳайдовчилар зўрга тоқат қилишарди. Бунинг устига туполон қилишиб, бир-бирлари билан уришиб кетишларини айтмайсизми? Ҳайриятки, бу муаммо бартараф этилди. Автобусга видеоманитофон ўрнатишди. Йўлда қизиқарли мультфильмлар қўйиб борилади. Натижа яхши: болалар жим бориб, жим келишмаяпти. Фақат... фақат яна бир муаммо пайдо бўлдики, ҳайдовчилар нима қилишларини билмай бошлари гаранг. Энди болалар автобусдан тушишмаяпти. Янги-янги мультфильмларни талаб қилиб туриб олишмаяпти.

● **РОБИНЗОНЛАР УЧУН МАКТАБ** Парижда табиат билан яккама-якка бўлишни истовчилар учун янги ўқув юрти иш бошлади.

Дастлаб у ерда велосипедда ва отда юришни, яхта ва моторли қайиқни бошқаришни ўргатишади. Кейин эса бўлажак ёлғиз саёҳатчилар истеъмол қилса бўладиган ўт-ўланлар, сув ўсимликлари, молюскалар ва бошқа ҳашаротлар ҳақида маълумотлар олади. Йўриқчилар уларни чайла қуришга ва робинзонларнинг вақтинча яшашлари учун кичкина ғор кавлашга ўргатадилар. Бу ўқув юрти тез оммалашмоқда. Унда сайёрамизнинг узоқ жойларида бўлган сайёҳлар, машҳур тадқиқотчилар дарс беришади.

● **МАНА СИЗГА «БИЛИМДОНЛИК»!** «АҚШнинг жанубий қушниси Никарагуа булса керак», «Мексика менимча Панамада жойлашган», «Африка шимолдаёв»...

Мичиган штатининг сенатори Билл Бэдди Хартфорддаги урта мактабдан сал қолса эси оғиб чиқай деди. Мактаб ўқувчиларининг деярли ярми контур картадан Африкани қўяверингку, мамлакатларининг қайси эканлигини топиб беришолмади. Бу, албатта, ачинарли. Яхшиямки, сенатор Шимолий Каролина университетига ташриф буюрмади. Чунки у ердаги талабаларнинг 35. фоизи АҚШнинг Мексика билан чегарадош эканлигини билишмайди. Амиқодаги энг йирик ва энг кичкина штатни айтиб беришни булғуси дипломли мутахассислардан сурашганда, уларнинг 80 фоизи боши берк кучага кириб қолган.

● **14 Ёшли талаба** Алмати чет тиллар педагогика институтига кириш учун анкета тулдиришда Аристонбек Муқанов графалардан бирини тулдирмай очиқ қолдирди. У ўз паспортининг рақамларини курсатолмади. Сабаби оддий: бу ҳужжатни, яъни паспортни алматилик 1 курс талабаси яна икки йилдан кейин олиши мумкин эди.

Аристонбек бошланғич синфлар дастурини 6 ёшидаёқ ўзлаштириб олганди. Урта мактабда фақат аълога ўқиди. Фақат 10-синфдагина битта тўрт олди.

Барча «тенгдошлари» қатори инглиз тили факультетининг 14 ёшли талабасининг ўқишга қизиқиши катта.

● **МИТТИ ТАРЖИМОН** Техронлик 3-синф ўқувчиси 9 яшар Ризо Муҳаммадий Пасонад машаққат чекиб, илм олганидан сунг Қуръони каримни 10 тилга — инглиз, француз, олмон, форс, итальян, испан, турк, рус, япон ва урдучага таржима қила бошлади. Ўзининг эътироф этишича, бу ишда ота-онаси катта ёрдам берган. Боланинг отаси бир неча тилларда бемалол гаплаша олади. Волидаси эса Қуръони карим ва исломий билимлар муаллимидир. Тил билиш ҳам суяк суради, деб шунга айтсалар керак-да.

● **АНТИҚА «МАКТАБ»** Гонгконг полицияси профессионал гирромлар тайёрлайдиган яширин мактабни фош этди. Бу «ўқув юрти»га киришни хоҳлов-

чилар «иш стажи» энг ками беш йил булган учта «мутахассис»дан тавсиянома олган булиши шарт.

Бу «мактаб»да уқиш муддати бир ярим йил булган. Уқувчилар қарта уйинининг 28 туридан иборат булган «махсус курс»дан ташқари каратэ, дзюдо ва сузишни ҳам урганганлар. Бундай «учирмалар»нинг дипломлари булмаса ҳам алоҳида доираларда зур ҳурматга эга булганлар.

● **БИР КУРСДА ТҮРТ ЙИЛ** Талабалар орасидаги «улик жонлар»дан қандай қутулиш мумкин? Бу савол Лимада жойлашган Лотин Амриқосидаги энг кўхна Сан-Маркос дорилфунуни раҳбариятини жиддий ташвишга солмоқда. 45 минг талабанинг бешдан бир қисми мунтазам равишда машгулотларга келмайди, семестр охирида эса у ёки бу баҳонани рўкач қилиб, имтиҳон топширишдан ўзларини четга оладилар.

Перу олий ўқув юртларида амал қилувчи машгулотларга истаган пайтда бориш ҳуқуқини очиқдан-очиқ суиистеъмол қилаётган дангасалар орасида уз «чемпионлари» ҳам бор. Дорилфунун ректоратининг маълумотларига караганда, бу ерда қарийб 3 мингга яқин киши 20 йилдан зиёд вақтдан буён талаба ҳисобланиб келинмоқда. Анчагина муросасоз қоидалардан фойдаланиб, улар ҳар йили уз талабалик ҳужжатларини янгилаб оладилар.

Ректорат вужудга келган вазиятдан чиқиш мақсадида бир курсда уқиш учун рухсат бериладиган муддатни 4 йил, деб чеклаб қуйиш керак, деган хулосага келди.

● **ЙЎЛБАРС БИЛАН БИРГА БЕШ СОАТ** АҚШда вақтинча яшашга рухсатномаси булган, Сан-Паулу шаҳридан келган бразилиялик Моасир Сесар Луизиана штатидаги университет ҳудудини икки йилгача тозалаб юрди. Лекин бу ишдан у тасодифан ажраб қолди. Унга ётоқхонадан чиқиб кетишни айтишганда аламдан университет яқинида яшаётган йулбарс қафасига кириб олди: очдан улгунча йиртқичга ем булишни афзал кўрди. Буни қарангки, йулбарс чақирилмаган бу меҳмонга мулойиб қараб тураверган. Университет маъмурияти саросимага тушиб қолди. Бечора Сесар маъмурият унинг талабини қондириб, иш беришга рози булмагунча йиртқич билан беш соат қафасда ўтирган.

● **МАҲБУСЛАР ҲАМ УНИВЕРСИТЕТ ТАЛАБАСИ БУЛА ОЛАДИ** Англиялик Рей Таффлер 81 ёшида университетни битириб, санъатшунослик ихтисоси бўйича диплом олди. Бу кампир Британиянинг Очиқ университетини битирган энг қари талаба ҳисобланади. Тўғри, қариялар бу ерда жуда кўп. Масалан, ундан аввал 86 ёшли Фред Вальдшмидт электр муҳандислиги бўлимини битирган. Умуман олганда, бу университетда 92 ёшли талаба ҳам ўқиган.

Университетга талабалар имтиҳонсиз қабул қилинади. Ўқиш сиртдан — почта орқали ўқув материалларини жўнатиш ва Би-Би-Сининг махсус радиоэшиттириш ва телекурсатувлари асосида олиб борилади. Шунинг учун булса керак, университет талабаларининг 418 нафари 77 қамоқхонанинг маҳбусларидир. Уларга бундай университетда таҳсил олиш жуда кўл келади. Айтилик, маҳбус 5 йилга утирган булса, бу вақтда у яхшигина билимни эгаллаши турган гап ва одатдаги дипломнинг соҳиби бўлади.

● **68 ЙИЛДАН СЎНГ** Перулик Мануэл Умала ва ниҳоят 68 йилдан сўнг «Сан Маркос» дорилфунуни дипломини олишга мушарраф бўлди. Мануэл ота-онасининг қистови билан 1922 йилда дорилфунуннинг ҳуқуқшунослик факультетига ўқишга кирганди. Лекин турмуш икир-чикирлари ва ҳаёт қийинчиликлари унинг ўқишига ҳалал берди. Шундай булса-да, у армонда кетмади. Ҳар қалай «кечроқ туюлса-да» отасига берган сўзининг устидан чиқди. Фақат бундан отаси беҳабар кетди, чунки аллақачон оламдан ўтиб кетган эди. Мануэл университетни битирганда 89 ёшда эди.

● **90 ЁШДА ИМТИҲОН ТОПШИРДИ** Англиялик Женни Витериж «Ўқишнинг кечи йўқ» деган иборани яна бир бор исботлади. У 83 ёшида чет тилларни урганишга киришган ва 7 йилда, яъни 90 ёшида немис, француз, италян ва испан тилларини муқим урганган. Шу ёшида уша тиллардан муваффақиятли имтиҳон топширди.

● **«ЎҚИШГА ҚАРИГАНДА ВАҚТ ТОПДИМ»** Япониянинг Тибо шаҳридаги технология институтини имтиёзли диплом билан тугатган 64 ёшли Иосио Кисима шундай дейди. У ўқув юртлари тарихига фақат

яхшилаш учун ҳайвонот боғи маъмурияти янги штат очиб, ҳайвонларни зериктирмасдан уйнатадиган ходимни ишга олган. 29 ёшли олим Давид Шепердсон ҳайвонлар билан шуғуллана бошлаган. У шимпанзе ва орангутанларга пианино чалишни ўргатди. Маймунлар пианино чалиб, зерикканларидан сўнг махсус тугмани босиб, совуқ душ қабул қилишлари ҳам мумкин. Сўнг яна бошқа бир машғулот билан шуғулланишади.

● **ИТАРУВЧИЛИК КАСБИ** Сеул метросида янги касб жорий этилган. Бу вазифани бажариш учун диплом талаб қилинмайди.

Ушбу касб буйича ишга қабул қилинганларнинг вазифаси шундан иборатки, улар бекатдаги одамларни тулиб кетган вагонларга итариб киргизишади ва вагон эшикларининг тезроқ ёпилишига кўмаклашади. Шў йўсин поездларнинг ўз маромида қатнашига имконият яратишади.

Ҳозирча бу ишга 132 талаба жалб қилинган. Улар 20 дан ортиқ тиқилинч бекатларда иш олиб боришади.

● **МАРҲУМ 6 ПИВОХОНАГА ОЛИБ КИРИЛДИ** Ирландиялик бир пивоҳўр 77 ёшида оламдан утди. У одатдан ташқари васият қолдирди. Васият эса хоҳ осон бўлсин, хоҳ қийин, хоҳ оғир бўлсин, хоҳ енгил барибир бажарилиши лозим, бу ҳам қарз, ҳам фарз. Шунинг учун ҳам марҳўмининг яқинлари жасад солинган тобут билан бирга кўшни давлат Англияга бориб қайтишларига тўғри келди. Чунки васиятномада айтилишича, улар марҳўм ёқтирган Англиядаги 6 та пивоҳонада «меҳмон» бўлишлари керак эди ва шундай қилинди ҳам. Улар эрталаб Питербородаги пивоҳонада тўхташган бўлса, кечқурун Уэльсдаги «Булл инн» пивоҳонасига, яъни олгинчи пивоҳонага аранг угуришди.

Бутун маросим давомида аёллар ўзларини батариб сақлашди, бироқ эркаклар... Ахир 6 та пивоҳонадаям столларга тортилган пиволарни «қуритиш» улар зиммасида эди-да.

● **ЕР ВА ИБОДАТХОНА КЎЧИРИБ ОЛИБ КЕЛИНДИ** Швецариялик қадимшўнослар 400 тонналик улкан ерни шундоқлигича кўчириб, музей очиладиган жойга олиб бордилар. Чунки бу майдонда 12 минг йил аввал қадимги овчилар яшашган экан. Майдонга ҳали ҳеч кимнинг оёғи етмаган эди.

Ҳиндистонлик олим ва қурувчилар урта аср Ҳинд меъморчилигининг қадимий ёдгорлиги — Андхра-Прадеш штатидаги Кудавелли Сангамешвара ибодатхонасини қутқариш учун бошланган ноёб операцияни ниҳоясига етказдилар. 20 метр баландликдаги бу бино Кришна дарёсида тўғон қурилаётганлиги сабабли сув босиб кетмаслиги учун 600 метр четга кўчирилди. Бу ишни бажариш учун 10 йилдан ортиқ вақт кетди. Салкам минг йил муқаддам харсанг тошлардан қурилган ибодатхона эҳтиёткорлик билан бузиб олинди. Сунгра ҳар бир тош ва қурилган ибодатхона деворларидаги турли жиҳозлар махсус ишланган ғулалар устида юрғазилиб, бошқа жойга олиб борилган. Бу ишларнинг ҳаммаси қўлда бажарилган. Ибодатхона тошларининг бирортаси ҳам шикастланмаган.

● **ГУЛЛИВЕРЛАР УЧУН ЭШИКЛАР** Ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатдики, голландияликлар Овруподаги энг баланд бўйли кишилар экан. Йилдан йилга уларнинг бўйлари ўсиб бормоқда.

Ўз ватандошларининг қийналмасликлари учун Нидерландиядаги қурувчилар янги уйларга баландлиги 2 метру 12 сантиметр бўлган эшикларни ўрнатишга киришдилар. Голландиядаги муниципал қурилиш бирлашмаси вакилининг айтишича, бу янгиликка янги уй олаётган кўплаб оилаларнинг таклифлари туфайли киришилган.

● **ҲУШТАКЧИ БИНО** Нью-Йорклик бир корча-лон яхши ният билан шаҳарнинг 56-кўчасида баландлиги 270 метр келадиган осмонупар бино қўрдирди. Аммо бахтга қарши бино ҳуштак чаладиганлар хилдан чиқиб қолди. Шамол бўлиб турган кезларда бинодан шундай кучли ҳуштак овози чиқадики, ҳатто икки мавзе наридан ҳам бу овоз эшитилиши мумкин. Бунинг сабаби эса ҳозирча номаълум. Бироқ шуниси маълумки, теварак-атрофда яшовчи аҳоли шикоятдан уй ҳужайини 200 доллар жарима тўлади ва ҳуштак чалинишининг сабабини аниқлаш, уни баргараф этиш юзасидан буйруқ олди.

● **КЕЛЛИНИНГ ЮТУҒИ** Британиялик матрос Артур Келли пиёда қўшинларда хизмат қилувчи капитал (баъзи чет эл армияларида кичик командирлар

ёски аскар унвони) Доналд Фокс билан гаров уйнади. Гаров шарти бўйича Келли ҳеч нарсадан фойдаланмаган ҳолда 425 метрлик Гибралтар қоя-қалъасига чиқиши керак эди. Уртага анча сумма — 380 фунт стерлинг «тикилди».

Фокс бу ўйинда ютишига жуда ишонганди. Чунки тик қояга ҳеч нарсасиз тирмашиб чиқиш мумкин эмасди. Лекин... Келли ютиб кетди.

Келли гаров шартида келишилгандек фақат қўлқоп, тиззага кийиладиган совут ва махсус оёқ кийимидан фойдаланди холос.

● **ОНАНИНГ ЕРДАМИ** Англиялик боксчи Тони Уилсон ўзи қатнашадиган мусобақаларга эндиликда онасининг келишини таъқиқлаб қўйди. Сабаб мусобақаларнинг бирида юз берган воқеа бўлди. Ушанда Тонининг рақиби уни роса «калтақлайди». Бунга чидай олмаган она рингга шартга чиқиб, ўглининг рақибига ташланади. Кутилмаган ҳужумдан довдираб қолган рақиб жангдан воз кечади. Натижада Уилсон голиб деб топилса-да, унинг ўзи бундан норози бўлади ва рақиби билан қайта бокс тушишни талаб қилади. У уз ғалабасини қизиққон онасининг «ёрдамсиз» намойиш қилмоқчи эди, аммо...

● **БОШИ ТОШДАН ҲАМ ҚАТТИҚ** Испаниянинг Гранада шаҳри фуқароси Алехандро Осорнос тупни боши билан уйнаётган футболчиларни кўрса, мийиғида кулиб қўяди. Бунинг сабаби бор албатта, чунки 23 ёшли бу йигит боши билан футбол тупини эмас, балки уч килогача бўлган турли тошларни бемалол 4-5 метр масофадан боши билан қабул қила олади. Маълум бўлишича, Осорноснинг бош суяги оддий одамларникига нисбатан бирмунча қалин экан.

● **БЕКОРЧИЛАР КЛУБИ** Сўнгги вақтларда ГФРда янги-янги клублар ташкил этилмоқда. Расмий маълумотларга кўра, мамлакатда уларнинг сони икки мингдан ошиб кетди. Баланд бўйлилар, узун оёқлилар, ҳатто энди бекорчилар клуби ҳам фаолият кўрсатмоқда. Бекорчилар клуби аъзолари йилига албатта, уч ҳафта ишсиз бўлишлари шарт.

● **«НУДИСТЛАР» ҲАМ ОДАМ** Рўзномалар орқали Москвада яланғочлар съезди бўлиб ўтганлиги ҳақи-

да хабар топган бўлсангиз керак. Ҳақиқатан ҳам бундай воқеа бўлган.

«Нудист» — французча «ню» сүзидан олинган бўлиб, «яланғоч» маъносини англатади. «Нудист»лар табиат гушаларида, айниқса, чўмилиш хавзаларида қандай жинсга мансублигидан қатъи назар яланғоч ҳолда дам олишни қойилмақом ўринлатадиган одамлар.

Дарҳақиқат, съезд ҳақида яна тўхталадиган бўлса, уни «нудист»лар съезд деб аташгани йўқ, шунчаки йиғин дейишди. Унда Москва, Санкт-Петербург, Коктобел, Астрахан, Самара, Тула, Саратов, Сарапулдан «нудист делагат»лар қатнашди. Улар яшаш тарзи, ўз муаммоларини ўртага ташлашди.

Қизиғи шундаки, авваллари «дружинник»лар ва милиция уларни қувғинга оларди, иш жойларига таҳдидли хатлар жўнатишарди. Энди бўлса, уларга анча хайрихоҳ. Бугунги кунда «нудист»ларнинг ҳақиқий жойи Москвадаги «Кумуш қарағай» чўмилиш ҳавзаси. Улар бу ерга оилавий келишади ва ёввойи табиатнинг ёввойи одамларидек қип-яланғоч юришади.

● **ҲИМОЯДА — ТОВУҚЛАР** Амриқо Қушма Штатларида «озодлик учун курашчи»ларнинг яна бир янги ташкилоти пайдо бўлган. Улар товуқхоналардаги катакларда «азоб» чекаётган товуқларни озод қилишни ўз олдиларига мақсад қилиб қўйишган. «Курашчилар»нинг дастлабки гуруҳи амалий ишга ўтиб, Делавэр штатидаги фермага ҳужум қилганлар ва 25 та товуқни «озодлик»ка чиқарганлар.

● **АҲМОҚЛАР ПАРТИЯСИ** «Ҳозир колбасанинг нави кўпми, ё ҳар хил партияларми?» деган саволга кўпчилик бир овоздан «партиялар» дейиши турган гап.

Украинада фоҳишалар съезд қилганди, Сочида мафиозлар. Ҳатто жиноят кодексларида «бесқолбозлик» деб юритиладиган беахлоқ хатти-ҳаракат вакиллари-нинг ҳам ўз партияси бор. Эндиликда партиялар сони яна биттага кўпайди. Бу партия ЛРАП, яъни Латвия Республикаси Аҳмоқлар партияси. Бу ҳаракат ташкилотчиларидан бири ҳукумат рўзномаси «Диана» («Кун»)нинг репортёри Д. Меденис бўлди.

— Ниятимиз асли бошқача эди. Ҳозир республикада партиялар сони ҳалдан зиёд ошиб кетганига истехзо маъносида бу ишга қўл урувдик. Кичкина ха-

бар эълон қилдик. Шундан кейин одам босиб кетди. Кейин ишлар жиддийлашди. Чиндан ҳам латиш халқи мустақиллик йулида Халқ Фронтининг ҳаракатига жод-дили билан берилганди. Мана мустақиллик кулига киритилди, лекин ҳаёт, кун кечириш эса уша-уша — оғир. Бундан норози одамлар ўзини алданган, сиёсий уйинлар туфайли аҳмоққа чиқарилган деб билмоқда. Бизнинг партиямиз ана шундайлардан иборат, дейди Меденис.

Қўшимча. Бу партия кўп миллатли. Ким хоҳласа қўшилаверади. Устави ҳам, Дастури ҳам йўқ. 14 ёшдан 70 ёшгача бўлганлар унинг аъзоси бўла олади. Партиянинг нияти сайловларда қатнашиш. Шiori: «Жамиятни инқироздан аҳмоқлар олиб чиқади!»

● **АЛИМЕНТЧИЛАР БИРЛАШИШГА АХД ҚИЛИШДИ** «Алимент» деган сўз пайдо бўлгандан бери қанчадан-қанча оилалар «мушук-сичқон» уйинида қатнашадилар. Нафақа тўламаслик учун иш жойини ой сайин узгартирган алиментчиларни ҳеч ким ҳисобга олганмиқан?

Кострома вилоятида «Алиментчилар» халқ клуби ташкил топди. Янги жамоатчилик бирлашмаси аъзолари ўзларининг ишбилармонлик структураларини тузиш ниятидалар. Мақсад: ўзлари ҳам, улар нафақа тўлайдиган оила ҳам яхши яшасинлар.

● **УЗИГА ХОС КЛУБ** Кейинги йилларда ГФРда ҳам ёмғирдан кейин чиққан қўзиқориндек ҳар хил партиялар кўпайиб кетди. Масалан, новчалар, оёғи узунлар, бурундорлар, малласочлар, Лох Несси кулининг сирли муаммолари билан қизиқувчилар, НУЖ билан боғлиқ клублар ва ҳоказолар. Бироқ шунча клублар ичида энг ўзига хоси ҳам мавжуд. Бу клуб «Ҳар хил клубларга қаршилар» клубидир.

● **САЁҲАТ ИШҚИБОЗЛАРИ БИРЛАШИНГ!** Буюк Британияда саёҳат ишқибозлари клуби мавжуд. Унинг аъзолари камида юзта мамлакатга сафар қилган бўлиши керак. Уч юз икки давлатда бўлган Дон Беркли ушбу клуб рекордчиси ҳисобланади. Сайёрамизда 200 дан ортиқроқ давлат бўлса-ю, рекордчи қандай қилиб уч юзта мамлакатга сафар қилган, деб ўйларсиз? Гап шундаки, бир давлатга бир неча марта сафар қилиш ҳам ҳисобга кирар экан.

● **КАЛТАК ЕГАН ЭРЛАР УЙИ** Оилавий можаролар муаммоси билан шуғуланувчи англиялик тиббиётчилар ўтказган тадқиқотларида аниқланишича, улар 341 та можарони қузатишган бўлишса, бу жанжалда 45 фоиз эркак жабрланган, аёллардан эса атиги 17 фоизи. Қизиги шундаки, оилавий можароларда аёллардан бирортасиям жисмоний шикастланмаган, эркаклардан эса 19 фоизи ўз аёлларидан тан жароҳати олган ва шифохоналарга ётқизилган.

Жанжалларда аёлларнинг асосий қуроллари пичоқ, қайчи, това, кострюл ва бошқа ошхона жиҳозлари бўлганлиги қайд этилган.

Эндиликда бундай ҳоллар юз бермаслиги учун «Оилага ота керак» ассоциацияси нафақат Буюк Британияда, балки бутун Оврупода ягона бўлган «Калтак еган эрлар уйи»ни ташкил этди. Бу ерга энди хотини уйдан ҳайдаб юборган бечора эрлар кўплаб мурожаат этишмоқда. Дарвоқе, мазкур уйда шифокорлар, руҳиятшунослар ва ҳатто оқловчилар (адвокатлар) ишлайди. Улар эркаклар устидан иш олиб боришади, керак бўлса бечора эрни хотинидан қонуний ажратиб олишади.

● **ТАЪВИЯЛАР СЪЕЗДИ** Италиянинг Пиобиччо деган жойида «Хунуқлар ассоциацияси»нинг съезди бўлиб ўтди. Ассоциацияга узини хунуқ деб билганлар аъзо бўлиб, (қизиги шундаки, улар орасида «Италия гузали» совринини қўлга киритган собиқ гузаллар ҳам бор) улар 14 мингдан ортиқдир.

Бундай съезд рошпа-роса бир аср муқаддам бўлиб ўтганлигини алоҳида таъкидлаш лозим.

● **ГАЛСТУКЛИ ФУТБОЛЧИЛАР** Майдонга галстук тақиб тушган футболчини ҳеч кўрганмисиз? Ирландиядаги «Портланд роверч» клуби уйинчилари майдонга албатта галстук тақиб чиқишади. Маълум бўлишича, бир бойвачча ишқибоз: «Агарда майдонга галстук тақиб тушсанглар, бутун бойлигимни командангизга қолдираман» деб васият қилган экан.

● **БАҚАЛОҚЛАР КОМАНДАСИ** Испаниянинг Бильбао шаҳрида яшовчи Ансельман Мартинес оғирлиги 120 килодан юқори бўлган кишилардан ташкил топган футбол командаси тузди. Унинг фикрича, семиз футболчилар гарчи ҳужумда яхши уйнамасалар ҳам ҳимояда командага кўп фойда келтирар эмиш.

● **ТИРИК АЁЛЛАР МУЗЕЙИ** Брюссел шаҳри марказида бельгиялик rassom Ян Бюквуа ташаббуси билан дунёда биринчи марта аёллар музейи ташкил этилди. Ундан rassomнинг картиналари урин олган. Бироқ ажабланарли жойи шундаки, музейда тирик экспонатлар ҳам бор. Бундай экспонатлардан 13 та бўлиб, улар аёллардир. Улардан бири эса қип-яланғоч ҳолда музейда туради. Дарвоқе, улар ўз хоҳишлари бўйича «экспонат»га қўйилган. Уларнинг иш куни ҳар якшанба эрталаб 10 дан кеч соат 17 гача.

Томошабинлар тирик экспонатларга қўл теккизиши мумкин эмас, аммо «экспонатлар» билан гаплашиши таъқиқланмаган.

● **АВСТРАЛИЯНИНГ ЭРКАК ГУЗАЛИ** Бу дунёда нималар содир бўлмайди дейсиз. Шунинг учун ҳам уни бир сўз билан ҳайрат дунёси деб аташ мумкин. Негаки, кўз куриб, қулоқ эшитмаган воқеалар юз бердики, сизни албатта ҳайратга солмай қўймайди. Мана масалан, австралиялик 24 ёшли йигит Брисбен шаҳрида қизлар уртасида ўтказилган «Мисс Австралия» кўрик танловида қатнашди.

Ҳозирги замонда аёл ва эркак тенг ҳуқуқли, демак улар мусобақасида биз ҳам қатнашиш ҳуқуқига эгамиз, деди йигит.

● **«САРГАРДОНЛИҚДА» 47 ЙИЛ** Немис хат ташувчилари аслида аниқ ишлашади. Лекин гоҳо-гоҳо улар ишида ҳам... Бунга сабаб манзилгоҳлар ёзилишидаги чалкашликлардир. Масалан, қўшни Австриянинг Нойкирхен-ам-Вальд шаҳарчасида яшовчи аёлга 47 йилдан сўнггина унинг номига ёзилган хатни тутқазишди. Бу хат 1947 йилда АҚШ ҳарбий маъмурлари томонидан ёзилган бўлиб, унда Германиянинг истило қилинган ҳудудида амриқолик аскарлар асирликка олган ҳарбийдан тинтув пайтида чиққан 162 рейхсмаркани унинг хотинига жўнатилганлиги маълум қилинганди.

Хатнинг бунчалик узоқ «саргардон» бўлишига сабаб манзилгоҳнинг нотўғри ёзилиши — «Нойкирхен-ам-Вальд» ўрнига «Нокирхен-фом-Вальд» деб ёзилган экан. Бу етмагандек, унинг Австрияда эканлиги ҳам ёзилмаганди. Шунинг учун бу хат аввал ГФРнинг, сўнг ГДРнинг «Нойкирхен» номи билан аталувчи бутун қишлоқ ва шаҳарларини «кезиб чиқишига» тўғри келди.

Бу даврда аёлнинг эри асирликдан ҳам қайтиб келган ва уз ажали билан қазо қилган. Аёл эса қарилик гаштида эди.

● **41 ЙИЛДАН КЕЙИНГИ ЖАВОБ** Денгиз буйида жойлашган Хири-Бэй шаҳрида яшовчи Б. Эдварс деган аёл бундан 41 йил илгари шишага жойлаб Ла-Маншга ташлаган хатига жавоб олди.

1954 йилда 17 ёшли қиз денгиз саёҳатига отланган ва хат ёзишиб турмоқчи бўлган нотаниш дўстига мактуб йўлаган. Ниҳоят икки фарзанднинг онаси бўлганда почтадан унга жавоб хати келди. Хат голландиялик Пастманинг оила аъзоларидан булиб, улар хатли шишани қирғоқдан топиб олганликлари ҳақида ва хатнинг нусхасини ёзиб юборишган.

● **ОВҚАТ ПУЛИНИ 14 ЙИЛДАН СЎНГ ТУЛАДИ** Канадалик урта ҳол саёҳатчи 1978 йилда Янги Зеландияга борган эди. Ушанда Янги Зеландия ресторанларидан бирида нонушта қилган, бироқ, пулини тулашни унутган экан. Уша воқеани сайёҳ 14 йилдан сўнг эслаб қолди ва нонушта пулини Янги Зеландиядаги уша ресторанга почта орқали юборди, пул билан бирга эса кечирим сураб хат ҳам жунатди.

Ресторан соҳиби эса пулни жон-дили билан қабул қилди ва шунча йил утиб жунатган булса-да, миннатдор эканлигини, изҳор этди.

● **ТҮРТ АСР АВВАЛГИ ҚАРЗ ТАЛАБ ҚИЛИНМОҚДА** Немисларнинг унча катта бўлмаган Миттенвальд шаҳри (аҳолиси 3 мингга яқин киши) узининг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ўзи бемалол ҳал қила оларди, агар Берлин бундан тўрт аср муқаддам, яъни 1568 йилда олган қарзини туласа. Ушанда шаҳар ҳокими давлат хазинасидан берлинликларга 400 гульден (йилига 6 фоиз қўшимча даромади билан) қарз берган эди. Орадан қанча асрлар ўтди, қанча авлодлар келиб кетди бу ёруғ дунёга, лекин қарз ҳамон Берлин гарданида «осилиб» турибди, фақат энди у 400 гульден эмас, балки фазовий рақамга тенгдир.

Эндиликда Миттенвальд мэри Уве Пфайфер берлинликлардан уша қарзни аста тулай бошлашларини талаб қилмоқда.

● **КИТОБ БИР АСРДАН СУНГ ҚАЙТАРИЛДИ** Цинциннати (АҚШ) шаҳридаги университет кутубхонасига Ричард Додд деган одам келиб бобокалони 1883 йилда ўқиш учун олган тиббиётга оид китобни қайтариб берган.

Китобни бундай узоқ муддат сақлаганлиги учун Доддан 22646 доллар жарима олинishi керак эди. Лекин эваранинг ақл билан иш қурганлиги ва бу воқеа жуда ноёб эканлиги эътиборга оlinиб, кутубхона маъмурияти ундан жарима ундирмасликка қарор қилган.

● **СУД ЗАЛИДАН ҲАЙДАБ ЧИҚИШДИ** Нигериянинг Боккос шаҳрида қурилаётган суд мажлиси қутилмаганда тўхтаб қолди: залга минглаб асаларилар ёпирилиб кириб, дуч келган одамни чақа бошлади.

Бир соқчи ва қурилаётган иш бўйича гувоҳлик бераётган икки киши хушидан кетиб йиқилгач, йиғилган ҳамма — судьядан тортиб айбланувчигача қочиб қолишган.

● **АРИЛАР СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТЛАРГА ҚАРШИ** Нигериянинг Ойо штатида социал-демократлар йиғини жуда узоққа чўзиларди, агар арилар уларга хужум қилиб тарқатиб юбормаганда. Гап шундаки, улар йиғинига полиция купам рўйхушлик бермаганди. Шунинг учун ҳам «провокация»нинг энг нозик йўлини уйлаб топишди. Йиғин булаётган бино тепасида ари уяси бор эди. Полициячилар шу уяни ҳеч кимга билдирмай бузиб юборишди. Қарабсизки, сиёсий йиғин тинч йўл билан бартараф этилди. Билишимизча, уларнинг полициячилари бизнинг миршаблардан анча тажрибали экан. Ҳарқалай таёқни одамларни уришга эмас, ари уясини бузишга ишлатибди-ку.

● **РЕСТОРАНДА БЕПУЛ ТАОМ** Лондонда балиқхўрлар учун янги ресторан қурилаётган пайтда газеталарда бир эълон босилди. Унда ёзилишича, кимнингки исми-шарифи билиқларнинг номида булса, уша киши ресторан ишга туширилган куни бепул овқатланади.

Ресторан соҳиби ваъдасини бажарадиганлар хилдан экан. Уша куни 60 га яқин киши бепул овқатланди. Уларнинг фамилия ёки исми ҳақиқатан ҳам балиқларнинг номи билан аталарди. Масалан, Жаноб

Лаққа, Селедка хоним, жаноб Треска (Шимол денгизларисидаги балиқнинг бир тури), жаноб Чуртан, Форел хоним (гулмоҳи) ва бошқалар.

● **ТАДБИРКОР ХУЖАЙИН** Токио шаҳридаги ресторандан бири ҳам эшиги тепасига барча хоҳловчиларни текинга овқатлантириш ҳақида эълон осиб қўйди. Бироқ унинг бир шарти бор эди: хўранда бир тарелка суюқ овқатни, 747 граммли котлетни, салат ҳамда битта батон нонни 40 дақиқада паққос тушириши шарт эди. Мабодо у шу дақиқада овқатланиб улгурмаса, унда овқатнинг нарҳини икки ҳисса қилиб тўлайди. Текинга овқатланиш истагида бу ғаройиб мусобақада қатнашган маҳаллий 102 талабгордан атиги 18 киши бепул овқатланган бўлса, қолганлари овқат нарҳини икки ҳисса қилиб тўлашди.

● **ХУРАНДАЛАР ҲАЙДАБ ЧИҚАРИЛДИ** Глазго шаҳридаги ресторандан бирининг эгаси хўрандаларни кўпроқ йиғиш мақсадида қўйидаги эълонни осиб қўйди: «Бугундан бошлаб ресторандан охириги бўлиб чиқиб кетган кишига эртаси куни бепул хизмат қилинади». Эълондан сунг ресторан хўрандалар билан шунақанги тулиб кетдики, ресторан иш вақти тугагач, уларни фақат ҳайдаб чиқаришга тўғри келди.

● **ЧИПТА НАРХИ — ОҒИРЛИККА ҚАРАБ** Марио Кучер исмли киши Бразилия шарқидаги барча кинотеатрларнинг эгасидир. У ғаройиб янгилик кашф этди. Энди кинога кириш учун сотиладиган чипталарга томошабиннинг вазнига қараб нарх қўйилади. Худди шу мақсадда кинотеатр кассаси ёнида катта торозу ўрнатилди. Ҳар бир килограммнинг нарҳи бир крузейродир. Бунини қарангки, бу ихтиро томошабинларни уч ҳисса кўпайтириб юборди. Айниқса, болалар кинога кўп тушмоқда. Авваллари улар битта чиптани 60-80 крузейрога сотиб олган бўлсалар, энди бу нарх улар учун икки марта камайган.

● **СЎЗИНИНГ УСТИДАН ЧИҚДИ** Бавариянинг Вертинген шаҳридаги мактаблардан бирининг ўқувчиси рўзномалардаги эълонни ўқиб қолди. Мамлакатдаги курорт шаҳар Оберсдорф меҳмонхонаси хўжайини қўйидаги мазмундаги эълонни чоп этганди: «Сиз шаҳримизда хоҳлаган хамёнингиз билан дам олишингиз

мумкин». Болакай дарҳол эълон муаллифига хат ёзди: «Ҳамёнимку бор, лекин унда ҳемири ҳам йўқ. Шундай бўлишига қарамай, дам олгани шахрингизга бормоқчиман. Ахир хоҳлаган ҳамён билан дам олишга кафолат берибсиз-ку!» Меҳмонхона эгаси эълоннинг шаънига путур етказмаслик учун ўқувчига розилик беришдан ўзга чораси қолмади, шу билан бирга эълонни ўзгартириб, қайтадан чоп эттирди.

● **ҲОЗИРЧА МАРДЛАР ЙЎҚ** Англиянинг Сток-тон-он-Тис шаҳридаги видеомагнитофонлар салони эгаси Дэвид Хадспед харидорлар эътиборини гаройиб ва хавфли танловга жалб этди.

Танлов шартига кўра, кимда-ким дукон пештахта-сидаги аквариумга ташлаб қўйилган жетонни олса, унинг олаётган маҳсулоти маълум миқдорда арзонга берилади. Унинг нархи жетонда кўрсатилган бўлади. Аквариумда эса йиртқич пиранья балиги бор. Танлов қатнашчилари жетонни фақат қўллари билан олишлари керак. Ҳозирча аквариумга қўл соладиган мард топилганича йўқ.

● **ШАР УРНИДА СОТИЛГАН** Амриқоликлар билан мисрликлар ўртасида ўзаро ёрдам шартномаси имзоланганди. Шартномага кўра, амриқоликлар шерикларига кўп миқдорда презерватив етказиб беришлари керак эди. Амриқоликлар етказиб беришди ҳам. Бироқ кейин жанжал чиқди. Сабаб: мисрликлар Амриқодан олган 50 миллион презервативни ўзлари фойдаланмасдан Жазоир болаларига... шар сифатида сотиб юборишган экан.

● **НАРХ-НАВОДАН ЙИҚИЛДИ** Ревда шаҳрида яшовчи бир кампир огир хасталиги туфайли бир йилдан бери кўчага чиқмаган эди. 78 ёшли бу кампирнинг соғлиги энди яхшиланиб, биринчи марта кўчага чиқди. Аммо озиқ-овқат дуконига кирмай турса бўларкан.

Гап шундаки, кампир дуконда тухумнинг нархини кўриб, яна юрак ҳуружига мубтало бўлди ва дукондан тўғри касалхонага олиб кетилди.

● **ШАҲАР ҲОКИМИ СУПУРГИ БИЛАН** Мельбурун (Австралия) ҳокими Уисдом хоним миллион аҳоли яшайдиган бу шаҳарда тозалик учун кураш кампаниясини бошлаб юборди.

Хуш, бунинг нимаси янгилик, одатдаги ташаббуслардан бирида, деб уйламанг тагин. Бу кампаниянинг одатдагиларидан фарқи шундаки, унда шаҳарнинг бош кучаларидан бирига биринчи булиб шаҳар ҳокими суңургиси билан келди ва бошқалар қатори кучани тозаланида жонбозлик кўрсатди.

● **МИХАИЛ ГОРБАЧЕВ НОМИДАГИ КАРТОШКА** Купчиликка маълумки, собиқ Иттифоқнинг собиқ президенти М. С. Горбачев Исроил давлатига ташриф буюрган. Яҳудийлар Горбачевни сиёсий арбоб сифатида жуда қадрлашади. Улар ҳатто картошканинг янги турига «Михаил Горбачев» деб ном ҳам қўйишган. Қизиқ, Исроилда «Михаил»нинг нархи қанча экан-а?

● **БУЮРТМА БУЙИЧА СИГАРЕТ** Лондонда яшовчи Морис Дрейсер энг ашаддий кашанда ҳисобланади. Ҳатто ишхонасига келиб, иш соати бошлангунча ташқарида бир дона сигаретни охиригача чекиб олмаса, ишини кунгилдагидек бажара олмайди. Иш вақтидаку қўяверинг. Бунинг устига у чекадиган сигарет ҳам гайритабиий, яъни узунлиги 56 сантиметр, йўгонлиги эса одатдаги сигаретлардан бир неча марта семиз. Бундай сигаретлар Дрейсернинг махсус буюртмаси буйича Канарск оролларида тамакининг узига хос навидан тайёрланади.

● **МАНА БУНИ ОМАД ДЕСА БУЛАДИ** Кипрлик Хараламбос Хрисилиунинг омади бир келганда бароридан келди. Бир ҳафта ичида давлат лотереясидан 2 марта 35 минг Кипр фунтидан (тахминан 150 минг Амриқо доллари) ютуқ чиқди. Ҳисобчиларнинг фикрича, бу жуда ноёб ҳодиса. Чунки бундай тасодиф эҳтимоли 109 миллиард ҳолатдан биттасида юз бериши мумкин.

● **ҲАФТАСИГА БИТТАДАН МАШИНА** Бразилиялик Азеред Нунис Менезис ҳам жуда омадли экан. Унга уч ҳафта ичида учта автомобил ютуққа чиқди.

Менезис биринчи марта ишхонасининг олдидаги дукончадан 6 та лотерея сотиб олганди. Улардан бирига «Фиат Уно» автомобили ютуққа чиқди. Икки ҳафтадан сунг яна уша жойдан яна 6 та лотерея сотиб олди. Буни қарангки, бу сафар ҳам ютуқсиз қолмади.

Фақат энди «Фиат Уно» эмас, «Фольксваген»га эга булди. Икки кун ўтгач, яна 4 та лотерея сотиб олди ва яна омади кулиб боқди. Ютуққа «Фиат» чиқди.

● **ЙУҚОЛГАН МИЛЛИАРД** Италиянинг Пикара шаҳрида тўсатдан «олтин васвасаси» бошланиб қолди. Шаҳарликлар тўда-тўда бўлишиб миллиард лир ютуқ чиққан лотерея билетини қидириб, маҳаллий ахлатхонани титиғини ўйнатиб юборишди.

Мария Инкачели деган аёл билмасдан бу лотерея билетини ахлат челагига ташлаб юборган экан. У буни газеталар саҳифасида ютуқлар жадвали чиққандан кейингина эслаб қолади. Ён дафтарчага ёзилган рақамни қараса, бахтли бўлиб, унга йирик микдорда ютуқ чиққан экан. Мария буни шоша-пиша дўстларига айтади. Тез орада ахлатхона ютуқ чиққан билетни изловчилар билан тўлиб кетди. Полиция бу ерни ураб олгандан кейингина «олтин васвасаси»дагилар бу ерни тарк этишга мажбур бўдилар.

● **НЕФТДА ОЛТИН** Урта ер денгизининг Кипр оролидаги нефт қудуқларида ишлаётган Товфиқ Мамеж ўғлининг диққатини нефт билан бирга отилиб чиққан тўхум шаклидаги оғир тош узига тортди. У бу тошнинг нима эканлигига қизиқиб, уни нефт қуйқаларидан тозалаган. Не кўз билан кўрсинки, бу «тош» оғирлиги 8 кило келадиган яхлит олтин бўлагидир экан.

● **ҚИММАТБАҲО БУЛОЧКА** Тонгату оролидаги (Тонга архипелаги) Фуамоту шаҳарчасининг почта бошлиғи Жорж Кийру ҳар куни эрталаб юмшоққина булочка билан қаҳва ичишга одатланган. Маҳаллий новвойхонадан унга ҳар куни иссиқ булочка юбориб туришарди.

Бир куни нонушта пайтида Кийру булочка билан бирга қаттиқ нарсани чайнаб юборди. У нима экан деб синчиклаб қараса, катталиги ловиядек келадиган, саккиз қиррали қилиб ишланган ёкут экан. Мутахассислар унинг нархини 100 минг доллар деб баҳолашган. Ватани эса Цейлон экан. Бу қимматбаҳо тош қандай қилиб булочка ичига тушиб қолганлиги жумбоқлигича қолди. Лекин почта бошлиғи энди барча булочкаларни ейишдан олдин синчиклаб текшириб олмоқда. Шундай бўлса-да, бундай ҳол бошқа қайтарилмаётир.

● **ЧОЙЧАҚА БЕРИШДА ШОШИЛИБ, СЎНГ АФСУСЛАНДИ** Барселоналик бир савдогар ошхонада овқатлангач, официантга чойчақа бермоқчи бўлган. Чўнтагида майда тангаси йўқлиги учун иккмата лотерея билетини берган. Орадан бир неча кун ўтгач, лотерея ўйналган. Жадвални кўрган савдогар аттанглаб қолди. Унинг тортиқ қилган билетларига бир неча минг доллар ютуқ чиққан эди.

● **ДУБДАГИ ХАЗИНА** Болгариянинг Рудозем қишлоғида чақмоқ чақиб, қадимий дуб дарахтига келиб тушди, натижада дарахт тезда ёниб, кулга айланди. Бу ерга етиб келган бир неча кишининг кўзи кул ичидаги қачонлардир дубга беркитилган металл идишга тушади. Очиб қарашса, унинг ичи турк олтин тангаларига тўла эди. Мутахассислар фикрича, тангалар бундан уч юз йил илгари зарб этилган экан.

● **МАНИКЕНША ҚАНЧА ТУРАДИ?** 20 ёшли маникенша Сьюзен Мизи Англияда катта шуҳрат қозонган. Унинг қадди-қомати келишган, катта-катта кўзлари кўнғир рангдадир. У «Силк фэктори» фирмасининг маҳсулотларини кийиб намоёйиш қилади. Шунинг учун фирма уни жуда ардоқлайди. Фирма бу қизни 15 миллион долларга суғурта қилган. Унинг баданидаги ҳар бир қисм алоҳида-алоҳида баҳоланган. Масалан, юзи — 7,5 миллион доллар, қул ва оёқлари — 3 миллион доллар, танаси ҳам шунчага баҳоланган. Бу миллионлар учун Сьюзен уч йилгача қатъий қоида асосида яшаши: спиртли ичимлик истеъмол қилмаслиги, чекмаслиги, турмушга чиқишни уйламаслиги, ҳатто балконга чиқмаслиги керак. Бу талабларга тўла риоя қилса Сьюзен уч йилдан сўнг «Силк фэктори»дан қўшимча бир ярим миллион доллар мукофот ҳам олиши айтилган.

● **ЙЎҚОЛГАНИ ЯХШИ ЭМАСМИДИ?** Бельгиянинг Льеж шаҳрида яшовчи бир аёл 17 ёшли ўғли билан бозор-ўчарга йўл олишди. Масс дарёси устидаги куприкдан ўтаётганларида она тўхтаб ўғлига минг франкли пул берган. Шу пайт шамол пулни она қўлидан учуриб кетган ва куприкнинг таянч устунларидан бирига пул илашиб қолган. Ёрдамга ўт учурувчилар чақирилган. Чаққон ёшлар сувга қайиқ тушириб, она-боланинг пулини олиб беришган. Пулни олган она-

бола ёрдамчиларга миннатодорчилик бидирйб, харид учун кетишган. Лекин орадан бир неча кун утгач, оила жуда ноқулай аҳволда қолди: уйларига Масс дарёси устидаги кўприкда қўтқарув ишлари олиб борилганлиги учун» 9600 франкка ҳисоб қоғози келган эди.

● **ҚАЛБАКИ ПУЛ МУОМАЛАДА** Швециянинг «Газетт» ойномаси саҳифаларидан бирига (ҳар икки томонига) реклама сифатида 1000 кронлик пулнинг тасвирини чоп этганди. Бироқ бу рекламадан нафақат ойнома, балки матлуботчилар ҳам зиён кўрди.

Ойномадаги тайёр «пул»ни кўпчилик қирқиб олган ва кўчаларда тигиз савдо қилаётган дуконларга утказиб юборишган. Улар шошилишда пулнинг қалбакилигини пайқашмаган. Прокуратура эса кеч иллаган. Шу ойнома иши туфайли ҳукумат 100 минг кронлик зарар кўрган, таҳририят ҳам. Чунки ойноманинг қолган янги нусхаси сотуви таъқиқланган.

● **ҚУВУР ТЕШИЛГАН ЭКАН** Бельгиялик Жак Лежамбо уйининг олдида куймаланиб юрганда ер остидан чиқаётган қора суюқликка кўзи тушиб қолди. Бу нефт эди.

Лежамбо хайрон бўлиб нима қиларини билмай турганди шу атрофдан утаётган бир киши ерни уй-пуйи билан қўшиб сотиб олишини айтди. Иккаласи баҳосини 400 минг долларга келишишди. Бориб нотариусда ҳужжатлаштиришди.

Бир кеча-кундуз утгач, нефт чиқиши анча камайиб қолди. Уч соатдан кейин эса ўша ердан ўтган нефт қувури тешилганлиги ва тузатилганлиги ҳақида хабар тарқалди.

● **БОТИНКА ЁРДАМ БЕРДИ** Юқорида ишловчи монтажчи Антонио Ибаньес Испаниянинг Картахен шаҳридаги 25 қаватли уйнинг томида ишлаётган эди. Кучли эсан шамол бу кишини учираиб юборди, уни ҳатто ҳимоя тўсиғи ҳам ушлаб қололмади ва пастга қулади. Лекин Антонио тирик қолди.

Пастга қулаб кетаётган Ибаньес электр узатиш линиясига тегиб кетган ва натижада қисқа туташув бўлган. Бундан вужудга келган электр ёйи унинг оёқ кийими тагчармини эритиб юборган ва у балконнинг ёнига ёпишиб қолган. У калласини пастга осилтириб, ботинканинг таги кўчиб кетгунча уч дақиқа турган.

Бу дақиқалар Ибаньесни қутқариб олишга бемалол етган.

● **ТУШИДА ЕР ҚИМИРЛАГАН ЭДИ** Уйқуда ким ёмон туш кўрмайди, дейсиз. Ҳамма кўради. Мана тимешоралик 29 ёшли П. Боднар ҳам даҳшатлисини кўрди, яъни тушида ер жуда қаттиқ қимирлаётган эмиш. Ҳамма ёқ остин-устун бўлаётган, ҳатто у яшаётган кўп қаватли уй ҳам қулаётган эди. Шу пайт тушидан қаттиқ кўрқиб кетган Боднар шартта урнидан турди-да, деразадан пастга сакради. Хайриятки, у иккинчи қаватда яшайди, омон қолди. Акс ҳолда...

Боднар оғриқдан зўрга узига келди ва билдики, ер тушида қимирлаётган экан. Афсус тушга ишониб, оёғини синдиргани қолди-да.

● **НИШОН... ТИРИК ОДАМ** Алмати шаҳридаги автобус бекатларидан бирида шундай эълон пайдо булди: «Қуруллардан уқ отиш машғулотида нишон урнига узимни таклиф этаман. Тўлов ҳақи юқори, бу иш махфий сақланишига қафолат бор».

Бу эълон ҳазил эмас, айна ҳақиқат. Эълон муаллифи булмиш йигит ҳилват жойларда «Макаров» ва бошқа пистолетлардан 15 метр масофадан узига отишга рухсат беради. Албатта, у «бронезилет» кийиб олади. Фақат отилишдан аввал бошга ва киндикдан пастга отмасликларини сўрайди.

Йигит 5 та ўққача бемалол бардош беради. Ҳар бир отувдан сўнг катта миқдорда пул олади. Бу тирик нишон ҳар эҳтимолга қарши отувчи мерганлардан мабодо ўқ тегиб улса, уни кумиш маросими учун онасига алоҳида пул беришларини ҳар доим илтимос қиладди. Хайриятки, ҳозирча бахтсизлик юз берганича йўқ, фақат ўқ теккан жойлар кўкариб, нишлар пайдо бўлмақда.

Дарвоқе, йигитни отувчилар шунчалик купайиб кетдики, у бир ой кейингига ҳам буюртма ола бошлаган.

● **ИШСИЗЛИКДАН ЧАРЧАШДИ** Амриқонинг Техасс штатида жойлашган Туксон шаҳри ўт ўчирувчилари ишдан бўшашга қарор қилишди. Сабаб: 80 йилдан кўпроқ вақт утаяптики, ҳали бирор марта ёнғин бўлмаган, тўғрироғи, ўт ўчирувчилар ақалли бир марта бўлса-да, ёнғин ўчиришга чақирилмаган. Чунки

бунга эҳтиёж бўлмаган. Шунинг учун энди ут учирувчилар ишсизликдан зеркиб, ўз касбларини узгартиришди.

● **ХИТОЙЧА ТАГСЎЗ** Қушма Штатлардаги Хитой ресторанидан бирига бир аёл ташириб буюрганди. Аёлга таомнома муқовасидаги хитойча ёзув жуда ёқиб қолди. Шунинг учун ёзувни аёл кучириб олди ва кўп ўтмай кўйлагининг кўкрак қисмига тикиб олди, албатта, ёзувнинг мазмунига ўзи тушунмаган ҳолда.

Фақат анча вақт ўтгандан кейингина...

Ўшанда бир таниши хитойча бу ёзувни таржима қилиб берди: «Бу лаззатдан ҳеч иккиланмай тезроқ бахраманд бўлинг. Кейин афсусланиб юрманг тагин», деган маънони аңглатаркан.

● **ҚОР ОДАМ — БОР ОДАММИ?** Мугулистоннинг Кабдо аймоғилик уч киши бу воқеанинг ҳар бир дақиқасини энди умуман эсларидан чиқаришмаса керак. Эрдэнбурэн ҳудудидаги булоқда улар жуда баҳайбат қор одамни куришган. Баҳайбат одам уша захоти ақл бовар қилмайдиган тезликда, яъни санокли дақиқаларда 200 метр наридаги қояга бекинишга улгурган. Табиийки, қочоқнинг қадами улчаб кўрилган. Унинг ҳар бир қадами 2 метру 61 сантиметрга тенг бўлган. Оёғининг изи эса узунлиги 40, эни 8 сантиметрни ташкил этган.

Ҳайдовчи С. Ульзийнинг айтишича, у бундай ғаройиб одамни биринчи марта учратиши эмас, 1988 йилда ҳам қор одамга дуч келган.

● **АЛДОҚЧИ ҚУШИҚЧИЛАР** Эстехлада Кочабамба (Боливия) шаҳрида фақат машҳур қушиқчи сифатида эмас, балки удабуронлик борасида ҳам таниқли. Чунки у ақл бовар қилмайдиган тезликка эга. Шаҳар марказида концерт бера туриб, орадан бир ярим, икки дақиқа ўтгач, Кочабамбанинг бошқа бир чеккасида чиқиш қиларди. Маълум бўлишича, қушиқчининг сирини бошқа ёқда экан. Бу уч ака-ука Фернандо, Анхело ва Хосенинг иши бўлиб чиқди (Улар бири-бирига жуда-жуда ухшашади). Уларнинг бу даражага эришишларида ишни аниқ ташкил этиш, турар-жойларининг чекка-чеккадалиги ва яширин иш тутишлари катта рол ўйнаган. Яъни бири шаҳар марка-

зида концерт берган акаси тадбирни тугатиши билан шаҳар чеккасида Эстеада номи билан иккинчиси концерт бошлайди. Уники тугаса учинчиси бошқа ерда концерт беради.

● **ҲАЙВОН ТАРБИЯСИДАГИ ИНСОН БОЛА-**
СИ Бизнинг асримизда яратилган икки бадий асар миллион-миллион одамларнинг қалбини ларзага солиб, ҳали ҳануз ўз романтикасига мафтун этиб келмоқда. Булардан бири бурилар билан тил топишиб, улар орасида усган ҳинд боласи — Маугли ҳақида ажойиб эртақ яратган англиялик таниқли ёзувчи ва шоир Редьярд Киплинг қаламига мансуб бўлса, иккинчиси америқолик ёзувчи Берроузнинг «Тарзан»идир.

Буларку ёзувчиларнинг илҳом ва истейдод ила яратган бадий асарлари. Бироқ ҳаётдачи, бундай воқеалар содир булармикан? Бу барча кишиларни қизиқтирган мавзудир. Шунини аниқ айтиш мумкинки, бундай воқеалар ҳаётда куплаб учраган. Масалан, 1920 йилда Ҳиндистоннинг Миднапор туманида яшовчи бир гуруҳ кишилар чакалакзорда ҳайвонсифат одам боласини учратишган ва унинг қаерда яшашини кузатиб билишгач, уша жойни ураб олишади. Бир пайт бури инидан она бури ва унинг болалари билан бирга икки ёввойи қизалоқ ҳам чиқиб келади ва одамларни кўриб, яна бури болалари билан бирга инга кириб кетади. Одамлар унинг инини қазий бошлаганда она бури уларни ҳимоя этиб, одамларга ташланади, лекин отиб ўлдирилади.

Инда бури болалари билан бирга икки қизалоқ ҳам бир-бирини қучоқлаганча утиришарди. Қизларнинг бири тахминан икки ёшда, иккинчиси эса 8 ёшларда эди. Иккови ҳам тўрт «оёқ»лаб юрар, умуман гапиролмасди. Бир йилдан сўнг кичиги ўлиб қолди, каттаси одамлар орасида 9 йил яшади холос. Шу давр мобайнида икки оёқлаб туришни ва атиги бир неча сўз айтишни зўрға урганган.

1923 йилда Ҳиндистоннинг Ассам штатида овчилар ургочи қоплонни отиб ўлдиришади. Ушанда унинг инидан нафақат қоплончалар, беш ёшли бола ҳам ушланган. Яқин қишлоқдан эса унинг ота-онаси ҳам топилган. Отасининг айтиши буйича, уч йил муқаддам 2 ёшли ўглини ўзи билан бирга далага олиб чиқади. Ўгли ухлаб қолгач, утлар устига ётқизиб қўя-

ди-да, ишини давом эттираверади. Бир пайт орқага қараса ухлаётган ўглини қоплон тишида кутариб кетаётган бўлади ва урмон ичида кўздан гойиб бўлади. Шундан сўнг ота ўз ўглини тирик кўрмаслигига ишонган эди. Бироқ воқеа бутунлай бошқача кечди: қоплон уни ўзига «ўғил» қилиб олган эди.

Бу бола ҳам тўрт «оёқ»лаб юрарди, хом гўшт ерди. Қоплон сингари ириллар ва ёнига борган кишини қоплончасига тишларди. Фақат уч йилдан сўнггина у икки оёқлаб туришни ва идишда овқат ейишни сал-пал ўрганган.

Турк оиласида туғилган бир қиз эса айиқлар билан рошпа-роса 8 йил яшаган. 1937 йили бир овчи тоғда айиқни отиб ўлдиради. Ушанда овчининг устига айиқчасига ўкириб, ёввойилашган қиз ташланади. Хайриятки, қиз кичкина эди, овчи уни тириклайин ушлаб олади.

Бу қиз руҳий касалхонага ётқизилади. Даволанади. Ва фақат бир неча йилдан сўнггина у пиширилган овқатни ейишни ўрганadi.

Унчалик узоқ тарихда эмас, яқинда — 1973 йили Суриянинг инсон қадами етмаган ерларида овчилар охуларни овлаётиб, улар орасида ёввойилашган болани учратишади.

Бола тўрт оёқлаб охулар галаси билан тенгма-тенг — соатига 5-10 мил тезликда чопарди, бундан ташқари охулардек ўта сезгир ва ўткир кўз эди.

Африкада ҳам икки полициячи томонидан ёввойи бола ушланган. У павиан (иттумшуқ маймун)лар билан яшаган. Ун йил ўшалар нима еса: мева еса — мева, илдиз еса — илдиз, қуш тухумини еса — тухум еб юрган. Павианлар орасига қандай тушиб қолган буниси номаълум.

● **ҚУРИЛЛОВЧИ «БОСҚИНЧИЛАР»** Австралияликлар қачонлардир уз қитъаларига қуён келтирилганлар ва кейинчалик уларга қарши узоқ вақт кураш олиб боришга мажбур бўлишган. Энди тарих яна қайтарилмоқда. Лекин бу сафар материкни қурбақалар тудаси босиб кетди.

Шакарқамиш плантацияларидаги ҳашаротларга қарши курашиш учун австралиялик фермерлар бир қанча вақт илгари Жанубий Амриқодан қурбақалар келтиришган эди. Улар бу ерда яшин тезлигида кўпайиб кетди ва ҳамма жойни эгаллай бошлади. Олим-

лар қуруқликда ҳам, сувда ҳам яшовчи бу жониворлар кўшлаб маҳаллий жонзотларни сиқиб куяётганлигидан, Австралиядаги айрим жонзотлар улар дастидан бутунлай қирилиб кетиши мумкинлигидан ташвишга тушиб қолдилар ва энди қурбақаларга қарши кураш бошланса не ажаб.'

● **КАПАЛАКЛАР ФЕРМАСИ** Филиппиннинг Мариндук вилоятида капалаклар боқиладиган алоҳида ферма ташкил этилганига ҳам анча бўлиб қолди. Фермада ўзининг гузаллиги, нақш гуллари дунё рекордини ўрнатган 9 турдаги капалаклар этиштиралади.

Ферма асосан Оврупо мамлакатлари, АҚШ ва Япониянинг буюртмасини бажаради. Бу давлатлар ҳар бирини 1-5 доллардан сотиб олишади. Тангагуллилари эса қиммат туради — 30 доллар.

Фермада этиштирилган капалакларнинг 10 фоизи табиат қўйнига қўйиб юборилади. Бу эса табиатни муҳофаза этиш ишига қўшилган катта улушдир.

БИЛИБ ҚҰЙГАН ЯХШИ

● НИМА, ҚАЧОН ВА ҚАЕРДА ЯРАТИЛГАН?

... **СОВУТГИЧ** Аслида одамзот озиқ-овқатларни азал-азалдан совуқ жойларда сақлаб келишган. Шунинг учун ҳам қандай бўлмасин совутгич яратиш кўп одамларни қизиқтирган ва айнан шунинг учун бўлса керак, уч олим — англиялик Жон Лесли, франциялик Франсуа Карре ва олмониялик Фердинанд Виндхаузенлар деярли бир вақтнинг ўзида, яъни XIX асрнинг ўрталарида бир-биридан беҳабар ҳолда совутгичлар ихтиро қилишган.

1887 йили Парижда бўлиб ўтган саноат кўргазмасида биринчи марта совутгич намойиш этилган. Бу совутгичлар содда, катта, бироқ тежамсиз эди. Бундан ташқари ҳаракат тартиби доимий эмасди. Озиқ-овқатлар 2-3 кун сақланарди холос. Аммо бу янгилик уша вақтда барибир катта шов-шувга эга эди.

... **ГУЛҚОҒОЗ** Биласизми, гулқоғоз қачон ихтиро қилинган? 300 йил аввал. У яратилгунга қадар деворга нақшлар билан безатилган терилар, ёки матолар илинган. Аммо бу ҳам барчанинг уйида эмас, фақат бадавлат одамларгина шундай қилиш имкониятига эга бўлишган. Кейинчалик эса қоғознинг анча қулайлиги аниқланди. У ҳам арзон, ҳам деворга осон ёпишади, бундан ташқари ўзига чанг олмайди.

... **ВЕЛОСИПЕД** Бугунги кунда сайёрамизда 800 миллион велосипедчи бор экан. 1990 йилнинг охирида бу икки гилдиракли транспорт узининг 150 ёшини «нишонлади». 1840 йили Шотландия фуқароси Кирпатрик Мак Миллан биринчи педали гилдиракни ихтиро этганди. Велосипед яратилишининг бир ярим асрлик тўйи чинакам байрамга айланиб кетган. Олмония, Голландия, Франция, АҚШ, ҳамда Англиядан

келган 500 дан ортиқ велосипедчилар ўзига хос мусобақа ўтказганлар.

... **ЕҒОЧ МОТОЦИКЛ** Франциянинг Лион шаҳридаги техника тарихи музейида қадимги даврларда ҳаракатланувчи воситалар коллекцияси йиғилган. XVIII асрда ишланган ва бизнинг кунимизгача етиб келган буг дивигателли йўловчи-почта дилижони музейнинг фахри бўлиб қолган.

Мотоцикллар XIX аср охирларида пайдо бўлган экан. Лекин ўша пайтда улар еғочдан ясалган.

... **СУВ ОСТИ КЕМАСИ** Тарихдан маълумки, рус кемачилиги Петр I даврига келиб анча ривожланди. Шунинг учун сув ости кемасининг дунёга келиши ҳам руснинг буюк саркардаси Петр I даврига туғри келди. У 1720 йилда Покровск қишлоғилик оддий деҳқон Ефим Никонов томонидан Петербургнинг Галерно саройида яратилган.

Кема 1724 йили Нева дарёсида Петр I назорати остида синовдан ўтказилган.

* * *

Испания ҳарбий денгиз флотида биринчи сув ости кемаси XIX асрда пайдо бўлган. Бу кема ўз яратувчиси «Исаак Пераль» номи билан аталиб, 1888 йилда қурилган. Кеманинг узунлиги 22 метр, эни 2,87 метр, сув сифими 85 тонна. Бу оғирлик ўша давр учун ўзига хос салобат акс этган.

Ҳозир кема Испаниянинг Картахен ҳарбий портида экспонатга қўйилган.

... **ЭЛЕКТРЛИ СТУЛ** Ҳа, ўша сиз уйлаган, жиноятчиларни суроқ қилишда фойдаланиладиган, олий жазога ҳукм қилинганларни қатл этиш воситаси бўлган электрли стулнинг ихтиро қилинганига 100 йилдан ошди. АҚШ нинг кичик доираларида шов-шувсиз, овоза қилинмай унинг юз йиллиги нишонланган.

Стулнинг муаллифи кимлигини ҳамма ҳам билавермаса керак. Телеграф, телефонни ихтиро қилган одам АҚШлик Томас Алва Эдисон ўша стулни ҳам яратган. Ушанда стулга атиги 300 вольт қувватли ток уланган, ҳозиргидек бир неча минг эмас. Ўз хотинини ўлдирган ва суд томонидан олий жазога ҳукм қилинган Уильям Кеммлер илк бор шу стулда қатл этилган.

... АСПИРИН Немис кимёгари Феликс Хофман ишлаб чиққан аспириин 90 ёшдан ошди. Россияда уни А. П. Чехов оммалаштирган эди.

Аспирин яна 90 йилгача узининг шифобахш умрини давом эттириши мумкин. Иссиқни туширувчи бу дорининг янги-янги хоссалари кашф қилинган.

Ҳозир инсоният йилига 100 миллиард дона аспириин таблеткасини турли усулда ва номда истеъмол қиларкан.

... СЕЙСМОГРАФ Ер силкинишини аниқлайдиган биринчи машҳур асбоб 132 йили хитойлик фалакиётшунос Чжэн Хэн томонидан яратилган бўлиб, у айланаси 2 метр келадиган бронза идишдан иборат. Асбобнинг сирт деворига 8 та «аждаҳо боши» жойлаштирилган. Ҳар бир «аждаҳо» оғзида шар бор. Идиш ичига эса маятник жойлаштирилган бўлиб, ҳар бир «аждаҳо боши» унга тортиб боғланган. Маятник ерости силкиниши пайтида ҳаракатга келади. Ер қимирлаши қай томондан содир бўлса, маятникка тортилган уша томондаги «аждаҳо» оғзидан отилиб чиққан шар идиш тагига урнатилган оғзи очик 8 та бақадан бирининг оғзига келиб тушади. Бу асбоб жуда сезувчандир. Зилзила маркази узидан 6000 километр нарида бўлса-да, пайқайди.

Везувий обсерваториясида 1856 йилдагина сейсмограф қурилган. У сейсмик тулқинлар утишини, тебраниш кенглигини, йўналиш ва тебраниш вақтини аниқлаган.

Ҳозирги кунда эса ернинг барча бурчакларида замонавий асбоблар билан жиҳозланган ва бир хил вақт бўйича ишловчи сейсмик станциялар ташкил этилган.

... ТЕМИР ЙЎЛ Маълум бўлишича, сайёрамизда биринчи темир йўл тарихчиларнинг ҳисоб-китобларидан бирмунча аввал қурилгандир. 1764 йили қирол Людовик XVI буйруғи билан Париж шаҳрида узунлиги бор-йўғи 100 метр бўлган темир йўл қурилган. Унга қирол тушган арава ўрнатилиб, кўплаб хизматчилар ёрдамида юргизилган.

... ПОЛИЭТИЛЕН ХАЛТАСИ Дукондан ёки бозордан у-бу харид қилсангиз уларни саранжом кутариб юришда полиэтилен халтаси асқотади. Демак, бу халтани ҳар куни бўлмаса-да, кунора ишлатасиз. Хуш,

бу халтани ким уйлаб чиқарган экан? Унинг ватани қаер, деган саволлар сизни ҳеч уйлантирганми? Агар қизиқаётган бўлсангиз, айтишимиз мумкин. Унинг муаллифи У. Гамильтон. Ватани — Швеция мамлака-ти.

Ҳисоб-китобларга қараганда, дунё буйича йилига 4 миллиарддан ортиқ полиэтилен халтаси сотилмоқда. Бу рақам ҳали яна усади. Шу нуқтаи назардан Гамильтонга «Швед — 89» деган юксак унвон берилган. Демак, халта ушанда 89 ёшда эди.

... **ҲАЙВОНОТ БОҒИ** Сайёрамиздаги энг қадимий ҳайвонот боғи эрамиздан аввалги I асрда Рим императори Август буйруғи билан ташкил этилган. Унда жаҳоннинг турли мамлакатларидан келтирилган 3500 жонивор яшаган.

... **ОМОЧ** 1870 йилда Англияда филлар учун биринчи марта темир омочлар ишлаб чиқарила бошланган ва бу ускуналар Ҳиндистонга жунатилган. Омочлар ёрдамида филлар билан ер шундай шудгор қилинганки, ҳозирги тракторлар ҳам улар олдида иш эшолмайди. Уша омочлар бир метр чуқурликкача ботиб, эни 1,3 метргача ерни шудгорларди. Омоч шундай чуқур ботишига қарамай, фил уни бемалол тортарди.

... **ОҚ УЙ ОҚ** уй Амриқо президентининг қароргоҳи ҳисобланади. Фақат қачондан бери қароргоҳ ва-зифасини бажарган, буни барча билавермаса керак.

1797 йилдан 1801 йилгача Қўшма Штатларни бошқарган Жон Адамс 1800 йилнинг 1 ноябрида уз иш жойини Оқ уйга кучиради. Тўғри, у пайтда бино бундай номланмаганди. Кулранг қумтошдан қурилган мазкур бино Адамс курсатмасига биноан уша йили оқ рангга бўялган. Бу давргача у 8 йил «умр кўрган»ди, яъни 1792 йил 13 октябрда унинг пойдевори қурилган. Шунинг учун 1992 йилда Оқ уйнинг 200 йиллик тўйи нишонланди.

... **ТИШ ДАВОЛАШ** Бу саволга Вашингтоннинг Смитсон олий билимгоҳи олимлари ва ниҳоят жавоб топишди. Шимолий Амриқода яшовчи ҳиндулар бундан 3 минг йил муқаддам ҳам тишларини даволатишган экан. Албатта, олимлар ўз-ўзидан бундай хулосага келганлари йўқ. Улар эрамиздан аввалги 1200 йилга

тааллуқли мақбарадан аёл бош суягини топдилар. Тадқиқот шуни курсатдики, бош суякдаги бир неча тиш таркиби номаълум бўлган цемент қоришмаси билан пломбаланган экан.

... ГАЗЕТА Биринчи газета Венецияда XVI аср бошларида пайдо бўлган. Бу ердаги маддоҳ ва жарчилар хабарларни оқ қоғозга тош босма билан босиб, бадий безаб сота бошлаганлар. Дастлаб бундай қоғозлар бир газетта — «бир танга» (Венеция пул бирлиги) турган. Бора-бора бу сўз оммалашиб, мазкур нашрлар газета номини олиб кетган.

1631 йили Т. Ренадо Францияда «Ла газетте»ни ташкил этади. Бу газета ўзига хос бўлиб, унда сиёсий хабарлардан ташқари миш-мишларгача, бадий ижоддан таъзияномаларгача босилган. Шундан кейингина газетга бўлган қизиқиш кучайиб кетади ва биринкетин Англияда «Нью спанер», Германияда «Зейтинг», Францияда «Журнал де Пари» деб аталган гезеталар ташкил топади. XVI аср урталарида эса барча тараққий этган давлатлар икки-уч нашрга эга бўлганлар.

Россияда биринчи бўлиб 1621 йили «Вестовие письма или Куранти» газетаси чиққан. Аммо мазкур нашр жуда гализ, аҳоли талабига жавоб бермайдиган аҳволда бўлган. Жаҳон стандартидаги барча талабларга жавоб берадиган росмана газета — «Ведомости» 1702 йили Петр I томонидан ташкил этилган. Кейинги йилларда унинг томонидан яна «Санкт-Петербургские ведомости», «Московские ведомости» газеталари, XVIII асрнинг охирида А. С. Пушкин томонидан «Литературная газета» ташкил этилди.

Мамлакатимизда эса матбуот XIX асрнинг иккинчи ярмида ташкил топди. 1870 йилдан Туркистонда китоб ва газеталар нашр этиш йўлга қўйилди. Дастлаб Тошкентда «Туркистанские ведомости», «Туркистон вилоятининг газети» каби нашрлар ташкил этилди. «Туркистон вилоятининг газети» маърифатпарвар шоир Фурқат ва унинг сафдошлари томонидан ташкил этилган бўлиб, шоир ўзбек журналистикаси ривожига улкан ҳисса қўшган.

... СОАТ Аслида соатларимизнинг қуриниши оддий бўлгани билан тарихи узоқ утмишларга бориб тақалади.

Қадимда вақт қуёшга қараб, хўроз қиҗиригига ёки шамнинг қанча қисми ёнганига, мойчироқ шишасида қанча мой қолганига қараб аниқланган. Ҳарорат улчагичга ўхшаш ўлчовли шам ва лампалар ҳам бўлган. Уша пайтларда кундузи қуёш энг ишончли соат ҳисобланган бўлса, тунда сув соатлари муҳим рол уйнаган. Сув соатларида бир идишдан иккинчисига сув қуйилиб турган. Бироқ кема сафарларида сув соатлари яхши иш бермаган. Шу боис денгизчилар кум соатдан фойдаланишган. Кейинчалик жириглайдиган соатлар ихтиро қилинди. Аммо у кишилар истаганда эмас, балки ҳар соатда жириглайверган. Қадимги будильниклардан бири қуйидагича ишланган: махсус таёқчага металл соққачалар илинган ва таёқча ёки қуйилган. Ўт соққача етганда улар мис тоғорачаларга ёки остига қуйилган бирон-бир идишга жаранглаб тушган.

Тахминан юз йил бурун механик соатлар яратилган.

... ЕЛИМ Миннесота штатидаги компаниялардан бирининг пардозлаш цехида ишловчи Ричард Г. Дрюни «Елим (Клей) одам» деб аташади. Негаки, у клей яратган одам. Аслида цех клей яратишга ихтисослашмаган. Дрюда ҳам бу гоё умуман йўқ эди.

Кунлардан бир кун Дрю устахонадаги янги бўялган станоклардан бирига оқ қоғозни сувлаб ёпиштирилиб қуйилганини кўради. Қоғоз атайлаб ускунанинг ўша қисмини буюқдан асраш учун қуйилган эди. Буюқ қуригач, ишчи қоғозни хўллаб, осонгина олади. Бироқ буюқ тегиб кетган қисми мустаҳкам ёпишиб қолади ва қоғозни олишнинг иложи бўлмайди. Шунда Г. Дрюнинг калласида қуримайдиган ёпишқоқ лента яратиш фикри туғилади ва тез орада бу гоё амалга ошади.

... МУЗҚАЙМОҚ Дарҳақиқат, музқаймоқ ҳам ўта қадимий неъмат бўлиб, унинг келиб чиқиш тарихи эрамиздан аввалги замонларга, иссиқ мамлакатларга бориб тақалади.

Буюк саркарда Искандар Зулқарнайн Ҳиндистонни забт этган пайтида у ҳиндларнинг ажойиб анъанасидан хайрон қолган, яъни улар жазирама кунларда музлатилган сутни шимиб ўтиришаркан.

... МУСАЛЛАС Ҳа, дарвоқе, мусалласни ҳали-ҳануз ичамизу лекин қачон пайдо бўлганлигини аниқ

билмаймиз. Олимларнинг атишича, мусаллас бундан 5500 йил муқаддам ҳам истеъмол қилинган экан. Эрон ғарбидаги тоғлардан топилган сопол кўза синиқлари худди шундай хулоса чиқаришга ундади. Кўза синиқлари ультърабинафша спектрокопияси ёрдамида текширилганда, ундаги доғлар таркибида танин ва вино тоши кислотаси борлиги, яъни кўзада мусаллас сақланганлиги аниқланди. Тарихчиларнинг тахминича, уша пайтда мусаллас оддий тайёрланган: узум бошлари кўзага солинган, қул ва таёқ билан эзилган ва ҳосил бўлган шарбат ачитилган. Узум пусти ачитқи ролини уйнаган.

Топилган бу кўза синиқлари Месопотамиядаги қадимги Урук шаҳри номи билан аталувчи Урук маданиятига тегишли бўлиб, тахминан ёзув ва суғорма деҳқончилик пайдо бўлгандан сал кейин ясалган.

... **ҚОҒОЗ СТАКАН** Қоғоз стаканчалардан турмушда кўп фойдаланамиз. Ҳар куни бўлмаса-да, ҳар замонда дўкондан қаймоқ оламиз, ёки болаларимизга, укаларимизга қоғоз стаканга солинган музқаймоқ олиб берамиз. Нафақат улар ҳатто ўзимиз ҳам маза қилиб еймиз, идишини эса мижиқлаб ташлаб юборамиз. Уни ким ихтиро этганлиги хаёлимизга ҳам келмайди.

Унинг муаллифи оддий гумашта — коммивояжер (хусусий корхона ёки фирма маҳсулотларидан нусха кўрсатиб, шаҳарма-шаҳар буюртма тўшловчи вакил) Давид Р. Кертин бўлади.

У иш юзасидан кўп шаҳарларга боради. Бир сафар иссиқдан лоҳас бўлиб, чарчаб Канзасга келади. Чала ювилган шиша стаканда сув ичаётиб ўйлаб қолади: «Бунақа кир стаканларда қанча-қанча сув ичиб юбордим-а? Бир марта ишлатиладиган стакан яратилса бўлмасмикан? Балки бу шиша стаканлар қимматга тушаётгандир?» Шу пайт унинг эсига қоғоз келган. Қисқаси қоғоз стакан дунёга келди.

... **НИКОҲ УЗУГИ ВА КЕЛИННИНГ ОҚ ЛИБОСИ** Маълумки, айни замонда келин-куёв никоҳини никоҳ узугисиз тасаввур этиш қийин. Зеро, бу одат турмушимизга шунчалар сингиб кетдики, ҳатто бозор иқтисоди деган «аждаҳо» ҳам бу анъанани тухтата олмайди энди.

Маълум бўлишича, унғ қўлдаги туртинчи бармоққа узук тақиш қадимги Мисрда одат тусига кирган экан. Ушанда фиръавнлар туртинчи бармоғини юрак клапанлари билан алоқаси бор деб ҳисоблашган ва шунинг учун ҳам уша бармоққа никоҳ узугини тақишган.

Келиннинг тўйда оппоқ либосда бўлиш одати эса бизга Овруподан кириб келган. Бу либосни биринчи марта 1558 йили Мария Стюарт қирол Франциско Иккинчига никоҳланганда кийган. Бунгача эса Оврупода келинлик либоси қип-қизил рангда бўлган.

... **ГУЗАЛЛАР КҮРИГИ** Бу кўрик бошланганига 100 йил тулғач, мамлакатимизга кириб келган. У биринчи марта 1888 йили Бельгияда уюштирилган. Кўрик «Энҗ, энҗ» деб номланган бўлиб, унда 350 даъвогардан 20 нафари кўрикнинг финал босқичида қатнашган.

Уша пайтдагиси билан ҳозирги даврда утказилаётган кўриклар ўртасида от билан туядек фарқ бор. Уша пайтда гузалларнинг номлари томошабинлардан сир тутиларди, улар алоҳида уйларда яшарди, мусобақага эса ёпиқ машиналарда олиб келинарди. Томошабинлар узун кўйлак ва фракда (олд этаги қисқа, орқа этаги узун эркаклар кийими) келишлари шарт эди.

Уша биринчи кўрикда гваделупалик 18 ёшли Берте Сукартга голиблик насиб этган. Унга 5 минг франк мукофот берилган.

Ҳозир утказилаётган кўрик эса, яъни қизларнинг ярим яланғоч ҳолда чиқиши 1951 йили 15 апрелдан — Англиядан бошланган.

... **ХОККЕЙ** Хоккей шайбасининг оғирлиги 156-170 грамм бўлиб, айланаси 7,62 сантиметр, қалинлиги эса 2,54 сантиметрдир. Бу уйин илк бор 1879 йилда дунёга келган. Хоккей шайбасининг муаллифи Канаданинҗ Макгил дорилфунуни талабаси У. Роберсондир. У кичкина резинка тўпни музда бошқариш қийин бўлгани учун иккала четини кесиб ташлаган. Шу йўсинда хоккей шайбаси пайдо бўлган. Уша йили, яъни 1879 йилда Монреал дорилфунуни талабалари хоккей уйини қонун-қоидаларини тузишган. 1890 йилда эса чехларнинг хаваскор атлетчилар уюшмаси Прагада биринчи марта унинг қоидаларини нашр қилишган.

Қоидага кўра, дарвозабоннинг қўлқопидаги муҳофаза қалқонининг эни 20,3, узунаси эса 40,6 сантиметрдан ортиб кетмаслиги шарт. Оёқларидаги қалқон-

лар эса 25 сантиметр. Агар уйин пайтида шайба зарб билан тегиб, қалқонни чўзиб юборса, бу чўзилиш 2,5 сантиметрдан ортиб кетмаслиги керак.

... СУВ ОСТИДА ХОККЕЙ Аслида бу уйин бундан 30 йиллар муқаддам англиялик спортчи гаввослар томонидан уйлаб чиқарилган. Бироқ ҳали унча оммавийлашмаган. Шунинг учун спортнинг бу тури олимпиада уйинлари қаторига киритилмаяпти. Аммо шундай бўлса-да, бошқа мамлакатларда ҳам аста-секин жорий этилмоқда.

Энди уйинни ўтказиш ҳақида қисқача тухталиб ўтсак: ҳар бир командада 6 нафардан уйинчи бўлади. Улар акваланг (сув остида бемалол нафас олиб сузишга имкон берадиган кийим) кийиб оладилар. Хоккей таёқчаси ёғочдан ёки пластмассадан ясалади, шайба эса металлдан. Уйин ҳовуз тубида ўтказилади. Сув жуда тиниқ бўлиши, сув ости чироқ нури билан ёритиб турилиши керак. Ана шунда ишқибозлар уйинни бемалол томоша қилишлари мумкин.

... ПЕНАЛЬТИ Барчамизга маълумки, бу ибора футбол уйинига тааллуқли.

«Пенальти-кик» (дастлаб шундай аталган)нинг муаллифи Ирландиянинг «Милфорд Эвертон» клубининг дарвозабони Вильям Маккрумдир. «Хаёлпараст Маккрум» (дустлари шундай аташарди) 1890 йилда Ирландия футбол ассоциациясига уйинда пенальти тадбирини қўллаш таклифи билан чиқади. Роппа-роса 12 ойдан сунг, яъни 1891 йил 2 июнда Глазгодаги «Александр» меҳмонхонасида қоидалар халқаро кенгаши пенальтини спорт ўйинлари қоидалари қаторига киритиб тасдиқлайди. Уша вақтда бу қоидага фақат инглизларгина қарши чиқишади.

Дастлабки, пайтларда пенальти хоҳлаган жойдан тепилган, фақат 12 ярд (1 ярд 91 сантиметрга тенг) масофада. Дарвозабонга эса дарвозадан 6 ярд чиқишга рухсат этилган. Пенальти тайинлаш учун атиги 3 та қойдани бузиш етарли бўлган: рақибни чалиш, ушлаб қолиш, тўпни қўл билан ўйнаш.

Маккрум ҳақида биринчи марта 1932 йили Милфорд рўзномаларида хабар эълон қилинган.

... ИСМ-ФАМИЛИЯЛАР Ҳозир барчамиз ўз исм-фамилиямизга эгамиз.

Авваламбор шуни айтиб утиш лозимки, исмлар ҳақида ҳам фан мавжуд балиб, у «ономатика» деб аталади. Исм тугрисида сўз кетар экан, унинг «қариндошлари»ни масалан, лотинча «номен», грекча «онома», немисча «наме» сингари сўзлар ҳам учрашини эйтироф этмоқ керак. Чунки улар «ономастика»нинг замини ҳисобланади.

Қадим замонларда бир исмга бойлар эга бўлган бўлса, бошқа бир «қадри пастроқ» исм билан камбағаллар аталган. Урта асрда Қурияда аёллар умуман исмга эга бўлмаган. Улар шунчаки, кимнингдир хотини, ёки синглиси, ё онаси деб юритилган. Бошқа мамлакатларда эса аёллар эркакнинг номига ўтган.

Фамилия — одамзотнинг иккинчи исмидир. У Қадимги Римда пайдо бўлган. Уша пайтда жой номлари фамилия сифатида қабул қилинган. Мазкур минг йилликнинг урталарида фамилия бутун Оврупо давлатларида урфга айланди. 1861 йили Русияда крепостной ҳуқуқ барҳам топгандан сўнг барча фуқаролар ўз исм-фамилияларига эга бўлишди.

... **ТАЪҚИҚЛОВ** Маълум бўлишича, «Кириш таъқиқланади» ёки «Кириш ман этилади» деган иборалар тош асрида ҳам қўлланган экан. Олимлар Испаниянинг Пасиега горидаги баланд тошда битилган белгиларни (белгилар тош асрига тааллуқли) ўқишга мушарраф бўлишди. Агар у белгиларни ҳозирги замон тилига угирадиган бўлсак, «Бу ерга кириш ман этилади» деган маънони англагаркан.

... **БАЛИҚ ОВЧИЛИГИ** Балиқ овчилиги кеча ё бугун пайдо бўлган касб эмас. Бундан 6 минг йил муқаддам ҳам одамзот қайиқдан фойдаланган ва балиқ тутган экан. Шарқий Грециянинг Кастория шаҳри яқинида грек қадимшунослари томонидан топилган топилдиқ шундай хулоса чиқаришга ундади. Олимларнинг айтишича, узунлиги тўрт метрдан ортиқ бўлган топилма (қайиқ) дарахт танасидан ясалган. Топилдиқнинг атрофида суяк ва тошдан ясалган турли иш қуроллари ҳам учратилганки, улар бевосита балиқ овлаш билан шуғулланганидан далолат беради.

● **БИРИНЧИ ИШ ТАШЛАШ** Биринчи иш ташлаш эрамиздан аввалги 309 йилда Римда Аристос номидаги оркестр раҳбарлари томонидан содир этилган

экан. Иш ташлашга озиқ-овқат маҳсулотлари билан яхши таъминланмаганлик сабаб булган.

● **АВВАЛ ҚАНДАЙ ЧЕКИЛГАН?** Тамакининг Оврупога тарқалишида улуғ денгизчи Магелланнинг сафдошлари катта рол уйнаган. Улар тамакини Кубадан келтиришган. У ерда аборигенлар тамакининг қуритилган баргларини найга ухшатиб чекишган.

Англияда эса дастлаб трубкалар ва махсус чекиладиган тувакчалардан чекилган. Бироқ купроқ тамакини искаш расм булган. Искаш учун тамаки солинган бежирим қутичалар тукислик нишонаси булган.

АҚШда дастлаб тамакини чайнаш кенг тус олган. Уша пайтларда тамаки чайновчи зиёдилар ҳамёнларида махсус банкачалар олиб юрарди, чайналган тамакини туфлаш учун. Бу одат узоқ вақт, ҳатто XIX асрда резина сақич ва сигареталар пайдо булгандан кейин ҳам давом этган.

● **ДАСТЛАБКИ ЧАВАНДОЗЛАР** От устида юришни одамлар илк бор бундан 5500-5700 йиллар аввал Қора денгиз бўйининг шимолий чулларида, собиқ СССРнинг ҳозирги ҳудудида урганишган, дейди америқолик тарихчи Девид Энтони. Бундан бир неча минг йиллар аввал қадимги Оврупо ва Осиё аҳолиси ёввойи отларни ов қилиш билан шуғулланган. Фақат Қора денгизнинг шимолидагина бу жониворларни қўлга ургатиб, аввал гушт учун боқишган, кейинчалик эса минишда фойдаланишган.

● **УЙ ТОВУҒИ НЕЧА ЁШДА?** Бугунги кунгача товуқ тахминан тўрт минг йил муқаддам Инд дарёси атрофидаги водийдан Яқин Шарқ орқали Оврупога келтирилиб, уйда боқишга ургатилган, деб ҳисобланарди. Бироқ икки қадимшунос — лондонлик Брайан Уайт ва Пекин фуқароси Пен Синжоу радиоактив изотоплар ёрдамида Шимоли-Шарқий Хитойда топилган товуқ скелетининг 8 минг ёшда эканлигини аниқлашди. Олимларнинг фикрича, бу суяк уй товуғиникидир. Чунки ёввойи товуқ суяги 69 миллиметрдан ошмагани ҳолда уйда боқилганиники 115 миллиметрга ҳам етиши мумкин экан.

● **МАЙМУНЛАР ҲАР ХИЛ БЎЛИШГАН** Хитой олимлари одамнинг пайдо бўлиши тўғрисидаги ҳамма

бирдек қабул қилган назарияни шубҳа остига олмоқдалар. Пекин антропологик музейининг етакчи мутахассиси Чжоу Госин ва Хубэй қадимшунослик институти ходими Ли Тяньюан кўп йиллик қидирув ишлари натижасида қўлга киритилган фактларга асосланиб, Одам Ато ва Момо Ҳаво (Адам ва Ева) ер шарининг турли минтақаларида бир вақтда пайдо бўлган, деган фаразни илгари сурмоқдалар. Олимларнинг фикрича, замонавий одам аждоди — «гомо эректус» Хитойда 1,7 миллион йил аввал пайдо бўлган.

Қадимшуносларнинг бошқа топилмалари, хусусан, Хитой пойтахти атрофида топилган «Пекин одами» қолдиқлари (уни эрамыздан 100 минг йил илгари яшаган, деб фараз қилмоқдалар) қадимги Хитой аждодлари мустақил равишда ривожланганликларини исботламоқда.

● **ҚАДИМДА ҲАМ СПОРТЧИЛАРГА КЎП ПУЛ ТЎЛАНГАН** Калифорния университетининг мутахассиси Дэвид Янг шу пайтгача ҳеч ким урганмаган ишни урганишга бел боғлади ва бунга эришди ҳам. У кўшгина тарихий манбаларни кўздан кечириб, қадимда спортчиларнинг «гонорар»лари қанча миқдорда бўлганлигини билишга мушарраф бўлди. Маълум бўлишича, қадимги Римда спорт «юлдуз»ларининг бир йилги даромади ҳозирги пул билан ҳисоблаганда 170000 доллар атрофида бўлган экан.

● **ТЎП ТЕЗЛИГИ СОАТИГА 100 КМ.** Ҳаммамиз волейбол уйнаймиз, лекин тўпнинг оғирлигини билмаймиз. Одатда волейбол тўпининг оғирлиги 260-280 грамм бўлади. Кучли волейболчилар тўрдан анча баланд сакраб, рақиб томонга тўпни шундай зарб билан урадики, тўпнинг тезлиги соатига 100 км. гача етади.

● **ОЛИМПИАДА 23 МАРТА БЎЛИБ УТГАНМИ?** Маълумки, бу йил қишки олимпиада уйинлари бўлиб ўтди. Бу олимпиада ҳисоб бўйича 26-чиси. Аслида 26 марта олимпиада бўлганми? Йўқ, 23 марта бўлиб ўтган холос. 3 та олимпиада уйинлари ўтказилиши белгиланган, бироқ уруш сабаб ўтказилмаган. Массалан, 1916 йили Берлинда, 1940 йили Токиода, 1944 йили Лондонда.

Биринчи Олимпиада уйинлари 1896 йилда Афина-

да булиб утган. Унда 13 та давлатдан 311 нафар спортчи 9 спорт туридан беллашган.

Олимпиада учта шаҳарда икки мартадан утказилган, яъни Парижда — 1900-1924 йилларда, Лондонда — 1908-1948 йилларда, Лос-Анжелесда — 1932-1984 йилларда.

Энг куп Олимпиада Оврупо шаҳарларида булган — 13 марта, қолгани эса Осие, Амриқо қитъаларида. Австралияда бир марта утган. Аммо Африка қитъасида бирор марта ҳам Олимпиада булмаган.

● **ҚОИДАНИ БУЗМАСЛИК УЧУН** Лондондаги спорт музейида бевосита футболга тааллуқли иккита олтин танга сақланади. 1863 йили Англияда футбол уйини вақтида тўпни қўл билан ушлашни таъқиқловчи янги қоида жорий этилди. Шефилд шаҳри командаси устози ўйингоҳга тушиш олдиан ҳар бир футболчининг иккала қўлига биттадан олтин танга берарди. Қўлида маҳкам қисилган тангалар спортчиларга тўпни ушлашга йўл қўймасдан, ўйин қоидасини бузмасликка ёрдам берарди.

● **55 КИШИГА БИТТА СУВ ҲАВЗАСИ** Амриқо Қўшма Штатларида кунига 70 миллион киши спорт билан шугулланади. Югуриш йулаклари, сузиш ҳавзалари, спорт залларининг сони кундан-кунга ортиб бормоқда. Мамлакатда 100 миллионга яқин киши мунтазам сузиш ва югуриш билан машғулдир, Қўшма Штатларда 4 миллион 350 мингта сузиш ҳавзаси мавжуд, бу 55 кишига битта ҳавза деган гап.

● **АЁЛ КУПМИ Ё ЭРКАК?** Дарвоқе, бу савол барчани қизиқтирса керак. Ахир билиб қўйсақ ёмон бўлмас.

Ҳиндистонда аср бошида минг эркакка 972 нафар аёл тўғри келган бўлса, ҳозир бу сон 929 тага тушиб қолган. Бунга сабаб: ҳинд қизлари 10 ёшдан оқ турмуш машаққатларига гирифтор бўлиши (яъни оила учун ҳар куни 20 минг рупий (Ҳозир 26 рупий 1 долларга тўғри келади) атрофида пул ишлайди) эрта турмуш қуриши, натижада жисмонан етилмай туриб, фарзандлар қуриши ва ўз навбатида касалманд бўлиб қолишидир.

Бошқа мамлакатларда эса аёллар эркакларга нисбатан анча купчиликни ташкил этади. Масалан,

АҚШда минг эркакка 1055 аёл, Индонезияда 1009 нафар, Японияда 1033, собиқ СССРда эса 1158 нафар аёл туғри келади.

● **КУП ГАПЛАШИЛМАГАНИ МАЪҚУЛ** Амриқолик руҳиятшунос Бердиул уз тадқиқотларига асосланиб қатъи айтадики, эр-хотин бир кеча-кундузда 27 дақиқадан ортиқ гаплашмаслиги керак экан. Ана шундагина бундай оилалар барқарор бўларкан.

● **ФРАНЦУЗЛАРДАГИ УЗГАРИШ** Ҳозирги кунда «ўртача» французнинг оғирлиги 75 кило, бўйи эса 172 сантиметр экан. Франциялик эркакларнинг оғирлиги кейинги 20 йил ичида 3 килога кўпайибди. Аёллари эса 1979 йилдан буён 600 граммга озишибди, яъни ҳозир уларнинг бўйи ўртача 160 сантиметр бўлгани ҳолда, оғирлиги 60 кило. Бу шундан дарак берадики, кейинги пайтда аёллар уз қоматлари ҳақида кўпроқ қайғуришмоқда.

● **ЯПОН ЭРКАКЛАРИ ФЕОДАЛМИ?** Маълумки, япон эркаклари ишбилармонлик соҳасида тенгсиз. Буни барча билади. Бироқ, оилавий муносабатларда... Шунинг учун ҳам япон аёллари эрларининг айнан шу жиҳатларига «2» баҳо қўйганлар, дейилади АҚШ, Канада, Австралия, Янги Зеландия ва Овруподаги 9 давлатда савол-жавоб ўтказган Торонтодаги «Арлекин Энтерпрайз» ноширлик компанияси ўтказган тадқиқотда. Ҳақиқатан ҳам япон эркаклари аёлига меҳр-муҳаббат бобида энг сўнгги уринлардан бирини эгалаган. Греклар эса аксинча, уз аёлига ўта меҳрли экан. Улар сўровда хотинларининг ташқи кийимларидан тортиб, ички кийимигача ва ҳатто сийнабанди ўлчамларигача ёддан айтиб беришолган. Оиладаги муҳим саналарни ёдда тутишини-ку, қўяверинг. Шунинг учун ҳам қойилмақом эр рутбасига фақат греклар сазовор бўлган. Дарвоқе, поляк аёллари уз эрларига япон аёлларидан ҳам паст баҳо қўйишган. Бу эса япон эркакларини бироз юпатиши мумкин.

● **ТЕНГМА-ТЕНГ УРИШИШИ КЕРАК ЭМИШ** Ҳеч эшитганмисиз, аввалги замонларда узбек аёлларининг аксарияти юрак хуружидан вафот этганлигини? Бизнингча, йўқ. Ваҳоланки, уша пайтларда аёл эрининг гапини қайириб ташлаши у ёқда турсин, ҳатто

унга тик боқмаган. Шундай бўлса-да, юрак касалликларига чалинишмаган. Бироқ Амриқонинг Мичиган университети рухиятшунослари гапига қараганда, оилада бўладиган жанжалларда аёлнинг индамаслиги, бор гапни ичига «ютиши» унинг ҳаёти учун зарар экан, яъни бундай вазиятда 11 фоиз аёл юрак хуружидан вафот этаркан. Шундай бўлмаслиги учун «айтишув»да эр билан аёл тенгма-тенг иштирок этиши лозим эмиш. Шунда аёллар юрак хуружидан камроқ талафот куришармиш.

● **БИР БОҚИШДА СЕВА ОЛАСИЗМИ?** Бу саволга айримлар (айниқса, романтик ҳаёлдаги ўспиринлар) «Ҳа» деб жавоб беради, айримлар эса «Йуқ». Бироқ немисларнинг кўпчилиги йигит ва қиз биринчи кўришдаёқ бир-бирини севиб қолишига қаттиқ ишонишади. Виккерт олийгоҳи ўтказган суров натижалари худди шундай хулоса чиқаришга туртки берди. Олмониянинг 3 минг аҳолиси савол-жавобда қатнашган бўлса, шундан 76 фоизи юқоридаги саволга «Ҳа» деб жавоб берган.

Шуниси қизиқки, немис эркаклари аёлларига қараганда бир боқишдаги севги «тузоғи»га тез ва кўп илинишаркан. Масалан, суралган эркакларнинг 84 фоизи худди шу хиссиётни бошидан кечирганлигини тан олган. Аёллар эса бир боқишда пайдо бўладиган севгининг яшовчанлигига ишончсизлик билан қарашади. Бироқ ҳар учдан иккиси барибир шундай севгининг «қурбони» бўлишади.

● **12 ЁШДА ТУРМУШГА ЧИҚАДИ** Аслида бизда ҳам бир вақтлар шундай бўлган — қизлар ёш бўлса-да, эрга узатилган, фақат қонунга асосланиб эмас, балки шариат, удумларимиз шуни тақозо этган. Бироқ Канаданинг Квебек музофотида қизлар 12 ёшидан оқ турмушга чиқади, йигитлар эса 14 ёшидан оқ уйланиши мумкин. Уларда одат шунақа, шу билан бирга қонунда ҳам рухсат бериб қўйилган. Бизда эса барчамизга маълумки, йигитлар 18 ёшга тулсагина никоҳ расмийлаштирилади, шунингдек, Украинада ҳам биздагидек қизлар учун никоҳ ёши 17 қилиб белгиланган. Хуш, бошқа давлатларда қандай? Ҳаммасида ҳар хил. Масалан, Олмония ва Булгорияда йигит ва қизлар учун никоҳ ёши бир хил қилиб белгиланган, яъни 18. Мохаристон (Венгрия) қизлари учун эса 16

ёшданоқ турмушга чиқиш расмий рухсат этилади. Франциялик йигитлар 18 да оила тебратса, польшалик қизлар ҳам шу ёшда эрга тегади, бироқ йигитлари эса фақат 21 йиллик умрини яшаб қуйган булсагина уйланиш бахтига мушарраф бўлади. Француз қизларига эса 15 ёшидаёқ оқ фотиҳа берилади. Англияда бундай тадбир 16 ёшида ўтказилади.

● **ЭРКАКНИНГ АЁЛДАН ФАРҚИ** Францияда чиқадиган журналлардан бири эркакнинг аёлдан фарқи юз хил турдан иборат эканлигини санаб ўтди. Масалан, эркакларнинг мияси аёлларникидан 250-350 грамм оғирроқ экан, аммо бу эркаклар аёлларга қараганда ўта ақлли, деган гап эмас. Ахир горилла маймунининг мияси энг оғир мия ҳисобланади. Унақада гориллалар олим булиб кетишлари керак эди.

Аёлларнинг ҳид сезиш қобилияти эркакларникидан 20 фоиз кучлироқ. Бироқ негадир парфюмерия яратувчиларнинг 80 фоизини эркаклар ташкил этади. Аёллар эркакларга қараганда икки карра кўпроқ оғир руҳий ҳолатга тушишаркан. Мусиқани ҳам жуда нозик «тушунишади».

Эркакларнинг сержаҳлигини ўзимиз ҳам яхши биламиз. Шу жаҳлдорлик сабаб эркаклар 15-24 ёшида аёлларга нисбатан 6 марта кўп оғир аҳволга тушиб қолади.

● **«ЯНА СЕНИ ҚАНЧА КУТИШИМ КЕРАК?»** Кўпгина мамлакатларнинг кўпчилиги эркаклари деярли ҳар куни юқоридаги саволни ўз хотинларига бериши турган гап. Негаки, уларнинг аёллари ўта пардозандозли. Хайриятки, бизнинг аёлларимиз бунга кўпам вақт топишавермайди.

Олимларнинг айтишича, ҳар бир аёл пардоз-андозга бир кунда ўртача ҳисобда бир соат 30 дақиқа-ю 5 сония вақт сарфлашар экан. Демак, бундай аёлни «бахтли» эркаги айтарлик 76 йил умр кўрса, шу умрининг 3 йили фақат хотинини кутиш билан ўтиб кетаркан. Олимлар яна пардоз турига қараб қанча вақт сарфлашини ҳам ҳисоблаб чиқишган (тавбан, бошқа қиладиган иши йўқми уларнинг?). Масалан, сочи лаклашга — 17 сония, колготка кийишга — 46, тирноқларни бўяшга — 2 дақиқа-ю 28 сония, уни қуриштишга — 3 дақиқа, кийинишга — 4 дақиқа, сўнг бошқа кўйлак кийсаммикан дея бир сония ўйлаб кўради

ва бошқа кийимини кийишга — 12 дақиқа-ю 12 сония сарфлайди. Бироқ яна биринчи кийган куйлагини қайтадан кийишга тушади ва унга 4 дақиқа-ю 1 сония вақт кетади. Ана шунақа, биздан бошқа эркаклар бундай кўргиликка ҳам чидаб келишяпти.

● **ЭРКАКЛАР КЎПРОҚ ҚАРАР ЭКАН** Ўз ташқи курунишини кимлар кўпроқ эътибордан қочирмай, тузатиб юради, деган савол ҳозир ўртага ташланса, албатта, аёллар-да, деб жавоб беришингиз аниқ. Негаки, биз ҳам шундай деб уйлардик. Бироқ швед социологлари ўтказган тадқиқот бу жавобни бутунлай инкор этади.

Улар Стокгольмдаги бош дуконлардан бирига катта кўзгу ва одамлар назари тушмайдиган жойга эса «кузатувчи» камера ҳам ўрнатишди. Маълум бўлишича, бутун кун давомида кўзгуга 412 нафар аёл қараб, ташқи қиёфасини тузатган бўлса, эркаклардан эса 778 нафари шундай қилишган. Демак, чиройли куруниш аёллардан кура кўпроқ эркакларни қизиқтирар экан.

● **ҲАР ИККИ АЁЛДАН БИРИ** Гамбургнинг оила ва никоҳ муаммоларини ўрганувчи илмгоҳи аёллар ўртасида савол-жавоб ўтказди. Аниқланишича, ҳар икки немис аёлининг бири эрига камида бир марта хиёнат қилган экан. Шу бир марта гуноҳ иш қилганларнинг тахминан учдан бир қисми эрига қайта хиёнат қилмаган, яъни виждон азоби бунга йўл қўймаган...

● **ОЛТИН АЁЛЛАР** Эркак ўз севгилисига қараб: «Менинг бебаҳо бойлигим» деганда мақсадга қанча яқинлиги ҳақида ўйлаб ҳам кўрмайди.

Илм-фаннинг аниқлашига кура, ҳозирги аёлларнинг организмида эркаклар организмига қараганда 5-6 марта куп олтин бор экан. Бироқ аёлларнинг бурни осмонга кўтарилиб кетмаслигини маслаҳат берамиз. Чунки уларнинг организмидаги захарли бўлган симоб миқдори эркакларникидан 5 марта куп экан. Бу аёллар характерида акс этадими ёки йўқми, буни олимлар ҳали аниқлашганича йўқ.

● **20 ЙИЛДАН КЕЙИНГИ ЎЗГАРИШ** Амриқолик аёллар ўз эрлари ҳақида қандай фикрда? Умуман яхши эмас. 1970 йилда тарқатилган анкетага АҚШ аёлларининг 66 фоизи ўз эрлари ҳақида «жуда хуш-

муомала, мулойим, сахий, диққат-эйтиборли» деган фикрларни билдиришганди.

Эндиликда эса худди уша анкетага аёлларнинг 60 фоизи олдинги фикрларига қарши акс жавоб беришган, яъни «худбин, шаҳвоний бузуқ»ликда айблашган.

Хуш, фикрлар узгаришининг сабаби нимада экан? Социологларнинг фикрича, бунинг сабаби аёлларнинг хурликдалигидир. Чунки куп аёллар уз ишларида катта шуҳратга эришмоқдалар. Бундай шуҳратга, мартабага эришолмаган аёллар эса уларни эркакларга «ҳимматли»ликда айблашмоқда. Бу эса уз навбатида аёлларнинг уз эрлари ҳақидаги фикрини узгартириб юбормоқда.

● **АЁЛ 5 ТОННА ИДИШ-ТОВОҚ КЎТАРАДИ**
Германиялик мутахассислар турли ишларни ҳисоб-китоб қилиш учун ошхона компьютерини ихтиро этишди. Дюссельдорф шаҳрилик бир уй бекаси шу компьютер ёрдамида бир йилда ошхонада қилган юмушларини ҳисоблаб чиқди. Уй бекаси шу даврда 12 мингта тарелка, 8 мингта қошиқ ва вилка ювган экан. Аёлнинг бир йилда у ердан бу ерга ташиган идиш-товоқлари 5 тоннани ташкил этибди.

● **ЎҚИМАСА-ДА ЎЗ АҲВОЛИДАН МАМНУН**
АҚШ фуқаросининг 59 фоиз эркак ва аёли уз меъридан оғир, 35 фоиз амриқолик спиртли ичимликларни умуман истеъмол қилмайди, ҳатто пивони ҳам, 50 фоизи умуман китоб ўқимайди, 46 фоизи охиратдаги ҳаётга ишонади, 26 фоиз киши энг камбағал одам — дангаса одам деб ҳисоблашади, 78 фоиз амриқолик ўзининг моддий аҳволидан мамнун ҳолда ҳаёт кечирмоқда.

● **ЭСКИЧА ЯШАШНИНГ БИР ТУРИ ЭМИШ**
Булғория миллий ҳисоблаш институти мутахассислари урта мактаблар битирувчилари орасида бир қатор социологик тадқиқотлар олиб боришди. Маълум бўлишича, мактаб ўқувчиларининг 73 фоизи дарсларга уз ихтиёрлари билан қатнашмас экан, 10 фоизи эса умуман мактабда ўқишни хоҳламайди. Бироқ 90 фоиз ўқувчи уз бахтини бизнесдан топмоқчи. Шунинг учун ҳам улар ҳозирданоқ шахсий бизнес билан шугулланишга ружу қуйишган.

Ўқувчилар 17-18 ёшда турмуш қуришни фақат қо-

ралашади. Шунинг учун бўлса керак, 40 фоиз ўқувчи аёл билан эр турмуш қуриб бирга яшашини эскича яшаш формаси деб билишади.

● **АЁЛЛАР ХОҲИШИГА ҚАРШИ** Билсангиз, турклар орасида мўйловсизларни учратиш жуда қийин. Улар мўйлов қўйишни шунчалар ёқтиришадики... Бунинг устига мўйлов ҳам ярашади уларга. Бироқ мўйлов қўйиб қанчалик ўзларига оро беришмасин, барибир хотинлари хоҳишига қарши иш қилишаётган экан. Чунки турк аёллари орасида кузатиш олиб борган журналистларнинг таъкидлашларича, хотинларнинг 70 фоизи ўз эрларининг мўйловсиз юришларини афзал қўришаркан.

● **ЭНГ АСОСИЙСИ ЭШИТА БИЛИШ** Немис аёллари эркаклардаги қандай сифат ва фазилатларни ёқтиришади?

Маълум бўлишича, немис аёллари ўз рафиқасини ҳар қандай шароитда ҳам эшита билган эркакларни қадрлашаркан. Ўзидан атир ҳиди таратиб юрадиган эркакларни эса иккинчи ўринга қўйишган. Сунг қадди-басти келишганлар, спортчилар, ақллилар, дид билан кийинадиганлар ва самимий эркаклар ҳам ҳурмат-эътиборга сазовор эканлиги айтилган.

● **СУЌИРМИ, ҚИЙШИҚМИ ХОТИННИНГ БОРИ ЯХШИ** Дарвоқе, уйда хотин бўлмаса эркак учун ҳаёт «ит ётиш мирза туриш»дан иборат бўлиб қолади. Унинг нафақат қўли ишга бормади, ёки кунлари зерикарли утади, балки умри ҳам... Ҳа, АҚШнинг Дюкс дорилфунуни мутахассислари 4500 одам уртасида утказган тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, хотинсиз эркаклар оилали эркакларга қараганда кўп касалланишаркан, айниқса, гипертония (артерияда қон босимининг ошиб кетиши), асабийлик ва турли яралардан кўпроқ азоб чекишаркан. Турмуш қурган эркакларнинг танаси аёлларникидан кўра ута ҳаракатчан бўлади.

Ўттиз йил аёл билан бирга яшашнинг ўзиёқ эркак умрини 5 йилга узайтиради. Бироқ аёлсиз ёлғиз яшаш умрни 10-15 фоизга қисқартириши тадқиқотда кўзатилади.

● **ОНАЛАР КАЛТАКЛАШ ТАРАФДОРИ** Болаларни калтаклаш керакми ёки йўқми? Британиялик ота-

оналар уртасида «Нэшнл Опинион Полл» хизмати утказган савол-жавобга қатнашчиларнинг аксарият купчилиги, аниқроғи, 90 фоизи, албатта, калтаклаш керак, деган жавобни айтган. Шуниси қизиқки, аёллар савол-жавоб вақтида эркакларга нисбатан купроқ баджаҳл эканликларини намойиш этдилар. Оталар мазкур курсаткич буйича оналардан 8 банд орқада қолишган.

● **ИНСОН ИССИҚҚА БАРДОШЛИ** 1960 йилда АҚШнинг ҳарбий ҳаво кучларида гаройиб тажриба утказилганди. Ушанда эркаклар яланғоч ҳолда 204 даража иссиққа бемалол бардош беришган. Ҳимоя кийимларици кийиб олишгач эса ҳарорат 260 даражага кўтарилса-да, чидашган. Ваҳоланки, бифштексни қовуриш учун 162,8 даража етарли.

● **ЙИРТИҚ-ЯМОҚ МОДАГА КИРДИ** Лондонда дайдилар кийими яна модага кирди. Жон Галиано исмли мода устасининг маҳсулоти ташқи кўринишдан жуда ибтидоий: доғлар, синиқ тугмалар ва ямоқлар бу модага ўзига хос «кўрк» бағишлайди. Бундай модадаги устки кийимга шим ёки кўйлак каноп ип билан қўшиб сотилади. Каноп билан сочни боғлаш тавсия этилади. Қизиғи шундаки, ёқимсиз уст-бошнинг баҳоси ҳар қалай арзонга берилмайди.

● **КИМ ДИД БИЛАН КИЙИНАДИ?** Амриқолик дизайнер Ричард Блэкуэл таниқли хонанда ва актёрлар уртасида одатдан ташқари «танлов» утказди. Унинг фикрича, қушиқчи Ла Тоя Жексон энг сунгги модада кийинаркан. Рок юлдузи Мадонна эса бу борада унга етолмайди. Шунинг учун унга 10-урин берилган. Бундан ташқари Блэкуэл сунгги модада эмас, балки ўз қарашларича дид билан энг чиройли кийинадиган аёлларни ҳам аниқлади. Бу борада инглиз маликаси Диана, қушиқчи Лайза Минелли, собиқ АҚШ президентининг хотини Барбара Буш, Маргарет Тетчер, шунингдек, марҳум президент Ж. Ф. Кеннедининг собиқ хотини Жаклин Онасисларга етадигани йўқ экан.

● **ЭРКАК КИШИНИНГ ГУЛЛАГАН ДАВРИ** Амриқолик олим, Калифорния технология олий билимгоҳининг ўқитувчиси Карл Андерсоннинг таъкид-

лашича, эркак кишининг энг «гуллаган даври» — 26 ёш экан. А. Македонский (И. Зулқарнайн) худди шу ёшида жаҳонни забт эта бошлаган. В. Шекспир узининг биринчи йирик асарини ёзган, Леонардо да Винчи эса муйқалам устаси деб тан олинган. У. Черчилл парламент аъзоси бўлган.

● **ЭРКАКЛАРНИ АСРАНГ!** Ҳозирги кунда Японияда уртача умр эркакларда 75-85 ёшни, аёлларда эса 81-91 ёшни ташкил этар экан. Мазкур курсаткичлари билан япон аёллари 6 йилдан бери, эркаклари эса қаторасига 5 йилдан бери дунёда биринчи уринни эгаллаб келишмоқда.

Япон аёлларининг умр куришидаги фарқи, айниқса, кейинги йилларда анча узайгани сезилди, яъни аёлларда уртача 0,04 йилга узайган бўлса, эркакларда аксинча 0,05 йилга камайган. Эндиликда эркакларни асраш япон аёллари учун муҳимдир.

● **ОВҚАТНИНГ МЕЪЁРИ ЯХШИ** Туйиб-туйиб овқатланиш, бироқ балиқ, сабзавот таомларини истеъмол қилмаслик японларнинг қадди-қоматига, ташқи қиёфасига ёмон таъсир қилмоқда. Японияда утказилган тадқиқот натижаларидан маълум бўлишича, кейинги 30 йил ичида япон болаларининг буйи анча ўсиб кетган, вазни эса оғирлашган, ҳамда куриш қобилияти ёмонлашгандир. Ҳозирги 14 ёшли угил болалар 1961 йилдаги тенгқурларидан 9,3 сантиметр, қизлар булса 5,5 сантиметр новчароқдир. Уларнинг вазлари ҳам бирмунча оғирлашган — мисол учун 17 ёшли йигитлар 30 йил аввалги тенгқурларига нисбатан 5,9 кило оғирдир. Бир вақтлар ўзларининг нозикликлари билан довруғ таратган япон қизлари ҳам анча «оғирлашганлар». 11 ёшли қизчанинг вазни 30 йил бурунги қизлардан уртача 6,5 кило оғирдир.

● **ДУНЁДА 400 МИЛЛИОН СЕМИЗ БОР** Ҳа, сарлавҳамиздаги манбага ишонаверинг. Инфарктга қарши кураш Италия миллий марказининг профессори Пьер Луизи Прати шу гапни таъкидламоқда. Унинг айтишича, охирги 5 йилда италиялик эркаклар тахминан 5 килога семиришган. 24 миллион итальян эса узининг семизлигидан нолиб, озишни орзу қилишди. Инфарктдан ўлган ҳар юз кишининг 65 нафари

семиз булган, 20 нафари меъердаги вазнда ва 15 нафари эса озгин кишилардир.

● **АЙЁР ИНГЛИЗЛАР** Оврупонинг энг катта наشريетларидан бири булмиш «И. П.» утказган тадқиқотлар натижаси шуни курсатадики, инглизлар бошқаларга қараганда, кам ишлаб, куп дам оларкан, яъни 40 фоиз инглиз бир кунда уртача 6 соату 25 дақиқа ишлайди. Куп вақтини ойнаи жаҳон қаршисида утказди. Овруполикларнинг 40 фоизи эса иш жойларида бир кунда 7 соату 20 дақиқа тер тукади.

Чехословакия, Венгрия ва Португалия энг узун иш кунига эга булган давлатдир.

Авваллари японлар буш вақтда пул ишлашни хуш куришарди. Эндиликда эса улар ҳам инглизларга ўхшаб дам олишга купроқ ургу беришмоқда.

1990 йили утказилган суровда 22,7 киши ишдан сунг ҳордиқ чиқаражакларини билдирган булса, эндиликда бу курсаткич 32,4 фоизга етган.

● **ЁЛҒОНЧИ АМРИҚОЛИКЛАР** АҚШда утказилган социологик савол-жавоблар қуйидаги натижаларни берди: 90 фоиз амриқоликлар ишхонада ва уйда мунтазам ёлғон гапиришаркан.

● **ЕР ШАРИДА ҚАНЧА ОДАМ ЯШАБ УТГАН?** Умуман ер пайдо булгандан бери унда қанча одам яшаганлиги тўғрисида аниқ, расмий маълумотлар йўқ. Аммо шундай булса-да, антропологик (одамнинг келиб чиқиши ва эволюцияси, жисмоний тузилиши ва ирқларнинг келиб чиқиши ҳақидаги) ва этнографик (халқларнинг келиб чиқиши, турмуши, моддий ва маънавий маданияти ҳақидаги) тадқиқотлар натижасида илмий фаразлар қилиш мумкин.

Швейцариялик бир олимнинг тахминича, инсоният тарихида юз берган катта ва кичик урушларда 5 миллиард одам ҳалок булган. XX аср энг «қонли» аср экан, яъни охириги урушларда 70 миллион кишининг ёстиги қуриган. Бизнинг собиқ улкан мамлакатимизда эса (XX асрда) уруш, қатағон, очарчилик оқибатида юз миллион киши ҳаётдан кўз юмган. Бироқ асрлар қаърига кириб борганимиз сари шу нарсани кузатиш мумкинки, жуда узоқ ўтмишда одамлар урушдан эмас, балки очликдан, касалликдан ва табиатнинг мудҳиш офатларидан купроқ нобуд булишган. Қисқа-

си сайёрамиз пайдо бўлгандан бери ер юзиди 15 миллиард одам яшаб утган деган фараз ҳам йўқ эмас.

● **БИЗ ҚАНЧАМИЗ?** Сайёрамиз ҳудуди қанча? Унинг аҳолиси-чи? Бу саволларга БМТ уз жавобини берди. Ер юзи аҳолиси 5 миллиард 292 миллион кишига етди. Аҳоли сони жиҳатидан Осиё биринчи уринда туради, яъни бу ерда 3 миллиард 133 миллион одам яшайди. Иккинчи уринда Амриқо — 713 миллион киши. Оврупога эса учинчи урин насиб этди — аҳолиси 701 миллион нафар. Африкада 628 миллион киши истиқомат қилади.

Сайёрамизнинг умумий ҳудуди 135,8 миллион квадрат километр. Унинг энг кўп ҳудудини Осиё эгаллаган — 44,4 миллион кв. км. Амриқо — 42,1, Африка эса 30,3 миллион кв. км.ни ташкил этади.

● **ҲАР ДАҚИҚАДА 176 ТАГА КЎПАЙМОҚДА** Бугунги кунда башариятнинг кўпайиши жуда тезлашган. Ҳисоб-китобларга қараганда, ҳар дақиқада сайёрамизда 176 нафар чақалоқ туғилмоқда. Бу бир соатда инсоният 10564 тага ортди дегани. Демак, кўпайиш бир кунда 253542 нафарга этади. Бир йилда эса 92543 минг бўлади. Агар туғилиш шу ўсишда давом этса, 2050 йилга бориб ер юзи аҳолиси 10 миллиарддан ошар экан.

● **2000 ЙИЛГА БОРИБ 2000** йилда сайёрамиз аҳолиси 6 миллиард 292 миллион кишини ташкил этади.

Саноати ривожланган давлатларда ХХ аср охирига бориб 1 миллиард 274 миллион киши яшайди. Ривожланаётган мамлакатлар аҳолиси эса 5 миллиард 18 миллион кишини ташкил этади. Хитой жаҳонда энг кўп аҳоли яшайдиган мамлакат бўлиб қолаверади, яъни 2001 йилда 1 миллиард 280 миллион аҳоли истиқомат қилади. Ҳиндистонда 1 миллиард 42 миллион киши бўлади. АҚШда 298 миллион киши яшайди.

Ҳозирги энг узоқ умр кўрадиганлар (уртача ҳисобда) Японияда — 79 ёш, энг кам умр кўрадиганлар эса Кот Дъивуар ва Эфиопияда — 41 ёш эканлиги қайд этилди. Оврупо буйича исландияликлар ҳаммадан кўп — 78 йил умр кўраркан. АҚШда эса уртача умр 75 йилни ташкил этади.

● **ЕР ЮЗИДА ҚАНЧА МИЛЛИАРДЕР, БОР?** Бугунги кунда ер юзида 157 миллиардер ва икки миллион миллионер яшаркан. Худди шу даврда сайёрамизда 1,2 миллиард киши ниҳоятда чор-ночор аҳволда, юз миллион киши эса уйсиз яшайди.

● **ЯНА СИГАРЕТ ҲАҚИДА** Ҳисоб-китоб қилишларича, сайёрамизда ҳозирги кунда яшаётган аҳолининг 40 фоизи (эркак ва аёлларни қушиб ҳисоблаганда) кашанда экан. Улар бир сонияда 300 минг дона сигарет чекишаркан. Агар буни бир йилга купайтирадиган бўлсак, 12 миллион сигарет чекилиб, қолдиққа айланади, деган сўз. Шунча сигаретнинг қолдиғи эса 2 миллион 500 минг тоннани ташкил этаркан.

Кашандалар дастидан бир йилда салкам 700 тонна синил кислотаси, 400 минг тонна аммиак, 600 минг тонна қора мой ва 100 минг тонна никотин чекилган сигаретадан атмосферага тарқаларкан.

Тиббиётчиларнинг айтишича, ҳар бир чекилган сигарет киши қон томирини ярим соатгача торайтириб туради ва организмни 25 миллиграммлик С дармондорисидан маҳрум этади. Бир кунда бир қути сигаретни курдим демайдиган кашандалар йуқотган дармондори урнини тулдириш учун 4 кило апельсин ейиш керак экан.

● **ФАЗОГИРЛАР ҚАНЧА?** Дунё буйича 246 нафар фазогир коинотга чиққан. Улар 20 мамлакатдан вакил булиб, 70 киши собиқ Иттифоқ фазогиридир.

Чет эллик 15 фуқаро собиқ совет космик кемасида МДХ фазогирлари билан бирга учган, яъни Чехословакия, Польша, ГДР, Булгория, Венгрия, Вьетнам, Куба, Муғулистон, Руминия, Франция (икки марта), Ҳиндистон, Сурия, Афғонистон, Япония мамлакатлари вакиллари.

Амриқолик коинотчилар 153 нафар. Уларнинг космик кемасида ГФРнинг 8 фазогир, Канада, Франция, Саудия Арабистони, Нидерландия, Мексика мамлакатлари фазогирлари учишган.

● **ЎЗГА САЙЁРАЛАРДА БИР КЕЧА-КУНДУЗ ҚАНЧАГА ТЕНГ?** Маълумки, ерда бир кеча-кундуз 24 соатга тенг. Хуш, узга сайёраларда-чи? Фанда бу саволга ҳам жавоб бор. Масалан, Меркурийда бир «сутка» 88

кунга тенг, Марсда эса 24,6 соат, Юпитерда 9,9 соат, Сатурнда 10,3 соат, Уранда 10,7 соат, Нептунда эса 15,8 соатга тенгдир.

● **ЮПИТЕРНИНГ ЙУЛДОШИДА СУВ БОР** НАСА олимлари Юпитер сайёрасининг йулдоши булмиш Иога сув борлигини дунёда биринчи булиб, энг сунгги технология ёрдамида аниқладилар. Табиийки, бу сув муз ҳолатида. Ким билади, балки аввал у ерда шароит бошқача булгандир. Негаки, фаразларда айтилишича, Юпитер қачонлардир юлдуз, унинг йулдошлари эса сайёра булган.

Ҳозир олимлар Ио йулдоши буйича тадқиқотларни давом эттиришмоқда.

● **ОЙ — ЕРНИНГ БИР БЎЛАГИ** Бундан бир неча йиллар муқаддам Кольск ярим оролида тадқиқот ишларини утказиш мақсадида қудуқ қазиш бошланган эди. Уша қудуқни қазиш ҳали ҳам давом этмоқда, гарчи ҳар бир метри уга қийинчилик билан кавлансада. Бугунги кунга қадар айланаси 245 миллиметр келадиган қудуқ 12261 метр чуқурликдан ортиқ қазилган. Қудуқ қазишнинг тезлиги урта ҳисобда 1 километр чуқурлик 6 йилга тўғри келмоқда. Бу қудуқ чуқурлиги жиҳатдан биринчи уринда туради.

Қудуқнинг 7-8 километрида нефт ва газнинг «излари», олтин, мис, никел борлиги аниқланган. Қудуқнинг янада чуқурроғида эса 20 дан ортиқ турдаги микроорганизмлар топилган. Бу эса В. Вернадскийнинг ерда бундан 1,6-1,9 миллиард йиллар аввал ҳам ҳаёт булган деган ақидасини тасдиқлашга асос булмоқда. Энг ажабланарлиси ва катта шов-шувга сабаб буладиган нарса шуки, қудуқ қаъридан шундай тупроқ топилганки, унинг таркиби Ойдаги тупроқ таркибига жуда ухшаш ва бу уз навбатида олимларнинг Ой Ернинг қачонлардир булиниб кетган қисмидир, деган фаразини тасдиқлашга асос булиб хизмат қилса ажаб эмас.

Қудуқ қазиш 13 километрге етгач тўхтатилади.

● **ХОМ ХАЁЛ БУЛИБ ҚОЛМАСА КЕРАК** Амриқоликлар Марсни ўзлаштириш тайёргарлигини бошлаб юборишган. Илмий тадқиқотлар Аризон штатидаги махсус жойда синаб кўрилмоқда.

2015 йилга бориб Марсни ўзлаштириш учун биринчи «қалдирғочлари»ни жунатиш кўзда тутилган.

Орадан 15 йил утгач, сайёра иқлимини узгартириш бошлаб юборилади. Марсга атом реакторига эга бўлган заводларни кўчириш ҳам кўзда тутилган. Ана шу мақсадда бу ерга 10 минг мутахассисни юбориш мўлжалланмоқда. 2080 йилга бориб эса сайёра ҳавоси минус 15 даражага тушади (ҳозир минус 60 даража). Атмосферага кўплаб газлар чиқариш натижасида Марс осмонида булутлар пайдо бўла бошлайди. Бу орада космик кемалар одамларни, ҳайвон ва ўсимликларни олиб келади. Аста-секин ҳарорат нолга тенглашади. Бу пайтда Марсда 250 минг киши истиқомат қила бошлаган бўлади.

Қалай, режалар ажойибми? Албатта! Амриқоликларнинг орзулари ҳар ҳолда хом хаёл бўлиб қолмаса керак.

● **МЕРКУРИЙДА ҚОР БОРМИ?** Меркурий Кўёшга энг яқин сайёра. Бироқ у ерда ҳам қор бор деган тахминни Калифорниянинг технология илмгоҳи олимлари илгари суришмоқда. Бундай фаразга асос бор албатта. Биринчи марта раидолокация ёрдамида суратга олинган шимолий ярим шари худди шундай тахмин қилишга имкон беради.

Олимларнинг айтишларича, Меркурий гаройиб сайёра. Унинг экваторида 426 даража иссиқ ҳукмрон бўлса, қутб минтақасида 112 даража совуқ бўлади. Қаердадир — икки иқлимнинг ўртасида ҳаёт бор деган фараз ҳам йўқ эмас. Чунки сайёранинг шимолий қутбига қорга айланиб ёғадиган сув шундай умидга асос яратади.

● **АМЕРИГО НОМИ ШУБҲА ОСТИДА** Италия денгиз сузувчилари туғрисидаги китоб устида иш олиб бораётиб, тадқиқотчи Жорж Бижер муҳим маълумотни қўлга киритди. Бу маълумот Амриқонинг ҳозирги номини шубҳа остида қолдирмоқда. Чунки архивдан топилган Америго Веспуччининг шахсий дастхати шундан гувоҳлик бермоқдаки, унда Веспуччининг исми Америго эмас, балки «Эмериго» деб ёзилган.

Демак, табиийки, қитъа Амриқо эмас, «Эмериго» деб номланиши керак.

● **АМРИҚОНИ КИМ ОЧГАН УЗИ?** Аслида бизга Амриқони Колумб кашф этган, деб ўргатишган. Бироқ эндиликда бу фикрни умуман инкор этувчи

маълумотлар пайдо булмақдаки, бевосита Колумб кашфиётига ҳам шубҳа билан қарайсан киши.

Хитойлик олимларнинг Амриқо қитъаси Колумбдан минг йил аввал будда руҳонийси Фасъян томонидан очилганлиги ҳақида илмий фараз газеталарда эълон қилинган эди. Бироқ эндиликда Даниядаги Орхусск университети олимлари бу борада янгича фаразни илгари суришмоқда. Яъни Колумб кашфиётидан 500 йил аввал викинглар (қадимги Скандинавия ҳарбий денгиз аскари) Амриқо қитъасини кашф этишган. Скаген (Шимолий Ютландия) бурнидан топилган қум чиганоғи бу фаразга асос бўлмақда. Маълум булишича, бундай чиганоқлар қадимда фақат Шимолий Амриқода бўлган. Уни инглиз еки француз мустамлакачилари Оврупого 1542 йилда олиб келишган. Бу пайтда Амриқо расмий кашф этилганига 50 йил тулган эди.

Скаген бурнидан топилган қум чиганоғи Амриқодан олиб келинганига эса 700 йилдан ошган, дейишмоқда олимлар. Уларнинг айтишича, бундай чиганоқлар викингларнинг узоқ муддатли «юришлари» давомида муҳим озиқ-овқат ролини уйнаган. Қисқаси, олимларнинг тахминича, қитъани биринчи бўлиб, машҳур викинг Эрик Риженинг уғли Леф де Дюккелле (970 й. — 1020 й.) очган. Эрик Риженинг узи 981 йилда сайёрамизнинг улкан ороли — Гренландияни кашф этган.

Булардан ташқари Амриқо борасида яна бир фараз ҳам мавжуд. Ливанлик олим Юсеф Мрувенинг таъкидлашича, Амриқони биринчи бўлиб финикияликлар (Яқин Шарқдаги қадимги Финикия) кашф этишган экан.

Мруве бутун умрини қадимги қўлёмаларни урганишга бағишлаган. У бир қанча Шарқ мамлакатларида, Лотин Амриқосида қадимшунослик буйича илмий экспедицияларда қатнашган. Натижада юқорида айтилган фаразни илгари суришга асос топган, яъни Бразилиянинг Парайбо шаҳридаги баланд қояда Финикия ёзувини, шунингдек, эрамиздан аввалги VI асрга тааллуқли Финикия маданияти намуналарини топган. Бундай топилмалар Багама ва Канарск оролларида, Гаитида, Перу ва Боливияда ҳамда АҚШнинг бир қанча штатларида ҳам топилган.

Олимнинг олиб борган тадқиқотлари шуни курсатадики, Колумб кемасида хизмат қилган 120 матрос-

дан 78 нафарининг насли-насаби ҳам араблардан экан.

● **ХРИСТОФОР КОЛУМБ ИСММИ, ЕКИ ТА-ХАЛЛУС?** Христофор Колумб португалиялик булган, деб таъкидланади Лиссабонда босиб чиқарилган тарихчи Машкареньяш Бареттнинг китобида. Муаллиф «Колумб» — бу машҳур саёҳатчининг тахаллусидир, деб ҳисоблайди. Унинг ҳақиқий исми — Салвадор Фернандиш Зарку эмиш. Муаллиф фикрига кўра, у Куба деган жойда (Аленжу вилояти) таниқли португал оиласида туғилган. Тарихчи бу машҳур саёҳатчи Португалия қиролининг яширин агенти булган ва Испанияда Португалиянинг қизиқишларини ҳимоя қилган, деб ҳисоблайди.

● **МИНОРАНИНГ БИЗ БИЛМАГАН ЯНА БИР СИРИ** Италиянинг дунёга машҳур Пиза минораси тобора оғиб бораётганлигидан купчилик хабардор бўлса керак. Бироқ эндиликда маълум бўлишича, бу бино нафақат йиқилиб бормоқда, балки тебраниб, айланапги ҳам.

Хужжатлар шуни тасдиқламоқдаки, бундан 700 йил муқаддам қад кўтарган ушбу минора шарққа бироз энгаштириб қурилган. Ҳозир эса жануб томонга энгашиб қолган.

Шу асрнинг 30-йилларида Муссолини буйруғи билан минора қулашининг олдини олиш ниятида пойдевори 1800 тонна цемент билан мустаҳкамланган эди. Аммо цемент фойда бермади. Минора яна оғишда давом этаверди. Ҳозиргача бирорта мукамал, муносиб лойиҳа йўқки, унинг оғишини тўхтатиб қолади-ган. Шунинг учун ҳам Италия ҳукумати минора «фаолияти»ни кузатиб туришни Британиянинг қурилиш буйича илмий-текшириш ташкилоти зиммасига юклаган. Улар пойдевор остига электр датчик ўрнатишган. Датчикнинг берган «хабари» эса ғаройиб: минора салкам «рақс»га тушмоқда. Сабаби эса ҳозирча номаълум.

● **1 МАЙ КУП МАМЛАКАТЛАРДА НИШОНЛАНАДИ** Маълумки, кейинги пайтларда бизда, умуман МДХга кирувчи мамлакатларда 1 Май — меҳнаткашларнинг бирдамлик куни деярли шов-шувсиз, бор билан йўқнинг ўртасида утмоқда. Бироқ бу байрам куп

мамлакатларда расмий тарзда нишонланади. Масалан, Шимолий Кореяда, Кубада, Вьетнамда, Мисрда ва бошқа қатор давлатларда. Германияда 1 май — дам олиш куни ҳисобланади. Англияда эса ойнанинг биринчи душанбаси дам олиш куни бўлади.

● **НИШОНЛАНДИГАН БАЙРАМЛАР** Амриқоликлар Амриқонинг Х. Колумб томонидан очилганлигининг 500 йиллигини 1992 йил сентябрда нишонлашди. Уша йили Франциянинг Республика сифатида ташкил топганлигига 200 йил тулди. Келинг, бундай байрамларни санайверсак, зеркиб қоламиз, шунинг учун антиқаларига утиб қуя қолайлик. Хўп, эшитинг: 1992 йилда шишаларга металл қопқоқлар уйлаб топилганига бир аср бўлди. 1993 йилда эса сидирма «тугма»нинг 100 йиллик тўйи нишонланди. Шунингдек, амриқолик ва франциялик олимлар томонидан СПИД вируси топилганлигининг 10 йиллиги (1993 йилда), дорихоналарда ҳомиладор бўлишдан сақлайдиган дори пайдо бўлганлигининг 30 йиллиги (1990 йилда), сигарет қутиларига чекишнинг зарари ҳақидаги изоҳнома ёзилганлигининг 30 йиллиги (1994 йилда) каби саналар сайёрамизда катта байрам сифатида нишонланди.

* * *

Собиқ СССР даврида бир йилда еттита йирик байрам расмий тарзда нишонланарди. Энди эса... Бироқ Литвада байрам шунчалар куп эканки, улар йилномасида 28 та «қизил кун» бор. Шу уринда савол туғилиши табиий: бундай ғуж-ғуж байрамлар ишлаб чиқаришга таъсир этмайдими? Социолог Раннин Аталли фикрича, байрамнинг куплиги ишлаб чиқаришга салбий таъсир этмайди, аксинча одамларнинг қайфиятини кўтариб, иш унумдорлигини оширар экан.

● **БИР МАМЛАКАТДА ТҮРТ ХИЛ САНА** Непалда янги йил байрами апрель ойида расмий тарзда ўтказилади. Ҳимолай қироллиги йилномаси бўйича апрелда 2051 йил кириб келди. Бироқ бу ерда яшовчи элатларнинг ҳар бири йил ҳисобига эга: бирининг ҳисоби бўйича мелодий 1994 йил апрелда 1015 йил кириб келган бўлса, бошқа бирининг йилномасида эса 1916 йил урин олган. Яна бир элатнинг санаси бўйича 1994 йил кириб келди.

Қадимий Непалда янги йил тўғрисида кўплаб афсоналар мавжуд. Аммо уларнинг бирортасида ҳам Қорбобо ёки Қорқиз, ҳатто қородам эса олинмайди. Афсоналар қаҳрамонлари — ёвуз жинлар, илонлар, аждаҳолар, дарғазаб ёки хотиржам худолар.

Ерлик аҳоли янги йилда ибодатхоналарга хўроз ёки қора эчки олиб келишиб, худо йулига ис чиқаришади ва ўз навбатида бу қон чиқариш уларга бахт келтиришига ишонишади.

● **БИР ДАВЛАТДАГИ ЮЗ ХИЛ ЙИЛНОМА** Ҳиндистонда юзга яқин турли йилномалардан фойдаланишади. Деярли ҳар бир штатнинг вақтни ҳисоблашда ўз ҳисоб-китоби бор бу ерда. Уларда йилнинг бошланишидан тортиб кунлар, ойларнинг номланиши ҳам турлича. Ягона йилномани яратишга эса асрлар оша анъана бўлиб қолган одатлар йул қўймаётир.

● **ОВРУПОДА МЕҲНАТ ТАЪТИЛИ** Оврупонинг 17 мамлақатидаги ишчиларнинг меҳнат таътили қуйидагича: ГФРда — 30, Люксембургда — 27, Австрияда — 26,5, Италияда — 26, Францияда — 25,5, Данияда — 25, Финляндияда — 25, Англияда — 25, Швецияда — 25, Голландияда — 24, Швейцарияда — 23,5, Грецияда — 22, Португалияда — 22, Испанияда — 22, Норвегияда — 21, Бельгияда — 20 ва Ирландияда — 20 кун.

● **РАНГ — БУ МУҲИМ БЕЛГИ** Ҳиндистонда рангларга алоҳида эътибор билан қарашади. Ҳатто у ерда худоларнинг ҳам ўз ранглари бор. Масалан, Шива худоси — оқ, Брахма — қизил, Вишну худоси эса мовий рангда. Хотин-қизларнинг кийим-кечагида ҳам ранг муҳим ўрин тутади. Ҳинд аёллари турмушга чиққан илк кезларда қизил кийим кийишади, чунки бу ранг севги ва садоқат рамзи. Заъфарон ранг — уйғоনিш ва ҳаёт тантанасини акс эттиради. Бу баҳор билан манго дарахтининг илк чечаклари билан, жанубий шамолнинг эсиши билан боғлиқ. Долчин ва қора ранглар — мотам белгиси.

● **РАНГИГА ҚАРАБ ХАРИД ҚИЛИНАДИ** Куп давлатлардаги косметика фирмаларининг руҳиятшунослари ва дизайнчилари харидорларнинг дидини алоҳида қизиқиш билан ўрганишади. Масалан, улар-

нинг таъкидлашларича, овруполиклар оддий ироқи совуннинг пушти рангини севиб харид қилишади. Кук, сиёхранг, яшил ва сариқ ранглиларни кўпам хуш куришмас экан. Оқ ранглигини жуда камдан-кам ишла-тишади. Жануби-Шарқий осиеликларга эса сап-сариқ совунлар: ёқса, Шарқий арабистонликлар қип-қизил ва тўқ яшил рангли совунларни биринчи уринда со-тиб олишади. Қизиқ, бизда совуннинг қанақа ранги харидоргир экан-а? Бизнингча, ҳали ранг танлаб ха-рид қилинадиган даражага етганимизча йўқ.

● **ИШҚИБОЗЛАР МЕҲМОНХОНАСИ** Брази-лиянинг Арамбу шаҳридаги футбол меҳмонхонаси жа-ҳонда яғонадир. Унинг биноси футбол дарвозаси шак-лида қурилган бўлиб, меҳмонларни эрталаб ўйин ҳа-ками хуштагининг овози уйғотади. Тушки овқат вақти рошпа-роса 90 дақиқа давом этади. Меҳмонхонада Бразилия терма командаси қўлга киритган турли му-кофотлар сақланувчи музей мавжуд. Барча хоналарга бразилиялик машҳур чарм тўп усталарининг суратла-ри осиб қўйилган.

● **ЭНГ КУЧЛИ КАСАБА УЮШМАЛАР** Маълум-ки, турли оқимлар, уюшмалар, партиялар қанчалик халқ манфаатини кўзлаб иш тутса, шунчалик обриси ортиб бораверади, шунингдек, аъзоси ҳам. Статистик маълумотларга кура, бугунги кунда кучли касаба уюш-малар Шимолий Оврупо мамлакатларида экан. Шве-ция касаба уюшмаси энг кучлиси ҳисобланади. Бу мамлакатнинг 85 фоиз аҳолиси уюшма аъзоси ҳисоб-ланади. У 1970 йилдан бери биринчиликни бермай келаётир. Дания, Исландия, Финляндия ва Норвегия касаба уюшмалари ҳам юқори нуфузга эга бўлиб, бор-моқда. Унинг аъзолари кейинги 10 йилда 10 фоизга ошган. Олмония касаба уюшмалари 20 йилдан буён «оқмас қўлмак» бўлиб ётибди, очикроғи, шунча вақт-дан бери унинг аъзоси 36-40 фоиз оралиғида «тебра-ниб» турибди. Испания ва Франциядаги уюшмалар эса тобора ҳолдан тойиб, омма орасида обриси тушиб бормоқда. Унинг аъзолари кейинги 10 йилда 2 бара-варга қисқарган.

Агар бизда ҳам бундай уюшмага аъзо булиш ва ундан чиқиш улардагидек эркин (фақат қонундамас, амалда ҳам) бўлса борми, билмадик ҳоли не кечарди касаба уюшмаларимизнинг.

● **ТЕЗКОР ПОЧТА** Швеция алоқа вазирлиги раҳбарлари эндиликда тезкор почта жорий этишди. Бу почта оғирлиги 1 килогача булган жунатмаларни эртаси куни 15.30 гача манзилга элтиб бериши шарт ва элтиб берилгач, жунатган мижозга хабар берилади. Мизож жунатган нарсаси учун 35 крон тулайди.

Агар жунатма уз вақтида эгасига етиб бормаса, у ҳолда почта хизмати 5 минг крон миқдориди жарима тулайди.

● **ҚУЁШСИЗ 91 КУН** Италияда шундай бир қишлоқ бор, Йозефберг деган. Қишлоқнинг гаройиблиги шундаки, ҳар йили қиш ойида, яъни 30 ноябрдан 2 февралгача қишлоқда қуёш умуман юзини кўреатмайди. Сабаб: тоғлар тўсиб қолади. Қишлоқ аҳолиси 91 кун давомида қуёшсиз яшашади.

● **ҚИРҚ МИНГТА ЗИЛЗИЛА** Италияда тез-тез зилзила бўлиб туриши кўпчиликка маълум. Эрамининг X асридан бошлаб бу мамлакатда қирқ мингта яқин зилзила содир бўлиб, 440000 дан ортиқ киши ҳалок булган. Шу асрнинг узиди қарийб 120000 итальян зилзила натижасида бу дунёдан кўз юмган.

Сицилиядаги зилзилалар энг кўп вайроналар келтирган: 1963 йилда Сиракуза вилоятининг Вале-ди-Ното шаҳрида 93000 киши нобуд булган булса, 1908 йилги Мессина зилзиласидан эса 85000 сицилияликнинг ёстиги қуриган.

1968, 1976 ва 1980 йиллардаги зилзилалар ҳам аҳолига ва мамлакат иқтисодиётига беҳисоб зиён етказган.

● **КРЕМЛ ЮЛДУЗЛАРИ ҚАЁҚҚА ҚАРАГАН?** Кремлни кўрганлар узаро баҳслашиб қолишади, Кремл юлдузлари қайси томонга қаратиб ўрнатилганлиги ҳақида. Кимдир шарққа қараган деса, кимдир жанубга дейди, яна кимдир аксинча.

Хуш, сизнингча қайси бирининг гапи тўғри? Қизиги шундаки, баҳслашувчиларнинг бирортаси ҳам ноурин гап айтмаган. Ҳаммасининг фикри тўғри. Негаки, юлдузлар махсус подшипникка ўрнатилган бўлиб, уз ҳолатини ҳар томонга узгартира олади (шамолда синиб кетмасин дея шундай қилинган), яъни шамол кучини «кесиш» учун.

1935 йил 25 октябрда Кремлнинг Спасск минораси-

га ёқутдан ясалган юлдуз урнатилган. Уша йилнинг 1 ноябридан бошқа миноралар устида ҳам худди шундай юлдузлар порлаган. Бу пайтгача миноралар устида мисдан ясалган икки бошли бургуллар бор эди (у Октябрь бўлиб инқилобига қадар рамзий белги ҳисобланган).

1937 йилда Октябрь инқилобининг 20 йиллиги шарафига бу юлдузлар янгиланган. У бирмунча мураккаб тузилишга эга бўлиб, ҳажми ҳам анча йирик — минора ансамблига мос эди. Юлдузларнинг ҳажми 3 метрдан 3,75 метргача, оғирлиги эса бир тонна атрофида. Юлдузлар чиройли куриниши учун ич томонидан махсус чироқлар билан ёритилади. Уларнинг ёқут ойнаклари охири марта 1946 йилда алмаштирилган.

● **АМРИҚОДА ҚАНЧА МАҲБУС БОР?** Маълум бўлишича, бу ерда сайёрамиздаги барча ривожланган мамлакатларга нисбатан бирмунча кўп — бир миллиондан зиёд маҳбус бор экан.

1990-1991 йилда АҚШда озодликдан маҳрум этилганлар сони ҳар 100 минг киши ҳисобига Япония, Швеция, Нидерландия, Ирландияга нисбатан 10 барабар кўп, Дания, Португалия ва Австралияга қараганда — 6 марта, Венгрияга нисбатан эса — 3 марта ортқ экан. Фақатгина Жанубий Африка бу соҳада Амриқога тенг келиши мумкин. Бироқ Африкада 100 минг кишидан 311 нафари қамоқда бўлса, АҚШда бу рақам 455 ни кўрсатмоқда.

● **ЎЗ КАСБИ ЁҚМАЙДИ, ЛЕКИН...** Афинанинг ижтимоий тадқиқотлар миллий маркази утказган сўров натижаларига таяниб, аниқ айтиш мумкинки, Греция аҳолисининг аксарияти ўз касби ва бажараётган ишини севмайди. Фикри сўралганларнинг қарийб 60 фоизи ўзининг ҳозирги ишини бажонидил ўзгартиришини таъкидлаган. 15 фоизи эса бажараётган ишига умуман тоқати йўқлигини айтган.

Шуниси қизиқки, грекларнинг қадрлайдиган нарсаси иш ҳақи эмас экан, улар хизмат пиллапоясидан кутарилишни биринчи ўринга қўйишади. Иккинчи ўринда иш вақтининг қулай бўлиши, учинчи ўринда эса иш ҳақи туради.

● **КИМ ҚАНЧА МЕҲНАТ ҚИЛАДИ?** Маълум бўлишича, японияликлар сайёрамизда энг кўп меҳнат қилувчи халқдир. Статистик ҳисоб-китобларга қура,

ҳар бир япониялик йилига ўртача 2096 соат ишлаб чиқаришда банд бўларкан. Иккинчи ўринда — Швейцария — 1966 соат, африқоликлар эса йилига ўртача 1909 соат иш билан шуғулланиб, дунёда учинчи ўринни эгаллаб турибдилар.

● **ҚОР БОШҚА ДАВЛАТДАН ОЛИБ КЕЛИНАДИ** Данияликлар чанги спорти «жинниси». Аммо бу улқада қор жуда кам ёғади. Шу ваздан ҳам улар қорни темир йўл орқали, яъни вагонларга юклаб Норвегиядан олиб келишади ва тепаликларга сепиб чиқишади. Бу олиб келинган қорларни улар шунчалик эъзозлашадики, эриб кетишига йўл қўйишмайди.

● **МАЗАХУРАКЛАР УЧУН МУЗ** Гренландияликлар Қўшма Штатларга ўзига хос бўлган маҳсулотни — шахталарнинг энг чуқур жойидан қазиб олинган музни экспорт қилмоқдалар. Самолёт-рефрижераторларда муз палахсалари Нью-Йоркдаги қимматбаҳо ресторанларга олиб келинади. У ерда бир неча миллион йилги соф Гренландия музидан кесилган кубиклар ичимликларга қўшиб сотилади.

● **ФРАНЦИЯЛИКЛАР НИМАДАН ҚЎРҚИШАДИ?** Мамлакатда «Сиз нимадан қўрқасиз?» деган савол-жавоб утказилганди. Биринчи навбатда кўплаб кишиларнинг транспорт фалокатидан ниҳоятда чўчиши маълум бўлди (72 фоиз). Иккинчи ўринда — заҳарли илонлар (59 фоиз)дан, хотиранинг ёмонлашувидан (47 фоиз) қўрқувчилар туради. Рухий касалликлар ҳам (42 фоиз) уларни ташвишга солади. Жиноятчилар билан тўқнаш келишдан ҳам жуда чўчишади.

... **БРАЗИЛИЯЛИКЛАР-ЧИ?** 60 фоиз бразилиялик жиноятчиликдан қўрқар экан. Шунингдек, ўғирликдан, зўравонликдан ҳам чўчишади. Бундан ташқари бошпанасидан айрилиб қолиш ёки болаларини ўқитолмай маълумотсиз қолдириш ҳам улар юрагига ғулу солиб туради. Уз ишидан айрилиб қолишдан чўчиш эса учинчи ўринда туради.

Ажабланарлиси шундаки, Бразилияда ҳам нарх-наво осмонга сапчиб бормоқда, лекин шундай бўлса-да, суралганларнинг атиги 5-10 фоизигина пул қадрсизланишидан қўрқаркан.

Мамлакатда нима етишмайди, деган саволга эса

одамлар ижтимоий адолат, виждон, эътиборли ва омилкор раҳбарлар етишмайди, деб жавоб беришган.

● **ЭНГ ГАВЖУМ ШАҲАР** Бундан бир неча йил муқаддам Токио шаҳри аҳолисининг зичлиги жиҳатидан жаҳонда биринчи ўринда турарди. Эндиликда эса биринчиликни Филиппиннинг пойтахти илиб кетди. Агар Япония пойтахтидаги ҳар квадрат километр жойда 14221 киши яшаса, Манилада 46997 киши истиқомат қилади. Гарчи Манила ўз аҳолисининг умумий сони жиҳатдан кўп давлатларнинг пойтахтларидан орқада бўлса-да, аҳоли зичлиги жиҳатидан биринчи ўринда.

● **ШВЕЙЦАРИЯЛИКЛАР УЗИГА ТУҚ** Купчилик билადики, бугунги кунда японлар, амриқоликлар бойвачча халқ. Улар орасида миллионерлар кўп, ҳатто миллиардерлар ҳам талайгина. Бироқ жаҳон банки тарқатган маълумотларга кўра, бугунги кунда энг узига туқ халқ японлар эмас, ёки амриқоликлар ҳам эмас, балки швейцарияликлар экан. Негаки, Япония ва амриқоликлар орасида камбағал-бечоралар талайгина, Швейцарияда эса йўқ ҳисоб. Бу ерда ҳар бир одамнинг йиллик даромади уртача 33 минг долларни ташкил этади.

Халқининг ижтимоий яхши таъминланиши жиҳатидан иккинчи ўринда Люксембург, сўнг Япония, Швеция, Финляндия, Норвегия, Дания, Германия, Исландия туради. АҚШ эса ўнинчи ўринда.

Аҳолисининг турмуш даражаси энг паст мамлакатлар — Мозамбик, Танзания ва Эфиопия экан.

● **ҲАР ИККИ КИШИДА ТЕЛЕФОН** Финляндия аҳолига телефон хизмати кўрсатиш бўйича дунёда етакчи ўринлардан бирини эгаллайди, 5 миллион аҳолиси бўлган бу мамлакатнинг 2,7 миллион кишида телефон бор, бу дегани ҳар 100 кишидан 52 нафарининг уйи телефонлаштирилган. Шуниси эътиборга моликки, бу мамлакатнинг деярли ҳар бир фуқароси ўз уйдан жаҳоннинг истаган бошқа давлатига кўнги-роқ қилиши мумкин.

● **ВЕНГРИЯ БИРИНЧИ ЎРИНДА** Ҳар йили дунёда 4 миллион киши ўзини ўлдиришга уринаркан.

Оврупода уз жонига қасд қилиш жиҳатидан Венгрия биринчи ўринда бўлиб, бу ерда 1 миллион кишига 361 ҳодиса туғри келади. Ундан кейин Дания (251), Австрия (235), Швейцария (229) туради. Италия охириги ўринда. У ерда 1 миллион кишига 70 та ўзини ўзи улдириш ҳодисаси туғри келади. Қўшма Штатларда аҳоли улимига сабаб бўладиган воқеалар орасида уз жонига қасд қилиш туртинчи ўриндадир.

Ихтиёрий улишнинг сабаблари турлича: ёлғизлик, бедаво дард, маънисиз яшаш. Эркаклардан кўра аёллар ўзларини куп улдираркан.

● МАРКАЗГА КИРДИНГМИ — ҲАҚИНИ ТЎЛА!

Шаҳар бюджетини купайтириш учун нима қилиш керак? Кундан-кунга қимматлашиб бораётган йўл қурилиши, кўчалар таъмирига маблағни қаердан олиш мумкин? Шаҳардаги экологик аҳволни қандай қилиб яхшилаш мумкин? Осло шаҳри раҳбарлари бу муаммоларни ҳал этишнинг йўлини топишди — бундан буён автомобилда шаҳар марказига кириш учун ҳақ тўланади. Енгил машина эгалари — 10 крон, юк машина ҳайдовчилари эса 20 крон тўлайдилар. Мабодо, бирор ҳайдовчи марказга кирганлик учун ҳақни тўламасдан «қўён» бўлса, унга катта миқдорда жарима солинади.

● ЎНГ ТОМОНГА ЎТИШ УЧУН 2 МИЛЛИАРД ФУНТ КЕРАК Буюк Британия транспорт ҳаракати чап томонда бўлган, лекин озчиликни ташкил этган мамлакатлардан бири. Қизиқ, улар қандай қилиб чап томонга ўтиб қолишган экан? Авваламбор шуни айтиш керакки, транспорт пайдо бўлгандан бери улар йўлнинг ўнг томонида қатнашмаган. Чап томондаги қатновга эса маълум бўлишича, қадимда извошчилар ўнг қўллари эркин ҳаракат қилишлари учун извошнинг ўнг томонида ўтиришган ва йўлнинг чап томонида қатнашган. Бу анъанани давом эттириш эса ҳозирги кунда инглизларга жуда қимматга тушмоқда. Чунки Оврупо машинасозлик фирмалари Англияга экспорт қиладиган автомобилларнинг рулларини қайтадан ўрнатишади. Бунинг учун эса қўшимча 100 миллиондан 300 миллионгача фунт стерлинг сарфлашади. Бироқ шундай бўлса-да, ўзларининг бундай азалий анъаналаридан воз кечишмаяпти. Ваҳоланки, Австрия, Чехословакия, Венгрия, Швеция, Исландия аллақачон «сўзлик»дан воз кечишган.

Буюк Британия транспорт вазири М. Рифкинднинг айтишича, агар унғ томондаги қатновга утишадиган бўлишса, фақат транспорт йулларини қайта жиҳозлашнинг узига 2 миллиард фунт керак буларкан.

● **КИМНИНГ ИШ ҲАҚИ КҮП?** Амриқо меҳнат вазирининг айтишича, мамлакат завод-фабрикалари ишчилари иш ҳақи буйича дунёда 13 уринда туришар экан. Амриқо ишчилари бир соатга урта ҳисобда 14,77 доллар иш ҳақи олишади. Норвегия, Германия, Швеция, Швейцария, Финляндия завод-фабрика ишчилари Амриқодаги ҳамкасбларига нисбатан кўп ҳақ оладилар. Масалан, Норвегияда 1 соатлик иш ҳақи 21,86 долларни, Германияда — 21,53, Швецияда — 20,93, Швейцарияда — 20,83, Финляндияда эса 20,76 долларни ташкил этади.

● **ОСИЁ ЕТАКЧИ** Жаҳондаги валюта жамғармаларининг 23 фоизи Осиё давлатларига туғри келар экан, яъни масалан, Хитойнинг валюта жамғармаси 46,4, Сингапурники — 39,9, Таиландники — 20,4, Малайзияники — 19,4, Жанубий Кореяники — 17,1 миллиард доллар экан. Тайван эса Осиёдаги энг бой давлат бўлиб, у билан бирорта, ҳатто Япония ҳам беллашолмайди. Тайван бундан бир неча йиллар олдин 100 миллиард доллар валютага эга булган булса, эндиликда жамғармаси бироз камайган эрса-да, лекин барибир 84,93 миллиардни ташкил этиб, Осиёда биринчиликни бермай келаётир.

● **ФУДЗИ ТОҒИДАН ҲАМ 153 МАРТА БАЛАНД** Мабодо, Япониядаги ҳамма қоғоз пулларни тушлаб, устма-уст тахлаб чиқилса, пул тахлами қалинлиги олдида 3776 метрли Фудзи тоғи кичкинагина тепача бўлиб қолади: банкнотлар минораси бу тоғдан 153 марта баланд экан. Япония банкларида ўтказилган текширувлар натижасида ана шундай хулосага келинган.

Кейинги пайтларда мамлакатда нақд пулсиз ҳисобкитоб қилиш формаси йулга қуйилди. Бу пуллар масаласини бирмунча камайтирган. Лекин одамлар қулидаги пуллар 1986 йилдагига қараганда 10 фоизга кўпайиб кетган.

● **ЧАРМДАН ПУЛ** Аляскада Россия-Амриқо компанияси фаолият кўрсатган даврда (1799-1867 йиллар)

компания ишчиларига маош тўлаш учун чарм пуллар муомалага чиқарилган.

Бундай пуллар биринчи марта 42 минг сўм миқдо-рида 10 минг нусхада тюлен терисига чоп этилган ва 1816 йилдан 1826 йилгача муомалада бўлган. Бу пул-лар 1, 2, 5, 10 ва 20 сўмлик банкнотлардан ташкил топган. 1926 йилда компания яна янги пул чиқарди, улар дағал терига чоп этилган булиб, ундан тери тан-галар ҳам ишланган (10, 25 ва 50 тийин).

★ Бинобарин, пул бирликлари 1867 йил — Аляска АҚШга сотилгунига қадар муомалада бўлган.

● **ПУЛ УРНИДА — ДАСТРҮМОЛ** Индонезия-нинг Бутунг ороли аҳолиси бундан бир неча аср му-қаддам одатдан ташқари пул бирлигига эга бўлган. Ушанда ерлик аҳоли пахта ипидан тикилган катта дастрүмолни пул уринда ишлатишган.

● **НАФАҚАТ ҲУКМДОРЛАР, БАЛКИ...** Одатда пулларга ҳукмдорларнинг расми туширилади, бироқ тарихда шундай анъаналар бўлганки, танга ё сўмга нафақат ҳукмдорларнинг, балки барча жонивор ва усимликларнинг расми ҳам ишланган. Масалан, қа-димги Грециянинг Метапонт шаҳрида эрамиздан ав-валги 540-510 йилларга тааллуқли кумуш тангаларга бугдой бошоғи зарб этилган. Бундай анъаналар ҳозир ҳам айрим мамлакатларда давом этиб келмоқда. Жум-ладан, Ливан тангасида мамлакат рамзи булмиш кедр (игнабаргли доим яшил йирик дарахт) акс этган. Ўст-намнинг 10 донгли (пул бирлиги) тангасига эса шולי попугининг, Мали давлатининг 100 франкка тенг тан-гасига маккажўхори сўтасининг расми туширилган. Африканинг ёш давлатларидан бири Зимбабве уз тан-галарига баобаб дарахтини зарб этган.

● **ОЛТИН: АВВАЛ ВА ҲОЗИР** Авваллари катта оғирликлардаги соф олтин кўшлаб топилган. Ҳатто уларга номлар берилган.

1869 йили Австралиядаги қишлоқ йўли чуқурлиги-дан топилган, «Қимматли нотаниш» деб номланган олтин софликда «чемпион» ҳисобланади. Топилма-нинг умумий оғирлиги 70,9 кило булиб, соф олтин 69,6 килони ташкил этган. Уша ерда, яъни Австралия-да топилган «Плита Холтермен» деб ном олган олтин булагининг вазни 285 кило булиб, соф олтини 93 ки-

ло эди. Ҳозирги кунда эса олтин олиш учун жуда катта миқдордаги рудаларни қайта ишлашга тўғри келади. Масалан, 1980 йилда ЖАРда 1 тонна рудадан 7,3 грамм олтин олинган бўлса, 1984 йилга келиб бу рақам 6,5 граммга тушиб қолган.

● **РАНГДА ГАП КУП** Амриқо шаҳарларидан бири Детройт фуқароси Арчибалд Мозес узоқ йиллар мобайнида йул транспорти ҳодисалари статистикасини урганди. Маълум бўлишича, ёрқин рангта (қизил, туқ сарик, туқ зангори, оч яшил) бўялган машиналар жигаранг, мовий, туқ яшил каби рангдаги машиналарга нисбатан купроқ автоҳалокатга дучор бўларкан.

● **ХАВФЛИ КУН** Машина ҳайдовчилари айниқса, ҳар жума, тушдан кейин жуда эҳтиёт бўлишлари керак. Чунки худди шу пайтда автомобил ҳалокати куп руй бераркан. Олмониялик мутахассислар утказган бахтсиз ҳодисалар ҳисоб-китобидан кейин шундай хулосага келишди. Шундай қилиб куннинг соат 12 дан 15 гача булган пайти энг хавфли вақтдир, ҳафтанинг энг хавфли куни — жума бўлса, йилнинг энг хавфли ойи декабрь экан. Ҳарҳолда бу олмониялик мутахассислар фикридир.

● **УХЛАБ ҚОЛМАЙ ДЕСАНГИЗ** Япониядаги жонли табиатни муҳофаза қилиш фондининг мутахассислари профессионал ҳайдовчиларга ва ҳаваскор ҳайдовчиларга автомобил бошқариб кетаётиб уйқунгиз келиб қолса, сақич чайнаб тетиклашишга ҳаракат қилинг, деб маслаҳат бермоқдалар. Улар иш стаж камиди 15 йил булган ҳайдовчилар гуруҳи билан тажриба утказганлар. Улар битта сақич чайнаш бир пиёла қаҳвага нисбатан анча узоқ таъсир этиб туришини аниқлаганлар. Ваҳоланки, шу пайтгача қаҳва уйқуни қочирадиган энг яхши усул деб ҳисоблаб келинарни.

● **САЙЁРАМИЗ КУЧАЛАРИДА ТЕЗЛИК ҚАНДАЙ?** Маълум бўлишича, италияликлар жаҳонда машинани энг тез ҳайдовчилардир. Бу мамлакат шаҳри кучаларида автомобилни соатига 110 километр тезликда ҳайдашга руҳсат этилган бўлса, катта кучаларда 140 километрдир. Тезлик буйича бошқа уринлар қуйида-

гича тақсимланган: Олмония, Австрия, Швейцария ҳамда Франция — соатига 130 километр, Испания ва Бельгия — 120 километр, Буюк Британия — 112, Швеция — 110, Голландия ва Япония — 100 километр.

● **БЕЗОВТА ҚИЛМАНГ** Швейцария тунда машина ҳайдаш таъқиқланган жаҳонда ягона мамлакатдир. Бу ерда ёзда соат 22 дан 04 гача, қишда эса 21 дан 05 гача тунги вақт ҳисобланади.

● **АЁЛЛАР АВТОМОБИЛ БОШҚАРИШДАН МАХРУМ ЭТИЛАДИ** Қувайт йўл полициячилари янги қоида жорий этган. Эндиликда юзида ёпингичи бор аёлларнинг машина ҳайдаши мазкур қоидага асосан тақиқланади.

Қушни Саудия Арабистонида бу муаммо узгача ҳал қилинган: у ерда аёлларнинг машина бошқариши умуман тақиқланади.

● **АВТОМОБИЛ ЎРНИГА ВЕЛОСИПЕД** Таиланд пойтахти ҳукумати аҳолини транспорт ўрнига кўпроқ велосипеддан фойдаланишга чақирмоқда. Шунинг учун шаҳар кўчаларида велосипед учун махсус йўллар қуриш бошланди. Негаки, Банкок шаҳри кўчаларида транспорт ҳаракати жуда кўп бўлиб, у ерда оддий кунларда тезлик соатига атиги 4-5 километрни ташкил этади, холос.

● **ОДАТДАН ТАШҚАРИ ЛОТЕРЕЯ** Одатда фойдаланилган патталар автобус, трамвай ёки троллейбусдан тушгандан кейиноқ ташлаб юборилади. Бундан эса бекатлар ифлослиги келиб чиқади. Хўш, бундай бўлмаслиги учун нима қилиш керак? Мальта жамоат транспорти ассоциацияси бунинг йўлини топди. Энди патталар узига хос лотереядир. Ҳар ойнинг охирида лотерея тиражи ўтказилади. Унда фақат фойдаланилган патталар ўйналади. Бу уйинда ҳам омади бор, албатта, ютади. Ютмаганлар эса куйиниш-маса ҳам бўлади. Негаки, чунки йил охирида йиллик патталар бўйича жуда катта лотерея ўйини ўтказилади.

Бундай тадбир биринчидан, шаҳар озодалигини сақлашга улкан ҳисса бўлиб қўшилмоқда, чунки кўчада бошқа бирор ташландиқ буюмга дуч келиш мумкин-ну лекин паттага эмас. Иккинчидан, автобусда патта-

сиз юрувчилар деярли йуқолди. Учинчидан, жамоат транспортида юрувчилар 1-1,5 барабар ошди.

● **ТУНГИ ҚИРОАТХОНА** Дрезден шахридаги кутубхона кеч соат 19 дан 24 гача иккинчи сменада ишлайди. Кечки пайт китоб ва журналлар, магнитофон ёзувлари, долзарб мавзуда лекциялар, ҳажвчиларнинг чиқишлари кутубхонага ташриф буюрувчилар хизматидадир. У ерда шахмат ва бильярд зали бор.

Кутубхонани кечки клуб деса булади. Ёшларда китобга булган қизиқиш ўзгардими? Ҳа, уларда бадий адабиётгагина булган қизиқиш эмас, балки илмий адабиётга ҳам қизиқиш ортмоқда.

* * *

Маълумки, айрим одамлар тунда ухлашолмайди. Ундайларни «бойқуш»лар ҳам деб юритилади. Лос-Анжелесда қироатхонанинг махсус булими тунги соат 10 дан эрталабки 6 гача ана шундай одамлар учун хизмат қилади. Табиийки, қироатхона хизматчилари ҳам асосан «бойқуш»лардан иборат.

● **ТУНГИ БОҒЧАЛАР** Одатда болаларни боғчаларга эрталаб олиб боришади. Аммо Брюсселда одатдан ташқари боғча бор. У тунда ишлайди. Унга болалар кечки соат 17.30 дан 22 гача қабул қилинади. Эрталаб эса соат 5.30 да ота-оналар уларни олиб кетишади. Боғча директорининг айтишича, боғчага фақат тунда ишлайдиган ота-оналарнинг болалари қабул қилинади.

● **ДАРЁ ТУБИ КЎТАРИЛИБ БОРМОҚДА** Ганга дарёсининг туби анча тезлик билан кўтарилиб бормоқда. Бихар штатидаги урмон хўжалиги бошқармаси мутахассислари маълумотларига қараганда, бунинг сабаби ёмғир ернинг тупроқ қатламини ювиб Гангага оқизиб кетаётганидир. Ҳозир Ганганинг туби 50 сантиметрга кўтарилган. Бу эса ўз навбатида Бихар, Уттар-Прадеш, Ғарбий Бенгалия штатларида катта хавф туғдирмоқда.

Олимларнинг фикрича, урмонларни ўзбошимчалик билан кесиш натижасида ҳар йили олти миллиард тонна унумдор тупроқни ёмғир ювиб кетмоқда. Ваҳоланки, 2,5 сантиметр қалинликдаги унумдор тупроқ табиий тикланиши учун 500 йилдан минг йилгача вақт кетади.

● **ТҮРТ НОМДАГИ ДАРЁ** Малайзиядаги энг катта дарёнинг узунлиги 120 километр бўлиб, номи турттадир. Дарёнинг дастлабки 32 километрини маҳаллий аҳоли Бетис деб атайдди. Ундан кейинги 44 километри Нингирри, яна 44 километри Галас ва сунгги, Жанубий Хитой денгизига қуюлувчи қисми Келантан деб аталади.

● М У З Е Й Д А . . .

...**ҚОПҚОНЛАР** Фарбий Германиянинг Мактобердорф шаҳрида дунёда ягона бўлган сичқон тутадиган қопқонлар музейи бор.

Кургазмага қўйилган экспонатлар шиша тусиқлар ортида эмас. Ҳар бир томошабин уларни қўлига олиб қандай ишлашини синаб кўриши мумкин. Агар томошабинга қопқон ёкиб қолса, музей хизматчилари бундай қопқонни қандай яшаш йулларини ўргатишади. Хоҳловчиларга унинг чизмаси ҳам тақдим этилади.

...**ТОПИШМОҚЛАР** Венгриянинг Печ шаҳридаги музей архивида 120 мингта топишмоқ сақланади. Уни Ласло Мандони исмли этнограф-олим 25 йил давомида тўплаган. IV асрда латин тилида ёзилган топишмоқ улар орасида энг қадимийси ҳисобланади.

...**УҒРИЛАРНИНГ БУЮМЛАРИ** Бу музей Швейцариянинг Италияга яқин чегарасида жойлашган. У божхона ходимлари томонидан тузилган бўлиб, унда контрабанда билан шуғулланувчи шахслардан тортиб олинган буюмлар сақланади. Масалан, сирли тагликлари булган жомадон ва сумкалар, нарса яшириш учун махфий жойлари булган пойафзал ва соябонлар, уйинчоқлар, дори қўтилари бор. Айниқса, туртта гилдираги ҳам Швейцария соатлари билан зич тўлдирилган автомобил томошабинларда катта қизиқиш уйғотмоқда.

● **КИЙИНИШНИ БИЛИШМАЙДИ** Янги Гвинея оролининг фарбий қисмида жойлашган Индонезияга қарашли Ириан Жая музофоти чакалакзорларида бир қабила одамлар яшаётгани маълум бўлди. Улар 50 га яқин киши бўлиб, кийим кийишни билишмайди, яланғоч юришади. Қўроллари қадимий, яъни таёқдан ясалган, қулбалари эса сағо палмасининг пояси ва баргидан қўрилган.

● **ОРОЛ ЙЎҚОЛИБ КЕТИШИ МУМКИН** Тинч уммонида Чилига қарашли бир парча қуруқ ер булиб, узининг ақл бовар қилмайдиган жумбоқли тош ҳайкаллари билан дунёга машҳур. Бу ер Пасхи ороли деб юритилади. Амриқолик астрофизик олим Томас Кларкнинг айтишича, бу орол 20-25 миллион йилдан сўнг ер юзидан умуман йўқолиб кетиши мумкин экан.

Чили қирғоқларидан 4 минг километр узоқликда жойлашган орол ер қаърининг «Наска» номини олган уммон платформасида ястланган. Маълум булишича, бу платформа Шимолий Амриқо тектоник платформаси томонга аста-секин, аниқроғи, йилига 17 сантиметр силжимокда. Ваҳоланки, Шимолий Амриқо тектоник платформаси устида Амриқо қитъаси жойлашган. Шундай қилиб тахминан 20 миллион йилдан сўнг Пасха ороли Амриқо қирғоқларига «сурилиб» етиб боради ва икки платформа «туқнашиши» натижасида босилиб кетади.

● **СУЗАЁТГАН ОРОЛ** Сейбл ороли Атлантика уммонида жойлашган. Унинг ғарбий қирғоғи аста-секин ювилиб, камаймоқда. Шарқий қисми эса аксинча қўшилиб бормоқда. Натижада орол мунтазам суратда шарққа қараб сурилиб, Янги Шотландия қирғоқларидан узоқлашмоқда. Сейбл икки аср мобайнида ун денгиз мили юрганлигини ҳисоблаб чиқилган. Унинг йиллик сурилиши 230 метрга тенг.

● **ҲАММАСИ УН БИТТАДАН** Шотландиядаги бу кул қисқагина ва оддийгина қилиб ун бир, деб номланган. Бу ғаройиб ном тасодифан берилган эмас. Кулнинг қирғоғи узунасига ун бир милни ташкил этади ва унда ун битта орол бор. Ун битта кулининг сувларида ун бир хил балиқ учрайди. Ҳатто бу кулдаги усимликларнинг тури ҳам ун бир хил эмиш. Булиши мумкин...

● **ТОВУҚҚА ҲАМ РУХСАТ ЙЎҚ** Эгей денгизидаги Ажон-Орос ярим ороли монахлар «мамлакати» деб ҳисобланади. Бу ердаги 321 квадрат километр майдон 20 та монастрга қарашли ерлардир. Улар ўз ҳолича ягона ҳокимиятга бирлашиб, ўз соқчилари, судлари бор. Кўплаб сайёҳлар бу жойни кўришга келиб туришади. Лекин бу ерга фақат эркакларнигина

қуйишади, аёлларнинг келиши қатъиян таъқиқланган. Бу қоида ҳатто парранда ва ҳайвонларга ҳам тааллуқлидир. Бир деҳқон монахлар давлатига иккита товуқ олиб келгани учун кўп миқдорда жарима тўлашга мажбур бўлган. Хўрозларни бу ерга хоҳлаганча олиб келиш мумкин.

● **ОРОЛДА МИТТИ ДАРАХТЛАР** Гавай архипелагида Кауаи ороли мавжуд бўлиб, у ер юзидан энг кўп ёмғир ёғадиган оролдир. У ер ута намчил бўлганлиги учун ҳам дарахтлар унча ўсмайди, яъни уларнинг бўйи атиги 20 сантиметрга етади холос. Аммо утлари баҳайбат — гуммера утининг барги 2,4 метргача бўлади.

Оролнинг яна бир «камчилиги» борки, у ерда сут эмизувчилар, амфибиялар ва судралиб юрувчи жонзотлар умуман йўқ. Лекин дунёнинг бошқа ҳеч ерида учрамайдиган ҳашаротлар шунчалик кўпки, турларини санаб санаётганга етолмайсиз.

50-йилларда оролга йўл очиш бошланган эди, бироқ ёмғир тинмай ёғаверганидан бу ишдан воз кечилган. Ушанда бир бульдозер қолиб кетганди, анча вақтдан сўнг у йўқолиб қолди. Маълум бўлишича, ёмғир кўп ёққандан бульдозер ерга аста чўкиб кетган.

● **МАКТАБ КЎРМАГАН ҚАРИЯЛАР** Гомер ва Платонлар мамлакати бўлмиш Греция аҳолисининг 11,5 фоизи бугунги кунда ҳам ўқув ва ёзувни билмайди. 17 фоиз греклар чаласавод. Уларнинг бари шаҳарлардан узоқ музофотларда, яъни қишлоқларда яшашади. Деярли барчасини умрида бирор марта мактабга қатнашмаган қариялар ташкил этади.

● **САВОДСИЗЛАР ҲАЛИЯМ БОР** Маълумки, Америко иқтисодий жиҳатдан энг ривожланган мамлакатлардан бири. Бироқ шундай бўлишига қарамай, у ерда яшовчи аҳолининг 20 миллиондан ортиғи ўқиш ва ёзишни билмас экан. 30 миллионга яқини эса фақат бошланғич маълумотга эга экан холос.

● **ҚАРИЯЛАР КУЗАТИШИ БЎЙИЧА** Айтишларича, сизот суви бор жойда олма ва олча яхши ўсмайди. Бундай жой эман, бута, самбиттол, қичитқи ўт ва қирққулоқлар учун «маъқул» келади. Агар бута, тол, қайин ва заранг бир томонга эгилиб ўсса, ўша томонда

сизот суви бор, деб билаверинг. Қарияларнинг таъкидлашларича, от ёки ит чанқаб, ер ковласа, билингки, ер остида сув бор, лекин бундай жойларда ит ётмайди. Аммо мушук аксинча хуш кўради. Сизот суви ўтган жойга товуклар тухум қўймаса, гозлар эса қўяди.

Қадимда қаерда ерости суви борлигини билиш ва қудук қазиш учун оддий усулдан фойдаланишган: ёғ-сизлантирилган жунни думалоқлаб, кечаси ерга қўйиб, устига това тункариб қўйишган. Агар эрталаб жун нам бўлиб ва това ҳам «терлаган» бўлса ўша жойда (еростида) сув бўлган ва қудук қазишган.

● **ЁМҒИРДА ҚОЛСАНГИЗ ЮГУРМАНГ** «Кучада шаррос ёмғирда қолиб кетган одам нима қилади? — Тезроқ бирор пана жойга боришга ошиқади». Лекин бунинг учун югуриш шарт эмас.

Маълум бўлишича, одам ёмғирда қанчалик тез югурса, шунчалик тез ивиб кетаркан. Физик олимлар югураётган ва оҳиста кетаётган одамларга қанча ёмғир томчиси тушишини ҳисоблаб чиқишган. Шунинг учун мабодо, ёмғирда қолиб кетсангиз шошмасдан кетаверинг. Шунда сиз ивиб кетмайсиз — тадқиқот натижаси ана шундай.

● **ҚОШГА ҚАРАБ УРГАНИЛГАН** Қадимги Чин (Хитой) ва Греция мамлакатларида инсон феълени қошларга қараб урганишган экан. Нафақат қошлар, балки кўз, бурун, оғиз ва қулоқлар ҳам инсон характери тўлақонли очиб беришда катта рол уйнаган.

Кенг ва узун қошлар характернинг мукамаллигидан дарак бераркан. Уларнинг шакли, ранги ва қалинлиги, эҳтирос, ақл ва характернинг мутаносиблигини билдирса, қаттиқ ва дағал қошлар эса аксинча.

Агар қалин қошларнинг учи юқорига кўтарилган бўлса, бундай кишилар очиққўнгил ва жасоратли. Уларнинг ҳаётда омадлари юришади, катта ютуқларга эришади. Қошларнинг учи пастга қараса, бундай қош соҳиблари жуда уятчан.

Катта, лекин қалин қошлар жаҳлдорлик белгиси экан, шунингдек, дағал қошлар «шайтон» характериға эгаллик белгисидир. Эркакларнинг қоши қалин, «оғир» ва бир-бирига бириккан бўлса, бировдан устун келиш учун курашувчан эканлигини билдираркан, бунақа қошли аёллар эса уй ишлариға киришиб кетолмайди.

Қошларнинг баландда жойлашиши собитқадамликни билдирса, кўзга яқин жойлашиши аксинча.

Бироқ ҳозирги кунда одамлар қошига қараб характери ни урганиш жуда хавфли, айниқса, аёллар уртасида. Чунки улар косметика ёрдамида қошларини узлари хоҳлаганча узгартириб оладилар.

● **КИШИ ФЕЪЛИ ВА ҚОН** Олимлар фикрича, қон гуруҳи кишининг феъл-атвори ва ўзига хос хусусиятларини белгилайди. Бу фикрни япон олими Пошитакенинг миллионлаб кишилар ҳаётини урганиш хулосаларини тасдиқлайди.

Номи урганилиб, хулоса қилган қон гуруҳлари бўйича кишиларнинг феъл-атворлари қуйидагича:

Биринчи гуруҳ: Сиз пешқадамликка ўчсиз. Олдингизга қўйган мақсадга эришмагунча тинчимайсиз. Олға ҳаракат қилишда тўғри йўналиш белгилай оласиз.

Ўз кучингизга ишонасиз, лекин эҳтирослардан ҳам ҳоли эмассиз. Камчиликларингиз ҳам бор. Сиз ута рашкчи ва шошқалоқсиз. Бундан ташқари сиз жуда иззатталабсиз.

Иккинчи гуруҳ: Сиз мувозанат, осойишталик ва тартиб-интизомни яхши кўрасиз. Одамлар билан яхши ишлай оласиз. Бундан ташқари сиз таъсирчан, маданиятли ва очиқкўнгилсиз. Сизнинг камчиликларингиз ужарлигингиз ва асабларингизни бошқара билмаганингизда.

Учинчи гуруҳ: Сиз шаклланган шахсиятпараст, ўз хоҳиши бўйича иш қилувчисиз. Ҳамма нарсага тез мослаша оласиз, ҳаёлпарастликдан узоқсиз. Лекин сизни ўзбошимчалик билан иш қилишингиз баъзи вақтда ҳалақит қилиши мумкин.

Тўртинчи гуруҳ: Сиз тинч ва хотиржамсиз, кишилар сизни севадилар ва сиз билан ўзларини эркин ҳис қиладилар. Уларнинг вақтини чоқ қилишни биласиз ва бир вақтда атрофдагиларга одобли ва адолатлисиз. Лекин айрим вақтларда қизиққонсиз. Баъзан эса узоқ вақт иккиланиб, бир қарорга келишга қийналасиз.

● **ҚУЛОҒИНГИЗ ҚАНДАЙ ЖОЙЛАШГАН?** Айтишларича, қулоқларнинг жойлашувига қараб ҳам инсон ҳаёти, тақдири, фазилатларини башорат қилиш мумкин экан. Масалан, бошда яхши жойлашган қулоқ болаликнинг бахтиёр утганидан дарак беради. Қу-

лоқларнинг ҳаддан ташқари катта ё кичиклиги ночорлик белгиси экан.

Қулоқ қошлардан юқорида жойлашган бўлса, ақл заковатжучли эканлиги, кўзлар билан тенг баландликда жойлашган бўлса, ўртача ақлга эгаликни, пастда бўлса, аксинча ақли пастликни билдираркан.

Қулоқларнинг ранги эса киши саломатлигини белгилайди, яъни оч қизғиш ранг саломатлик, сариқ ёки кукимтир бўлса касалмандлик, қорамтир ранг эса яширин касали борлигини билдиради.

● **ҚИШИ ЁЗДАН ИССИҚ** Хитойлик олимлар мамлакат шарқи-шимолий ҳудудида ўн олти квадрат километр кенгликдаги жойнинг қиши ёз мавсумидан бирмунча иссиқ бўлишини тасдиқлашди. Бу ер Ляонинг вилоятида жойлашган бўлиб, ёз мавсумида ўртача ҳарорат — 12 даража бўлса, қишда 17 даража иссиқдир. Олимлар табиатнинг бу ғаройиб ҳодисаси сабабини ҳозирча топганларича йуқ.

● **ҲАРОРАТ КЎТАРИЛМОҚДА** Кейинги пайтда ердаги иқлим хусусида ҳар хил фикрлар билдирилмоқда. Биров ерда ҳарорат кутарилади деса, бошқаси аксинча — совийди дейди. Лекин олимлар иқлимнинг иккала томонга ҳам ўзгаришини (иссиб ё совиб кетишини) ҳалокатли деб билишади.

2050 йилга бориб, сайёрамизда ҳарорат 2 даражадан 5 даражагача кутариларкан. Демак, ўз-ўзидан маълумки, асрий музликлар эрий бошлайди. Натижада кейинги асрнинг охирига бориб, денгиз сатҳи 2 метрга кутарилади. Малдив ороли дунё харитасидан йўқолиб кетиш эҳтимоли бор. Бангладеш ҳудудининг чораками денгиз остида қолади. Нил дарёси дельтасини (у ерда Миср аҳолисининг 95 фоизи яшайди) Урта ер денгизи «забт» этади.

Олимлар юқоридаги фаразларни синчковлик билан илмий асосда кўриб чиқишга киришишган.

● **АГАР МУЗЛИКЛАР ЭРИБ КЕТСА** Ҳозирча Антарктида ёки Шимолий муз уммони эмас, балки қорли чўққилардаги музликлар ҳақида гап юритамиз. Очиги, чўққилардаги музликларни кўпчилик абадий деб уйлайди. Аслида-чи? Йуқ, дейди Танзания Республикасидаги Доруссалом дорилфунунининг олими Андерсон Лема. Унинг фараз қилишича, Африка қитъа-

сининг марказида жойлашган Килиманжоро (5895 метр) ва Кения (5199 метр) чуққиларидаги музликлар келгуси асрнинг охириларигача бардош бера олмас экан. Олим кўп йиллик кузатиш олиб боргандан сўнг шундай хулоса чиқарди.

Маълум бўлишича, Кениядаги Льюс музлигининг узунлиги 1883 йилда 1,6 километрни ташкил этган бўлса, 1978 йилда бор-йўғи 1,04 километрдан ошмаган. Кейинги 80 йил давомида музликнинг ҳажми 70 фоизга қисқарган ва у ҳар йили ярим метрдан камайиб бормоқда. Килиманжоро, шунингдек, Заир билан Уганда чегарасида жойлашган Рус тизмасидаги Маргерит чуққисидан (5109 метр) ҳам шу ҳолни кузатиш мумкин.

Марказдаги муз заҳираларининг камайиб бориши ҳамда Кениядаги Туркана ва Наишава чучук куллари-нинг сунгги юз йил мобайнида саёзлашиши Африка қитъаси иқлимини ўзгартириб юбориши табиий.

● **НАПОЛЕОН ОРТДА ҚОЛДИ** Тарихдан барчамизга маълум бўлган саркарда Наполеон ҳам саводли бўлган. Унинг ўта тез ўқиш хусусиятига эга эканлигини эса ҳамма ҳам билавермаса керак. Маълум бўлишича, ҳар бир дақиқада икки мингта сўз мутолаа қилолган. Максим Горький эса 4000 тагача сўзни ўқий олган. Уша пайтда бу катта курсаткич эди. Бироқ бугунги замонда бу курсаткичлар ҳеч нарса бўлмай қолди. Тез ўқиш бўйича бўлиб ўтган мусобақада Москва электрон саноати институти толиби Темур Булганов биринчи ўринни олишга мушарраф бўлди. У бир дақиқада роп-пара 20000 та белгини мутолаа қилган.

● **ИМПЕРАТОР НОҲАҚ ЭДИ** Маълумки, қадимда кемалар фақат елканлар ёрдамида шамол кучи билан юрган. Бу эса кўп ихтирочиларни уйлашга мажбур этган. Англиялик ихтирочи Роберт Фултон ҳам елкансиз, шу билан бирга шамол бўлмаса-да, юраверадиган кема ясашни орзу қиларди. Бироқ уни қўллаб-қувватлайдиган шаҳаншоҳ йўқ эди Оврупода. Ушанда император Наполеон уни авантюрачи дея ҳақоратлаган эди. Бундан дарғазаб бўлган Фултон уммон ортига бош олиб кетди. У кетишдан аввал Англиянинг «Бултон энд Уатт» фирмасига буғ машина буюртма берган эди.

Фултон Америкого боргач, дўсти Р. Ливингстондан моддий кўмак топди ва ўз ғоясини амалга оширди. Кема бортига эса Англиядан олиб келган буғ машина-

сининг двигателини урнатди. 1807 йилда кема биринчи бор сувга туширилди.

1815 йилда Наполеон Бонапарт жангда мағлуб булгач, уни Муқаддас Елена оролига сургун қилишади. Ушанда уни оролга елканли кемада олиб кетишаётган пайтда елкансиз юрадиган кема уларни тезда қувиб утади. Наполеон хайратомуз берган «Бу кемани ким қурган?» деган саволга ўзига таниш «Роберт Фултон» номини эшитади ва шу заҳоти ўзининг ўша пайтдаги ноҳақлигини ҳис этади.

● **НАПОЛЕОННИНГ ФАРОСАТСИЗЛИГИ** Швециялик бир киши кимошди савдосида жуда қиммат нархга Наполеон Бонапартнинг шахматини сотиб олди. Бир кун у шахмат доналаридан бирининг буралиб очилишини сезиб қолди. Дона ичидан қочиш режаси ёзилган мактуб чиқади. Маълум булишича, 1816 йили император дўстларидан бири Наполеон жазо муддатини утаётган Муқаддас Елена оролига шахмат юборади. Афсуски, Бонапарт шахмат донасидаги «сир»ни фаҳламай, қочиш режасини билолмай қолган.

● **СУЗИШ ҲАВЗАСИГА ПОЛИЦИЯ РУХСАТИ БИЛАН** Эрон полицияси Каспий денгизидаги чўмилиш ҳавзаларида навбатчилик қилишади. Улар бу ерга Ислом шариатига мос кийинмаган аёлларни қўйишмайди.

1979 йили Эронда Ислом инқилоби ғалаба қилгандан сўнг аёл ва эркеклар учун алоҳида-алоҳида чўмилиш ҳавзалари ташкил қилинди. Бироқ шундай бўлсада, аёллар бутун танасини ёпиб турувчи узун кўйлак киймаган бўлса ва румол урамаса, ҳатто уз ҳавзаларига ҳам қўйилмайди. Чунки Эрон полицияси инсон ҳуқуқлари у ёқда турсин, урф-одатларини ҳам муҳофаза этади.

● **ТАБИАТАН ҚАНДАЙ ЯРАЛГАН БЎЛСА, ШУНДАЙ ҚОЛИШИ КЕРАК** Дунёда фақат икки мамлакатда ҳайвонларнинг думларини қирқиш қатъиян ман этилади, яъни Швеция ва Швейцарияда.

Швецияда ҳайвонларнинг нафақат думларини, балки қулоғини ҳам кесиш мумкин эмас, шунингдек, эркек ҳайвонларни ахталаш ҳам. Улар табиатан қандай яралган бўлса, шундайлигича қолиши шарт. Худди шундай таъқиқлаш Швейцарияда ҳам жорий этилган.

● **ХАРБИЙЛАР ҲАМ СОҶОЛ-МУЙЛОВ ҚУЙИШИ МУМКИН** Аслида соқол-муйлов қуйиш рус армиясининг азалий анъанаси. Айниқса, утган асрнинг 30-йилларида унтер-зобитлар ва Финляндия полкининг лейбгвардия зобитлари орасида соқол-муйлов қуйиш одат тусига кирган. Ҳатто муйлов ва бакендбард қуйиб юриш улар учун мажбурий ҳолга айланган.

Фуқаролар уруши ва иккинчи жаҳон уруши даврида ҳам кўп ҳарбий хизматчилар муйлов қуйишган. Урушдан кейин аниқроғи, 1946 йилда эълон қилинган умумҳарбий Уставда ҳарбий хизматчиларнинг ташқи кўринишини тартибга солиш учун айрим чеклашлар қабул қилинди. Жумладан, «Тозаликни сақлаш хизмати» бўлимида зобит ва матрослар хизмат муддатининг 1-2 йилларида сочларини олдириб юришлари мажбурий қилиб белгиланган ва бир ойда икки мартадан машинкада соч олдириш тadbирлари қўлланган. Қисқа соч қуйиш фақат сержантларга, старшиналарга ва хизмат муддатининг учинчи йилини утаётган аскар ва матросларга рухсат этилган.

Кейинчалик бу қоида Уставдан олиб ташланган. Бироқ айрим командирлар ҳалиям уша эски қоида кучи билан яшамоқдалар. Ваҳоланки, «Жанговар низом» (25-модда) аскар ва матросларга қисқа соч қуйиш вазифасини юкласа-да, армияга янги чақирилганларнинг сочлари 1946 йилдаги қоидага асосан олдирилмоқда. Бу ҳарбий хизматчиларга ҳурматсизликдан бошқа нарса эмас.

1918 йилдан бошлаб қабул қилинган барча низомларнинг бирортасида соқол-муйлов қуйиш таъқиқланмаган. Эндиликда бундай чеклашларга аниқлик киритиш учун ички хизмат Устави лойиҳасининг «Ҳарбий хизматчининг соғлигини сақлаш ва мустаҳкамлаш» бобига қуйидагича тузатиш киритилган: «Ҳарбий хизматчининг сочи, соқоли, муйлови (агар бор бўлса) покиза бўлиб, гигиена талабларига жавоб бериши, шахсий ҳимоя воситаларидан фойдаланишда ва қурол-яроғларни кутаришда ҳалал бермаслиги керак».

● **БЕЛИ ЙУҒОНЛАР — ЯРОҚСИЗ** Покистон ички ишлар вазирлигида хизмат қилиш жисмонан бақувватлик у ёқда турсин, ҳатто қомат ҳушбичимлигини ҳам талаб этади. Шунинг учун у ерда бақалоқ (биздагидек) миршабларни учратмайсиз. У ерда поли-

циячиларнинг семириши ҳатто қонун билан таъқиқлаб қўйилган: уларнинг бел айланаси 86 сантиметрдан ортиб кетмаслиги керак. Акс ҳолда... уларга 6 ой муҳлат берилади. Шу вақт ичида ўзларининг аввалги қоматларини тиклашлари шарт.

● **УЛИМ ЖАЗОСИ** Ҳозирги кунда дунё буйича 106 мамлакатда улим жазоси бор экан. Шу кунгача бу жазодан 48 мамлакат воз кечган.

● **БАЛОҒАТ ЁШИГА ЕТМАСА-ДА АҚШ**да утказилган суровда амриқоликларнинг 80 фоизи мамлакатда улим жазоси қолдирилишини қўллаб-қувватлаган.

Маълумки, АҚШ ҳам улим жазоси мавжуд бўлган давлатлардан бири. Бу ерда ҳатто балоғат ёшига етмаган жиноятчиларни (агар оғир жиноят қилса) ҳам шу жазога ҳукм қилинади. Масалан, Арканзас ва Луизиана штатларида 15, Алабам штатида 14, Миссисипи штатида 13 ёшдан бошлаб улим жазосига ҳукм қилинади.

● **ОЛИЙ ҲУКМ ЯНА АМАЛДА** 22 апрель тонгида Калифорниянинг Сан-Квентин қамоқхонасининг газ тўлдирилган камерасида 39 ёшли Роберт Харрис қатл этилди. У бундан бир неча йил бурун икки кишини ўлдирган ва уларнинг автомашинасига эгалик қилмоқчи бўлган эди. Ушанда у узоқ муддатга қамоқ жазосига ҳукм қилинганди.

Аслида Калифорнияда қатл этиш ҳукми қонунда бор эди, лекин у 25 йил давомида амалда қўлланилмай келинди. Қатл ҳукми умрбод ёки узоқ муддатли қамоқ жазоси билан алмаштирилди. Мана энди яна улим жазоси қайта кучга кирди. Узоқ йиллик «танаффус»дан кейин бу ҳукмнинг биринчи қурбони Роберт Харрис бўлди.

Умуман олганда Калифорния бундай жазони қайта амалга жорий этган 39-штатдир.

● **САРИМСОҚ ЕГАНИ УЧУН ЖАРИМА** АҚШда ўтган асрда қабул қилинган ва ҳозирги кунда қўлгили бўлган қонунлар ҳали ўз кучини йўқотмаган.

Луисвиллда (Кентукки штати) ўқ-ёй билан балиқ овлаш қаттиқ таъқиқлаб қўйилган. Бу қонунни бузган кишини қамоқ жазоси кутади.

Гери шахрида (Индиана штати) кимда-ким сарим-соқ егач, орадан 4 соат ўтмай трамвайга чиқса жарима тўлайди. Лекин қонунда вақтни қандай аниқ белгилаш ҳақида ҳеч нарса дейилмаган.

Моҳевода эса (Аризона штати) совун ўғирлаб қўлга тушган одамни қизиқ жазо кутади: у ҳаммомда ана шу ўғирлаган совуни тутагунча чўмилиши керак.

«Шамолга қарши туфласанг...» деган ибора барчага маълум. Соулт Сти-Мерида (Мичиган штати) эса бу қонунга кириб қолган. Шамолга қарши туфлаган одам жамоат тартибини бузган ҳисобланади ва ундан жарима ундирилади.

Бутун Калифорния бўйлаб эса: сичқонга қопқон кўйиш учун албатта, овчилик қоғози бўлиши шарт, деган қонун бор.

● **БЎСАНИНГ БАҲОСИ ҚАНЧА?** Ҳар бир миллатнинг ўзига хос урф-одати, қонун-қоидаси бор. Малайзия пойтахти — Куала-Лумпур шаҳри муниципал кенгаши томонидан эълон қилинган қонунга кўра, жамоат жойларида ўпишиш ва бошқа ножўя хатти-ҳаракатлар учун жарима ундирилади.

Бу мамлакатда кинофильмлардаги ўпишиш, шунингдек, турли беҳаё кадрлар учун ҳам катта миқдорда жарима тўланади. Худди шу қонун мультфильмларга ҳам тааллуқлидир.

● **СОЯБОНГА РУХСАТ ТЕГДИ** Амриқолик ҳарбийлар 20 йиллик тортишувдан сўнг рухсатнома олишга эришдилар. Махсус буйруқда соябон фақат чап қўлда бўлиши алоҳида таъкидланган. Чунки ўнг қўл Устав бўйича саломлашиш учун доим бўш туриши керак.

● **УНУТИЛГАН БУЮМ БИР ЙИЛ САҚЛАНАДИ** Амриқонинг Аризона штатида шундай қонун бор: меҳмонхонада унутиб қолдирилган нарса бир йилу бир кун сақланади, шу вақтда унинг эгаси келмаса, буюмлар меҳмонхона соҳибининг шахсий мулкига айланади.

Прекотт шаҳри меҳмонхоналаридан бирининг хўжайини юқори ташкилотдан унутиб қолдирилган нарсани сотиб юборишга махсус рухсатнома сўради. Гап меҳмонхонада қолдирилган 8 кунлик 11 та жўжа ҳақи-

да борарди. Ахир бир йил бировнинг жужасини боқишнинг узи буладими.

● **УЗИМИЗ ҲАҚИМИЗДА НИМА БИЛАМИЗ?** Дарвоқе, нима биламиз ўзи? Билганимиз: неча кило тош босишимиз, мижозимизга нима ёқади-ю, нима ёқмайди, кучимиз, иродамиз нимага қодирлиги ва яна айрим шунга ўхшаган маълумотлар. Танамизда нима содир булиши-ю, юрак-томир, асаб толалар туррисида ўйлаб ўтиришга замона зайли имкон бермайди.

Одамзот умр бўйи ўртача ҳисобда 40 тоннага яқин овқат, яъни ўртача 70 йиллик ҳаётида 11 тонна нон, 70 пуд (1 пуд 16,3 килога тенг) туз ва 7 тонна гўшт, тухум ва балиқ истеъмол қиларкан. Шунингдек, 42 тонна суюқлик ичаркан. Бунга она сути-ю, чой, сув ва арақ-парақлар ҳам киради.

Нафас олган ҳавосини ўлчайдиган бўлсак, 380 минг кубометрни ташкил этади. Юрагимиз шунчалар бақувват эканки, унинг кучи ҳар йили 900 килолик юкни 14 метр баландликка кўтариб чиқишга тенг экан.

Миямиз 10 миллиард ҳужайрадан иборат. У 86 миллион ахборот ва маълумотни эслаб қолишга қодир. Мияда ҳар дақиқада юз мингга яқин кимёвий реакция содир булади.

Теримизнинг ҳар 6,5 квадрат сантиметрида 25 метр асаб толалари, мингдан ортиқ асаб нуқталари, 6 метр қон томирлари бор.

Инсонда ҳид сезувчи органнинг умумий ҳажми 4,8 квадрат сантиметрни ташкил этади, итда бу орган 64,3 квадрат сантиметр, қуёнда эса тана юқори қисмининг умумий ҳажмига тенг.

● **АГАР СОҶОЛ ОЛИНМАСА...** Агар одамзот соқол қирғишлагич ўйлаб чиқармаганида борми, бай, бай, ба-ай, ота ўғлини, ўғил отасини танимай қолиши турган гап. Агар одам умрбод соқолини олмаса, умрининг охиригача тахминан 8 метру 32 сантиметр ўсаркан, яъни 3 қаватли уй баландлиги билан барабар бўларкан. Шунинг учун соқол тез-тез қирғишлаб турилади ва бу қирғишлашлар одам умрининг охиригача ўртача 17 минг марта такрорланади.

● **СОЧ ҲАМ ЯНГИЛАНИБ ТУРАДИ** Фанда кўп нарсаси исботланган ва аниқланган. Шунингдек, бошда

қанча соч булиши ҳам. Мутахассисларнинг ҳисоб-ки-тобича, бошимизда 125 мингга яқин соч толаси булиб, умримиз давомида 1,5 миллиони тушиб, қайтадан чиқади. Бошнинг бир квадрат сантиметр жойида 346 дан 460 донагача соч булади. Шундан 308-426 таси узун ва урта, 28-34 таси тук ҳолда булади. Битта соч 50 кундан 150 кунгача яшайди. Бироқ аёлларники бир неча йил умр кўради. Аёлларнинг сочи эркакларникига қараганда анча тез ўсади, айниқса, 15 дан 30 ёшгача бўлган даврда. Ёш ўтган сари соч ўсиши секинлашиб боради, шунингдек, сочнинг йўғонлиги ингичқалашади, пишқилиги йўқолади ва сийрақлашади.

50-60 ёшга борганда аёлларда ҳам, эркакларда ҳам соч ўсиши сезиларли даражада секинлашади. Агар организм соғлом бўлса, тепа сочлар кунига 0,3-0,4 миллиметрга (бошнинг қолган қисмларида секинроқ) ўсади. Бир кунда 40-60 та соч тушиши нормал ҳол ҳисобланади. Бу тушган сочларнинг урнига янгиси ўсиб чиқади.

● **ОВҚАТЛАНИШГА 15 ЙИЛ ВАҚТ КЕТАДИ**
Статистика маълумотларига кўра, бугунги кунда Фарбий овруполик ҳар бир киши бутун умри давомида урта ҳисобда 100 минг марта овқатланаркан. Агар унга кетган вақтни ҳисоблайдиган бўлсак бу 15 йилга тенг. Ҳар бир Фарбий овруполик умр буйи 40 тонна озиқ-овқат истеъмол қиларкан.

Социологлар уларнинг нимани хуш кўришини ҳам урганиб чиқишган. Масалан, картошкани энг кўп истеъмол қиладиганлар ирландияликлардир. Бир ирланд бир йилда 141 кило картошка ейди. Бу ҳолнинг аксини Италияда кузатиш мумкин, яъни бу ерда курсаткич атиги 42 килони ташкил этади холос. Бироқ ун маҳсулотларидан тайёрланган таомлар уларнинг жону дили (бир италянга бир йилда уртача 117 кило тўғри келади). Аммо испанлар билан бельгияликлар бундай маҳсулотларга «ёмон куз» билан қарашади.

Греklar эса сабзавотлар учун «жонини беришади». Шунинг учун ҳам уларда истеъмол курсаткич баланд — йилига 195 кило. Бу рақам данияликлар ва немисларнинг сабзавот истеъмол қилишларига қараганда икки ярим баравар кўп демакдир. Лекин немисларни ҳам «айблаб» бўлмайди. Улар билан бельгияликлар ўртасида гуштнинг қадри баланд. Яъни бир киши бир йилда юз кило гушт ейди. Балиқхўрликда

эса бутун Фарбий Оврупо буйича португалияликлар олдига тушадигани йук (бир йилда ахоли жон бошига 43 килоданга туғри келади). Шундай булишига қарамай, уларнинг ҳам узига хос «камчилиги» бор. Сарёғни жинлари суймайди. Бир португал бир йилда атиги 1 кило сарёғ ейди холос. Ашаддий сараёғхурлар французлардир. Улар португаллардан 9 марта ортиқ истеъмол қилишади.

● **9 ОЙЛИГИДА ГАПИРГАН** Деярли уч юз йил вақт утмоқда, бироқ уша воқеа Дания қироллиги тарихида ҳалиям унутилгани йук. 1726 йилда қирол Фредерик IV салтанатига олмониялик ёш иқтидорли бола — Любек Кристин Генрих Хейникен меҳмонга келиб, барчани ҳайратда қолдирган эди...

Танилиб-танилмаган рассомнинг уғли булмиш Кристин 9 ойлигидаёқ гапиришни бошлаган. Бир ёшлигида Инжилнинг 5 бобини ёддан билган. Бир ярим ёшида эса Инжилни бошдан оёқ ёд олган. Яна бир йил ўтгач, қадимда ҳукмронлик қилган барча подшоликлар тарихини осонликча ўзлаштирган.

Кристин кейинчалик жуғрофияда ўз қобилиятини синаб кўрди. 4 ёшли олим Даниянинг бир неча хари-тасини чизган ва қиролга кўрсатмоқчи бўлган. Қирол уни ота-онаси билан Копенгагендаги саройлардан бирида обрўли кишилар иштирокида қабул қилган. Бу учрашув биринчи ва охиригиси эди. Негаки, уша учрашув қатнашчиларининг барчаси боланинг қобилияти-ни кўриб, тусатдан хушидан кетишади. Бу эса болага ёмон таъсир қилган. Кристин уша йили 4 ёшу 4 ойлик ва 21 кунлик умр кўриб вафот этган.

● **АЖОЙИБ ТИКУВЧИ** Варшавалик Альфред Элерт аслида математик. Бироқ у ҳаваскор тикувчи ҳам эди. Тикувчи бўлгандаям ажойиб қобилиятга эга тикувчи эди. Гап шундаки, у ҳаёти давомида буюртма буйича тиккан костюм-шимлардан ақалли бирортасини мижозининг буй-бастини ўз қўли билан улчаб тикмаган. Фақат мижозининг оғирлигини, буйини, елка кенлигини ва бел айланасини сўрарди холос. Материални аввал бичиб, сўнг кийдириб кўриб, ундан кейин тикмасди.

Альфред ҳатто телефон орқали ҳам буюртма оларди. Шунда буюртмачидан юқоридаги каби манбаларни сўрарди холос. Костюм-шим тайёр бўлгач, мижози-

га берарди ва албатта, буюртмачи кийим ўзига мос тушганидан хурсанд бўларди.

● **ТАДБИРКОР ГАЛИЛЕЙ** Италиядаги Падуан дорилфунунининг математика профессори Галилейни такаббур аслзодалар, черков аҳли ёмон куришарди. Улар Галилейни дайди бир фирибгар деб билишарди. Ахир у ўз маърузаларини одатдаги қатъий қоидалар асосида эмас, балки худди артистлардек, аллақандай қизиқарли тарзда ўқирди.

Масалан, Галилей бир куни навбатдаги маърузасида орган мусиқа асбобининг найчасига хуштак чалганда унинг ичида ҳам айнан шу оҳанг янграйди. Профессор бу ҳодисани шогирдларига «акс-садо» деб тушунтиради. У шогирдларига тоғ чуққисига чиқиб, тўппонча отишни буюрар, ўзи эса товушнинг нурга нисбатан ҳаракат тезлиги секинроқ эканини исбот қилиш мақсадида отиш вақтида чиққан чақин билан ўқ овози чиққан вақт ўртасида кечган дақиқаларни ҳисобларди.

Шу тариқа олим ҳисоблаш механизмини кашф этди. Унинг бу механизми ҳозирги автомат ҳисоблаш машиналарининг тимсоли эди.

● **ХАВФЛИ ТЕЛЕФОНЛАР** Жамоат жойларига ўрнатилган телефонлар киши соғлиги учун хавфлидир. Жанубий Кореяда тузилган телефон қурилмаларини текшириш комиссияси шундай хулосага келди. Улар катта дўконлардаги, меҳмонхоналардаги, кино-театрлардаги ва ҳатто Сеул шаҳри касалхоналаридаги телефонларни текширишдан утказишди. Маълум бўлишича, трубка ичида микроорганизмлар бор бўлиб, улар зотилжам ва ошқозон касалликларини келтириб чиқаради.

Текшириб қурилган ҳар бир 50 телефондан фақат 8 тасигина зарарсиз бўлиб чиққан. Ваҳоланки, Жанубий Кореяда 1988 йилдан бошлаб ҳар 10 кунда телефон қурилмаларини дезинфекция қилинади.

● **ЕР ҚИМИРЛАШИНИНГ САБАБИ** Япония дорилфунунининг профессори Токай Иосифуми Томоданинг таъкидлашича, атмосфера босими паст бўлган пайтда ер қимирлаши содир бўларкан. Профессор 1926 йилдан 1985 йилгача Япониянинг марказий қисмида юз берган табиий офатлар сирини чуқур ўрганиб, таҳлил қиларкан шундай хулосага келди.

Токай олиб борган тадқиқотлар шуни курсатдики, бу ерда асосан йилнинг март ва май ойларида ер кўп қимирлаган. Бу пайтда атмосфера босими белги-ланган кўрсаткичдан сезиларли даражада паст бўлади.

● **ФАҚАТ 500 ТАСИ УРГАНИЛГАН** Дунёда ҳаммаси бўлиб 5621 тил ва шева бор экан. Ҳозиргача шундан атиги 500 тасигина урганилган бўлиб, 1400 тасининг эса йўқолиб кетиш хавфи бор. Ҳар уч тилдан биттаси ёзув шаклига эга эмас. Фақат оғзаки нутқ формасига эга.

● **ҚАЙСИ ТИЛНИ УРГАНИШ ОСОН?** БМТнинг статистика хизмати тўплаган маълумотига кўра, инглизларнинг ўз она тилларини урганишлари учун ўртача 8 ой вақт кетаркан. Испанлар эса 2-3 ой сарф қиларканлар холос. Ҳаммадан кўра японларга қийиндир. Улар ҳатто ўрта мактабни битиргандан кейин ҳам она тилини урганиш билан шуғулланишади.

● **ЗАМБИЯДА ҚАНЧА ТИЛ БОР?** Бемба, чибемба, лози, ньянже, тонга, балуба, басубиа, банкойа, вамбуэла — бу тиллар Замбия давлатининг турли жойларида истиқомат қилувчи элатлар сўзлашадиган тилларнинг айримларигина холос. Мамлакатда 70 та қабила тили борлигини назарда тутсак, бу рўйхатни янада давом эттириш мумкин. Замбияда инглиз тили расмий тил ҳисобланади. Марказий туманларда кўпроқ бемба тилида сузлашишади. Бу тил мустақиллик йилларида аста-секин бутун мамлакатга тарқалган, бугунги кунда замбияликларнинг 80 фоизи шу тилда сузлашмоқда.

● **ЎҒРИЛАР ЛУҒАТИ** Ногиронлар кичик корхонасида ўғрилар тили бўйича янги изоҳли луғат тузмоқчи бўлишди. Тузувчилар ўзларини сир тутишиб, ҳатто қалам ҳақларини ҳам ўзгалар орқали олдилар. Қизиғи шундаки, луғат муаллифларининг ҳар бири турли жиноятлари учун камида 10 йилдан қамалиб чиқишган. Бу воқеа Тюменда рўй берди. «Қизиқарли» луғатнинг биринчи ўқувчилари ички ишлар бўлими ходимларидир.

● **114 ТИЛДАН ТАРЖИМА ҚИЛОЛГАН ОДАМ** Ватикан давлатининг улуғ тилшуноси кардинал (Рим

папасидан кейин энг юқори руҳонийлик унвони) Жузеппе Каспар Меццофанти (1774-1849 й.й.) 114 тилни ва 72 лаҳжани ўз тилига таржима қилолган. 60 тилда бемалол гапирган ва ёзган.

● **ИМО-ИШОРА БИР ХИЛ, ЛЕКИН...** Маълумки, кундалик ҳаётимизда ҳар хил имо-ишораларни қўлаймиз. Бу имо-ишораларнинг кўриниши бир хил бўлса-да, лекин маъноси ҳар хил.

Масалан, бизда бош ирғаб маъқуллаш ишораси Болгарияда умуман акси — инкор этиш маъносини англатади. Эки бош бармоқ билан кўрсатиш бармоғи ёрдамида «О» ҳарфини яшаш АҚШ ва бошқа айрим мамлакатларда «Окей!» эки «Салом!» маъносини билдиради. Худди шундай белги эса Тунисда биров ҳастига таҳдид қилиш — «Сени улдираман!» дегани, Францияда эса «Ҳеч нарсага арзимайдиган иш» маъносини англатади.

● **ХАРАКТЕР ОВҚАТГА БОҒЛИҚ** Кишиларнинг қайси овқатни хуш кўришига қараб нафақат унинг мижозини ёки характерини, балки сиёсий қарашларини ҳам билса бўларкан. Польшалик билагонлар шуни ҳам ўрганиб чиқишибди.

Маълумки, бугунги кунда Польшада юздан ортиқ партия ва сиёсий оқимлар мавжуд. Сиёсатдонларнинг айтишларича, поляклар жиддий халқ, шахсий ҳаёти ҳақида гапиришни купам хуш кўришмайди. Бироқ тадқиқотчилар уларнинг нима еб, нима ичишларини ҳар қалай таҳлил қилишга эришдилар. Аниқланишича, демократлар бугда пиширилган ва дудланган таомларни иштаҳа билан ейишаркан. Шунингдек, гуруч, макарон ҳамда зирворларни хуш кўришади. Христиан-демократларнинг улардан фарқи шундаки, хом ва қуюқ қайлани куп истеъмол қилишади.

Кимки, картошка ва ун маҳсулотларидан (ёғда) тайёрланган овқатни яхши кўрса, билингки, ўша деҳқонлар партиясидан (Польшада учта шундай партия бор) бўлади. Уларнинг столида купинча сузма ош ва чўчқа гўштгли чучварани кўриш мумкин.

Хуш, либераллар нимаси билан ажралиб туради? Улар жуда енгил овқатланишади. Шунинг учун ҳам ошқозонни ёғли овқатлар билан тўлдириб юборишга тиш-тирноғи билан қарши. Мева, сабзавот ва соқлар уларнинг жони дили.

Анархистлар (ҳар қандай давлат ҳокимиятини ва сиёсий курашни инкор этувчилар) ва монархистларнинг (давлат тузумининг бирдан-бир усули ҳокими мутлоқлик дегувчилар) сиёсий қарашлари бир-бирига ўта зид бўлса-да, аммо овқатланишини кузатсак ҳеч бир айрича ери йўқ. Улар жисмонан бақувват юриш умидида ўткир зирворлар қўшилган гушт ва балиқларни истеъмол қилишга ўзларида кучли иштиёқ сезишади. Овқатдан сўнг эса ширин, юқори калорияли торт ва гумма ейишни ёқтиришади. Социал-демократларнинг таомномасини кўздан кечирсангиз, улар демократлардан деярли фарқ қилмайди. Лекин барибир социал-демократлар макарондан кура картошкани купроқ истеъмол қилишаркан. Шунингдек, яхшилаб қовурилган таомларни ҳам.

Бизда коммунистлар қолмади ҳисоб. Бироқ Польшада ўз ғоясига содиқ қолганлар ҳам бор. Улар коммунистлар. Тўғри, айтишларича, у ерда коммунистлар жуда озчиликни ташкил этишади. Аммо шундай бўлса-да, уларнинг нима ейишига барибир қизиқиш кучли. Маълум бўлишича, улар нима дуч келса ейишавараркан, айниқса, энг арзон ҳисобланмиш ўсимликлардан тайёрланган озиқ-овқатларни.

* * *

Ўтказилган тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, нордон овқатни жон дилидан яхши курадиганлар худбин бўлишаркан, ширинлик ва кондитер маҳсулотларни купам хуш кўрмайдиганлар романтик характердаги одамлар экан. Кимки, тузли тансиқ таомларга ўч бўлса, билингки, улар ижодий, меҳнатсевар ва фидокор кишилардир ва аксинча, бемаза овқатларни ўта хасис одамлар истеъмол қилишаркан.

● **ЧИГИРТКА ЭНГ ХУШХҲР ТАОМ** Таиландликлар учун энг хушхўр таом қовурилган чигирткалардир. Лекин шундай бўлишига қарамай; улар мартдан октябргача ўз иштаҳаларини тийиб юришларига тўғри келади. Чунки бу ойларда чигирткалар дала ва боғларда учиб, зарар келтирганлиги сабабли уларга қарши заҳарли химикатлар ишлатилади. Шунинг учун уларни қовуриб ейиш бу ойларда ман қилинади.

● **ГУШТ УРНИГА ЧУМОЛИ СОКИ** Хитойда инсон саломатлиги учун энг фойдали ичимлик чумоли

соки ҳисобланади. Мамлакатнинг кўпгина жойларида чумолидан тайёрланган таомлар жуда тансиқ ҳисобланади. Чунки худди дуккакли усимликлардек оқсил моддасига сероб. Бундан ташқари унда руҳ элементи ҳам бўлиб, ундан дори сифатида фойдаланиш тавсия этилади.

Чумоли сокининг калорияси сигир гўштиникидан 4 баравар ортиқ экан.

● **ҚАЛДИРҒОЧ УЯСИДАН ШҮРВА** Бундай таом ҳам Хитой пазандалигига хос. Ташқи кўриниши бироз сарғишроқ, ёғсиз шўрвадир. Мазаси товуқ ва балиқ қайнатмаларининг уйғунлашмасига ухшаш, ҳар хил зираворларнинг ҳиди анқиб туради. Шу шурва билан бирга қайнатилган қалдирғоч уяси алоҳида ликопчада берилади.

Таомни илк бор тотиган киши ё ютолмай, тупуролмай хуноб бўлади. Чунки у анча бадхўр, лекин хитойликлар учун жуда лаззатли ва ноёб таом ҳисобланади. Қалдирғоч уяси деганда биз хас-чўп ва лойдан ясалган уяни тушунамиз. Йўқ, бу бошқачароқ уя. Хайнан ва Тайван ороллариининг тоғли соҳилларида денгиз қалдирғочларининг бир тури яшайди. Бу жонивор ўз инини денгиз қирғоққа улоқтирган балиқларнинг лаҳм гўшти ва ивилдиригидан қуради. Қалдирғочнинг сўлаги теккан балиқ гўшти сира айнимайдиган ўзига хос «консерва» бўлиб, қоларкан.

Овчилар ана шу уяни йиғиб келишади. Ундан шурва тайёрлаш пазандаларнинг маҳоратига боғлиқ. Уяни қайноқ сувга 4-5 соат ботириб қуйишади, сув совиса яна янгилаб қуйишади. Уя бўртиб юмшоқ бўлиб қолганда махсус мўйчинаяк билан ифлосланган жойлари тозаланади, яна иссиқ сувда ишқор (борий гидрат оксиди) билан ювилади. Сўнгра ишқорни кетказиш учун яна сув билан ювиб, товуқ шўрвага солиб пиширилади ва дастурхонга тортилади.

● **«УМРИ УЗУН» КАСАЛЛИКЛАР** Ҳозирги кун касалликлари назаримизда янги пайдо бўлгандек. Аммо... юз минг йиллар илгари яшаган ибтидоий одамлар ҳам ҳозирги даврдаги касалликлар билан оғришган экан.

Франциянинг Тулуза шаҳрида бўлиб ўтган антропологлар (одамнинг келиб чиқиши ва эволюцияси, жисмоний тузилиши ва ирқларнинг пайдо бўлишини

урганувчи мутахассислар)нинг халқаро анжуманида шундай хулосага келинган.

Қазиммалар пайтида топилган суяклар текширилиши ва илмий таҳлили шуни кўрсатадики, қадимги аждодларимиз ҳам бугим яллиғланиши ва бод билан касалланган, умуртқа поғонаси ва бел оғригидан азоб чекишган. Уша пайтда оёққа кийишга пойфазал бўлмаса-да, оёқлар қадоқдан озор чеккан.

● **ҚАЙТА ТУГИЛГАН МУОЛАЖА** Шарқ тиббиётида игна билан даволаш усули жорий этилганига ҳали кўп вақт бўлганича йўқ. Бироқ у тиббиётда тезда нуфузли уринларни эгаллаб олишга мушарраф бўлди. Аммо шуни алоҳида таъкидлаш керакки, игна санчиб даволаш жуда қадимги муолажа тури эканлиги маълум бўлди. Унинг узига хос усуллари милоднинг VI-IX асрларидаёқ ишлаб чиқилган. Ҳозирги кунда эса бу усул дунёнинг 120 мамлакатада қўлланилмоқда.

● **НАША ОҒРИҚСИЗЛАНТИРАДИ** Маълумки, ҳозир наша у ёқда турсин, ҳатто кўкнорига қарши қаттиқ кураш бошланган. Сабаби аниқ: баъзилар ундан айрим касалликларга қарши дори сифатида эмас, балки кайфу сафо суриш мақсадида фойдаланишган. Одамлар ҳам қизиқ-да. Ваҳоланки, тарихдан маълумки, қадимда нашадан ҳам яхшилик йўлида фойдаланишган, яъни эрамиздан аввалги 1550 йилда мисрлик табиблар нашани турли операциялардан олдин ва аёлларнинг кўзи ёриш пайтида оғриқсизлантирувчи дори сифатида қўллашган.

● **БИР ИХТИРОДА ИККИ ИХТИРОЧИ ЗАҲМАТИ БОР** Соат ихтиро қилган одам унинг сония мили (секунд стрелкаси)ни ҳам яратиш лозимлигини билмаганлиги барчани таажжубга солса керак. Ҳақиқатан ҳам соатни ихтиро қилган одам бошқа-ю, унинг сония милини яратган одам... умуман бошқа касб эгаси — англиялик духтир Жон Флоуэр (1649-1734 й.) бўлади. У беморларда темир уринини ҳисоблаш учун соат сониясини яратган.

● **ТАМАКИ — ИНСОН ДУШМАНИ** Ҳар йили тамаки келтириб чиқараётган касалликлардан дунё бўйича 3 миллион киши вафот этмоқда. Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг мутасаддилари айт-

ган гапларга қараганда, яна ун йиллардан кейин бу сон йилига 10 миллионга чиқиш эҳтимоли бор. Негаки, йилда атиги (тахминан) 8 минг киши (дунё буйича) чекишни ташлайди, холос. Чекувчилар сони эса 3 фоизга ортган.

* * *

22000 та сигаретни чеккан одам соғлигини йуқотиш буйича уран конида ишлаган одам билан тенглашиб қоларкан.

* * *

Упка ракидан улганларнинг 90 фоизи чекувчилардир.

● **ЧАПАҚАЙЛАР ХАВОТИРЛАНМАНГ** Шу пайтгача чапақайлар унақайларга қараганда уртгача 14 йил кам умр кўради, деган гап юарди. Бу эса уз ўрнида чапақайларни анча ташвишга соларди. Бироқ энди улар хавотирланишмаса-да булади. Юқоридаги «башорат» тасдиқланмади.

Амриқонинг соғлиқни сақлаш миллий институтининг ва Гарвард университетининг олимлари 6 ой давомида 65 ёшдан ошган 3374 киши ўртасида тадқиқот ишлари олиб боришди. Натижа шундай бўлдики, унақайлар орасида улим 32,2 фоизни, чапақайлар орасида эса 33,2 фоизни ташкил этди.

● **УЛУҒ ОДАМЛАР ҲАМ АЗИЯТ ЧЕКИШГАН** Дарҳақиқат, касаллик улуг одамларни ҳам четлаб ўтмаган. Масалан, Пифагор ва Демокрит, Македонский ва Плутарх, Цезар ва Петр I, Ван Гог ва Мольер, Наполеон ва Достоевскийлар тутқаноқдан «қочиб» қутилишолмаган.

Немис идеалисти И. Кант ёшлигида асаб хуружидан азият чеккан, тез-тез дилгир ҳолга тушаверган. Бироқ шундай бўлса-да, 81 йил умр кўрган. Пастер 74 йил яшаган, у 40 ёшида фалаж бўлиб қолган. Гете невростаниядан (тез чарчаш, озиб кетиш, жиззакилик ва бош оғриги билан характерланадиган асабий касаллик) азобланган, ўпкасидан тез-тез қон кетиб турган, узини ўзи ўлдириш тўғрисида кўп уйлаган. Аммо барибир 82 йил умр кўрган. Лев Толстой ҳам шунча йил яшаган. У ҳам ёшлигида ўпка касал бўлган, 40 ёшида невростанияга йўлиққан.

● **ҚАҲВА ЖИНСИЙ ҲАЁТНИ ФАОЛЛАШТИРАДИ** Қушма Штатларда ўтказилган тадқиқот натижалари шуни кўрсатмоқдаки, ҳар куни бир стакандан қаҳва ичиб турган қариялар қаҳва истеъмол қилмаётганларга нисбатан жинсий ҳаётда анча фаол эканлар. Тадқиқот 744 нафар 60 ёшдан ошган Мичиган штатлик чол-кампира орасида ўтказилган бўлса, шундан атиги 36 фоизигина жинсий яқинликка иштиёқ сезмаган. Қаҳва ичмаганлар орасида эса бу кўрсаткич 59 фоизни ташкил этади.

Мичиган штатидаги «Вильям Бумнот» касалхонасининг тадқиқотчи духтери Аниас Дюнаконинг айтишича, қаҳва марказий асаб тоналарини қўзғатар ва кишига яширин куч-қувват бағишларкан. Бироқ қаҳва яна бир муаммони келтириб чиқаради: қонда холестерин кўпайиши кутилади.

● **ЭРКАКЛАР ҚАҲВА ИЧМАНГ** Берлин соғлиқни сақлаш вазирлигининг тасдиқлашича, қаҳвани кўп истеъмол қилган эркак киши инфаркт касалига дучор бўларкан. Ҳатто бир пиёла қаҳва 18-20 ёшли йигитлар қонидаги холестерин моддасини ошириб юборади. Кейинги вақтда немис халқи қаҳвани ниҳоят даражада кўп истеъмол қилишмоқда, ҳатто пиводан олдин ҳам бир оз қаҳва ичиб олишади. Статистик маълумотларга кўра, улар бир йилда 198 литр қаҳва ичишса, 140 литр пиво истеъмол қилишаркан. Шунинг учун бўлса керак бу ерда юрак-томир касаллиги борган сари кўпайиб бормоқда.

● **УПИШИШ ЗАРАРЛИМИ?** Мюнхенлик бир гуруҳ тиббиётчиларнинг айтишларича, ўпишиш соғлиқ учун андак зарарли экан. Кимки, кўп ўпишса, ошқозон хасталигини орттиришга замин яратаркан, яъни ўпишган пайтда ошқозонни кислотадан сақловчи «орган» зарарланаркан. Бироқ зарарли микроб албатта, касалликни келтириб чиқармаса-да, ҳар қалай 90 фоиз мижозда у ёки бу касалликни келтириб чиқаргани аниқланган.

Бундан ташқари Рио-де-Жанейрода бўлиб ўтган тиш духтирларининг халқаро конгресси қатнашчилари ҳам «эркак ва аёлларнинг эҳтирос билан ўпишиши узларининг тишлари учун зарарли» деган хулосага келдилар. Уларнинг бундай хулосага келишларига Ге-

теборг (Швеция) дорилфунуни олими Бо Крассе олиб борган тадқиқотлар сабаб бўлди.

Бо Крассенинг таъкидлашича, лаблар билан упишиш тишининг чиришига олиб келаркан, чунки сулаклар орқали инфекция юқаркан. Бунга олим бразилияликларни мисол қилиб кўрсатди: мамлакат аҳолисининг 98 фоизи шу касалликка йўлиққан.

● **СОҚОЛ ЗАРАРЛИМИ Ё МУЙЛОВ?** Иккаласи ҳам, дейишмоқда америқолик тадқиқотчилар.

Айтишадик, америқолик олимлар одамни зериктириб қўйишмайди, деб. Албатта, ниманидир уйлаб топшади — ё кулишингни билмайсан, ё йиғлашингни. Уларнинг нигоҳидан ҳатто соқол ва муйловлар ҳам қочиб қутулишолмади.

Америқо дорилфунунларидан бирининг олимлари муйлов ва соқолли кишилар юзасидан тадқиқот ишларини ўтказишди. Уларнинг фикрича, соқол ё муйлов қўйиш ўз умрини бир неча йилга қисқартириш билан баробар экан, яъни ҳозир ҳаво илгаригидек тоза эмас, бутун экология мувозанати бузилган бугунги давримизда соқол-муйловларга заҳарли ҳаво утириб қолади, сўнг нафас йўллари орқали одам упкаси ва аъзоюбаданига тарқалади.

Агар соқол-муйловини қиртишлаб юрганлар учун ҳам чекиш зарарли бўлса, соқолликлар учун эса зарарлилик даражаси 5-7 марта куп бўларкан.

● **ЯПОНЛАР ҲАМ ЙИҒЛАЙДИ** Маълумки, японлар дунёда бой халқ. Бироқ уларнинг ҳам дарди ичида экан. Токиодаги Тохо университети тиббиётчилари томонидан ўтказилган тадқиқот натижалари буни аниқлади.

Маълум бўлишича, кейинги 14 йил ичида 3169 нафар куёв жинсий заиф бўлиб чиққан ва яна шу нарса аниқландики, текширувдан ўтказилганларнинг ҳар тўрттадан бири тўй ўтгач ҳам ўз ёстиқдоши билан қовуша олмаган.

Жинсий заифларнинг 52 фоизи ўз ихтиёри билан эмас, балки ота-онаси хоҳиши билан уйланган. 60 фоиз заифлар эрталаб соат 7 да ишга кетади ва кеч соат 23 да, яъни аёл ухлагач, уйига кириб келади.

● **ЭРИНМАСДАН ҲИСОБЛАШГАН** Олимларгаям ҳайронсан, ҳеч эринишмайди-я! Кузатишгани ку-

затишган, ҳисоблашгани ҳисоблашган. Мана масалан, Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти мутахассислари сайёрамиздаги эркак билан аёлнинг жинсий муносабатларини эринмасдан ҳисоблаб чиқишибди. Маълум бўлишича, бир кунда дунёда 100 миллионга жинсий алоқа содир бўларкан. Шундан 910 минг аёлнинг ҳомиладор бўлиши билан якунланади.

● **80 ЕШДА ҲАМ** Эркаклар аёлларга қараганда анча бақувватлиги етти ёшли болага ҳам аён. Бу бақувватлик уларнинг жинсий қобилятида ҳам албатта, ўз натижасини кўрсатаркан.

Польшалик олим И. Вислоцкийнинг айтишича, эркакларда бу қобиляти 60 ёшида ҳам сусаймайди. Ёшлигига нисбатан фақат 25 фоиз фарқ қиларкан холос. Етмиш ёшдан утгачгина жинсий қобиляти уни «тарк» эта бошлайди. Бироқ 80 ёшда ҳам аёлларни оналик бахтига мушарраф қила олади.

● **КЎП ҚАВАТЛИ УЙЛАРДАГИ КАСАЛЛИК** Куп қаватли уйлардаги касалликлардан аслида Амриқо ва Оврупо кўпроқ азият чекмоқда. Аммо эндиликда у Осиёга ҳам кўчмоқда.

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, Жакартадаги куп қаватли уйлар ташқи кўриниши чиройли бўлгани билан инсон соғлиги учун жиддий ташвиш уйғотмоқда, яъни унда яшовчилар кўпроқ бош оғриғи, дармонсизлик, бел оғриғи, тумов касалликларига чалинишмоқда ва бу касалликлар куп тарқалмоқда. Бунга эса авваламбор бу уйлар ҳаво ўз маромида айланишига тўсқинлик қилиши, карбонат ангидрид газининг уйлар атрофида йиғилиб қолиши сабаб бўлмоқда.

Бундан ташқари палос ва пластик материаллардан ҳаддан ташқари куп фойдаланиш рақ туқималарининг пайдо бўлишига ва ривожланишига туртки бераркан.

● **ТОСИКАДЗУ ЮҚОРИ ҚАВАТДА ЯШАШНИ ТАВСИЯ ЭТМАЙДИ** Япон олими, профессор Тосикадзу Юкава мактабгача ёшдаги болалари бор оилаларни юқори қаватда эмас, аксинча, пастки қаватларда яшашга чақиради. Сабаб: юқори қаватда яшаган болалар пастдагиларга қараганда секин ривожланаркан.

Профессор Нара шаҳрида минг нафар болалар орасида кузатиш олиб бориб шундай хулоса чиқарди.

Маълум бўлишича, бешинчи қаватгача бўлган уйларда яшаган 3 ёшдан 5 ёшгача бўлган болаларнинг 80 фоизи мустақил кийиниб-ечинса, ун тўртинчи қаватдан юқорида яшаётганларнинг атиги 50 фоизигина бу ишни зурга бажара оларкан, холос.

Профессорнинг гапига қараганда, юқори қаватда яшаётган болаларнинг тоза ҳавода кам сайр қилиши, ташқарида ўйнамаслиги, умуман кам ҳаракат қилиши уларнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатаркан.

● **КУЛГИ ОҒРИҚНИ ҚОЛДИРАДИ** «Мабодо, сизнинг бирор жойингиз оғриётган бўлса, кулинг, ҳазиллашинг, узингизни енгил ҳис этасиз». Швециялик шифокор Ларс Люнгдахл шундай фикрни айтади. У касалхонада утказган тадқиқотларидан сунг маълум бўлдики, кулги киши организмдаги оғриқни бирмунча енгиллаштираркан. Испаниялик олимларнинг фикрича ҳам кулги барча организмни «қоқиб» ташлайди, яъни биологик жараёни тезлаштириб, кукрак қафаси мускуллари ва юрак-қон томирларини чиниқтираркан.

● **ҚУМНИНГ ФОЙДАСИ** Одатда аёллар турли хил кремларни юзларига суркаб узларини «ёшартиришади». Лекин Миср аёллари эса... Уларнинг таъкидлашларича, агар юзга мунтазам равишда қум маскаси қилиб турилса, юз териси ёшараркан, кўз остидаги ва бошқа ажинлар текисланиб йўқоларкан.

Қуёш нурида қизиган қумга ярим соатча баданингизни кўмиб ётсангиз жисмоний ва асабий толиқиш тарқаб кетади.

● **ОҚ САҚИЧ ФОЙДАЛИМИ?** Ҳа, фойдаси бор экан. Бу ҳақда оқ сақич ишлаб чиқарувчи фирма эгалари эмас, балки амриқолик тиш табиблари кафолот беришмоқда. 20 дақиқа давомида оқ сақич чайнаш тишни яхшилаб тозалаш билан баробар экан. Бундан ташқари сулак безлари ажратиб чиқарган суюқлик кислота кўпайишига йўл қўймайди, шунингдек, тиш чиришининг олдини олади.

● **ПАРИШОНХОТИРЛИККА ҚАРШИ ОЛМА** Қадимги греклар олмани ёшлик элексири деб аташган. Ҳозирги замон олимларининг фикрича ҳам олма паришонхотирликка қарши восита экан.

Франциялик кардиологлар ҳайвонлар билан бир

қанча тажриба утказдилар. Улар ҳайвонларга чекланмаган миқдорда олма бердилар ва уларнинг қонидаги холестеринни ўлчаб кўрдилар. Маълум бўлишича, қонда холестерин анча камайган. Шундан сўнг бу тажриба 90 нафар кўнгилли одамлар билан утказилган. Улар ҳар куни 300 граммдан олма истеъмол қилишган. Буни қарангки, улардаги парижонхотирлик деярли барҳам топган.

● **УРИК ЕНГ, УМРИНГИЗ УЗАЯДИ** Хитойлик шифокорларнинг тасдиқлашларича, ўрик киши соғлигини мустаҳкамлаб, умрини узайтираркан. 100 грамм туршакнинг калорияси 250 грамм янги жигарникага тенгдир. Қони кам бўлган одам ўрикни дори ўрнида ишлатиши мумкин.

● **ОБ-ҲАВО АТЛАСИ** Об-ҳаво билан кайфиятнинг бир-бирига боғлиқлигини олимлар аллақачон аниқлашган. Руминиялик тиббиётчилар эса синоптиклар билан биргаликда об-ҳавонинг тиббий атласини туздилар.

Олимлар шамолнинг кучи ва йўналиши одамларнинг соғлиги ва кайфиятига қай даражада таъсир этишини аниқладилар. Ғарбдан эсанг нам шамол нафас йули ва ўпка касалликлари борларга ёмон таъсир кўрсатаркан. Бундан ташқари одамлар кўпроқ бош оғригидан шикоят қилишади. Қуруқ ва иссиқ жануб шамоли пайтида одамларнинг қон айланиши яхшиланади. Шимолий циклонларда киши қон босими кўтарилади. Об-ҳавонинг тиббий атласи шифокорларга ташҳис белгилашда яхши ёрдам бермоқда.

● **ОИЛА ҚУРГАН ЯХШИ** Умр йўлдоши билан ажралишган ёки якка яшовчи кишилар, оилали тенгдошларига қараганда кам умр кўрарканлар. Нью-Жерси штатидаги Пристон дорилфунуни олимлари шундай фикрга келдилар. Улар утказган тадқиқотдан маълум бўлдики, 30-40 ёшдаги оилали ва якка яшовчи кишилар ўртасида умр кўриш фарқи жуда катта экан.

● **СЕМИРИШНИ ХОҲЛАЙСИЗМИ?** Агар семиришни истасангиз кўпроқ телевизор кўринг. Йўқ, йўқ, яхшиси телевизорга камроқ тикилганингиз маъқул. Чунки семириш ҳам...

Ғарвард дорилфунуни олимлари қизиқарли тажриба ўтказишди. Текшириш 6 минг нафар турли ёшдаги

одамлар орасида олиб борилди. Маълум булишича, телевизорни бир кеча-кундузда 3 соатдан ортиқ томоша қилинса, инсон оғирлигининг ортиши тезлашаркан. Айниқса, 18 ёшдан 26 ёшгача бўлганлар орасида бу жараён янада тезкорлик билан утаркан. Шунинг учун «Соғлигинг ўз қўлингда» деган иборани доим ёдда сақламоқ даркор.

● **ШВЕДЛАРНИНГ РЕКОРДИ** Ғарбда касаллик таътилига чиқишда швецияликларга етадигани йўқ экан. Чунки улар ишдан кўра, касаллик таътилида кўпроқ юришади. Бунга сабаб ҳукуматнинг фуқароларга берган енгилликларидир, дейишмоқда мутахассислар. Ҳақиқатан ҳам ҳукумат ишчиларга анча ён босган. Масалан, касаллик таътилининг биринчи олти кунига «булутун» талаб этилмаган ҳолда 100 фоиз иш ҳақини тўлайди. Касаллик 6 кундан кейин ҳам давом этсагина духтир ҳужжати бўйича иш ҳақининг 90 фоизи миқдорида ҳақ тўланади. Бундан ташқари ижтимоий варақасига қараб дори-дармонлар 50 фоиз арзон нархда берилади.

● **ҒАРОЙИБ МУОЛАЖА** Хитойда бош ҳамда тиш оғриқларига қарши кўп асрлардан бери ажойиб усул қўлланиб келинади. Бош ҳамда кўрсаткич бармоқнинг орасига укол қилинса бас, оғриқ бир зумда тўхтайди. Игна санчиладиган нуқтани олимлар «хэ-гу» деб аташади.

Овруполик шифокорлар эса бу касалликни даф этишда бошқа усулларни қўллашган. Муолажа давомида беморнинг юзи муз парчаси билан массаж қилинади.

Амриқолик руҳиятшунос Рональд Мэлзак Ғарб ва Шарқ тиббиёти ихтиросини қўшишга аҳд қилди. Унинг усулига кўра, «хэ-гу» нуқтаси муз билан массаж қилинса, олам гулистон. Ихтиро яхши натижа берди — тиш оғригига мубтало бўлганларнинг 75 фоизи бу массаждан сўнг жони ором олди. Олимнинг таъкидлашига кўра, укол билан массажнинг таъсири бир экан.

Нега энди шу «хэ-гу» нуқтасидаги муолажадан сўнг оғриқ қолади? Мэлзакнинг фикрича, бармоқларнинг худди шу қисми мия билан узвий боғланган.

● **ЮРАК ХАСТАЛИГИ ВА БАЛИҚ** Дарҳақиқат, қизиқ ҳол: Гренландияда яшовчи эскимослар юрак

хасталиги нима эканлигини билишмайди. Савол туғилади: нима учун? Ҳинд олимларига ҳам ана шу савол купдан бери тинчлик бермасди. Ниҳоят бу масаланинг ҳам тагига етилди. Гап шундаки, эскимослар жуда кўп миқдорда... балиқ истеъмол қилар эканлар.

Маълум булишича, балиқ таркибидаги ёғ кислота-си ва бошқа моддалар юрак хасталигининг олдини олибгина қолмай, ҳатто уни даволаши ҳам мумкин экан. Бу моддалар, шунингдек, организмнинг бошқа касалликларга, хусусан, рак хасталигига ҳам қаршили-гини ошириб, одамни соғлом тутиб юраркан. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, юрак хасталиги ва бошқа касалликларга чалинмайин деган киши ҳар ҳафтада уч марта 200 граммдан балиқ ейиши керак. Хоҳ шурва қилиб, хоҳ қовуриб...

● **ЧОЙ — ЮРАК ШИФОКОРИ** Воганинген уни-верситети доктори Микоэл Хертог чойнинг инсон жисмига фойдаси борлигини, чойдаги «флаваноид» моддаси қондаги холестеринни зарарсизлантиришини билдирди. Кўп миқдордаги «флаваноид» томирларда йиғилувчи туз моддаларини ва ёғларни эритиб, юрак-томирларнинг ишлашини равланштириши, хуллас юрак касаллигига олиб келувчи сабабларни даъф қи-лишини исботлади. Олим пиез ва олмада ҳам «флава-ноид» борлигини қайд этди.

● **КУК ЧОЙНИ КҮП ИЧГАН МАЪҚУЛ** Кук чой рак касаллигининг олдини олибгина қолмасдан, унга қарши восита ҳам экан. Буни Шимоллий Амриқо-да бўлиб ўтган IV кимё конференциясида Япония ва амриқолик олимлар тасдиқлашди. Уларнинг сичқон-лар устида ўтказган тажрибаси шуни кўрсатдики, дои-мо кўк чой «ичиш» натижасида улар буйрак, тери, ўпка ва ошқозон раки ривожланишидан яхши сақлан-ган, ҳатто уларга рак атайлаб юқтирилган бўлса-да. Бундай кўринишни одамларда ҳам кузатиш мумкин.

Кук чойда антиоксидант моддаси бўлиб, у ракни келтириб чиқарувчи вирусларни ўлдиради. Киши ўзи-ни ракдан ҳимоя қилиши учун ҳар куни 10 пиела кук чой ичиши лозим. Шунинг учун ҳам японлар уни кўп истеъмол қилишади ва шу сабабдан уларда рак билан оғрувчилар қора чой ичувчи амриқоликларга нисба-тан анча кам.

Кук чой айниқса, чекувчилар учун фойдалидир.

● **КИМ ҚАНДАЙ ЧОЙХУРЛИК ҚИЛАДИ?** Ўзбекининг чой ичмаган қуни йуқ. Ошдан кейин ҳам чой, шўрвадан кейин ҳам чой, ҳатто чойдан кейин ҳам чой ичишига бир баҳя қолади. Бироқ чойхурлик одати нафақат ўзбекларда, балки купгина бошқа халқларда ҳам шакланган. Фақат уни истеъмол қилишда бироз фарқ бор. Масалан, биз чойга қора мурч ёки асал қўшиб ичишни ёқтирамыз. Шу билан бирга бугун дамлаган чойимизни эртагаликка ҳам қолдираве-рамыз, совуқ чой қилиб. Аммо бундай қилиш зарарли экан. Хитойлар кечадан қолган чойни илон заҳрига тенглаштиришади.

Тибетликлар чойни коктейл каби купиртириб ичишни ёқтиришади. Бунинг учун улар чойга туз ва сарёғ қўшиб, роса аралаштиришади ва купиртиришади.

Муғуллар сут, ёғ, ун ва ёрма қўшиб истеъмол қилишни афзал қўришади.

Чойни сут билан бирга дамлаб, унга туз, дафна япроғи, мускат ёнғоғи (Осиёнинг иссиқ мамлакатларида ўсадиган, дойма яшил дарахт ва унинг хушбуй мағизли меваси) ва чиннигул аралаштириб ичиш қалмоқларнинг жону дили.

Ҳиндлар эса чойни совутиб, унга шакар, лимон аралаштириб, муз билан ичишни хуш қўришади. Лотин америқоликлар муз, ананас ва Куба роми (кучли спиртли ичимликнинг бир тури)ни аралаштириб ичишади.

● **КИМНИНГ ИШҚИ НИМАДА?** Шоҳнинг ишқи қурбақага тушибди, деганларидек, финларнинг ишқи қаҳвада. Улар қаҳва истеъмол қилиш бўйича дунёда биринчи ўринда туришарқан, яъни киши бошига 15 килодан туғри келади. Булғорлар эса шакархур. Инглизлар конфетни севишади. Узимизни чойхур халқмиз деб юрсак, ирландлар ҳам биздан қолишмас экан. Америқоликлар эса гуштни энг куп истеъмол қилишади.

* * *

● **КИМ КУП ОЛМА ЁЙДИ?** Маълум булишича, швейцарияликлар олмага жуда ўч эканлар. Мамлакатнинг ҳар бир фуқароси йилига ўртача 32 кило олма истеъмол қиларқан. Немислар бу «мусобақа»да 25 килолик курсаткич билан иккинчи ўринни, фаранглар эса 21 килограмм билан учинчи ўринни эгаллаб туришибди.

Швейцарияликлар нафақат олмахур, балки қора икрани истеъмол қилишда ҳам дунё бўйича биринчи ўринда экан. Унинг 6,5 миллионлик аҳолиси четдан 20 тонна қора икрани сотиб олади.

● **ЕР ЮЗИДА ҚАНЧА МУШУК БОР?** Лион университетининг профессори Жан-Мари Лэгенинг аниқлашича, сайёрамизда 4 юз миллионга яқин уй мушуги яшайди. Улар мамлакатлар бўйича тўғри тарқалишмаган. Масалан, Перу, Габон ёки Гаванада яшовчи аҳоли уйда мушук асрамайди. АҚШда эса мутлақо бошқача вазият, уйларда 55 миллион мушук боқилиб, дунёда биринчи ўринни эгаллайди.

Австралия бўлса «аҳоли жон бошига» мушук сақлашда рекордчи ҳисобланади. Бу ерда ҳар 10 кишига 9 та мушук тўғри келади. Португалиянинг Мадейра оролларида эса ҳар квадрат километрда 100 та мушук яшайди.

Гарбий Оврупо мамлакатларида етакчи ўрин Францияга тааллуқли бўлиб, бу ердаги мушуклар сони 8 миллионга яқин. «Англиялик» ва «Гарбий Германиялик» мушуклар анча кам — 5,3 ва 2,3 миллионга тўғри келади.

Осиё мамлакатлари бўйича минглаб ороллардан иборат Индонезия юқори курсаткичга эга. Бу жойни «ўттиз миллионли мушуклар» мамлақати, дейилса ҳам бўлади.

● **МУШУК НИМА УЧУН ОЁҒИ БИЛАН ТУШАДИ?** Маълумки, мушуклар анча баланд жойдан ҳам ташлаб юборсангиз, ерга тушиб жароҳатланмайди, фақат оёғи билан тушади. Нима учун бундай? Худди ана шу савол билан Вашингтон университетининг профессори Уэйн Уитни қизиқиб қолган.

У бу жониворларнинг 132 маротаба юқоридан пастга тушишини ўрганиб чиқиб, қуйидаги хулосага келган: мушуклар юқоридан йиқилиб тушаётганларида уларга «парашют эффекти» ердам берар экан — уларнинг оёқ-қуллари узайиб танасининг сатҳи кенгайди. Натижанда пастлашиш тезлиги камайди. Ерга тушишига озгина қолганда улар энг аввало оёқларининг эластиклигидан яхши фойдаланишади.

● **ХАРАКТЕР РАНГГА БОҒЛИҚМИ?** Гарбий Германиялик зоолог, профессор Гелмут Хеммер ха-

рактёрлар ранга боғлиқлигини қаттиқ туриб ҳимоя қилади. Айниқса, мушуклар характерини жуда яхши билади. Унинг таъкидлашича, қора мушуклар жуда жаҳлдор, қизиқувчан ва одамлар эркалашини ёқтиради. Оқ-қора рангдагилари эса уйинқароқ, уй соҳибига тезда урганиб қолади, айниқса, болаларга. Йул-йул чизикли мушуклар унинг акси. Малла ва оч қизғиш ранглилар лоқайд, совуққон, осойишталик ва оромни ёқтирадиган, уйдан эшикка чиқмайдиган хилидан бўлади. Оқ мушуклар эса инжиқ, баджаҳл, салга жаҳли чиқиб кетади.

● **УЛЬТРАТОВУШЛИ МУШУКЛАР** Олимларнинг фикрича, мушуклар ҳам узидан ультратовушлар чиқарар экан. Бироқ буни одамлар эшитмайди, фақат сичқонлар ва каламушлар яхши эшитар экан, холос.

● **НИНАЧИЛАР УЧУН ҚУРИҚХОНА** Япониянинг Некамура шаҳри (Коти перфектураси) яқинида дунёда биринчи ниначилар қуриқхонаси ташкил қилинган. Бу янги қуриқхона дунёдаги энг кичик қуриқхоналардан бири. Чунки унинг майдони ниначиларнинг узига ухшаб митти — атиги 15,5 минг квадрат метрга тенгдир. Япониялик мутахассисларнинг фикрига қура, қуриқхона учун танланган жойда ниначиларнинг 64 тури яшайди.

● **ҚУРҚУВ ОҒРИҚНИ ҚОЛДИРАДИ** Майда кемирувчилар ўзларининг йиртқич кушандасини қуриши билан дарҳол қўриқиб қочади ва узини панага олишини ҳамма билади. Худди шу пайтда уларда оғриқни сезмайдиган туйғу пайдо бўларкан. Канадалик олим Мартин Кавалье сичқон устида олиб борган тажрибалари натижалари шуни курсатдики, агар сичқон ҳид билиш органлари орқали сувсар ҳидини сезса, 15 дақиқа давомида оғриқ сезиш қобилиятини йўқотаркан. Агар сувсар ҳиди унга яна таъсир этса, у ҳолда оғриқни сезмаслик 45 дақиқага чузилади. Кавальенинг таъкидлашича, бундай хусусият одамда ҳам мавжуд экан.

● **ЧИВИН КИМНИ КЎПРОҚ ЧАҚАДИ?** Бу саволга Қоҳира дорилфунуни олимлари аниқ жавоб бердилар. Уларнинг фикрича, чивин ҳаммани ҳам чақавермас экан. Бу нарса одамнинг қандай матодан

тикилган кийим кийганлигига боғлиқдир. Чивинлар кўпроқ пахта, шойи ва нейлондан кийим кийган кишини ёқтиради». Бошқа кийимдагилар улардан қўрқмасликлари ҳам мумкин.

● **СУВАРАКЛАР АТОМ УРУШИДА ҲАМ УЛМАЙДИ, ЛЕКИН...** Маълумки, жони пишиқ сувараклар дастидан нафақат биз «додлаймиз», балки хорижлик фуқаролар ҳам улардан тамоман қутулишни жуда-жуда исташади. Бироқ уларни қириш учун тузукроқ воситанинг ўзи йўқ.

Амриқолик олим Даниэл Сьютернинг таъкидлашича, сувараклар атом урушида ҳам ўлмас экан, бироқ подагра (модда алмашинувининг бузилиши туфайли юз берадиган, бугинларни зирқиратиб оғритадиган касаллик)га қарши ишлатиладиган доридан қириларкан.

Сьютер неча йиллардан бери суваракларга қарши дори тайёрлаш устида бош қотирмоқда. У бир неча ўн йиллаб тажрибалар ўтказган ва яна бир тажрибани ниҳоясига етказди. Овқат қолдигига подагра дорисини аралаштириб суваракларга берди. Беш ҳафта ўтгач, бутун сувараклар «колонияси» қирилиб битди. АҚШнинг қишлоқ хўжалик вазирлиги бир қанча кимёвий компанияларга шу дорини ишлаб чиқаришни йўлга қўйишга кўрсатма берган.

● **ПАРАВОЗ БИЛАН РАҚОБАТЛАШАДИ** Гинеснинг «Рекордлар китоби»га номи тиркалиши мумкин бўлган жонзотлар ҳам кўп экан бу дунёда. Масалан, Катта Зонд оролларида яшайдиган чирилдоқлар қироли. Унинг катталиги 6,5 сантиметргача старкан, қанотларининг узунлиги эса 18 сантиметр. Лекин Жанубий Амриқода яшайдиган чирилдоқлар улардан ҳам утиб тушишаркан. Тўғри, у кичкина бироқ овоз чиқаришда паравоз билан рақобатлаша олади. Ҳатто айримлари паравоз хуштагидан ҳам кучлироқ чириллайди. Чигирткалар уларнинг олдида ип эшолмай қоладилар.

Чирилдоқларнинг сайрашига тарихда ҳар ким ҳар хил муносабатда бўлган. Қадимги греклар уларнинг сайрашидан роҳатланса, римликлар умуман тоқат қилишолмаган.

● **ҚУРБАҚА ҚИЧҚИРИГИ** Пуэтро-Рика урмонларидаги дарахтларда яшовчи қурбақалар жуда ҳам

қаттиқ қичқирар экан, яъни улар қичқириғининг кучи 108 децибелга тенг.

Авваллари мутахассислар уларнинг қичқириғи фақат икки хил маънони — «Йўқол, бу ердан!» (рақибига нисбатан), «Бу ерга кел, азизим» деган маънони аңлатади дейишарди. Лекин сунги тадқиқотлар шуни курсатмоқдаки, уларнинг овози жуда мураккаб характер касб этаркан.

Бироқ улар кўпинча бошқа жинсдаги тоифаларини узига жалб этувчи қушиқ куйлашади. Чунки уларда жуфтлашиш йил бўйи давом этади.

● **КАПАЛАКЛАР ОРАСИДА ҲАМ** Эркаклар ўз севгилисига тез-тез хушбўй атирлар совға қилиб туришади. Буни қарангки, Шарқдаги тунги мева капалаги ҳам худди шундай қилар экан.

Амриқолик ва япониялик тадқиқотчиларнинг таъкидлашларича, бу турдаги капалакларнинг эркаги узидан ямин ва долчин исини эслатадиган хушбўй ҳид таратар экан. У қанотини севгилисининг олдида қоққанда бу ҳид ажралиб чиқади.

● **ЧУМОЛИ ҲЕЧ АДАШМАЙДИ** Ит ё мушук узоқ-узоқ юртлардан ҳам ўз уйини топиб келиши бугунги кунда ҳеч кимни ҳайратлантирмайди. Бироқ чумоли...

Туниснинг жануби-шарқий қисмида зоологлар гаройиб воқеанинг гувоҳи бўлишди. Улар чумоли утиши ва юриши мушкул бўлган сунъий тусиқлар ясаб, бир чумолини инидан 592 метр узоқликка элтиб ташлади ва чумоли ҳаракатини кузатишди. Буни қарангки, чумоли ўта қийин шароитда ҳам ўз инини топиб келди. Яна бир чумоли эса 140 метр узоқликдан узидан катта ўлжани инига олиб келган.

● **ҚУРТ-ҚУМУРСҚАНИНГ БУЛГАНИ ЯХШИ** Британия далаларида ҳосил бирданига пасайиб кетди. Бунга сабаб экинзор атрофларидаги чакалакзорлар ўриб ташланганлигидир, дейишмоқда олимлар. Маълум бўлишича, экинзор атрофларида чакалакзорларнинг ўсиши экин учун фойдали экан, яъни чакалакзор қурт-қумурсқалар учун макон бўлиб, улар экинларга тушган шираларни қирар экан.

Саутгемптон университети олимлари эндиликда экинзор атрофларига ўт-ўланлар устиришни тавсия

этишмоқда. Шунда ҳосил уз-узидан кутарижиши кутилади.

● **ШИЛЛИҚҚУРТГА ҚАРШИ ТИПРАТИКАН** Чиганоқли шиллиққуртлар, айниқса, ёгин-сочинли йилларда жуда ҳам кўпаяди. Уларнинг сабзавот экинларига зарари эса янада ортади. Уларга қарши ишлатиладиган кимёвий восита юқори натижа бермайди, бунинг устига теварак-атрофга жуда зарарли. Хуш, нима қилиш керак?

Англияликлар бунинг йўлини топишган. Улар экин майдонларини типратиканларга ишониб топшириб қўйишади.

Маълум бўлишича, тиканли «овчи»ларнинг бир оиласи 0,2 гектарли майдонни чиганоқли шиллиққуртлардан бемалол тозалай оларкан. Англияда ҳатто типратиканларни кўпайтирадиган ва халққа соғадиган махсус фермалар ҳам ташкил этилган.

● **ҚАЛДИРҒОЧ ҚАНЧА УЧАДИ?** Бир жуфт қалдирғоч кунига ўртача 16 соат учаркан. Қалдирғоч полапонига оғзида бир соатда 20 марта овқат келтиради. Бу қушларнинг ота-оналари инларига кунига ўртача 60 марта келиб кетади. Иккита қалдирғоч кунига 640 та зарарли ҳашаротларни болаларига келтирса, 600 тасини ўзи тинчитади.

● **ЖУЖАЛАРНИНГ СЕВИМЛИ РАНГИ** Маълум бўлишича, ҳайвон ва паррандалар ҳам уз боқувчисининг кийимига эътибор билан қарар экан. Мутахассисларнинг тахминига кўра, сигирларга зангори рангли халат ёқар экан. Жужалар учун сариқ ёки зарғалдоқ ранг яхши кўринади. Қора ёки жигарранг коржомалардан улар безовталанишади.

● **САМОЛЁТЛАР ВА ЛОЧИНЛАР** Авиация тезлиги ошгани сари қушлар кўпроқ унинг душманига айланиб боришмоқда. Шунини очиқ тан олиш керакки, самолётларнинг осмонда қушлар билан тўқнашуви кўпинча ҳалокатли воқеаларга сабаб бўлади.

Киёв аэропортида эса ҳозирча бирорта ҳам қушлар билан хавфли тўқнашув рўйхатга олинган эмас. Аэропорт яқинида қушлар тўдаси пайдо бўлиши биланок махсус қафасларда боқиладиган лочинлар қўйиб юборилади.

Йиртқич қушларни тутиш ва уларни ўргатиш билан Украина Фанлар академиясининг зоология институти олимлари шуғулланишади. Шунини таъкидлаш лозимки, лочинларни «хизматга» ўргатиш тезда амалга ошган эмас. Дастлаб мутахассислар қушларни қўрқитиш учун бошқа усуллардан фойдаланишган. Махсус қопқонлар ёрдамида уларни ушлаб юзлаб километр нарига қўйиб юборганлар. Бунинг фойдаси бўлмаган. Ниҳоят аэропортни йиртқич қушлар қуриқлаши энг яхши йўл деб топилган.

● **ЕЛҒОН ЧИҚҚАН АФСОНА** Англиялик зоологлар шу пайтгача одамлар ишониб келган туяқушлар ҳақидаги афсонанинг ёлғон эканлигини исботлаб бердилар. Туяқушлар каллаларини қумга бирор нарсадан қўрққанларидан тиқиб турмас эканлар. Фермалардан бирида олиб борилган илмий текшириш натижалари шунини кўрсатганки, туяқушлар фақатгина узун буйинларининг мушакларини дам олдириш учунгина каллаларини ерга осилтириб туришар экан. Қум остида уларнинг димиқиб қолмасликларига сабаб, йирик бу қушларнинг нафас олишидаги фаолликдир. Шундай қилиб, афсона асоссиз тўқилган экан.

● **ТУЯҚУШ ЭЪЗОЗДА** Бизда пахта асосий бойлик. Жанубий Африка Республикасида эса туяқуш мамлакатга катта даромад келтирувчи асосий манбалардан бири ҳисобланади. Ҳақиқатан ҳам туяқуш ҳар йили мамлакат хазинасига 100 миллион ранд, яъни 33 миллион доллар фойда келтиради. Шунинг учун ҳам бу улкада туяқуш пода-пода қилиб боқилади. Туяқушчилик фермалари жуда кўп.

Туяқушчилик саноати даромад келтиришда олтин ювиш саноатидан кейинги ўринда туради. Ҳозир Исроил ва Зимбабведаги сингари ЖАРда ҳам мамлакатдан туяқуш ва унинг тухумини олиб чиқиб кетиш таъқиқланган. Дарҳақиқат, туяқуш эъзозда.

● **ЗИЁНИ БОР ЭКАН** Денгиз ва уммонларда сузиб юрувчи улкан кемаларнинг шовқин-сурони денгиз ҳайвонларига қаттиқ таъсир этар экан. Маълум бўлишича, Гренландия, Калифорния кулранг китлари йуналишларини ўзгартирганлар. Улар кемаларнинг чинқирик сигналларидан талвасага тушишаркан. Бундай қаттиқ товушлар икра балиқларнинг асаб тўқималарига ва

ривожланишига ҳам жуда зарарли экан. Денгизчи олим Артур Майрбергнинг таъкидлашича, овқат ва бошпана излаб нефт қурилмалари яқинига келган денгиз ҳайвонлари эшитмайдиган булиб қолишаркан.

● **САНОҚЛИ ДАҚИҚАДА ЕБ ТУГАТИШАДИ** Пиран — йиртқич балиқ турларидан бири. У Амазонка дарёси ва унинг ирмоқларида яшайди. Пиранлар ақл бовар қилмас даражада тажовузкор ва мечкайдир. Уларнинг кичик бир тудаси саноқли дақиқадаёқ бутун бошли сигирни еб тугатиши мумкин.

Бир сафар Стив Бабелл деган киши Жаманшин дарёси (Амазонка ирмоғи) буйлаб саёҳат қилиб юрган эди, гаройиб воқеанинг устидан чиқди. Ушанда нимадир булди-ю, баҳайбат буйвол (буқалар кенжа оиласига мансуб ҳайвон) дарёнинг саёз жойига йиқилиб тушди. Бироқ ўрнидан турмади. Бабелл яқинроқ бориб қараса, ҳалиги буйвол йуқ эди, фақат унинг скелети қолган, пиранлар эса унинг суякларини гўштидан «тозалашмоқда» эди.

Бабелл унинг бош суягини даҳшатли воқеадан эсдалик сифатида уйига олиб кетди.

● **БАЛИҚЛАР УЧУН ХЎРАК** Кечқурун лойқа сувда ёки шалдираб оқаётган сувда қармоқ билан балиқ тутмоқчи булсангиз балиқлар учун хўракни яхшиланг. Бунинг учун хўракка ялпиз, валерьян, дафна сувидан ёки кунгабоқар ёгидан оз миқдорда қушилади. Уларнинг ҳиди балиқларни ўзига жалб этади ва иштаҳасини қўзғайди. Лекин шунини унутмангки, юқорида санаб ўтилган ўсимлик сувини жуда оз миқдорда қўшинг, акс ҳолда катта балиқлар хурқади.

● **СУВДА ҲАМ, ҚУРУҚЛИҚДА ҲАМ** Заҳарли жониворлар ҳақида гап кетгудек булса, бу борада австралияликларнинг «омади келган» деб қўйишади. Дарҳақиқат, шундай. Уларнинг сувида ҳам, қуруқлигида ҳам заҳарли жониворлар жуда кўп. Фақат осмонда учиб юрган заҳарли қушлар йуқ холос.

Бу ернинг сувида яшайдиган кубомедуза дунёда энг заҳарли жонивор ҳисобланади. Унинг пайпаслагичларига тегиб кетилса бас, 30 дақиқа ичида дунёдан кўз юмади. Умуман олганда Австралия сувликларида 51 турдаги денгиз илонлари яшайди. Уларнинг бари заҳарлидир.

Кичик ҳавзаларда учрайдиган саккизоёқларнинг бир томчи захри 10 кишини улдиради. Шунингдек, энг хавфли балиқ ҳам шу улкада. У сугал-балиқ (еки тошбалиқдир).

Минтақанинг қуруклигида ҳам захарли илонлар ва ургимчақлар жуда кўп. Қисқаси дунёнинг 10 хил жонивори захарли бўлса, шундан 7 тури Австралиядан топилади.

● **ЎЗИ УХЛАЙДИ, БИРОҚ СЕЗГИСИ...** Швейцариянинг Цюрих шаҳридаги ҳайвонот боғининг директори, профессор Хедигер жониворлар уйқусини узоқ йиллар мобайнида кузатиб, анчагина қизиқарли маълумотлар тушлаган. Масалан, маймун ва кўршапалақларнинг айрим турлари фақат кўзларинигина эмас, балки қулоқларини ҳам беркитиб ухлар экан. Унча-мунчадан кўрқмайдиган ва душмани бўлмайдиган ҳайвонлар бемалол узоқ ва қаттиқ ухлашаверади. Бу жиҳатдан Шри-Ланка, Жанубий Ҳиндистонда яшовчи лаби дурдоқ айиқнинг олдига тушадигани йўқ.

Профессорнинг айтишича, ҳайвонларда ҳатто уйқусида ҳам хавф билан хавфсизликни ажрата оладиган махсус сезгилар бор экан. Масалан, ухлаб ётган фил бошига унинг шериги йўғон, оғир оёғини қўйса ҳам пинагини бузмай ухлайверади, лекин ўзига хавфли бўлган шитирлашни эшитса, дарҳол уйғониб кетади.

● **ҚҲРИҚЧИ ЭШАКЛАР** Техас штати (АҚШ) фермерлари яйловларда қўй-эчкилар подасини йиртқичлардан қўриқлаш учун ит ўрнига эшаклардан фойдаланишмоқда.

Эшакларнинг итдан фарқи шундаки, улар ит сингари алоҳида эътиборга муҳтож эмас, қўй-эчкилар билан бирга яшаб, бирга ўтлаб юраверади. Бундан ташқари уларга ҳақиқий қоровуллик ҳам қилади. Бироқ ҳар қандай эшак ҳам қоровулликка қўйилавермайди, фақат ургочилари бундай ишга тайёрланади. Айгир эшаклар узи қўриқлаб юрган подага ҳам ҳужум қилиб қолишлари мумкин экан.

● **БУҚАМИ**, Ё? Маълумки, ҳозирги замон тиббиёти ҳомиладор аёлнинг ўғил ёки қиз туғишини олдиндан айтиб беради. Худди шу сингари ветерина-

рия ҳам жониворларнинг нима туғишини олдиндан биларкан.

Мол дўхтирларининг айтишларича, сигирнинг нима туғишини унинг думига қараб билса буларкан, яъни думининг уч қисми текис қирқилгандек бўлиб, таралганга ўхшаб қолса, билингки, буқа туғади. Агар думининг учи гажакдор бўлса, урғочи туғилади.

Бундан ташқари сигирнинг қачон туғишини ҳам узингиз билишингиз мумкин. Бу охириги марта (соғиндан чиқадиган кун) сигирингизни қачон соққанингизга боғлиқ. Масалан, охириги марта кечқурун соққан бўлсангиз икки ё уч ойдан кейин кечқурун уша вақтнинг ўзида сигирингиз туғиб беради. Эрталаб соққан бўлсангиз — сизни эрталаб қувонтиради. Шунинг учун сизга маслаҳат, сигирингизни якшанба — дам олиш куни кундузи охириги марта соққанингиз маъқул, ҳар қалай уйда бўласиз.

● ДАРАХТДА... СУТ, ДАРАХТДА... КОЛБАСА, ДАРАХТДА... Ер юзида шундай дарахтлар борки, инсониятнинг ҳам едиради, ҳам ичиради, ҳам кийдиради. Гуржистонда ўсадиган авокадони ерлик аҳоли «сигир» дарахт деб юритишади. Негаки, унинг меваси тўйимлилик жиҳатдан гўштга тенг бўлса, ҳазм бўлиш даражаси эса сарёгдек. Авокадо мевасининг оғирлиги 50 граммдан 400 граммгача бўлиб, унда жуда кўп витаминлар ва ёғ бор.

* * *

Коста-Рикада, Эквадорда ва Лотин Америкосининг бошқа давлатларида танаси текис, тўғри ва баланд бўйли дарахтларни кўп учратиш мумкин. Унинг барглари хонакилашган фикус (ҳамиша кўм-кўк турадиган шапалоқ баргли тропик ўсимлик) баргларига ўхшайди. Бироқ гап унинг баргларида эмас, мевасида ҳам эмас (чунки мевасини еб бўлмайди), балки кесиб қўйилган пўстлоғидан оқадиган «сути»да. Шунинг учун ҳам туб халқ уни «сутли» дарахт дейишади. Бинобарин, дарахтдан бир соатда бир литрга яқин сигир сутига ўхшаш «сут» олиш мумкин. Лекин у очиқ ҳавода тез қуюқлашади ва таъми аччиқ бўлиб қолади. Қизиғи шундаки, бу дарахт йилнинг хоҳлаган пайтида «сут» бераверади.

Мутахассисларнинг фикрича, «сут» таркибида 57 фоиз сув, 37 фоиз мум ва 5 фоиз елим ҳамда шакар

моддаси бор. Уша ерликлар унга сув аралаштириб сўнг истеъмол қилишади.

* * *

Хитой, Ҳиндистон ва Япония аҳолиси эса сутни кокос ёнғоғидан ва мойли ўсимликлар уругидан ҳам олишади. Купинча, уша сут билан эмизикли болаларини боқишади. Оналар ўзларининг сутидан эса қаймоқ, сузма ва қатиқ тайёрлашади.

* * *

Гана (Африка)ликлар ҳам дунёнинг бошқа ерида йўқ дарахтлари билан фахрланишади. У колбасали дарахт булиб, номи кигелиядир. Унинг меваси ташқи кўринишдан худди колбасага ўхшайди, бу ҳам «етмагандек» айнан колбасанинг таъмини беради.

* * *

Жанубий-Шарқий Осиё халқларига нон дарахти жуда қадимданоқ маълум ва машҳур. Унинг номи артокарпус интегра, деб аталиб, мевалари шохларида эмас, балки танасининг йўғон қисмида жойлашган бўлади. Мевасининг узунлиги 30 дан 90 сантиметргача, айланаси эса 25-30 сантиметр, яъни қовунсимон, оғирлиги 10-15 кило келади. Таркибида крахмал, шаккар моддаси ва бироз мой бор. Шунинг учун ҳам у қадим замонларданоқ инсониятнинг нони ҳисобланган ва ҳануз унинг мевасидан нон тайёрлаб ейишади (айниқса, африкаликлар). Нон тайёрлаш усули жуда оддий: чуқурлиги 1 метр, эни 1,5 метр келадиган ура қазилади. Уранинг остига ва деворларига банан барглари тушалади (хамирга тупроқ аралашиб кетмаслиги учун). Нон дарахтининг етилган мевалари бир неча жойидан қозик билан тешилиб, ўрага ташланади. Қарабсизки, бир неча кундан сўнг мевалар ачиб хамирга айланади. Хамирдан эса патир-кулчалар тайёрланиб, тандир ё қозонда пиширилади.

Нон дарахтининг яна бошқача тури ҳам мавжуд. У дарахт эмас, маниок деб аталувчи бутадир. Нон унинг илдизидан тайёрланади. Бу усул Доминикада яшовчи аравак қабиласида яхши сақланиб қолган. Аслида бута илдизи жуда заҳарли. Унинг заҳри ов қилишда ёй ўқи ва найза учига суркалади. Аммо у қанчалик заҳарли бўлмасин, қабила кишилари барибир ундан нон тайёрлашади. Уни тайёрлаш жараёни қуйидагича: ил-

диз кавлаб олингач, майдалаб туйилади ва сув қушиб хамир қорилади. Хамирни қопга солиб, оғзи боғланади ва кунт билан узоқ эзилади, шунда сув заҳарни ювиб кетади. Сўнг хамирни қопи билан сопол хумга солиб устидан оғир тош бостириб қўйилади. Суви силқиғач, хамир ачий бошлайди, кейин бемалол нон ёпилаверади.

* * *

Мой дарахтлар тўғрисида эшитган бўлсангиз керак. Бу дарахтнинг номи зайтун бўлиб, Испания, Италия, Франция, Греция, Туркия, Сурия, Ливан, Фаластин, Миср, Жазоир, Марокаш каби мамлакатларда усади. Ёғ унинг хом ёки этилган мевасидан сиқиб олинади.

Тарихдан шу нарса маълумки, зайтун дарахтидан ёғ олиш тахминан 2500 йил муқаддам Мисрда кашф этилган. Бироқ фиръавн Набуходоноссор даврида зайтундан ёғ олиш технологияси умуман сир тугилган. Кимки, бу сирни ошкор қилса, улим жазосига маҳкум этилган ва сирдан воқиф бўлган мамлакат устига қушин тортилган.

Уша даврда бу усимликка шунчалар сажда қилинганки, қилич кутариб келган ёвга қарши ерли аҳоли қилич эмас, балки зайтун шохларини кутариб чиқишган: «Бизнинг бошимизни эмас, инсонни туйдирадиган мана бу муқаддас дарахтни кес! Шу кесилса, биз қуриймиз» дейишган. Ушандан буён зайтун тинчлик рамзига айланган.

* * *

Конфетли дарахтни яна майиз дарахти деб ҳам юритишади. У Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги худудининг субтропик минтақаларида ҳам усади. Масалан, Ботуми, Озарбайжон, Қрим ва Урта Осиёда. Баландлиги 8-15 метргача бўлади. Унинг қизғиш, крахмалли, қайрилган мевабанди истеъмол қилинади. Дарвоқе, сиз уйламанг, тагин, дарахтда тайёр конфет ўсаркан-да, деб. Йўқ, ундай эмас, фақат мевабандининг мазаси худди обакидандон (конфетга)га ўхшайди холос, шу билан бирга майиз қовун қоришмасининг таъмига ҳам ўхшаб кетади.

Мевабандни шунчаки овқатга қушиб истеъмол қилиш билан чекланилмайди. Шарқий Осиё тиббиёти

унинг мевабанди ва уруғидан куксов (астма) ҳамда алкоголизмга қарши фойдаланишни ҳам тавсия этади.

* * *

Бразилиянинг шимоли-шарқидаги қурғоқчил урмонларда ажойиб ўсимлик усади. Унинг номи кажу. Унда бир вақтнинг ўзида ҳам ёнғоқ, ҳам олма пишади. Тавба, чиндан ҳам гаройиб-а? Дарахт кўпам катта эмас — бўйи 10-12 метр, бироқ ҳосили тузуккина: мавсумда бир дарахтдан 10-12 кило ёнғоқ, 30 кило атрофида олма узиб олинади. Дарвоқе, туб аҳоли унинг майдаланган барги билан тишларини тозалашади.

* * *

Сайёрамизда қовун дарахти ҳам бор. Бу жуда тез усадиган тропик ўсимлик бўлиб, 60 метр баландликкача усади. Мевасининг оғирлиги 2 килогача тош босади, ташқи қуриниши ва ички тузилиши худди қовунни эслатади. XVI асрда қовун дарахти Панамадан Шарққа олиб келинган. Ҳозир эса Марказий Амриқода, Ҳиндистонда ва Австралияда ўстирилади.

● **ЎЛМАС НОВДАЛАР** Катта ва Кичик Багама оролларида ўсадиган «Ҳаёт дарахти» деб аталувчи дарахт ҳақиқатан ҳам яшовчанлиги билан бошқалардан ажралиб туради. Унинг ерга тиқилган ҳар бир новдаси, албатта, кўкариб, катта дарахт бўлиб етишади. Новдасини ҳатто сувсиз саҳрога ёки нурсиз зулматта суқилсада, кўкараверади.

● **ЗАҲАРЛИ ДАРАХТЛАР** Маълумки, А. Пушкиннинг «Заққум» деган шеърида шу дарахт ҳақида хикоя қилинади. Ҳақиқатан ҳам бундай дарахт бор. У Ҳиндистонда ва Малая архипелагида усади. Жуда заҳарли. Бироқ шоир айтганидек, ундан барча жонзотлар ҳам қочавермайди.

Индонезиянинг пойтахти булмиш Жакартадаги ботаника боғида ҳам заққум дарахти усади. Бироқ унинг шохларида қушлар утирганини кўп кузатиш мумкин. Шу боғда яна анакерди оиласига мансуб дарахт ҳам бор. Бу заҳарлиликда заққумдан ҳам утиб тушади. Одам унинг пўстлоғига ёки баргига салгина тегиб кетса, бас, дарҳол кучли заҳарланади ва натижада ҳатто одам ўлиши мумкин.

● «ДАРАХТЛАР КУНИ» 1 июнь қандай кун? Дарҳол ҳаёлингизга «Болаларни ҳамоя қилиш Халқаро куни» деган фикр келган бўлса ажаб эмас. Тугри, лекин бу кун Бенин Жумҳуриятида «Дарахтлар куни» ҳам экан. Хуш, шу куни одамлар нима иш билан шуғулланишади? Ўз-ўзидан маълумки, кучат экиш билан-да. Африканинг жазирама иссиғида соянинг қадрига етган ҳар бир инсон, албатта, кучат ўтқазиш билан машғул бўлади.

● БОДРИНГ ТУНДА ЎСАДИ Олимларнинг таъкидлашларича, иссиқхонага экилган бодринг тунда усаркан. Эрталабки, соат саккизда ўсишдан тўхтайди. Кундузи ҳарорат исиб кетса бодринг қийналади, шунингдек, шланкада сув қуйилса ҳам. Яхшиси сунъий ёмғир ёғдирилгани маъқул, шунда худди душ қабул қилгандек танаси яйрайди ва ўсишда ҳамда оғирлик тушлашда давом этади.

● ЁМҒИРДАН СЎНГ ТЕРИБ ОЛИНГ Хужағат (малина) ва қорағат (смородина) меваларида қачон С витамини куп бўлади, қачонки, май ойидан июлгача ёгин-сочин мўл бўлса, ушанда уларнинг меваларида С витамини ҳатто меъёрдагидан икки баробар ортиб кетаркан. Қизиги шундаки, бу ўсимликларнинг мевалари, айниқса, ёмғирдан кейин жуда катталашади. Шунинг учун ҳам меваларини ёмғирдан сўнг дарҳол териб олиш лозим. Бўлмаса яна кичрайиб кетади.

● НҲҲАТГУЛ ПАШШАНИНГ ДУШМАНИ Нухатгулнинг муаттар бўйи пашшаларни улдираркан. Сиз яхшиси нухатгулдан бир боғламини пашша куп хонага осиб, эшик-деразаларни ёпиб қуйинг. 6-8 соатдан кейин қарабсизки, «душман» қирилган бўлади.

● ЭҲТИЁТ БУЛИНГ, ОЗОН Даниялик олимлар нусха кўчирувчи ва куп нусхада босувчи машиналарни текширувдан ўтқазинди. Уларнинг фикрича, қурилма бир йил ишлагандан сўнг узидан озон гази ажратиб чиқара бошларкан. Бу эса ўз навбатида одамларга, айниқса, операторга ёмон таъсир қилиб, димоғини қичитади, бош оғригини келтириб чиқарали, кўнгли

айнитади, ўпка касалликларига мойилликни кўчайтираркан. Шунинг учун шифокорлар бу қурилмаларни йулақларга, катта хоналарга ўрнатишни ва хонани тез-тез шамоллатиб туришни тавсия этмоқдалар.

● **СОВУННИНГ «ТУҒИЛИШИ»** Утмишда Миср подшоҳининг ошхонасида ишлайдиган хизматкори эҳтиётсизлик қилиб, янги эритилган қўй ёғини учоқдаги кулга тўкворади. Подшоҳнинг жазолашидан қўриқиб, тўкилган ёғни дарҳол кулга аралаштиради-да, бир неча гувалача ясаб қўяди. Сўнг қўлини ювади. Унинг қўли шунчалар тоза бўлиб кетадики, узи ҳам ҳайрон бўлади ва бу ёғ аралашган кулнинг хусусияти булса керак, деб уйлайди. Кейинчалик кир қўлини яна ўша гувалача ёрдамида ювиб куради ва ҳақиқатан ўша аралашманинг хусусияти эканлигига амин бўлади.

Хизматкор ошпазларга, усталарга ва бошқа хизматчиларга ҳам ишлатиш учун гувалачалардан беради. Гувалача уларнинг синовидан ҳам яхши ўтади: қўллари, латта-путталари ювилгач, топ-тоза бўлиб қолади.

Подшоҳ учоқ бошида ишлайдиган хизматкорларининг қўллари ўзиникидан ҳам покизалигини кўриб ҳайрон бўлади. Суриштириб, сирни билади. Хизматкорга ўша гувалачадан ўзига ҳам ясаб беришни буюради.

Хизматкор бу гал аралашмани қунт билан тайёрлайди, яъни қўй ёғи билан кулни обдон аралаштиради, уни кичик-кичик гувалачалар шаклига келтириб, шамолда қуритади.

Кейинчалик бу тасодифий янгилик Мисрдан Швейцарияга, Рум ва бошқа давлатларга тарқалади. Бироқ ўша даврда одамлар қўй ёғи аралашган кул туфайли қул ва юзларнинг покланиш сирларини изоҳлашга заковати етмасди. Замонамиз олимларигина бу сирнинг тагига етдилар. Аслида кул таркибида натрий кислотаси куп миқдорда бўлиб, у тозалаш хусусиятига эгадир. Бунинг устига қўй ёғи эритиш ва юмшатиш хоссасига эга бўлиб, яхшилаб қориштирилса бу хусусият янада ортади.

Қисқаси Англияда биринчи бўлиб, совун ишлаб чиқарадиган завод қурилган.

● **КАРТОШКАГА ЎРНАТИЛГАН ҲАЙКАЛ** Кимларга ва нималарга ҳайкал ўрнатилмаган дейсиз: улар-

нинг орасида ҳайвонларга урнатилганлари ҳам бор, озиқ-овқат турларига ҳам.

Германия Федератив Республикасида яна бир одатдан ташқари ҳайкал пайдо бўлди. Бу ҳайкал узимизнинг оддий... картошкага урнатилган. Унинг тагидаги гранит лавҳада «Германияда биринчи марта картошка 1746 йили шу ерда экилган» деб ёзиб қўйилган.

МУНДАРИЖА

Рекордлар	3
Энг, энг, энг	59
Коллекция	87
Ғаройиб ...ихтиролар	97
...усуллар	163
...тадбирлар	187
...анъаналар	203
Шунақаси ҳам бўлади	211
Билиб қуйган яхши	313

ҒАРОЙИБ ОЛАМ

Қизиқарли қомус

«Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг
Бош таҳририяти
Тошкент — 1996

Мухаррир *Б. Эшпулатов*
Бадий безаклар *Т. Линики*
Бадий муҳаррир. *М. Аъламов*
Техник муҳаррир *Л. Хижова*
Мусаҳҳиҳлар *Ю. Бизаатова, Н. Муҳамедиева*

Теришга берилди 17.01.95 й. Босишга рухсат этилди 14.09.95 й.
Бичими 84X108^{1/32}. Шартли босма листи 20,7. Нашриёт ҳисоб листи
21,5. Адади 25.000 нусха. Буюртма 3360. Баҳоси шартнома асосида.

«Шарқ» нашриёт-матбаа
концернининг босмаҳонаси, 700083,
Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кучаси, 41-уй